İMAM TAHÂVÎ

Şerhu Meâni'l Âsar

Hadislerle İslâm Fıkhı

kitâbî

KİTABIN ASIL ADI
شرح معاني الآثار
Şerhu Me'âni'l-Âsâr

MÜELLİF
Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî

YAYIN YÖNETMENİ
Şamil Gök

MÜTERCİM
M. Beşir Eryarsoy

EDİTÖR
Mehmet Haberli

REDAKSİYON
Faik Akcaoğlu

ARAPÇA METİN - SAYFA DÜZENİ
Osman - Fatma Arpaçukuru

KAPAK TASARIMI
Ahmet Mayalı

MATBAA
Step Ajans Matbaacılık
Göztepe Mahallesi Bosna Caddesi No.11
Bağcılar / İstanbul   Telefon: 0212 446 88 46

İstanbul - 1430/2009

Yayıncılık Sertifika No: 0107-34-006476

KİTÂBÎ YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. Üretmen Han No: 18 Cağaloğlu - İSTANBUL
Telefon/Faks: 0212 512 45 43 - 512 51 66 - 512 90 40
Web: www.kitabiyayinevi.com - www.kitabiyayinevi.net
Eposta: info@kitabiyayinevi.com

İMAM EBU CA'FER AHMED B. MUHAMMED

ET-TAHÂVÎ

(Vefatı, 321 Hicrî)

شرح معاني الآثار

Hadislerle İSLÂM FIKHI

I

Tahâvî'nin Biyografisi ve Açıklayıcı Notlarla Çeviren

M. BEŞİR ERYARSOY

Gözden Geçirilmiş Yeni Baskı

kitâbî

İstanbul - 1430/2009

SUNUŞ

İlme hizmet etmeyi bizlere nasip eden âlemlerin Rabbi Allah'a hamd ve şükür; sevgili Peygamberimiz, eşsiz örneğimiz Hz. Muhammed'e (s.a.v.), ashabına ve temiz ailesine de salât ve selâm ediyoruz.

Elinizdeki kitap, hadisle fıkhın iç içe bulunduğu, bunların geniş bir kültür ve engin bir ilmî birikim ışığında değerlendirildiği, İslam kültür mirasımızın kıymetli çalışmalarından birini oluşturmaktadır. Bir fıkıh kitabı olmasının yanı sıra, içerisinde 7000'den fazla hadis -ki bu rakam, Buhârî'nin *Sahîh*'inde yer alan hadis sayısıyla yaklaşık aynıdır- bulundurmasıyla, aynı zamanda bir hadis kitabıdır.

Fıkıh kitapları kategorisinde değerlendirildiğinde, Hanefî mezhebi fıkhına dair müstesna çalışmalardan birini oluşturmaktadır. Hadis kitapları kategorisinde ise, fıkıh konularına göre kaleme alınmış bir hadis kitabı olup, şerh edebiyatı içinde yer almaktadır. Şerh çalışmasının, sıradan bir açıklama ve yorumlama faaliyetinden öte belli bir ilmî seviye ve birikim isteyen, zor ve geniş boyutlu bir çalışma olduğu açıktır.

Hadisler, dinî hükümlerin Kur'an-ı Kerim'den sonraki ikinci kaynağıdır. Kur'an'ın hiç değinmediği veya tam olarak açıklığa kavuşturmadığı konularda açıklamalarda bulunur, yeni hükümler koyar. Bu sebeple, hadisler olmaksızın, Allah'ın hoşnut olacağı bir hayat sürmek mümkün gözükmemektedir. Bu bakımdan sünnet, büyük önem arzetmektedir. İslâm âlimleri arasında, Hz. Peygamber'in sünnetine uyma ve onu örnek almanın gerekliliği konusunda herhangi bir görüş ayrılığı mevcut değildir.

Mezheplerde bazı konularda görülen ihtilaf ve farklılıkların sebebi, Kur'an ve Sünnet'i anlama ve yorumlamadaki farklılıktan ileri gelmektedir. Aynı meselede farklı içtihadlar ve hükümler ortaya koyan müctehid âlimlerin hepsi, görüşlerini Kur'an ve Sünnet'e dayandırmışlardır. Bu sebeple bir konuda

mevcut bütün hadisleri, fıkıh geleneğindeki farklılık ve tartışmaları bilmeden, bir hadisten ilk bakışta anlaşılan anlamı esas alarak, herhangi bir mezhebin farklı uygulamasını eleştirmek doğru değildir.

Özellikle hicrî I ve III. yüzyıllar arasında, İslâmî ilimlerden fıkıh usûlünün ve fıkhın temellerini atan ve günümüze kadar da etkisini devam ettiren, Ebû Hanife (ö.150), İmam Mâlik, (ö.179), İmam Şâfiî (ö.204), İmam Ahmed b. Hanbel (ö.241) ve ismini zikredemediğimiz daha nice büyük müctehidler yetişmiştir. Eserin müellifi İmam Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî (ö.321) de bu nesilden hemen sonra yaşamış büyük müctehidlerimizden biridir.

Büyük âlim İmam Tahâvî sadece bir fıkıh âlimi değil, aynı zamanda hadis ilminin de önde gelen âlimlerindendir. Kitapta, onun bu iki ilim dalındaki engin birikimi ve ilmî yetkinliği belirgin bir şekilde görülmektedir.

O, bu kıymetli eserinde, yöntem olarak, Hanefî mezhebinin dayanağı olan hadislerin yanı sıra farklı mezheplerin görüşlerini ve delil olarak ileri sürdükleri hadisleri birlikte kaydetmiştir. Tahâvî, ilk olarak farklı görüşlerin dayanağı olan hadisleri sıralamış, ardından Hanefî mezhebinin temelini oluşturan hadisleri sunmuştur. Farklı grupların ileri sürdükleri hadisleri, gerek metin ve gerekse raviler bakımından değerlendirmeye tâbi tutmuş, ardından kendisinin, sonuç olarak benimsediği görüşü belirtmiştir. Bunu da hadisleri hadis usûlü tekniklerine göre değerlendirerek, kaynaklardaki durumunu araştırarak, hadisin lafızlarındaki edebî ve bilimsel yönlerin farkında olarak ve hadislerdeki fıkhî hükümleri doğru tespit ve izah etmeye çalışarak yapmıştır.

İmam Tahâvî'nin bu kitabı, dini, kaynaklarından öğrenme duyarlılığındaki Müslümanlara, bu konuda bir pencere açmakta, fıkhî meseleleri bu pencereden daha ayrıntılı ve etraflıca görmelerini sağlamaktadır. Bu, belki de kitabın en belirgin özelliklerinden biri olsa gerektir.

Kitap, sıradan bir ilmihal ve fıkıh kitabının ötesinde okuyucunun uzak kalamayacağı birtakım ilmî zenginliklere sahiptir. Kitabı okuyan herkes, merak ettiği ilmihal bilgisini öğrenmenin yanı sıra fıkhî meleke ve yeteneğinin de oluştuğunu görecektir. Her geçen gün bu melekesi geliştikçe, kişiliğinin de geliştiğini, bağımsızlaşmaya başladığını fark edecektir. Bu elbette bir fıkıh kitabından elde edilebilecek oldukça büyük bir kazanımdır. Bu gelişim süreci, aynı zamanda kitabın kendi alanında değer ve önemini gösteren en büyük şahittir.

Kitabın en önemli özelliklerinden biri, Hanefî mezhebine dair belli bir sistem dâhilinde kaleme alınmış ilk kaynaklar arasında yer almasıdır. Müellifinin, Hanefî mezhebinin sistemleşmeye başladığı bir dönemde yaşamış olması bunda etkili olmuş görünmektedir. Kitabın bir diğer belirgin özelliği, birçok hadis ve fıkıh kaynağında bulunmayan, hükümlere dair pek çok hadis ve rivayeti içermesidir. Bu özellik, hadis kültürü açısından eserin fazladan bir zenginliğidir. Herhangi bir fıkhî meselenin hadisini burada bulabilmek mümkündür.

Şüphesiz böyle kısa bir takdimde, böylesine eşsiz bir hazineyi tanıtabilmek mümkün değildir. Gerek kitap gerekse yazarı hakkındaki ayrıntılı bilgi kitabın ilerleyen sayfalarında gelecektir. Kitabın mütercimi tarafından kaleme alınmış olan "İmam Ebu Ca'fer et-Tahâvî Hayatı ve Eserleri" başlıklı bölüm, kitabın ve yazarın tanıtımına ayrılmıştır. Okuyucuya bu bölümü mutlaka okumasını tavsiye ediyoruz.

Bu sunuşta, kitabın büyük bir özveri ve yoğun çalışmanın sonunda ortaya çıktığını da belirtmek istiyoruz. Böylesine kapsamlı bir kitabı Türk dilinde İslâm kültürüne kazandırmak kolay olmamıştır. Kitabın yayımlanmasında gerek maddî gerekse manevî yönden her türlü desteği sağlayan yayın yönetmenimiz Şamil GÖK Beyefendi'ye, kitabın Türkçeye kazandırılmasındaki üstün gayret ve çabalarından dolayı mütercim M. Beşir ERYARSOY Beyefendi'ye ve kitabın hazırlık aşamasında emeği geçen diğer çalışanlara teşekkür ediyoruz.

Başta ve sonda hamd her zaman sadece Allah'adır. O'nun kutlu Peygamberi Hz. Muhammed'e (s.a.v.), ashabına, ailesine ve onlara uyan her mü'mine de selâm olsun.

OSMAN ARPAÇUKURU

8 Ramazan 1428 / 20 Eylül 2007

Eser Tercüme Edilirken Esas Alınan Baskılar

1- Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye'nin Beyrut 1407-1987 tarihli ikinci baskısı. Tahkik: (İlk sahifede:) Muhammed Zühri en-Neccar ve (61 sahifelik Emani'l-Ahbâr'ın esere ve müellife dair bilgilerinin iktibas edilmesinin akabindeki ilk sahifede): Muhammed Seyyid Câd el-Hakk.

2- Âlemu'l-Kütüb yayınevinin 1414/1994 tarihli birinci baskısı. Tahkik, takdim ve notlar: Muhammed Zühri en-Neccar ve Muhammed Seyyid Câd el-Hakk.

Bölüm, başlık ve hadislerin numaralandırılması ve gerekli fihristler eklenerek kontrol: Dr. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlî.

3- Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye yayınevinin Beyrut 1427/2006 tarihli baskısı. Hadislerin tahrici ve gerekli notlar ile hazırlayan: İbrahim Şemsuddin (Tercümede hadislerin numaralandırılması ve tahricinde bu baskı esas alınmıştır.)

İMAM EBU CA'FER ET-TAHÂVÎ HAYATI VE ESERLERİ

M. Beşir ERYARSOY

Adı ve Nesebi

İmam Ebu Ca'fer'in asıl adı Ahmed olup babasından geriye doğru nesebi şöyledir: Muhammed b. Selâme b. Seleme b. Abdulmelik. Ezdli, Hacrli, Mısırlı ve Tahâvî (Tahâlı)dır.

Ezd, Arap kabilelerinin en büyüklerinden, en meşhur kollarından, dalları en geniş olanlarından olup Kahtanî kabilelerindendir. Nesebleri el-Ezd b. el-Gavs b. Nebt b. Malik b. Zeyd b. Kehlân'a ulaşır.

İmamımız, babası tarafından Kahtanlı, annesi tarafından Adnanoğullarındandır. Çünkü annesi, Müzeyneli'dir ve İmam Şafii'nin öğrencisi İmam el-Müzeni'nin kız kardeşidir.

el-Hacr, Ezd'in kollarından biridir.

Tahâvî, aşağı Said bölgesinde Tahâ adlı bir kasabaya nisbet edilmiştir.

Dr. Abdulmecid Mahmud'un *Ebu Ca'fer et-Tahâvî ve Eseruhû fi'l-Hadis* adlı eserinde tespit ettiğine göre, burası şu anda Taha el-A'mide diye bilinen ve Minya İdare Müdürlüğüne bağlı Semalut'un merkezine ait bir kasabadır.

Doğumu ve Dönemi

İmam Tahâvî öğrencisi İbn Yunus'un kendisinden rivâyet ettiğine göre, h. 239 yılında doğmuştur. Bu, daha sonra onun biyografisini yazanların büyük çoğunluğunun da benimsediği tarihtir. Doğru olan da budur. Ancak *Vefeyâtu'l-A'yan*'da onun h. 238 yılında doğduğu zikredilmektedir.

Onun biyografisini yazanlar -İbnu'n-Nedim dışında- h. 321 yılında vefat ettiğini ittifakla belirtirler. İbnu'n-Nedim ise vefat tarihini h. 322 olarak vermektedir.

İmam Tahâvî'nin Çağı: Önde Gelen Muhaddisler Çağı

İmam Tahâvî, Kütüb-i Sitte müelliflerinin tabakasında yaşamıştır, hafız hadis imamları ile çağdaştır ve bunların bir kısmı ile müşterek rivâyetlerde bulunmuştur.

Sahih-i Buhârî'nin müellifi İmam Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî vefat ettiğinde Tahâvî on yedi yaşında idi.

Sahih-i Müslim'in müellifi Müslim b. el-Haccac vefat ettiğinde yirmi iki;

Sünen sahibi Ebu Davud es-Sicistânî vefat ettiğinde otuz altı;

el-Cami (*Sünen*) sahibi Ebu İsa et-Tirmizî vefat ettiğinde kırk;

Sünen sahibi Ahmed b. Şuayb en-Nesâî vefat ettiğinde altmış dört yaşında idi.

Ondan da özellikle *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* adlı eseri ile diğer eserlerinde çokça rivâyetlerde bulunmuştur.

Diğer *Sünen* sahibi Muhammed b. Yezid b. Mâce vefat ettiğinde de otuz dört yaşında idi.

Döneminin İlmî Durumu

İmam Tahâvî'nin yaşadığı dönem, hadislerin derlenip toplanması ve pak sünnete hizmet bakımından en verimli ve en önemli hizmetlerin yapıldığı bir dönemdir.

Büyük muhaddisler, hadis hafızları, deha çapındaki müellifler, oldukça

maharetli hadis tenkit alimleri bu dönemde ortaya çıkmış ve yine bu dönemde, hadis ilmi, İslam devletinin çeşitli bölgelerinde yaygınlık kazanmış, hadis şeyhlerinden ve hafızlarından hadis öğrenmek amaçlı ilim adamlarının rihleleri[1] oldukça yoğunlaşmıştır.

Sünnet bu dönemde çok kapsamlı eserlerde tedvin edilmiştir. Adeta bu dönem, o zamana kadar hadis ilmi dalındaki birikimlerin bir hülasasının yapıldığı, hadislerin çeşitli hacim ve usullerle mezc ve terkib edildiği, çeşitli formlarda ümmetin istifadesine sunulduğu, çok verimli ve bereketli bir dönemdi.

İmam Tahâvî'nin Yetişmesi

İmam Tahâvî bir ilim ve erdem yuvasında yetişmiştir.

Babası Muhammed b. Selâme, şiir ve şiir rivâyeti konusunda bilgi sahibi olan ve bu hususları iyi bilen birisi idi.

Annesi, İmam Şafii'nin meclisinde hazır bulunan Şafii'nin öğrencileri arasında sayılır.

Dayısı İmam Müzenî, İmam Şafii'nin öğrencileri arasında, Şafii'nin fıkhını en iyi bilen, İmam Şafii'nin ilmini neşreden biridir.

Büyük bir ihtimalle onun bu kültürel birikiminin ilk kaynağı, yetiştiği bu yuva olmalıdır. Daha sonra ise Amr b. el-Âs mescidinde kurulan ilim halkalarına gidip gelmeye başladı.

Kur'an-ı Kerim'i hocası Ebu Zekeriya Yahya b. Muhammed b. Amrus'tan hıfzetti. Bu hocası hakkında; Camide, dibinde Kur'ân'ı hatmetmediği tek bir direk dahi yoktur, denilmiştir.

Daha sonra dayısı el-Müzenî'den fıkıh öğrenmiş ve el-Müzenî'nin, Şafiî'nin ilminden hareketle yazdığı *el-Muhtasar*'ı ondan dinlemiştir. Tahâvî bu kitap ile fıkıh öğrenen ilk kişidir. el-Müzeni'den hadis yazmış ve onun Şafiî'den naklettiği rivâyetleri h. 252 yılında dinlemiştir.

el-Müzenî'nin çağdaşı olan ilim adamlarının büyük çoğunluğuna yetişmiş, onların bir çoğundan da rivâyette bulunmuştur. Mesela; Yunus b. Abdi'l-A'lâ (h. 264), Harun b. Said el-Eylî (h. 253), Muhammed b. Abdulhakem (h.

1 Hadis öğrenmek ve hadisle ilgili bilgileri elde etmek için yapılan yolculuklara rihle denir.

268), Bahr b. Nasr (h. 267), İsa b. Mes'ûd (h. 261) ile İbn Uyeyne'nin ve İbn Vehb'in arkadaşlarından ve bunların çağdaşı birçok kimseden rivâyetlerde bulunmuştur.

İmam Şafiî Mezhebinden Ebu Hanife Mezhebine Geçişi

İmam Tahâvî yirmi yaşına gelince, önceki görüşlerini terk etmiş, fıkıh alanında Ebu Hanife'nin usulüne geçmiştir. Bu geçişin çeşitli sebepleri vardır:

1- O, dayısının Ebu Hanife'nin eserlerini mütalaa ettiğini, onları sürekli incelediğini, onlardan etkilendiğini görüyordu. el-Halilî, (*el-İrşad,* I, 431, 432) şöyle diyor: "Hafız Abdullah b. Muhammed'i şöyle derken dinledim: Ben Muhammed b. Ahmed eş-Şerrûtî'yi şöyle derken dinledim: Tahavî'ye: Niçin dayının mezhebine muhalefet edip Ebu Hanife'nin mezhebini seçtin? diye sordum. O: Çünkü ben dayımın da Ebu Hanife'nin kitaplarını uzun uzadıya incelediğini gördüm. Bundan dolayı ben de o mezhebe geçtim, cevabını verdi."

2- İmam Şafiî'nin ileri gelen öğrencileri ile Ebu Hanife mezhebine mensup ilim adamları arasında kendisinin gözü önünde cereyan eden ve bizzat dinlediği ilmî tartışmalar.

3- Her iki mezhep ile ilgili telif edilmiş eserler. Bu eserlerin her birisinde, hakkında ihtilâf edilmiş meselelerle ilgili olarak, birinin diğerine verdiği cevaplar da yer almaktadır. Nitekim el-Müzenî, *el-Muhtasar* adlı eserini telif ederek çeşitli meselelerde Ebu Hanife'nin görüşlerini reddetmiş, daha sonra Kadı Bekkâr b. Kuteybe öne çıkarak onun bu görüşlerini reddeden bir başka eser telif etmiştir.

4- Amr b. el-Âs Cami'inde birbirine yakın yerlerde kurulan çeşitli meşreplere ait ilim halkaları. O, bu halkaların tümünden yararlanmış, çeşitli meslek ve meşrep sahiplerinin tartışma, araştırma ve delillendirme yöntemlerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur.

5- Bekkâr b. Kuteybe, İbn Ebi İmrân ve Ebu Hâzim gibi, kadılık görevine gelmeleri sebebiyle Mısır ve Şam bölgelerine gelen ilim adamları arasında Ebu Hanife'nin mezhebini benimseyen ilim adamları.

İbn Asakir'in *Dımaşk Tarihi*'nde (II, 177-178) Tahâvî'nin şu sözleri nakledilmektedir: "Kendisinden ilim yazdığım ilk kişi el-Müzeni'dir. İmam Şafii'nin

görüşlerini benimsemiştim. Aradan seneler geçtikten sonra Ahmed b. Ebi İmran Mısır'a kadı olarak geldi. Onunla birlikte oturup kalkmaya başladım ve onun görüşlerini benimsedim. Kendisi Kûfelilerin usulüne göre fıkıh alanında uzmanlaşmış birisi idi. Böylelikle ben de ilk mezhebimi bıraktım. (Dayım) el-Müzenî'yi rüyamda gördüm. Bana: (Bu adam) seni gasbetti, ey Ebu Ca'fer, seni gasb etti, ey Ebu Ca'fer, diyordu."

Bütün bu sebeplerle birlikte, onun fıtrî istidadı ve çok yönlü ilmî birikimi ile ictihad mertebesine yükselmiş olması, her iki mezhebi incelemekte daha da derinleşmesine imkan hazırlamış, ikisi arasında bir takım karşılaştırmalar yapmaya ve sonunda onu ictihadı neticesinde vardığı kanaati seçip ona intisab ederek onu savunmaya itmiştir.

İmam Tahâvî'nin bir mezhepten diğerine geçişinde garipsenecek veya tepki gösterilecek bir taraf yoktur. Çünkü gerek ondan önce, gerekse çağdaşlarından birçok ilim adamı bir görüşü bırakmış, bir diğerine geçmiş ve çağdaşları olan ilim adamlarından hiçbirisi bu duruma tepki göstermemiştir.

Mesela; İmam Şafiî'nin Mısırlı birçok öğrencisi aslında İmam Malik'e uyan kimseler idi. Bunlar arasında İmam Şafiî'nin hocalarından bazıları dahi vardır. Çünkü onlar bunları taassub, taklit veya yarışma duygusunun etkileri altında kalarak yapmıyorlardı. Aksine bu yaptıkları delile, kanaatlerinin oluşmasına ve basiretle varılmış bir tercihe dayanıyordu.

Şam'a Gidişi

Mısır valisi Ahmed b. Tolon, Bimaristan'ı inşa edip de hem ona, hem de el-Mescidu'l-Atîk diye bilinen Amr b. el-Âs Mescidine vakıflar yapmak isteyince, bu vakıflara dair gerekli belgeleri düzenlemek istedi. Bu belgeleri düzenlemeyi Dımaşk (Şam) kadısı Ebu Hâzim Abdulhamid b. Abdulaziz es-Sekûnî el-Bağdadî üstlendi.

O, vakfı düzenleyen belgeler gelince, vakıf şartnamesine dair derin bilgi sahibi olan ilim adamlarını çağırarak, onlardan vakfiyede uygun olmayan herhangi bir ifadenin bulunup bulunmadığını tetkik etmelerini istedi. İlim adamları vakfiyeyi tetkik ettikten sonra olumsuz bir şey yok, dediler.

O sıralarda bir genç olan Ebu Ca'fer et-Tahâvî de vakfiyeyi inceledikten sonra bunda yanlış var, dedi. Ondan bunu açıklamasını istedilerse de, kabul etmedi. Ahmed b. Tolon onu huzuruna çağırdı ve: Benim elçilerime hata-

yı söylemediysen de bana söyle, dedi. Tahâvî: Söylemem, deyince Ahmed: Niçin? diye sordu, Tahâvî şöyle dedi: Çünkü Ebu Hâzim alim bir adamdır. Onun yaptığının doğru olma ihtimali de vardır ve ben bunu fark etmemiş olabilirim.

Onun bu cevabını beğenen İbn Tolon ona hediyeler verdikten sonra, Ebu Hâzim'in yanına git ve onunla gereken ne ise aynı kanaati paylaşarak gel, dedi. Tahâvî, Ebu Hâzim'in yanına gitti. Ebu Hâzim yanlış yaptığını kabul etti.

Tahâvî Mısır'a geri dönüp, İbn Tolon'un meclisinde hazır bulununca İbn Tolon ona sordu, o da kendisine: Ebu Hazim haklı imiş. Ben onun görüşünü kabul ettim, diyerek aralarında olanı biteni nakletmedi.

Bu, onun İbn Tolon nezdindeki değerini daha da arttırdı, onu kendisine yakınlaştırdı ve ona gereken saygıyı gösterdi.

İşte bu olaydan Ebu Ca'fer'in ne kadar uyanık ve dikkatli, ne kadar ilim sahibi ve ehil bir kimse olduğu, ilme ve alimlerin itibarına en ufak bir gölgenin düşmemesi hususunda ne kadar duyarlı davrandığı açıkça anlaşılmaktadır.

Çünkü büyük meseleler hakkında ona fetva soruluyor, kendisi de ilim ehlini takdir ediyordu. Yine bu olaydan ne kadar mütevazi ve ilmiyle böbürlenmeyen birisi olduğu da anlaşılmaktadır.

Tahâvî Şam'da bulunduğu 268-269 yılları içerisinde Gazze, Askalân, Taberiyye, Beytu'l-Makdis ve Dımaşk'a gidip geldi ve buranın ilim adamlarından rivâyetlerde bulundu, onlardan faydalandı. Kadı Ebu Hâzim'den fıkıh öğrendi.

Böylelikle Iraklıların fıkhını

1. Ebu Hâzim yoluyla İsa b. Eban'dan, o Muhammed b. el-Hasen'den, o Ebu Hanife'den;

2. Bekr b. Muhammed el-Ammî'den, o Muhammed b. Semaa'dan, o Muhammed b. el-Hasan'dan, o Ebu Hanife'den öğrenmiştir.

İmam Tahâvî'nin Şam dışında bir ilmî yolculuğunun bulunduğunun bilinmemesi, onun ilmî değerini düşürmez. Çünkü Mısır o dönemde ilim ve rivâyet alimlerinin ileri gelenleriyle dolup taşıyordu. İslam dünyasının bütün bölgelerinden bilgi ve hıfzlarının yoğunluğuna tanıklık edilen birçok ilim adamı Mısır'a gidip geliyor ve bu ilim adamları için hadis rivâyeti ve hadis yazdırma (imlâ) meclisleri kuruluyordu. Kendisi de bu ilim adamlarından yararlan-

makta ve onlardan ilim öğrenip onlar vasıtasıyla fıkhını geliştirmekte oldukça gayret gösteren birisi idi.

Hocaları[2]

1- Büyük ilim adamı, imam, İslam ümmetinin fakihi, zahidlerin önderi İsmail b. Yahya b. İsmail b. Amr b. el-Müzenî el-Mısrî. İmam Şafiî'nin öğrencisi ve onun mezhebinin destekleyicisi idi. H. 264 yılında vefat etmiştir.

el-Muhtasar, *el-Camiu'l-Kebir*, *el-Camiu's-Sağir*, *el-Mansur* ve benzeri pek çok eserin müellifi olup müctehid birisi idi. Zaman zaman İmam Şafiî'ye muhalif kanaatlerini dile getirirdi.

2- İmam, büyük ilim adamı, Hanefi mezhebinin çağındaki en büyük hocası Ebu Ca'fer Ahmed b. Ebu İmran Musa b. İsa el-Bağdâdî. Fakih, muhaddis ve hafız olup h. 280 yılında vefat etmiştir.

Bu hocası Ebu Yusuf ve Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî'nin öğrencilerinden fıkıh öğrenmiş, h. 260 yılı dolaylarında Mısır'ın haracını toplamakla görevli bulunan Ebu Eyyub ile birlikte Mısır'a gelmiştir. İmam Tahâvî de kendisi ile aynı künyeye sahip Ahmed b. Ebi İmran ile birlikte oturup kalkmaya başlamış ve yirmi yıl kadar bir süre ondan fıkıh öğrenmiştir. Bu onun, Hanefi mezhebini gereği gibi öğrenip bellemesine, mezhebin inceliklerini ve mezhepteki farklı rivâyetleri tanımasına imkân hazırlamıştır.

Ebu Süleyman b. Zeber'in Tahâvî'den naklettiğine göre, Hanefî mezhebine geçmesinde bu hocasının büyük bir etkisi olmuştur.

Ebu Ca'fer bu hocasıyla övünür ve ondan çokça rivâyette bulunurdu.

3- Büyük fıkıh alimi, büyük ilim adamı, kadılar kadısı Ebu Hâzim Abdulhamid b. Abdulaziz es-Sekûnî el-Basrî el-Hanefî. Bu zat Şam, Kûfe, Kerh ve Bağdat'ta kadılık görevine getirilmiş ve kadı olarak yaptığı uygulamaları övgüyle karşılanmıştır.

2 Bu başlık altında verilen ve bundan sonra "öğrencileri" başlığı altında verilecek olan biyografik bilgilerde, özellikle el-Kândehlevî, *Emânî'l-Ahbâr fî Şerhi Me'âni'l-Âsâr,* İdare-i Te'lîfât ı Eşrefiyye baskısı ile Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*, tahkik, zabt, tahric ve ta'lîk: Şuayb el-Arnaût, Beyrut 1415/1994'te, el-Arnaût'un Tahavi'yi ve eserini tanıtıcı *Mukaddimes*inde verilen bilgiler özetlenmeye çalışılmıştır. Metin arasında -bazen- ilgili yerlerde gösterilecek kaynaklar, el-Arnaût'un adı geçen *Mukaddime*'sinde gösterilen yerlerdir.

Tahâvî h. 268 yılında Şam'a geldiği sırada ondan fıkıh öğrendi. Bu hocası Iraklıların mezhebinde kendi hocalarını aşacak kadar derin bilgi sahibi olup maharet kazanmış, güvenilir, dindar ve oldukça vera sahibi birisi idi. Mahkeme celseleri ve sicilleri ile uygulamalarda en maharetli ilim adamlarından biri idi. Cebir ve denklemi bilen, oldukça zeki bir feraiz bilgini idi. Üstün aklı ile örnek gösterilecek bir seviyede idi. H. 292 yılında vefat etmiştir.

4- Büyük kadı, büyük ilim adamı, muhaddis Ebu Bekre Bekkâr b. Kuteybe el-Basrî. Mısır kadılar kadısı idi. H. 270 yılında vefat etmiştir.

Henüz genç yaşta iken İmam Tahâvî onunla diyaloğa geçmiş, ondan hadis dinlemiş, onun yönteminden etkilenmiş, ondan çokça rivâyette bulunmuş, ondan yararlanmış ve icazet almıştır. Ancak bundan hadis alanındaki yararlanması fıkha göre daha fazla olmuştur. Çünkü hadis yazdırdığı meclislerinden geri kalmamaya çalışırdı.

Bu hocası, İmam Şafiî'nin, Ebu Hanife'nin görüşlerini reddeden kanaatlerine cevap veren bir eser telif etmiştir.

5- Kadı, büyük ilim adamı, sağlam muhaddis, kadılar kadısı Ebu Ubeyd Ali b. el-Huseyn b. Harb b. İsa el-Bağdadi. Şafiî mezhebi alimlerinden olup h. 319 yılında vefat etmiştir.

Kur'an ve hadis ilmini, ilim adamları arasındaki ihtilafları, meaniyi ve kıyası çok iyi bilen birisi olup son derece fasih, akıllı, iffetli ve hakkı çekinmeden söyleyen birisi idi.

6- İmam, hafız, rivâyeti sağlam Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Ali b. Sinan b. Bahr el-Horâsânî en-Nesâî. H. 303 yılında vefat etmiştir.

İlim tahsili için Horasan, Hicaz, Mısır, Irak, Cezire ve Şam'a seyahatler yapmış, daha sonra Mısır'a yerleşmiştir. Hadis hafızları da onunla görüşmek amacıyla yolculuklar yapmışlardır.

İmam Tahâvî'nin *Şerhu Müşkili'l-Âsâr* adlı eserinde Nesâî'den yaptığı rivâyetleri oldukça fazladır. Çünkü Nesâî'nin vefatı Mısır'da (tercümesini sunmakta olduğumuz *"Şerhu Me'âni'l-Âsâr"*'ı telifinden sonra) h. 4. asrın başlarında gerçekleşmiştir. Tahâvî'nin bundan (yani *Müşkilu'l-Âsâr*'dan) önce yazdığı eserlerinde Nesâî'den rivâyeti yoktur.

7- İmam, hafız, Şeyhu'l-İslam Ebu Musa Yunus b. Abdi'l-A'lâ es-Sadakî el-Mısrî. Hicri 264 yılında vefat etmiştir.

8- İmam, muhaddis, büyük fakih Ebu Muhammed er-Rabi b. Süleyman el-Murâdî. İmam Şafiî'nin öğrencisi, onun ilminin nakledicisi ve el-Fustat Camii müezzinlerinin şeyhi idi. H. 270 yılında vefat etmiştir.

9- Büyük ilim adamı, imam, Şam'ın muhaddisi, Ebu Zur'a Abdurrahman b. Amr b. Abdullah b. Safvan b. Amr en-Nadrî ed-Dımeşkî. Hicri 281 yılında vefat etmiştir.

10- İmam, hafız Ebu İshak İbrahim b. Ebu Davud b. Süleyman b. Davud el-Esedî el-Kûfî. Hicri 270 yılında vefat etmiştir.

Tahâvî ondan birçok rivâyette bulunmuştur.

11- Hafız Ebu Bekr Ahmed b. Abdullah b. el-Berkî. Hicri 270 yılında vefat etmiştir.

12- Hafız, huccet Ebu İshak İbrahim b. el-Merzuk el-Basrî. Mısır'a yerleşmiş olup hicri 270 yılında vefat etmiştir.

13- İmam, huccet Ebu İshak İbrahim b. Munkız b. İsa el-Havlânî. Hicri 269 yılında vefat etmiştir.

14- İmam, sika (güvenilir), muhaddis Ebu Abdullah Bahr b. Nasr b. Sadık el-Havlânî. Hicri 267 yılında vefat etmiştir.

15- Sağlam hafız Ebu Ali el-Huseyn b. Meârik el-Bağdâdî. Mısır'a yerleşmiş, h. 261 yılında vefat etmiştir.

16- er-Rabî' b. Süleyman el-Ezdî el-Mısrî el-Cîzî el-A'rec. Hicri 256 yılında vefat etmiştir.

17- Ebu Ca'fer Abdulgani b. Rifâa b. Abdulmelik el-Lahmî el-Mısrî. Hicri 255 yılında vefat etmiştir.

18- İmam, hafız Ebu'l-Hasen Ali b. Abdulaziz el-Begavi. Mekke Haremi hocası ve *Müsned* müellifidir, hicri 280 yılında vefat etmiştir.

19- İmam, fakih, muhaddis Ebu Musa İsa b. İbrahim b. Mesrud el-Gâfıkî. Hicri 261 yılında vefat etmiştir.

20- Güvenilir muhaddis, imam Ebu Ca'fer Muhammed b. İsmail b. Salim el-Kuraşî el-Abbasî. Hicri 276 yılında vefat etmiştir.

21- İmam, Şeyhu'l-İslam Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Ab-

dilhakem b. A'yen b. Leys el-Mısri. Fakih ve Mısır'ın kendi çağında el-Müzenî ile birlikte en büyük alimi. Hicri 267 yılında vefat etmiştir.

22- İmam, hafız Ebu Bekr Muhammed b. Ali b. Davud b. Abdullah el-Bağdâdî. Mısır'a yerleşmiştir. Gazzal'ın kız kardeşinin oğlu diye tanınırdı. H. 264 yılında vefat etmiştir.

23- Büyük ilim adamı, imam, hafız, Bağdat'ın en büyük alimi Ebu Bekr Abdullah b. Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (*Sünen* müellifi). H. 316 yılında vefat etmiştir.

24- İmam, adaletli muhaddis Ebu'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Süleyman b. Rabia b. es-Saykal Allân el-Mısrî. Hicri 317 yılında vefat etmiştir.

25- İmam, hafız Ebu Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd b. Said b. Müslim el-Ensârî ed-Dûlâbî. H. 310 yılında vefat etmiştir.

26- Büyük imam, güvenilir hafız Ebu Zekeriyya Yahya b. Zekeriyya b. Yahya en-Neysâbûrî el-A'rec. H. 307 yılında vefat etmiştir.

27- Büyük imam, hafız ve ahbâr bilgini Ebu Zekeriyya Yahya b. Osman b. Salih b. Safvan es-Sehmî el-Mısrî. H. 282 yılında vefat etmiştir.

İbn Yunus, hakkında: Mısır'a dair haberler ile ilim adamlarının vefatlarına dair haberleri çok iyi bilen birisi olup hadis hafızı idi, demiştir.

28- İmam, sika, sened alimi, Ebu Yezid Yusuf b. Yezid b. Kâmil b. Hâkim el-Umevî el-Mısrî. H. 287 yılında vefat etmiştir. Uzun bir ömür sürmüş olup İmam Şafiî ile görüşmüştür.

29- İmam, hafız, pek çok rihlede bulunmuş, Ebu Umeyye Muhammed b. İbrahim b. Müslim el-Bağdâdî et-Tarsûsî. Tarsus'a yerleşmiş ve Tarsus'un muhaddisi olmuştur. *Müsned* ve çeşitli eserlerin sahibidir. H. 273 yılında vefat etmiştir.

30- İmam, büyük ilim adamı, büyük kadı Ebu Ca'fer Ahmed b. İshak b. Behlûl b. Hessâl et-Tenûhî el-Enbârî. Hanefi fakihi olup h. 318 yılında vefat etmiştir.

31- İmam, hafız Ebu Ca'fer Ahmed b. Sinan b. Esed b. Hibbân el-Vâsıtî el-Kattân. H. 250 civarlarında vefat etmiştir.

32- İmam, hafız, rivâyeti sağlam, zamanının şeyhi (hocası, alimi) Ebu

Bekr Ca'fer b. Muhammed b. el-Hasen b. el-Mustefâd el-Firyâbî el-Kâdî. H. 301 yılında vefat etmiş, oldukça faydalı eserler kaleme almıştır.

33- Ravh b. el-Ferac Ebu'z-Zinbâ' b. el-Ferac b. Abdurrahman el-Kattâl. ez-Zübeyr b. el-Avvam'ın mevlâsı (velâ yoluyla ona bağlı olan), h. 282 yılında vefat etmiştir.

Alim ve Maliki mezhebinde fakih birisi idi. Çağında en güvenilir ravi idi. İlimle Allah onun şanını yüceltmiştir. Kıraatler ile ilgili Yahya b. Süleyman el-Cu'fî'den çeşitli rivâyetleri bulunan birisi olup İmam Ebu Ca'fer et-Tahâvî de Âsım'ın kıraatini ondan harf harf rivâyet etmiştir.

34- Mahmud b. Hassân en-Nahvî Ebu Abdullah. H. 272 yılında Receb ayında vefat etmiştir.

35- el-Velid b. Muhammed et-Temîmî en-Nahvî. Vellâd diye ün salmış olup h. 263 yılında vefat etmiştir. Aslen Basralı olup Mısır'da yetişmiştir. O gelmeden önce Mısır'da lügat ve nahiv ile ilgili fazla bir birikim yoktu. Ebu Ca'fer et-Tahâvî ondan h. 210 yılında vefat etmiş bulunan Ebu Ubeyde Mamer b. el-Müsennâ'ya ait *Garîbu'l-Hadis*'i rivâyet etmiştir.

İmam Tahâvî'nin -çok kısa bazı bilgiler de ekleyip- önemli hocalarından sadece bir kısmının adını verdik.

Hocaları elbetteki bunlardan ibaret değildir. Kendilerinden çeşitli vesilelerle ilim aldığı ve rivâyetlerde bulunduğu hocalarının etraflı ve oldukça geniş bir listesini görmek isteyenlere Muhammed Yusuf el-Kândehlevî'nin telifine başlayıp ancak Vitir bölümüne kadar gelebildiği *Emâni'l-Ahbâr fi Şerhi Me'âni'l-Âsâr* adlı eserinin birinci cildi, 33. sahife ve devamına bakmalarını tavsiye ederiz.

Burada merhum Kândehlevî, İmam Tahâvî'nin kendilerinden ilim aldığı hocalarını dört kategoriye ayırmıştır:

Birincisi; hem *Me'âni'l-Âsâr*'da, hem *Müşkilu'l-Âsâr*'da rivâyetlerini naklettiği hocaları.

İkinci kısım; sadece *Me'âni'l-Âsâr*'da kendilerinden rivâyette bulunduğu, *Müşkilu'l-Âsâr*'da rivâyetlerini nakletmediği hocaları.

Üçüncü kısım; yalnızca *Müşkilu'l-Âsâr*'da kendilerinden rivâyette bulunduğu hocaları.

Dördüncüsü ise, rical ve tarih müelliflerinin İmam Tahâvî'nin kendilerinden rivâyette bulunduğunu zikrettikleri yahut herhangi bir hadis kitabında İmam Tahâvî'nin kendilerinden rivâyet aldığı belirtilen hocalarıdır.

Burada bu dört türden verilen, kendilerinden ilim aldığı hocalarının sayısı toplam olarak; birinci kısımda 88, ikincisinde 26, üçüncüsünde 135, dördüncüsünde de 49'dur.

Bütün bunlar İmam Tahâvî'nin oldukça fazla ilim adamından ilim ve rivâyet aldığını ortaya koymaktadır ki, bu da aynı zamanda merhum İmam Tahâvî'nin sahip olduğu ilmin genişliği hakkında ayrıca fikir verebilir.

İmam Tahâvî'nin Kütüb-i Sitte müellifleri ile çağdaş olduğuna dair açıklamaları daha önceden kaydetmiş bulunuyoruz. Burada şunu da ekleyelim: İmam Ahmed b. Hanbel vefat ettiğinde Tahâvî 12 yaşında idi. Yahya b. Main vefat ettiğinde 4 yaşında bulunuyordu. Ayrıca ilim adamlarının konuyla ilgili verdikleri açıklamalardan anlaşıldığı gibi, bu büyük hadis imamları ile yalnızca çağdaş olmakla kalmamış, onların bir kısmının naklettiği rivâyetleri de onlarla belli bir ravi silsilesi ile müşterek olarak rivâyet etmiştir.[3]

İmam Tahâvî'nin Bazı Nitelikleri

İmam Tahâvî, Allah'ın kitabını hıfzeden, kitabının hükümlerini ve manalarını bilen, âyetlerin tefsiri ile ilgili olan ve nüzul sebeplerine dair ashab ve tabiînden gelen rivâyetleri iyice belleyen birisi idi. Kıraat ilmini ileri derecede bilirdi.

Hadis hıfzı pek bol idi. Hadislerin rivâyet yollarını, metinlerini, illetlerini, ravilerinin hallerini çok iyi bilirdi.

Arap diline dair bilgisi oldukça kapsamlı idi. Bu dilin kullanım tekniklerinden oldukça haberdardı.

Ashab-ı Kiram'ın ve tabiînin görüşleri ile kendilerine tabi olunan imamlardan başka, İbrahim en-Nehaî, Osman el-Bettî, el-Evzâî, es-Sevrî, el-Leys b. Sa'd, İbn Şubrume, İbn Ebi Leylâ ve el-Hasen b. Hayy gibi müctehit imamların görüşleri konusunda geniş bir bilgiye sahipti.

3 Bu gibi hadis imamlarıyla müşterek olarak naklettiği rivâyetlerin önemli bir bölümünün örnekleri için, el-Kândehlevî tamamlayamadığını belirtiğimiz *Emânî'l-Ahbâr,* (İdare-i Te'lîfât-ı Eşrefiyye baskısı) adlı şerhinin I, 44. sahifesi ile devamına bakılabilir.

Şartlar ve vesikalar ilminde oldukça maharetli idi, araştırma konusunda bağımsız bir kişilikti.

Kimseyi ne usulde, ne furuda taklit ederdi. O ictihadı ile ulaştığı hak ne ise onu kabul ederdi.

Akidede selef yöntemine uyardı. Meşhur *Tahâvî Akidesi*'ni de bu usule göre telif etmiştir.

Sema (hadis ve ilim dinleme) meclislerinde oldukça uyanık, işittiği her şeyi anlayıp belleyen ve meclisin bitiminden sonra da dinlediklerini hafızasına iyice yerleştiren bir kişi idi. Rivâyetler arasındaki ince farkları çok iyi ayırt eder ve bunu yazdığı eserlerinde kaydederdi.

Sahip olduğu bu niteliklerin katkısıyla, alanında eşsiz, ele aldığı konular itibariyle öncü ve benzerlerine göre daha yoğun faydalarla dolup taşan eserler tasnif etme imkânı buldu.

Oldukça cömert, müsamahakâr, ahlâkı güzel, insanlarla ilişkileri iyi ve son derece edepli idi. Emîr ve üst düzey yöneciler ile bağlantı kurar, onlara edep ve tevazu çerçevesi içerisinde bol bol nasihatte bulunurdu.

Bu konuda nakledildiğine göre, Mısır emiri Ebu Mansur Tekin el-Hazrecî (h. 321 tarihinde vefat etmiştir) bir gün Tahâvî'nin yanına girmiş ve ona kızını onunla evlendirmekten, herhangi bir araziyi ikta olarak vermeye kadar çeşitli tekliflerde bulunmuştu. Tahâvî hiçbirisini kabul etmeyince, benden ne istersen iste, demiş. Tahâvî, kabul edecek misin? diye sorunca, Ebu Mansur, evet demiş. Bunun üzerine Tahâvî ona: Kaçıp gitmesin diye dinini koru, ölümden önce kendini kurtarmaya bak ve sakın kullara zulmetme, demiş ve onu bırakıp gitmişti.

Denildiğine göre ondan sonra emir, Mısır halkına yaptığı zulümden vazgeçmişti.

Kadılarla, ilim adamlarıyla oturup kalkar, ilmî meselelerde onlarla çeşitli müzakerelerde bulunur, onlardan yararlanır ve onlara yararı dokunurdu.

Mezâlim meclislerinde bulunur, zor konularda ve üstü kapalı meselelerde görüşü alınırdı.

Amr b. el-Âs Mescidinde kendisinin bir ilim halkası vardı ve orada hadis imlâ[4] ederdi. İnsanlar da ona kendisinin telif ettiği eserleri okurdu.

Emirler ona güvenirdi. H. 321 yılının Safer ayında Amr b. el-Âs camiinde sürekli ilim halkaları oluşturmak için kendilerine izin verilmiş dört kişiden birisi idi.

Bunun sebebi ise, ona muhalif olanların bile, onun adaletli bir kimse olduğunu, doğruluğunu, vera ve zühdünü, haramlara karşı olan iffetini, şüpheli hallerden uzak durduğunu itiraf edip kabul etmiş olmaları idi.

İlim ehlinin ona güveni o kadar ileri dereceye ulaşmıştı ki, Şafiî mezhebine mensup Ebu Ubeyd b. Harbeveyh, onun şahitler hakkında adalet sahibi bir kimse olup onları tezkiye makamında bulunması ve şefaatinin (af edilebilir hata ve kusurlara dair yapacağı iltimas ve ricasının) kabul edilmesi için gayret göstermiştir.

Farklı mezheplerine rağmen kadılara hep kâtiplik yapmış ve vefat ettiği vakte kadar onların huzurunda, şahitlerin adaletli kimseler olup olmadıkları hususunda kanaatine başvurulmuştur.

Hakkı Açıkça İfade Etmesi

Şüphesiz bunun en büyük örneklerinden birisi Şafiî mezhebinden, Hanefî mezhebine geçişidir. O vakit Hanefî mezhebi orada yaygın değildi.

Mısır valisi Ahmed b. Tolon'a henüz genç iken dedesinden kalma bir arazisinin haksızca elinden alınmış olduğundan şikâyette bulunmuş ve Ahmed b. Tolon'un ona karşı sürecek hiçbir gerekçesi kalmayıncaya kadar onunla tartışmıştır. Sonunda Ahmed b. Tolon, uygulamasının lehine bir başka delil bulabilirim ümidiyle Tahâvî'den üç gün mühlet istemiş, Tahâvî ona bu mühleti verdikten sonra huzurda bulunan ilim adamlarına şunları söylemişti: Eğer ben bu araziyi ona vermeyecek olursam hiç şüphesiz haksızlık etmiş olurum. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Allah kuvvetlisinden, zayıfının hakkı alınmayan bir ümmeti kutsamaz,"*** buyurmuştur.

Tahâvî, daha sonra olup biteni öğrenince yaptığı itirazı geri almış ve araziyi de teslim etmişti.

4 *İmlâ*, hocanın talebeye hadis yazdırması demektir. (Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul - 2006, s. 152).

İbn Tolon'un vakfiyesini hazırlayan Ebu Hâzim'in yaptığı hatayı ne şekilde düzelttiğine dair açıklamalar daha önceden geçmişti.

Bu ve benzeri örnekler onun, hakkı çekinmeden ve açıkça dile getirdiğini ortaya koymaktadır.

Tahâvî Müctehid Bir İmamdır

Müctehid olmak için gerekli bütün donanımlara eksiksiz sahip olan Tahâvî'nin ictihad etmesinin önünde herhangi bir engel olamazdı. Çünkü o, hâfız[5], bilgisi geniş, ince anlayışlı ve oldukça geniş kültürlü birisi idi.

O hadis bilgisine, hadisi nakledenlere, rivâyetlere ve illetlere dair bilgiye sahip olmanın yanında, fıkıh ve Arapça ilmine de vakıftı. Bütün bunlarda oldukça yetkin idi. Geniş bilgisiyle bir deryayı andırıyordu.

Merhum Kândehlevî de İmam Tahâvî'nin fıkıh ve ictihaddaki mevkiini ortaya koymaktadır.[6]

İlim Adamlarının İmam Tahâvî ile İlgili Bazı Sözleri

İbn Yunus onun hakkında: "O, sika, rivâyeti sağlam, fakih, aklı eren ve kendisi gibi birisini geride bırakmaksızın vefat eden bir kimsedir," (İbn Asâkir, *Tarihu Dımaşk*, VII, 368) demiştir.

Mesleme b. el-Kasım, *es-Sıla*'da şunları söylemektedir: "O, sika, rivâyeti sağlam, üstün, değerli, oldukça fakih, alimlerin farklı görüşlerini ve tasnif tekniğini çok iyi bilen birisi idi." (İbn Hacer, *Lisânu'l-Mîzân*, I, 276).

İbnu'n-Nedim: "O çağının en bilgilisi ve en ileri derecede zühd sahibi olanı idi," (*el-Fihrist*, s. 260) demektedir.

el-Cevâhiru'l-Mudiyye adlı eserde geçtiği üzere İbn Abdilberr şöyle der: "Kûfelilerin sîretini, haberlerini ve fıkıhlarını insanlar arasında en iyi bilen kişi idi. Bununla birlikte bütün fakihlerin mezhebini de bilirdi."

5 *Hâfız* teriminin hadis ilminde birkaç anlamı olmakla birlikte burada özellikle; yüzbin hadisi metin ve senedleriyle ezberlemiş olan, ravilerini hayat hikâyeleri, cerh ve ta'dil yönleriyle bilen hadis alimi ve Hadis ilminde her nesilde bilip tanıdıkları bilmediklerinden daha fazla olacak şekilde hocalarını, hocalarının hocalarını bilecek kadar geniş bilgiye sahip olan hadis alimi (Aydınlı, *age*., s. 127) anlamları kast edilmektedir.

6 Kândehlevî, *age*., I, 59-60.

İmam Sem'ânî der ki: "İmam, sika, rivâyeti sağlam, fakih, alim, geriye kendisi gibisini bırakmadan ölen birisi idi." (*el-Ensâb*, VIII, 218)

İbnu'l-Cevzî der ki: "O, rivâyeti sağlam, üstün anlayışlı, iyi bir fakih ve çok akıllı birisi idi." (*el-Muntazam*, VI, 250) İbnu'l-Cevzî'nin torunu da böyle demiş ve şunları eklemiştir: "Onun faziletli, doğru sözlü, zahid ve vera sahibi birisi olduğu ittifakla kabul edilmiştir."

İbnu'l-Esir: "O, imam ve Hanefi mezhebinde fakih birisi idi. Sika ve sağlamdı," (*el-Lubab*, II, 276) demiştir.

İmam Zehebi der ki: "İmam, pek büyük ilim adamı, pek büyük hafız, Mısır diyarının muhaddisi ve fakihi… Bu imamın telif ettiği eserleri inceleyen bir kimse, onun ilmî derecesini ve bilgisinin genişliğini anlar." (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XV, 27).

es-Safedî de şöyle demektedir: "Sika, pek güvenilir, rivâyeti sağlam, fakih ve akıllı bir kimse olup geriye kendisi gibisini bırakmadan vefat etmiştir." (*el-Vâfî bi'l-Vefayât,* VIII, 9).

İbn Kesir der ki: "Hanefi fakihi, pek faydalı eserlerin, dolup taşan faydalı bilgilerin sahibi, sağlam, sika ravilerden, pek üstün deha hafızlardan birisidir." (*el-Bidâye*, XI, 186).

Bedruddin el-Aynî de, *Nuhabu'l-Efkâr* adlı eserinde -*el-Hâvî* müellifinin 13. sahifede naklettiğine göre- şunları söylemektedir: "Tahâvî'nin sika, dinine sıkı sıkıya bağlı, güvenilir, eksiksiz fazilet sahibi, hadis, hadisin illetleri, nâsihi ve mensûhu konusunda otorite olduğu ve bu alanlarda kimsenin onun yerini doldurmadığı ittifak ile kabul edilmiştir. Geçmiştekiler de, sonrakiler de ondan övgüyle söz etmiştir."

Daha sonra şunları eklemektedir: "Hadis ve tarih alimleri arasında Taberânî, Ebu Bekir el-Hatîb, Ebu Abdullah el-Humeydî, Hafız İbn Asâkir ve bunların dışında hafız Ebu'l-Haccac el-Mizzî, hafız ez-Zehebî, İmaduddin b. Kesir ve bu alanda eser telif etmiş kimseler ile bunların dışında önceki ve sonraki dönem alimlerinden bir çok kimse ondan övgüyle söz etmiştir.

Aklı başında ve insaflı bir kimse, Tahâvî'nin, Kur'ân'dan ve nebevî hadislerden hüküm çıkarmakta, çağdaşı yaşıtlarından yahut *Sahih* ve *Sünen* sahipleri arasında onunla müşterek rivâyetlerde bulunanlardan fıkıhta daha yetkin, Kur'ân ve nebevî hadislerden hüküm istinbatında daha sağlam oldu-

ğunda hiç şüphe etmez. Çünkü böyle bir gerçek onun söyledikleri ile öbürlerinin söyledikleri tetkik edilince, açıkça anlaşılır. Buna delil teşkil eden ve bu iddiamızı güçlendiren hususlardan birisi de, naklî ve aklî ilimlerin çeşitli alanlarında yazmış olduğu oldukça yoğun faydalarla dolup taşan eserleridir.

Tıpkı Buhârî, Müslim ve bunların dışında diğer *Sahih* ve *Sünen* müellifleri gibi, Hadis rivâyeti ve rical bilgisi ile hocalarının çokluğu bakımından açıkça görüldüğü üzere, o pek büyük, çok sağlam ve huccet bir ravidir. Buna da onun geniş çaptaki rivâyetleri ve -daha önce zikrettiğimiz gibi- meşhur hadis imamları ile ortak rivâyetlerde bulunmuş olması delil teşkil etmektedir."[7]

İmam Tahâvî'nin hadis ilmindeki geniş bilgisini ortaya koyan hususlardan birisi de, cerh ve tadile dair yaptığı etraflı açıklamalardır. Elinizdeki eserin mütalaası esnasında bunlara dair pek çok örnek görüleceği gibi, bu hususta arka arkaya sıralanmış örnekler için Kândehlevi'nin adı geçen eserine de[8] bakılabilir.

Yine *Müşkilu'l-Âsâr*'da ravilere ve rivâyetler arası tercihlere dair oldukça etraflı açıklamaları vardır.[9]

İmam Tahâvî'ye Yöneltilen Eleştiriler

Tahâvî'ye yersiz ve haksız bazı eleştiriler yöneltilmiştir. Ancak bunların haklı ve yerinde olmadığı eserleri incelendiğinde açıkça anlaşılmaktadır. Bu hususta, az önce onun hakkında bir kısmını aktardığımız yetkin ilim adamlarının söyledikleri, bu eleştirileri reddetmek için yeterli olduğu gibi, yapılan eleştiriler de ayrıca tek tek ele alınmış ve hakkın ortaya konulması amacıyla bunlara gereken ilmî cevaplar verilmiştir.[10]

Kândehlevi de bazı kimselerin İmam Tahâvî aleyhinde anlaşılabilecek sözlerini iktibas etmiş ve bunlara dair geniş açıklamalar yaparak cevap vermiş bulunmaktadır.[11]

7 İmam Tahâvî'den övgüyle söz eden ilim adamlarının bu sözleri ve daha başka örnekler için ayrıca bkz. el-Kândehlevî, *age*, I, 46.

8 Özellikle I, 49 ve devamında elimizdeki eser *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*'dan çokça örnekler verilmiştir.

9 Buna dair örnekleri Kândehlevi zikretmektedir. Bkz. Kândehlevi, *age*, I, 52 vd.

10 Bunun dışında bazı ilim adamlarından onun aleyhinde değerlendirilebilecek bir takım sözler nakledilmiştir. Bu sözler tek tek ele alınarak değerlendirilmiş, tenkit süzgecinden geçirilerek bunlara dair gerekli açıklamalar yapılmıştır. (Bunun için bakınız: *Şerhu Müşkili'l-Âsâr,* Beyrut, 1415/1994, Şuayb el-Arnavut'un mukaddimesi, I, 66 vd.).

11 Bk. Age., I, 54 vd.

Öğrencileri

İmam Tahâvî'den ilim öğrenmek amacıyla ilim ehlinden pek çok kişi onun bulunduğu yere yolculuk yapmıştır. Bunlar arasında meşhur hafızlardan çok kimse bulunmaktadır. Bunlar ondan ilim dinlemiş, yararlanmış ve rivâyetlerde bulunmuşlardır. Bunların bir kısmı:

1- Biricik hafız Ebu'l-Ferec Ahmed b. el-Kasım b. Ubeydullah b. Mehdi el-Bağdadi. H. 364 yılında vefat etmiştir. Dımaşk'da Tahâvî'den hadis nakletmiştir. *(Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 151).

2- İmam, fakih, kadı Ebu Bekir Ahmed b. Muhammed b. Mansur el-Ensarî ed-Dâmegânî. Rey ashabı fukahasının büyüklerinden birisidir. Mısır'da İmam Tahâvî'den ders okumuş ve uzun yıllar onun yanında ikamet etmiştir. Daha sonra Bağdat'a gelmiş ve Ebu'l-Hasen el-Kerhî'den ders almıştır. el-Kerhî, felç olunca, bütün öğrencileri arasında fetva verme yetkisini ona vermiştir. Bağdat'ta uzun bir süre Tahâvî'den hadis rivâyet etmiş ve fetva vermiştir. İlim ve dinde imam idi. (*Târîhu Bağdâd*, V, 97).

3- İsmail b. Ahmed b. Muhammed b. Abdulaziz Ebu Said el-Cürcânî el-Hallâl el-Verrâk. Neysabur'a yerleşmiş, h. 364 yılında vefat etmiştir. Hadis almak amacıyla pek çok bölgeye yolculuk yapmış, bu arada Ebu Ca'fer et-Tahâvî ve daha birçok kimseden ilim öğrenmiştir. (Beyhaki, *Tarihu Cürcan*, s. 151; *Tehzibu Tarihi Dımaşk*, III, 14).

4- Muhaddis, hafız Ebu Abdullah el-Huseyn b. Ahmed b. Muhammed b. Abdurrahman b. Esed b. Şemmah eş-Şemmâhî el-Herevî es-Saffâr. *el-Mustahrec alâ Sahihi Müslim* adlı eserin müellifi olup h. 372 yılında vefat etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 360).

5- Muhaddis İmam Ebu Ali el-Huseyn b. İbrahim b. Câbir b. Ebi'z-Zemzâm ed-Dımeşkî. H. 368 yılında vefat etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 140).

6- Humeyd b. Sevâbe Ebu'l-Kasım el-Cüzâmî. Endülüs'teki Veşka ahalisinden olup ilim talep etmek amacıyla pek çok yer dolaşmış, Mısır'da da Ebu Ca'fer et-Tahâvî'den ilim ve hadis dinlemiştir. (İbnu'l-Faradî, *Tarihu Ulemai'l-Endülüs,* I, 124).

7- İmam, hafız, sika, ilim talebi için pek çok yer dolaşmış, İslamın muhaddisi, uzun ömürlü ilim adamlarının bayrağı Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ah-

med b. Eyyub b. Mutayyir el-Lahmî eş-Şamî et-Taberânî. *el-Mu'cemu'l-Kebir, el-Mu'cemu'l-Evsat ve el-Mu'cemu's-Sağir* adlı mu'cemlerin müellifi olup h. 260 yılında doğmuş, h. 360 yılında vefat etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 119).

8- İmam, hafız Ebu Ahmed Abdullah b. Adiy b. Abdullah b. Muhammed b. el-Mubarek b. el-Kattân el-Cürcânî. *el-Kâmil* adlı eserin müellifi olup h. 297 yılında doğmuş, h. 365 yılında vefat etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 154).

9- İmam, hafız Ebu Said Abdurrahman b. Ahmed b. Yunus b. Abdi'l-A'lâ es-Sadefi el-Mısrî. T*arih-u Ulema-i Mısır* adlı eserin müellifi olup h. 347 yılında vefat etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XV, 578).

10- Gunder lakaplı imam, hafız, sika Ebu Bekr Muhammed b. Ca'fer b. el-Huseyn el-Bağdâdî. 370 yılında Buhara'da hadis rivâyet etmek üzere aldığı davete icabet etmek üzere yola çıkmış ve yolda iken vefat etmiştir. *(Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 214).

11- İlim adamı, hafız Ebu Suleyman Muhammed b. el-Kadî Abdullah b. Ahmed b. Rebia b. Zebr er-Rebâî. Dımaşk'ın muhaddisi ve Dımaşk kadısı Ebu Muhammed'in oğlu olup h. 379 yılında vefat etmiştir. Yıllara göre ilim adamlarının vefat tarihlerini zikrettiği *"el-Vefeyât"* ile daha birçok eserin müellifidir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ,* XVI, 440).

12- Şeyh, hafız, Irak'ın muhaddisi Ebu'l-Huseyn Muhammed b. el-Muzaffer b. Musa b. İsa b. Muhammed el-Bağdâdî. H. 379 yılında vefat etmiştir. İmam Tahâvî'nin, dayısı el-Müzeni'den, onun da Şafiî'den dinlediği hadisleri toplayıp bir araya getirdiği *Sünenu'ş-Şafiî* adlı eseri rivâyet edenlerden birisidir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 418).

13- Muhaddis Ebu'l-Kasım Mesleme b. el-Kasım b. İbrahim el-Endelûsî el-Kurtubi. H. 353 yılında vefat etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 110).

14- İsfehan muhaddisi, imam, hafız, zamanının sened bilgini Ebu Bekr Muhammed b. İbrahim b. Ali b. Asım b. Zâzân el-İsfehânî. İbnu'l-Mukri diye meşhurdur. *el-Mucem* adlı eserin müellifi olup h. 381 yılında vefat etmiştir. İmam Tahâvî'den *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*'ı ve kendi rivâyetiyle *Sünenu'ş-Şafiî*'yi rivâyet etmiştir. (*Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, XVI, 398).

15- Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Selâme Ebu'l-Hasen et-Tahâvî. İmam

Tahâvî'nin oğlu olup h. 351 yılında vefat etmiştir. Babasından rivâyette bulunmuş ve ondan fıkıh öğrenmiştir. *(el-Ensâb*, VIII, 219; *el-Cevâhiru'l-Mudiyye*, I, 352).

16- Ebu Osman Ahmed b. İbrahim b. Hammâd b. İsmail b. Hallâd b. Zeyd el-Ezdî. H. 314 yılında Mısır kadılığı görevini üstlenmiş ve oraya gitmiş, 316 yılında bu görevden azledilmiş ve vefat ettiği h. 329 yılına kadar orada kalmıştır. İmam Ebu Ca'fer'in huzurunda el-Hasen b. Abdurrahman'ın kıraatiyle eserlerini dinlerdi. (*Târîhu Bağdad*, IV, 15; *Lisânu'l-Mîzân*, I, 281-282).

İmam Tahâvî'nin Eserleri

İmam Tahâvî telifte en yetkin, tasnifte en başarılı kimselerden birisi kabul edilmektedir. O, bunu Allah'ın kendisine bağışlamış olduğu çok sayıda ezberlediği metin, türlü çeşitli bilgiler, hafızasındaki bilgileri çabucak hatırlayıp canlandırması ve bu konudaki eksiksiz istidadı ile başarabilmiş, akide, tefsir, hadis, fıkıh, şartlar ve tarihe dair çeşitli eserler telif etmiştir.

Bütün bu eserleri son derece güzel, konuların bir araya getirilişi, tahkiki ve faydalarının çokluğu bakımından pek mükemmeldir.

Tarih ve biyografi bilginleri onun otuzdan fazla eserini tespit etmiştir. Aşağıda onun eserlerinin isimleri ve bazıları ile ilgili -sınırlı da olsa- tanıtıcı açıklamalar gelecektir:

1- Şerhu Me'âni'l-Âsâr: Onun ilk yazdığı eserdir. Eserin başında belirttiğine göre, ilim ehli arkadaşlarından birisi kendisinden Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelmiş rivâyetleri zikredeceği bir kitap telif etmesini istemiştir. Bu hususa şöyle değinmektedir:

"Ahkâma dair konularda zikredilmiş bu rivâyetler hakkında kimi inkârcılarla, kimi bilgisi kıt Müslüman kimseler, bunların nâsih ile mensûhlarını ve gereğince amel edilmesi gerekenleri yeteri kadar bilmediklerinden dolayı naslar arasında bazı tutarsızlıklar bulunduğunu düşünmektedirler.

İşte bu hususta her bir bölümde hangilerinin nâsih, hangilerinin mensûh olduğunu, ilim adamlarının konu ile ilgili tevillerini, birbirlerine karşı getirdikleri delillerini ve bunlar arasında bana göre kimin delilinin sahih olduğunu zikretmemi istedi."

Bu alandaki çalışmalarını nitelerken de şunları söylemiştir: *"Bu hususta düşündüm ve oldukça yoğun bir şekilde araştırmalara giriştim. Onun istediğine uygun çeşitli konulara dair bilgileri ortaya çıkardım, bunları kitaplara (ana bölümlere) ayırdım ve her bir ana bölümde bu türden ne varsa onu zikrettim."*

Bu eserdeki yöntemi de şudur: İlim ehlinin görüş ayrılıklarının bulunduğu meselelerde delil olarak benimsedikleri rivâyetleri senediyle zikreder. Sonra bunları detaylı bir şekilde inceler. Bu yolda da geniş kültüründen, etraflı bilgisinden, tenkitteki becerisinden yararlanır, bunlar arasında doğru olarak gördüğünü tercih eder. Çoğunlukla ilk olarak muhalif görüşü zikreder, sonra da kendisinin sonuç olarak benimsediği görüşü kaydeder.

Bu kitap, kendi alanında eşsiz bir eserdir. İlim tahsil eden kimsenin fıkıh öğrenme melekesini geliştirir, onu konu ile ilgili görüş ayrılıklarından haberdar eder, onda istinbat (delillerden hüküm çıkarma) melekesini besler ve böylelikle onun da bir dereceye kadar bağımsız bir kişiliğinin oluşmasına yardımcı olur.

Eser, önceki baskılara dayanan son dönem baskıları yanında, önceleri Hindistan'da iki cilt halinde, Mısır'da dört cilt halinde basılmıştır.

Bu kitabı h. 775 yılında vefat etmiş olan hafız Abdulkadir el-Kuraşî şerh etmiştir. Bu şerhin Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de *195 hadis* numarası ile kayıtlı bir nüshası bulunmaktadır.

Umdetu'l-Kârî'nin müellifi, büyük ilim adamı el-Aynî'nin de *Nuhabu'l-Efkâr fi Şerhi Me'âni'l-Âsâr* adlı kendi hattı ile sekiz ciltlik bir şerhi bulunmakta olup bu eser de aynı kütüphanede *526 hadis* numarası ile kayıtlıdır.

Bu şerhte senetteki ravilerin biyografisi, ilmi dereceleri yer aldığı gibi, arkasından hadisin *Sahih* ve *Müsned*lerdeki yeri de gösterilmekte, hadis lafızlarının şerhine ve konu ile ilgili açıklamalara geçilmektedir.

el-Ayni'nin *"Mebâni'l-Ahbâr fi Şerhi Me'âni'l-Âsâr"* adını verdiği altı ciltlik aynı kütüphanede *492 hadis* numarası ile kayıtlı bir başka şerhi daha vardır. Burada senetteki ravilere dair açıklamaları yer almamaktadır. Çünkü bu ravilere dair yazdığı bağımsız *"Meğâni'l-Ahyâr fi Ricali Me'âni'l-Âsâr"* adında iki ciltlik eserde raviler hakkında gerekli bilgileri vermiş bulunmaktadır. Söz konusu bu eser de aynı kütüphanede, *Mustalahu'l-hadis 72'*de kayıtlı bulunmaktadır.

2- İhtilâfu'l-Fukahâ: Yaklaşık 130 hadis cüzü halindedir. Bu eserden İbn Hallikân, İbn Kesir, Suyûtî gibi birçok ilim adamı söz etmiştir. Eser h. 370 yılında vefat eden Ebu Bekir er-Razi tarafından ihtisar edilmiş olup söz konusu bu muhtasarın dördüncü cildi İstanbul'da Carullah Kütüphanesi'nde 872 numara ile kayıtlıdır. İkinci cildi ise "Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 647 Hanefi fıkhı" altında kayıtlı bulunmaktadır.

3- Hanefi fıkhına dair *Muhtasaru't-Tahâvî*: Bu da Şafiî mezhebinde el-Müzenî'nin *Muhtasar*'ı türündedir. H. 1370 yılında Kahire'de Ebu'l-Vefa el-Efgâni'nin tahkiki ile basılmıştır.

Bu *Muhtasar*'ın da çeşitli şerhleri bulunmaktadır. En eskileri ve önemlileri ise *Ahkâmu'l-Kur'ân* adlı eserin müellifi Ebu Bekr er-Râzî el-Cessâs'ın yazdığı şerhtir.

4- Sünenu'ş-Şafiî: Tahâvî bu eserinde dayısı el-Müzeni'den, onun da eş-Şafiî'den işittiği hadisleri rivâyet etmiştir. Söz konusu bu dinleme h. 252 yılında olmuştur. Kitap Mısır'da önce 1315 yılında, daha sonra da Beyrut'ta 1406 yılında basılmıştır.

5- el-Akîdetu't-Tahâvîye: Tahâvî bu eserinde selefin benimsediği itikadı zikretmiş ve bu konuda İmam Ebu Hanife'den, iki arkadaşı Ebu Yusuf ile Muhammed b. el-Hasen'den, onların dinin esaslarına dair benimsedikleri akideyi kaydetmiş bulunmaktadır. Oldukça büyük bir kabul görmüş olan bu metin çeşitli ilim adamları tarafından da şerh edilmiştir.

6- et-Tesviyetu beyne Haddesenâ ve Ahbaranâ

7- eş-Şurûtu's-Sağîr: Beş cüz halinde olup bir nüshası İstanbul Feyzullah Kütüphanesi'nde 1033 numara ile kayıtlıdır.

8- eş-Şurutu'l-Evsat: Bu eseri Şeyh Abdulkadir el-Kuraşi ile Ali el-Kari zikretmişlerdir.

9- eş-Şurutu'l-Kebir: Yaklaşık kırk cüz olup bunu İbnu'n-Nedim, el-Kari ve Abdulkadir el-Kuraşi zikretmişlerdir. Şehit Ali Kütüphanesi ile Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye'de çeşitli bölümleri bulunmaktadır.

10- et-Tarihu'l-Kebir: Bunu İbn Hallikân, el-Kuraşî, İbn Kesîr, er-Râfiî, es-Suyûtî ve el-Kari zikretmiş bulunmaktadır. Eser kayıp olmakla birlikte ondan İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist*'te, el-Bağdadi, *Tarihu Bağdad*'da ve daha başka müellifler eserlerinde çeşitli nakillerde bulunmaktadırlar.

11- Ahkâmu'l-Kur'an: Yaklaşık 20 cüzdür. Kadı Iyâz, *el-İkmâl* adlı eserinde: "Tahâvî'nin Kur'ân tefsirine dair bin varaklık bir eseri vardır," demektedir.

Bu eserin bir bölümü el-Enfâl suresi ile başlamaktadır. Hicri 8. asırda yazılmış olan bu bölüm İskenderiye'deki Camiu'ş-Şeyh'de bulunmaktadır.[12]

12- en-Nevâdiru'l-Fıkhiyye. 10 cüz.

13- en-Nevâdir ve'l-hikâyât. Yaklaşık 20 cüz.

14- Cüz'un fi Hukmi Arzi Mekke (Mekke Topraklarının Hükmüne Dair)

15- Cüz'un fi Kasmi'l-Fey'i ve'l-Ganâim (Ganimet ve Fey'in Paylaştırılması Hakkında)

16- er-Raddu alâ İsa b. Ebân fi Kitabihillezi Semmâhu Hatau'l-Kütüb

17- er-Raddu alâ Ebi Ubeyd fi ma Ahtaa fihi fi Kitabi'n-Neseb

18- İhtilâfu'r-Rivâyât alâ Mezhebi'l-Kûfiyyîn

19- İmam Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybani'nin el-Camiu'l-Kebir adlı eserinin şerhi.

20- Kitabu'l-Mahadiru ve's-Sicillât

21- Kitabu'l-Vesayâ ve'l-Ferâiz

22- Ahbâru Ebi Hanife ve Ashâbihi

23- Kitabun fi'n-Nihâl ve Ahkâmihâ ve Sıfatihâ

24- Kitabu'l-Eşribe

25- *el-Hitabât fi'l-Furû'*

26- Şerhu Müşkilu'l-Âsâr: Tahâvî'nin oldukça önemli olan bu eseri ile ilgili tanıtıcı bilgiler için, eserin Şuayb el-Arnaût tarafından yapılan neşrine el-Arnaût'un yazdığı mukaddimeye bakılabilir.[13]

***Şerhu Me'âni'l-Âsâr*'ın İhtisarları**

Tercümesini sunmakta olduğumuz eser üzerinde farklı çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi de eserin, şu ya da bu şekilde, ihtisar edenin kendisin-

12 Tahâvî'nin bu eseri ile ilgili daha etraflı ve tamamlayıcı bilgi için Şuayb el-Arnaût'un sözünü ettiğimiz Mukaddimesi I, 91 ve devamına bakılabilir.

13 Bk. I, 5 vd.

ce belli kıstaslara göre kısaltılmasıdır. Yani eserdeki bazı bilgi ve açıklamaları belli bir yönteme göre kısaltma yahut özetleme çalışmalarıdır.

Bu çalışmalardan amaç, kolaylıkla anlaşılabileceği gibi, eserin asıl şeklini herhangi bir sebep dolayısıyla incelemek imkanına sahip olmayanların böyle bir eserden büsbütün mahrum edilmemesidir.

Eserin ihtisarları hakkında kısa bilgiler aktaralım:[14]

1- Muhammed b. Ahmed b. Ruşd el-Kurtubî (vefatı 520 h.)'nin *Muhtasar*'ı. Yazma halindedir. Feyzullah 931/1'de birkaç eser ile birlikte bulunmakta olup h. 893 yılında istinsah edilmiştir. 1-141 no'lu varaklar arasında yer alır.

2- Ubeydullah b. Muhammed b. Abdulaziz es-Semerkandî (vefatı 701 h.)'nin *Muhtasar*'ı. Bu da yazma halindedir.

3- Abdullah b. Yusuf b. Muhammed ez-Zeylai'nin (vefatı 762 h.) *Muhtasar*'ı. Bu da yazma halinde olup Köprülü 2/66'da kayıtlıdır. 745 yılında istinsah edilmiştir.

Me'âni'l-Âsâr'daki Ricâl (Hadis Ravileri) ile İlgili Yazılmış Eserler

Birçok hadis kaynağı ricali ile ilgili kitaplar yazıldığı gibi, Tahâvî'nin bu eserinin ricâli ile ilgili gerekli bilgileri ihtiva eden eserler de yazılmıştır. Bunların önemlileri şunlardır:[15]

1- Mahmud b. Ahmed el-Aynî (vefat 855 h.): *Meğâni'l-Ahyâr fî Ricâli Me'âni'l-Âsâr.*

2- Kasım b. Kutlubuğa (vefat 879 h.): *el-Îsâr bi Ricâli Me'âni'l-Âsâr.*

3- Büyük ilim adamı Muhammed Eyyub el-Mezâhirî el-Hindî'nin *Teracumu'l-Ahbar fi Ricali Şerhi Me'âni'l-Âsâr* adlı eseri. Hindistan'da 4 cilt halinde basılmıştır.

İmam Tahâvî'nin Vefatı

İmam Tahâvî, Mısır'da Zilka'de ayının başında Perşembe akşamı h. 321 yılında vefat etmiş, Benu'l-Eş'as mezarlığındaki el-Karafe es-Suğra'ya defne-

14 Tamamlayıcı bilgiler için bk. el-Kândehlevî, *age.*, I, 65.
15 Tamamlayıcı bilgi için bk. el-Kândehlevî, *age.*, I, 65.

dilmiştir. Burası Karafetu'l-İmam eş-Şafiî diye bilinen yerdir. Tahâvî'nin kabri İmam Şafiî'ye doğru giderken sağda, tramvay yolunun sonunda yer alan İmam Şafiî caddesine paralel İmam el-Leys caddesinde bulunmaktadır. Mezarı eski tarihi bir kubbe altındadır. Kabrin önünde üzerinde adı, doğum ve vefat tarihi yazılmış bir mezar taşı da yer almaktadır.

İmam Tahâvî'nin Biyografisinin Yer Aldığı Önemli Kaynaklar

1- Ebu'l-Ferec Muhammed b. İshak Ebu Yakub İbnu'n-Nedim, *el-Fihrist*

2- İbrahim b. Ali b. Yusuf Ebu İshak eş-Şîrâzî, *Tabakâtu'l-Fukahâ*

3- Abdulkerim b. Muhammed b. Mansur et-Temîmî Ebu Sa'd es-Sem'ânî, *el-Ensab*

4- Ebu'l-Kasım Ali b. el-Hasen b. Hibetillah b. Asâkir, *Tarihu Dımaşk*

5- Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed b. el-Cevzî, *el-Muntazam*

6- Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed b. Muhammed eş-Şeybani b. el-Esir el-Cezerî, *el-Lubâb*

7- Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Hallikân el-Bermekî, *Vefeyatu'l-A'yân*

8- Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*

9- ez-Zehebî, *Tezkiratu'l-Huffâz*

10- Ebu's-Safa Halil b. Aybek b. Abdullah es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*

11- Abdullah b. Es'ad b. Ali el-Yemenî el-Yâfiî el-Mekkî, *Mir'âtu'l-Cinân*

12- Ebu'l-Fida İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*

13- Ebu Muhammed Abdulkadir b. Muhammed b. Nasrullah el-Kuraşî, *el-Cevâhiru'l-Mudiyye fi Tabakâti'l-Hanefiyye*

14- Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed el-Cezeri, *Gâyetu'n-Nihâye fî Tabakâti'l-Kurrâ*

15- Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Lisânu'l-Mîzân*

16- Abdurrahman b. Ebi Bekr b. Muhammed b. Sâbikuddin el-Hudayrî es-Suyuti, *Tabakâtu'l-Huffâz*

17- Yine aynı müellifin, *Hüsnü'l-Muhâdara*

18- Muhammed b. Ali b. Ahmed ed-Dâvûdî, *Tabakâtu'l-Müfessirîn*

19- Mustafa b. Abdullah el-Kostantinî Hacı Halîfe, *Keşfu'z-Zunûn*

20- Ebu'l-Felah Abdulhay b. Ahmed b. el-İmad el-Hanbelî, *Şezerâtu'z-Zeheb*

21- Ebu'l-Hasenât Muhammed b. Abdulhay b. Muhammed Abdulhalim el-Ensari el-Leknevî el-Hindî, *el-Fevâidu'l-Behiyye*

22- Muhammed b. Zâhid b. el-Hasen b. Ali el-Kevserî, *el-Hâvî fî Sireti't-Tahâvî*

23- Fuad Sezgin, *Tarihu Turasi'l-Arabî*

24- Dr. Abdulhamid Mahmud, *Ebu Ca'fer et-Tahâvî ve Eseruhu fi'l-Hadis*. Bu eser İmam Tahâvî'ye dair yazılmış en güzel eserlerden birisidir.

Şerhu Me'âni'l-Âsâr **Kitabının Ayırıcı Özellikleri**

Eserin, dikkatle inceleyenin fark edebileceği bir takım ayrıcalıkları vardır. Bunların bir kısmını şöylece sıralayabiliriz:

1- Eserde başka kaynaklarda bulunmayan pek çok hadis yer almaktadır.

2- Aynı hadisin birden çok senedi sıkça zikredilmiştir.

3- Başka kaynaklarda rivâyet edilmiş hadislerin bir çoğu burada önemli ziyadelerle yer almaktadır. -Hadisin kuvvetini arttıran senedin çokluğu gibi.-

Hadis bazı hallerde başka kaynaklarda zayıf bir sened ile yer almakla birlikte, burada sağlam bir sened ile bulunabilir yahut hadis başka eserde bir yoldan gelmişken burada bir başka yoldan gelmiş olabilir. Senedlerin çok olması ise muhaddisin oldukça önemli bir takım nükteleri ve faydalı bilgileri ortaya çıkarmasına sebep olur.

4- Hadis bir başka kaynakta tedlis yapan bir ravi yoluyla gelmiş ve bu ravi semaı (hadisi işittiğini) açıkça ifade etmemiş olmakla birlikte, bu eserde Tahâvî semaını açıkça zikretmiş bulunabilir.

5- Hadis başka kaynakta ömrünün sonlarına doğru hafızası karışmış bir raviden gelmiş ve bu kaynakta ondan nakleden ravi hafızasının karışmasından sonra ondan hadis almış olanlardan birisi olmakla birlikte, Tahâvî'nin eserinde, bunu hafızası karışmadan önce işitmiş ravi yoluyla gelmiş bulunabilir.

6- Hadis başka kaynakta mürsel, munkatı ya da mevkuf olmakla birlikte, onun eserinde muttasıl yahut merfu olarak yer alabilir.

7- Başkasının nesebini zikretmediği bir ravinin nesebini Tahâvî, eserinde zikretmiş, ismi müphem (belirsiz) olanın ismini vermiş, müştebeh olanı (ismi başkasıyla karışanı) ayırt edilmiş olarak zikretmiş olabilir. Yahut mücmel olan bir lafzı tefsir edilmiş olarak zikretmiş, sebebi beyan edilmemiş olanın sebebi beyan edilmiş, ravinin ızdırabı, şüphesi açıklanmış yahut senette fazladan bir ravi zikredilmiş olabilir.

8- Bu eserdeki hadis metinlerinde pek çok faydalar bulunmaktadır. Başka eserlerde muhtasar olarak zikredilmiş rivâyet bunda mutavval (uzunca) zikredilmiş, başkasında mücmel bulunan bir ifade bunda açıklanmış, mutlak olan bir lafız kayıtlı gelmiş ve buna benzer daha başka önemli faydalar yer almıştır.

9- Tahâvî'nin eseri ashab, tabiîn ve onlardan sonraki imamlardan gelen ve çağdaşı olan önder ilim adamlarının kitaplarında bulunmayan pek çok rivâyet ihtiva etmektedir.

10- Tahâvî'nin eserinde imamlara ait hadislere ve rical ile ilgili tashih veya tercih yapmaya ya da zayıf kabul etmeye dair pek çok ifade yer almaktadır.

11- Kitabını fıkıh meselelerine göre bölümlere ayırmış, arkasından konu ile ilgili hadisleri zikretmiş, hemen hemen hiç dikkat edilmeyen birçok noktanın da bulunduğu hadislerden, oldukça yoğun bir şekilde çıkardığı hükümlere dikkat çekmiş bulunmaktadır.

12- Tahâvî bu eserini fıkıh bölümlerine göre tertip etmiştir. Daha sonra da çeşitli hususlara dair hadisleri uygun münasebetlerle, oldukça incelikli bir şekilde sıralamakta ve hatta bu hadislerin, yer aldığı başlık ile ilk anda herhangi bir ilgisi bulunmadığı zannedilmektedir. Mesela; o "Müslüman necis olmaz" hadisi ile Bedevi Arabın mescitte küçük abdestini bozması ile ilgili hadisi *Sular* ile ilgili başlık altında, sabah namazında kıraat ile ilgili hadisleri de *Sabah namazının vakti* bölümünde zikretmektedir…

Tahâvî'nin bu eserinde yedibin civarında hadis bulunmaktadır. Bunların elbetteki çok büyük bir kısmı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ile gelmiştir. Diğerleri ise ashabın söz ve fiillerini bildiren hadislerdir. Bunların hepsi de muhaddislerin yöntemine uygun olarak söyleyen zatlara isnad edilerek zikredilmiştir.

Eser 29 kitaba (ana bölüme) ayrılmıştır.

Bu kitap ile diğer muteber altı kitap arasında bir karşılaştırma yapmak için aşağıdaki kısa bilgilere bakalım:

Buhârî'de 97, Müslim'de 54, Ebu Davud'da 35, Tirmizî'de 51, Nesâî'de 51, İbn Mâce'de de 51 kitap (ana bölüm) yer almaktadır.

Buhârî'de 7563, Müslim'de 3033, Ebu Davud'da 5274, Tirmizî'de 3956, Nesâî'de 5758, İbn Mâce'de 4341 hadis yer alırken, *Me'âni'l-Âsâr*'da 7467 hadis bulunmaktadır.[16]

Bu Kısa Tanıtımın Kaynakları

1- Mevlana Muhammed Yusuf el-Kândehlevî, *Emâni'l-Ahbâr fî Şerhi Me'âni'l-Âsâr,* İdare-i Te'lifati Eşrefiyye baskısı, I, 22-67.

2- Şuayb el-Arnaût, *Şerhu Müşkili'l-Âsâr'a yazdığı tahkik mukaddimesi*, 5-104.

3- *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*'ın Beyrut-1404/1987 baskısında yer alan muhakkik Muhammed Seyyid Câdu'l-Hakk'a ait kitabı tanıtım yazısı.

4- *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*'ın, Muhammed Zühri en-Neccâr ve Muhammed Seyyid Câdu'l-Hakk tarafından tahkik ve taliki yapılan Beyrut-1414/1994 baskısının beşinci cildinde yer alan ve eserin kitaplarını (bölümlerini), bablarını, hadislerini numaralandırıp fihristler hazırlayan Dr. Yusuf Abdurrahman el-Mar'aşlî'nin V, 9-15'te verdiği bilgiler.

16 Bu, el-Mar'aşlî'nin sayımına göredir.

ÇEVİRİYE DAİR

Herşeyden önce böyle bir eseri Türk dilinde ilim hayatına kazandırma imkânını bahş eden yüce Rabbimize sonsuz hamd ve senâlar, yüce önderimiz, rasûlümüz ve efendimize, onun gösterdiği aydınlık yoldan giden ashab-ı kirama, onlardan sonra gelip onlarla aynı yolu izleyenlere, ilmî çalışmalarıyla yolumuzu aydınlatanlara, cehdleriyle, cihadlarıyla İslam nurunu dört bir yana taşıyanlara ve bu izi Kıyamete kadar sürecek olanlara salât ve selâmlar olsun.

Bizleri de lütuf ve keremiyle bu şerefli zümreye ilhak etsin, âhirette en güzel arkadaş grubu olan nebilerle, şehidlerle, sıddîklerle, salihlerle beraber kılsın.

Bu eserin ilme susamışlara ulaşmasında emeği geçen ve katkısı olan herkesi de yüce Rabbim, en güzel şekliyle mükâfatlandırsın, ecrinden mahrum etmesin. Âmin...

Böyle bir eseri tercüme etme kararını vermek ve bunu göze almak -eseri tanıyanların kolaylıkla tahmin edebilecekleri sebepler dolayısıyla- elbette kolay olmadı. Karşı karşıya kaldığımız zorlukları da yüce Rabbimizin tevfiki ve geçmişlerimizin bu alanda göstermiş oldukları en ufak bir ayrıntıyı dahi ihmal etmeden ortaya koydukları çalışmalarının yardımıyla aşma imkânını bulduk.

Buna rağmen bazı hatalar gözden kaçmışsa bu tamamıyla bizim kusurlu nefsimizden kaynaklanmıştır. -İstemeyerek de olsa vaki olmuş- hatalarımızı usulüne uygun bir şekilde düzeltecek olan kardeşlerimize ve ilim ehli kimselere şimdiden teşekkür eder, Allah razı olsun deriz. Çünkü biz, kemalin Allah'a ve hatadan korunmuşluğun rasullere has olduğuna iman ederiz.

Eseri dilimize kazandırırken aşağıdaki bazı hususları hatırlatmakta fayda görüyoruz:

1- Tercümeye esas alınan nüshaların kısa tanıtımları eserin ilk sahifelerinde gösterilmiştir. Bunlardan ayrı olarak *"el-Mektebetu'ş-Şamile"* adlı CD'nin ikinci sürümündeki *"Şerhu Me'âni'l-Âsâr"* nüshasına da zaman zaman bakılmıştır. Tercümeyi yaparken elimizde bulundurduğumuz değişik nüshalar arasında metindeki lafzi farklılıkları/yanlışlıkları nüshaların birkaç tane olması sayesinde düzeltme ya da doğruya en yakın olanını tesbit etme imkânını bulduk. Eserin eldeki nüshalarından hareketle bir karara varamadığımız hallerde, hadisin yer aldığı diğer hadis kaynaklarına bakarak doğru olanı belirlemeye çalıştık. Dizgi hatalarından kaynaklanan yanlışlıklar da bu usulle düzeltilmiş, yer yer bu yanlışlıklara dipnotta dikkat çekilmiştir.

2- el-Kândehlevî'nin Vitr bölümü'ne kadar gelen Şerhi dışında elimizin altında gerektiğinde başvuracağımız bir şerh bulunmamakla birlikte, diğer hadis şerhleri ile fıkıh kitapları, karşı karşıya kaldığımız müşküllerimizin çok büyük bir bölümünü çözmemize yardımcı olmuştur. Başta İbnu'l-Esîr'in *en-Nihâye*'si olmak üzere hadise dair muhtelif sözlükler ile diğer genel sözlükleri -*Lisanu'l-Arab*'dan Âsım Efendi'nin *Kamus Tercemesi*'ne kadar- anmak gerekir.

3- Hadis senedleri görülen lüzum üzerine kısmen, bazı kereler -gereken yerlerde- tamamen tercüme edilmiştir.

4- Tercümemizde hadisler tahric edildiği için numaralamalarda esas aldığımız baskı olan Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2006 baskısında hadis numaralandırmaları ve sayımı ile el-Mar'aşlî'nin yaptığı Âlemu'l-Kütüb baskısı numaralandırması arasında farklar bulunmaktadır. Bunun sebebi, hadisleri sayım tekniğinde benimsenen farklı kıstaslar ile bazen ortaya çıkan yanılmalardır.

5- Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye baskısında hadisler, *Concordance*'nin usulüne göre tahric edilmiştir. Yani Kütüb-i Sitte'den Müslim dışındakiler için Kitab ismi (yahut ismini çağrıştıracak kadar isminin bir bölümü), Müslim ve *Muvatta* için Kitab ismi ile kitab içindeki hadis numarası, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i için -Roma rakamıyla- cilt, -kullanmakta olduğumuz Arap rakamlarıyla -sahife numarası verilmiştir. Bunun dışındaki kaynaklara da yerine göre cilt, sahife no'su ya da ne şekilde olduğu anlaşılabilecek bir başka usulle atıfta bulunulmuştur.

6- Gerek görülen yerlerde tarafımızdan yapılan kısa açıklamalar için (Çeviren) ibaresi eklenmiştir.

7- Çeviri esnasında gerek gördükçe bir çok eserden yararlandığımızı, bir çok kaynağa başvurduğumuzu ayrıca belirtmeliyiz. Bunların hepsinin tam bir listesini vermeyi gerekli görmüyoruz. Ancak doğrudan ve dolaylı olarak eserinden yahut çalışmalarından yararlandığımız herkese, yüce Rabbimizin bizim ve bu çalışmadan yaralanacakların adına onları mükâfatlandırmasını, ecirlerini fazlasıyla vermesini dilerim.

8- Tahavî, hadisleri aktardıktan sonra onlara dair açıklamalarda bulunurken, yer yer daha önce gerek o bölümde, gerek diğer bölümlerde geçmiş bulunan bir takım hadislere göndermelerde bulunmaktadır. Bu gibi yerlerde gönderme yapılan hadisi mümkün olduğu kadar doğru tesbit etmeye ve tesbit ettiğimiz şekilde hadisin numarasını parantez içinde göstermeye gayret ettik. Böylelikle bu göndermeden, gözetilen faydanın elde edilmesi için okuyucuya kolaylık sağlamak istedik.

9- Çeviride kullandığımız dilin bir taraftan anlaşılır olmasına dikkat ederken, diğer taraftan konunun mahiyetine uygun bir dil kullanma sınırlarını zorlamamaya çalıştık. Günümüz Türkçesinin -maksatlı maksatsız- kısırlaştırılmış olmasının faturasını ne okuyucuya, ne de eli bir şekilde kalem tutanlara kesebiliriz.

Çalışmak bizden, tevfik ve hidayet Allah'tandır.

M. Beşir ERYARSOY

شرح معاني الآثار

Hadislerle İslâm Fıkhı

Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Seleme el-Ezdî et-Tahavî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- dedi ki:

İlim ehlinden olan bir arkadaşımız benden, inkârcılar ile Müslümanlar arasından zayıf kimselerin, -nesh edici olanları ile nesh edilenlerine, hakkı dile getiren Kitabın ve üzerinde ittifak edilmiş bulunan sünnetin lehine tanıklık ettiği, gereğince amel edilmesi gereken hükümler ihtiva edenlerine dair bilgilerinin azlığı dolayısıyla- birbiriyle çeliştiğini sandığı ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ahkâma dair nakledilmiş bulunan hadislere dair bir kitap telif etmemi;

Bunun için her bir Kitabı (ana bölümü) bablara (arabaşlıklara) ayırmamı;

Bu ana bölümlerin her birinde nâsih-mensûh olanları, ilim adamlarının yorumlarını, birbirlerine karşı getirdikleri delilleri, aralarında görüşünü doğru gördüğüm - ve Kitap, Sünnet, icmadan delilin yahut ashabın ya da onlara tabi olanların delil olabilecek mütevatir olarak nakledilen sözlerinin lehine tanıklık etmesi sebebiyle sahih (doğru) kabul edilmesi gereken- kimsenin görüşünün lehine delil ortaya koymamı istedi.

Ben de bu konuyu inceledim, düşünüp taşındım. Bu hususta oldukça ileri derecede araştırmalar yaptım. Bu türden onun istediği şekilde çeşitli altbaşlıklar oluşturdum ve bunları kitaplar (ana bölümler) halinde sıraladım. Her bir ana bölümde de o türlerden birine yer verdim.

Bu türden ilk olarak yer vereceğim ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen şu rivayetlerdir:

كِتَابٌ فِي الطَّهَارَةِ

TAHARET (TEMİZLİK)

١- بَابُ الْمَاءِ يَقَعُ فِيهِ النَّجَاسَةُ

1- İÇİNE NECİS BİR ŞEYİN DÜŞTÜĞÜ SU

İçine necis şeyin düştüğü su hususu bu kabildendir.

١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ بْنِ رَاشِدٍ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَوَضَّأُ مِنْ بِئْرِ بُضَاعَةَ فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّهُ يُلْقَى فِيهِ الْجِيَفُ وَالْمَحَائِضُ فَقَالَ: «إِنَّ الْمَاءَ لاَ يَنْجُسُ».

1- Bize Muhammed b. Huzeyme b. Râşid el-Basrî tahdis etti, dedi ki: Bize el-Haccac b. el-Minhâl tahdis etti, dedi ki: Bize Hammad b. Seleme, Muhammed b. İshak'tan tahdis etti. O, Ubeydullah b. Abdurrahman'dan, onun da Ebu Said el-Hudrî'den rivayet ettiğine göre[17] Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve*

17 İlk hadis olması itibariyle hadisin senedinin de tercümesini örnek olmak üzere eksiksiz kaydettik. Ancak bundan sonraki hadislerin tercümelerinde sened, gerekli görüldüğü yer de eksiksiz tecüme edilecek, gerekmeyen yerlerde uygun görülecek raviden itibaren tercüme edilecektir. (Çeviren).

sellem Budâa kuyusundan abdest alırdı.[18] Ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kuyuya leşler ve hayız bezleri atılıyor denilince, o: ***"Şüphesiz su necis olmaz,"*** buyurdu.[19]

٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي دَاوُدَ وَسُلَيْمَانُ أَبُو دَاوُدَ الأَسَدِيُّ قَالاَ: ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ الْوَهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَنْ سَلِيطِ بْنِ أَيُّوبَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ رَافِعٍ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قِيلَ يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّهُ يُسْتَقَى لَكَ مِنْ بِئْرِ بُضَاعَةَ وَهِيَ بِئْرٌ يُطْرَحُ فِيهَا عَذِرَةُ النَّاسِ، وَمَحَائِضُ النِّسَاءِ، وَلَحْمُ الْكِلاَبِ فَقَالَ: «إِنَّ الْمَاءَ طَهُورٌ لاَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ».

2- … Ubeydullah b. Abdurrahman b. Râfi'in Ebu Said el-Hudri'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: (Rasûlullah'a): Ey Allah'ın Rasûlü! Sana Budâa kuyusundan su getiriliyor ancak o, içine insanların pisliklerinin, kadınların hayız bezlerinin ve köpek etlerinin atıldığı bir kuyudur, denilince, o: ***"Şüphesiz su tertemizdir, hiçbir şey onu necis yapmaz,"*** buyurdu.[20]

٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْبِرْكِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ الْقَسْمَلِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُطَرِّفٌ عَنْ خَالِدِ بْنِ أَبِي نَوْفٍ عَنِ ابْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: انْتَهَيْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ مِنْ بِئْرِ بُضَاعَةَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَتَتَوَضَّأُ مِنْهَا وَهِيَ يُلْقَى فِيهَا مَا يُلْقَى مِنَ النَّتْنِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمَاءُ لاَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ».

3- … Ebu Said el-Hudri'nin oğlu, babasından (Ebu Said'den), onun şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Budâa

18 Burası Medine'de Saide oğullarına ait bir yer olup kuyusu bilinen bir kuyu idi. (Başka bir kayıt bulunmadığı taktirde bu gibi notlar tahric ve hadis numaralarında esas aldığımız İbrahim Şemsuddin'in hazırladığı, Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye, 1427/2006 baskısındaki notlar olacaktır. Bu notların büyük bir bölümü ise esas itibariyle Muhammed Zühri en-Neccar ile Muhammed Seyyid Câdu'l-Hakk'ın hazırladıkları baskıdan alınmadır. -Çeviren-).

19 Ebu Davud, Tahare, 34; Tirmizî, Tahare, 49; İbn Mâce, Tahare, hadis no: 370; Nesâî, Miyah, 2; Dârekutnî, *Sünen*, I, 31.

20 Ebu Davud, Tahare, 34; Nesâî, Miyah, 2.

kuyusundan abdest alırken yanına vardım. Ey Allah'ın Rasûlü! Bu kuyuya bunca pislik atılıyor iken suyundan abdest mi alıyorsun? dedim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Hiçbir şey suyu necis yapmaz,"*** buyurdu.[21]

٤- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَحْيَى الأَسْلَمِيِّ عَنْ أُمِّهِ قَالَتْ: دَخَلْنَا عَلَى سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ فِي أَرْبَعِ نِسْوَةٍ فَقَالَ: لَوْ سَقَيْتُكُمْ مِنْ بِئْرِ بُضَاعَةَ لَكَرِهْتُمْ ذَلِكَ وَقَدْ سَقَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهَا بِيَدَيَّ.

4- … Hatim b. İsmail'in Muhammed b. Ebi Yahya el-Eslemî'den rivayet ettiğine göre, o annesinden, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Biz dört kadın ile birlikte Sehl b. Sa'd'ın yanına girdik. O bize: "Ben size Budâa kuyusundan su içirecek olsam bundan tiksinirdiniz ama kendi elimle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e o kuyudan su ikram etmişimdir," dedi.[22]

٥- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ يَحْيَى قَالَ: مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الأَصْبَهَانِيُّ قَالَ: أَنَا شَرِيكُ بْنُ عَبْدِ اللهِ النَّخَعِيُّ عَنْ طَرِيفٍ الْبَصْرِيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ عَنْ جَابِرٍ أَوْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرِنَا فَانْتَهَيْنَا إِلَى غَدِيرٍ وَجِيفَةٍ فَكَفَفْنَا وَكَفَّ النَّاسُ حَتَّى أَتَانَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «مَا لَكُمْ لاَ تَسْتَقُونَ؟» فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللهِ، هَذِهِ الْجِيفَةُ، فَقَالَ: «اسْتَقُوا، فَإِنَّ الْمَاءَ لاَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ». فَاسْتَقَيْنَا وَارْتَوَيْنَا.

5- …Ebu Nadra'dan, o Câbir'den yahut Ebu Said'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bir seferimizde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idik. Selin geriye bıraktığı bir su birikintisi ile bir leşin bulunduğu bir yere vardık. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanımıza gelinceye kadar biz de o suya dokunmadık, diğer insanlar da. Allah Rasûlü bunun üzerine: ***"Ne oluyor size? Niçin su almıyorsunuz?"*** diye sorunca, bizler: Ey Allah'ın

21 Bir ve iki no'lu hadislerin tahricine bakınız.
22 Dârekutnî, *Sünen*, I, 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 337, 338; Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, VI, 307.

Rasûlü! Şu leş var ya dedik. O: ***"Oradan su alın. Çünkü şüphesiz hiçbir şey suyu necis etmez,"*** buyurdu. Bunun üzerine biz de oradan su aldık ve doyasıya su ihtiyacımızı karşıladık.[23]

***

Bazı kimseler bu rivayetler doğrultusunda görüş belirtmiş ve şöyle demişlerdir: Suya düşen herhangi bir şey, suyun rengini, tadını ya da kokusunu değiştirmediği sürece, suyu necis yapmaz. Bunlardan birisi değişecek olursa artık su necis olur.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet etmiş ve şöyle demiştir: Söz konusu ettiğiniz Budâa kuyusu ile ilgili rivayetlerde sizin lehinize bir delil bulunmamaktadır. Çünkü Budâa kuyusunun nasıl bir kuyu olduğu konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır: Bazıları şöyle demiştir: O bahçelere giden suyun geçtiği bir yerdi, dolayısıyla oradaki su durgun değil, akar su idi. Bundan dolayı o kuyunun suyunun hükmü, ırmakların suyunun hükmü gibiydi. Bu nitelikte olup suyuna necis bir şeyin düştüğü yer hakkında bu şekilde görüş belirtiriz. Onun suyunun tadı, rengi ya da kokusu değişmedikçe yahut necasetin o suyun alındığı yerde olduğu bilinmedikçe suyu necis olmaz. Bu bilinecek olursa necis olur. Eğer bu durum bilinmezse suyu da temiz olur."

Bizim Budâa kuyusu hakkında sözünü ettiğimiz bu açıklama, el-Vâkıdî'den de nakledilmiştir.

Bana Ebu Ca'fer Ahmed b. Ebi İmrân, Ebu Abdullah Muhammed b. Şucâ' es-Selcî'den, o da el-Vâkıdî'den rivayet ettiğine göre, Budâa kuyusu bu halde imiş.

Yine bu husustaki delillerden birisi de onların şu husus üzerinde icma etmiş olmalarıdır: Eğer necaset kuyuya düşer ve o kuyunun suyunun tadını, kokusunu ya da rengini değiştirecek olursa, kuyunun suyu bozulmuş olur.

Budâa kuyusu ile ilgili hadis(ler)de bu hususlardan hiçbirisi söz konusu edilmemektedir. Onda söz konusu edilen şundan ibarettir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e Budâa kuyusu ile ilgili soru sorulup da ona: O kuyuya köpek leşleri ve kadınların hayız bezlerinin atıldığı söylenince, o: ***"Şüphesiz suyu hiçbir şey necis yapmaz,"*** diye cevap vermiştir.

23 İbn Mâce, Taharet, hadis no: 520.

Bizler de biliyoruz ki, eğer bir kuyuya bundan daha az (necaset olan) bir şey düşecek olursa, o kuyunun, suyunun kokusunun ve tadının değişmesi imkansızdır. Bu, akılla anlaşılan ve bilinen hususlardandır.

Durum böyle olduğuna göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara o kuyunun suyunu kullanmayı mübah kıldığına, böyle bir mubahlık izninin, sözünü ettiğimiz cihetlerden herhangi birisinin etkisiyle suyunun değişmesinin söz konusu olmadığı üzerinde icma ettiklerine göre, -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- bize göre onların Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e kuyunun suyuna dair sordukları soruya, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu şekilde cevap vermesi (necaset kuyuda bulunuyor iken) imkânsız bir şeydir.

Ama -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- necaset kuyudan çıkartıldıktan sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e buna dair soru sormuşlar ve: Necasetin kuyudan çıkartılmasından sonra suyu temiz olup o kuyuya yeni gelen suların necis olmaması söz konusu mudur? diye sormuş olmalıdırlar.

İşte burası müşkil (açıklanması zor) noktayı teşkil eder. Çünkü kuyunun duvarları yıkanmadı, içindeki çamurlar dışarı çıkartılmadı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara: ***"Şüphesiz su necis olmaz,"*** buyurdu. Bu sözleriyle de şunu anlatmak istemişti: O kuyudan necasetin çıkartılmasından sonra gelen su necis olmaz. Yoksa necasetin karıştığı su necis olmaz demek istememiştir. Çünkü bizler Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Mü'min necis olmaz,"*** buyurduğunu görüyoruz.

Bu hadisi bize İbn Ebi Davud tahdis ederek dedi ki… Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre, o şöyle demiştir: Ben cünüpken Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile karşılaştım, o bana elini uzattığı halde ben elimi ondan çekerek: Ben cünübüm, dedim. Allah Rasûlü: ***"Subhanallah! Şüphesiz Müslüman necis olmaz,"*** buyurdu.[24]

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir başka hadiste: ***"Şüphesiz yer necis olmaz,"*** buyurmuştur.

٦- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو بَكْرَةَ بَكَّارُ بْنُ قُتَيْبَةَ الْبَكْرَاوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُقَيْلٍ الدَّوْرَقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ أَنَّ وَفْدَ ثَقِيفٍ لَمَّا قَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى

24 Buhârî, Gusûl, 23; Müslim, Hayz, 115, 116; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 235, 382.

اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَرَبَ لَهُمْ قُبَّةً فِي الْمَسْجِدِ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللهِ، قَوْمٌ أَنْجَاسٌ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّهُ لَيْسَ عَلَى الأَرْضِ مِنْ أَنْجَاسِ النَّاسِ شَيْءٌ إِنَّمَا أَنْجَاسُ النَّاسِ عَلَى أَنْفُسِهِمْ».

6- … el-Hasen'in bize tahdis ettiğine göre, Sakif heyeti Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldiklerinde onlar için mescidde bir çadır kuruldu. Ashab: Ey Allah'ın Rasûlü! Bunlar necis bir topluluktur, deyince, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Gerçek şu ki, insanların necisliklerinden yer üzerinde hiçbir şey yoktur. İnsanların necislikleri kendi nefisleri aleyhinedir."***

***

Buna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ***"Müslüman necis olmaz"*** sözü, onun bedenine necaset değse dahi bedeninin necis olmayacağı anlamına gelmez. O ancak bir başka anlamda necis olmayacağını söylemek istemiştir.

Aynı şekilde onun: ***"Yer necis olmaz"*** sözünün anlamı, ona necaset değse dahi necis olmayacağı değildir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bedevinin mescidde küçük abdestini bozduğu yerin üzerine bir kova su dökülmesini emretmiş iken böyle bir şey nasıl düşünülebilir?

٧- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ يُونُسَ الْيَمَامِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ قَالَ ثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جُلُوسًا إِذْ جَاءَ أَعْرَابِيٌّ فَقَامَ يَبُولُ فِي الْمَسْجِدِ فَقَالَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَهْ مَهْ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعُوهُ» فَتَرَكُوهُ حَتَّى بَالَ، ثُمَّ إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَاهُ فَقَالَ لَهُ: «إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ لاَ تَصْلُحُ لِشَيْءٍ مِنْ هَذَا الْبَوْلِ وَالْعَذِرَةِ، إِنَّمَا هِيَ لِذِكْرِ اللهِ وَالصَّلاَةِ وَقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ». قَالَ عِكْرِمَةُ: أَوْ كَمَا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَمَرَ رَجُلًا فَجَاءَهُ بِدَلْوٍ مِنْ مَاءٍ فَشَنَّهُ عَلَيْهِ.

7- Bunu bize Ebu Bekre tahdis ederek dedi ki: Bize Ömer b. Yunus el-Yemâmî tahdis edip dedi ki: Bize İkrime b. Ammar tahdis edip dedi ki: Bana Enes b. Malik tahdis edip dedi ki: Bizler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile oturuyorken bedevi bir Arap geldi ve kalkıp mescidin içinde küçük abdestini bozdu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı: Dur dur, deyince, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Ona ilişmeyin,"*** dedi. İşini bitirinceye kadar ona ilişmediler. Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onu çağırdı ve ona: ***"Gerçek şu ki bu mescitlerde, bu şekilde küçük abdest bozmak ve pislik bırakmak uygun değildir. Çünkü bu mescitler ancak Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve Kur'ân okumak içindir,"*** dedi.

İkrime b. Ammar dedi ki: Ya da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunun gibi buyurdu ve bir adama emir verdi, o da bir kova su getirip suyu onun küçük abdestini bozduğu yere boşalttı.[25]

٨- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثنَا يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَذْكُرُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صلى الله عليه وسلم نَحْوَهُ غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ قَوْلَهُ «إِنَّ هَذِهِ الْمَسَاجِدَ» إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ وَرَوَى طَاوُوسٌ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِمَكَانِهِ أَنْ يُحْفَرَ.

8- … Yahya b. Said'den rivayet edildiğine göre, o Enes b. Malik'i Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hadisi buna benzer şekilde zikrederken dinlemiştir. Ancak o, bu rivayetinde: ***"Şüphesiz bu mescitlerde…"*** sözünden hadisin sonuna kadar olan bölümü zikretmemiştir.

Tâvûs da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bedevinin abdestini bozduğu yerin kazılmasını emir buyurduğunu rivayet etmektedir.[26]

٩- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو بَكْرَةَ بَكَّارُ بْنُ قُتَيْبَةَ الْبَكْرَاوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ طَاوُوسٍ بِذَلِكَ. وَقَدْ رُوِيَ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ أَيْضًا.

25 Buhârî, Vudu, 57; Müslim, Tahare, 100.
26 Yedi no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

9- … Amr b. Dinar'dan, o Tavûs'dan böylece rivayet etmiştir. Aynı şekilde bu hadis Abdullah b. Mesud kanalıyla, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu şekilde rivayet edilmiştir.[27]

١٠- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ عَنْ سَمْعَانَ بْنِ مَالِكٍ الأَسَدِيِّ عَنْ أَبِي وَائِلٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: بَالَ أَعْرَابِيٌّ فِي الْمَسْجِدِ فَأَمَرَ بِهِ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَصُبَّ عَلَيْهِ دَلْوٌ مِنْ مَاءٍ، ثُمَّ أَمَرَ بِهِ فَحَفَرَ مَكَانَهُ.

10- … Ebu Vâil'in Abdullah (b. Mesud)'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Bir bedevi mescitte küçük abdestini bozdu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onun abdestini bozduğu yerin üzerine bir kova su dökülmesini emir buyurdu. Sonra da o yerin kazılmasını emretti.[28]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Buna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Yer necis olmaz,"*** sözü, eğer üzerinden necaset gidecek olursa necis kalmaz, anlamındadır. Yoksa necasetin içinde (üzerinde) bulunduğu halde necis olmayacağını kastetmemiştir.

Aynı şekilde Budâa kuyusu ile ilgili olarak: ***"Suyu hiçbir şey necis etmez,"*** diye buyurması da, necasetin içinde bulunduğu durum hakkında değildir. Aksine içinde necasetin bulunmaması durumu ile ilgilidir.

İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Budâa kuyusu ile ilgili olarak: ***"Suyu hiçbir şey necis etmez,"*** sözünün uygun açıklaması budur. -Doğruyu en iyi bilen Allah'tır.- Biz onun bu hususu bu hadisten başka hadislerde de açıklamış olduğunu gördük.

١١- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ الأَنْصَارِيُّ، وَعَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ ابْنُ الصَّلْتِ الْبَغْدَادِيُّ قَالاَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَوْنٍ

27 Yedi no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
28 Dârekutnî, *Sünen*, I, 132.

يُحَدِّثُ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّهُ قَالَ: نَهَى -أَوْ نُهِيَ- أَنْ يَبُولَ الرَّجُلُ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ أَوْ الرَّاكِدِ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ مِنْهُ أَوْ يُغْتَسَلُ مِنْهُ.

11- … Ebu Hureyre şöyle demiştir: Bir kimsenin hareketsiz veya durgun suya küçük abdestini bozmasını, sonra da o suyla abdest almasını ya da gusletmesini (Allah Rasûlü) nehyetti, yahut (biz) nehyedildi(k).[29]

١٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدِ بْنِ نُوحٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ بَكْرٍ السَّهْمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لاَ يَجْرِي، ثُمَّ يَغْتَسِلُ فِيهِ».

12- … Muhammed b. Sirin'in Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Sakın sizden bir kimse durgun ve akmayan suya küçük abdest bozup da sonra onun içinde gusletmesin."***[30]

١٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى أَبُو مُوسَى الصَّدَفِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ اللَّيْثِيُّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ أَبِي ذُبَابٍ وَهُوَ رَجُلٌ مِنَ الْأَزْدِ عَنْ عَطَاءِ بْنِ مِينَاءَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ ثُمَّ يَتَوَضَّأُ مِنْهُ أَوْ يَشْرَبُ».

13- … Atâ b. Mînâ'nın Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Sizden bir kimse sakın devamlı (durgun) suda önce küçük abdestini bozup sonra da ondan abdest almasın ya da içmesin."***[31]

29 Hadis değişik yollardan ve birçok senedle rivayet edilmiştir. Bkz. Müslim, Tahare, 94; Tirmizî, Tahare, 51; Nesâî, Tahare, 49; İbn Mâce, Tahare, 25; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 288, 464, 532, IV, 241, 350.

30 Hadis değişik rivayet yolları ve senetlerle rivayet edilmiştir. Bkz. Buhârî, Vudu, 68; Müslim, Tahare, 94, 95, 96; Ebu Davud, Tahare, 36.

31 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

١٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ أَنَّ بُكَيْرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ الأَشَجِّ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا السَّائِبِ مَوْلَى هِشَامِ بْنِ زُهْرَةَ، حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ يَغْتَسِلُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنُبٌ» فَقَالَ: كَيْفَ يَفْعَلُ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟ فَقَالَ: يَتَنَاوَلُهُ تَنَاوُلًا.

14- … Hişam b. Zuhre'nin azadlısı Ebu's-Saib'in tahdis ettiğine göre, o Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sizden bir kimse cünüp olduğunda, durgun suyun içinde gusletmesin."***

Ebu's-Saib ona: Peki nasıl yapsın Ey Ebu Hureyre? deyince, Ebu Hureyre: Onu avuçlayarak alır, dedi.[32]

١٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْحَكَمِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عُثْمَانَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لاَ يَجْرِي، ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ».

15- … Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Sizden bir kimse akmayan durgun suya küçük abdestini bozduktan sonra o suyla asla gusletmesin."***[33]

١٦- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرِ بْنِ الْمَعَارِكِ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ رَحِمَهُ اللهُ، وحَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ. فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

16- Nitekim Huseyn b. Nasr b. el-Meârik el-Bağdadi de bize böylece tahdis etmiştir…

---

32 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
33 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

Bize Süfyan, Ebu'z-Zinad'dan tahdis ederek senedi ile hadisi aynen[34] zikretmiştir.[35]

١٧- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لاَ يَجْرِي، ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ».

17- … Abdurrahman el-A'rec dedi ki: Ben Ebu Hureyre'yi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu naklederken dinledim: ***"Sakın sizden bir kimse durgun suya küçük abdestini bozduktan sonra o suyla gusletmesin."***[36]

١٨-حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ وَهْبُ اللهِ بْنُ رَاشِدٍ قَالَ: أَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَجْلاَنَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ وَلاَ يَغْتَسِلُ فِيهِ».

18- … Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Sizden herhangi bir kimse sakın durgun suya küçük abdestini bozmasın ve o suyun içinde yıkanmasın."***[37]

١٩- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُنْقِذٍ الْعُصْفُرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي إِدْرِيسُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلُهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: «وَلاَ يَغْتَسِلُ فِيهِ جُنُبٌ».

34 "Aynen" diye çevirdiğimiz terimin aslı "misluh"dur. Bu senedin metninin bir önceki hadisin metninin lafız bakımından aynısı olduğunu ifade eder. Bkz. Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 194. Bundan dolayı biz de"Misluh" geçen yerlerde bu terimi bu şekilde ya da buna yakın ibarelerle karşılayacağız. (Çeviren).

35 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

36 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

37 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

19- ... el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiş, ancak sonunda şöyle demiştir: ***"Ve onun içinde cünüp bir kimse gusletmesin."***[38]

٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ بْنُ سُلَيْمَانَ الْحَضْرَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو يُوسُفَ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يُبَالَ فِي الْمَاءِ الرَّاكِدِ ثُمَّ يُتَوَضَّأُ فِيهِ.

20- ... Câbir'in Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber durgun suya önce abdest bozulmasını, sonra da ondan abdest alınmasını yasaklamıştır. [39]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Rasûlullah'ın, akar suyu istisnâ ederek yalnızca durgun suyu söz konusu etmesinden, bizler de bunlar arasında (hüküm bakımından) ayırım gözetmiş olduğunu öğreniyoruz. Çünkü necaset, akmayan su ile içiçe olur ama akan suyun içinde kalmaz.

Aynı şekilde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den köpeğin yaladığı kabın yıkanması ile ilgili rivayetler de gelmiştir. Biz bunları yüce Allah'ın izniyle bu Kitabımızda bir başka yerde zikredeceğiz. İşte bu, suyun kokusu, rengi ve tadı(ndan biri) değişmese dahi, kabın ve suyunun necis olacağına delildir.

O halde bu, rivayetlerin doğru bir şekilde anlaşılması için bizim bu bölümde Budâa kuyusu ile ilgili hadisin anlamları hakkında belirttiğimiz açıklamaların doğru olmasını gerektirmektedir. Böylelikle bunun ihtiva ettiği anlamlar ile bu rivayetlerin anlamları arasında bir uyum söz konusu olur ve bunların biri diğeriyle çelişmez.

İşte konu ile ilgili rivayetlerin doğru bir şekilde anlaşılması ile içine necasetin düştüğü durgun suyun hükmü budur.

Ancak bazıları bu konuda bir takım ölçüler tespit ederek: Eğer su iki kulle kadar olursa pislik taşımaz, demişlerdir.

Onlar bu hususta aşağıdaki rivayetleri delil göstermişlerdir:

38 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
39 12 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

٢١- حَدَّثَنَا بَحْرُ بْنُ نَصْرِ بْنِ سَابِقٍ الْخَوْلاَنِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ حَمَّادُ بْنُ أُسَامَةَ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ كَثِيرٍ الْمَخْزُومِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنِ الْمَاءِ وَمَا يَنُوبُهُ مِنَ السِّبَاعِ، فَقَالَ: «إِذَا بَلَغَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ فَلَيْسَ يَحْمِلُ الْخَبَثَ».

21-... Ubeydullah b. Abdullah'tan, onun Abdullah b. Ömer'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e suya ve ona zaman zaman gidip gelerek (su içen) yırtıcı hayvanlara dair soru soruldu. O da şöyle buyurdu: ***"Eğer su, iki kulleyi bulursa pislik taşımaz."***[40]

٢٢- كَمَا حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ قَالَ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سُئِلَ عَنِ الْحِيَاضِ الَّتِي بِالْبَادِيَةِ تُصِيبُ مِنْهَا السِّبَاعُ فَقَالَ: «إِذَا بَلَغَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَحْمِلْ خَبَثًا».

22- Nitekim el-Huseyn b. Nasr bize tahdis ederek şöyle dedi: Ben Yezid b. Harun'u şöyle derken dinledim: Bize Muhammed b. İshak, Muhammed b. Ca'fer b. ez-Zübeyr'den bildirdi. O, Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den, onun babasından (Abdullah b. Ömer'den) rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e çöllerde bulunup yırtıcı hayvanların gelip içtiği su birikintilerine dair soru sorulunca, Hz. Peygamber: ***"Su, iki kulleye ulaştığı takdirde pislik taşımaz,"*** buyurdu [41]

٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ ثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، ثَنَا عَبَّادُ بْنُ عَبَّادٍ الْمُهَلَّبِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

40 Ebu Davud, Tahare, 33; Tirmizî, Tahare, 50; Nesâî, Tahare, 43.
41 21 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

23-... Bize Abbâd b. Abbâd el-Muhellebî, Muhammed b. İshak'tan tahdis etti. O, Muhammed b. Ca'fer'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den, o babasından (Abdullah b. Ömer'den), o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.[42]

٢٤- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانِ بْنِ يَزِيدَ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: أَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

24- ... Bize Hammâd b. Seleme, Muhammed b. İshak'tan bildirdi, o Muhammed b. Ca'fer'den, o Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.[43]

٢٥- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَنَّ عَاصِمَ بْنَ الْمُنْذِرِ أَخْبَرَهُمْ قَالَ: كُنَّا فِي بُسْتَانٍ لَنَا أَوْ بُسْتَانٍ لِعُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، فَحَضَرَتِ الصَّلاَةُ، صَلاَةُ الظُّهْرِ، فَقَامَ إِلَى بِئْرِ الْبُسْتَانِ فَتَوَضَّأَ مِنْهُ وَفِيهِ جِلْدُ بَعِيرٍ مَيِّتٍ فَقُلْتُ: أَتَتَوَضَّأُ مِنْهُ وَهَذَا فِيهِ؟ فَقَالَ عُبَيْدُ اللهِ: أَخْبَرَنِي أَبِي، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا كَانَ الْمَاءُ قُلَّتَيْنِ لَمْ يَنْجُسْ».

25- Bize Yezid tahdis edip dedi ki: Bize Musa b. İsmail tahdis edip dedi ki: Hammad b. Seleme'nin tahdis ettiğine göre, Âsım b. el-Münzir kendilerine haber vererek şöyle demiştir: Bizler bize ait -yahut Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'e ait- bir bahçede iken öğle namazı vakti girdi. Bahçedeki kuyuya gitti, oradan abdest aldı. Onun içinde ölmüş bir devenin derisi vardı. Ben ona: Bu deri içindeyken bu kuyudan nasıl abdest alırsın? deyince, Ubeydullah: Babamın bana haber verdiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Su iki kulle olduğu takdirde necis olmaz,"*** buyurdu, dedi.[44]

42 21 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
43 21 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
44 21 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

٢٦- حَدَّثَنَا رَبِيعُ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنِ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، فَذُكِرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلُهُ، غَيْرُ أَنَّهُ لَمْ يَرْفَعْهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَوْقَفَهُ عَلَى ابْنِ عُمَرَ.

26- Bize Rabî' el-Müezzin de tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Hassan tahdis edip dedi ki: Bize Hammad b. Seleme de tahdis ederek kendi senediyle hadisi aynen zikretmiş, ancak o, hadisi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ref' etmeyip, İbn Ömer'den mevkuf olarak rivayet etmiştir.[45]

***

Bu görüşte olanlar: Su bu miktara ulaştığı takdirde, onun içine düşen necasetin ona zararı olmaz. Ancak kokusunu, tadını ya da rengini değiştirmesi hali müstesnâdır, demişler ve bu hususta da İbn Ömer'in rivayet ettiği bu hadisi delil göstermişlerdir.

Ancak, bizim doğru kabul ettiğimiz birinci görüş sahiplerinin lehine ve bunların aleyhine şu delil vardır: Burada sözü geçen "iki kulle"nin miktarının ne olduğu bu rivayetlerde bize beyan edilmemiştir.

Bunların miktarlarının sizin belirttiğiniz üzere Hecer'de imal edilen kulle (testi)lerden iki testi (kulle) kadar olması mümkün olduğu gibi, bir adamın boyu demek olan "kulle"den iki kulleyi kastetmiş olması da mümkündür. Bu durumda suyun iki kulle yani iki adam boyu kadar olması kastedilmiş olur ve böyle bir su, çok olduğundan necaset taşımaz. Diğer taraftan bu miktardaki bir su nehir hükmünde olur.

Eğer bize göre haber zahiri üzere kabul edilir ve sözü geçen kullelerden kasıt, Hicaz'ın bilinen kulleleridir diyecek olursanız, size şöyle cevap verilir:

Eğer haber, sözünü ettiğiniz gibi zahiri üzere ise, bu miktara ulaşan suya -rengini, tadını yahut kokusunu değiştirecek dahi olsa- necasetin bir zarar vermemesi gerekir. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* sözü geçen hadiste bundan söz etmemiştir. O halde hadis zahiri üzere kabul edilmelidir.

Eğer sizler, her ne kadar bu hadiste bu husus söz konusu edilmiyor ise de, o bunu başka bir hadiste zikretmiş bulunmaktadır deyip bize Muhammed b. el-Haccac'ın tahdis ettiği... Râşid b. Sad'dan rivayet edildiğine göre, o şöyle

45 21 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Rengini yahut tadını ya da kokusunu değiştirmesi müstesnâ suyu hiçbir şey necis etmez,"*** buyurmuştur[46] diyecek olursanız, size şöyle cevap verilir:

Bu hadis, munkatı'dır. Sizler ise munkatı' hadisi kabul etmiyor, onu delil göstermiyorsunuz. Eğer Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki kulle ile ilgili sözünü özel bir takım kulleler hakkında has kabul edecek olursanız, sizden başkalarının da "su" ifadesini özel sular hakkında kabul etmesi mümkün olur. Böylelikle ona göre bu, ilk gelen rivayetlerin ihtiva ettiği anlama uygun düşer ve onlara muhalif olmaz.

Durgun suya küçük abdest bozma ve kedinin yaladığı kapta bulunan suyun necaseti ile ilgili gelen ilk grup rivayetleri her su hakkında umumi kabul edecek olursanız, böylelikle iki kulle ile ilgili hadisin de akan su ile ilgili değerlendirilmesi sabit olur ve bu hususta tıpkı sözünü ettiğimiz hususlar ile ilgili olarak hiç birisinde suyun miktarına bakılmadığı gibi, burada da suyun miktarına bakılmaz. Böylelikle bu konuda gelen rivayetlerin hiçbirisi birbiriyle çelişmemiş olur.

İşte bizim kabul ettiğimiz bu rivayetlerin doğru anlamı hakkındaki bu açıklama, aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de kabul ettiği görüştür.

Bu hususta onlardan öncekilerden de, onların mezheplerine (görüşlerine) uygun rivayetler nakledilmiştir. Bu hususta gelen rivayetlerden bazıları:

٢٧- فحَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْصُورٌ عَنْ عَطَاءٍ أَنَّ حَبَشِيًّا وَقَعَ فِي زَمْزَمَ، فَمَاتَ فَأَمَرَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَنُزِحَ مَاؤُهَا فَجَعَلَ الْمَاءَ لاَ يَنْقَطِعُ، فَنَظَرَ فَإِذَا عَيْنٌ تَجْرِي مِنْ قِبَلِ الْحَجَرِ الأَسْوَدِ فَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ: حَسْبُكُمْ.

27- Bize Salih b. Abdurrahman tahdis ederek dedi ki: Bize Said b. Mansur tahdis ederek dedi ki: Bize Huşeym tahdis ederek dedi ki: Bize Mansur'un, Ata'dan tahdis ettiğine göre, Habeşli birisi Zemzem kuyusuna düştü ve öldü.

46 İbn Mâce, Taharet, 76; Dârekutnî, *Sünen*, I, 28, 29.

İbnu'z-Zübeyr'in emriyle kuyunun suyu çekildi. Ancak su kesilmiyordu. Durumuna bakınca Hacer-i Esved tarafından bir gözenin akıp durduğunu gördü. Bunun üzerine İbnu'z-Zübeyr: Bu kadarı size yeter, dedi.

٢٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ. ثَنَا الْفِرْيَابِيُّ. ثَنَا سُفْيَانُ، أَخْبَرَنِي جَابِرٌ عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ قَالَ: وَقَعَ غُلاَمٌ فِي زَمْزَمَ فَنُزِفَتْ، أَيْ نُزِحَ مَاؤُهَا.

28- … Ebu't-Tufeyl şöyle demiştir: Bir çocuk Zemzem kuyusuna düştü. Bunun üzerine kuyunun suyu boşaltıldı.[47]

٢٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ مَيْسَرَةِ أَنَّ عَلِيًّا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ فِي بِئْرٍ وَقَعَتْ فِيهَا فَأْرَةٌ فَمَاتَتْ. قَالَ: يُنْزَحُ مَاؤُهَا.

29- … Ata b. es-Sâib'den, onun Meysere'den rivayet ettiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, içine bir farenin düşüp öldüğü bir kuyu hakkında: O kuyunun suyu çekilip boşaltılır, demiştir.

٣٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ هِشَامٍ الرُّعَيْنِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ أَعْيَنَ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ مَيْسَرَةَ وَزَاذَانَ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: إِذَا سَقَطَتْ الْفَأْرَةُ، أَوْ الدَّابَّةُ فِي الْبِئْرِ، فَانْزَحْهَا حَتَّى يَغْلِبَك الْمَاءُ.

30-... Ata'dan, onun Meysere ve Zâzân'dan rivayet ettiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Fare yahut dâbbe (büyükçe keler ve benzeri haşereler) kuyuya düştükleri takdirde, yeteri kadar suyun çekildiği kanaati sende uyanıncaya kadar ondan su çek."

٣١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَبِي الْمُهَزِّمِ قَالَ سَأَلْنَا أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ الرَّجُلِ يَمُرُّ بِالْغَدِيرِ أَيَبُولُ فِيهِ قَالَ: لاَ، فَإِنَّهُ يَمُرُّ بِهِ أَخُوهُ الْمُسْلِمُ فَيَشْرَبُ مِنْهُ وَيَتَوَضَّأُ، وَإِنْ كَانَ جَارِيًا فَلْيَبُلْ فِيهِ إِنْ شَاءَ.

47 Darekutnî, *Sünen*, I, 33.

31- … Ebu'l-Mühezzim şöyle demiştir: Ebu Hureyre'ye, yolda su birikintisinin yanından geçen bir adam, o suyun içine küçük abdestini bozabilir mi? diye sorduk. O: Hayır, çünkü o suyun yanından Müslüman kardeşi de geçer, ondan içer ve abdest alır. Ama eğer o su akar ise, dilerse içine küçük abdestini bozabilir, dedi.

٣٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مِثْلُهُ.

32- … Muhammed'den, o Ebu Hureyre'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ زَكَرِيَّا، عَنِ الشَّعْبِيِّ فِي الطَّيْرِ وَالسِّنَّوْرِ وَنَحْوِهِمَا يَقَعُ فِي الْبِئْرِ. قَالَ: يُنْزَحُ مِنْهَا أَرْبَعُونَ دَلْوًا.

33- … Bize Ebu Âmir el-Akadî tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, Zekeriyya'dan tahdis etti. Onun, eş-Şa'bî'den rivayet ettiğine göre eş-Şa'bî'ye kuş, kedi ve buna benzer hayvanların kuyuya düşmelerinin hükmü sorulmuş, eş-Şa'bî: O kuyudan kırk kova su çekilir, demiştir.

٣٤- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ زَكَرِيَّا عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: يُنْزَحُ مِنْهَا أَرْبَعُونَ دَلْوًا.

34- … Bize el-Firyâbî tahdis etti. Bize Süfyan, Zekeriyya'dan tahdis etti. O da eş-Şa'bî'den, onun: O kuyudan kırk kova su çekilir, dediğini rivayet etti.

٣٥- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَبْرَةَ الْهَمْدَانِيِّ عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: يَدْلُو مِنْهَا سَبْعِينَ دَلْوًا.

35- … Abdullah b. Sebre el-Hemdânî'den, o eş-Şa'bî'den, onun: Ondan yetmiş kova su çeker, dediğini rivayet etmiştir.

٣٦- حَدَّثَنَاهُ فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ الأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ النَّخَعِيُّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَبْرَةَ الْهَمْدَانِيِّ عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: سَأَلْنَاهُ عَنِ الدَّجَاجَةِ تَقَعُ فِي الْبِئْرِ فَتَمُوتُ فِيهَا قَالَ: يُنْزَحُ مِنْهَا سَبْعُونَ دَلْوًا.

36- … Abdullah b. Sebre el-Hemdânî'den, o eş-Şa'bî'den rivayet etmiş ve demiştir ki: Biz ona, kuyuya düşüp de kuyunun içinde ölen tavuğun durumunu sorduk. eş-Şa'bî: O kuyudan yetmiş kova su çekilir, dedi.

٣٧- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا مُغِيرَةُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ فِي الْبِئْرِ يَقَعُ فِيهِ الْجُرَذُ أَوْ السِّنَّوْرُ فَيَمُوتُ؟ قَالَ: يَدْلُو مِنْهَا أَرْبَعِينَ دَلْوًا، قَالَ الْمُغِيرَةُ: حَتَّى يَتَغَيَّرَ الْمَاءُ.

37- … Mugîre'nin, İbrahim'den rivayet ettiğine göre, içine farenin ya da kedinin düşüp de öldüğü kuyunun hükmü sorulmuş, İbrahim: Kuyudan kırk kova su çeker, diye cevap vermiştir. Mugîre ise: Su değişinceye kadar… demiştir.

٣٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ ،قَالَ ثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ فِي فَأْرَةٍ وَقَعَتْ فِي بِئْرٍ، قَالَ: يُنْزَحُ مِنْهَا قَدْرُ أَرْبَعِينَ دَلْوًا.

38- … Ebu Avâne'nin, el-Mugîre'den tahdis ettiğine göre, o, İbrahim'den, onun bir kuyuya düşen bir fare hakkında: O kuyudan kırk kova kadar su çekilir, dediğini rivayet etmektedir.

٣٩- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الْمُغِيرَةِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ فِي الْبِئْرِ تَقَعُ فِيهِ الْفَأْرَةُ قَالَ: يُنْزَحُ مِنْهَا دِلاَءٌ.

39- … el-Mugîre'den, onun İbrahim'den rivayet ettiğine göre, İbrahim içine fare düşmüş kuyu hakkında: Ondan kovayla bir miktar su çekilip boşaltılır, demiştir.

٤٠- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ حَمَّادِ بْنِ أَبِي سُلَيْمَانَ أَنَّهُ قَالَ فِي دَجَاجَةٍ وَقَعَتْ فِي بِئْرٍ فَمَاتَتْ قَالَ: يُنْزَحُ مِنْهَا قَدْرُ أَرْبَعِينَ دَلْوًا أَوْ خَمْسِينَ، ثُمَّ يَتَوَضَّأُ مِنْهَا.

40- … Hammad b. Seleme'nin, Hammad b. Ebi Süleyman'dan rivayet ettiğine göre, o, bir kuyuya düşüp de ölmüş bir tavuk hakkında şöyle demiştir: O kuyudan kırk yahut elli kova kadar su çekilir, sonra da ondan abdest alır.

***

İşte bizim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından ve tabiînden yaptığımız bu rivayetler ile onların kuyu sularını -içlerine necasetlerin düşmesi halinde- necis olarak değerlendirdiklerini ve suyun çokluğuna, azlığına bakmadıklarını, aksine bu suyun durgun olduğunu göz önünde bulundurarak, böyle olanlar ile böyle olmayıp suları akanlar arasında fark gözettiklerini görüyoruz.

Daha önce Resulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiklerimizle birlikte, ashab ve tabiînden gelen bu eserler (rivayetler)in doğrultusunda bizim mezhebimize mensup ilim adamları kuyulara düşen necasetler hakkında kanaat belirtmişlerdir. Bu rivayetlere muhalif kanaat belirtmeleri de onlar için caiz değildir. Çünkü kimse bunlara muhalif bir rivayet nakletmemiştir.

Eğer bir kimse: Sizler içine necaset düştüğü için kuyu suyunu necis kabul ediyorsunuz. Dolayısıyla böyle bir kuyunun ebediyyen temiz olmaması gerekir. Çünkü bu kuyunun duvarlarının içine de bu necis su sızmış ve oraya yerleşmiştir. Dolayısıyla böyle bir kuyunun kapatılması gerekir, diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Böyle bir uygulama yapıldığı görülmemiştir. Abdullah b. ez-Zübeyr, Zemzem kuyusu ile ilgili yaptığı uygulamayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının huzurunda yapmış ve kimse onun bu yaptığına tepki göstermediği gibi, onlardan sonra gelenler de bunu reddetmemiştir. Onlardan birisinin bu kuyuyu kapattığını da görmüyoruz. Diğer taraftan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, köpeğin kabın içindeki suyu yalaması dolayısıyla suyun necis olduğunu kabul etmekle birlikte, kabın yıkanmasını emretmiş, kırılmasını emretmemiştir. Oysa o necis sudan kabın toprağının içine bir şeyler sızmıştı.

Böyle bir kabın kırılmasını emretmediği için, böyle bir kuyunun kapatılması da emredilemez.

Bir kimse: Biz kabın yıkandığını gördük. Peki, kuyu niçin böyle olmasın? diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

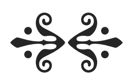
Kuyuyu yıkamaya güç yetirilemez. Çünkü onun yıkanan kısmına tekrar su dolar. Kuyular, içindeki su döküldükten sonra yıkanan bir kaba benzemezler.

Kuyunun yıkanmasına güç yetirilemediği halde, herhangi bir durumda onun temiz olduğu sabit olduğuna, onun necis olmasını gerektiren şey, içine necasetin düşmesi olduğuna, dibine çöken çamur çıkarılmasa dahi suyu çekilmek suretiyle temiz olacağı vacib kılındığına göre;

Kuyunun dibindeki çamurun kalması, sonradan gelen suların -bu çamur üzerinden akıp gitse dahi- necis olmasını gerektirmediğine göre, kuyunun duvarları arasında bulunanın necis olmaması daha uygundur.

Eğer bu konuda hüküm, aklî düşünme ve kıyas (nazar) yoluyla verilecek bir hüküm olsaydı, duvarları yıkanmadıkça, içindeki çamur çıkartılıp kazınmadıkça kuyunun temiz olmaması gerekirdi. Çamurunu çıkarıp kazımanın vacip olmadığı üzerinde icma ettiklerine göre, duvarlarını yıkamanın vacip olmaması öncelikle söz konusudur.

İşte bütün bunlar Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed'in de görüşüdür. Yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun.

٢- بَابُ سُؤْرِ الْهِرِّ

2- KEDİ ARTIĞI

٤١- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ حَمِيدَةَ بِنْتِ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ كَبْشَةَ بِنْتِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ وَكَانَتْ تَحْتَ ابْنِ أَبِي قَتَادَةَ أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ دَخَلَ عَلَيْهَا فَسَكَبَتْ لَهُ وَضُوءًا. فَجَاءَتْ هِرَّةٌ فَشَرِبَتْ مِنْهُ فَأَصْغَى لَهَا أَبُو قَتَادَةَ الإِنَاءَ حَتَّى شَرِبَتْ.

قَالَتْ كَبْشَةُ: فَرَآنِي أَنْظُرُ إِلَيْهِ فَقَالَ: أَتَعْجَبِينَ يَا ابْنَةَ أَخِي؟ قَالَتْ: قُلْت: نَعَمْ قَالَ: فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّهَا لَيْسَتْ بِنَجِسٍ، إِنَّهَا مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ أَوْ الطَّوَّافَاتِ».

41- ... Ubeyd b. Rifaa'nın kızı Hamîde'nin, Ka'b b. Malik'in kızı Kebşe'den -ki Ebu Katade'nin oğlu ile evli idi- rivayet ettiğine göre, Ebu Katade bir gün onun bulunduğu yere girdi. Kebşe de ona abdest suyu koydu. Bir kedi gelip ondan içti. Ebu Katade kabı kedinin önüne doğru yaklaştırarak içmesini sağladı.

Kebşe dedi ki: Benim ona (hayretle) baktığımı görünce, kardeşimin kızı şaştın mı yoksa? dedi. Kebşe dedi ki: Ben evet, dedim, o dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"O necis değildir. Çünkü o sizin bulunduğunuz yere çokça girip çıkanlardandır."***[48]

٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ، عَنْ كَعْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ جَدِّهِ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: رَأَيْته يَتَوَضَّأُ فَجَاءَ الْهِرُّ

48 Ebu Davud, Taharet, 38; Tirmizî, Taharet, 69; Nesâî, Taharet, 53, Miyah, 9; İbn Mâce, Taharet, 32.

فَأَصْغَى لَهُ حَتَّى شَرِبَ مِنَ ٱلْإِنَاءِ فَقُلْتُ: يَا أَبَتَاهُ، لِمَ تَفْعَلُ هَذَا؟ فَقَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُهُ، أَوْ قَالَ: «هِيَ مِنَ الطَّوَّافِينَ عَلَيْكُمْ».

42- … Ka'b b. Abdurrahman'dan, o da dedesi Ebu Katade'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben onu abdest alırken gördüm. Kedi geldi, kaptan içebileceği şekilde kabı ona yaklaştırdı. Ben: Babacığım, niye bunu yapıyorsun? diye sordum. O: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de bunu yapıyordu, dedi. Yahut: ***"O sizin bulunduğunuz yere çokça girip çıkanlardandır,"*** buyurdu (dedi).[49]

٤٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الرِّجَالِ عَنْ أُمِّهِ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ ٱلْإِنَاءِ الْوَاحِدِ وَقَدْ أَصَابَتْ الْهِرُّ مِنْهُ قَبْلَ ذَلِكَ.

43- … Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Daha önceden kedinin içmiş olduğu aynı kaptan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte guslederdik.[50]

٤٤- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَرْوَانَ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ حَارِثَةَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

44- … Hârise b. Muhammed'den, o Amra'dan, o Âişe'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٤٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَمْرٍو الْخُرَاسَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ حَيَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُرْوَةُ بْنُ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصْغِي ٱلْإِنَاءَ لِلْهِرِّ وَيَتَوَضَّأُ بِفَضْلِهِ.

45- … Urve b. Zübeyr'den, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet etti-

49 Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.
50 İbn Mâce, Taharet, 33; Dârekutnî, *Sünen*, I, 69.

ğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* su kabını kediye doğru yaklaştırır ve onun artığından abdest alırdı.[51]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Kimi fakihler, bu rivayetler doğrultusunda görüş beyan ederek kedi artığında herhangi bir sakınca görmemişlerdir. Bu görüşü benimseyenler arasında Ebu Yusuf ve Muhammed de vardır.

Başkaları da, bu hususta onlara muhalefet etmiş ve bunu mekruh kabul etmişlerdir. Başkalarının lehine, birinci görüşü kabul edenlerin aleyhine olan delillerden birisi de;

Malik'in İshak b. Abdullah'tan rivayet ettiği (41 numaralı) hadistir. Onlar derler ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"O necis değildir. Çünkü o sizin üzerinize (bulunduğunuz yere) çokça girip çıkanlardandır,"*** sözünde, sizin lehinize delil olacak bir taraf yoktur.

Çünkü bu sözleriyle, kedinin evde bulunan ve elbiselere sürtünen bir hayvan olmasının kastedilmesi mümkündür.

Kaptan su içmesine gelince; bunda necis olmayı ya da olmamayı gerektiren herhangi bir delil bulunmamaktadır.

Çünkü bu husus, hadiste bulunan, Ebu Katade'nin fiilî uygulamasından ibarettir. Dolayısı ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, delil olarak gösterildiği anlama gelme ihtimali de, bundan farklı bir anlama gelme ihtimali de bulunan bir sözünün delil gösterilmemesi gerekir.

Bizler köpeklerin evlerde bulunmasının mekruh olmadığını kabul ettik. Bununla birlikte onların artıkları mekruhtur. Dolayısıyla Ebu Katade'den gelen hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet edilen sözle, evlerde avcılık, koruyuculuk ve ekinleri beklemek için bulunmalarının kastedilmiş olması ihtimali vardır.

Bu rivayetlerde kedi artığının mekruh olup olmadığı hükmüne dair herhangi bir delil yoktur.

Ancak Âişe'nin, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği son rivayetlerde, kedi artığının mübah olduğu anlaşılmaktadır. Bundan dolayı

51 Dârekutnî, *Sünen*, I, 70.

bizler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna muhalif bir rivayetin gelip gelmediğini tetkik etmek istedik. Bunu tetkik edince şunu gördük:

Ebu Bekre bize tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Âsım Kurra b. Halid'den tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Sîrîn, Ebu Hureyre'den tahdis etti. O, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: ***"Kedinin yalayıp su içmesi halinde kabın temizlenmesi, bir yahut iki defa yıkanması ile olur."***[52] (Ravilerden) "yahut" diyerek şüphe eden Kurra'dır.

Bu hadis, senedi muttasıl bir hadis olup bu hadiste, ilk olarak kaydedilen rivayetlerde bulunan hükme muhalif bir ifade vardır. Dolayısıyla bu hadis, senedinin sıhhati sebebiyle bu husustaki ayrılığı kesin bir sonuca bağlamış olmaktadır.

Eğer bu husus, sened cihetinden alınıp kabul edilecekse, şüphesiz bu doğrultuda görüş belirtmek, ona muhalif doğrultuda görüş belirtmekten daha uygundur.

Şayet birisi: Hişam b. Hassan bu hadisi Muhammed b. Sîrîn'den rivayet etmiştir. Onu (Peygamber'e kadar ulaşan) merfu bir hadis olarak zikretmemiştir deyip bu hususta Ebu Bekre'nin bize tahdis ile naklettiği… Ebu Hureyre'den gelen: ***"Kedinin artığı dökülür ve kap bir ya da iki defa yıkanır,"*** hadisini zikredecek olursa, ona şöyle denilir:

Bu itirazda Kurra'nın rivayet ettiği hadisi bozmayı gerektirecek bir husus yoktur. Çünkü Muhammed b. Sîrîn, Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadislerde böyle bir uygulama yapıp bunu onun sözü olarak zikrederdi. Bu hususta ona: Bu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mi rivayet edilmiştir? diye sorulduğunda da, bu sefer onu merfu olarak rivayet ederdi.

Buna delil; bize İbrahim b. Ebi Davud'un tahdis ile naklettiği şu rivayettir: O dedi ki: Bize İbrahim b. Abdullah el-Herevi tahdis etti, dedi ki: Bize İsmail b. İbrahim, Yahya b. Atîk'ten tahdis etti. Onun Muhammed b. Sîrîn'den rivayet ettiğine göre, Ebu Hureyre'den bir hadis naklettiği zaman ona: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mi? diye sorulunca o şöyle derdi: "Ebu Hureyre, bütün hadislerini Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet etmiştir."

İbn Sîrîn'in böyle yapmasının sebebi, Ebu Hureyre'nin onlara ancak Pey-

52 Ebu Davud, Taharet, 37; Tirmizî, Taharet, 68; Dârekutnî, *Sünen*, I, 64.

gamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadis nakletmiş olmasıdır. İşte İbn Ebi Davud'un hadisinde belirttiği şekilde, İbn Sîrîn'in onlara verdiği bu bilgi, Muhammed (İbn Sîrîn)'in Ebu Hureyre'den kendilerine rivayet ettiği her bir hadisi Peygamber'e merfu olarak zikretmesine ihtiyaç bırakmamıştır. Böylelikle Kurra'nın -sebt (sağlam) bir ravi, zabt ve itkan sahibi olmasının yanında- Ebu Hureyre'den gelen bu hadisinin muttasıl senedli bir hadis olduğu da sabit olmaktadır.

Diğer taraftan yine bu husus Ebu Hureyre'den -merfu değil- mevkuf olarak bir başka yoldan da rivayet edilmiştir:

٤٦- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرِ بْنِ عُفَيْرٍ قَالَ: أَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ السُّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: يُغْسَلُ الإِنَاءُ مِنَ الْهِرِّ، كَمَا يُغْسَلُ مِنَ الْكَلْبِ.

46- … Amr b. Dinar'dan, onun Ebu Salih es-Sümmân'dan, Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Kab köpekten dolayı yıkandığı gibi, aynı şekilde kediden dolayı da yıkanır."

٤٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ أَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ عَنْ خَيْرِ ابْنِ نُعَيْمٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مِثْلَهُ.

47- … Hayr b. Nuaym'dan, o Ebu'z-Zübeyr'den, o Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre'den aynen rivayet etmiştir.

***

Bu husus, aynı şekilde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından ve ona tabi olanlardan bir topluluktan da rivayet edilmiştir.

٤٨- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نَافِعٍ مَوْلَى ابْنِ عُمَرَ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ لاَ يَتَوَضَّأُ بِفَضْلِ الْكَلْبِ وَالْهِرِّ. وَمَا سِوَى ذَلِكَ فَلَيْسَ بِهِ بَأْسٌ.

48- … Bize Abdullah b. Nâfi, İbn Ömer'in mevlası (azatlısı) olan babası Nâfi'den, onun da İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer, köpek ve kedi artığı olan su ile abdest almazdı. Bunun dışında kalan artıklarda bir sakınca yoktur.

٤٩ - حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ يَحْيَى الأُشْنَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ وَاقِدِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ قَالَ: لاَ تَوَضَّؤُوا مِنْ سُؤْرِ الْحِمَارِ وَلاَ الْكَلْبِ وَلاَ السِّنَّوْرِ.

49- … Nâfi'nin İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: "Merkebin, köpeğin ve kedinin arttırdığı sudan abdest almayın."[53]

٥٠ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللهِ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَعِيدٍ قَالَ: إِذَا وَلَغَ السِّنَّوْرُ فِي الإِنَاءِ فَاغْسِلْهُ مَرَّتَيْنِ وَثَلاَثًا.

50- … Katade'den, onun da Said'den rivayet ettiğine göre, Said şöyle demiştir: Kedi bir kaptan yalayarak su içecek olursa, o kabı iki, üç defa yıka.[54]

٥١ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ فِي السِّنَّوْرِ يَلَغُ فِي الإِنَاءِ قَالَ: أَحَدُهُمَا يَغْسِلُهُ مَرَّةً. وَقَالَ الآخَرُ: يَغْسِلُهُ مَرَّتَيْنِ.

51- … el-Hasen ve Said b. el-Müseyyeb'den, kaptan yalayarak su içen kedinin artığı hakkında, onlardan birisinin, o kabı bir defa yıkar, diğerinin, iki defa yıkar, dediği rivayet edilmiştir.[55]

٥٢ - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ سُلَيْمَانَ الْكَيْسَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ بْنُ نَاصِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: كَانَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ وَالْحَسَنُ يَقُولاَنِ: اِغْسِلِ الإِنَاءَ ثَلاَثًا. يَعْنِي مِنْ سُؤْرِ الْهِرِّ.

53 Abdurrezzak, *Musannef*, hadis no: 338, 339; İbn Ebi Şeybe, Mus*annef*, I, 29.
54 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 32, 33.
55 Bir önceki rivayetin kaynaklarına bakınız.

52- … Katade şöyle demiştir: Said b. el-Müseyyeb ile el-Hasen -kedinin artığını kastederek- "kabı üç defa yıka" derlerdi.

٥٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حُرَّةَ عَنِ الْحَسَنِ فِي هِرٍّ وَلَغَ فِي إِنَاءٍ أَوْ شَرِبَ مِنْهُ قَالَ: يُصَبُّ وَيُغْسَلُ الإِنَاءُ مَرَّةً.

53- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Davud tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Hurra, el-Hasen'den, onun, bir kabı yalamış yahut ondan su içmiş kedi hakkında: "Su dökülür ve kap bir defa yıkanır" dediğini rivayet etmiştir.

٥٤- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ الْقَطَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرِ بْنِ عُفَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ أَنَّهُ سَأَلَ يَحْيَى بْنَ سَعِيدٍ عَمَّا لاَ يَتَوَضَّأُ بِفَضْلِهِ مِنَ الدَّوَابِّ، فَقَالَ: الْخِنْزِيرُ وَالْكَلْبُ وَالْهِرُّ.

54- ... Said b. Kesir b. Ufeyr dedi ki: Bana Yahya b. Eyyub'un tahdis ettiğine göre o, Yahya b. Said'e canlıların artıkları arasında hangilerinden abdest alınamayacağını sordu, o (Yahya) da: Domuz, köpek ve kedi (artığından abdest alınmaz), diye cevap verdi.

* * *

İşte bu görüş, doğru nazarı (akli düşünmeyi) pekiştirmektedir. Bu da şundan dolayıdır:

Bizler etlerin dört türlü olduğunu görüyoruz:

1- Bir kısmı temiz ve yenilebilir etlerdir. Bunlar deve, inek ve koyun etleridir. Bütün bunların artıkları temizdir. Çünkü arttırdıkları şey temiz olan bir ete temas etmiştir.

2- Bir kısmı temiz ama yenilmeyen bir ettir. Bu da, Ademoğullarının etidir. Bunların artıkları temizdir. Çünkü artıkları, temiz olan bir ete temas etmiştir.

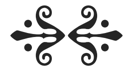
3- Etlerin bir kısmı da haramdır. Bunlar da, domuz ve köpek etleridir. Bunların artıkları da haramdır. Çünkü artırdıkları şey, haram olan bir ete temas etmiştir.

Bu üç tür ete temas eden şeylerin hükmü belirttiğimiz şekildedir. Bu durumda artırdıklarının temizlik ve haramlık bakımından hükmü, etlerinin hükmü ile aynıdır.

4- Diğer taraftan bir kısım etlerin yenilmesi yasaklanmıştır. Bu da, ehlî eşeklerin ve aynı şekilde azı dişli bütün yırtıcı hayvanların etleridir.

Kedi ve benzeri hayvanlar da bunlardandır. Dolayısıyla bunlar da nehyedilmiş ve sünnet ile yenilmesi yasak kılınmış etler arasındadır. Aklî bakımdan da bunların artıklarının hükmü, etlerinin hükmü ile aynı olmalıdır. Çünkü artıkları, yenilmesi mekruh olan bir ete temas etmiştir. Böylelikle artıklarının hükmü, etlerinin hükmü gibidir. Nitekim bundan önceki ilk üç et türüne temas edenlerin hükmü ile etlerinin hükmü de aynıdır.

İşte bununla, kedinin artığının mekruh olduğu sabit olmaktadır. Biz de bu görüşü benimsiyoruz. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- görüşüdür.

٣- بَابُ سُؤْرِ الْكَلْبِ

3- KÖPEĞİN ARTIĞI

٥٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ ذَكْوَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ».

55- … Zekvân'dan, onun da Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Köpek bir kabı yalayacak olursa, onu yedi defa yıkayın,"*** buyurmuştur.[56]

٥٦- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

56-... Ebu Salih'in, Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٥٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُقَدَّمِيُّ قَالَ ثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ

56 Hadis çeşitli yollardan ve birçok senetle rivayet edilmiştir: Buhârî, Vudû, 33; Müslim, Taharet, 90, 91; Ebu Davud, Taharet, 37; Tirmizî, Taharet, 68; Nesâî, Taharet, 52; İbn Mâce, Taharet, 31; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 245, 253, 265, IV, 86, V, 56.

أَيُّوبَ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، وَزَادَ: «أُولاَهُنَّ بِالتُّرَابِ».

57- … Muhammed'den, o Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiş ve: ***"Bu yıkamaların ilki toprak ile olmalıdır,"*** lafzını eklemiştir.

٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ قَالَ: ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ قُرَّةَ قَالَ: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

58- … Muhammed b. Sîrîn, Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٥٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ قَالَ: سُئِلَ سَعِيدٌ عَنِ الْكَلْبِ يَلَغُ فِي الإِنَاءِ، فَأَخْبَرَنَا عَنْ قَتَادَةَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: أُولاَهَا -أَوْ السَّابِعَةُ- بِالتُّرَابِ. شَكَّ سَعِيدٌ.

59- … Abdulvehhab b. Ata dedi ki: Said'e kabı yalayan köpeğin hükmü soruldu. O bize Katade'den haber verdi, o İbn Sîrîn'den, o Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aynısını nakletti, ancak: "Bu yıkamaların ilki yahut yedincisi toprak ile olmalıdır" dedi. Şüphe eden kişi Said'dir.

***

İlim adamlarından bir topluluk, bu rivayet doğrultusunda görüş belirterek şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in buyurduğu gibi, köpek bir kabı yaladığı takdirde, kap, ilki toprak ile olmak üzere yedi defa yıkanmadıkça temiz olmaz.

Bir başka topluluk bu hususta onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Bundan dolayı kap diğer pisliklerden (necasetlerden) nasıl yıkanırsa, öylece yıkanır. Bunlar bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilmiş rivayetleri delil gösterirler.

Bu husustaki rivayetlerden birisi de: Bize Süleyman b. Şuayb tahdis ederek dedi ki: Bize Bişr b. Bekr tahdis ederek dedi ki: Bize el-Evzâî -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- tahdis etti… şeklindeki rivayettir.

٦٠- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ كَانَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا قَامَ أَحَدُكُمْ مِنَ اللَّيْلِ فَلاَ يُدْخِلُ يَدَهُ فِي الإِنَاءِ حَتَّى يَفْرُغَ عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي أَحَدُكُمْ أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ».

60- Aynı şekilde bize Huseyn b. Nasr tahdis ederek dedi ki: Bize el-Firyâbî tahdis ederek dedi ki: Bize el-Evzâî tahdis edip dedi ki: Bize Said b. el-Müseyyeb'in naklettiğine göre, Ebu Hureyre şöyle derdi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sizden biriniz, geceleyin uyanıp kalktığı takdirde, eline iki ya da üç defa su dökmedikçe elini su kabına sokmasın. Çünkü hiçbiriniz elinin geceyi nerede geçirdiğini bilmez."***[57]

٦١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ وَفَهْدٌ قَالاَ: ثَنَا أَبُو صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدِ بْنِ مُسَافِرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدٍ وَأَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

61- … İbn Şihab, Said'den ve Ebu Seleme'den, onlar da Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٦٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: أَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

62- … Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

57 Hadis çeşitli yollarla ve değişik senedlerle rivayet edilmiştir: Buhârî, Vudû, 26; Müslim, Taharet, 87, 88; Ebu Davud, Taharet, 49; Tirmizî, Taharet, 19; Nesâî, Gusl, 29…

٦٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو شِهَابٍ عَنِ الْأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ وَأَبِي رَزِينٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: «فَلْيَغْسِلْ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلاَثًا».

63- … Ebu Salih ve Ebu Rezîn'den, ikisi Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiş, ancak: "***Ellerini iki yahut üç defa yıkasın,"*** demiştir.

٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرٍو وَعَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

64- … Amr'dan ve Ebu Seleme'den, onlar Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٦٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عُقَيْلٍ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا قَامَ مِنَ النَّوْمِ أَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ ثَلاَثًا.

65- … Salim'den, onun da babasından (Abdullah b. Ömer'den) rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* uykudan uyandığı zaman ellerine üç defa su döker(ek yıkar)di.

***

İlim adamları dedi ki: İdrar yapmaktan dolayı taharetlenmek hususunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu rivayetin geliş sebebi, onların büyük ve küçük abdestlerini bozduktan sonra su ile istincâ yapmamaları idi. Bu bakımdan uykudan kalktıklarında bu şekilde ellerini yıkamalarını emretti. Çünkü onlar geceleyin ellerinin bedenlerinin neresinde geceyi geçirdiklerini bilmezler. Diğer taraftan ellerini küçük yahut büyük abdestten sonra sildikleri bir yerde, ellerinin (geceleyin) bulunmuş olması da mümkün idi. Bu esnada terledikleri takdirde, böylece elleri de necis olurdu. Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara ellerini üç defa yıkamalarını emretti.

Bu da, eğer büyük ya da küçük abdest ellerine değmiş ise, ellerinin temiz olmasını sağlardı.

Necaset çeşitlerinin en ağırları olan küçük ve büyük abdestten bu şekilde temizlenmek söz konusu olduğuna göre, bundan daha alt derecedeki necasetlerden (bu yolla) temiz olunması daha uygundur.

Bu söylediğimize delil, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra Ebu Hureyre'nin söylediğine dair gelen rivayettir:

Nitekim bize İsmail b. İshak tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Nuaym tahdis ederek dedi ki: Bize Abdusselam b. Harb, Abdulmelik'ten tahdis etti. O, Ata'dan, o Ebu Hureyre'den, onun, köpeğin yahut kedinin içini yaladığı kap hakkında: Üç defa yıkanır, dediğini rivayet etmiştir.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hususta daha önce zikrettiğimiz rivayet nakledilmiş olmakla birlikte, Ebu Hureyre köpeğin kabı yalamasından ötürü üç defa yıkanması ile temiz olacağı görüşünde olduğuna göre, bu yolla yedi defa yıkamak hükmünün neshedildiği sabit olmaktadır. Çünkü bizler onun hakkında güzel zan besleriz ve onun, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den işittiğini ancak onun benzeri bir söz dolayısı ile terk etmiş olabileceğinden başka bir kanaate sahip olamayız. Aksi takdirde onun adaleti ortadan kalkar ve bunun sonucunda da sözü de, rivayeti de kabul edilmez olur.

Eğer yedi defa yıkamaya dair naklettiğimiz rivayetler ile amel etmek vacip olur, bu rivayetler mensuh olarak değerlendirilmeyecek olursa, o takdirde bu hususta Abdullah b. el-Mugaffel'in, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği (şu) rivayet, Ebu Hureyre'nin rivayetinden daha öncelikli olur. Çünkü onun rivayetindekilere göre bunda fazla bilgi vardır.

٦٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ وَوَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالاَ: ثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُغَفَّلِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلِ الْكَلْبِ ثُمَّ قَالَ: «مَالِي وَالْكِلاَبُ؟» ثُمَّ قَالَ: «إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَعَفِّرُوا الثَّامِنَةَ بِالتُّرَابِ».

66- … Mutarrif b. Abdullah'tan, onun da Abdullah b. el-Mugaffel'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* köpeklerin öldü-

rülmesini emretti. Sonra da: ***"Köpekler ile neden ilgileniyorum ki?"*** dedi. Daha sonra şöyle buyurdu: ***"Köpek sizden birinize ait bir kabı yalayacak olursa, o kimse o kabı yedi defa yıkasın. Sekizincisini ise toprağa bulayarak yıkayın."***[58]

٦٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ عَنْ شُعْبَةَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

67- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Vehb, Şu'be'den tahdis etti diyerek hadisi aynen zikretmiştir.

* * *

İşte Abdullah b. el-Mugaffel, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den kabın yedi defa yıkanıp sekizincisinin ise toprak ile ovularak yıkanmasını rivayet etmiş ve Ebu Hureyre'nin rivayetine göre bir fazlalık zikretmiştir. Fazla olan ise eksik olandan önceliklidir.

Bundan dolayı bizim görüşümüze muhalif olan bu kimsenin şöyle demesi gerekirdi: Kap yedi defa yıkanmadıkça temiz olmaz. Bu yıkamaların yedincisi de toprak ile olacaktır, sekizincisi de toprak ile olacaktır. Böylelikle her iki hadis ile birlikte amel etmiş olurdu.

Eğer Abdullah b. el-Mugaffel'in hadisi gereğince ameli terk etmiş ise, karşı görüşü savunup sözünü ettiğimiz yedi defa yıkamayan muhalifi için kabul etmesini öngördüğü aynı hükmü, kendisinin de kabul etmesi gerekir. Aksi takdirde bizler en ağır necasetlerden dolayı kabın üç defa yıkanmak sureti ile temiz olacağını açıklamış bulunuyoruz. Necaseti bundan daha hafif olanları ise, aynı sayıda yıkamanın temizlemesi öncelikle söz konusudur.

Bu hususta el-Hasen, Abdullah b. el-Mugaffel'in naklettiği rivayet doğrultusunda görüş belirtmiştir.

٦٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَيْوَةَ عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الإِنَاءِ غُسِلَ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَالثَّامِنَةُ بِالتُّرَابِ.

68- … Ebu Hayve, el-Hasen'den tahdis ederek onun şöyle dediğini riva-

58 Müslim, Taharet, 93; Ebu Davud, Taharet, 37; Nesâî, Taharet, 52, Miyah, 7; İbn Mâce, Taharet, 31.

yet etti: Köpek bir kabı yaladığı takdirde, kap yedi defa yıkanır, sekizincisi ise toprak ile olur.

* * *

Bu hususta aklî düşünüşe (kıyasa) gelince; daha önce kedi artığı başlığında etlerin hükmü ile ilgili yapmış olduğumuz açıklamalar, bu hususta ayrıca söz söylememize gerek bırakmamaktadır.

Bir kabı yalayan köpek(in artığı) hükmü hususunda bazı ilim adamlarının görüşüne göre su temizdir ancak kap yedi defa yıkanır. Bunlar şöyle derler: Bu ancak bir taabbüddür. Bizler özel olarak kaplar hususunda bu emre uyarak taabbüd etmekteyiz.

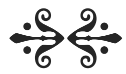
Bunların aleyhine ileri sürülecek delillerden birisi şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yırtıcı hayvanların gidip geldiği su birikintilerine dair soru sorulunca, o: ***"Su iki kulleyi bulduğu takdirde pislik taşımaz,"*** buyurmuştur.[59]

Bu da suyun iki kulleden daha az olması halinde pisleneceği anlamına gelir. Aksi takdirde iki kulleyi söz konusu etmenin bir anlamı olmaz ve iki kulle miktarından daha az olan ile daha çok olan arasında hiçbir fark kalmazdı.

İki kulle söz konusu edildiğine göre, bu, iki kulle miktarındaki suyun hükmünün, daha az miktardakinin hükmünden farklı olduğunu ortaya koyar.

Böylelikle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinden, köpeğin sudan içmesinin suyu necis ettiği sabit olmaktadır.

Bu başlıktaki bütün açıklamalarımız Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

59 Hadis daha önce geçmiş ve kaynakları orada gösterilmişti.

٤- بَابُ سُؤْرِ بَنِي آدَمَ

4- İNSANIN (ÂDEMOĞLUNUN) ARTIĞI

٦٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمُخْتَارِ عَنْ عَاصِمٍ الأَحْوَلِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَرْجِسَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَغْتَسِلَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ الْمَرْأَةِ وَالْمَرْأَةُ بِفَضْلِ الرَّجُلِ وَلَكِنْ يَشْرَعَانِ جَمِيعًا.

69- … Âsım el-Ahvel'den, onun Abdullah b. Sercis'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, erkeğin kadının artırdığı suyla, kadının da erkeğin arttırdığı suyla yıkanmasını nehyetmiştir. Fakat her ikisi birlikte aynı suya azalarını beraber daldırırlar.[60]

٧٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد بْنِ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ دَاوُد بْنِ عَبْدِ اللهِ الأَوْدِيِّ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: لَقِيتُ مِنْ صَحْبِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا صَحِبَهُ أَبُو هُرَيْرَةَ أَرْبَعَ سِنِينَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

70- … Davud b. Abdullah el-Evdî'nin, onun Humeyd b. Abdurrahman'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in -Ebu Hureyre gibi- dört yıl sohbetinde bulunmuş birisi ile karşılaştım. O: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* … nehyetti deyip, hadisi aynen zikretti.

60 Hadis değişik yollarla ve farklı sebeplerle rivayet edilmiştir: Ebu Davud, Taharet, 40; Tirmizî, Taharet, 47; Nesâî, Taharet, 146, Miyah, 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 110, 111, 213…

٧١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَاصِمٍ الأَحْوَلِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حَاجِبٍ يُحَدِّثُ عَنِ الْحَكَمِ الْغِفَارِيِّ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَتَوَضَّأَ الرَّجُلُ بِفَضْلِ الْمَرْأَةِ أَوْ بِسُؤْرِ الْمَرْأَةِ. لاَ يَدْرِي أَبُو حَاجِبٍ أَيُّهُمَا قَالَ.

71- … Şu'be'den, onun Âsım el-Ahvel'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben Ebu Hacib'i el-Hakem el-Gıfarî'den hadis naklederken dinledim. Dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, erkeğin kadının artırdığı sudan yahut kadının içip artırdığı sudan abdest almasını nehyetti. Ebu Hacib, (el-Hakem'in) bunların hangisini söylediğini bilmiyor.

٧٢- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: ثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ عَنْ عَاصِمِ بْنِ سُلَيْمَانَ عَنْ سَوَادَةَ بْنِ عَاصِمٍ أَبِي حَاجِبٍ عَنِ الْحَكَمِ الْغِفَارِيِّ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ سُؤْرِ الْمَرْأَةِ.

72- … Sevâde b. Âsım, Ebu Hacib'den, o el-Hakem el-Gıfarî'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kadının içip artırdığı sudan (abdest almayı) nehyetti.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bazı ilim adamları bu rivayetleri benimseyerek, erkeğin kadının artırdığı su ile abdest almasını yahut kadının erkeğin artırdığı suyla abdest almasını mekruh görmüşlerdir.

Ancak bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Bunların hiçbirisinde bir sakınca yoktur. Bu görüş sahiplerinin bu konuda gösterdikleri deliller arasında şunlar da vardır:

٧٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ عَاصِمٍ عَنْ مُعَاذَةَ امْرَأَةٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَغْتَسِلُ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ.

73- … Âsım'dan, o [Sıla b. Eşyem'in][61] karısı Muâze'den, o Âişe'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aynı kaptan guslederdik.[62]

٧٤- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَاصِمٍ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

74- … Haccac b. el-Minhâl dedi ki: Bize Hammad b. Âsım tahdis etti, deyip senediyle bu hadisi aynen zikretmiştir.

٧٥- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُقْرِئِ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

75- … el-Leys b. Sa'd dedi ki: Bana İbn Şihab, Urve'den tahdis etti, o Âişe'den deyip aynısını zikretti.

٧٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

76- … Hişam b. Urve'den, o babasından, o Âişe'den aynısını rivayet etti.

٧٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ حَفْصٍ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

77- … Ebu Bekr b. Hafs'dan, o Urve'den, o Âişe'den aynısını rivayet etti.

٧٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ عَنْ حُرَيْثٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

61 Âlemu'l-Kütüb baskısından (Çeviren).
62 Müslim, Hayz, 46; Nesâî, Taharet, 145, Gusl, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 171, 172.

78- … Mesruk'dan, o Âişe'den aynısını rivayet etti.

٧٩- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ بْنُ نَاصِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أُمِّهِ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

79- … Mansur b. Abdurrahman'dan, o annesinden, o Âişe'den aynısını rivayet etti.

٨٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَهْبِيُّ قَالَ: ثَنَا شَيْبَانُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ.

80- ... Ümmü Seleme'nin kızı Zeyneb'ten, o (annesi) Ümmü Seleme'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aynı kaptan guslederdik.[63]

٨١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَخْبَرَتْنِي مَيْمُونَةُ أَنَّهَا كَانَتْ تَغْتَسِلُ هِيَ وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ.

81- … Cabir b. Zeyd'den, onun İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Meymune'nin bana haber verdiğine göre, o, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte aynı kaptan guslederdi.[64]

٨٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ.

63 Buhârî, Hayz, 5, 61; Müslim, Hayz, 59; Nesâî, Taharet, 145.
64 Müslim, Hayz, 49; Tirmizî, Taharet, 46; Nesâî, Taharet, 145.

82- … İbrahim'den, o el-Esved'den, onun Âişe'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* aynı kaptan guslederdik.

٨٣- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ قَالَ: ثَنَا رَبَاحُ بْنُ أَبِي مَعْرُوفٍ عَنْ عَطَاءٍ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

83- … Ata'dan, o Âişe'den aynısını rivayet etmiştir.

٨٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ قَالَ: أَنَا سَعِيدُ بْنُ يَزِيدَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ هُرْمُزٍ الأَعْرَجَ يَقُولُ: حَدَّثَنِي نَاعِمٌ مَوْلَى أُمِّ سَلَمَةَ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مِرْكَنٍ وَاحِدٍ نَفِيضُ عَلَى أَيْدِينَا حَتَّى نُنْقِيَهَا ثُمَّ نُفِيضُ عَلَيْنَا الْمَاءَ.

84- … Abdurrahman b. Hurmuz el-A'rec diyor ki: Bana Ümmü Seleme'nin azatlısı Nâ'im, Ümmü Seleme'den, onun şöyle dediğini tahdis etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte aynı su kabından yıkanırdık. Ellerimizin üzerine iyice temizleyinceye kadar su döker, sonra da kendi üzerimize su dökerdik.[65]

٨٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ رَحِمَهُ اللهُ.

85-... Osman b. Amr dedi ki: Bize Şu'be -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- haber verdi…

٨٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ جَابِرٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَغْتَسِلُ هُوَ وَالْمَرْأَةُ مِنْ نِسَائِهِ مِنَ الإِنَاءِ الْوَاحِدِ.

65 Nesâî, Taharet, 145; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 323.

86- … Bize Said b. Âmir tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be, Abdullah b. Abdullah b. Câbir'den tahdis etti, o Enes b. Malik'ten onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hanımlarından herhangi birisi ile aynı kaptan guslederdi.[66]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu sebeple, bizim kanaatimize göre bu rivayetlerde birinci görüş sahiplerinin görüşlerine delil bulunmamaktadır. Çünkü her ikisinin birlikte bir arada gusletmiş olması mümkündür.

İnsanlar arasındaki anlaşmazlık konusu ise, onlardan birisinin diğerinden önce gusletmeye başlaması ile ilgilidir. Biz de bu hususu tetkik edince şunu gördük:

٨٧- عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ قَدْ حَدَّثَنَا قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أُمِّ صَبِيَّةَ الْجُهَنِيَّةِ قَالَ: وَزَعَمَ أَنَّهَا قَدْ أَدْرَكَتْ وَبَايَعَتْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: اخْتَلَفَتْ يَدِي وَيَدُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْوُضُوءِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ.

87- Ali b. Ma'bed bize tahdis ederek dedi ki: … Salim'den, o Cuheyneli Ümmü Sabiyye'den dedi ve Ümmü Sabiyye'nin Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e yetişip ona bey'at etmiş olduğunu da söyledi. Ümmü Sabiyye dedi ki: Benim ellerim ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elleri biri diğerinin arkasından aynı kaptan abdest almıştır.[67]

٨٨- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ عَنْ سَالِمِ بْنِ النُّعْمَانِ عَنْ أُمِّ صَبِيَّةَ الْجُهَنِيَّةِ مِثْلَهُ.

88- … Salim b. en-Numan'dan, o Cuheyneli Ümmü Sabiyye'den aynı rivayeti nakletmiştir.

***

66 Enes b. Malik'ten; Buhârî, Gusl, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 112, 116, 209.
67 Ebu Davud, Taharet, 39; İbn Mâce, Taharet, 35.

İşte bunda, kadın ve erkekten birinin diğerinden sonra sudan aldığına delil bulunmaktadır.

٨٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ قَالَ: ثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ صُمْعَةَ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ يَبْدَأُ قَبْلِي.

89- … İkrime'nin Âişe'den rivayet ettiğine göre, Âişe şöyle demiştir: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte aynı kaptan guslederdim. O benden önce başlardı.

* * *

İşte bunda, erkeğin artığının, temizlenmek için kadın tarafından kullanılmasının caiz olduğuna delil vardır.

٩٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَفْلَحَ بْنِ حُمَيْدٍ عَنِ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ تَخْتَلِفُ فِيهِ أَيْدِينَا مِنَ الْجَنَابَةِ.

90- … el-Kasım'dan, o Âişe'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte aynı kaptan cünüplükten yıkanırken, birimizin eli kalkar, öbürümüzün eli inerdi.

٩١- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَفْلَحُ رَحِمَهُ اللهُ.

91- ... Abdullah b. Mesleme b. Ka'neb dedi ki: Bize Eflah -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- tahdis etti…

٩٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَفْلَحُ فَذَكَرَا مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

92-... Ebu Âmir el-Akadî dedi ki: Bize Eflah tahdis etti deyip her ikisi de (yani Abdullah b. Mesleme ile Ebu Âmir, doksan numaralı) hadisi senedi ile aynen zikrettiler.

٩٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أُنَازِعُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْغُسْلَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ مِنَ الْجَنَابَةِ.

93- … el-Esved'den, o Âişe'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben ve Rasûlullah cünüplükten dolayı aynı kaptan yıkanırdık; bu arada birimizin eli kalkar, diğerinin eli inerdi.[68]

٩٤- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ الْكَيْسَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ قَالَ: ثَنَا هَمَّامُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَا يَغْتَسِلاَنِ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ يَغْتَرِفُ قَبْلَهَا وَتَغْتَرِفُ قَبْلَهُ.

94-... Hişam b. Urve'den, o babasından, onun da Âişe'den rivayet ettiğine göre, Âişe ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* birlikte aynı kaptan guslederlerdi. Bazen Peygamber ondan önce kaptan avuçlayarak su alır, bazen kendisi ondan önce kaptan avuçlayarak su alırdı.[69]

٩٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ قَالَ: ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ مُبَارَكِ بْنِ فَضَالَةَ عَنْ أُمِّهِ عَنْ مُعَاذَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ فَأَقُولُ: أَبْقِ لِي، أَبْقِ لِي.

95-... Mübarek b. Fedâle'den, o annesinden, o Mu'âze'den, o Âişe'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte aynı kaptan guslederdim. Ben ona: Bana da bırak, bana da bırak, derdim.[70]

68 Nesâî, Taharet, 145, Gusl, 9.
69 Nesâî, Taharet, 145, Gusl, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 193, 231, 281.
70 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 91.

٩٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ بْنُ الرَّبِيعِ اللُّؤْلُؤِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُبَارَكُ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

96- … Esed b. Musa bize el-Mubarek (b. Fedâle) tahdis etti deyip senedi ile hadisi aynen zikretti.

٩٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ يَزِيدَ الرِّشْكِ عَنْ مُعَاذَةَ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

97-... Yezid er-Rişk'den, o Mu'âze'den, o Âişe'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٩٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سِمَاكٍ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ بَعْضَ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اغْتَسَلَتْ مِنْ جَنَابَةٍ فَجَاءَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ فَقَالَتْ لَهُ، فَقَالَ: «إِنَّ الْمَاءَ لاَ يُنَجِّسُهُ شَيْءٌ».

98- … İkrime'den, onun da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşlerinden birisi cünüplükten yıkandı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* gelip (o sudan) abdest almaya başladı. Eşi ona durumu söyleyince, Allah Rasûlü: ***"Şüphesiz hiçbir şey suyu necis etmez,"*** buyurdu.[71]

***

Biz bu hadislerde erkek ve kadının her birinin diğerinin artığı ile temizlendiğini (abdest ve gusül aldığını) rivayet etmiş olduk. Bu rivayetler, daha önce geçen bu bölümün baş taraflarındaki rivayetlerimiz ile çelişmiş oldu. O halde bizim birbirine zıt olan iki anlamdan doğru olan anlamı çıkartabilmemiz için burada iyice düşünmemiz gerekmektedir.

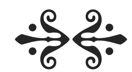
Bu düşünüp inceleme sonunda, üzerinde ittifak edilmiş esasın, erkek ve kadın aynı kaptan birlikte elleriyle su aldıkları takdirde bunun suyu necis etmemesi yönünde olduğunu gördük.

71 Hadis daha önce geçmiş ve kaynakları gösterilmiştir.

Aynı şekilde; bütün necasetlerin suya abdest almadan önce ya da abdest alırken düşmeleri halinde hükmün yine böyle olduğunu gördük.

Durum böyle olduğuna ve erkek ve kadının birlikte abdest alması diğerine suyu necis kılmadığına göre, ondan sonra abdest almasının da aklî düşünme (kıyas) açısından böyle olduğu görülmektedir.

Böylelikle diğerlerinin benimsediği görüşün doğruluğu sabit olmaktadır. Bu aynı zamanda, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

٦- بَابُ التَّسْمِيَةِ عَلَى الْوُضُوءِ

5- ABDESTE BAŞLARKEN BESMELE ÇEKMEK

٩٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ دَاوُد الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانَ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ حَرْمَلَةَ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا ثِفَالٍ الْمُرِّيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَبَاحَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ حُوَيْطِبٍ يَقُولُ: حَدَّثَتْنِي جَدَّتِي أَنَّهَا سَمِعَتْ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لاَ صَلاَةَ لِمَنْ لاَ وُضُوءَ لَهُ، وَلاَ وُضُوءَ لِمَنْ لَمْ يَذْكُرِ اسْمَ اللهِ عَلَيْهِ».

99-... Ebu Sifâl el-Mürrî dedi ki: Ben Rebah b. Abdurrahman b. Ebi Süfyan b. Huvaytıb'ı şöyle derken dinledim: Bana büyükannemin tahdis ettiğine göre, o Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken dinledim: ***"Abdesti olmayanın namazı da olmaz. Abdest alırken Allah'ın adını anmayanın abdesti de olmaz."***[72]

١٠٠- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْجَارُودِ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرِ بْنِ عُفَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلاَلٍ عَنْ أَبِي ثِفَالٍ الْمُرِّيِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَبَاحَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ أَبِي سُفْيَانَ يَقُولُ: حَدَّثَتْنِي جَدَّتِي أَنَّهَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ذَلِكَ.

---

72 Ebu Davud, Taharet, 48; İbn Mâce, Taharet, 41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 418.

100- ... Ebu Sifâl el-Murrî şöyle demiştir: Ben Rebah b. Abdurrahman b. Ebi Süfyan'ı şöyle derken dinledim: Benim büyükannemin bana tahdis ettiğine göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bunları söylerken dinlemiştir.[73]

١٠١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَنَا الدَّرَاوَرْدِيُّ عَنِ ابْنِ حَرْمَلَةَ عَنْ أَبِي ثِفَالَ الْمُرِّيِّ عَنْ رَبَاحِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَامِرِيِّ عَنِ ابْنِ ثَوْبَانَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

101- ... Ebu Sifâl el-Murrî'den, o Rebah b. Abdurrahman el-Âmirî'den, o İbn Sevbân'dan, o Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.[74]

***

Böylelikle bazıları, namaz için abdest alırken, abdeste besmele çekmeden başlayan kimsenin abdestinin geçerli olmadığı kanaatine sahip olmuş ve bu hususta bu rivayetleri delil göstermişlerdir.

Bu hususta başkaları bunlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Abdest alırken besmele çekmeyen bir kimse iyi bir iş yapmamış olur. Ancak bu şekilde aldığı abdest ile de temizlenmiş sayılır.

Bu görüşün sahipleri de bu hususta aşağıdaki rivayeti delil göstermişlerdir:

١٠٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ عَنْ سَعِيدٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ حُضَيْنٍ أَبِي سَاسَانَ عَنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ قُنْفُدٍ أَنَّهُ سَلَّمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ وُضُوئِهِ قَالَ: «إِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرُدَّ عَلَيْك إِلَّا أَنِّي كَرِهْت أَنْ أَذْكُرَ اللهَ إِلَّا عَلَى طَهَارَةٍ.

102- ... Ebu Sâsân'dan, onun el-Muhacir b. Kunfuz'den rivayet ettiğine

73 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 382.
74 99 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e abdest almakta iken selam verdi. Allah Rasûlü onun selamını almadı. Abdestini bitirdikten sonra şöyle buyurdu: ***"Senin selamını almayışımın tek sebebi, benim taharetli (abdestli) değilken Allah'ın adını anmaktan hoşlanmayışımdır."***[75]

***

Bu hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in taharetli değilken Allah'ı anmaktan hoşlanmadığını, selamı da kendisi ile taharetlendiği abdestten sonra aldığını görüyoruz.

İşte bu, onun Allah'ın adını anmadan önce abdest almaya başladığına bir delildir.

Onun: ***"Besmele çekmeyenin abdesti olmaz,"*** sözünün ise aynı şekilde hem birinci görüşü kabul edenlerin söyledikleri anlama gelme ihtimali vardır, hem de "abdesti olmaz" ifadesinin sevap bakımından kâmil ve eksiksiz bir abdesti olmaz, anlamına gelme ihtimali vardır. Nitekim ***"miskin (yoksul) bir iki hurmanın ve bir iki lokmanın geri çevirdiği kişi değildir,"*** sözü de buna benzemektedir.

O bu sözüyle, böyle bir kimsenin, sadaka alması haram olacak kadar büsbütün miskinliğin sınırları dışında birisi olduğunu anlatmak istememiştir.

Bununla ancak böyle bir kimsenin, miskinlikte derecesinin ötesinde bir miskinliğin bulunmadığını, tam ve eksiksiz miskin olmadığını kastetmek istemiştir.

***

١٠٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْهَجَرِيِّ عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ عَنْ عَبْدِ اللهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ الْمِسْكِينُ بِالطَّوَّافِ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَاللُّقْمَةُ وَاللُّقْمَتَانِ. قَالُوا: فَمَنْ اَلْمِسْكِينُ؟ قَالَ: «الَّذِي يَسْتَحْيِي أَنْ يَسْأَلَ، وَلاَ يَجِدُ مَا يُغْنِيهِ وَلاَ يَفْطِنُ لَهُ فَيُعْطَى».

103- … Halid b. Abdullah, İbrahim el-Heceri'den, o Ebu'l-Ahvas'dan, o Abdullah'tan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle bu-

75 Ebu Davud, Taharet, 8; İbn Mâce, Taharet, 105; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 345, V, 80.

yurduğunu rivayet etmektedir: ***"Miskin (yoksul) kişi, bir iki hurmanın ve bir iki lokmanın geri çevirdiği (kapı kapı) dolaşıp duran kimse değildir."*** Ashab: O halde miskin kimdir? diye sordu. O: ***"Dilenmekten utanan, bununla birlikte ihtiyacını karşılayacak bir şey bulamayan ve yoksul olduğu fark edilmediği için kendisine bir şey verilmeyen kimsedir,"*** buyurdu.[76]

١٠٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

104-... Süfyan, İbrahim'den hadisi senedi ile aynen rivayet etmiştir.

١٠٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَنَا ابْنُ أَبِي ذُوَيْبٍ عَنْ أَبِي الْوَلِيدِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

105- … Ebu'l-Velid'den, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın bir şekilde rivayet etmiştir.

١٠٦- حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ الْحِمْصِيُّ عَنِ ابْنِ ثَوْبَانَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْفَضْلِ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

106- … Abdurrahman el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

١٠٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، أَوْ كَمَا قَالَ: «لَيْسَ الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَبِيتُ شَبْعَانَ وَجَارُهُ جَائِعٌ».

76 Buhârî, Zekat, 53, Tefsiru Sure, 2 (48); Nesâî, Zekat, 76; Dârimî, Zekat, 2.

107- … el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, o da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aynen ya da dediği şekilde rivayet etmiş ve şöyle buyurduğunu da söylemiştir: ***"Mü'min dediğin, komşusu aç iken kendisi tok yatan değildir."***[77]

١٠٨- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي بَشِيرٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُسَاوِرِ أَوْ ابْنِ أَبِي الْمُسَاوِرِ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يُعَاتِبُ ابْنَ الزُّبَيْرِ فِي الْبُخْلِ وَيَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ الْمُؤْمِنُ الَّذِي يَبِيتُ شَبْعَانَ وَجَارُهُ إِلَى جَنْبِهِ جَائِعٌ».

108- … Abdulmelik b. Ebi Beşir'den, onun Abdullah b. el-Müsâvir yahut İbn Ebi'l-Müsâvir'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben İbn Abbas'ı cimrilik hususunda İbnü'z-Zübeyr'e serzenişte bulunurken ve şunları söylerken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Mü'min dediğin, yanıbaşındaki komşusu aç iken kendisi tok olarak geceyi geçiren kişi değildir."***[78]

* * *

Bununla, böyle bir kimsenin bu işi terk ettiği için küfre girmesini gerektirecek şekilde iman sahibi olmadığını kastetmiş değildir. O bu sözüyle o kimsenin imanın en yüksek mertebelerinde olmadığını anlatmak istemiştir. Bunun benzeri pek çoktur. Benzerlerini zikredecek olursak kitap uzayıp gider.

O halde: ***"Besmele çekmeyenin abdesti olmaz"*** sözü ile de böyle bir kimsenin, kendisi üzerindeki hadesi giderecek şekilde bir abdest sahibi olmadığını anlatmak istememiştir. Aksine böyle bir kimsenin, sevap almayı gerektiren abdestin sebeplerini eksiksiz yerine getirdiği bir abdeste sahip olmadığını anlatmak istemiştir.

İşte bu hadisin, belirttiğimiz anlamlara gelme ihtimali bulunduğundan ve ortada her iki tevilden birini diğerine kesin olarak tercih etmeyi gerektiren bir delâlet bulunmadığından, hadisin anlamının -birbirleriyle çelişmemeleri

77 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, XII, 154; Hakim, *el-Müstedrek*, IV, 167; Ebu Ya'la el-Mavsili, *Müsned*, II, 136.
78 Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

için- (102 numaralı) Muhacir hadisinin anlamına uygun bir şekilde anlaşılması gerekir.

Böylelikle besmele çekmeden alınan abdest ile abdest alanın hadesten kurtulup taharete (temiz olma haline) geçiş yaptığı sabit olmaktadır.

Akli bakımdan bunun açıklamasına gelince; bizler bazı işlere ancak söz ile girilebildiğini gördük.

İnsanların bir kısmının diğer bir kısmı adına yaptığı alışverişler, icare akidleri, nikâh akidleri, hul' ve buna benzer akidler bu kabildendir.

Bu gibi akidler ancak söylenecek sözlerle hükümlerini gerektirir. Bu akidler ile ilgili olarak söylenen sözler icabdır. Çünkü kişi, sana sattım, seni evlendirdim, sana hul' yaptım, der.

İşte bunlar akidlerin zikredildiği sözlerdir.

Bazı işlere de birtakım sözlerle başlanır. Bunlar da namaz ve hacdır. Namaza tekbir getirilerek, hacca telbiye getirilerek başlanır.

Bundan dolayı namazda tekbir, hacda da telbiye getirmek, bu ibadetlerin rükünlerindendir.

Şimdi burada abdest esnasında besmele çekmeye geri dönüyoruz ve bununla herhangi bir benzerliği var mıdır? diye soruyoruz. Onun, nikah ve alışverişlerde olduğu gibi, herhangi bir şeyi icab ettirici olacak şekilde söz konusu edilmediğini gördük.

İşte bundan dolayı besmele çekmek, belirttiğimiz hükmün dışına çıkmakta ve aynı şekilde tekbirin namazın rükünlerinden bir rükün, telbiyenin haccın rükünlerinden bir rükün olmasında olduğu gibi, besmele çekmenin abdestin rükünlerinden bir rükün olmadığını da görüyoruz. Böylelikle besmelenin hükmü de tekbir ve telbiye getirmenin hükmü dışına çıkmaktadır.

Bununla da, sözü geçen amellerde belirtilen hususlar kaçınılmaz olduğu gibi, abdestte de besmele kaçınılmazdır, diyenlerin görüşü çürütülmüş olmaktadır.

Şayet birisi: Bizler kesim esnasında besmele çekmenin kaçınılmaz olduğunu ve hayvan keserken kasten besmeleyi terk edenin kestiğinin yenmeye-

ceğini kabul ettik. O halde abdest için besmele çekmek de böyledir, diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Aklın hükmüne göre sabit olan şudur: Hayvan kesimi esnasında kasten besmele çekmeyi terk eden kimsenin o kestiğinin yenilmeyeceği hususunda ilim adamlarının farklı görüşleri vardır.

Bazıları yenilir derken, bazıları yenilmez demiştir. Yenilir diyen kimselerin görüşü ile ilgili yaptığımız açıklamalar yeterlidir, pek bir açıklamaya gerek yoktur.

Yenilmez diyenlere gelince; bunlar da şöyle demektedir: Eğer unutarak besmele çekmeyi terk etmişse, kestiği hayvan yenilir. Böyle diyen kimselere göre kesenin Müslüman yahut kitap ehli bir kâfir olması arasında fark yoktur.

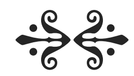
Böylelikle burada hayvan kesimi esnasında besmele çekmeyi vacip kabul eden kimseler, bunu sadece hangi dine mensup olduğunu açığa çıkartmak için vacip kabul etmiştir.

Hayvan kesen kişi besmele çektiği takdirde, onun kestiği hayvan kestikleri yenilen din mensuplarının kestiklerinden olur. Eğer besmele çekmeyecek olursa, onun kestiği kestikleri yenmeyen din mensuplarının kestikleri arasında sayılır.

Abdest için besmele çekmek ise, dine mensubiyeti açıklamak için değildir. Bu, ancak namaz sebeplerinden bir sebep üzerine zikir etmek için öngörülmüştür. Bizler abdest almanın ve avreti örtmenin de namazın sebeplerinden olduğunu kabul ettik. Besmele çekmeden avretini örten bir kimsenin, besmele çekmemesinin bir zararı olmadığını da kabul ediyoruz.

O halde buna göre aklî düşünme, abdest alan ve besmele çekmeyen bir kimsenin de bundan dolayı bir zarar görmemesini gerekir.

İşte, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşleri de budur.

٦- بَابُ الْوُضُوءِ لِلصَّلَاةِ مَرَّةً مَرَّةً وَثَلَاثًا ثَلَاثًا

6- NAMAZ İÇİN ABDEST ALIRKEN AZALARI BİRER BİRER VE ÜÇER ÜÇER YIKAMAK

١٠٩- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: ثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلْقَمَةُ بْنُ خَالِدٍ أَوْ خَالِدُ بْنُ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ تَوَضَّأَ ثَلَاثًا ثُمَّ قَالَ: هَذَا طَهُورُ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

109-... Alkame b. Halid ya da Halid b. Alkame'nin, Abdu Hayr'dan, onun da Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, o, azalarını üçer kere yıkayarak abdest aldıktan sonra: "İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle abdest alırdı," dedi.[79]

١١٠- حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي حَيَّةَ الْوَادِعِيِّ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

110- … Ebu Hayye el-Vâdi'î'den, o Ali *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etti.

١١١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ: أَنَا ابْنُ ثَوْبَانَ عَنْ عَبْدَةَ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ عَنْ شَقِيقٍ قَالَ: رَأَيْتُ عَلِيًّا وَعُثْمَانَ تَوَضَّآ ثَلَاثًا ثَلَاثًا، وَقَالَا: هَكَذَا كَانَ يَتَوَضَّأُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

---

79 Nesâî, Taharet, 73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 135.

111- … Abde b. Ebi Lubabe'den, o Şakik'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben, Ali ve Osman'ın azalarını üçer üçer yıkayarak abdest aldıklarını ve: İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu şekilde abdest alırdı, dediklerini duydum.[80]

١١٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الصُّورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ ثَوْبَانَ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

112- … İbn Sevban da hadisi senedi ile zikredip aynen rivayet etti.

١١٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ قَالَ: ثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ الْحَنَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ ثَلاَثًا ثَلاَثًا وَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ هَكَذَا.

113- … Abdullah b. Ca'fer'den, onun Osman b. Affân'dan rivayet ettiğine göre, o, azalarını üçer kere yıkayarak abdest aldı ve: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bu şekilde abdest alırken gördüm," dedi.[81]

١١٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ سُبَيْعٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ ثَلاَثًا ثَلاَثًا.

114- … Subey'den, onun Ebu Umâme'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* azalarını üçer kere yıkayarak abdest aldı.[82]

***

İşte bu rivayetlerde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest azalarını üçer kere yıkayarak abdest aldığı belirtilmektedir. Bununla birlikte onun azalarını birer kere yıkayarak abdest aldığı da rivayet edilmiştir:

80 Buhârî, Vudu, 24; İbn Mâce, Taharet, 46.
81 Buhârî, Vudu, 24; Müslim, Taharet, 3.
82 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 9; Dârekutnî, *Sünen*, I, 89.

١١٥- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ شُرَحْبِيلَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً.

115- … Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest azalarını birer defa yıkayarak abdest aldığını gördüm.[83]

١١٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ قَالَ: ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ سُفْيَانَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَلاَ أُنَبِّئُكُمْ بِوُضُوءِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً مَرَّةً أَوْ قَالَ تَوَضَّأَ مَرَّةً مَرَّةً.

116- ... Ata b. Yesar'dan, onun İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben size Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in azalarını birer defa yıkayarak abdest alışını -ya da birer defa yıkayarak abdest aldığını, dedi- haber vereyim mi?[84]

١١٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ الْوُحَاظِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ عَمْرٍو عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: تَوَضَّأَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّةً مَرَّةً.

117- … Ubeydullah b. Amr, İbn Ebi Necih'den, o Mücahid'den, o Abdullah b. Ömer'den onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* azalarını birer kere yıkayarak abdest aldı.[85]

١١٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ عَنِ الْحَسَنِ ابْنِ عُمَارَةَ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، ثُمَّ ذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

83 İbn Mâce, Taharet, 45 (Ömer b. el-Hattab'tan); Tirmizî, Taharet, 32 (İbn Abbas'tan).
84 115 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
85 İbn Mâce, Taharet, 47.

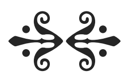
118- ... Ubeydullah, el-Hasen b. Umare'den, o İbn Ebi Necih'den deyip daha sonra hadisi senedi ile aynen rivayet etti.

١١٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالاَ: ثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْوَاسِطِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ ابْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ ثَلاَثًا ثَلاَثًا، وَرَأَيْته غَسَلَ مَرَّةً مَرَّةً.

119- ... Abdullah b. Ubeydullah b. Ebi Râfi'den, o babasından (Ubeydullah'tan), o dedesinden (Ebu Râfi'den), onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in üçer üçer yıkayarak abdest aldığını da, birer defa yıkayarak abdest aldığını da gördüm.[86]

***

Böylelikle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den zikrettiğimiz bu rivayetlerle onun azalarını birer kere yıkayarak abdest aldığı sabit olmaktadır. Bununla da onun azalarını üçer kere yıkayarak abdest alışının farz için değil, faziletli olanı gerçekleştirmek için olduğu ortaya çıkmaktadır.

86 Dârekutnî, *Sünen*, I, 81.

٧- بَابُ فَرْضِ مَسْحِ الرَّأْسِ فِي الْوُضُوءِ

7- ABDEST ALIRKEN BAŞI MESHETMENİN FARZİYETİ

١٢٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ وَعَبْدُ الْغَنِيِّ بْنُ أَبِي عَقِيلٍ وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالُوا: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَالِمٍ وَمَالِكُ بْنُ أَنَسٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ الْمَازِنِيِّ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَخَذَ بِيَدِهِ فِي وُضُوئِهِ لِلصَّلاَةِ مَاءً فَبَدَأَ بِمُقَدَّمِ رَأْسِهِ ثُمَّ ذَهَبَ بِيَدِهِ إِلَى مُؤَخَّرِ الرَّأْسِ ثُمَّ رَدَّهُمَا إِلَى مُقَدَّمِهِ.

قَالَ مَالِكٌ: هَذَا أَحْسَنُ مَا سَمِعْتُ فِي ذَلِكَ، وَأَعَمُّهُ فِي مَسْحِ الرَّأْسِ.

120- … Yahya b. Abdullah b. Salim ile Malik b. Enes, Amr b. Yahya el-Mâzinî'den, Amr babası Yahya el-Mâzinî'den, o Abdullah b. Zeyd b. Âsım el-Mâzini'den, o da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü namaz için abdest alırken eliyle bir miktar su aldı. Başının ön tarafından başladı, sonra elini başının arka tarafına doğru götürdü, sonra her iki elini başının ön tarafına geri getirdi.

Malik dedi ki: Bu, bu hususta işittiğim en güzel ve başın meshedilmesi ile ilgili en genel rivayettir.[87]

---

87 Buhârî, Vudu, 38; Müslim, Taharet, 18; Ebu Davud, Taharet, 51; Tirmizî, Taharet, 24; Nesâî, Taharet, 79; İbn Mâce, Taharet, 51; Malik, Taharet, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 38, 39.

١٢١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ قَالَ: ثَنَا أَبِي وَحَفْصُ ابْنُ غِيَاثٍ عَنْ لَيْثٍ عَنْ طَلْحَةَ بْنُ مُصَرِّفٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَسَحَ مُقَدَّمَ رَأْسِهِ حَتَّى بَلَغَ الْقَذَالَ (مُؤَخَّرُ الرَّأْسِ) مِنْ مُقَدَّمِ عُنُقِهِ.

121- … Übey ve Hafs b. Gıyas, Leys'den, o Talha b. Musarrif'den, o babasından, o dedesinden rivayet etti, o şöyle dedi: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in başının ön tarafını, boynunun ön kısmından (başının arka kısmı olan) el-kazal denilen yere ulaşıncaya kadar mesh ettiğini gördüm.[88]

١٢٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ بْنُ سَعِيدٍ عَنْ لَيْثٍ فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

122- … Abdulvaris b. Said, Leys'den tahdis edip hadisi senediyle aynen rivayet etti.

١٢٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ بَحْرٍ قَالَ: ثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ الْعَلَاءِ عَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ عَنْ مُعَاوِيَةَ أَنَّهُ أَرَاهُمْ وُضُوءَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَلَمَّا بَلَغَ مَسْحَ رَأْسِهِ، وَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى مُقَدَّمِ رَأْسِهِ ثُمَّ مَرَّ بِهِمَا حَتَّى بَلَغَ الْقَفَا، ثُمَّ رَدَّهُمَا حَتَّى بَلَغَ الْمَكَانَ الَّذِي مِنْهُ بَدَأَ.

123- … Ebu'l-Velid b. Müslim dedi ki: Bize Abdullah b. el-Alâ'nın, Ebu'l-Ezher'den, onun da Muaviye'den rivayet ettiğine göre, (Muaviye) kendilerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nasıl abdest aldığını gösterdi. Başını mesh etmesine sıra gelince, ellerinin iç tarafını başının ön kısmı üzerine koydu. Sonra her iki elini ensesine ulaşıncaya kadar götürdü, sonra başladığı yere kadar onları geri getirdi.[89]

***

Bundan dolayı bazı kimseler namaz için abdest alırken başın tümünü

88 Ebu Davud, Taharet, 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 481.
89 Ebu Davud, Taharet, 51.

mesh etmenin vacip olduğunu ve onun herhangi bir kısmını terk etme halinde abdestin yeterli olmayacağını söylemiş ve bu hususta bu rivayetleri delil göstermişlerdir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Sizin zikrettiğiniz bu rivayetlerde, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namaz için abdest alırken başının tümünü mesh ettiğinden başka bir şey yoktur. Biz de, abdest alan kimseye namaz için abdest alırken böyle yapmasını emrederiz, ama bunu bütünü ile onun için farz olarak görmeyiz.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in meshi bu şekilde uygulamasında, bu işin abdestin bir farzı olduğuna delil olan bir taraf yoktur. Çünkü biz, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest azalarını üçer defa yıkayarak abdest aldığını, ama bunu daha aşağısı yetersiz olduğundan dolayı bir farz olarak yapmadığını, aksine bu sayıda yıkamayı bir kısmını farz, bir kısmını da bir fazilet olmak üzere yaptığını görmüş bulunuyoruz.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen, başın meshedilmesi hususunda onların farz olduğuna delil kabul ettikleri rivayetlerin bir kısmının neshedildiğini gösteren şu rivayetler de gelmiştir:

١٢٤- حَدَّثَنَا رَبِيعُ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَيُّوبَ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ عَمْرِو بْنِ وَهْبٍ الثَّقَفِيِّ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ وَعَلَيْهِ عِمَامَةٌ فَمَسَحَ عَلَى عِمَامَتِهِ وَمَسَحَ بِنَاصِيَتِهِ

124-... Eyyub'dan, onun İbn Sîrîn'den, onun Amr b. Vehb es-Sekafî'den, onun da el-Mugire b. Şu'be'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest aldı. (Başının) üzerinde bir sarık vardı. Sarığına da, başının ön tarafına da mesh etti.[90]

١٢٥- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ قَالَ: أَنَا ابْنُ عَوْنٍ عَنْ عَامِرٍ عَنِ ابْنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ عَنْ أَبِيهِ وَابْنِ عَوْنٍ عَنِ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ عَمْرِو بْنِ وَهْبٍ عَنِ

90 Müslim, Taharet, 84'de şu lafızla gelmiştir: Peygamber (s.a) abdest aldı. Başının ön tarafını, sarığının üzerini ve mestlerinin üzerini mesh etti.

الْمُغِيرَةَ رَفَعَهُ إِلَيْهِ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَتَوَضَّأَ لِلصَّلاَةِ، فَمَسَحَ عَلَى عِمَامَتِهِ وَقَدْ ذَكَرَ النَّاصِيَةَ بِشَيْءٍ.

125-... Âmir'den, o İbnu'l-Mugire b. Şu'be'den, o babasından ve… Amr b. Vehb'den, o el-Mugire'den, o Peygamber'e ref' ederek şöyle dedi: Bir yolculukta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idik. Namaz için abdest aldı. Sarığının üzerine mesh etti. Bu rivayette başının ön tarafını (perçemini) de bir şekilde söz konusu etti.[91]

***

Bu rivayette, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, başının az bir kısmı olan ön tarafına mesh ettiği belirtilmektedir. Başın nâsiye (denilen ön) kısmının açıkta olması, başın geri kalan kısmının hükmünün onun görünen kısmının hükmü ile aynı olduğuna delildir. Çünkü hüküm sarığın üzerine mesh etmek şeklinde sabit olsa idi, bunun mestler üzerine mesh etmek gibi olması gerekirdi. Çünkü mestler üzerine meshin sebebi sadece ayakların mestlerin içerisinde görünmeyecek şekilde kaybolmasıdır. Ayakların bir kısmı açıkta kalacak olursa, ayakların görülen kısmını yıkayıp mestin içerisinde kalan kısmın üzerine mesh etmesi abdest alan için yeterli olmaz. İşte bundan dolayı, ayakların görünmeyen kısmının hükmünü, görünen kısmının hükmü gibi değerlendirmiştir. Görünen kısmının yıkanması vacip olduğuna göre, mestin içinde saklı kalan kısmın da yıkanması vacip olur.

Başın durumu da böyledir. Onun görünen kısmını mesh etmek icab ettiğine göre, görünmeyen (sarık ile örtülü kalan) kısmının mesh edilmesinin caiz olmadığı sabit olur. Böylelikle onun tümünün hükmü aynı olur. Tıpkı ayakların bir kısmı mestlerin içinde bulunduğu takdirde hükümlerinin aynı olduğu gibi.

Bu rivayette görüldüğü gibi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in başın ön tarafını mesh etmekle yetinmesi ve geri kalan kısmını mesh etmemesi, başın meshedilmesinde farz olan miktarın, başın ön kısmı kadar olduğuna delildir. Bunun dışındaki rivayetlerde nâsiye (denilen ön) kısmını aşacak şekilde mesh ettiğine dair uygulaması ise, fazlasının vücubuna değil de, faziletine bir delildir. Böylelikle bu rivayetler doğru olarak anlaşılsın ve birbiriyle çelişkili görülmesin. İşte rivayetler açısından bu hususun hükmü budur.

91 Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

Aklî düşünme (nazar/kıyas) bakımından konuyu ele alacak olursak; biz abdestin azalarda vacip olduğunu gördük. Bunların bir kısmının hükmü bu azaların yıkanması şeklindedir. Bir kısmının hükmü de mesh edilmesi şeklindedir.

Hükmü yıkanmak olan azalar yüz, eller ve onların yıkanmalarını vacip kabul edenlerin görüşlerine göre ayaklardır.

Bütün ilim adamları yıkanması icab eden organların tümünün yıkanmasının zorunlu olduğunu ve bir kısmı yıkanarak diğer bir kısmının yıkanmadan bırakılmasının yeterli olamayacağını icma ile kabul etmişlerdir. Bu organlardan mesh edilmesi gereken ise baştır.

Bir grup ilim adamı başın hükmü, diğer azaların tümüyle yıkanması gerektiği gibi, bütünüyle mesh edilmesidir, demiştir. Diğerleri ise başın bir kısmı mesh edilir, tamamı edilmeyebilir, demiştir.

Bizler de meshin hükmünün nasıl olduğunu tetkik ettik. Mestler üzerinde mesh hükmü hakkında görüş ayrılığının bulunduğunu gördük.

Bazı ilim adamları: Mestlerin üst taraflarını mesh eder, iç taraflarını mesh etmez, demiştir. Başkaları ise mestlerin üstünü de, altını da mesh eder, demiştir.

Hepsi de bu hususta farz olan mesh kısmının, mestlerin bir kısmı üzerinde söz konusu olduğunu, tümü üzerinde olmadığını ittifakla kabul etmiştir.

Buna göre aklen, başı meshetme hükmünün de böyle olması gerekmektedir. Bu da, bir kısmının mesh edilip diğer bir kısmının edilmemesidir. Bu sonuç, daha önce bu hususta yaptığımız açıklamalara göre kıyas ve aklî düşünme ile varılmış bir sonuçtur.

İşte Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed b. el-Hasen'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşü budur.

Bu hususta yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra gelenlerden de buna uygun kanaatler rivayet edilmiştir.

١٢٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمْزَةَ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ كَانَ يَمْسَحُ بِمُقَدَّمِ رَأْسِهِ إِذَا تَوَضَّأَ.

126- ... *ez-Zührî*'den, onun Salim'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, babası abdest alırken, başının ön tarafına mesh ederdi.[92]

92 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 16.

٨- بَابُ حُكْمِ الْأُذُنَيْنِ فِي وُضُوءِ الصَّلَاةِ

8- NAMAZ İÇİN ALINAN ABDESTTE KULAKLARIN HÜKMÜ

١٢٧- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: ثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ بْنِ يَزِيدَ بْنِ رُكَانَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ الْخَوْلَانِيِّ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: دَخَلَ عَلَيَّ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَقَدْ أَرَاقَ الْمَاءَ فَدَعَا بِإِنَاءٍ فِيهِ مَاءٌ فَقَالَ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ أَلَا أَتَوَضَّأُ لَكَ كَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ؟ قُلْتُ: بَلَى فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي.

فَذَكَرَ حَدِيثًا طَوِيلًا ذَكَرَ فِيهِ أَنَّهُ أَخَذَ حَفْنَةً هِيَ مِلْءُ الْكَفَّيْنِ مِنْ مَاءٍ بِيَدَيْهِ جَمِيعًا فَصَكَّ أَيْ ضَرَبَ بِهِمَا وَجْهَهُ ثُمَّ الثَّانِيَةُ مِثْلُ ذَلِكَ ثُمَّ الثَّالِثَةُ، ثُمَّ أَلْقَمَ إِبْهَامَيْهِ أَيْ جَعَلَ إِبْهَامَيْهِ فِي الْأُذُنَيْنِ كَاللُّقْمَةِ فِي الْفَمِ مَا أَقْبَلَ مِنْ أُذُنَيْهِ ثُمَّ أَخَذَ كَفًّا مِنْ مَاءٍ بِيَدِهِ الْيُمْنَى فَصَبَّهَا عَلَى نَاصِيَتِهِ ثُمَّ أَرْسَلَهَا تَسْتَنُّ أَيْ تَسِيلُ عَلَى وَجْهِهِ ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ الْيُمْنَى إِلَى الْمِرْفَقِ ثَلَاثًا وَالْيُسْرَى مِثْلُ ذَلِكَ ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ وَظُهُورَ أُذُنَيْهِ.

127- … Muhammed b. Talha b. Yezid b. Rukâne'den, onun Ubeydullah el-Havlânî'den, onun da İbn Abbas'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh* su dökmüş (küçük abdestini bozmuş) olduğu halde yanıma girdi. İçinde su bulunan bir kap getirilmesini istedi. Ey İbn Abbas! Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest aldığını gördüğüm gibi, senin için abdest alayım mı? dedi.

Ben: Anam babam sana feda olsun elbette, dedim. Sonra uzunca bir hadis zikretti. Bu arada onun iki eliyle avuçlarını doldurarak su alıp bu suyu yüzüne çarptığını, arkasından ikincisini, sonra da üçüncüsünü de böyle yaptığını, daha sonra baş parmaklarını, kulaklarının ön tarafına koyup ağza bir lokmayı koyar gibi yerleştirdiğini, sonra sağ eliyle bir avuç su alarak onu başının ön tarafı üzerine döktüğünü, sonra su yüzü üzerine aksın diye onu bıraktığını, arkasından sağ elini dirseğine kadar üç defa yıkadığını, sol elini de aynı şekilde yıkadığını, sonra başını ve kulaklarının dış kısmını mesh ettiğini zikretti.[93]

***

İşte bazı kimseler, bu sebeple bu rivayette anlatılanları benimseyerek şöyle demişlerdir: Kulakların görünen kısımları ile iç kısımlarının hükmü yüzün hükmü gibidir ve bunlar yüz ile birlikte yıkanır. Kulakların arka kısmının hükmü ise başın hükmü gibidir, onlar da baş ile birlikte mesh edilir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: İki kulak baştandır. Onların ön kısımları da, arka kısımları da baş ile birlikte mesh edilir. Onlar bu hususta aşağıdaki hadisleri delil göstermişlerdir:

١٢٨ - حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ عَامِرٍ عَنْ شَقِيقِ ابْنِ سَلَمَةَ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَأُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا، وَقَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ.

128- … Şakik b. Seleme'den, onun Osman b. Affân'dan rivayet ettiğine göre, o abdest aldı, sonra başını ve kulaklarının hem dış, hem iç kısımlarını mesh etti ve: "Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bu şekilde abdest alırken gördüm," dedi.[94]

١٢٩ - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّيْرَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الدَّرَاوَرْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَأُذُنَيْهِ.

93 Ebu Davud, Taharet, 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 83.
94 Ebu Davud, Taharet, 51.

129- … Ata b. Yesar'dan, onun da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest aldı ve başına ve kulaklarına mesh etti.[95]

١٣٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ مَرَّةً وَاحِدَةً.

130- Bize Ali b. Şeybe tahdis etti, dedi ki: Bize Yahya b. Yahya tahdis etti, o, bize Abdulaziz tahdis etti dedi ve hadisi senediyle aynen zikretti. Ancak o mesh sayısı ile ilgili olarak: Bir defa, dedi.

١٣١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَيْمُونٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ قَالَ: ثَنَا جَرِيرُ بْنُ عُثْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مَيْسَرَةَ أَنَّهُ سَمِعَ الْمِقْدَامَ بْنَ مَعْدِ كَرِبَ يَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ فَلَمَّا بَلَغَ مَسْحَ رَأْسِهِ وَضَعَ كَفَّيْهِ عَلَى مُقَدَّمِ رَأْسِهِ ثُمَّ مَرَّ بِهِمَا حَتَّى بَلَغَ الْقَفَا ثُمَّ رَدَّهُمَا حَتَّى بَلَغَ الْمَكَانَ الَّذِي مِنْهُ بَدَأَ وَمَسَحَ بِأُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهَا مَرَّةً وَاحِدَةً.

131- … Abdurrahman b. Meysere, el-Mikdam b. Madikerib'i şöyle derken işitmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i abdest alırken gördüm. Başını mesh ederken, iki elini başının ön tarafı üzerine koydu. Sonra onları, başının ense kısmına ulaşıncaya kadar götürdü, sonra başladığı yere kadar geri getirdi. Kulaklarının içlerini de, dışlarını da bir defa mesh etti.[96]

١٣٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَنَا ابْنُ أَبِي لَهِيعَةَ عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ الأَنْصَارِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ رَأْسَهُ وَأُذُنَيْهِ دَاخِلَهُمَا وَخَارِجَهُمَا.

132- … Ebu'l-Esved'den, onun Abbâd b. Temîm el-Ensarî'den, onun da babasından rivayet ettiğine göre, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in

95 Ebu Davud, Taharet, 51; Tirmizî, Taharet, 28.
96 Ebu Davud, Taharet, 51.

abdest aldığını, başını ve içleriyle dışlarıyla kulaklarını mesh ettiğini görmüştür.

١٣٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ: ثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَبِيبٌ الْأَنْصَارِيُّ قَالَ: ابْنُ أَبِي دَاوُدَ وَهُوَ حَبِيبُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدٍ جَدِّ حَبِيبٍ هَذَا قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِوَضُوءٍ فَدَلَّكَ أُذُنَيْهِ حِينَ مَسَحَهُمَا.

133- … Habib el-Ensari -İbn Ebi Davud, o Habib b. Zeyd'dir, demiştir- Abbâd b. Temîm'den, onun burada sözü geçen Habib'in dedesi Abdullah b. Zeyd'den rivayet ettiğine göre, Abdullah şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir abdest suyu getirildiğini, (abdest alarak) kulaklarına mesh ederken onları iyice ovaladığını gördüm.

١٣٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي عَائِشَةَ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَجُلًا أَتَى نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: كَيْفَ الطُّهُورُ؟ فَدَعَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ فَأَدْخَلَ أُصْبُعَيْهِ السَّبَّابَتَيْنِ أُذُنَيْهِ فَمَسَحَ بِإِبْهَامَيْهِ ظَاهِرَ أُذُنَيْهِ وَبِالسَّبَّابَتَيْنِ بَاطِنَ أُذُنَيْهِ.

134- … Amr b. Şuayb'dan, onun babasından, onun da dedesinden rivayet ettiğine göre, bir adam Allah'ın nebisi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek: Nasıl abdest alınır? diye sordu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* su getirilmesini istedi ve abdest aldı. İki şehadet parmağını iki kulağına soktu ve iki baş parmağı ile kulaklarının dış taraflarını, şehadet parmaklarıyla da kulaklarının iç taraflarını mesh etti.[97]

١٣٥- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ سِنَانِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ أُذُنَيْهِ مَعَ الرَّأْسِ، وَقَالَ: «الْأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ».

97 Ebu Davud, Taharet, 52; Nesâî, Taharet, 84; İbn Mâce, Taharet, 48.

135- ... Şehr b. Havşeb'den, onun Ebu Umâme el-Bâhilî'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest aldı, iki kulağını başı ile birlikte mesh etti ve: ***"İki kulak baştandır,"*** buyurdu.[98]

١٣٦- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلاَنَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنِ الرُّبَيِّعِ ابْنَةِ مُعَوِّذِ ابْنِ عَفْرَاءَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ عِنْدَهَا فَمَسَحَ رَأْسَهُ عَلَى مَجَارِي الشَّعْرِ وَمَسَحَ صُدْغَيْهِ وَأُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا.

136- ... Muavviz b. Afra'nın kızı er-Rubeyyi'nin rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onun yanında abdest almış, başını saçın taranma haline uygun olarak mesh ettiği gibi, göz ile saç bitimi arasında kalan yerleri ve iç ve dış taraflarıyla kulaklarını da mesh etmiştir.[99]

١٣٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُنْقِذٍ الْعُصْفُرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي أَيُّوبَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَجْلاَنَ، ثُمَّ ذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

137- ... Bize Said b. Eyyub tahdis ederek: Bana İbn Aclân tahdis etti, deyip sonra hadisi senediyle aynen zikretti.

١٣٨- حَدَّثَنَا أَبُو الْعَوَامِّ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الْجَبَّارِ الْمُرَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي أَبُو الأَسْوَدِ، قَالَ: حَدَّثَنِي بَكْرُ بْنُ مُضَرَ عَنِ ابْنِ عَجْلاَنَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

138- Bize Ebu'l-Avvâm Muhammed b. Abdullah b. Abdulcebbâr el-Muradî tahdis edip dedi ki: Bana amcam Ebu'l-Esved tahdis edip dedi ki: Bana Bekr b. Mudar, İbn Aclân'dan tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

١٣٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلاَنَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

98 Ebu Davud, Taharet, 51; Tirmizî, Taharet, 29; İbn Mâce, Taharet, 53.
99 Ebu Davud, Taharet, 51; Tirmizî, Taharet, 26; İbn Mâce, Taharet, 51.

139- … Bize Hemmâm tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Aclân tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

١٤٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ الرُّبَيِّعِ قَالَتْ: أَتَانَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَتَوَضَّأَ فَمَسَحَ ظَاهِرَ أُذُنَيْهِ وَبَاطِنَهُمَا.

140-... Şerik, Abdullah b. Muhammed'den, o er-Rubeyyi'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize gelip abdest aldı, kulaklarının iç ve dış taraflarını mesh etti.

١٤١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ الرُّبَيِّعِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

141- … Ravh b. el-Kasım, Abdullah b. Muhammed'den, o er-Rubeyyi'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte bu rivayetler, ön ve arka taraflarıyla kulakların hükmünün, başın hükmü ile aynı olduğu belirtilmektedir. Bu husustaki rivayetlerin tevatürü, buna muhalif olan rivayetlerin tevatürünün ulaşamadığı bir derecededir.

İşte bu hususun, rivayetler bakımından uygun yönü budur.

Akli düşünme (kıyas) bakımından konuyu ele alacak olursak: Bizler fukahânın, ihramlı bir kadının yüzünü örtemeyeceği, buna karşılık başını örteceği hususunda icma etmiş olduklarını görüyoruz. Hepsi, ihramlı kadının içleri ve dışları ile kulaklarını örteceği üzerinde de icma etmiştir. İşte bu, kulakların hükmünün üzerlerine mesh edilmek bakımından, yüzün hükmünde değil de, başın hükmünde olduğuna delildir.

Bir diğer delil: Biz onların, kulakların arka kısımlarının baş ile birlikte mesh edileceği hususunda görüş ayrılığı içerisinde olmadıklarını ancak ön kısımları

hakkında belirttiğimiz şekilde görüş ayrılığı içerisinde bulunduklarını görüyoruz.

Bu konuyu inceleyince şunu gördük: Fukahânın farz olduğu hususunda ittifak ettiği abdest organları, yüz, eller, ayaklar ve baştır.

Yüzün tamamı yıkanır, (dirseklere kadar) eller de aynı şekildedir, ayaklar da böyledir. Bu organlardan herhangi birisinin hükmü, geri kalanların hükmünden farklı değildir.

Aksine bunların hepsinin hükmü birdir. Bundan dolayı bu organların her birisinin ya tamamı yıkanır ya da tamamı mesh edilir.

Kulakların arka kısmının hükmünün mesh olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Buna göre aklen, kulakların ön kısımlarının da böyle olması ve her iki kulağın hükmünün bütünüyle tek bir hüküm olması gerekir. Tıpkı sözünü ettiğimiz diğer organların hükmünün de tek bir hüküm olduğu gibi.

İşte bu, bu hususta akli düşünmenin gereğidir.

Bu da, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir topluluk da böyle demiştir:

١٤٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ حُمَيْدٍ قَالَ: رَأَيْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ أُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا مَعَ رَأْسِهِ وَقَالَ: إِنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ كَانَ يَأْمُرُ بِالْأُذُنَيْنِ.

142- … Humeyd şöyle demiştir: Ben, Enes b. Malik'in abdest aldığını, kulaklarının iç ve dış taraflarını başı ile birlikte mesh ettiğini gördüm ve: İbn Mesud kulakların mesh edilmesini emrederdi, dediğini duydum.

١٤٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، قَالَ: حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

143- … Yahya b. Eyyub: Bana Humeyd tahdis etti deyip hadisi aynen zikretti.

١٤٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ أُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا.

144- … Ebu Hamza şöyle demiştir: Ben İbn Abbas'ın abdest aldığını ve iç ve dış taraflarıyla kulaklarını mesh ettiğini gördüm.

***

Görüldüğü gibi, bu bölümün ilk kısımlarında naklettiğimiz (127 numaralı) rivayeti İbn Abbas, Ali'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet etmiştir. Ata b. Yesar da (129 numaralı hadiste) ondan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, bizim bu bölümün ikinci faslında rivayet ettiğimiz gibi rivayette bulunmuştur. Daha sonra kendisi de buna göre amel etmiş ve Ali *radıyallahu anh*'ın Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği hadisin gereğince amel etmemiştir. İşte bu, Ali'den gelen rivayetin nesh edildiğine ve bu neshin onun tarafından sabit olduğuna bir delildir.

١٤٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ قَالَ: ثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: ثَنَا أَبِي عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: اَلْأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ فَامْسَحُوهُمَا.

145- … Nâfi'den, onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, o: "Kulaklar baştandır. Bu sebeple onları mesh edin," derdi.[100]

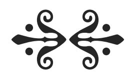
١٤٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ غَيْلَانَ ابْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ يَقُولُ: اَلْأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ.

146- … Gaylân b. Abdullah şöyle demiştir: Ben İbn Ömer'i: "Kulaklar baştandır," derken işittim.[101]

100 Dârekutnî, *Sünen*, I, 97, 98; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 17.
101 Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.

١٤٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ الْحَضْرَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ يَمْسَحُ أُذُنَيْهِ ظَاهِرَهُمَا وَبَاطِنَهُمَا، يَتَتَبَّعُ بِذَلِكَ الْغُضُونَ.

147- … Eyyub'un, Nâfi'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer, iki kulağını içleriyle, dışlarıyla mesh ederdi. Bunu yaparken kıvrımları, büklümleri de izler (mesh eder)'di.

٩- بَابُ فَرْضِ الرِّجْلَيْنِ فِي وُضُوءِ الصَّلَاةِ

9- NAMAZ ABDESTİNDE AYAKLARIN FARZI (YIKAMAK MIDIR, MESH ETMEK MİDİR?)

١٤٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنِ النَّزَّالِ بْنِ سَبْرَةَ قَالَ: رَأَيْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صَلَّى الظُّهْرَ ثُمَّ قَعَدَ لِلنَّاسِ فِي الرَّحْبَةِ ثُمَّ أُتِيَ بِمَاءٍ فَمَسَحَ بِوَجْهِهِ وَيَدَيْهِ وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ وَرِجْلَيْهِ وَشَرِبَ فَضْلَهُ قَائِمًا ثُمَّ قَالَ: إِنَّ نَاسًا يَزْعُمُونَ أَنَّ هَذَا يُكْرَهُ وَإِنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ مِثْلَ مَا صَنَعْتُ وَهَذَا وُضُوءُ مَنْ لَمْ يُحْدِثْ.

148- … Abdulmelik b. Meysere'den, onun en-Nezzal b. Sebre'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben Ali *radıyallahu anh*'ın binek üzerinde namaz kıldığını gördüm. Daha sonra da er-Rahbe denilen yerde insanları dinlemek için oturdu. Sonra ona su getirildi, o su ile yüzüne, ellerine mesh etti, başına, ayaklarına mesh etti. Artan suyu da ayakta içti, sonra şunları söyledi: Bazıları bunun mekruh olduğunu iddia ediyorlar. Oysa ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i benim bu yaptığım gibi yaparken gördüm.[102]

Bu da abdestini bozacak bir hadeste bulunmamış olanın abdestidir.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bize göre bu hadiste ayakların farzının mesh olduğuna dair bir delil yoktur. Çünkü bu rivayette onun yüzünü mesh ettiği de

102 Buhârî, Eşribe, 16; Ebu Davud, Eşribe, 13; Nesâî, Taharet, 102.

belirtilmektedir. O halde buradaki mesh, yıkamak demektir. Bundan dolayı ayaklarını mesh etmesinin böyle olma ihtimali vardır.

١٤٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدَةُ، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ بْنِ يَزِيدَ بْنِ رُكَانَةَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ الْخَوْلاَنِيِّ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: دَخَلَ عَلَيَّ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَقَدْ أَرَاقَ الْمَاءَ فَدَعَا بِوَضُوءٍ فَجِئْنَاهُ بِإِنَاءٍ مِنْ مَاءٍ فَقَالَ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ أَلاَ أَتَوَضَّأُ لَك كَمَا رَأَيْتَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ؟ قُلْت: بَلَى فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي، فَذَكَرَ حَدِيثًا طَوِيلًا.

قَالَ: ثُمَّ أَخَذَ بِيَدَيْهِ جَمِيعًا حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ فَصَكَّ بِهَا عَلَى قَدَمِهِ الْيُمْنَى وَالْيُسْرَى كَذَلِكَ.

149- … Muhammed b. Talha b. Yezid b. Rukâne'den, o Ubeydullah el-Havlânî'den, onun da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas şöyle demiştir: Ali *radıyallahu anh* küçük abdestini bozmuş olduğu halde yanıma girdi. Abdest için su getirilmesini istedi. Biz de ona bir kap su getirdik. Ali: Ey İbn Abbas! Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest aldığını gördüğüm şekilde ben de senin için abdest alayım mı? dedi. Ben: Anam babam sana feda olsun, elbette dedim, diyerek uzunca bir hadis zikretti.

Sonra dedi ki: Daha sonra iki eliyle avuç dolusu su aldı ve bunu sağ ve sol ayaklarına boşalttı.[103]

١٥٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: تَوَضَّأَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخَذَ مِلْءَ كَفِّهِ مَاءً فَرَشَّ بِهِ عَلَى قَدَمَيْهِ وَهُوَ مُتَنَعِّلٌ.

150- … Zeyd b. Eslem'den, o Ata b. Yesar'dan, o İbn Abbas'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest aldı. Eline avuç dolusu su alarak onu -mest giyinmiş olduğu halde- ayaklarının üstüne serpti.

103 Ebu Davud, Taharet, 51.

١٥١- حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ عَنِ السُّدِّيِّ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ تَوَضَّأَ فَمَسَحَ عَلَى ظَهْرِ الْقَدَمِ وَقَالَ: لَوْلاَ أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَهُ لَكَانَ بَاطِنُ الْقَدَمِ أَحَقَّ مِنْ ظَاهِرِهِ.

151- … Abdu Hayr'dan, onun Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Ali abdest aldı ve ayağının üst tarafını mesh edip şunları söyledi: "Eğer Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in böyle yaptığını görmemiş olsaydım, ayağın iç tarafını (mesh etmek) üst tarafını mesh etmekten hakka daha uygun olurdu."[104]

١٥٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ اللِّهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا تَوَضَّأَ وَنَعْلاَهُ فِي قَدَمَيْهِ، مَسَحَ ظُهُورَ قَدَمَيْهِ بِيَدَيْهِ، وَيَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ هَكَذَا.

152- … İbn Ebi Zi'b'den, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer abdest aldığı zaman eğer mestleri ayağında ise eliyle ayağının üst tarafına mesh eder ve: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle yapardı, derdi.

١٥٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: أَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ يَحْيَى بْنِ خَلَّادٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمِّهِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ حَتَّى قَالَ: «إِنَّهُ لاَ تَتِمُّ صَلاَةُ أَحَدِكُمْ حَتَّى يُسْبِغَ الْوُضُوءَ كَمَا أَمَرَهُ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ، فَيَغْسِلُ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ وَيَمْسَحُ بِرَأْسِهِ وَرِجْلَيْهِ إِلَى الْكَعْبَيْنِ.

153- … Hemmam b. Yahya dedi ki: Bize İshak b. Abdullah b. Ebi Talha haber vererek dedi ki: Bize Ali b. Yahya b. Hallâd babasından, onun amcası Rifâa b. Râfi'den tahdis ettiğine göre, (amcası) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyordu… diyerek hadisi zikretti. Nihayet şunları

104 Dârekutnî, *Sünen*, I, 199.

söyledi: “***Aziz ve celil olan Allah’ın kendisine emrettiği şekilde, abdest azalarını iyice yıkamadıkça, hiçbirinizin namazı tamam olmaz. Abdest alırken yüzünü, dirseklerine kadar ellerini yıkar. Başını ve topuklara kadar da ayaklarını mesh eder.”***[105]

١٥٤- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ، عَنْ عَمِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الْقَدَمَيْنِ. وَأَنَّ عُرْوَةَ كَانَ يَفْعَلُ ذَلِكَ.

154- … Ebu’l-Esved’den, o Abbâd b. Temîm’den, o amcasından rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest aldı ve ayakları üzerine mesh etti. Urve de böyle yapardı.

***

Bu sebeple bazı kimseler bu kanaati benimseyerek: Ayakların hükmü böyledir. Baş mesh edildiği gibi, ayaklar da mesh edilir, demiştir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek: Hayır, ayaklar yıkanır, demiş ve bu konuda aşağıdaki rivayetleri delil göstermişlerdir:

١٥٥- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلْقَمَةُ بْنُ خَالِدٍ، أَوْ خَالِدُ بْنُ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ قَالَ: دَخَلَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ الرَّحْبَةَ ثُمَّ قَالَ لِغُلاَمِهِ: ائْتِنِي بِطَهُورٍ. فَأَتَاهُ بِمَاءٍ وَطَسْتٍ، فَتَوَضَّأَ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا ثَلاَثًا، وَقَالَ: هَكَذَا كَانَ طَهُورُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

155-... Abdu Hayr şöyle demiştir: Ali *radıyallahu anh* er-Rahbe’ye girdikten sonra kölesine: Bana abdest suyu getir, dedi. Ona bir miktar su ile bir leğen getirdi. Ali abdest aldı, üçer defa ayaklarını yıkadı ve: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in abdest alış şekli böyle idi,” dedi.[106]

105 Ebu Davud, Salat, 144; Nesâî, *es-Sünenu’l-Kübra*, Tatbik, 77; İbn Mâce, Taharet, 57.
106 Ebu Davud, Taharet, 51, 112, 113 ve 116. hadisler; Tirmizî, Taharet, 37, 48 ve 49 no’lu hadisler.

١٥٦- حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي حَيَّةَ الْوَادِعِيِّ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

156- … Ebu Hayye el-Vâdiî'den, o Ali *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir önceki hadisin benzerini rivayet etmiştir.

١٥٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ. فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

157- … Ebu'l-Ahvas, Ebu İshak'dan tahdis ederek, kendi senediyle bu hadisi aynen zikretti.

١٥٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَالِكِ بْنِ عُرْفُطَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ خَيْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا. فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

158- … Malik b. Urfuta dedi ki: Ben Abdu Hayr'ı şöyle derken işittim: O, ben Ali'yi şöyle derken işittim, deyip kendi senediyle hadisi aynen zikretti.

١٥٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يَحْيَى عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ اللّٰهِ جَعْفَرٍ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ أَنَّهُ تَوَضَّأَ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا ثَلاَثًا وَقَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ هَكَذَا.

159- … Muaviye b. Abdullah'tan o, Abdullah b. Ca'fer'den, o Osman b. Affân'dan rivayet ettiğine göre, Osman b. Affân abdest aldı, ayaklarını üçer defa yıkadı ve: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bu şekilde abdest alırken gördüm," dedi.[107]

١٦٠- حَدَّثَنَا يُونُس وَابْنُ أَبِي عَقِيلٍ قَالاَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُس عَنِ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ عَطَاءَ بْنَ يَزِيدَ اللَّيْثِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ أَخْبَرَهُ عَنْ عُثْمَانَ مِثْلَهُ.

107 Buhârî, Vudu, 24, Savm, 27; Müslim, Taharet, 3, 5-9; Ebu Davud, Taharet, 51.

160- … Yunus'un İbn Şihab'dan haber verdiğine göre, Ata b. Yezid el-Leysî kendisine şunu haber vermiştir: Osman'ın azatlısı Humrân kendisine Osman'dan bir önceki hadisi aynen bildirmiştir.[108]

١٦١- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى زَيْدِ بْنِ دَارَةَ بَيْتَهُ فَسَمِعَنِي وَأَنَا أُمَضْمِضُ فَقَالَ لِي: يَا أَبَا مُحَمَّدٍ، قُلْتُ: لَبَّيْكَ فَقَالَ: أَلاَ أُخْبِرُكَ عَنْ وُضُوءِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: رَأَيْتُ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عِنْدَ الْمَقَاعِدِ دَعَا بِوَضُوءٍ، فَتَوَضَّأَ ثَلاَثًا ثَلاَثًا، فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا ثُمَّ قَالَ: مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى وُضُوءِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلْيَنْظُرْ إِلَى وُضُوئِي.

161- Bize Yezid b. Sinan tahdis ederek dedi ki: Bize Safvân b. Îsa tahdis ederek dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah b. Ebi Meryem tahdis ederek dedi ki: Ben Zeyd b. Dâre'nin evine gittim. O benim ağzımı çalkalamakta olduğumu işitince bana: Ey Ebu Muhammed, dedi. Ben: Buyur, deyince, o: Sana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nasıl abdest aldığını bildireyim mi? dedi. Ben: Bildir, deyince, şöyle dedi: Ben Osman b. Affân *radıyallahu anh*'ı el-Mekâid denilen yerin yakınında gördüm. Abdest için su getirilmesini istedi. Azalarını üçer defa yıkayarak abdest aldı. İki ayağını da üçer defa yıkadıktan sonra: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest alışını görmeyi arzu eden bir kimse, benim bu abdest alışıma baksın," dedi.[109]

١٦٢- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُطَّلِبُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ حَنْطَبٍ الْمَخْزُومِيُّ عَنْ حُمْرَانَ بْنِ أَبَانَ أَنَّ عُثْمَانَ تَوَضَّأَ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا ثَلاَثًا وَقَالَ: لَوْ قُلْتُ إِنَّ هَذَا وُضُوءُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدَقْتُ.

162-... Humrân b. Ebân'nın rivayet ettiğine göre, Osman abdest alıp

108 Bir önceki hadisin kaynaklarına bakınız.
109 Nesâî, Taharet, 74, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 141.

ayaklarını üçer defa yıkadı ve şöyle dedi: "İşte Rasûlullah'ın abdest alışı aynen böyle idi diyecek olsam, şüphesiz doğru söylemiş olurum."

١٦٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَقِيلٍ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَمْرٍو الْمَعَافِرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدَ اللهِ بْنَ يَزِيدٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ الْمُسْتَوْرِدَ ابْنَ شَدَّادٍ الْقُرَشِيَّ يَقُولُ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُدَلِّكُ بِخِنْصَرِهِ مَا بَيْنَ أَصَابِعِ رِجْلَيْهِ.

163- … Yezid b. Amr el-Me'âfirî şöyle demiştir: Ben Ebu Abdurrahman Abdullah b. Yezid'i şöyle derken işittim: Ben el-Müstevrid b. Şeddad el-Kuraşî'yi şöyle derken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i serçe parmağı ile ayak parmaklarının arasını ovalarken gördüm.[110]

***

Böyle bir ovalama, meshte işi bu kadar ileriye götürmek söz konusu olamayacağı için ancak yıkama halinde söz konusu olur. Çünkü mesh özel olarak ayakların üst tarafına yapılır.

١٦٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالاَ: ثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْوَاسِطِيُّ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا.

164- … Abdullah b. Ubeydullah b. Ebi Râfi'den, o babasından, o dedesinden rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i abdest alırken gördüm. Ayaklarını üçer defa yıkadı.[111]

110 Ebu Davud, Taharet, 59; Tirmizî, Taharet, 30; İbn Mâce, Taharet, 54; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 33.

111 Dârekutnî, *Sünen*, I, 81, 165.

١٦٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ وَحُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالاَ:حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ عَنِ الرُّبَيِّعِ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِينَا فَيَتَوَضَّأُ لِلصَّلاَةِ، فَيَغْسِلُ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا ثَلاَثًا.

165- … Abdullah b. Muhammed b. Akîl'den, onun er-Rubeyyi'den rivayet ettiğine göre, er-Rubeyyi şöyle demiştir: Rasûlullah bize gelir, namaz için abdest alır, ayaklarını da üçer defa yıkardı.[112]

١٦٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَامِرٌ الأَحْوَلُ عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ ثَلاَثًا، وَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلاَثًا، وَذِرَاعَيْهِ ثَلاَثًا ثَلاَثًا، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ، وَوَضَّأَ قَدَمَيْهِ.

166- … Ata'dan, onun Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, abdest alırken üçer defa ağzını çalkaladı ve su alıp burnunu temizledi. Yüzünü üç defa yıkadı, kollarını üçer defa yıkadı. Başını mesh etti, ayaklarını da yıkadı.[113]

١٦٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مُوسَى ابْنِ أَبِي عَائِشَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ: كَيْفَ الطُّهُورُ؟ فَدَعَا بِمَاءٍ، فَتَوَضَّأَ ثَلاَثًا ثَلاَثًا، وَمَسَحَ بِرَأْسِهِ، وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «هَكَذَا الْوُضُوءُ، فَمَنْ زَادَ عَلَى هَذَا أَوْ نَقَصَ، فَقَدْ أَسَاءَ وَظَلَمَ».

167- … Amr b. Şuayb'dan, onun babasından, onun dedesinden rivayet ettiğine göre, bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek ona: Abdest nasıl alınır? diye sordu. Bunun üzerine Allah Rasûlü su getirilmesini istedi. Azalarını üçer defa yıkayarak abdest aldı, başını mesh etti ve ayaklarını

112 Ebu Davud, Taharet, 51; Tirmizî, Taharet, 25; İbn Mâce, Taharet, 52.

113 Hadis değişik rivayet yollarıyla ve farklı senedlerle gelmiştir: Buhârî, Gusl, 16, 18; Müslim, Taharet, 78, 79, 81, Salat, 105; Ebu Davud, Taharet, 51, 52; Tirmizî, Taharet, 37.

yıkadı. Sonra da: ***"İşte abdest böyledir. Kim daha fazlasını ya da eksiğini yaparsa, o kötü bir iş yapmış ve zulmetmiş olur,"*** buyurdu.[114]

١٦٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ وَابْنُ أَبِي عَقِيلٍ قَالاَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ قَالَ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ: هَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تُرِيَنِي كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ؟ فَدَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ.

168- … Amr b. Yahya el-Mâzinî'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, babası, Abdullah b. Zeyd b. Âsım'a: Sen bana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nasıl abdest aldığını gösterebilir misin? diye sordu. O da su getirilmesini istedi, abdest aldı ve ayaklarını yıkadı.[115]

١٦٩- حَدَّثَنَا بَحْرٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ أَبَا جُبَيْرٍ الْكِنْدِيَّ قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُ بِوَضُوءٍ، فَقَالَ: «تَوَضَّأْ يَا أَبَا جُبَيْرٍ». فَبَدَأَ بِفِيهِ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَبْدَأْ بِفِيكَ، فَإِنَّ الْكَافِرَ يَبْدَأُ بِفِيهِ». وَدَعَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَاءٍ، فَتَوَضَّأَ ثَلاَثًا ثَلاَثًا، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ وَغَسَلَ رِجْلَيْهِ.

169- … Abdurrahman b. Cubeyr b. Nufeyr'den, onun babasından rivayetine göre, Ebu Cubeyr el-Kindî, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna geldi. Ona abdest suyu getirilmesini emretti ve: ***"Ey Ebu Cubeyr abdest al"*** dedi. Ebu Cubeyr abdeste ağzına su vermekle başladı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunun üzerine ona: ***"Ağzına su vererek başlama. Çünkü kâfir ağzına alarak başlar,"*** buyurdu. Sonra Rasûlullah bir daha su getirilmesini emretti. O da azalarını üçer defa yıkayarak abdest aldı. Sonra başına mesh etti ve ayaklarını yıkadı.[116]

---

114 Ebu Davud, Taharet, 52; Nesâî, Taharet, 104; İbn Mâce, Taharet, 48; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 180.

115 Buhârî, Vudu, 39, 41, 42; Müslim, Taharet, 18; Ebu Davud, Taharet, 51; Tirmizî, Taharet, 22; Nesâî, Taharet, 81…

116 Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübra*, I, 46, 47.

١٧٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَم، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ مُعَاوِيَةَ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ. قَالَ فَهْدٌ: فَذَكَرْتُهُ لِعَبْدِ اللهِ بْنِ صَالِحٍ، فَقَالَ: سَمِعْتُهُ مِنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ.

170- Bize Fehd tahdis ederek dedi ki: Bize Âdem tahdis edip dedi ki: Bize el-Leys b. Sa'd tahdis etti. O Muaviye'den hadisi senediyle aynen zikretti. Fehd dedi ki: Ben bu hadisi Abdullah b. Salih'e zikrettim de, o: Ben onu Muaviye b. Salih'ten dinledim, dedi.

***

İşte bu rivayetler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namaz için abdest aldığında ayaklarını yıkadığını tevatür yolu ile ortaya koymaktadır. Aynı şekilde ondan ayakların hükmünün yıkanmaları olduğunu gösteren rivayetler de gelmiştir.

Bu hususta nakledilen rivayetlerden bir kısmı şöyledir:

١٧١- حَدَّثَنَا يُونُس، وَابْنُ أَبِي عَقِيلٍ قَالاَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ الْمُسْلِمُ أَوْ الْمُؤْمِنُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتْ مِنْ وَجْهِهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ نَظَرَ إِلَيْهَا بِعَيْنِهِ فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتْ مِنْ يَدَيْهِ كُلُّ خَطِيئَةٍ بَطَشَتْهَا يَدَاهُ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ، خَرَجَتْ كُلُّ خَطِيئَةٍ مَشَتْ إِلَيْهَا رِجْلاَهُ».

171- … Süheyl b. Ebi Salih'ten, onun babasından, onun da Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Müslüman yahut mü'min kul abdest alıp da yüzünü yıkadığı zaman, gözü ile bakarak işlediği her bir günah yüzünden akıp gider. Ellerini yıkadığı zaman, elleriyle işlediği her bir günah ellerinden çıkıp gider. Ayaklarını yıkadığı zaman da, ayaklarının kendilerine doğru giderek işlediği her bir günah çıkar gider."***[117]

117 Müslim, Taharet, 32; Tirmizî, Taharet, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 303.

١٧٢- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَنَا مُوسَى بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبَّادُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ السَّمَّانُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَتَوَضَّأُ، فَيَغْسِلُ سَائِرَ رِجْلَيْهِ، إِلَّا خَرَجَ مَعَ قَطْرِ الْمَاءِ كُلُّ سَيِّئَةٍ مَشَى بِهِمَا إِلَيْهَا.

172- … Musa b. Yakub dedi ki: Bana Abbâd b. Ebi Salih es-Semmân'ın tahdis ettiğine göre, o babasını şöyle derken dinlemiştir: Ben Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***"Bir Müslüman abdest alıp da ayaklarını iyice yıkayacak olursa, mutlaka o su damlaları ile birlikte ayaklarıyla işlemek üzere yürüdüğü her bir günah çıkıp gider."***

١٧٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ عَبَّادٍ الْعَبْدِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: مَا أَدْرَاكُمْ حَدَّثَنِيهِ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَزْوَاجًا وَأَفْرَادًا «مَا مِنْ عَبْدٍ يَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوءَ، فَيَغْسِلُ وَجْهَهُ حَتَّى يَسِيلَ الْمَاءُ عَلَى ذَقَنِهِ، ثُمَّ يَغْسِلُ ذِرَاعَيْهِ حَتَّى يَسِيلَ الْمَاءُ عَلَى مِرْفَقَيْهِ، وَيَغْسِلُ رِجْلَيْهِ حَتَّى يَسِيلَ الْمَاءُ مِنْ قِبَلِ كَعْبَيْهِ ثُمَّ يَقُومُ فَيُصَلِّي رَكْعَتَيْنِ، إِلَّا غُفِرَ لَهُ مَا سَلَفَ مِنْ ذَنْبِهِ.

173- … Bize Kays b. er-Rabî', el-Esved b. Kays'tan tahdis etti. O, Salebe b. Abbâd el-Abdî'den, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bu zikredeceğim hadisi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bana, çifter çifter ve teker teker söylediğini siz nereden bileceksiniz: ***"Bir kul güzelce abdest alır, yüzünü, su sakalından akıncaya kadar yıkarsa, sonra kollarını, su dirseklerinin üzerinden akıncaya kadar yıkarsa, ayaklarını da, su topukları tarafından akıncaya kadar yıkarsa, sonra kalkıp iki rekat namaz kılarsa mutlaka onun geçmiş (küçük) günahları bağışlanır."***

١٧٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَشِيشٍ الْبَصْرِيُّ قَالَ: أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسٌ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

174- … Ebu'l-Velid dedi ki: Bize Kays tahdis etti deyip hadisin benzerini senediyle zikretti.

١٧٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ الْحَضْرَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ شُرَحْبِيلَ بْنِ السِّمْطِ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ يُحَدِّثُنَا عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟

فَقَالَ عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا دَعَا الرَّجُلُ بِطَهُورِهِ فَغَسَلَ وَجْهَهُ، سَقَطَتْ خَطَايَاهُ مِنْ وَجْهِهِ وَأَطْرَافِ لِحْيَتِهِ، فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ سَقَطَتْ خَطَايَاهُ مِنْ أَطْرَافِ أَنَامِلِهِ، فَإِذَا مَسَحَ بِرَأْسِهِ سَقَطَتْ خَطَايَاهُ مِنْ أَطْرَافِ شَعْرِهِ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ، خَرَجَتْ خَطَايَا رِجْلَيْهِ مِنْ بُطُونِ قَدَمَيْهِ».

175- … Eyyub'dan, onun Ebu Kilâbe'den, onun Şurahbil b. es-Sımt'tan rivayet ettiğine göre, o: Kim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bize hadis nakleder? diye sordu

Bunun üzerine Amr b. Abese dedi ki: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***"Bir kimse abdest suyunun getirilmesini emredip de yüzünü yıkayacak olursa, günahları yüzünden ve sakalının kenarlarından dökülür. Ellerini yıkadığı takdirde, günahları parmak uçlarından dökülür. Başını mesh ettiği takdirde, günahları saç uçlarından dökülür. Ayaklarını yıkadığı zaman da, ayaklarıyla işlediği günahları ayaklarının iç taraflarından çıkar."***

١٧٦- حَدَّثَنَا بَحْرٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ حَبِيبٍ وَأَبِي يَحْيَى وَأَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَسَةَ قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ الْوُضُوءُ؟ قَالَ: «إِذَا تَوَضَّأْتَ فَغَسَلْتَ يَدَيْكَ ثَلاَثًا خَرَجَتْ خَطَايَاكَ مِنْ بَيْنَ أَظْفَارِكَ وَأَنَامِلِكَ، فَإِذَا مَضْمَضْتَ وَاسْتَنْشَقْتِ فِي مَنْخِرَيْكَ وَغَسَلْتَ وَجْهَكَ وَذِرَاعَيْكَ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ وَغَسَلْتَ رِجْلَيْكَ إِلَى الْكَعْبَيْنِ اغْتَسَلْتَ مِنْ عَامَّةِ خَطَايَاكَ.

176- … Damra b. Habib'den, Ebu Yahya'dan ve Ebu Talha'dan, (üçü) Ebu Umâme el-Bâhilî'den, o Amr b. Abese'den rivayet etti, ve Amr şöyle dedi, dedi: Ey Allah'ın Rasûlü! Abdest nasıl alınır? diye sordum. O şöyle buyurdu: ***"Abdest alıp da ellerini üç defa yıkadığın takdirde, günahların, tırnaklarının arasından ve parmak uçlarından çıkar. Ağzını çalkalayıp burnuna su çekip ve yüzünü ve kollarını dirseklere kadar yıkar, ayaklarını da topuklarına kadar yıkayacak olursan, bütün günahlarından yıkanmış olursun."***[118]

***

İşte bu rivayetler de aynı şekilde, ayaklar için farz olanın, onları yıkamak olduğuna delildir. Çünkü ayakların farzı eğer onları mesh etmek olsaydı, onları yıkamakta sevap olmazdı.

Nitekim farzı mesh edilmek olan başı yıkamanın bir sevabının olmadığı görülmüyor mu? Ayakları yıkamakta sevap olması, onlar hakkında farz olanın onları yıkamak olduğuna delildir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna delil olan (başka) rivayetler de gelmiştir:

١٧٧- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي كَرِبٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: رَأَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَدَمِ رَجُلٍ لَمْعَةً لَمْ يَغْسِلْهَا فَقَالَ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ».

177- … Saîd b. Ebi Kereb'ten, onun Câbir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir adamın ayağında yıkanmayıp kuru kalmış bir yer görünce: ***"Ateşten çekeceklerinden ötürü o topuklara yazıklar olsun,"*** dedi.[119]

118 Nesâî, Taharet, 107.
119 Hadis değişik yollarla ve senedlerle rivayet edilmiştir: Buhârî, İlm, 3, 30, Vudu, 27, 29; Müslim, Taharet, 25-28; Ebu Davud, Taharet, 46; Nesâî, Taharet, 88; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 193, 201, 205… III, 316, 390…

١٧٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي كَرَبٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ».

178- … Said b. Ebi Kereb'den, onun da Câbir'den rivayet ettiğine göre, Câbir şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline! Abdest alırken abdest organlarını iyice yıkayın."***

١٧٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو سَلَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَالِمٌ مَوْلَى الْمَهْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ تُنَادِي عَبْدَ الرَّحْمَنِ أَسْبِغْ اَلْوُضُوءَ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ».

179- … Ebu Seleme dedi ki: Bize el-Mehrî'nin azadlısı Salim tahdis ederek dedi ki: Ben Âişe'nin, Abdurrahman'a: Abdest azalarını iyice yıka. Çünkü ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: "***Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline!"*** derken işittim, dediğini duydum.

١٨٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَجْلاَنَ عَنِ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تَقُولُ: يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

180- … el-Makburi'den, onun Ebu Seleme'den rivayet ettiğine göre, o Âişe *radıyallahu anhâ*'yı: Ey Abdurrahman!.. diye seslenirken duyduğunu belirtip hadisi aynen zikretti.

١٨١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ، عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ سَالِمٍ الدَّوْسِيِّ، عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

181- … Yahya b. Ebi Kesir'den, o Salim ed-Devsî'den, o Âişe'den aynen rivayet etmiştir.

١٨٢- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ: أَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ قَالَ: أَنَا أَبُو الأَسْوَدِ، أَنَّ أَبَا عَبْدَ اللهِ مَوْلَى شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعِنْدَهَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

182- … Hayve b. Şureyh dedi ki: Bize Ebu'l-Esved'in bildirdiğine göre, Şeddad b. el-Hâd'ın azadlısı Ebu Abdullah kendisine şunları tahdis etmiştir: O, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zevcesi Âişe *radıyallahu anhâ*'nın huzuruna girmişti. Yanında da Ebu Bekir'in oğlu Abdurrahman vardı, deyip hadisi aynen zikretti.

١٨٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلاَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُهَيْلُ بْنُ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

183- … Ebu Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: ***"Kıyamet gününde ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline!"***

١٨٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ أَبُو الْقَاسِم رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ».

184- … Ebu Hureyre şöyle demiştir: Ebu'l-Kasım Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: ***"Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline!"***

١٨٥- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

185- … Ali b. el-Ca'd, bize Şu'be tahdis etti deyip bu hadisi senediyle aynen zikretti.

١٨٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ عَنْ حَيْوَةَ ابْنِ شُرَيْحٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ الزُّبَيْدِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ وَبُطُونِ الأَقْدَامِ مِنَ النَّارِ».

186- … Hayve b. Şureyh'den, o Ukbe b. Müslim'den, o Abdullah b. el-Hâris b. Cez' ez-Zübeydî'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken işittim: ***"Ateşten çekeceklerinden ötürü o topukların ve ayakların iç taraflarının vay haline!"***

١٨٧- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَسْوَدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ وَابْنُ لَهِيعَةَ قَالاَ: ثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

187- … Ukbe b. Müslim şöyle demiştir: Abdullah b. el-Hâris b. Cez'i şöyle derken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu dedi ve hadisi aynen zikretti.

١٨٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلاَلِ بْنِ يَسَافٍ، عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ».

188- … Ebu Yahya'dan, o Abdullah b. Amr'dan onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle dedi: ***"Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline!"***

١٨٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلاَلِ ابْنِ يَسَافٍ، عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى قَوْمًا تَوَضَّئُوا وَكَأَنَّهُمْ تَرَكُوا مِنْ أَرْجُلِهِمْ شَيْئًا فَقَالَ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ».

189- … Ebu Yahya'dan, onun da Abdullah b. Amr'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest almış bazı kimseleri gördü. Ayaklarının bazı bölgelerini yıkamadan bırakmış gibi idiler. Bunun üzerine: ***"Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline! Abdest azalarınızı iyice yıkayın!"*** buyurdu.

١٩٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: أَنَا زَائِدَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ بْنِ يَسَافٍ عَنْ أَبِي يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: سَافَرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ فَأَتَى عَلَى مَاءٍ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةَ فَحَضَرَتْ الْعَصْرُ فَتَقَدَّمَ أُنَاسٌ فَانْتَهَيْنَا إِلَيْهِمْ وَقَدْ تَوَضَّئُوا وَأَعْقَابُهُمْ تَلُوحُ لَمْ يَمَسَّهَا مَاءٌ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ أَسْبِغُوا الْوُضُوءَ».

190- … Ebu Yahya'dan, o Abdullah b. Amr'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Mekke'den, Medine'ye yolculuk yaptık. (Allah Rasûlü beraberindekilerle) Mekke ile Medine arasında bulunan bir suyun başına vardı. İkindi namazının vakti girdi. Bazı kimseler önden gittiler. Onların yanına vardığımızda abdest almışlardı. Su değmediği için ayaklarının topuklarının kuru olduğu belli oluyordu. Bu sebeple Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline! Abdest azalarınızı iyice yıkayın!"*** buyurdu.

١٩١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ يُوسُفَ بْنِ مَاهَكَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: تَخَلَّفَ عَنَّا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفْرَةٍ سَافَرْنَاهَا فَأَدْرَكَنَا وَقَدْ أَرْهَقَتْنَا صَلَاةُ الْعَصْرِ وَنَحْنُ نَتَوَضَّأُ وَنَمْسَحُ عَلَى أَرْجُلِنَا فَنَادَى بِلَالٌ: «وَيْلٌ لِلأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ» مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

191-...Yusuf b. Mâhek'den, o Abdullah b. Amr'dan, Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: Katıldığımız bir seferde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizden geri kalmıştı. Bize yetiştiğinde ikindi namazının vakti girmişti. Biz abdest alıyorduk ve ayaklarımıza (adeta) mesh ediyorduk. Bunun üzerine

Bilal iki ya da üç defa: ***“Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline!”*** diye seslendi.

١٩٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

192- … Ebu Davud: Bize Ebu Avane tahdis etti deyip hadisi aynen zikretti.

***

Ebu Ca’fer dedi ki: Hadiste Abdullah b. Amr ayaklarına mesh ettiklerinden bahsetmektedir. Sonunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onlara abdest azalarını iyice yıkamalarını emretti ve onları: ***“Ateşten çekeceklerinden ötürü vay o topukların haline!”*** diyerek uyardı.

İşte bu, onların o zamana kadar uyguladıkları mesh hükmünü, ondan daha sonra söz konusu olan zikrettiğimiz bu hadisin nesh etmiş olduğunu göstermektedir. Rivayetler yoluyla bu hususun hükmü işte budur.

Aklî düşünme açısından bakınca; bizler bu bölümün bundan önceki kısımlarında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den gelen rivayetlerle ayaklarını yıkayan kimseye verilecek olan sevabı da zikretmiştik. Bununla ayakların yıkanan azalardan olduğu, onların mesh edilen ve yıkanmasından dolayı sevap bulunmayan baş gibi olmadığı da sabit olmuştur.

İşte bu rivayetlerle sabit olan bu hüküm, Ebu Hanife’nin, Ebu Yusuf’un ve Muhammed’in -Allah’ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

***

İnsanlar yüce Allah’ın ***“ve erculekum”*** (el-Mâide, 5/6) buyruğunun okunuşu konusunda görüş ayrılığı içindedirler. Bazıları bunu yüce Allah’ın:... ***femsehû bi ruûsikum”*** (el-Mâide 5/6) buyruğuna izafe etmiş ve bunun anlamının ***“başlarınızı ve ayaklarınızı mesh edin”*** şeklinde olduğunu söylemişlerdir.

Başkaları ise bunu yüce Allah’ın: ***“Yüzlerinizi ve dirseklere kadar ellerinizi yıkayın,”*** (el-Mâide, 5/6) buyruğuna izafe etmiş, “yüzlerinizi ve ellerinizi yıkayın” buyruğuna nesak (atıf) ile “ve erculekum” şeklinde okumuş ve böylelikle hem atıf, hem de “yıkayın” anlamındaki lafzın takdiri ile “vağsilû erculekum=ayaklarınızı da yıkayın” diye anlamıştır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı da, onlardan sonra gelenler de bu konuda ihtilâf etmişlerdir.

Bu hususta onlardan nakledilen rivayetlerin bir kısmı şöyledir:

١٩٣-:حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زِرٍّ، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ قَرَأَ ﴿وَأَرْجُلَكُمْ﴾ بِالْفَتْحِ.

193- … Kays'dan, o Âsım'dan, o Zirr'den rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Mesud, lam harfini fethalı olarak ***"ve erculekum"*** (el-Mâide 5/6) şeklinde okumuştur.[120]

١٩٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ ابْنُ سَعِيدٍ، وَوُهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَرَأَهَا كَذَلِكَ.

194- … Halid el-Hazzâ'dan, o İkrime'den, İkrime de İbn Abbas'dan, onun da böyle okuduğunu rivayet etmiştir.[121]

١٩٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ يُوسُفَ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ مِثْلَهُ.

195- … Ali b. Zeyd'den, o Yusuf b. Mihran'dan, o İbn Abbas'tan aynı şekilde rivayet etmiştir.

١٩٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامًا يَقُولُ: أَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ، عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ قَرَأَهَا كَذَلِكَ وَقَالَ: عَادَ إِلَى الْغُسْلِ.

120 Bu şekliyle okuyuş ayaklarınızı da yıkayın demek olur. (Çeviren).
121 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 20.

196- … İkrime'den, onun da İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas da bu lafzı bu şekilde okumuş ve: "Buyruk bu manasıyla yıkamaya dönmüştür (yani yıkama anlamındaki buyruğa atf edilmiştir)" demiştir.

١٩٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ قَيْسٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: رَجَعَ الْقُرْآنُ إِلَى الْغُسْلِ وَقَرَأَ ﴿وَأَرْجُلَكُمْ﴾ وَنَصَبَهَا.

197- … Kays'dan, o da Mücahid'den, onun: Kur'ân yıkamaya geri döndü, dediğini ve ***"ve erculekum: ve ayaklarınızı da (yıkayın.)"*** (el-Mâide, 5/6) diye okuyup (lam harfini) nasb ettiğini belirtmiştir.

١٩٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

198- … Ebu Davud dedi ki: Bize Hammad tahdis etti deyip senedi ile rivayeti aynen zikretmiştir.

١٩٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ مِثْلَهُ.

199- … Süfyan b. Uyeyne, Hişam b. Urve'den, o babasından aynı rivayeti nakletmiştir.

٢٠٠- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو التَّيَّاحِ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ مِثْلَهُ.

200- … Ebu't-Teyyâh, Şehr b. Havşeb'den aynı rivayeti nakletmiştir.

٢٠١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَاصِمٍ عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: نَزَلَ الْقُرْآنُ بِالْمَسْحِ وَالسُّنَّةُ بِالْغَسْلِ.

201- … Âsım'dan, o eş-Şa'bî'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Kur'ân (ayakları) mesh emri ile nâzil oldu, sünnette de yıkama emri sabit oldu.[122]

122 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 19.

٢٠٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ الأَعْرَجُ، عَنْ مُجَاهِدٍ: أَنَّهُ قَرَأَهَا ﴿وَأَرْجُلِكُمْ﴾ خَفَضَهَا.

202-... Humeyd el-A'rec, Mücahid'den, onun bu lafzı ***"ve erculikum: ayaklarınızı da mesh edin")*** şeklinde (lam harfini) kesreli okuduğunu rivayet etti.

٢٠٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ عَنْ قُرَّةَ عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ قَرَأَهَا كَذَلِكَ.

203-... Kurra'dan, onun da el-Hasen'den rivayet ettiğine göre, el-Hasen de bu lafzı bu şekilde okumuştur.

***

Bununla birlikte, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir topluluğun ayaklarını yıkadıkları da rivayet edilmiştir.

Bu hususta nakledilmiş rivayetlerden bazıları:

٢٠٤- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّبَيْرِ ابْنِ عَدِيٍّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: قُلْتُ لِلأَسْوَدِ: أَكَانَ عُمَرُ يَغْسِلُ قَدَمَيْهِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، كَانَ يَغْسِلُهُمَا غَسْلاً.

204- ... ez-Zübeyr b. Adî'den, o İbrahim'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben el-Esved'e: Ömer ayaklarını yıkar mıydı? diye sordum. O: Evet, ayaklarını iyice yıkardı, dedi.[123]

٢٠٥- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: تَوَضَّأَ عُمَرُ فَغَسَلَ قَدَمَيْهِ.

205- ... Mugire'den, o İbrahim'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ömer abdest aldı ve ayaklarını yıkadı.

123 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 19.

٢٠٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَبِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَغْسِلُ رِجْلَيْهِ ثَلاَثًا ثَلاَثًا.

206-... Ebu Hamza şöyle demiştir: Ben İbn Abbas'ı ayaklarını üçer kere yıkarken gördüm.

٢٠٧- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَسْوَدِ قَالَ: أَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ، عَنِ ابْنِ الْمُجْمِرِ قَالَ: رَأَيْت أَبَا هُرَيْرَةَ يَتَوَضَّأُ مَرَّةً وَكَانَ إِذَا غَسَلَ ذِرَاعَيْهِ كَادَ أَنْ يَبْلُغَ نِصْفَ الْعَضُدِ وَرِجْلَيْهِ إِلَى نِصْفِ السَّاقِ. فَقُلْتُ لَهُ فِي ذَلِكَ. فَقَالَ: أُرِيدُ أَنَّ أُطِيلَ غُرَّتِي، إِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ أُمَّتِي يَأْتُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنَ الْوُضُوءِ، وَلاَ يَأْتِي أَحَدٌ مِنَ الأُمَمِ كَذَلِكَ».

207- ... İbnu'l-Mücmir şöyle demiştir: Ebu Hureyre'yi (abdest azalarını) birer defa yıkayarak abdest alırken gördüm. Kollarını yıkadığı zaman pazularının ortasına kadar, ayaklarını da baldırlarının ortasına kadar yıkardı. Ben bu hususu ona sorunca bana: Gurremi (beyaz aydınlığımı) uzatmak istiyorum. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: ***"Benim ümmetim kıyamet gününde abdestten dolayı alınlarında el ve ayaklarında beyaz parıltıları (gurreleri) olduğu halde geleceklerdir. Diğer ümmetlerden hiçbir kimse bu halde gelmeyecektir,"*** buyururken işittim, dedi.[124]

٢٠٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ أَنَّهُ ذَكَرَ لَهُ الْمَسْحَ عَلَى الْقَدَمَيْنِ فَقَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ يَغْسِلُ رِجْلَيْهِ غَسْلاً وَأَنَا أَسْكُبُ عَلَيْهِ الْمَاءَ سَكْبًا.

208- ... Ebu Avâne'nin Ebu Bişr'den rivayet ettiğine göre, o Mücahid'e ayaklara mesh etmeden bahsedince, Mücahid: İbn Ömer ayaklarını iyice yıkardı. Ben de onun üzerine suyu bol bol dökerdim, dedi.[125]

124 Hadis değişik yollar ve senedlerle rivayet edilmiştir. Buhârî, Vudu, 3; Müslim, Taharet, 35, 39; Tirmizî, Cum'a, 74; Nesâî, Taharet, 109; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 282, 296, II, 362, 400…

125 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 19.

٢٠٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ مِثْلَهُ.

209- … Mücahid'den, o İbn Ömer'den aynısını rivayet etmiştir.

٢١٠- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْمَاجِشُونِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُ كَانَ يَغْسِلُ رِجْلَيْهِ إِذَا تَوَضَّأَ.

210- … Abdullah b. Dinar'dan, onun da İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer abdest aldığı zaman ayaklarını da yıkardı.

٢١١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلاَمِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ قَالَ: قُلْت لِعَطَاءٍ: أَبَلَغَك عَنْ أَحَدٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ مَسَحَ الْقَدَمَيْنِ؟ قَالَ: لاَ.

211- … Abdulmelik şöyle demiştir: Ben Ata'ya: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından herhangi bir kimsenin ayaklarını mesh ettiğine dair sana bir rivayet ulaştı mı? diye sordum. O: Hayır, dedi.[126]

***

Birileri aklî düşünmenin namaz için alınan abdestte ayakları mesh etmeyi gerektirdiğini iddia ederek şöyle demiştir: Çünkü ben ayakların hükmünün, başın hükmüne daha çok benzediği görüşündeyim. Çünkü kişi su bulamayacak olur ise onun için teyemmüm almak farz olur. Yüz ve ellerini teyemmüm ile mesh ettiği halde, başını ve ayaklarını teyemmümde mesh etmez.

Suyun bulunmayışının, yüz ve ellerin yıkanması farzını, bir başka farz olan teyemmümle değiştirmesi, başın ve ayakların farzını ise, hiçbir farz söz konusu olmaksızın büsbütün kaldırmış olması, suyun bulunması halinde ayakların hükmünün de, yüz ve ellerin hükmü gibi değil de, başın hükmü gibi olduğunu ispatlamaktadır.

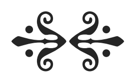
126 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 20.

Bu iddiayı ileri süren kimseye karşı bu husustaki delillerden birisi de şudur: Bizler suyun bulunması halinde bazı şeylerin yıkanmaları farz olmakla birlikte, daha sonra suyun bulunmaması halinde, bu farzın yerine geçecek başka herhangi bir hal söz konusu olmaksızın, farzın büsbütün ortadan kalktığını görüyoruz. Cünüplük hali bu türdendir. Cünüp olan şahıs su buluyorsa, bedeninin her tarafını su ile yıkamakla yükümlüdür. Eğer su bulamayacak olursa, yüz ve ellerini teyemmüm ile mesh etmesi icab eder.

Böylelikle yüz ve eller istisna edildikten sonra, bedenin geri kalan bölümünden farz olan yıkanma hükümleri kalktığı halde, yerine bir başka yükümlülük gelmemiştir. Bunun böyle olmasının delili ise, yıkanmaları farz olan ve kaldırılan hükmün yerine herhangi bir hükmün getirilmeyişi, suyun bulunması halinde farz olanların mesh edilmesi değildir.

O halde aynı şekilde; suyun bulunmaması halinde, ayakları yıkama farzının yerine bir başka farzın getirilmeyişi, suyun bulunması halinde onların hükümlerinin mesh edilmeleri oluşu deliline bağlı değildir.

Böylelikle muhalif kanaati savunan kişi, eğer kendi kanaatinin aksini savunan için bağlayıcı bir delil getirdiğini kabul ediyor ise, onun da bunu kabul etmesi gerektiğinden, ileri sürdüğü gerekçe çürütülmüş olmaktadır.

١٠- بَابُ الْوُضُوءِ هَلْ يَجِبُ لِكُلِّ صَلاَةٍ أَمْ لاَ ؟

10- HER NAMAZ İÇİN ABDEST ALMAK GEREKİR Mİ, GEREKMEZ Mİ?

٢١٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلاَةٍ، فَلَمَّا كَانَ الْفَتْحُ صَلَّى الصَّلَوَاتِ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ.

212- … Süleyman b. Bureyde'den, onun da babasından rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her namaz için abdest alırdı. Ama Mekke fethedilince birkaç namazı tek bir abdestle kıl(dır)dı.[127]

٢١٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ وَأَبُو حُذَيْفَةَ قَالاَ: ثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ خَمْسَ صَلَوَاتٍ بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ، وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيْهِ. فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: صَنَعْتَ شَيْئًا -يَا رَسُولَ اللهِ- لَمْ تَكُنْ تَصْنَعُهُ. فَقَالَ: «عَمْدًا فَعَلْتُهُ، يَا عُمَرُ».

213- …Süleyman b. Bureyde'den, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'nin fethi gününde beş vakit namazı bir abdestle kıl(dır)dı ve mestlerine mesh etti.

127 Tirmizî, Taharet, 45; Nesâî,Taharet, 100; İbn Mâce, Taharet, 72.

Ömer ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Daha önce yapmadığın bir şeyi yaptın, deyince, Allah Rasûlü: ***"Ey Ömer! Ben bunu bilerek yaptım,"*** dedi.[128]

٢١٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حُذَيْفَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلْقَمَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلاَةٍ.

214- … Süleyman'dan, onun babasından, onun da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü her namaz için abdest alırdı.

***

Bundan dolayı bazı kimseler, mukim olan kimselerin her namaz için abdest almasının vacip (farz) olduğu görüşüne sahip olmuşlardır. Bu konuda da bu hadisi delil gösterirler.

Ama ilim adamlarının çoğunluğu bu hususta onlara muhalefet ederek: Abdest ancak hades dolayısıyla vacip olur, demiştir.

Onların bu hususta benimsedikleri görüşlere uygun olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayetlerin bir kısmı şu şekildedir:

٢١٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَابْنُ جُرَيْجٍ، وَابْنُ سَمْعَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: ذَهَبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى امْرَأَةٍ مِنَ الأَنْصَارِ وَمَعَهُ أَصْحَابُهُ فَقَرَّبَتْ لَهُمْ شَاةً مَصْلِيَّةً فَأَكَلَ وَأَكَلْنَا ثُمَّ حَانَتْ الظُّهْرُ فَتَوَضَّأَ وَصَلَّى ثُمَّ رَجَعَ إِلَى فَضْلِ طَعَامِهِ فَأَكَلَ، ثُمَّ حَانَتْ الْعَصْرُ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

215- … Muhammed b. el-Münkedir'den, o Câbir b. Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beraberinde ashabı bulunduğu halde ensardan bir hanımın yanına (misafir) gitti. Kadın

128 Müslim, Taharet, 86; Ebu Davud, Taharet, 65; Tirmizî, Taharet, 45; Nesâî, Taharet, 100; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 350, 351, 358.

onlara kızartılmış bir koyun ikram etti. O da yedi, biz de yedik. Sonra öğle namazının vakti girdi, abdest alıp namaz kıl(dır)dı. Sonra geri dönüp kalan kısmını yedi. Daha sonra ikindi namazı vakti girdi ve abdest almadan namazı kıl(dır)dı.[129]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu hadisten, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazı vaktinde almış olduğu abdest ile hem öğle, hem de ikindi namazını kıldırdığı anlaşılmaktadır.

İbn Bureyde'nin rivayet ettiği şekilde her namaz için abdesti, vacip olduğu için değil de, faziletli olanı yapma isteği ile almış olması mümkündür.

Eğer bir kimse: Peki bu hususta bir fazilet var mıdır ki o yapılmaya çalışılsın? diyecek olursa, ona: Evet, diye cevap verilir.

٢١٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادِ بْنِ أَنْعُمٍ عَنْ أَبِي غُطَيْفٍ الْهُذَلِيِّ قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ الظُّهْرَ فَانْصَرَفَ فِي مَجْلِسٍ فِي دَارِهِ فَانْصَرَفْتُ مَعَهُ حَتَّى إِذَا نُودِيَ بِالْعَصْرِ دَعَا بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ خَرَجَ وَخَرَجْتُ مَعَهُ فَصَلَّى الْعَصْرَ ثُمَّ رَجَعَ إِلَى مَجْلِسِهِ وَرَجَعْتُ مَعَهُ حَتَّى إِذَا نُودِيَ بِالْمَغْرِبِ دَعَا بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ.

فَقُلْت لَهُ: أَيُّ شَيْءٍ هَذَا يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟ الْوُضُوءُ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ؟ فَقَالَ: وَقَدْ فَطِنْتُ لِهَذَا مِنِّي؟ لَيْسَتْ بِسُنَّةٍ إِنْ كَانَ لَكَافٍ وُضُوئِي لِصَلاَةِ الصُّبْحِ صَلَوَاتِي كُلَّهَا مَا لَمْ أُحْدِثْ وَلَكِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ تَوَضَّأَ عَلَى طُهْرٍ كَتَبَ اللهُ لَهُ بِذَلِكَ عَشْرَ حَسَنَاتٍ». فَفِي ذَلِكَ رَغِبْتُ يَا ابْنَ أَخِي.

216- ... Ebu Gutayf el-Huzelî şöyle demiştir: Ben Ömer b. el-Hattab'ın oğlu Abdullah ile birlikte öğle namazını kıldım. Daha sonra evindeki bir meclise oturmak üzere gitti. Ben de onunla birlikte gittim. Nihayet ikindi ezanı okununca abdest için su getirilmesini istedi ve abdest aldı. Sonra o da dışarı

129 Tirmizî, Taharet, 59.

çıktı, ben de onunla birlikte dışarı çıktım. İkindi namazını kıldıktan sonra yine meclisine geri döndü. Ben de onunla birlikte geri döndüm. Nihayet akşam için ezan okununca abdest suyu getirilmesini istedi ve abdest aldı.

Ben ona: Ey Abdurrahman'ın babası! Her namaz vakti girdiğinde, bu abdest almak da neyin nesidir? dedim.

O şöyle dedi: Sen benim bu şekilde hareket ettiğimi fark ettin mi? Böyle hareket etmek bir sünnet değildir. Çünkü hiç şüphesiz benim sabah namazı için aldığım abdest, abdestimi bozacak bir hal olmadığı sürece bütün namazlarıma yeter. Ama ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***"Kim abdestli olduğu halde bir daha abdest alırsa, Allah da ona bundan dolayı on hasene yazar."*** İşte ben bunu elde etmeyi arzuladım, ey kardeşimin oğlu![130]

***

O halde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, İbn Bureyde'nin kendisinden rivayet ettiği şekildeki uygulamayı yapması, bu şekilde abdest almak vacip olduğundan dolayı değil de, böyle bir fazileti elde etmek için olabilir.

Enes b. Malik de bizim söylediğimize delil olacak şekilde rivayette bulunmuştur:

٢١٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أُتِيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِوَضُوءٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهُ فَقُلْتُ لِأَنَسٍ: أَكَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْتُ: فَأَنْتُمْ؟ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الصَّلَوَاتِ بِوُضُوءٍ.

217- … Amr b. Âmir'den, o Enes b. Malik'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e abdest suyu getirildi. O da ondan abdest aldı. (Amr) ben Enes'e: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* her namaz için abdest alır mıydı? diye sordum. Enes: Evet, dedi. Ben:

130 Ebu Davud, Taharet, 32; Tirmizî, Taharet, 44; İbn Mâce, Taharet, 73.

Peki ya siz, diye sordum. Enes: Biz birkaç vakit namazı bir abdestle kılardık, dedi.[131]

***

İşte Enes, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uygulamasından, sözünü ettiğimiz hükmün bilgisini çıkarmış bulunuyor. Bu şekilde, (her vakit için) abdest almanın Allah Rasûlü'nden başkası için farz olmadığı görüşüne sahip olduğunu ortaya koymuş oluyor.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu uygulamayı önce vacipken yapmış, sonra da bu, nesh edilmiş olabilir. Biz acaba bu anlama delil olabilecek bir rivayet bulur muyuz diye bu hususu da tetkik ettik.

Bir de baktık ki:

٢١٨- ابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ يَحْيَى بْنِ حَبَّانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أَرَأَيْتَ تَوْضُؤَ ابْنِ عُمَرَ لِكُلِّ صَلاَةٍ، طَاهِرًا كَانَ أَوْ غَيْرَ طَاهِرٍ؟ عَمَّ ذَاكَ؟ قَالَ حَدَّثَتْنِيهِ أَسْمَاءُ ابْنَةُ زَيْدِ بْنِ الْخَطَّابِ: أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ حَنْظَلَةَ بْنِ أَبِي عَامِرٍ حَدَّثَهَا: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمِرَ بِالْوُضُوءِ لِكُلِّ صَلاَةٍ طَاهِرًا كَانَ أَوْ غَيْرَ طَاهِرٍ فَلَمَّا شَقَّ ذَلِكَ عَلَيْهِ أُمِرَ بِالسِّوَاكِ لِكُلِّ صَلاَةٍ.

وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَرَى أَنَّ بِهِ قُوَّةً عَلَى ذَلِكَ فَكَانَ لاَ يَدَعُ الْوُضُوءَ لِكُلِّ صَلاَةٍ.

218- İbn Ebi Davud bize tahdis ederek dedi ki... Muhammed b. Yahya b. Habban'dan, o Abdullah b. Abdullah b. Ömer'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben (Muhammed b. Yahya) ona (Abdullah b. Abdullah'a) senin görüşüne göre İbn Ömer'in ister abdestli, ister abdestsiz olsun abdest alması nedendi? diye sordum. Abdullah dedi ki: Bu söyleyeceklerimi bana Zeyd b. el-Hattab'ın kızı Esma anlattı. Buna göre Abdullah b. Hanzala b. Ebi Âmir ona şunu tahdis etmişti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* (önceleri) ab-

131 Buhârî, Vudu, 54.

destli olsun yahut olmasın, her namaz için abdest almakla emrolundu. Fakat bu ona ağır gelince, ona her namaz için misvak kullanması emredildi.

İbn Ömer de bu şekilde hareket etme gücünü kendisinde gördüğünden dolayı her namaz için ayrı abdest almayı terk etmezdi.[132]

***

Bu hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e önceleri her bir namaz için abdest alma emri verilmiş olduğunu, ardından bunun nesh edildiğini görüyoruz. Böylelikle zikrettiğimiz bu rivayet ile hades (abdest bozucu hal) olmadığı sürece abdestin geçerli olduğu sabit olmaktadır.

Eğer birisi: Bu hadiste her namaz için misvak kullanmak vacip kılınmaktadır. Peki siz niçin bunu vacip görmüyor ve bir bölümüyle amel etmiş olduğunuz hadisin tümü ile amel etmiyorsunuz? diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Her namaz için misvak kullanmak, ümmetin tamamına değil Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ait bir özellik de olabilir. Onların da, kendisinin de bu hususta eşit olması da mümkündür. Bu hususta gerçeğin ne olduğuna ancak konu ile ilgili tevkif ile (bu husustaki şer'î delil) ile ulaşmak mümkündür. Biz de bunu göz önünde bulundurarak acaba bu hususta bize delil olabilecek bir şey bulabilir miyiz, dedik.

Bir de baktık ki;

٢١٩- عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمِّي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَسَارٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ».

219- Ali b. Mabed bize tahdis ederek dedi ki: ... Ubeydullah b. Ebi Râfi'den, o babasından, onun Ali'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi*

132 Ebu Davud, Taharet, 25.

ve sellem şöyle buyurdu: ***"Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her namaza kalktıklarında misvak kullanmalarını emrederdim."***[133]

٢٢٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَسَارٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ نَبِيِّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ.

220- … Abdurrahman b. Ebi Leylâ: Bize Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı Allah'ın Peygamberi *sallallahu aleyhi ve sellem*'den tahdis etti, deyip bunu aynen zikretmiştir.

٢٢١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ خَلَفٍ الْغِفَارِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

221- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: … Nâfi'den, o İbn Ömer'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu hadis gariptir. Çünkü biz bu hadisi ancak İbn Merzuk'dan yazmış bulunuyoruz.

٢٢٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

222- … Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, o Zeyd b. Halid'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu aynen rivayet etmiştir.

133 Hadis çeşitli yollar ve farklı senedlerle rivayet edilmiştir: Buhârî, Cum'a, 8, Temenni, 9, Savm, 27; Müslim, Taharet, 42; Ebu Davud, Taharet, 25; Tirmizî, Taharet, 18; Nesâî, Taharet, 6…

٢٢٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدٌ الْمَقْبُرِيُّ عَنْ عَطَاءٍ مَوْلَى أُمِّ صَبِيَّةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

223- … Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٢٢٤- حَدَّثَنَا يُونُس وَابْنُ أَبِي عَقِيلٍ قَالاَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ صَلاَةٍ».

224- … Ebu Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Eğer ümmetime zorluk verecek olmasaydım, şüphesiz onlara her namaz ile birlikte misvak kullanmalarını emrederdim,"*** buyurdu.

٢٢٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ مَعَ كُلِّ وُضُوءٍ».

225- … Humeyd b. Abdurrahman'ın, Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her abdest ile birlikte onlara misvak kullanmalarını emrederdim."***

٢٢٦- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لَأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ».

226- … Ebu Hureyre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her namaza kalktıklarında misvak kullanmalarını emrederdim."***

٢٢٧- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ح، وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنُ عُمَرَ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

227- … Said el-Makburî'den, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٢٢٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، يَرْفَعُهُ مِثْلَهُ.

228- … el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, Peygamber'e ref' ederek aynı hadisi rivayet etmiştir.

***

Böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, her namaza kalktıklarında misvak kullanmalarını emrederdim"*** buyruğu ile onlara bu işi yapmalarını emretmemiş olduğu ve bunun onların üzerinde bir görev olmadığı sabit olmaktadır. Diğer taraftan bu, her namaz için abdest almanın yerine verilmiş bir emir olan bu yükümlülüğün üzerlerinden kaldırılması da, her namaz için abdest almanın onlar üzerinde bir yükümlülük olmadığına, onlara böyle bir emrin verilmediğine, böyle bir emrin onları kapsamaksızın yalnızca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e verildiğine, onun bu husustaki hükmünün ashabın hükmünden ayrı ve farklı olduğuna bir delildir.

İşte rivayetlerin anlamlarının tam olarak anlaşılması açısından, bu hususta yapılacak doğru ve uygun açıklama budur.

Bununla da her namaz için abdest almanın vacip olduğu ihtimali ortadan kalkmaktadır.

Aklî düşünme (kıyas) açısından bunun açıklamasına gelince; biz abdestin hades dolayısıyla bir taharet olduğunu gördük. Bu sebeple de hadeslerden temizlenmenin hükmünün nasıl olduğunu, bu temizlikleri neyin bozduğunu görmek istedik. Sonunda hadeslerin gerekli kıldığı temizliğin iki türlü olduğunu gördük.

Bunlardan biri gusül, diğeri abdesttir. Bundan dolayı cimâ' eden ya da cünüp olan bir kimsenin gusletmesi, küçük ya da büyük abdest bozan kimsenin de abdest alması vacip olur.

Sözünü ettiğimiz sebep dolayısıyla alınan guslü, zamanın geçmesinin bozmadığını, hadeslerin dışında bir şeyin onu nakzetmediğini gördük.

Cimâ' ve ihtilam dolayısıyla taharetin hükmünün belirttiğimiz gibi olduğu sabit olduğuna göre, aklî düşünme yoluyla da, diğer hadeslerden temizlenmenin hükmünün böyle olması gerekir ve zamanın geçmesi guslü bozmadığı gibi, bu taharetleri de zamanın geçmesinin bozmaması gerekir.

Bir diğer delil: Bizler fukahânın; yolcunun bütün namazları hadeste bulunmadıkça (abdesti bozucu hali olmadıkça) tek bir abdestle kılabileceğini ittifakla kabul ettiklerini görüyoruz.

İlim adamlarının görüş ayrılığı yalnızca ikamet eden kişi hakkındadır. Böylelikle cimâ', ihtilam, büyük ve küçük abdest gibi hadesler, eğer mukim olan kimse hakkında söz konusu olursa, bu, onun temizlenmesini gerektiren bir hades olur. Bunlar eğer misafirde meydana gelirse, aynı şekilde onun için de -mukim olması halinde kendisi için vacip olan ne ise- vacip olur.

Diğer taraftan vaktin çıkışı ile bozulan bir başka temizlik çeşidini gördük. O da mestler üzerine mesh etmektir. Bu konuda mukim ile yolcu eşittir. Her ikisinin de taharetini -yolculukta ve ikamet halinde bu vakit bizatihi farklı olsa bile- belli bir vaktin çıkışı bozmaktadır.

Sözünü ettiğimiz hususun böyle olduğu sabit olup ikamet edenin taharetini bozan halin, yolcunun da taharetini bozduğu gibi, yolcu için vaktin çıkması herhangi bir taharetini bozmuyorsa, ikamet eden için de vaktin çıkışı aynı şekilde taharetini bozmaz. Bu da, bu kabilden yaptığımız açıklamalara göre ve onlara kıyasen böyledir.

İşte bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra bir topluluk da bu görüşü dile getirmiştir:

٢٢٩- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَبِي عِمْرَانَ الْجَوْنِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ أَصْحَابَ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ تَوَضَّئُوا وَصَلُّوا الظُّهْرَ. فَلَمَّا حَضَرَتِ الْعَصْرُ قَامُوا لِيَتَوَضَّئُوا فَقَالَ لَهُمْ: مَا لَكُمْ؟ أَحْدَثْتُمْ؟ فَقَالُوا: لاَ، فَقَالَ: الْوُضُوءُ مِنْ غَيْرِ حَدَثٍ، لِيُوشِكَ أَنْ يَقْتُلَ الرَّجُلُ أَبَاهُ، وَأَخَاهُ، وَعَمَّهُ، وَابْنَ عَمِّهِ، وَهُوَ يَتَوَضَّأُ مِنْ غَيْرِ حَدَثٍ.

229- … Ebu İmrân el-Cevnî'den, onun Enes b. Malik'ten rivayet ettiğine göre, Ebu Musa el-Eş'arî'nin arkadaşları abdest alıp öğle namazını kıldılar. İkindi vakti girince, abdest almak üzere ayağa kalktıklarında Ebu Musa onlara: Ne oluyor size? Abdestinizi bozacak bir hadeste bulundunuz mu? diye sordu. Onlar: Hayır, deyince, Ebu Musa şöyle dedi: Hadeste bulunmaksızın abdest almak ha! Kişinin (cahilliğinden ötürü abdest almaması gerektiğini bildiği halde abdest alması)[134] neredeyse babasını, kardeşini, amcasını, amcasının oğlunu öldürmesi gibi (bir vebal) olacak.

٢٣٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: كُنَّا نُصَلِّي الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ مَا لَمْ نُحْدِثْ.

230- … Amr b. Âmir şöyle demiştir: Enes'i şöyle derken dinledim: Bizler hadeste bulunmadıkça bütün namazları tek bir abdestle kılardık.

٢٣١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ قَالَ. ثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ. ثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَسْعُودُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ عِكْرِمَةَ، أَنَّ سَعْدًا كَانَ يُصَلِّي الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ، مَا لَمْ يُحْدِثْ.

231- … Mes'ud b. Ali'nin İkrime'den rivayet ettiğine göre, Sa'd, hadeste bulunmadıkça bütün namazları tek bir abdest ile kılardı.

٢٣٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ،

134 el-Kândehlevî, *Emânî'l-Ahbâr*, I, 232'ye bakınız. (Çeviren).

فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ عِكْرِمَةَ، وَزَادَ وَكَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلاَةٍ، وَيَتْلُو ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ﴾.

232- Bize İbn Merzuk tahdis ederek dedi ki: Bize Abdussamed b. Abdulvaris tahdis ederek dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti deyip senediyle yukarıdaki hadisin benzerini zikretti. Ancak İbn Merzuk (bir önceki hadisi Tahavî'ye tahdis eden Ebu Bekre'den farklı olarak) İkrime'yi zikretmemiş ve şunu eklemiştir: "Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh* ise her bir namaz için abdest alır ve: ***"Namaz için kalktığınızda yüzlerinizi ve ellerinizi yıkayın..."*** (el-Mâide, 5/6) ayetini okurdu.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bize göre bu âyet-i kerimede her namaz için abdest almanın vacip olduğuna bir delil yoktur. Çünkü bu ayetle, hadeste bulunduktan sonra kalkmayı kastetmiş olması da mümkündür.

Nitekim hepsinin, misafirin hükmünün böyle olduğunu yahut hadeste bulunmadıkça abdestin vacip olmadığını icma ile kabul ettiklerini görmüyor muyuz?

Bu ayet-i kerimede, misafirin hükmünün bu olduğu sabit olduğuna ve bununla mukim olana hitap edildiği gibi, misafir olana da hitap edildiğine göre, yine bu ayetle mukim olanın hükmünün de aynı olduğu sabit olur.

İbnu'l-Fağvâ[135] dedi ki: Ashab hadeste bulunduğunda (abdestlerini bozduklarında) abdest alıncaya kadar konuşmazdı. Bunun üzerine: ***"Namaz için kalktığınızda..."*** (el-Mâide, 5/6) âyeti nâzil oldu.

Böylelikle o, burada sözü geçen kalkmanın hadesten sonra namaz için kalkmak olduğunu haber vermektedir.

٢٣٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ مَرَّةً أُخْرَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ وَبِشْرُ بْنُ عُمَرَ قَالاَ: ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَسْعُودِ بْنِ عَلِيٍّ بِذَلِكَ وَلَمْ يَذْكُرْ عِكْرِمَةَ.

233- ... Şu'be, Mesud b. Ali'den bize bunu tahdis etti, ancak senedinde İkrime'yi zikretmedi.

135 Sahabîdir. Kândehlevî, age., I, 234.

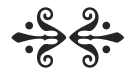
٢٣٤- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ مُحَمَّدٍ أَنَّ شُرَيْحًا كَانَ يُصَلِّي الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا بِوُضُوءٍ وَاحِدٍ.

234- … Eyyub'dan, onun Muhammed'den rivayet ettiğine göre, Şureyh bütün namazları tek bir abdestle kılardı.[136]

٢٣٥- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ عَنْ يَزِيدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ كَانَ لاَ يَرَى بِذَلِكَ بَأْسًا وَاللَّهُ أَعْلَمُ.

235- … Yezid b. İbrahim'den, onun el-Hasen'den rivayet ettiğine göre, el-Hasen bunda herhangi bir sakınca görmezdi.

Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

136 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 29.

١١- بَابُ الرَّجُلِ يَخْرُجُ مِنْ ذَكَرِهِ الْمَذْيُ كَيْفَ يَفْعَلُ

11- ERKEKLİK ORGANINDAN MEZİ ÇIKAN KİŞİ NE YAPAR?

٢٣٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ إِيَاسِ بْنِ خَلِيفَةَ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، أَنَّ عَلِيًّا أَمَرَ عَمَّارًا أَنْ يَسْأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمَذْيِ فَقَالَ: «يَغْسِلُ مَذَاكِيرَهُ وَيَتَوَضَّأُ».

236- … İyas b. Halife'den, onun Râfi b. Hadic'den rivayet ettiğine göre, Ali, Ammar'dan, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e meziye dair soru sormasını istedi. (Allah Rasûlü): ***"Erkeklik organını yıkar ve abdest alır,"*** dedi.[137]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bazıları gerek mezisi geldiği, gerekse de küçük abdestini bozduğu takdirde erkeğin erkeklik organını yıkamasının vacip olduğu görüşündedir.

Onlar bu hususta bu rivayetleri delil göstermişlerdir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bunu söylemesi erkeklik organını yıkamanın vacip olduğunu anlatmak için değildir. Mezinin geri çekilip dışarı çıkmaması(nı sağlamak) içindir.

137 Nesâî, Taharet, 111.

Şöyle derler: Müslümanlara, hediyelik kurbanlıkların -sağmal olmaları halinde sütlerinin geri çekilip çıkmaması için- memesine su serpilmesine dair verilen emir de bu kabildendir.

Onların söylediklerine delil teşkil edecek şekilde, bu hususta rivayetler mütevatir olarak gelmiş bulunmaktadır. Bunların bir kısmı şöyledir:

٢٣٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ وَابْنُ أَبِي عِمْرَانَ، قَالاَ: ثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدَةُ بْنُ حُمَيْدٍ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً فَأَمَرْتُ رَجُلًا يَسْأَلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «فِيهِ الْوُضُوءُ».

237- … Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ali *radıyallahu anh* dedi ki: Ben mezisi çok gelen bir adamdım. Bu sebeple birisine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e (bu hususta ne yapmam gerektiğini) sormasını söyledim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Bundan dolayı abdest alması gerekir,"*** buyurdu.[138]

٢٣٨- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا الأَعْمَشُ عَنْ مُنْذِرٍ أَبِي يُعْلَى الثَّوْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَنَفِيَّةِ قَالَ: سَمِعْتُهُ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنْتُ أَجِدُ مَذْيًا، فَأَمَرْتُ الْمِقْدَادَ أَنْ يَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، وَاسْتَحْيَيْتُ أَنْ أَسْأَلَهُ لِأَنَّ ابْنَتَهُ عِنْدِي، فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: «إِنَّ كُلَّ فَحْلٍ يُمْذِي، فَإِذَا كَانَ الْمَنِيُّ فَفِيهِ الْغُسْلُ، وَإِذَا كَانَ الْمَذْيُ فَفِيهِ الْوُضُوءُ».

238- … Münzir Ebu Ya'lâ es-Sevrî'den, o Muhammed b. el-Hanefiyye'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben (es-Sevrî), Muhammed'i babasından tahdis ederken dinledim. (Babası) dedi ki: Ben (Ali) mezimin geldiğini anlıyordum. Bundan dolayı el-Mikdad'dan, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e buna dair soru sormasını istedim. Peygamber'in kızı yanımda oldu-

138 Buhârî, İlm, 51, Vudu, 34, Gusl, 13; Müslim, Hayz, 17; Ebu Davud, Taharet, 82; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 80, 82, 87…

ğundan dolayı ona kendim sormaktan utandım. el-Mikdad ona sorunca şöyle buyurdu: ***“Şüphesiz her erkekten mezi gelir. Eğer gelen meni olursa ondan dolayı gusül gerekir, eğer gelen mezi olursa ondan dolayı abdest gerekir.”***[139]

٢٣٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً وَكَانَتْ عِنْدِي بِنْتُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَرْسَلْتُ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «تَوَضَّأْ وَاغْسِلْهُ».

239- … Ebu Abdurrahman’dan, o Ali *radıyallahu anh*’dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: “Ben mezisi çokça gelen birisi idim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in kızı da benim eşim idi. Rasûlullah’a bir haberci gönderdim. O: ***“Abdest al ve erkeklik organını yıka,”*** dedi.[140]

٢٤٠- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: سُئِلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمَذْيِ، فَقَالَ: «فِيهِ الْوُضُوءُ، وَفِي الْمَنِيِّ الْغُسْلُ».

240- … Abdurrahman b. Ebi Leylâ’nın rivayet ettiğine göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’e meziye dair soru soruldu da, o: ***“Ondan dolayı abdest gerekir, meniden dolayı ise gusül gerekir,”*** dedi.[141]

٢٤١- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ هَانِئِ بْنِ هَانِئٍ عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً فَكُنْتُ إِذَا أَمَذَيْتُ اغْتَسَلْتُ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «فِيهِ الْوُضُوءُ».

139 Ebu Davud, Taharet, 82; Ahmed, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 342.
140 237 no’lu hadisin kaynaklarına bakınız.
141 Tirmizî, Taharet, 83; İbn Mâce, Taharet, 70; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 87, 110, 121.

241- … Hâni b. Hâni'den, o Ali *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben mezisi çokça gelen birisi idim. Mezim geldikçe guslederdim. Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sor(dur)dum. O: ***"Ondan dolayı abdest almak gerekir,"*** buyurdu.[142]

٢٤٢- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: أَنَا إِسْرَائِيلُ. ح

242- … Bize İbn Huzeyme tahdis etti, dedi ki: Bize Abdullah b. Recâ tahdis etti, dedi ki: Bize İsrail haber verdi, H.[143]

٢٤٣- وحَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، ثُمَّ ذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

243- Yine bize Rebî el-Müezzin tahdis edip dedi ki: Bize Esed tahdis edip dedi ki: Bize İsrail tahdis etti deyip sonra da senediyle aynısını zikretti.

٢٤٤- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرُّكَيْنُ بْنُ الرَّبِيعِ الْفَزَارِيّ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ قَبِيصَةَ، عَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقَالَ: «إِذَا رَأَيْتَ الْمَذْيَ، فَتَوَضَّأْ وَاغْسِلْ ذَكَرَك، وَإِذَا رَأَيْت الْمَنِيَّ فَاغْتَسِلْ».

244- … Husayn b. Kabîsa'dan, o Ali'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben çokça mezisi gelen birisi idim. Bu sebeple (hükmünü) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem'e* sor(dur)dum. O şöyle buyurdu: ***"Meziyi gördüğün takdirde abdest al ve erkeklik organını yıka. Meniyi görecek olursan, guslet."***[144]

142 237 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

143 H: el-Hâu'l-Muhmele (noktasız hâ), birden fazla senedi, rivayeti bulunan bir hadisin bu senedleri, rivayetleri bir yerde verilmek istendiğinde, bunların arasına konan işarettir. Bu harf buralarda "tahvîl: değiştirmek" veya "hâil: engel" yahut "hadis" kelimesinin kısaltmasıdır. Bkz. Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul - 2006, s. 133 (Çeviren).

144 237 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

٢٤٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشِ بْنِ أَنَسٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً فَأَرَدْتُ أَنْ أَسْأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ، لِأَنَّ ابْنَتَهُ كَانَتْ تَحْتِي، فَأَمَرْتُ عَمَّارًا فَسَأَلَهُ فَقَالَ: «يَكْفِي مِنْهُ الْوُضُوءُ».

245- … Ata'dan, onun Âiş b. Enes'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben Ali'yi minber üzerinde şöyle derken dinledim: Ben mezisi çokça gelen birisi idim. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sormak istedimse de, ondan utandım. Çünkü onun kızı nikâhım altında idi. Ammar'a söyledim, o da ona sordu. Allah Rasûlü: ***"Ondan dolayı abdest almak yeterlidir,"*** dedi.[145]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Ali'nin, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hususta kendisi için neyin vacip olduğunu söz konusu ettiğinde, namaz abdestini söz konusu ettiğini görüyoruz.

Böylelikle, almakla emrolunduğu namaz abdesti dışındaki hususlar söz konusu edilmiş ise, ancak bunun, namaz abdestinin sebebi ile vacip olduğu başka bir husustan ötürü meydana geldiği sabit olmaktadır.

Sehl b. Huneyf de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna delil olacak bir rivayet nakletmiştir.

٢٤٦- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ قَالَا: ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدِ بْنِ السَّبَّاقِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْمَذْيِ، فَقَالَ: «فِيهِ الْوُضُوءُ».

246-... Sehl b. Huneyf'in rivayet ettiğine göre, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e mezinin hükmüne dair soru sormuş, Allah Rasûlü de ona: ***"Ondan dolayı abdest almak gerekir,"*** buyurmuştur.[146]

145 237 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

146 Ebu Davud, Taharet, 55; Tirmizî, Taharet, 83; İbn Mâce, Taharet, 70.

Böylelikle mezi sebebiyle gerekli olanın abdest olduğunu haber vermektedir. Bu ise abdest ile birlikte başka bir yükümlülüğünün söz konusu olmamasını gerektirmektedir.

Eğer birisi: Ömer b. el-Hattab'tan birinci görüş sahiplerinin dediklerine uygun rivayet gelmiştir deyip de:

٢٤٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ قَالَ: أَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ: أَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيُّ، أَنَّ سُلَيْمَانَ بْنَ رَبِيعَةَ الْبَاهِلِيَّ تَزَوَّجَ امْرَأَةً مِنْ بَنِي عُقَيْلٍ، فَكَانَ يَأْتِيهَا فَيُلاَعِبُهَا. فَسَأَلَ عَنْ ذَلِكَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَقَالَ: إِذَا وَجَدْتَ الْمَاءَ فَاغْسِلْ فَرْجَكَ وَأُنْثَيَيْكَ، وَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلاَةِ.

247- … Süleyman et-Teymi'nin Ebu Osman en-Nehdi'den rivayet ettiğine göre, Süleyman b. Rabia el-Bâhilî, Akîloğullarından bir kadın ile evlendi. Onun yanına gider, onunla oynaşırdı. Buna dair Ömer b. el-Hattab'a soru sorunca ona: Suyu hissedecek olursan fercini ve hayalarını yıka ve namaz abdesti gibi abdest al, dedi,[147] diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Bunun da Rafî b. Hâdic'in rivayet ettiği hadisi yorumladığımız anlamda olma ihtimali vardır. Çünkü ondan sonra gelen bir topluluktan buna uygun rivayetler nakledilmiştir:

٢٤٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ. ح

248- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Müemmel b. İsmail tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan es-Sevri tahdis etti, H.

٢٤٩- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِلاَلُ بْنُ يَحْيَى بْنِ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، كِلاَهُمَا عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ مُوَرِّقٍ الْعِجْلِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: هُوَ الْمَنِيُّ وَالْمَذْيُ وَالْوَدْيُ. فَأَمَّا الْمَذْيُ وَالْوَدْيُ فَإِنَّهُ يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ، وَأَمَّا الْمَنِيُّ، فَفِيهِ الْغُسْلُ.

147 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 91.

249- Yine bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: …İbn Abbas *radıyallahu anh* şöyle demiştir: O (erkekten gelen) meni, mezi ve vedidir. Mezi ile vediden dolayı erkeklik organını yıkayıp abdest alır, meniden dolayı ise gusletmek gerekir.[148]

٢٥٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي جَمْرَةَ قَالَ: قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: إِنِّي أَرْكَبُ الدَّابَّةَ فَأُمْذِي. فَقَالَ: اغْسِلْ ذَكَرَكَ وَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ.

250- … Ebu Cemra şöyle demiştir: İbn Abbas'a: Ben bineğime binerim de bundan dolayı mezim gelir, deyince, o bana: Erkeklik organını yıka ve namaz için aldığın şekilde abdest al, dedi.

***

Burada İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın mezi dolayısıyla gerekeni söz konusu ederken özel olarak abdesti söz konusu ettiğini, Ebu Cemra'ya ise abdest ile birlikte erkeklik organını da yıkamasını emrettiğini görüyoruz.

٢٥١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ صُبَيْحٍ عَنِ الْحَسَنِ فِي الْمَذْيِ وَالْوَدْيِ، قَالَ: يَغْسِلُ فَرْجَهُ، وَيَتَوَضَّأُ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ.

251- ...er-Rabi' b. Subeyh'in el-Hasen'den rivayet ettiğine göre, o mezi ile vedi hakkında: Fercini yıkar ve namaz için aldığı şekilde abdest alır, demiştir.[149]

٢٥٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ زِيَادِ بْنِ فَيَّاضٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: إِذَا أَمْذَى الرَّجُلُ، غَسَلَ الْحَشَفَةَ وَتَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ.

252- … Ziyad b. Feyyaz'dan, onun Said b. Cubeyr'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Erkeğin mezisi geldiği takdirde haşefeyi (erkeklik organının sünnet yerini) yıkar ve namaz abdesti gibi abdest alır.[150]

***

148 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 92.
149 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 92.
150 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 92.

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu hususta uygun açıklama, rivayetlerin doğru anlamları bakımından budur. Çünkü bu rivayetlerle bizim dediğimiz husus sabit olmaktadır.

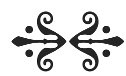
Bunun aklî düşünme bakımından açıklamasına gelince; bizler mezinin çıkışının bir hades olduğunu görünce, hadeslerin çıkması halinde yapılması gerekenin ne olduğunu incelemek istedik.

Büyük abdestin bozulmasından dolayı ondan vücuda bulaşanın yıkanması gerektiği halde, namaz için temizlenip abdest alma dışında bunun yıkanmayı (guslü) gerektirmediğini gördük.

Nereden çıkarsa çıksın kanın -bunu hades kabul edenlerin görüşüne göre- hükmünün de böyle olmadığını gördük.

Buna göre aklen düşünmenin (kıyasın) da böyle olması gerekir. Yani bir hades olan mezinin çıkışından ötürü bedenden isabet ettiği yerden başkasını yıkamak gerekmez, sadece abdest için taharet almak gerekir. Böylelikle düşünme yoluyla da bizim dediğimiz husus sabit olmaktadır.

Bu da, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

١٢- بَابُ حُكْمِ الْمَنِيِّ هَلْ هُوَ طَاهِرٌ أَمْ نَجَسٌ؟

12- MENİNİN HÜKMÜ: TAHİR Mİ, NECİS Mİ?

٢٥٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ: أَنَّهُ كَانَ نَازِلًا عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، فَاحْتَلَمَ، فَرَأَتْهُ جَارِيَةٌ لِعَائِشَةَ، وَهُوَ يَغْسِلُ أَثَرَ الْجَنَابَةِ مِنْ ثَوْبِهِ، أَوْ يَغْسِلُ ثَوْبَهُ، فَأَخْبَرَتْ بِذَلِكَ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، فَقَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَمَا أَزِيدُ عَلَى أَنْ أَفْرُكَهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

253- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Bişr b. Ömer tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be, el-Hakem'den tahdis etti, o İbrahim'den, onun Hemmam b. el-Hâris'den rivayet ettiğine göre, o, Âişe *radıyallahu anhâ*'nın yanında misafir kalmıştı. İhtilâm oldu. Âişe'nin bir cariyesi, kendisini elbisesinden cünüplüğün izlerini -yahut elbisesini- yıkarken görüp bunu Âişe *radıyallahu anhâ*'ya haber verince, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle dedi: "Andolsun ben, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesinden onu ovaladığımı ve bundan fazlasını yapmadığımı çok iyi biliyorum."[151]

٢٥٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ قَالَ شُعْبَةُ: أَنَا عَنِ الْحَكَمِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

151 Müslim, Taharet, 105, 106; Ebu Davud, Taharet, 134; Nesâî, Taharet, 189; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 35, 97, 135.

254- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Vehb b. Cerir tahdis etti, Şu'be dedi ki: Bize el-Hakem'den haber verdi… deyip hadisi senediyle aynı lafızlarla zikretti.

٢٥٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ عَنْ هَمَّامٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا نَحْوَهُ.

255- … İbrahim en-Nehai'den, o Hemmam'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan buna yakın lafızlarla hadisi rivayet etti.

٢٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ

256- … el-A'meş'den, o İbrahim'den, o Hemmam'dan hadisi buna yakın lafızlarla zikretti.

٢٥٧- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ زَيْدٍ، عَنِ الأَعْمَشِ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

257- … Zeyd'den, o el-A'meş'den hadisi senediyle aynı lafızlarla zikretti.

٢٥٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: أَنَا حَفْصٌ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، وَهَمَّامٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْلَهُ.

258- … el-A'meş'den, o İbrahim'den, o Esved b. Yezid ile Hemmam'dan, ikisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan aynı lafızlarla zikrettiler.

٢٥٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

259- … İbrahim'den, o Hemmam'dan, o Âişe'den aynı lafızlarla rivayet etti.

٢٦٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتنِي وَمَا أَزِيدُ عَلَى أَنْ أَحُتَّهُ مِنَ الثَّوْبِ فَإِذَا جَفَّ دَلَّكْتُهُ.

260- … İbrahim'den, o Hemmam'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan aynı lafızlarla rivayet etti. Şu kadar var ki, bu rivayette Âişe *radıyallahu anhâ*'nın şöyle dediği belirtilmektedir: "Andolsun ben onu elbiseden silmenin dışında hiçbir şey yapmadığımı, kurumuş ise onu sadece ovaladığımı biliyorum."

٢٦١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنُ أَسْمَاءَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَهْدِيُّ بْنُ مَيْمُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَاصِلٌ الأَحْدَبُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ عَنِ الأَسْوَدِ قَالَ: لَقَدْ رَأَتْنِي عَائِشَةُ، وَأَنَا أَغْسِلُ جَنَابَةً مِنْ ثَوْبِي فَقَالَتْ: لَقَدْ رَأَيْتُنِي وَإِنَّهُ لَيُصِيبُ ثَوْبَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا يَزِيدُ عَلَى أَنْ يَفْعَلَ بِهِ هَكَذَا تَعْنِي يَفْرُكُهُ.

261- … İbrahim en-Nehai'den, o el-Esved'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben elbisemdeki cünüplük izini yıkarken Âişe beni gördü. Bana dedi ki: "Andolsun ben şunu çok iyi biliyorum. Bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesine bulaştığı vakit -onu ovalamayı kastederek- bundan fazla bir şey yapmıyordu."

٢٦٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا دُحَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: كُنْتُ أَفْرُكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَعْنِي الْمَنِيَّ.

262- … Ata'dan, onun Âişe'den rivayet ettiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Ben onu -meniyi kastediyor- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesinden ovalardım."

٢٦٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ أَبِي هَاشِمٍ عَنْ أَبِي مَخْلَدٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ نَوْفَلٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا مِثْلَهُ.

263- … Ebu Haşim'den, o Ebu Mahled'den, o el-Haris b. Nevfel'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan aynı lafızlarla rivayet etmiştir.

٢٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي السِّرِّيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُبَشِّرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ بُرْقَانَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْرُكُ الْمَنِيَّ مِنْ مِرْطِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ مِرْطُنَا يَوْمَئِذٍ الصُّوفُ.

264- … ez-Zühri'den, o Urve'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in büründüğü örtüsünden meniyi ovalardım. O gün için örtülerimiz yünden olurdu."[152]

٢٦٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْبَرْقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْرُكُ الْمَنِيَّ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا كَانَ يَابِسًا، وَأَغْسِلُهُ أَوْ أَمْسَحُهُ، إِذَا كَانَ رَطْبًا.

شَكَّ الْحُمَيْدِيُّ.

265- … Bize el-Humeydî tahdis edip dedi ki: Bize Bişr b. Bekr el-Evzâî'den tahdis etti. O, Yahya b. Said'den, o Amre'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Eğer meni kuru ise onu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesinden (çıkarmak için) ovalardım. Eğer yaş ise onu yıkar yahut silerdim."

Şüphe eden (ravilerden) el-Humeydî'dir.

٢٦٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْثَرُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ بُرْدٍ أَخِي يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ أَبِي سُفَانَةَ النَّخَعِيِّ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْرُكُ الْمَنِيَّ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

152 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 263.

266- … Ebu Süfâne[153] en-Nehaî'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Ben meniyi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesinden ovalardım."

***

Ebu Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahavi -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- dedi ki: Bu sebeple bazıları meninin temiz olduğunu ve suya bulaşsa dahi suyu bozmayacağını söylemiş, bu hususta onun hükmünün balgam hükmünde olduğu görüşünü benimsemiş ve bunun için de bu rivayetleri delil göstermiştir.

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Hayır, o necistir. Bu rivayetlerde sizin lehinize delil olacak bir taraf da yoktur. Çünkü bu rivayetler ancak yatarken kişinin üzerine aldığı elbiseler hakkındadır, namaz kılarken giyilen elbiseler ile ilgili değildir. Bizler büyük ve küçük abdest, kan ile necis olmuş elbiselerle uyumakta bir sakınca bulunmadığını ama onlarla namazın caiz olmadığını kabul ettik. Bu sebeple meninin de böyle olması mümkündür.

Eğer bizler necis elbise ile uyumak uygun değildir görüşünde olsaydık, bu hadisin bize karşı delil olması mümkün olabilirdi. Bu tür elbiselerle uyumayı mübah görüp bu hususta sizin Peygamber efendimizden yaptığınız rivayete muvafakat etmekle birlikte, arkasından şunları da söylüyoruz: Bu haldeki elbiseyle namaz uygun değildir. Böylelikle bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayetlerin hiçbirisine muhalefet etmemiş oluruz.

Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namaz kılarken üzerine giyindiği elbisesine meni bulaştığında ne şekilde bir uygulama yaptığı da rivayet edilmiştir:

٢٦٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ وَبِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ

153 Bu isim İbrahim Şemsuddin'in tahkik ettiği nüshada "Ebu Şekkâle", Âlemu'l-Kütüb baskısında "Ebu Süfane", en-Neccar'ın tahkiki ile yayınlanan el-Kütübü'l-İlmiyye baskısında "Ebu Şekkâle" *Emâni'l-Ahbâr*'ın metin kısmında "Ebu Şefâle" şeklinde olup şerh kısmında ise, Ayni'nin Şerh'indeki şekil olan "Ebu Sufâne"nin sahih olduğu belirtilmiştir. (Çeviren)

عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَغْسِلُ الْمَنِيَّ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَخْرُجُ إِلَى الصَّلاَةِ وَإِنَّ بُقَعَ الْمَاءِ لَفِي ثَوْبِهِ.

267- … Bize Abdullah b. el-Mübarek ile Bişr b. el-Mufaddal, Amr b. Meymûn'dan tahdis etti. İkisi Süleyman b. Yesar'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesindeki meniyi yıkardım. O da elbisesinde suyun ıslattığı yerler belli olduğu halde namaz kılmaya çıkardı."[154]

٢٦٨- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ عَمْرٍو، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ.

268- Bize Ebu Bişr er-Rakkî tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye, Amr'dan tahdis etti deyip hadisi senediyle buna yakın lafızlarla zikretti.

٢٦٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا عَمْرٌو. فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

269- Bize Ali b. Şeybe tahdis edip dedi ki: Bize Yezid b. Harun tahdis edip dedi ki: Bize Amr haber verdi deyip hadisi senediyle aynı lafızlarla zikretti.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte Âişe *radıyallahu anhâ*'nın, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in giyinerek namaz kıldığı elbisesine yaptığı uygulama bu idi. Bu elbiselerinden meniyi yıkardı, ama namaz kılarken giymediği elbisesindeki meniyi ovalardı.

Bu, Ümmü Habibe'den nakledilen rivayete de uygundur.

٢٧٠- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ بَكْرِ بْنِ مُضَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ سُوَيْدِ بْنِ قَيْسٍ عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ خَدِيجٍ، عَنْ

154 Buhârî, Vudu, 64-65; Müslim, Taharet, 108; Ebu Davud, Taharet, 134; Tirmizî, Taharet, 86; Nesâî, Taharet, 186; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 142, 235.

مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ: أَنَّهُ سَأَلَ أُخْتَهُ أُمَّ حَبِيبَةَ زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي فِي الثَّوْبِ الَّذِي يُضَاجِعُك فِيهِ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ إِذَا لَمْ يُصِبْهُ أَذًى.

270- … Yezid b. Ebi Habib'den, o Suveyd b. Kays'tan, o Muaviye b. Hadîc'den, o Muaviye b. Ebi Süfyan'dan rivayet ettiğine göre, o kız kardeşi ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşi Ümmü Habibe'ye: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, senin ile yattığı elbisesi ile namaz kılar mıydı? diye sordu. Ümmü Habibe: Eğer ona *eza* (necaset, pislik) bulaşmadıysa evet, diye cevap verdi.[155]

٢٧١- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، وَابْنُ لَهِيعَةَ، وَاللَّيْثُ عَنْ يَزِيدَ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

271- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb haber verip dedi ki: Bana Amr, İbn Lehîa ve el-Leys, Yezid'den haber verdiler, deyip hadisi senediyle aynı lafızlarla zikretti.

***

Âişe *radıyallahu anhâ*'dan da buna uygun rivayet nakledilmiştir.

٢٧٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُقَدَّمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ أَشْعَثَ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَ يُصَلِّي فِي لُحُفِ نِسَائِهِ.

272- … Abdullah b. Şakik'den, o Âişe'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hanımlarının (yatarken kullandıkları) çarşaflarına bürünerek namaz kılmazdı.[156]

155 Ebu Davud, Taharet, 131; Nesâî, Taharet, 178; İbn Mâce, Taharet, 83.
156 Ebu Davud, Taharet, 132; Tirmizî, Cum'a, 67; Nesâî, Zinet, 115.

٢٧٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ أَشْعَثَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فِي لُحُفِنَا.

273- … Şu'be'den, o Eş'as'den hadisi senediyle bu lafızlarla zikretti. Ancak o "bizim çarşaflarımızla" dedi.[157]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Zikrettiğimiz bu rivayetlerle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cünüplükten bir şey bulaşmış ise yatarken kullandığı çarşaflara bürünerek namaz kılmamış olduğu sabit olmaktadır. Aynı şekilde, el-Esved ve Hemmam'ın, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den zikrettiği rivayetlerde sözü geçen elbiseler, uyurken kullanılan elbiseler (çarşaf vs. örtüler) olup namazda giyilen elbiseler değildir.

O halde bu hususta delil, birinci görüşü benimseyenlerin lehine ve ikinci görüşü savunanların aleyhinedir.

٢٧٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: أَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ خَالِدٍ عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنْ عَلْقَمَةَ وَالأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْرُكُ الْمَنِيَّ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَابِسًا بِأَصَابِعِي، ثُمَّ يُصَلِّي فِيهِ وَلاَ يَغْسِلُهُ.

274- … İbrahim'den, onun Alkame ve el-Esved'den rivayet ettiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Ben kurumuş haldeki meniyi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesinden parmaklarımla ovalardım. Sonra da kendisi onu (ayrıca) yıkamadığı halde, o elbise ile namaz kılardı."[158]

٢٧٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْله.

157 272 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

158 Ebu Davud, Taharet, 134; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 125, 132, 213, 263.

275- … Hemmam'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan aynı lafızlarla rivayet etmiştir.

٢٧٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ وَسُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ قَالاَ: ثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَفْرُكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ يُصَلِّي فِيهِ.

276- … el-Esved'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Ben onu (meniyi) Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elbisesinden ovalardım. Sonra o elbise ile namaz kılardı."

٢٧٧- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَزَعَةُ بْنُ سُوَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي حُمَيْدٌ الأَعْرَجُ، وَعَبْدُ اللّٰهِ بْنُ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا مِثْلَهُ.

277- … Mücahid'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan aynı lafızlarla rivayet etmiştir.

٢٧٨- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ مَيْمُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا مِثْلَهُ.

278- ... el-Kasım b. Muhammed, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan aynı lafızlarla hadisi rivayet etmiştir.

***

Bu görüş sahipleri şöyle derler: Bu rivayetlerden, onun meniyi uyurken giydiği elbiselerden ovaladığı gibi, namaz kıldığı elbiselerden de ovaladığı anlaşılmaktadır.

Ebu Ca'fer dedi ki: Bize göre bu, meninin temiz olduğuna delil değildir. Çünkü bu uygulaması ile o elbise temizlenmiş olabilirdi, ama meninin bizzat kendisi necis olabilir. Tıpkı ayakkabıya bulaşan necasette uygulamaya dair gelen rivayette belirtildiği gibi.

٢٧٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلاَنَ عَنْ سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيِّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا وَطِئَ أَحَدُكُمْ اَلْأَذَى بِخُفِّهِ، أَوْ بِنَعْلِهِ، فَطَهُورُهُمَا التُّرَابُ».

279- … Said el-Makburi'den, o babasından, o Ebu Hureyre'den, şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sizden biriniz ayakkabısıyla yahut mestleriyle bir necasete basacak olursa, onları toprak temizler."***[159]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte o toprak onları yıkamaya ihtiyaç bırakmıyordu. Bunda ise, özü itibariyle necasetin temiz olduğuna delil yoktur.

İşte meni ile ilgili olarak naklettiğimiz rivayetler de böyledir. Her ikisinin hükmünün bu durumda bu şekilde olma ihtimali vardır. Yani elbise, onların meniyi ovalamakla izale etmeleriyle temiz olurdu, ama meninin kendisi necistir. Nitekim ayakkabıya bulaşan necaset de o necaseti oradan izale etmeleri ile temiz olur, ama ayakkabıya bulaşan şeyin kendisi necistir.

İşte meniye dair gelen ve bizim gördüğümüz rivayetlere göre; elbise, bu türden kendisine bulaşan şeyin kuru olması halinde ovalanarak temiz olur. Ayrıca yıkamaya gerek kalmaz. Bunların hiçbirisinde ise, meninin kendisinin temiz mi yoksa necis mi olduğunu belirten bir delil bulunmamaktadır.

Görüş sahiplerinden birisi, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan ona göre meninin necis olduğuna delil teşkil edebilecek bir rivayetin gelmiş olduğu kanaatine sahip olmuş ve bu konuda şunu zikretmiştir:

٢٨٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ فِي الْمَنِيِّ: إِذَا أَصَابَ الثَّوْبَ إِذَا رَأَيْتَهُ فَاغْسِلْهُ وَإِنْ لَمْ تَرَهُ فَانْضَحْهُ.

159 Ebu Davud, Taharet, 137.

280- … Abdurrahman b. el-Kasım'dan, o babasından, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, o, elbiseye isabet eden meni hakkında şöyle demiştir: "Onu görürsen yıka, göremezsen üstüne su serp."

٢٨١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

281- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Vehb tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be, hadisi senediyle aynı lafızlarla zikretti.

٢٨٢- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَمَّتِي تُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ مِثْلَهُ.

282- … Ebu Bekir b. Hafs: Ben halamı Âişe'den tahdis ederken dinledim, deyip hadisi aynı lafızlarla zikretti.

٢٨٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

283- … Bişr b. Amr dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti ve hadisi senediyle aynı lafızlarla rivayet etti.

***

Bu görüş sahibi der ki: İşte bu, ona göre meninin necis olduğuna delil teşkil etmektedir.

Bu görüş sahibine şöyle denilir: Bunda senin dediğine delil yoktur. Çünkü eğer ona göre meninin hükmü büyük ve küçük abdest, pislik ve kan gibi diğer necasetlerin hükmü ile aynı olsaydı, bulunduğu yerin bilinmemesi halinde elbisenin tümünün yıkanmasını emrederdi.

Çünkü bilindiği gibi eğer bir elbiseye idrar isabet eder de, onun yeri bilinmeyecek olursa, üzerine su serpmek onu temizlemez, necasetin bulunduğu yer bilinmediği sürece tümünü yıkamak kaçınılmazdır.

Âişe *radıyallahu anhâ*'ya göre meninin elbisedeki yeri bilinmediği takdirde hükmü elbiseye su serpmekten ibaret olduğuna göre, bu, -ona göre- hükmünün diğer necasetlerden farklı olduğunu ispatlamaktadır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı bu hususta farklı kanaatlere sahiptir. Bu hususta onlardan şu rivayetler gelmiştir:

٢٨٤- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ كَانَ يَفْرُكُ الْجَنَابَةَ مِنْ ثَوْبِهِ.

284- … Mus'ab b. Sa'd'den, onun da babasından rivayet ettiğine göre, babası elbisesine bulaşmış cünüplük izlerini ovalardı.[160]

***

Bu, onun bu işi, meniyi temiz kabul ettiğinden dolayı yapmış olduğu ihtimalini göstermektedir.

Aynı şekilde; onun bu uygulamayı kendisince meniyi temiz kabul ettiğinden dolayı değil de, ayakkabıdan sürtülerek çıkartılan pisliğe yaptığı uygulama gibi bir iş olarak da yapmış olması ihtimali vardır.

٢٨٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَاطِبٍ أَنَّهُ اعْتَمَرَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِي رَكْبٍ، فِيهِمْ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ، وَأَنَّ عُمَرَ عَرَّسَ بِبَعْضِ الطَّرِيقِ، قَرِيبًا مِنْ بَعْضِ الْمِيَاهِ.

فَاحْتَلَمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَقَدْ كَادَ أَنْ يُصْبِحَ، فَلَمْ يَجِدْ مَاءً فِي الرَّكْبِ، فَرَكِبَ حَتَّى جَاءَ الْمَاءَ، فَجَعَلَ يَغْسِلُ مَا رَأَى مِنَ الِاحْتِلَامِ، حَتَّى أَسْفَرَ.

فَقَالَ لَهُ عَمْرٌو: أَصْبَحْتُ، وَمَعَنَا ثِيَابٌ، فَدَعْ ثَوْبَكَ، فَقَالَ عُمَرُ: بَلْ أَغْسِلُ مَا رَأَيْت وَأَنْضَحُ مَا لَمْ أَرَهُ.

285- … Hişam b. Urve'den, onun babasından, onun Yahya b. Abdurrahman b. Hâtıb'dan rivayet ettiğine göre, Yahya, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* ile bir kafileyle birlikte umre yaptı. Yolun bir yerinde gecenin sonlarına doğru bir suyun yakınında konakladılar.

160 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 84.

Sabaha az kala Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* ihtilam oldu, ama kafiledekilerin yanında su bulamadı. Binip suyun yanına kadar geldi ve (elbisesinde) ihtilamın etkisini gördüğü yerleri sabah aydınlanıncaya kadar yıkamaya koyuldu.

Amr ona: Sabahı ettin, üstelik bizimle beraber elbise de var. O elbiseni bırak, deyince, Ömer ona: Hayır, gördüğüm yeri yıkayacağım, göremediğim yerlerine de su serpeceğim, dedi.[161]

٢٨٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنْ زَيْدِ بْنِ الصَّلْتِ أَنَّهُ قَالَ: خَرَجْتُ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ إِلَى الْجُرْفِ فَنَظَرَ، فَإِذَا هُوَ قَدْ احْتَلَمَ وَلَمْ يَغْتَسِلْ فَقَالَ: وَاللهِ مَا أَرَانِي إِلَّا قَدْ اِحْتَلَمْتُ، وَمَا شَعَرْتُ، وَصَلَّيْتُ وَمَا اغْتَسَلْتُ، فَاغْتَسَلَ، وَغَسَلَ مَا رَأَى فِي ثَوْبِهِ وَنَضَحَ مَا لَمْ يَرَهُ.

286-... Zeyd b. es-Salt şöyle demiştir: Ömer b. el-Hattab ile birlikte el-Curf denilen yere gittik. Ömer bir de baktı ki, ihtilam olmuş ve gusletmemiş. Bunun üzerine: Allah'a yemin ederim, ben ihtilam olmuşum ve fark etmemişim. Gusletmediğim halde de namaz kıl(dır)dım, dedi. Sonra gusletti ve elbisesinde (meni) gördüğü yeri yıkadı, göremediği yerlere de su serpti.

***

Yahya b. Abdurrahman'ın Hz. Ömer'den naklettiği rivayet, Ömer'in yapması zorunlu olan bir işi yaptığına delildir. Buna sebep ise vaktin daralmış olmasıdır. Onunla birlikte olanlardan hiç kimse de onun bu yaptığını tepki ile karşılamamıştır. İşte bu, onların bu konudaki görüşünde ona tabi olduklarının delilidir.

Ömer'in "Göremediğimin üzerine de su serperim" sözüne gelince; bu sözün meninin isabet ettiğini zannettiğim ama kesinlikle isabet ettiğinden de emin olmadığım yerlere su serperim, anlamına gelme ihtimali de vardır. Böylelikle daha sonra yapacağı işlerde ondan şüpheyi uzaklaştırır ve bu ıslaklık suyun ıslaklığıdır, demesini sağlar.

161 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 83.

٢٨٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ -فِي الْمَنِيِّ يُصِيبُ الثَّوْبَ-: إِنْ رَأَيْتَهُ فَاغْسِلْهُ، وَإِلَّا فَاغْسِلِ الثَّوْبَ كُلَّهُ.

287- … Talha b. Abdullah, Ebu Hureyre'den, onun -elbiseye bulaşan meni hakkında- şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Onu (meniyi) görecek olursan yıka, aksi takdirde elbisenin tümünü yıka."[162]

***

İşte bu, onun meninin necis olduğu görüşünde olduğunun delilidir.

٢٨٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حَبِيبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: اِمْسَحُوا بِإِذْخِرٍ.

288- … Said b. Cubeyr, İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan: "İzhir ile silin" dediğini rivayet etmiştir.[163]

***

Bu da, onun meniyi temiz gördüğüne delildir.

٢٨٩- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَحْوَهُ.

289- … Ata'dan, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan buna yakın rivayette bulunmuştur.

٢٩٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مِسْعَرٍ، عَنْ جَبَلَةَ بْنِ سُحَيْمٍ قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عُمَرَ عَنِ الْمَنِيِّ يُصِيبُ الثَّوْبَ قَالَ: اِنْضَحْهُ بِالْمَاءِ.

162 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 82, 83.
163 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 85.

290- …Mis'ar'dan, o Cebele b. Suhaym'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben İbn Ömer'e elbiseye bulaşan meni hakkında soru sordum. O: "Ona su serp" dedi.[164]

***

"Nadh: Su serpmek" ile yıkamayı kastetmiş olabilir. Çünkü ona "gasl: yıkamak" adı da verilebilir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurmuştur: ***"Ben suyun kıyılarına vurduğu (nadh kökünden: yandahu) bir şehir biliyorum."***[165] Bununla, deniz suyunun kıyılarına vurduğu bir şehir biliyorum, demek istiyor.

İbn Ömer'in bundan başka bir şeyi kastetmiş olması ihtimali de vardır.

٢٩١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ ابْنِ عُمَيْرٍ قَالَ: سُئِلَ جَابِرُ بْنُ سَمُرَةَ وَأَنَا عِنْدَهُ، عَنِ الرَّجُلِ يُصَلِّي فِي الثَّوْبِ الَّذِي يُجَامِعُ فِيهِ أَهْلَهُ، قَالَ: صَلِّ فِيهِ، إِلَّا أَنْ تَرَى فِيهِ شَيْئًا فَتَغْسِلُهُ وَلاَ تَنْضَحُهُ، فَإِنَّ النَّضْحَ لاَ يَزِيدُهُ إِلَّا شَرًّا.

291- … Abdulmelik b. Umeyr şöyle demiştir: Ben Câbir b. Semura'nın yanında iken ona eşi ile cimâ'da bulunurken giydiği elbise ile namaz kılan adamın durumuna dair soru soruldu, o şu cevabı verdi: "O elbiseyi giyerek namaz kılabilirsin. Ancak onda herhangi bir şey (meniden eser) görürsen, onu yıka. Üzerine su serpme. Çünkü üzerine su serpmek, onun zararını arttırmaktan başka bir işe yaramaz."[166]

٢٩٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا السِّرِّيُّ بْنُ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ رَشِيدٍ، قَالَ: سُئِلَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ قَطِيفَةٍ أَصَابَتْهَا جَنَابَةٌ لاَ يَدْرِي أَيْنَ مَوْضِعُهَا، قَالَ: اِغْسِلْهَا.

292- … Abdulkerim b. Reşid dedi ki: Enes b. Malik'e cünüplüğün eseri-

164 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 83.
165 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 44, II, 30.
166 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 83.

nin bulaşmış olduğu fakat nereye bulaştığı bilinmeyen bir kadifenin hükmüne dair soru soruldu, o: "Onu yıka," diye cevap verdi.[167]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu hususta bunca görüş ayrılığı bulunduğu halde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiğimiz rivayetlerde hükmünün nasıl olacağına dair herhangi bir delil bulunmaması sebebiyle, biz bu konuyu aklî düşünme (kıyas) yoluyla göz önünde bulundurduk. Meninin çıkışının, hadeslerin en ağır çeşidi olduğunu gördük. Buna sebep ise onun, temizlenme çeşitlerinin en büyüğünü gerektirmesidir.

Bu sebeple dışarı çıkması hades olan şeylere bakıp onların özleri itibariyle hükümlerinin nasıl olduğunu görmek istedik.

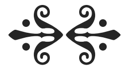
Sonunda büyük ve küçük abdestlerin dışarı çıkışlarının bir hades olduğunu ve bu ikisinin özleri itibariyle necis olduklarını gördük.

Aynı şekilde hayız ve istihâza kanları da birer hadestir ve kendileri birer necasettir. Kıyasa göre damarlardaki kan da böyledir.

Sözünü ettiğimiz hususlar sebebiyle dışarı çıkışları hades olduğundan dolayı özleri itibariyle de necis oldukları sabit olup meninin dışarı çıkışının da bir hades olduğu sabit olduğuna göre, aynı şekilde onun da özü itibariyle necis olduğu sabit olur.

İşte meninin kıyas gereği hükmü budur. Şu kadar var ki, bizler -kuru olması halinde- mübah olduğu hükmünde, bu konuda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayete uymuş bulunuyoruz.

Bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

167 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 83.

١٣- بَابُ الَّذِي يُجَامِعُ وَلَا يُنْزِلُ

13- CİMÂ’ ETTİĞİ HALDE İNZÂL OLMAYAN KİMSE

٢٩٣- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ الْمُعَلِّمُ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ الْجُهَنِيِّ، أَنَّهُ سَأَلَ عُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ عَنِ الرَّجُلِ يُجَامِعُ، فَلاَ يُنْزِلُ قَالَ: لَيْسَ عَلَيْهِ إِلَّا الطُّهُورُ ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُهُ مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

قَالَ: وَسَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ، وَالزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ، وَطَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللّٰهِ وَأُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ، فَقَالُوا ذَلِكَ.

قَالَ: وَأَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا أَيُّوبَ، فَقَالَ ذَلِكَ.

293- … Yahya b. Ebi Kesir’den, o Ebu Seleme’den, o Ata b. Yesar’dan, onun Zeyd b. Halid el-Cühenî’den rivayet ettiğine göre, Zeyd, Osman b. Affân *radıyallahu anh*’a cimâ’ ettiği halde inzal olmayan bir adamın hükmü hakkında soru sorunca, o: Onun üzerinde abdest almaktan başka bir yükümlülük yoktur, dedikten sonra: Ben bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den işittim, dedi.

Zeyd dedi ki: Ben aynı soruyu Ali b. Ebi Talib’e, ez-Zübeyr el-Avvâm’a, Talha b. Ubeydullah’a ve Ubey b. Ka’b’a da sordum. Onlar da bana aynı şeyi söylediler.

Yahya b. Ebi Kesir dedi ki: Bana Ebu Seleme de haber vererek dedi ki:

Urve'nin bana tahdis ettiğine göre, o, Ebu Eyyub'a da (bu hususu) sormuş, o da böyle cevap vermiştir.[168]

٢٩٤- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ عَلِيًّا، وَلاَ سُؤَالَ عُرْوَةَ أَبَا أَيُّوبَ.

294- Bize Yezid tahdis edip dedi ki: Bize Musa b. İsmail tahdis edip dedi ki: Bize Abdulvaris tahdis etti deyip hadisi kendi senediyle aynen zikretmiş, şu kadar var ki, o Ali *radıyallahu anh*'dan bahsetmediği gibi, Urve'nin Ebu Eyyub'a sorduğundan da bahsetmemiştir.

٢٩٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ، عَنْ يَحْيَى، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ، قَالَ: سَأَلْتُ عُثْمَانَ عَنِ الرَّجُلِ يُجَامِعُ أَهْلَهُ، ثُمَّ يَكْسَلُ قَالَ: لَيْسَ عَلَيْهِ غُسْلٌ.

فَأَتَيْتُ الزُّبَيْرَ بْنَ الْعَوَّامِ وَأُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ فَقَالاَ مِثْلَ ذَلِكَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

295- … Ebu Seleme'den, o Ata b. Yesar'dan, o Zeyd b. Halid'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Osman'a, hanımıyla cimâ' ettiği halde menisi akmayan adamın durumunu sordum. O: "Gusletme yükümlülüğü yoktur," dedi.

ez-Zübeyr b. el-Avvam ile Ubey b. Ka'b'a gittim, onlar da bana bunun aynısını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledip söylediler.

٢٩٦- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ.(ح)

296- Bize Yezid tahdis edip dedi ki: Bize Musa b. İsmail tahdis edip dedi ki: Bize Hammad b. Seleme tahdis etti, H.

٢٩٧- وَحَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ

168 Buhârî, Gusl, 29; Müslim, Hayz, 86.

عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الأَنْصَارِيِّ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ فِي الإِكْسَالِ إِلَّا الطُّهُورُ».

297- Yine bize İbn Huzeyme tahdis edip dedi ki: Bize el-Haccac tahdis edip dedi ki: Bize Hammad, Hişam b. Urve'den, o babasından, o Ebu Eyyub el-Ensari'den, o Ubey b. Ka'b'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Cimâ' halinde meni akmadığı takdirde abdest almaktan başka yapılacak bir şey yoktur,"*** buyurdu.[169]

٢٩٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمٌ قَالَ: أَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو أَيُّوبَ الأَنْصَارِيُّ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: سَأَلْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرَّجُلِ يُجَامِعُ فَيَكْسَلُ. قَالَ: «يَغْسِلُ مَا أَصَابَهُ وَيَتَوَضَّأُ وُضُوءَهُ لِلصَّلاَةِ».

298- ... Hişam b. Urve'den, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana Ebu Eyyub el-Ensari'nin tahdis ettiğine göre, Ubey b. Ka'b şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e cimâ' ettiği halde menisi akmayan adamın durumunu sordum. Allah Rasûlü: ***"Kendisine isabet edeni (necaseti) yıkar ve namaz abdesti gibi abdest alır,"*** buyurdu.[170]

٢٩٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ عِيَاضٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِإِخْوَانِي مِنَ الأَنْصَارِ: أَنْزِلُوا الْأَمْرَ كَمَا تَقُولُونَ، الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ، أَرَأَيْتُمْ إِنْ اِغْتَسَلَ؟ فَقَالُوا: لاَ وَاللهِ، حَتَّى لاَ يَكُونَ فِي نَفْسِكَ حَرَجٌ مِمَّا قَضَى اللهُ وَرَسُولُهُ.

299-... Urve b. Iyaz'dan, o Ebu Said el-Hudrî'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ben ensardan kardeşlerime: Meseleyi söylediğiniz gibi, "Sudan dolayı su gerekir" şeklinde değerlendirin. Peki ya (inzalde bulunmayan

169 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 90.
170 Buhârî, Gusl, 29; Müslim, Hayz, 84, 89; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 114.

kimse) gusledecek olursa, durum ne olur? dedim. Onlar: Allah'a yemin ederiz ki hayır, Allah'ın ve Rasûlü'nün verdiği hükümden dolayı içinde herhangi bir sıkıntı duymaksızın (hükümlerine razı olmadığın) sürece olmaz, dediler.

٣٠٠- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ عَنْ ذَكْوَانَ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ، فَدَعَاهُ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ مَاءً، قَالَ: «لَعَلَّنَا أَعْجَلْنَاكَ». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَإِذَا أُعْجِلْتَ أَوْ أُقْحِطْتَ أَيْ فُقِدَ مَاؤُكَ فَعَلَيْكَ الْوُضُوءُ».

300- ... Zekvân Ebu Salih'den, onun Ebu Said'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ensardan bir adamın yanından geçti. Sonra onu yanına çağırdı. Adam Peygamberin yanına başından su damladığı halde çıkınca Allah Rasûlü: ***"Galiba biz acele ederek senin de acele etmene sebep olduk"*** dedi. Adam da: Evet (öyle oldu), dedi. Allah Rasûlü şöyle buyurdu: ***"Eğer acele edecek olursan yahut menin akmayacak olursa sana abdest almak düşer."***[171]

٣٠١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنِ الْحَارِثِ أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ».

301- ... Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, onun Ebu Said'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Su, sudan dolayıdır,"*** buyurdu.[172]

٣٠٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ السَّائِبِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سُعَادَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ٱلأَنْصَارِيِّ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

---

171 Buhârî, Vudu, 34; Müslim, Hayz, 83; İbn Mâce, Taharet, 110; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 21, 26.

172 Müslim, Hayz, 81; Ebu Davud, Taharet, 83; Tirmizî, Taharet, 81; Nesâî, Taharet, 131.

302- … Ebu Eyyub el-Ensari'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynı lafızlarla rivayet etmiştir.[173]

٣٠٣- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْعَلاَءُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَلْقَمَةَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى رَجُلٍ مِنَ الأَنْصَارِ فَأَبْطَأَ، فَقَالَ: «مَا حَبَسَكَ؟» قَالَ: كُنْتُ أَصَبْتُ مِنْ أَهْلِي، فَلَمَّا جَاءَ رَسُولُك، اغْتَسَلْتُ، وَلَمْ أُحْدِثْ شَيْئًا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ، وَالْغُسْلُ عَلَى مَنْ أَنْزَلَ».

303- … Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ensardan bir adama gelmesi için bir haberci gönderdi. Adamın gelmesi gecikti. Allah Rasûlü: ***"Gecikmene sebep ne oldu?"*** diye sordu. Adam: Ben eşime yaklaşmıştım. Senin elçin gelince, gusledtim, başka da bir şey yapmadım, dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Su, sudan dolayıdır. Gusletmek de inzalde bulunan kimsenin üzerine bir yükümlülüktür,"*** buyurdu.[174]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu sebeple bir topluluk ilişki kurduğu halde, inzalde bulunmayacak olursa, o kimsenin gusletmesi gerekmez demiş ve bu konuda bu rivayetleri delil göstermiştir.

Bu konuda başkaları da onlara muhalefet ederek: Gusletme yükümlülüğü vardır, isterse inzalde bulunmasın, demiş ve bu hususta aşağıdaki rivayetleri delil göstermiştir.

٣٠٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ قَالاَ: ثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّهَا سُئِلَتْ عَنِ الرَّجُلِ يُجَامِعُ فَلاَ يُنْزِلُ. فَقَالَتْ: فَعَلْتُهُ أَنَا وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاغْتَسَلْنَا مِنْهُ جَمِيعًا.

173 Nesâî, Taharet, 131; İbn Mâce, Taharet, 110.
174 301 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

304- … Abdurrahman b. el-Kasım'ın, babasından rivayet ettiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ*'ya, cimâ' ettiği halde inzalde bulunmayan adama dair soru soruldu. O: Ben bu şekilde bu işi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte yaptım. İkimiz birlikte bundan dolayı guslettik, dedi.[175]

٣٠٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَحْرِ بْنِ مَطَرٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ح

305- … Süleyman b. Harb dedi ki: Bize Hammad b. Seleme tahdis etti, H.

٣٠٦- وَحَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ النُّعْمَانِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ، اغْتَسَلَ.

306- … Haccac dedi ki: Bize Hammad, Sâbit'ten tahdis etti. O Abdullah b. Rebah'dan, onun Abdulaziz b. en-Numan'dan rivayet ettiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ*: Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (erkek ve kadının) iki sünnet yeri birleştiğinde guslederdi, demiştir.[176]

٣٠٧- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ قَالَ: ذَكَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ أَيُوجِبُ الْغُسْلَ؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى: أَنَا آتِيكُمْ بِعِلْمِ ذَلِكَ، فَنَهَضَ، وَتَبِعْتُهُ، حَتَّى أَتَى عَائِشَةَ، فَقَالَ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَك عَنْ شَيْءٍ، وَأَنَا أَسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَكِ، فَقَالَتْ: سَلْ، فَإِنَّمَا أَنَا أُمُّكَ. قَالَ: إِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ، أَيَجِبُ الْغُسْلُ؟ فَقَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ، اغْتَسَلَ.

---

175 Tirmizî, Taharet, 80; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 47, 68, 110.

176 Buhârî, Gusl, 28; Müslim, Hayz, 88; Ebu Davud, Taharet, 83; Tirmizî, Taharet, 80; Nesâî, Taharet, 111.

307- … Said b. el-Müseyyeb şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı, iki sünnet yeri birbirine kavuştuğu takdirde gusûl gerekir mi? diye kendi aralarında konuştular. Bunun üzerine Ebu Musa: Bu hususa dair gerekli bilgiyi ben size getireceğim dedi ve kalkıp gitti. Ben de arkasından gittim. Nihayet Âişe'nin yanına vardı. Ey Mü'minlerin Annesi! Ben sana bir hususa dair soru sormak istiyorum ama onu sana sormaktan da utanıyorum, dedi. Âişe: Sor, ben senin annenim, dedi. Ebu Musa: İki sünnet yeri birbirine kavuşacak olursa, gusletmek gerekir mi? diye sordu. Âişe *radıyallahu anhâ*: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* iki sünnet yeri birbirine kavuştuğunda guslederdi, diye cevap verdi.[177]

٣٠٨- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

308- … Bezi Hammad tahdis etti ve senedi ile bu hadisi aynen zikretti.

٣٠٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عِيَاضُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْقُرَشِيُّ، وَابْنُ لَهِيعَةَ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: أَخْبَرَتْنِي أُمُّ كُلْثُومٍ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، أَنَّ رَجُلًا سَأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرَّجُلِ يُجَامِعُ أَهْلَهُ ثُمَّ يَكْسَلُ: هَلْ عَلَيْهِ مِنْ غُسْلٍ؟ وَعَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا جَالِسَةٌ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنِّي لَأَفْعَلُ ذَلِكَ أَنَا وَهَذِهِ، ثُمَّ نَغْتَسِلُ».

309- … Ebu'z-Zubeyr el-Mekkî'den, o Câbir b. Abdullah'tan, şöyle dediğini rivayet etti: Ümmü Gülsüm'ün, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan bana haber verdiğine göre; Âişe *radıyallahu anhâ* oturmakta iken, bir adam gelip Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, hanımı ile cimâ' ettikten sonra menisi akmayan kişi için gusül gerekir mi? diye sormuş. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Gerçek şu ki, ben bu işi bununla yapıyorum, sonra da guslediyorum,"*** demiştir.[178]

***

177 306 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

178 Müslim, Hayz, 89.

Bu kanaate sahip olanlar şöyle derler: İşte bu rivayetler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cimâ' ettiği taktirde menisi akmasa dahi gusletmiş olduğunu haber vermektedir.

Bu sefer bunlara: ancak bu rivayetler sadece Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığı işi haber vermektedir. Onun mükellef olmadığı bir işi yapıyor olması mümkündür. Önceki rivayetler ise yapılması icab edeni ve etmeyeni haber verdiğinden dolayı öncelikle kabul edilmelidir, denilir.

Bundan dolayı, ikinci görüş sahiplerinin lehlerine birinci görüş sahiplerine karşı ileri sürdükleri delillerden birisi şudur: Bizim bu bölümün birinci faslında naklettiğimiz rivayetler iki türlüdür: Bir türü ***"Sudan su gerekir"*** ifadesinden ibarettir ve başka bir ifadesi yoktur. Bir diğer türü de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Cimâ' halinde menisi akmayan bir kimse için, menisi gelmedikçe gusül yoktur,"*** sözünden ibarettir.

Bu tür rivayetler arasından "sudan su gerekir"in söz konusu edilenlerini ele alalım. İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan bu konuda gelen rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bundan maksadı, birinci görüş sahiplerinin bunu yorumladıkları manadan daha başkadır.

٣١٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ دَاوُد، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَوْلُهُ «الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ» إِنَّمَا ذَلِكَ فِي الِاحْتِلَامِ.

310- … Davud'dan, onun İkrime'den, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun da Allah Rasûlün'den rivayet ettiği: ***"Su, sudan dolayı gerekir"*** sözü ihtilam ile ilgilidir.[179]

***

Yani bir kimse rüyasında cimâ' ettiğini görüp de daha sonra inzalde bulunmayacak olursa, onun gusletme yükümlülüğü yoktur.

İşte İbn Abbas'ın bu ifadeleri, birinci görüş sahiplerinin yorumladıklarından başka türlü yorumladığını ve böylelikle onun bu açıklamasının onların görüşleri ile çeliştiğini görüyoruz.

179 Tirmizî, Taharet, 81; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 89.

Durumu açıkça ifade edip bu hususta su (meni) gelmedikçe gusletme yükümlülüğü bulunmadığına dair gelen rivayetlere gelince; Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hususta bunun aksi de rivayet edilmiştir:

٣١١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا قَعَدَ بَيْنَ شُعَبِهَا الأَرْبَعِ، ثُمَّ اجْتَهَدَ، وَجَبَ الْغُسْلُ».

311- … Ebu Râfi'den, o Ebu Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Erkek kadının dört azası arasına oturduktan sonra gayret edecek olursa, gusül de vacip olur."***[180]

٣١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ دَاوُد الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانَ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ وَأَبَانُ عَنْ قَتَادَةَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

312- … Hemmâm ve Ebân, Katade'den senediyle hadisi aynen zikretmiştir.

٣١٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

313-... Katade'den, o el-Hasen'den, o Ebu Rafî'den, o Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٣١٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا قَعَدَ بَيْنَ شُعَبِهَا الأَرْبَعِ ثُمَّ أَلْزَقَ الْخِتَانَ الْخِتَانَ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ».

180 Hadis çeşitli lafızlarla rivayet edilmiştir: Ebu Davud, Taharet, 83; Nesâî, Taharet, 129; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 520; Buhârî, Gusl, 28; Müslim, Hayz, 87, 88…

314- … Âişe şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Erkek kadının dört azası arasına oturup sünnet yerini sünnet yerine yapıştırdığı takdirde gusül gerekli olur."***[181]

٣١٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ حِبَّانَ بْنِ وَاسِعٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

315- … Urve b. ez-Zübeyr'den, onun Âişe'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: "***Sünnet yeri sünnet yerini geçti mi, artık gusül de gerekli olur.***"[182]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte bu rivayetler birinci kısımdaki rivayetler ile çelişmektedir. Bunlarda nesh edenin hangisi olduğunu gösterecek hiçbir delil de yoktur.

Biz bu noktayı inceledik. Şunu gördük:

٣١٦- عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ قَالَ: إِنَّمَا كَانَ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ فِي أَوَّلِ الإِسْلامِ، فَلَمَّا أَحْكَمَ اللهُ الأَمْرَ، نَهَى عَنْهُ.

316- Ali b. Şeybe bize tahdis ederek şöyle demiştir: … Sehl b. Sa'd'dan, o Ubey b. Ka'b'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Suyun sudan olduğu ancak İslamın ilk dönemlerinde idi. Şanı yüce Allah durumu muhkem kılınca bunu yasakladı.[183]

٣١٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِسِ قَالَ: قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: حَدَّثَنِي بَعْضُ مَنْ أَرْضَى، عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّ أُبَيَّ بْنَ

181 311 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
182 Tirmizî, Taharet, 80.
183 Ebu Davud, Taharet, 83; Tirmizî, Taharet, 81.

كَعْبٍ الأَنْصارِيَّ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَعَلَ الْمَاءَ مِنَ الْمَاءِ رُخْصَةً فِي أَوَّلِ الإِسْلاَمِ، ثُمَّ نَهَى عَنْ ذَلِكَ، وَأَمَرَ بِالْغُسْلِ .

317- … İbn Şihab dedi ki: Bana halinden razı olduğum kimselerden birisinin Sehl b. Sa'd es-Saidî'den rivayet ettiğine göre, Ubey b. Ka'b el-Ensari ona şunu haber vermiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* İslamın ilk dönemlerinde sudan dolayı su hükmünü bir ruhsat olarak ifade etmişti. Daha sonra bunu nehyederek gusledilmesini emretti.[184]

٣١٨- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ بِالْفَتْحِ وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالاَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَقِيلٌ عَنْ اِبْنِ شِهَابٍ قَالَ: قَالَ سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ السَّاعِدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أُبَيَّ بْنُ كَعْبٍ ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

318- … İbn Şihab dedi ki: Sehl b. Sa'd es-Saidi: Bana Ubey b. Ka'b tahdis etti, deyip sonra da hadisi aynen zikretti.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte Ubey b. Ka'b bu hadisin, ***"Su, sudan dolayıdır"*** sözünü nesh ettiğini haber vermektedir.

Bundan sonra da, ondan yine bu kanaatine delil teşkil edecek rivayetler de nakledilmiş bulunmaktadır.

٣١٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ كَعْبٍ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ أَنَّهُ سَأَلَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ عَنِ الرَّجُلِ يُصِيبُ أَهْلَهُ، ثُمَّ يَكْسَلُ وَلاَ يُنْزِلُ، فَقَالَ زَيْدٌ: يَغْتَسِلُ.
فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ أُبَيَّ بْنَ كَعْبٍ، كَانَ لاَ يَرَى فِيهِ الْغُسْلَ. فَقَالَ زَيْدٌ: أَنَّ أُبَيًّا قَدْ نَزَعَ (رَجَعَ) عَنْ ذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ.

319- … Abdullah b. Ka'b'dan, onun Mahmud b. Lebid'den rivayet et-

184 316 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

tiğine göre, kendisi Zeyd b. Sabit'e hanımı ile cimâ' ettikten sonra menisi akmayan adamın durumuna dair soru sormuş, Zeyd: Gusleder, demiştir.

Ben Zeyd'e: Ama Ubey b. Ka'b bundan dolayı gusül gerekmediği görüşünde idi, dedim. Bu sefer Zeyd: Gerçek şu ki Ubey, vefat etmeden önce o görüşünden vazgeçmişti, dedi.[185]

٣٢٠- وَحَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

320- … Yahya b. Said senediyle hadisi aynen zikretmiştir.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte Ubey, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna muhalif hüküm rivayet ettiği halde, böyle demiştir. Bize göre bu, ancak onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen bir hüküm ile nesh edildiğini sabit görmesi halinde mümkün olabilir.

٣٢١- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَعُثْمَانَ بْنَ عَفَّانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ وَعَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانُوا يَقُولُونَ: إِذَا مَسَّ الْخِتَانُ الْخِتَانَ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

321- … İbn Şihab'dan, onun Said b. el-Müseyyeb'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*, Osman b. Affân *radıyallahu anh* ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşi Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle derlerdi: "Sünnet yeri sünnet yerine dokunursa gusül gerekli olur."[186]

***

185 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 88.
186 306 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

İşte Osman da bu görüşü zikretmektedir. Halbuki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna muhalif rivayet gelmiştir. O halde bunun, ona göre bu hususta neshin sabit olması ihtimalinden başka açıklaması olamaz.

٣٢٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ الصَّائِغُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَبِيبُ بْنُ شِهَابٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ مَا يُوجِبُ الْغُسْلَ. فَقَالَ: إِذَا غَابَتْ الْمُدَوَّرَةُ.

322- … Habib b. Şihab'ın rivayet ettiğine göre, babası şöyle demiştir: Ebu Hureyre'ye neyin guslü gerektirdiğini sordum. O: Etrafı yuvarlak olan parça (haşefe) kaybolduğu takdirde, dedi.[187]

***

Halbuki bu bölümde zikrettiğimiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna muhalif rivayetler de gelmiş bulunmaktadır. İşte bu da, o rivayetlerde belirtilenin nesh edildiğine bir delildir.

٣٢٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ الْجَمَلِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ قَالَ: كَانَ رِجَالٌ مِنَ الأَنْصَارِ يُفْتُونَ أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا جَامَعَ الْمَرْأَةَ، وَلَمْ يُنْزِلْ، فَلاَ غُسْلَ عَلَيْهِ، وَكَانَ الْمُهَاجِرُونَ، لاَ يُتَابِعُونَهُمْ عَلَى ذَلِكَ.

323- … Said b. el-Müseyyeb şöyle demiştir: Ensardan bazıları hanımı ile cimâ' edip de boşalmadığı takdirde erkeğin gusletmesinin gerekmediğine dair fetva veriyorlar; buna karşılık muhacirler bu hususta onlarla aynı kanaati paylaşmıyorlardı.

***

İşte bu da, bunun nesh edildiğinin delilidir. Çünkü Osman ve ez-Zübeyr muhacirlerdendi. Her ikisi de, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu bölümün baş taraflarında kendilerinden nakletmiş olduğumuz hadisleri işitmişlerdi. Daha sonraları buna muhalif kanaat belirtmişlerdir. O halde onların, bu hususta nesih sabit olmadıkça böyle demeleri düşünülemez.

187 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 86.

Diğer taraftan Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*, ensar ve muhacirlerden oluşan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir grubun huzurunda bu hususa açıklık getirmiştir. Onun kanaatine göre bu (gusletmeyiş), sabit olmadığından dolayı insanları başka bir uygulamaya sevketmiş ve onlara gusletmelerini emretmiştir. Bu hususta hiç kimse ona itiraz etmemiş, herkes onun yaptığının doğruluğunu kabul etmiştir. İşte bu da, onların kendi kanaatlerini bırakarak onun görüşünü kabul ettiklerine bir delildir.

٣٢٤- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمُقْرِئُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ مَعْمَرِ بْنِ أَبِي حَبِيبَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عُبَيْدَ بْنَ رِفَاعَةَ الْأَنْصَارِيَّ يَقُولُ: كُنَّا فِي مَجْلِسٍ فِيهِ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فَتَذَاكَرْنَا الْغُسْلَ مِنَ الإِنْزَالِ.

فَقَالَ زَيْدٌ: مَا عَلَى أَحَدِكُمْ إِذَا جَامَعَ فَلَمْ يُنْزِلْ إِلَّا أَنْ يَغْسِلَ فَرْجَهُ، وَيَتَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلاَةِ. فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَجْلِسِ، فَأَتَى عُمَرَ فَأَخْبَرَهُ بِذَلِكَ. فَقَالَ عُمَرُ لِلرَّجُلِ: اذْهَبْ أَنْتَ بِنَفْسِكَ فَائْتِنِي بِهِ حَتَّى يَكُونَ أَنْتَ الشَّاهِدَ عَلَيْهِ.

فَذَهَبَ فَجَاءَ بِهِ، وَعِنْدَ عُمَرَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فِيهِمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُماَ فَقَالَ عُمَرُ: أَنْتَ عَدُوُّ نَفْسِكَ، تُفْتِي النَّاسَ بِهَذَا؟ فَقَالَ لَهُ زَيْدٌ: أَمَ وَاللهِ مَا ابْتَدَعْتُهُ وَلَكِنِّي سَمِعْتُهُ مِنْ عَمَّايَ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ وَمِنْ أَبِي أَيُّوبَ الأَنْصَارِيِّ.

فَقَالَ عُمَرُ لِمَنْ عِنْدَهُ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا تَقُولُونَ؟ فَاخْتَلَفُوا عَلَيْهِ. فَقَالَ عُمَرُ: يَا عِبَادَ اللهِ، فَمَنْ أَسْأَلُ بَعْدَكُمْ وَأَنْتُمْ أَهْلُ بَدْرٍ الأَخْيَارُ؟ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ ابْنُ أَبِي طَالِبٍ: فَأَرْسِلْ إِلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنَّهُ إِنْ كَانَ شَيْءٌ مِنْ ذَلِكَ، ظَهَرَتْ عَلَيْهِ.

فَأَرْسَلَ إِلَى حَفْصَةَ فَسَأَلَهَا فَقَالَتْ: لاَ عِلْمَ لِي بِذَلِكَ، ثُمَّ أَرْسَلَ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فَقَالَتْ: إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عِنْدَ ذَلِكَ: لاَ أَعْلَمُ أَحَدًا فَعَلَهُ، ثُمَّ لَمْ يَغْتَسِلْ إِلَّا جَعَلْتُهُ نَكَالًا.

324- … Yezid b. Habib'ten, o Ma'mer b. Ebi Habibe'den, şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben Ubeyd b. Rifâa el-Ensari'yi şöyle derken dinledim: Zeyd b. Sabit'in de bulunduğu bir mecliste oturuyordum. İnzalden dolayı gusletmeyi konuşmaya başladık.

Zeyd dedi ki: Cimâ' ettiği halde boşalmayan sizden herhangi bir kimseye sadece fercini yıkama ve namaz için aldığı abdest gibi bir abdest alma yükümlülüğü vardır.

Mecliste bulunanlardan bir adam kalkıp Ömer'in yanına gitti ve ona bunu bildirdi.

Ömer adama: Bizzat sen git ve onu bana getir ki, ona karşı şahitliği sen yapasın, dedi.

Adam gidip Zeyd'i getirdi. Ömer'in yanında da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından aralarında Ali b. Ebi Talib ve Muaz b. Cebel *radıyallahu anh*'ın da bulunduğu bazı kimseler vardı.

Ömer: Kendi öz nefsinin düşmanı olan, sen mi insanlara bu fetvayı veriyorsun? dedi. Buna karşılık Zeyd: Ben Allah'a yemin ederim ki bunu kendiliğimden söylemiyorum, fakat ben bunu iki amcam Rifâa b. Rafî ile Ebu Eyyub el-Ensari'den işittim, dedi.

Bunun üzerine Ömer, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından yanında bulunan kimselere: Ne dersiniz? diye sordu. Onlar bu hususta anlaşmazlığa düştüler.

Bu sefer Ömer: Ey Allah'ın Kulları! Sizler Bedir'e katılmış hayırlı kimseler olduğunuz halde sizden başka kime sorayım, dedi.

Ali b. Ebi Talib ona: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşlerine haber gönder. Bu konuda durum ne ise, sen de onu öğrenmiş olursun, dedi.

Hafsa'ya haber gönderip ona sordu. Hafsa: Bu konuda bildiğim bir şey yok, dedi. Daha sonra Âişe *radıyallahu anhâ*'ya haber gönderip sordu, Âişe: Sünnet yeri sünnet yerini geçti mi gusül gerekli olur, dedi.

Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh* dedi ki: Bu işi yaptığı halde gusletmeyen bir kimseyi duyarsam, mutlaka ona başkasının da ibret alacağı bir ceza veririm.[188]

188 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 87.

٣٢٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نُمَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ إِدْرِيسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ. ح

325- Bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Abdullah b. Numeyr tahdis edip dedi ki: Bize İbn İdris tahdis etti. O Muhammed b. İshak'dan, H.

٣٢٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَيَّاشُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ مَعْمَرِ بْنِ أَبِي حَبِيبَةَ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: إِنِّي لَجَالِسٌ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، إِذْ جَاءَ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، هَذَا زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ يُفْتِي النَّاسَ فِي الْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ بِرَأْيِهِ.

فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: أَعْجِلْ عَلَيَّ بِهِ، فَجَاءَ زَيْدٌ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: قَدْ بَلَغَنِي مِنْ أَمْرِكَ أَنْ تُفْتِيَ النَّاسَ بِالْغُسْلِ مِنَ الْجَنَابَةِ بِرَأْيِكَ فِي مَسْجِدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ لَهُ زَيْدٌ: أَمَ وَاللهِ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مَا أَفْتَيْتُ بِرَأْيِي، وَلَكِنِّي سَمِعْتُ مِنْ أَعْمَامِي شَيْئًا فَقُلْتُ بِهِ. فَقَالَ: مِنْ أَيِّ أَعْمَامِكَ؟ فَقَالَ: مِنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، وَأَبِي أَيُّوبَ، وَرِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ.

فَالْتَفَتَ إِلَيَّ عُمَرُ فَقَالَ: مَا يَقُولُ هَذَا الْفَتَى؟ قَالَ قُلْتُ: إِنَّا كُنَّا لَنَفْعَلُهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ لاَ نَغْتَسِلُ. قَالَ: أَفَسَأَلْتُمْ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ؟ فَقُلْتُ: لاَ.

قَالَ عَلَيَّ بِالنَّاسِ، فَاتَّفَقَ النَّاسُ أَنَّ الْمَاءَ لاَ يَكُونُ إِلَّا مِنَ الْمَاءِ، إِلَّا مَا كَانَ مِنْ عَلِيٍّ وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ فَقَالاَ: إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ لاَ أَجِدُ أَحَدًا أَعْلَمُ بِهَذَا مِنْ أَمْرِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْ أَزْوَاجِهِ. فَأَرْسَلَ إِلَى حَفْصَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فَقَالَتْ: لاَ عِلْمَ لِي. فَأَرْسَلَ إِلَى عَائِشَةَ

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فَقَالَتْ: إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ. فَتَحَطَّمَ عُمَرُ، وَقَالَ: لَئِنْ أُخْبِرْت بِأَحَدٍ يَفْعَلُهُ ثُمَّ لاَ يَغْتَسِلُ لأَنْهَكْته عُقُوبَةً أَيْ لَمَا لِنْت فِي عُقُوبَتِهِ.

326- Yine bize İbn Ebi Davud tahdis etti… İbn İshak'dan, o Yezid b. Ebi Habib'den, o Ma'mer b. Ebi Habibe'den, o Ubeyd b. Rifâa'dan, o babasından, şöyle dediğini rivayet etti: Ben Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ın yanında otururken bir adam gelerek: Ey Mü'minlerin Emiri! Zeyd b. Sabit insanlara cünüplükten dolayı gusletmek hususunda kendi görüşüne göre fetva veriyor, dedi.

Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh*: Onu çabucak yanıma getir, dedi. Zeyd de hemen geldi.

Ömer *radıyallahu anh* ona: Bana senin insanlara Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Mescidinde cünüplükten gusletmek hususunda kendi görüşüne göre fetva verdiğine dair haber ulaştı, deyince, Zeyd ona: Ama ey mü'minlerin emiri, Allah'a yemin ederim, ben kendi görüşüme göre fetva vermedim, aksine ben amcalarımdan dinlediğim bir hususu söyledim, dedi.

Bunun üzerine Ömer: Hangi amcalarından (bunu dinledin), diye sorunca, Zeyd: Ubey b. Ka'b, Ebu Eyyub ve Rifâa b. Rafî'den, diye cevap verdi. Bu sefer Ömer bana (Rifâa b. Rafî'e) dönerek: Bu genç ne diyor? diye sordu. (Rifâa) dedi ki: Bizler bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde yapıyor, sonra da gusletmiyorduk diye cevap verdim.

Ömer: Peki Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bunu sordunuz mu? dedi. Ben: Hayır, dedim. Ömer: İnsanları çağırın, yanıma gelsinler, dedi. İnsanlar suyun (gusletmenin) ancak sudan dolayı söz konusu olabileceği üzerinde ittifak ettiler. Şu kadar var ki, Ali ile Muaz b. Cebel istisnâ olarak: Sünnet yeri sünnet yerini geçti mi gusül de icab eder, dedi.

(Ali): Ey Mü'minlerin Emiri! Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu halini onun eşlerinden daha iyi herhangi bir kimsenin bilemeyeceği kanaatindeyim, dedi.

Ömer, Hafsa'ya haber gönderdi. O, benim bu konuda bir bilgim yoktur, dedi.

Bu sefer Âişe *radıyallahu anhâ*'ya haber gönderdi. O da: "Sünnet yeri sünnet yerini geçti mi gusül etmek gerekli olur," dedi.

Ömer kızdı ve: Yemin ederim, eğer bir kimsenin bu işi yaptığı halde gusletmediğini duyacak olursam, hiç şüphesiz ona ağır bir ceza veririm, dedi.

٣٢٧- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَعْمَرُ بْنُ أَبِي حَبِيبَةَ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَدِيّ بْنِ الْخِيَارِ قَالَ: تَذَاكَرَ أَصْحَابُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ الْغُسْلَ مِنَ الْجَنَابَةِ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ وَقَالَ بَعْضُهُمْ: إِنَّمَا الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: قَدْ اِخْتَلَفْتُمْ عَلَيَّ وَأَنْتُمْ أَهْلُ بَدْرٍ الأَخْيَارُ، فَكَيْفَ بِالنَّاسِ بَعْدَكُمْ؟ فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، إِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَعْلَمَ ذَلِكَ، فَأَرْسِلْ إِلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلْهُنَّ عَنْ ذَلِكَ. فَأَرْسَلَ إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا فَقَالَتْ: إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عِنْدَ ذَلِكَ: لاَ أَسْمَعُ أَحَدًا يَقُولُ الْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ إِلَّا جَعَلْته نَكَالًا.

327-... Ubeydullah b. Adiy b. el-Hiyar şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı kendi aralarında Ömer b. el-Hattab'ın huzurunda cünüplükten dolayı guslün hükmünü tartıştılar. Onlardan birisi: Sünnet yeri sünnet yerini geçtiği takdirde gusletmek vacip olur, dedi. Birileri de: Su, ancak sudan dolayıdır, dedi.

Ömer *radıyallahu anh* bunun üzerine: Siz Bedir'e katılmış hayırlı kimseler olduğunuz halde karşımda anlaşmazlığa düşüyorsunuz. Peki sizin dışınızdakilerinizin durumu ne olur? dedi.

Bu sefer Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*: Ey Mü'minlerin Emiri! Eğer sen bu hususu öğrenmek istiyorsan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşlerine haber gönder ve onlara bunu sor, dedi.

Ömer de Âişe *radıyallahu anhâ*'ya haber göndererek sordurdu. Âişe: "Sünnet yeri sünnet yerini geçtiği takdirde gusletmek vacip olur," diye cevap verdi.

Bu cevabı alınca Ömer *radıyallahu anh* da: Artık birisinin su, sudandır, dediğini duyarsam mutlaka onu ibret alınacak bir şekilde cezalandırırım, dedi.

***

İşte Ömer, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının huzurunda bu şekildeki uygulamayı zorunlu kıldı. Hiç kimse de bundan dolayı ona karşı çıkmadı.

İbn İshak yoluyla gelen hadiste Rifâa'nın söylediği: "Su, sudan dolayıdır" şeklindeki sözü Ömer'in kabul etmemiş olması ihtimal dahilindedir. Çünkü onun bu sözünün, bu hususta onların yorumladıkları manaya gelme ihtimali olduğu gibi, İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın açıkladığı anlama gelme ihtimali de vardır.

Onlar bu söylediklerini ispatlayamayınca, o da onların görüşlerini terk etti ve kendisi ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğer ashabının görüşünü kabul etti.

Onlardan başkalarından da yine buna uygun rivayetler nakledilmiş bulunmaktadır:

٣٢٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، قَالَ: اجْتَمَعَ الْمُهَاجِرُونَ أَنَّ مَا أَوْجَبَ عَلَيْهِ الْحَدَّ مِنَ الْجَلْدِ وَالرَّجْمِ، أَوْجَبَ الْغُسْلَ أَبُو بَكْرٍ، وَعُمَرُ، وَعُثْمَانُ، وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُم.

328- … Muhammed b. Ali *radıyallahu anhuma* şöyle demiştir: Muhacirler (ve bu arada) Ebu Bekir, Ömer, Osman, Ali *radıyallahu anhum* (zinanın cezası olan) celde (sopa) ve recm haddini gerektiren iş, aynı şekilde guslü de gerektirir, diye ittifak ettiler.[189]

٣٢٩- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ فِي الرَّجُلِ يُجَامِعُ فَلاَ يُنْزِلُ قَالَ: إِذَا بَلَغْت ذَلِكَ اغْتَسَلْت.

189 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 86.

329- … İbrahim'den, o Abdullah'tan, cimâ' ettiği halde boşalmayan adam hakkında: "Bu duruma düştüğün takdirde guslet," dediğini rivayet etmektedir.[190]

٣٣٠- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ مِثْلَهُ.

330- … İbrahim'den, o Alkame'den, o Abdullah'tan bunun aynısını rivayet etmiştir.

٣٣١- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: إِذَا خَلَفَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

331- … Nafî'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: "Sünnet yeri, sünnet yerini geçti mi gusül de gerekli olur."[191]

٣٣٢- حَدَّثَنَا رَوْحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ الصَّقْعَبِ ابْنِ زُهَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الأَسْوَدِ قَالَ: كَانَ أَبِي يَبْعَثُنِي إِلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، قَبْلَ أَنْ أَحْتَلِمَ، فَلَمَّا احْتَلَمْتَ جِئْتَ فَنَادَيْتَ، فَقُلْتُ: مَا يُوجِبُ الْغُسْلَ؟ فَقَالَتْ: إِذَا الْتَقَتْ الْمُوَاسِي.

332- … Abdullah b. el-Esved şöyle demiştir: Babam beni ben ergenlik çağına ulaşmadan önce Âişe *radıyallahu anhâ*'ya gönderiyordu. Ergenlik çağına ulaştıktan sonra yanına gidip seslendim ve: Gusletmeyi ne gerektirir? dedim. O: "Usturanın geçtiği (sünnet) yerlerin(in) birbirine değmesi halinde (gusül gerekir)" dedi.

190 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 86.
191 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 88, 89.

٣٣٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي النَّضْرِ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ قَالَ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مَا يُوجِبُ الْغُسْلَ. فَقَالَتْ: إِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

333- … Ebu'n-Nadr'dan, o Ebu Seleme'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Âişe *radıyallahu anhâ*'ya, guslü ne gerektirir? diye sordum. O: "Sünnet yeri, sünnet yerini geçtiği takdirde gusletmek gerekir," dedi.[192]

٣٣٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: إِذَا الْتَقَى الْخِتَانَانِ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

334- … Meymun b. Mihran'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: "İki sünnet yeri birbirine kavuştuğu takdirde gusül de gerekli olur."

٣٣٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ، قَالَ: حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: إِذَا خَلَفَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

335- … Nafî'den, o Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Sünnet yeri, sünnet yerini geçtiği takdirde gusül de gerekli olur."

٣٣٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: ثَنَا مُسَدِّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَاصِمٍ عَنْ زِرٍّ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

336- … Âsım'dan, o Zirr'den, o Ali *radıyallahu anh*'dan bunun aynısını rivayet etmiştir.[193]

***

192 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 85.
193 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 86.

Ebu Ca'fer dedi ki: Rivayet ettiğimiz bu eserler (ashabdan gelen rivayetler) ile iki sünnet yerinin birbirine değmesi ile guslün gerekli olduğu görüşünü kabul edenlerin görüşlerinin doğruluğu ispatlanmaktadır.

İşte rivayetler açısından bu husustaki doğru kanaat budur.

Aklî düşünme açısından konuyu ele alacak olursak; bizler onların inzalin söz konusu olmadığı fercdeki cimâ'ın bir hades olduğu hususunda görüş ayrılığı içerisinde olmadıklarını gördük.

Bazıları, böyle bir hal, hadeslerin en ileri derecede olanıdır demiş ve bundan dolayı en ileri taharet şekli olan guslü gerekli görmüştür.

Diğer bazıları, bu, hadeslerin en hafifi gibidir diyerek, taharet çeşitlerinin en hafifi olan abdest almayı gerekli görmüştür.

Bundan dolayı bizler de sünnet yerlerinin birbirlerine değmesi konusu üzerinde düşünmek istedik. Acaba bu hadeslerin en ağırı olup bundan dolayı bu iş için en ağır olan taharet şeklini mi vacip görmeliyiz, dedik.

Sonra cimâ' dolayısıyla birtakım şeylerin gerektiğini gördük. Orucun ve haccın bozulması bunlardandır. Bu bozuluş, beraberinde boşalma olmasa dahi, iki sünnet yerinin birbirine değmesiyle gerçekleşir ve bunun, hacda bir kurban kesmeyi, haccı kaza etmeyi, oruçta ise kazayı ve -bunu vacip kabul edenlerin görüşüne göre- keffareti gerektirdiğini gördük.

Eğer fercin dışında cimâ'da bulunmuş ise, hacda sadece kurban kesmek icab eder. Oruçta ise inzalde bulunmadığı sürece bir şey gerekmez. Bununla birlikte hacda ve oruçlu iken bunların hepsi de haramdır. Bir kadın ile zina eden bir erkeğe -inzalde bulunmasa dahi- had vurulur. Eğer bu işi şüphe yoluyla (kendisine helal olduğu şeklindeki bir kanaati dolayısıyla) yapacak olursa, bundan dolayı ona had uygulanmaz ancak mehir ödemesi icab eder.

Eğer fercin dışında onunla cimâ' edecek olursa, o erkeğe bundan dolayı had de, mehir de gerekmez. Ancak bu hususta onun için herhangi bir şüphe bulunmuyor ise, ona tazir cezası verilir.

Erkek bir kadın ile evlenip onunla halvete girmeden fercde cimâ'da bulunacak olsa, sonra da o kadını boşasa, ister inzalde bulunsun, ister bulunmasın mehir ödemesi gerekir, kadının da iddet beklemesi icab eder. Bu hal de o kadının (kendisini üç talakla boşamış olan) ilk kocasına helal olmasını sağlar.

Eğer fercin dışında onunla cimâ'da bulunacak olursa, bundan dolayı ona

bir şey gerekmez. Fakat onu boşaması halinde mehrin miktarı tespit edilmiş ise mehrin yarısını, mehri tespit edilmemiş ise ona mut'a (yararlanılacak bir şey) vermesi icab eder.

İşte inzalin olmadığı bu hususlarda da, inzalin olduğu cimâ'da söz konusu olan en ağır hadlerin, mehirlerin ve daha başka yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekir.

O halde bunları göz önünde bulundurup (kıyas yapıp) düşünecek olursak; hadesler ile ilgili hükümler bakımından da, bunun hadeslerin en ağırı olması gerekir ve bunun için de hadeslerde söz konusu olan en ağır taharet şekli yani gusül vacib olur.

Bu hususta bir başka delil şudur: İki sünnet yerinin birbirine değmesi sebebiyle gerekli görülen bu hususlardan sonra, ayrıca inzal söz konusu olursa, inzalin olması, ikinci bir hükmü gerektirmemektedir. Aksine hüküm iki sünnet yerinin birbirine değmesi ile alakalıdır.

Nitekim bir erkek bir kadın ile zina ettiğinde, her ikisinin sünnet yeri birbirine değdiği takdirde bundan dolayı her ikisine de had gerekir. Eğer erkek inzal oluncaya kadar kadının üzerinde kalacak olursa, bu sebeple iki sünnet yerinin kavuşması dolayısıyla onun için gerekli olan haddin dışında, hakkında ayrıca bir ceza gerekmez.

Eğer bu cimâ' şüpheli bir yolla gerçekleşirse, iki sünnet yerinin değmesinden dolayı mehir ödemesi gerekir. Sünnet yerlerinin kavuşmasından sonra inzal oluncaya kadar erkek kadının üzerinde kalacak olursa, bu inzali dolayısı ile iki sünnet yerinin değmesinden sonra, onun için vacip olan hükümden başka bir şey icab etmez. Bütün bu hususlarda cimâ' edip de inzal olan kimse hakkında hüküm ne ise, cimâ' edip de inzalde bulunmayan hakkında da aynı şekilde hüküm verilir. Bu konuda da hüküm, sünnet yerlerinin birbirlerine değmesine bağlıdır. Bu yerlerin değmesinden sonra söz konusu olan inzale göre hüküm verilmez.

Buna göre düşünme (kıyas), cimâ'da bulunup inzal olan kimse hakkında vacip olan guslün, aslında iki sünnet yerinin birbirine değmesi dolayısı ile de vacip olmasını gerektirir. Yoksa hüküm, bundan sonra gerçekleşen inzale bağlı olmamalıdır.

Bununla da: Beraberinde ister inzal bulunsun, ister bulunmasın, cimâ' guslü gerektirir, diyenlerin görüşü ispatlanmış olmaktadır.

Bu da, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un, Muhammed'in ve genel olarak ilim adamlarının -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

Bu hususta bir başka delil:

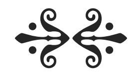
٣٣٧- أَنَّ فَهْدًا حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ، عَنْ زَيْدٍ، عَنْ جَابِرٍ، هُوَ ابْنُ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَخْطُبُ فَقَالَ: إِنَّ نِسَاءَ الأَنْصَارِ تُفْتِينَ أَنَّ الرَّجُلَ إِذَا جَامَعَ فَلَمْ يُنْزِلْ، فَإِنَّ عَلَى الْمَرْأَةِ الْغُسْلَ، وَلاَ غُسْلَ عَلَيْهِ، وَإِنَّهُ لَيْسَ كَمَا أَفْتَيْنَ، وَإِذَا جَاوَزَ الْخِتَانُ الْخِتَانَ فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ.

337- … Ebu Salih şöyle demiştir: Ben Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ı hutbe verirken ve şöyle derken dinledim: Ensar kadınları şu şekilde fetva vermektedir: "Erkek cimâ' edip de inzalde bulunmazsa, kadının gusletmesi gerekir ama erkeğin gusletmesi gerekmez." Oysa durum onların fetva verdikleri gibi değildir. Sünnet yeri, sünnet yerini geçti mi gusletmek gerekli olur.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu rivayetten anlaşıldığına göre, ensarın "Su, sudan dolayı gerekir," şeklindeki görüşleri cimâ' eden erkekler hakkında idi. Kendileriyle cimâ' edilen kadınlar için söz konusu değildi. Erkek kadın birlikteliği beraberinde inzal bulunsun, bulunmasın, kadınlar hakkında guslü gerektirir kanaatinde idiler.

Oysa bizler inzal halinde kadınların da, erkeklerin de, gusletmelerinin vacip oluşu açısından aynı hükümde olduklarını gördük. O halde buna göre düşünme (kıyas), inzalin söz konusu olmadığı birliktelik hükmünün, her ikisi için guslü gerektirmesi bakımından erkeklerle, kadınlar hakkında eşit ve aynı olmasını gerektirmektedir.

١٤- بَابُ أَكْلِ مَا غَيَّرَتِ النَّارُ هَلْ يُوجِبُ الْوُضُوءَ أَمْ لاَ؟

14- ATEŞİN ETKİSİ İLE DEĞİŞEN YİYECEKLERİ YEMEK, ABDEST ALMAYI GEREKTİRİR Mİ, GEREKTİRMEZ Mİ?

٣٣٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، وَأَحْمَدُ بْنُ دَاوُدَ قَالاَ: ثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ مَطَرٍ الْوَرَّاقِ، قَالَ: قُلْتُ عَمَّنْ أَخَذَ الْحَسَنُ الْوُضُوءُ مِمَّا غَيَّرَتْ النَّارُ؟ قَالَ: أَخَذَهُ الْحَسَنُ عَنْ أَنَسٍ، وَأَخَذَهُ أَنَسٌ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، وَأَخَذَهُ أَبُو طَلْحَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

338- … Ebu Ömer el-Havdî dedi ki: Bize Hemmam'ın, Matar el-Verrâk'-dan naklettiğine göre (Hemmam) dedi ki: Ben (Matar'a): el-Hasen, ***"Ateşin değiştirdiğinden dolayı abdest almak gerekir,"*** sözünü kimden naklediyordu? diye sordum. Matar: el-Hasen bu sözü Enes'den, Enes, Ebu Talha'dan, Ebu Talha da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakletti, diye cevap verdi.[194]

٣٣٩- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الزُّهْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ أَبِيهِ، وَهُوَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، وَهُوَ ابْنُ عَبْدٍ الْقَارِئُ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ صَاحِبِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَكَلَ ثَوْرَ أَقِطٍ فَتَوَضَّأَ مِنْهُ، قَالَ عَمْرٌو: وَالثَّوْرُ الْقِطْعَةُ.

194 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, V, 98.

339- Bize Ravh b. el-Ferac tahdis edip dedi ki: Bize Amr b. Halid tahdis edip dedi ki: Bize Yakub b. Abdurrahman ez-Zührî tahdis edip dedi ki: Bana Ubey, babasından -ki o, Muhammed b. Abdullah b. Abdilkari'dir- o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından Ebu Talha'dan, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü bir parça keş yedi ve ondan dolayı abdest aldı. (Ravilerden) Amr (hadisteki) "sevr" lafzını "parça" diye açıklamıştır.[195]

٣٤٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ خَارِجَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَوَضَّؤُوا مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ».

340- … Zeyd b. Sabit'ten, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: ***"Ateşin değiştirdiği şeyler(i yemek) den dolayı abdest alın."***[196]

٣٤١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، وَفَهْدٌ قَالاَ: ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدِ بْنِ مُسَافِرٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

341- … Abdurrahman b. Halid b. Müsafir'den, o İbn Şihab'dan kendi senediyle bu hadisi aynen zikretmiştir.

٣٤٢- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالاَ: ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَقِيلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

342- … Akil, İbn Şihab'dan kendi senediyle bu hadisi aynen zikretmiştir.

٣٤٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالاَ:حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَقِيلٌ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ خَالِدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ

195 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, V, 105.
196 Müslim, Hayz, 90.

أَنَّهُ سَأَلَ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ عُرْوَةُ: سَمِعْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما تَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

343- … Akil, İbn Şihab'dan, şöyle dediğini rivayet etti: Bana Said b. Halid b. Amr b. Osman'ın haber verdiğine göre, o Urve b. Zubeyr'e buna dair soru sormuş, Urve de: Ben Âişe *radıyallahu anhâ*'yı: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu derken dinledim, demiş ve (Urve) bu hadisi aynen zikretmiştir.

٣٤٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ أَنَّ أَبَا سَعِيدِ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، أَخْبَرَهُ أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَتْ لَهُ بِسَوِيقٍ، فَشَرِبَ، ثُمَّ قَالَتْ: يَا ابْنَ أَخِي تَوَضَّأْ، فَقَالَ: إِنِّي لَمْ أُحْدِثْ شَيْئًا فَقَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَوَضَّئُوا مِمَّا مَسَّتْ النَّارُ».

344- … Yahya b. Ebi Kesir şöyle demiştir: Bana Ebu Seleme b. Abdurrahman b. Avf'ın tahdis ettiğine göre Ebu Said b. Ebi Süfyan b. el-Mugire kendisine şunu haber vermiştir: O Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşi Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ*'nın yanına girdi. Ona sevik (kavurt) getirilmesini istedi. O da içti. Sevde daha sonra: Kardeşimin oğlu, kalk abdest al, dedi. Ebu Said: Ben abdestimi bozacak bir şey yapmadım, deyince, Sevde şöyle dedi: Şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Ateşin temas ettiği şeylerden ötürü abdest alın,"*** dedi.[197]

٣٤٥- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ بَكْرِ بْنِ مُضَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ بَكْرِ بْنِ سَوَادَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ بْنِ سَعِيدِ بْنِ الأَخْنَسِ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: يَا ابْنَ أُخْتِي.

197 Ebu Davud, Taharet, 75; Nesâî, Taharet, 121, 122.

345- … Ebu Süfyan b. Said b. el-Ahnes'den, o Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ*'dan bu hadisin aynısını rivayet etmiş, ayrıca orada: "Ey kızkardeşimin oğlu" dediğini belirtmiştir.

٣٤٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ وَفَهْدٌ قَالاَ: ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

346- … İbn Şihab'dan kendi senediyle bu hadisin aynısını zikretmiştir.

٣٤٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَوَضَّئُوا مِمَّا غَيَّرَتْ النَّارُ، وَلَوْ مِنْ ثَوْرِ أَقِطٍ».

347- … Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Ateşin değişikliğe uğrattığı şeylerden dolayı -bu isterse kurutulmuş bir süt (keş) parçası olsun- abdest alın,"*** buyurdu.[198]

٣٤٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَوَضَّئُوا مِنْ ثَوْرِ أَقِطٍ.

348- … Muhammed b. Amr'dan, o Ebu Seleme'den, Ebu Hureyre'den, şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Kurutulmuş bir parça sütten dolayı (dahi olsa) abdest alın,"*** buyurdu.

٣٤٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُقَدَّمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَوَضَّئُوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ، وَلَوْ مِنْ ثَوْرِ أَقِطٍ».

198 Müslim, Hayz, 90; Tirmizî, Taharet, 58; Ebu Davud, Taharet, 75; Nesâî, Taharet, 121…

فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، فَإِنَّا نَدَّهِنُ بِالدُّهْنِ وَقَدْ سُخِّنَ بِالنَّارِ، وَنَتَوَضَّأُ بِالْمَاءِ وَقَدْ سُخِّنَ بِالنَّارِ.

فَقَالَ: يَا ابْنَ أَخِي، إِذَا سَمِعْتُ الْحَدِيثَ مِنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلاَ تَضْرِبْ لَهُ الأَمْثَالَ.

349- … Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Kurutulmuş bir süt parçasından dolayı dahi olsa, ateşin değdiği şeylerden dolayı abdest alın,"*** buyurdu.

İbn Abbas *radıyallahu anh* bunun üzerine: Ey Ebu Hureyre! Bizler ateşle ısıtılmış olduğu halde yağ sürünüyor, ateşte ısıtılmış su ile abdest alıyoruz, deyince, Ebu Hureyre şu cevabı verdi: Kardeşimin oğlu, sen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen bir hadis dinlediğin takdirde, ona benzer misaller getirmeye kalkışma.

٣٥٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ مُضَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ يَعْقُوبَ أَنَّ عِرَاكَ بْنَ مَالِكٍ أَخْبَرَهُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «تَوَضَّئُوا مِمَّا مَسَّتْ النَّارُ».

350- … el-Haris b. Yakub'un tahdis ettiğine göre, Irâk b. Malik kendisine haber verip şöyle demiştir: Ben Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ı şöyle derken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: ***"Ateşin temas ettiği şeyler(i yemek)den dolayı abdest alın,"*** buyururken dinledim.

٣٥١- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ بَكْرِ بْنِ سَوَادَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ قَارِظٍ قَالَ: رَأَيْت أَبَا هُرَيْرَةَ يَتَوَضَّأُ عَلَى ظَهْرِ الْمَسْجِدِ فَقَالَ: أَكَلْت مِنْ أَثْوَارِ أَقِطٍ، فَتَوَضَّأْت، إِنِّي سَمِعْت رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «تَوَضَّئُوا مِمَّا مَسَّتْ النَّارُ».

351- … İbrahim b. Abdullah b. Kârız şöyle demiştir: Ebu Hureyre'yi mescidin damında abdest alırken gördüm. Bu arada dedi ki: Ben kurutulmuş sütten birkaç parça yediğim için abdest aldım. Çünkü ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: ***"Ateşin temas ettiği şeyden dolayı abdest alın,"*** buyururken işittim.

٣٥٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالاَ: ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

352- … İbn Şihab'dan, kendi senedi ile bu hadisin aynısını zikretmiştir.

٣٥٣- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو الأَوْزَاعِيِّ، عَنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ حَنْطَبٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

353- … el-Muttalib b. Hantab'dan, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunun aynısını rivayet etmiştir.

٣٥٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، عَنْ حُسَيْنٍ الْمُعَلِّمِ، عَنْ يَحْيَى، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

354- … Huseyn el-Muallim'den, o Yahya'dan kendi senediyle yukarıdaki hadisin aynısını zikretmiştir.

٣٥٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ صَالِحٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ أَبِي الرَّبِيعِ، عَنِ الْقَاسِمِ، مَوْلَى مُعَاوِيَةَ قَالَ: أَتَيْتُ الْمَسْجِدَ فَرَأَيْتُ النَّاسَ مُجْتَمِعِينَ عَلَى شَيْخٍ يُحَدِّثُهُمْ، قُلْت مَنْ هَذَا؟ قَالُوا: سَهْلُ بْنُ الْحَنْظَلِيَّةِ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَكَلَ لَحْمًا فَلْيَتَوَضَّأْ».

355- … Süleyman b. Ebi'r-Rabî'den, o Muaviye'nin azatlısı el-Kasım'dan, şöyle dediğini rivayet etti: Mescide gittim. İnsanların, kendilerine hadis nakleden bir hocanın etrafında toplanmış olduklarını gördüm. Ben: Bu kimdir? diye sordum. Onlar: Bu, Sehl b. el-Hanzaliyye'dir, dediler. Onun şöyle dediğini duydum: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Kim et yerse abdest alsın,"*** buyurdu.[199]

٣٥٦- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: كُنَّا نَتَوَضَّأُ مِمَّا غَيَّرَتْ النَّارُ، وَنُمَضْمِضُ مِنَ اللَّبَنِ، وَلاَ نُمَضْمِضُ مِنَ التَّمْرِ.

356- … Ebu Kılâbe'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir adamdan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bizler ateşin (etkisi ile) değiştirdiği şeyler(i yemek)den dolayı abdest alır, sütten dolayı ağzımızı çalkalar fakat hurma yediğimiz için ağzımızı çalkalamazdık.[200]

***

Bundan dolayı bazıları ateşin değişikliğe uğrattığı şeyleri yemekten dolayı abdest alınacağı görüşünü kabul etmiş ve bu rivayetleri delil göstermiştir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek: Bunlar sebebiyle abdest almak gerekmez, demiştir.

Onlar bu kanaatlerini de, bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayetlere dayanarak ileri sürmüşlerdir:

٣٥٧- حَدَّثَنِي يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ. ح وَحَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ كَتِفَ شَاةٍ ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

199 Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebir*, VI, 98; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 180.
200 Hadisin birinci bölümü: İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 51.

357- … Malik, Zeyd b. Eslem'den, o Ata b. Yesar'dan, onun İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir koyun kürek kemiğini(n üzerindeki eti) yedikten sonra abdest almaksızın namaz kıldı.[201]

٣٥٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالَ. ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ بِإِسْنَادِهِ.

358- … Ravh b. el-Kasım, Zeyd b. Eslem'den hadisi senediyle buna yakın olarak zikretti.

٣٥٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنِ عَطَاءٍ قَالَ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الزُّبَيْرِ الْحَنْظَلِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْعَبَّاسِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

359- … Ali b. Abdullah b. el-Abbas'tan, o babasından, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın şekilde zikretti.

٣٦٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الصُّورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ ثَوْبَانَ، عَنْ دَاوُد بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

360- … Davud b. Ali'den, o babasından, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'-dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etti.

٣٦١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمُرَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

201 Buhârî, Vudu, 50; Müslim, Hayz, 91; Ebu Davud, Taharet, 84; Malik, Taharet, 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 267, 281, 366, II, 389.

361- … Katâde'den, o Yahya b. Ya'mur'dan, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etti.

٣٦٢- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِي نُعَيْمٍ هُوَ وَهْبُ بْنُ كَيْسَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: أَكَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُبْزًا وَلَحْمًا ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

362- … Muhammed b. Amr b. Ata'dan, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas şöyle demiştir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ekmek ve et yedi." Sonra da hadisi aynen zikretti.

٣٦٣- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَسْوَدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَلْحَلَةَ الدُّؤَلِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، أَنَّهُ دَخَلَ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَوْمًا فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ، فَضَرَبَ عَلَى يَدِي وَقَالَ: عَجِبْتُ مِنْ نَاسٍ يَتَوَضَّئُونَ مِمَّا مَسَّتْ النَّارُ، وَاللهِ لَقَدْ جَمَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ يَوْمًا ثِيَابَهُ، ثُمَّ أُتِيَ بِثَرِيدٍ، فَأَكَلَ مِنْهَا، ثُمَّ قَامَ فَخَرَجَ إِلَى الصَّلاَةِ، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

363- … Muhammed b. Amr b. Halhala ed-Düelî'den, onun Muhammed b. Amr b. Ata'dan rivayet ettiğine göre, o bir gün Meymûne *radıyallahu anhâ*'nın evinde İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın yanına girdi. İbn Abbas benim (Muhammed b. Amr) ellerime vurdu ve şöyle dedi: Bazılarının ateşin temas ettiği şeyleri yemekten dolayı abdest almalarına şaşıyorum. Allah'a yemin ederim, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gün elbiselerini giydi. Sonra ona tirit getirildi. O tiritten yedi. Sonra kalktı ve abdest almadan namaza gitti.

٣٦٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ، وَالرَّبِيعُ الْمُؤَذِّنُ، قَالاَ: ثَنَا أَسَدٌ. ح

وَحَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ أَبِي إِيَاسٍ. ح

364- Bize Yunus ve er-Rebî el-Müezzin tahdis ederek dediler ki: Bize Esed tahdis etti, H.

Yine bize Bekir b. İdris tahdis ederek dedi ki: Bize Âdem b. Ebi İyas tahdis etti, H.

٣٦٥- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالُوا: ثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَوْنٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللهِ الثَّقَفِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ شَدَّادِ بْنِ الْهَادِ يُحَدِّثُ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ إِلَى الصَّلَاةِ، فَنَشَلَتْ لَهُ كَتِفًا، فَأَكَلَ مِنْهَا، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

365- Ayrıca bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Davud tahdis etti. Hepsi (Esed, Âdem ve Ebu Davud) dedi ki: Bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Ben Ebu Avn Muhammed b. Abdullah es-Sekafî'yi şöyle derken dinledim: Abdullah b. Şeddad b. el-Hâd'ı, Ümmü Seleme'den tahdis ederken dinledim: Buna göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza gitmişti. Ümmü Seleme ona bir kürek kemiğinin üzerindeki eti sıyırdı. O da onu yedikten sonra abdest almadan (abdestini tazelemeden) çıktı ve namaz kıl(dır)dı.[202]

٣٦٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ شَدَّادٍ يَقُولُ: سَأَلَ مَرْوَانُ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتْ النَّارُ، فَأَمَرَهُ بِهِ ثُمَّ قَالَ كَيْفَ نَسْأَلُ أَحَدًا، وَفِينَا أَزْوَاجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَأَرْسَلُوا إِلَى أُمِّ سَلَمَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلُوهَا، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ شُعْبَةَ.

366- … Süfyan es-Sevri, Ebu Avn'dan, şöyle dediğini rivayet etti: Abdullah b. Şeddad'ı şöyle derken dinledim: Mervan, Ebu Hureyre'ye ateşin değişikliğe uğrattığı şey(i yemek)den dolayı abdest almaya dair soru sordu. Ebu Hureyre ona abdest almasını emrettikten sonra aramızda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zevceleri bulunduğu halde nasıl bir başkasına

202 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 317, 323.

(buna dair hükmü) sorarız, dedi. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zevcesi Ümmü Seleme'ye haber gönderip ona sordular. Bundan sonra (Süfyan) Şu'be'nin rivayet ettiği şekilde hadisi aynen zikretti.

٣٦٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يُوسُفَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: قَرَّبْت إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَنْبًا مَشْوِيًّا، فَأَكَلَ مِنْهُ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

367- … Süleyman b. Yesar'dan, o Ümmü Seleme'den, şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ızgara yapılmış bir kaburga takdim ettim. O da ondan yedi ve abdest almadı.[203]

٣٦٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ أُتِينَا وَمَعَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِطَعَامٍ، فَأَكَلْنَا ثُمَّ قُمْنَا إِلَى الصَّلَاةِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ أَحَدٌ مِنَّا، ثُمَّ تَعَشَّيْنَا بِبَقِيَّةِ الشَّاةِ، ثُمَّ قُمْنَا إِلَى صَلَاةِ الْعَصْرِ، وَلَمْ يَمَسَّ أَحَدٌ مِنَّا مَاءً.

368- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Davud et-Tayalisi tahdis edip dedi ki: Bize Zaide b. Kudame tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed b. Akîl, Câbir b. Abdullah'tan, şöyle dediğini nakletti: Beraberimizde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de bulunduğu bir sırada bize bir yemek getirildi. Biz de yedik, sonra bizden herhangi bir kimse abdest almadan namaza kalktık. Sonra koyunun geri kalan kısmını da akşam yemeği (öğle sonrası yenen yemeğe aşâ denilir) olarak yedik. Sonra ikindi namazını kılmak üzere kalktık. Bizden hiç kimsenin eli suya değmedi.

٣٦٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

203 Tirmizî, Et'ıme, 27; Nesâî, Taharet, 122; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 307.

369- … Abdullah b. Amr, Abdullah b. Muhammed'den hadisi kendi senediyle aynı şekilde nakletti.

٣٧٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: دَعَتْنَا امْرَأَةٌ مِنَ الأَنْصَارِ فَذَبَحَتْ لَنَا شَاةً، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ، وَرَشَّتْ لَنَا صُوَرًا فَدَعَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالطَّهُورِ، فَأَكَلْنَا ثُمَّ صَلَّى، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

370- … Muhammed b. el-Münkedir'den, o Câbir *radıyallahu anh*'dan, şöyle dediğini rivayet etti: Ensardan bir kadın bizi davet etti. Bize bir koyun kesti deyip hadisi (368 no'lu hadis manasında) zikretti. Kadın, bizim için yere serdiği hasır üzerine su serpti. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de abdest suyu getirilmesini istedi. Biz yemek yedik. Sonra namaz kıldı, ancak abdest almadı.[204]

٣٧١- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ زَاذَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ ابْنِ الْمُنْكَدِرِ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: حَدِّثِينِي فِي شَيْءٍ مِمَّا غَيَّرَتْ النَّارُ، فَقَالَتْ: قَلَّ مَا كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْتِينَا إِلَّا قَلَيْنَا لَهُ حَبَّةً تَكُونُ بِالْمَدِينَةِ، فَيَأْكُلُ مِنْهَا وَيُصَلِّي وَلاَ يَتَوَضَّأُ.

371- … Muhammed b. el-Münkedir şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımlarından birisinin yanına girdim. Ben: Ateşin değişikliğe uğrattığı şeyler ile ilgili bir hususta bana bir hadis nakleder misin? dedim. O dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanımıza gelip de kendisine Medine'de yetişen bir baklagilden kızartmadığımız çok nadir olurdu. O da ondan yer ve abdest almadan namaz kılardı.[205]

٣٧٢- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ زَاذَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ

204 Ebu Davud, Taharet, 74; Tirmizî, Taharet, 59; İbn Mâce, Taharet, 189.
205 Buhârî, Vudu, 57.

ابْنِ الْمُنْكَدِرِ، قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى فُلاَنَةَ بَعْضِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ سَمَّاهَا وَنَسِيتُ.

قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعِنْدِي بَطْنُ شَاةٍ مُعَلَّقٌ فَقَالَ: «لَوْ طَبَخْتِ لَنَا مِنْ هَذَا الْبَطْنِ كَذَا وَكَذَا. قَالَتْ: فَصَنَعْنَاهُ فَأَكَلَ، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

372- … Umare b. Zâzân, Muhammed b. el-Münkedir'den şöyle dediğini nakletmektedir: Ben Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zevcelerinden birisi olan filan annemizin huzuruna girdim. -(Umare b. Zazan dedi ki:) Muhammed b. el-Münkedir onun adını verdiği halde ben unuttum.-

Peygamber efendimizin eşi dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma geldi. Bende de asılı duran bir parça ciğer vardı. Allah Rasûlü: ***"Şu ciğerlerden bize şöyle şöyle bir yemek pişirsen,"*** dedi. Mü'minlerin annesi dedi ki: Biz de onu ona pişirdik, ondan yedi ve abdest almadı.

٣٧٣- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ عَمَّارِ بْنِ أَبِي عَمَّارٍ عَنْ أُمِّ حَكِيمٍ قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَكَلَ كَتِفًا فَأَذِنَهُ بِلاَلٌ بِالأَذَانِ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

373- … Ammar b. Ebi Ammar'dan, o Ümmü Hakîm'den, şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanıma girdi ve bir omuz etinden yedi. Bilal ona ezanın okunduğunu haber verince, o da abdest almadan namaz kıldırdı.[206]

٣٧٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ وَرَبِيعٌ الْجِيزِيُّ وَصَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالُوا: ثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا فَائِدٌ مَوْلَى عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: طُبِخَتْ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَطْنُ شَاةٍ، فَأَكَلَ مِنْهَا ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ، وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

374- … Ubeydullah b. Ali'nin azadlısı Fâid'den, o Ubeydullah'dan, o dedesinden, şöyle dediğini nakletti: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e

206 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, XXV, 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 416.

bir koyun ciğeri pişirdim. O da ondan yedikten sonra abdest almadan yatsı namazını kıl(dır)dı.[207]

٣٧٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي عَمْرٍو عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ الْعِشَاءَ.

375- … Ebu Rafî'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın olarak zikretti, ancak yatsı namazından bahsetmedi.

٣٧٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سَالِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حُمَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَتْنِي هِنْدُ بِنْتُ سَعِيدِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، عَنْ عَمَّتِهَا قَالَتْ: زَارَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَكَلَ عِنْدَنَا كَتِفَ شَاةٍ ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

376- … Ebu Said el-Hudri'nin oğlu Said'in kızı Hind, halasından, şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizleri ziyaret etti. Sonra bizde bir koyunun kürek kemiğini yedi, ardından abdest almadan kalkıp namaz kıl(dır)dı.

٣٧٧- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ الزُّبَيْدِيِّ قَالَ: أَكَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَعَامًا فِي الْمَسْجِدِ قَدْ شُوِيَ، ثُمَّ أُقِيمَتْ الصَّلَاةُ فَمَسَحْنَا أَيْدِيَنَا بِالْحَصْبَاءِ، ثُمَّ قُمْنَا نُصَلِّي وَلَمْ نَتَوَضَّأْ.

377- … Abdullah b. el-Haris ez-Zubeydî şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile mescidde ateş üzerinde pişirilmiş bir yemek yedik. Sonra namaz için kamet getirildi. Ellerimizi yerdeki küçük çakıl taşlarına sildikten sonra kalkıp namaz kıldık ve abdest almadık.

207 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, XXV, 84, 85.

٣٧٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الأُوَيْسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي جَعْفَرُ بْنُ عَمْرِو بْنِ أُمَيَّةَ أَنَّ أَبَاهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْكُلُ ذِرَاعًا، يَحْتَزُّ مِنْهَا فَدُعِيَ إِلَى الصَّلاَةِ، فَقَامَ فَطَرَحَ السِّكِّينَ، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

378- … Salih b. Keysan'dan, o İbn Şihab'dan, şöyle dediğini rivayet etti: Bana Ca'fer b. Amr b. Umeyye'nin haber verdiğine göre, onun babası şöyle demiştir: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bir kolu yerken onun üzerindeki eti sıyırdığını gördüm. Namaz kıldırmak üzere çağırıldı. Ayağa kalkıp bıçağı bir kenara bıraktı ve abdest almadan namaz kıl(dır)dı.[208]

٣٧٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ بَشِيرِ بْنِ يَسَارٍ، مَوْلَى بَنِي حَارِثَةَ أَنَّ سُوَيْدَ بْنَ النُّعْمَانِ، حَدَّثَهُ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ خَيْبَرَ، حَتَّى إِذَا كَانَ بِالصَّهْبَاءِ، وَهِيَ مِنْ أَدْنَى خَيْبَرَ نَزَلَ فَصَلَّى الْعَصْرَ، ثُمَّ دَعَا بِالأَزْوَادِ، فَلَمْ يُؤْتَ إِلَّا بِالسَّوِيقِ فَأَمَرَ بِهِ فَثُرِّيَ، فَأَكَلَ وَأَكَلْنَا، ثُمَّ قَامَ إِلَى الْمَغْرِبِ، فَمَضْمَضَ وَمَضْمَضْنَا ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

379- … Yahya b. Said'den, onun Hariseoğullarının azadlısı Beşir b. Yesar'dan rivayet ettiğine göre, Suveyd b. en-Numan kendisine şunu tahdis etmiştir: Suveyd, Hayber senesi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile sefere çıkmıştı. -Hayber yakınındaki- es-Sahbâ'ya vardığında inip ikindi namazını kıl(dır)dı. Daha sonra azıkların getirilmesini emretti. Sevik (kavurt)dan başka bir şey getirilmedi. Emri üzerine hafif ıslatıldı. O da yedi, biz de yedik. Daha sonra akşam namazı için kalktı. O ağzını çalkaladı, biz de çalkaladık, sonra da abdest almadan (bize) namaz kıl(dır)dı.[209]

٣٨٠- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يَحْيَى، فَذَكَرَ نَحْوَهُ بِإِسْنَادِهِ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ: وَهِيَ مِنْ أَدْنَى خَيْبَرَ.

208 Buhârî, Vudu, 50, Cihad, 92, At'ime, 20, 26, 58; Müslim, Hayz, 92, 93; Tirmizî, At'ime, 33.
209 Buhârî, Vudu, 51, 54; Cihad, 123, At'ime, 7, 51, Meğazi, 28; İbn Mâce, Taharet, 66; Malik, Taharet, 20; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 488.

380-... Yahya bu hadisi buna yakın olarak kendi senediyle zikretmiş olmakla birlikte rivayetinde "Hayber yakınındaki" ifadesini kullanmamıştır.

٣٨١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْجُعَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ أَنَّ عَمْرَو بْنَ عُبَيْدِ اللهِ حَدَّثَهُ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ كَتِفًا ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

381- ... el-Cuayd b. Abdurrahman'ın el-Hasen b. Abdullah b. Ubeydullah'tan rivayet ettiğine göre, Amr b. Ubeydullah kendisine tahdis ederek şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bir kürek kemiği(nin eti)ni yerken gördüm. Sonra da abdest almadan kalkıp namaz kıl(dır)dı.[210]

٣٨٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَابِتٍ وَغَيْرِهِ مِنْ مَشْيَخَةِ بَنِي عَبْدِ الأَشْهَلِ، عَنْ أُمِّ عَامِرِ بْنِ يَزِيدَ، امْرَأَةٍ، مِمَّنْ بَايَعَتْ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَقٍ فِي مَسْجِدِ بَنِي عَبْدِ الأَشْهَلِ، فَعَرَّقَهُ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

382- ... Abdullah b. Sâbit'ten ve Abduleşhel oğullarından olan onun dışındaki ileri gelenlerin, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bey'at etmiş kadınlardan birisi olan Ümmü Âmir b. Yezid'den rivayet ettiklerine göre, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, Abduleşhel oğulları Mescidinde iken, üzerinden çoğunluğu alınmış bir parça et bulunan bir kemik getirdi. O da üzerindeki etleri sıyırdıktan sonra kalkıp namaz kıldı ve abdest almadı.[211]

***

Bu rivayetlerde, ateşin değmesi ile pişmiş olan bir yemeği yemenin bir hades (abdest bozucu hal) olmasını reddeden ifadeler bulunmaktadır. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle bir şeyi yediğinden dolayı abdest almamıştır.

210 Hadis daha önce geçmiş ve kaynakları gösterilmiştir.
211 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, XXV, 148, 149.

Bununla birlikte ilk grup rivayetlerde, onun emrettiği abdest almanın, namaz abdesti olması da, namaz abdesti değil de elin yıkanması olması da mümkündür. Şu kadar var ki, bizim naklettiğimiz rivayetlerle onun hem abdest aldığı, hem abdest almadığı sabit olmuştur.

Bundan dolayı bunlardan hangisinin en son uygulaması olduğunu öğrenmek istedik. Bu incelememizde İbn Ebi Davud'un, Ebu Umeyye'nin ve Ebu Zür'a ed-Dımeşkî'nin bizlere tahdis ederek şöyle dediklerini gördük:

٣٨٣- ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، وَأَبُو أُمَيَّةَ، وَأَبُو زُرْعَةَ الدِّمَشْقِيُّ، قَدْ حَدَّثُونَا، قَالُوا: حَدَّثَنَا عَلِيُّ ابْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: كَانَ آخِرُ الأَمْرَيْنِ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تَرْكُ الْوُضُوءِ مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ.

383- … Câbir b. Abdullah şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki uygulamadan en son yaptığı, ateşin teması sonucu pişen şeylerden dolayı abdest almayı terk etmesi olmuştur.[212]

٣٨٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ ثَوْرَ أَقِطٍ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ أَكَلَ بَعْدَهُ كَتِفًا فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

384- … Süheyl b. Ebi Salih'ten, onun babasından, onun Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir parça kurutulmuş süt (keş) yedi. Sonra abdest aldı, ondan sonra ise bir kürek kemiği eti yedi ve abdest almadan namaz kıl(dır)dı.

***

Böylece zikrettiğimiz bu rivayetlerle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki uygulamadan yaptığı son uygulamanın, ateşle pişen şeylerden dolayı abdest almayı terk etmek olduğu ve buna muhalif gelen şeylerin ikinci

212 Ebu Davud, Taharet, 74; Nesâî, Taharet, 122.

uygulaması ile nesh edildiği sabit olmaktadır.

Bu husus, Allah Rasûlü'nün emrettiği vudû' (abdest) ile namaz abdestini kastetmiş olması halinde böyledir.

Eğer namaz abdestini kastetmemiş ise, birinci gruptaki hadislerde sözü geçen ateşle pişmiş şeyleri yemenin bir hades olmadığı da sabit olur.

Böylelikle bu rivayetlerin sözünü ettiğimiz şekilde tashih edilmesi suretiyle, ateşin temas ettiği her bir şeyin (yenilmesinin) bir hades olmadığı da sabit olmaktadır.

Aynı şekilde bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir topluluk da rivayet etmiştir:

٣٨٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَبَاحُ بْنُ أَبِي مَعْرُوفٍ، عَنْ عَطَاءٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ. ح

385- Bize Ebu Bekre tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Rebah b. Ebi Ma'ruf, Ata'dan tahdis etti, o Câbir *radıyallahu anh*'dan, H.

٣٨٦- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ. ح

386- Yine bize Ebu Bekre tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Hişam, Ebu'z-Zübeyr'den tahdis etti. O Câbir *radıyallahu anh*'dan, H.

٣٨٧- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ. ح

387- Yine bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Davud tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Avane, Ebu Bişr'den tahdis etti. O Süleyman b. Kays'dan, o Câbir *radıyallahu anh*'dan, H.

٣٨٨- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرِو ابْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. ح

388- Yine bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize İbrahim b. Beşşar tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, Amr b. Dinar'dan tahdis etti, o Câbir *radıyallahu anh*'dan, H.

٣٨٩- وَحَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَمْرٍو، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. ح

389- Bize Yunus da tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, Amr'dan tahdis etti. O Câbir *radıyallahu anh*'dan, H.

٣٩٠- وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ ابْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: أَكَلْنَا مَعَ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُبْزًا وَلَحْمًا، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ. وَفِي حَدِيثِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدٍ خَاصَّةً: وَأَكَلْنَا مَعَ عُمَرَ خُبْزًا وَلَحْمًا، ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ وَلَمْ يَمَسَّ مَاءً.

390- Yine bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Davud tahdis edip dedi ki: Bize Zaide tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed b. Akîl, Câbir *radıyallahu anh*'dan tahdis ederek, onun şöyle dediğini nakletti: Ebu Bekir es-Sıddik *radıyallahu anh* ile birlikte ekmek ve et yedik, sonra namaz kıldı ve abdest almadı.

Özellikle de Abdullah b. Muhammed'in rivayetinde "Ömer ile ekmek ve et yedik, sonra namaza kalktı ve elini suya değdirmedi," denilmektedir.[213]

٣٩١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ مُحَمَّدٍ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ وَعَمْرٍو رَضِيَ اللهُ عَنْهُما مِثْلَهُ.

213 Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübra*, I, 154; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 47; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 304.

391- … Muhammed b. el-Münkedir'den, o Câbir'den, o Ebu Bekir ve Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan bunun aynısını rivayet etmiştir.

٣٩٢- حَدَّثَنَا يُونُس، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي نُعَيْمٍ وَهْبِ بْنِ كَيْسَانَ أَنَّهُ سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: رَأَيْت أَبَا بَكْرٍ الصِّدِّيق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَكَلَ لَحْمًا ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

392- … Ebu Nuaym Vehb b. Keysan'dan rivayete göre, o Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken dinlemiştir: Ebu Bekir es-Sıddik *radıyallahu anh*'ı gördüm. Et yedi, sonra da abdest almadan namaz kıldı.

٣٩٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، قَالَ: قَالَ لِي سُلَيْمَانُ بْنُ هِشَامٍ: إِنَّ هَذَا لاَ يَدَعُنَا يَعْنِي الزُّهْرِيَّ أَنْ نَأْكُلَ شَيْئًا إِلَّا أَمَرَنَا أَنْ نَتَوَضَّأَ مِنْهُ.

فَقُلْتُ: سَأَلْتُ عَنْهُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيِّبِ فَقَالَ: إِذَا أَكَلْتَهُ فَهُوَ طَيِّبٌ، لَيْسَ عَلَيْك فِيهِ وُضُوءٌ فَإِذَا خَرَجَ فَهُوَ خَبِيثٌ عَلَيْك فِيهِ الْوُضُوءُ.

فَقَالَ: مَا أَرَاكُمَا إِلَّا قَدْ اِخْتَلَفْتُمَا، فَهَلْ بِالْبَلَدِ مِنْ أَحَدٍ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، أَقْدَمُ رَجُلٍ …فِي جَزِيرَةِ الْعَرَبِ.

قَالَ: مَنْ هُوَ؟ قُلْتُ: عَطَاءٌ فَأَرْسَلَ، فَجِيءَ بِهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذَيْنِ قَدْ اِخْتَلَفَا عَلَيَّ فَمَا تَقُولُ؟ فَقَالَ: حَدَّثَنَا جَابِرُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، ثُمَّ ذَكَرَ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

393- Bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Ömer el-Havdî tahdis edip dedi ki: Bize Hemmam tahdis edip dedi ki: Bize Katade tahdis edip dedi ki: Süleyman b. Hişam bana şunları söyledi: Bu (ez-Zühri'yi kastediyor), her ne yersek yiyelim mutlaka bizim o sebeple abdest almamızı emretmeden bırakmıyor.

Bunun üzerine ben (Katâde) dedim ki: Ben buna dair Said b. el-Müseyyeb'e sordum. O şöyle dedi: Eğer sen onu yiyecek olursan, bu hoş ve temiz bir şeydir. Bundan dolayı senin abdest alma yükümlülüğün yoktur. Ama

(def-i hacetle) dışarı çıktığı takdirde bu pis bir şey olur ve bundan dolayı abdest alman gerekir.

Bu sefer Süleyman: Gördüğüm kadarıyla her ikiniz de bu hususta ihtilaf ettiniz. Peki bu şehirde (soru soracağım bilgili) bir kimse var mıdır? diye sordu. Ben: Evet, Arap yarımadasında...[214] en eski adam var, dedim. O: O dediğin kişi kimdir? diye sordu. Ben; Ata'dır, dedim. Haberci gönderip onu çağırttı. Ata gelince, Süleyman b. Hişam ona: Bu iki kişi benim onlara sorduğum hususta ayrılığa düştüler. Sen ne dersin? dedi. Ata dedi ki: Bize Câbir b. Abdullah tahdis etti. Sonra da Ebu Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh*'dan diyerek önceki hadisin aynısını zikretti.

٣٩٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: حَدَّثَنِي جَابِرٌ أَنَّهُ رَأَى أَبَا بَكْرٍ فَعَلَ ذٰلِكَ.

394- … el-Evzai'den, o Ata'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bana Câbir'in tahdis ettiğine göre, o Ebu Bekir'i bu şekilde hareket ederken görmüştür.

٣٩٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ حَمَّادٍ وَمَنْصُورٍ وَسُلَيْمَانُ وَمُغِيرَةُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ وَعَلْقَمَةَ خَرَجَا مِنْ بَيْتِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ يُرِيدَانِ الصَّلاَةَ فَجِيءَ بِقَصْعَةٍ مِنْ بَيْتِ عَلْقَمَةَ، فِيهَا ثَرِيدٌ وَلَحْمٌ فَأَكَلاَ فَمَضْمَضَ ابْنُ مَسْعُودٍ وَغَسَلَ أَصَابِعَهُ، ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ.

395- … Hammâd, Mansur, Süleyman ve Mugîre'den, onların İbrahim'den rivayet ettiğine göre, İbn Mesud ve Alkame, namaz kılmak için Abdullah b. Mesud'un evinden çıktılar. Alkame'nin evinden içinde tirit ve et bulunan büyükçe bir kap getirildi. Her ikisi de ondan yediler. İbn Mesud ağzını çalkalayıp parmaklarını yıkadı, sonra da namaz kılmaya kalktı.[215]

٣٩٦- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنِ الْحَجَّاجِ، عَنِ

214 Muhtemelen asıl nüshada bir boşluk var. (Çeviren).
215 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 49.

الأَعْمَشِيّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: لِأَنْ أَتَوَضَّأَ مِنَ الْكَلِمَةِ الْمُنْتِنَةِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَتَوَضَّأَ مِنَ اللُّقْمَةِ الطَّيِّبَةِ.

396- … İbrahim et-Teymî'den, o babasından, o İbn Mesud'dan, şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Kötü bir sözden dolayı abdest almayı, helal ve temiz bir lokmadan dolayı abdest almaktan daha çok severim.[216]

٣٩٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، وَصَفْوَانِ بْنِ سُلَيْمٍ أَنَّهُمَا أَخْبَرَاهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْحَارِثِ التَّيْمِيّ، عَنْ رَبِيعَةَ ابْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْهَدِيرِ أَنَّهُ تَعَشَّى مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

397- … Muhammed b. İbrahim b. el-Haris et-Teymî'den, onun Rabîa b. Abdullah b. el-Hudîr'den rivayet ettiğine göre, o Ömer b. el-Hattab ile birlikte akşam yemeği yedikten sonra abdest almadan namaz kıldı.

٣٩٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ ضَمْرَةَ بْنِ سَعِيدٍ الْمَازِنِيّ عَنْ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ عُثْمَانَ أَكَلَ خُبْزًا وَلَحْمًا، وَغَسَلَ يَدَيْهِ، ثُمَّ مَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

398- … Damra b. Said el-Mâzinî'den, onun Eban b. Osman *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Osman, ekmek ve et yedi ve ellerini yıkadı. Sonra da ellerini yüzüne sürdü, arkasından abdest almadan namaz kıldı.

٣٩٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ عُتْبَةَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ حُنَيْنٍ قَالَ: رَأَيْت عُثْمَانَ أُتِيَ بِثَرِيدٍ فَأَكَلَ، ثُمَّ تَمَضْمَضَ، ثُمَّ غَسَلَ يَدَهُ، ثُمَّ قَامَ فَصَلَّى بِالنَّاسِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

399- … Utbe b. Müslim'den, onun Ubeyd b. Huneyn'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben Osman *radıyallahu anh*'a bir tirit getirildiğini ve

216 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 134.

onun ondan yedikten sonra ağzını çalkalayıp arkasından elini yıkadığını, sonra da abdest almadan cemaate namaz kıldırdığını gördüm.

٤٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي نَوْفَلِ بْنِ أَبِي عَقْرَبٍ الْكِنَانِيِّ، قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ أَكَلَ خُبْزًا رَقِيقًا وَلَحْمًا، حَتَّى سَالَ الْوَدَكُ عَلَى أَصَابِعِهِ، فَغَسَلَ يَدَهُ وَصَلَّى الْمَغْرِبَ.

400- … Ebu Nevfel b. Ebi Akreb el-Kinânî dedi ki: İbn Abbas'ın ince ekmek ve et yediğini ve hatta yağın parmakları üzerinden aktığını gördüm. Sonra elini yıkayıp akşam namazını kıldı.

٤٠١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ طَارِقٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ أُتِيَ بِجَفْنَةٍ مِنْ ثَرِيدٍ وَلَحْمٍ عِنْدَ الْعَصْرِ، فَأَكَلَ مِنْهَا، فَأُتِيَ بِمَاءٍ، فَغَسَلَ أَطْرَافَ أَصَابِعِهِ، ثُمَّ صَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ.

401- … Tarık'tan, onun Said b. Cubeyr'den rivayet ettiğine göre, İbn Abbas'a ikindi vakti büyükçe bir kapta tirit ve et getirildi. O, tabaktan yedikten sonra ona su getirildi, parmak uçlarını yıkadıktan sonra abdest almadan namaz kıldı.

٤٠٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: أَنَا زَائِدَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ السَّبِيعِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: دَخَلَ قَوْمٌ عَلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَأَطْعَمَهُمْ طَعَامًا، ثُمَّ صَلَّى بِهِمْ عَلَى طَنْفَسَةٍ فَوَضَعُوا عَلَيْهَا وُجُوهَهُمْ وَجِبَاهَهُمْ، وَمَا تَوَضَّئُوا.

402- … Ebu İshak es-Sebiî'den, o Said b. Cubeyr'den, şöyle dediğini rivayet etti: Bir grup İbn Abbas'ın yanına girdi. Onlara bir yemek yedirdi. Daha sonra onlara pek büyük olmayan bir hasır üzerinde namaz kıldırdı. Yüzlerini ve alınlarını hasır üzerine koyarak secde ettiler ve abdest almadılar.

٤٠٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ

أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ ابْنُ عُمَرَ لِأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَا تَقُولُ فِي الْوُضُوءِ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ؟

قَالَ: تَوَضَّأْ مِنْهُ، قَالَ: فَمَا تَقُولُ فِي الدُّهْنِ وَالْمَاءِ الْمُسَخَّنِ، يُتَوَضَّأُ مِنْهُ؟

فَقَالَ: أَنْتَ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ، وَأَنَا رَجُلٌ مِنْ دَوْسٍ. قَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ، لَعَلَّك تَلْتَجِئُ إِلَى هَذِهِ الْآيَةِ ﴿بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾.

403- … Said b. Ebi Burde'den, o babasından şöyle dediğini rivayet etmektedir: İbn Ömer, Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'a: Ateşin etkisi ile değişikliğe uğramış yiyecekten dolayı abdest almak hususunda ne dersin? diye sordu.

Ebu Hureyre: Bundan dolayı abdest al, dedi. İbn Ömer: Peki yağ ve ısıtılmış su ile abdest alınması hakkında ne dersin? diye sordu.

Ebu Hureyre: Sen Kureyş'ten bir adamsın. Ben de Devs'ten bir adamım, diye cevap verdi. Bunun üzerine İbn Ömer: Ey Ebu Hureyre! Sen şu: ***"Hatta onlar tartışmayı yol edinmiş bir toplulukturlar,"*** (ez-Zuhruf, 43/58) ayetine sığınıyor gibisin, cevabını verdi.

٤٠٤- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: قَالَ ابْنُ عُمَرَ: لاَ تَتَوَضَّأْ مِنْ شَيْءٍ تَأْكُلُهُ.

404- … Husayn'dan, onun Mücahid'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: "Yediğin herhangi bir şeyden ötürü abdest alma."[217]

٤٠٥- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي غَالِبٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، أَنَّهُ أَكَلَ خُبْزًا وَلَحْمًا، فَصَلَّى وَلَمْ يَتَوَضَّأْ، وَقَالَ: الْوُضُوءُ مِمَّا يَخْرُجُ، وَلَيْسَ مِمَّا يَدْخُلُ.

405- … Ebu Galib'den, onun Ebu Umâme'den rivayet ettiğine göre, Ebu

217 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 49.

Umâme ekmek ve et yedi, abdest almadan namaz kıldı ve: "Abdest, çıkan şeylerden dolayı alınır, giren şeylerden dolayı değil," dedi.

***

Ebu Ca'fer (et-Tahavi) dedi ki: Görüldüğü gibi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından ileri gelen bu kimseler, ateşin (pişirerek) değişikliğe uğrattığı şeyleri yemekten dolayı abdest alınacağı görüşünde değillerdi.

Ancak onlar gibi değerli olan başka kimselerden, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ateşin değişikliğe uğrattığı şeylerden dolayı abdest almayı emrettiğine dair rivayetler de nakledilmiştir.

Bu rivayetlerden bir kısmı şöyledir:

٤٠٦- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ. ثَنَا بِشْرُ بْنُ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ اللَّيْثِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدٍ الأَنْصَارِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: بَيْنَا أَنَا وَأَبُو طَلْحَةَ الأَنْصَارِيُّ وَأُبَيُّ بْنُ كَعْبٍ أُتِينَا بِطَعَامٍ سُخْنٍ، فَأَكَلْنَا، ثُمَّ قُمْتُ إِلَى الصَّلاَةِ فَتَوَضَّأْتُ فَقَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ: أَعِرَاقِيَّةٌ؟ ثُمَّ انْتَهَرَانِي فَعَلِمْتُ أَنَّهُمَا أَفْقَهُ مِنِّي.

406- … Enes b. Malik *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Ben, ensardan Ebu Talha ve Übey b. Ka'b ile bir arada iken, bize ısıtılmış, sıcak bir yemek getirildi. Biz de o yemeği yedik. Daha sonra ben namaz kılmaya kalkınca abdest aldım. Onlardan biri diğerine: Bu, Irak'taki bir uygulama mıdır acaba? dedi. Sonra her ikisi de bana sertçe bir şeyler söyledi. Böylelikle ben, ikisinin de benden daha fakih olduklarını anladım.

٤٠٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ الأَنْصَارِيِّ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَدِمَ مِنَ الْعِرَاقِ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ. وَزَادَ فَقَامَ أَبُو طَلْحَةَ وَأُبَيٌّ فَصَلَّيَا وَلَمْ يَتَوَضَّآ.

407- … Musa b. Ukbe'den, onun Abdurrahman b. Zeyd el-Ensari'den rivayet ettiğine göre, Enes b. Malik *radıyallahu anh* Irak'tan gelmişti, dedi.

Sonra hadisi aynı şekilde zikretti ve: "Ebu Talha ve Übey de kalkıp abdest almadan namaz kıldılar," ibaresini ekledi.

٤٠٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِسْمَاعِيلُ بْنُ رَافِعٍ، وَمُحَمَّدُ بْنُ النِّيلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ الأَنْصَارِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: أَكَلْتُ أَنَا وَأَبُو طَلْحَةَ، وَأَبُو أَيُّوبَ الأَنْصَارِيُّ طَعَامًا قَدْ مَسَّتْهُ النَّارُ، فَقُمْتُ لأَنْ أَتَوَضَّأَ، فَقَالاَ لِي: أَتَتَوَضَّأُ مِنَ الطَّيِّبَاتِ؟ لَقَدْ جِئْتَ بِهَا عِرَاقِيَّةً.

408- … Abdurrahman b. Zeyd el-Ensârî, Enes b. Malik *radıyallahu anh*'-dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ben, Ebu Talha ve Ebu Eyyub el-Ensari ateşte pişmiş bir yemek yedik. Ben abdest almak üzere ayağa kalkınca, her ikisi bana: Hoş ve temiz şeylerden dolayı abdest mi alacaksın? Şüphesiz sen bu uygulamayı Irak'tan alıp getirdin, dedi.

***

İşte Ebu Talha ve Ebu Eyyûb'un, bu bölümde kendilerinden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu hususta abdest almayı emrettiğini rivayet ettiklerini kaydetmiş olduğumuz halde, ateşte pişen şeylerden yedikten sonra, abdest almadan namaz kıldıklarını da görüyoruz.

Bize göre bu, her ikisinin bu konuda "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den" nakletmiş oldukları bu rivayetin nesh edildiği kendilerince sabit olmadıkça mümkün olamaz.

İşte rivayetler açısından bu konunun doğru anlaşılma şekli budur.

Akli düşünme (kıyas) açısından bunun doğru şekline gelince; Ateşin teması ile pişen şeylerin yenilmesinden dolayı abdestin bozulup bozulmadığı hakkında görüş ayrılığının söz konusu olduğu hususları gördük. Ateş değmeden önce bunları yemenin abdesti gerektirmediği icma ile kabul edilmiştir. Bu sebeple, konuyu şu açıdan düşünmek istedik: Ateşin eşyaya temas etmesi halinde uyulması gereken ve böylelikle ateşin, o eşyaya intikali (geçişi) söz konusu olan bir hükmü var mıdır?

Bizler saf suyun farzların kendisiyle eda edildiği tertemiz bir şey olduğunu gördük. Yine şunu gördük ki, su ısıtılıp ateşin değdiği şeylerden olması halinde temiz oluşu hüküm bakımından, ateşin kendisine değmesinden önceki

hali üzere kalmakta ve ateş onda yeni bir hüküm meydana getirerek, onun baştan beri taşıdığı hükmün dışında bir başka hükme intikal etmesine sebep olmamaktadır.

Sözünü ettiğimiz bu durum böyle olduğuna göre, aklen düşünme sonucu da şunu görürüz: Kendisine ateş değmeden önce temiz bir yemeği yemek hades olmadığına göre, ateş, ona değdiği taktirde aynı yemeği gerçek durumundan farklı bir hale taşımamakta ve hükmünü değiştirmemektedir. Böylelikle ateşin ona değmesinden sonraki hükmü, açıkladığımız üzere kıyasa ve aklî düşünmeye göre, bundan önceki hükmü gibi olmalıdır.

Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- kabul ettiği görüş de budur.

Bazıları ise koyun etleri ile deve etleri arasında fark gözetmiş ve deve eti yemekten dolayı abdest almayı vacip kabul ettiği halde, koyun etlerinin yenilmesi sebebiyle böyle bir şeyi gerekli görmemiştir.

Bunlar bu görüşlerine şu rivayetleri delil göstermektedirler:

٤٠٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سِمَاكٌ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي ثَوْرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَتَوَضَّأُ مِنْ لُحُومِ الإِبِلِ؟ قَالَ: «نعَمْ». قِيلَ: أَفَنَتَوَضَّأُ مِنْ لُحُومِ الْغَنَمِ؟ قَالَ: «لاَ».

409- … Bize Süfyân tahdis edip dedi ki: Bize Simâk, Ca'fer b. Ebi Sevr'den, o Câbir b. Semura'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e deve etlerinden dolayı abdest alalım mı? diye soruldu. O ***"Evet"*** dedi. Peki koyun etlerinden dolayı abdest alalım mı? diye soruldu. ***"Hayır,"*** dedi.[218]

٤١٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنْ سِمَاكِ ابْنِ حَرْبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي ثَوْرٍ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

410- … Bize Zâide, Simâk b. Harb'den tahdis etti. O, Ca'fer b. Ebi

218 Ebu Davud, Taharet, 71; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 98.

Sevr'den, o Câbir'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna yakın olarak rivayet etmiştir.

٤١١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، ثَنَا الْحَجَّاجُ، ثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ جَعْفَرٍ، عَنْ جَدِّهِ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَتَوَضَّأُ مِنْ لُحُومِ الْغَنَمِ؟ قَالَ: «إِنْ شِئْت فَعَلْت، وَإِنْ شِئْت لَمْ تَفْعَلْ». قَالَ: قَالَ يَا رَسُولَ اللهِ: أَتَوَضَّأُ مِنْ لُحُومِ الإِبِلِ؟ قَالَ: «نَعَمْ».

411-... Bize Hammâd, Simâk b. Harb'den tahdis etti. O, Ca'fer'den, onun, dedesi Câbir b. Semura'dan rivayet ettiğine göre, bir adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Koyun etinden dolayı abdest alayım mı? diye sordu. Allah Rasûlü: ***"Dilersen alırsın, dilersen almazsın,"*** dedi.

Câbir dedi ki: Adam: Ey Allah'ın Rasûlü! Peki deve etlerinden dolayı abdest alayım mı? diye sordu. Allah Rasûlü: ***"Evet,"*** dedi.[219]

٤١٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا، أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عُثْمَانَ ابْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَوْهَبٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَبِي ثَوْرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

412- … Osman b. Abdullah b. Mevheb'den, o Ca'fer b. Ebi Sevr'den, o Câbir b. Semura'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hadisi aynen rivayet etmiştir.

***

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet ederek: Bu türden herhangi bir şeyi yemekten dolayı namaz abdesti almak gerekmez, demiştir.

Bu konuda onların lehine olan delillerden birisi de şudur: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kastettiği abdest (vudu), el yıkamak olabilir.

Bazıları da deve etleri ile koyun etleri arasında bu hususta fark gözetmiş-

219 Müslim, Hayz, 97; Ebu Davud, Taharet, 81; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 102.

tir. Buna sebep ise deve etlerinin sertliği ve yağlarının yiyen kimsenin eline çokça bulaşmasıdır. Bundan dolayı, bu yağın elde kalmasına ruhsat verilmemiş, diğer taraftan, koyun etlerinde bu nitelik bulunmaması sebebiyle abdest almamayı mübah kılmıştır.

Bizler birinci başlıkta, Câbir'den, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu iki husustan son uygulamasının ateşin değiştirdiği şeylerden ötürü abdest almayı terk etmek olduğuna dair hadisi rivayet etmiştik.

O halde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ilk uygulaması ateşin değdiklerinden dolayı abdest almak şeklinde idi ve bunların kapsamına deve etleri de, başka etler de giriyordu. Dolayısıyla onun bu son uygulaması, aynı zamanda deve etleri dahil, yenilenlerden ötürü abdest almayı terk etmek olmuştur.

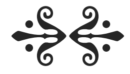
Rivayetler bakımından bu hususun hükmü budur.

Akli düşünme açısından konuyu ele alacak olursak; bizler koyun ve develerin, satışlarının ve sütlerinin içilmesinin helal olması açısından, etlerinin de temizliği bakımından aynı olduklarını, bu kabilden hiçbir hususta hükümlerinin farklı olmadığını görmüş bulunuyoruz.

Buna göre akıl, bu hususta, her ikisinin etini yemek bakımından aynı olmalarını öngörmektedir.

O halde, koyun eti yemekten dolayı abdest almak söz konusu olmadığına göre, deve eti yemekte de abdest söz konusu olmamalıdır.

İşte bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

١٥- بَابُ مَسِّ الْفَرْجِ هَلْ يَجِبُ فِيهِ الْوُضُوءُ أَمْ لَا ؟

15- FERCE DOKUNMAK ABDEST ALMAYI GEREKTİRİR Mİ, GEREKTİRMEZ Mİ?

٤١٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: أَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّهُ تَذَاكَرَ هُوَ وَمَرْوَانُ، الْوُضُوءَ مِنْ مَسِّ الْفَرْجِ، فَقَالَ مَرْوَانُ: حَدَّثَتْنِي بُسْرَةُ بِنْتُ صَفْوَانَ، أَنَّهَا سَمِعْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِالْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الْفَرْجِ، فَكَانَ عُرْوَةَ لَمْ يَرْفَعْ بِحَدِيثِهَا رَأْسًا.

فَأَرْسَلَ مَرْوَانُ إِلَيْهَا شُرْطِيًّا، فَرَجَعَ فَأَخْبَرَهُمْ أَنَّهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُ بِالْوُضُوءِ مِنْ مَسِّ الْفَرْجِ.

413- … ez-Zührî'nin, Urve'den rivayet ettiğine göre, o Mervan ile ferce dokunmaktan dolayı abdest almayı tartıştı. Mervan: Busre bint Safvân'ın bana tahdis ettiğine göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i, ferce dokunmaktan dolayı abdest alınmasını emrederken duymuştur. Ancak Urve, Busre'nin hadisine pek önem vermezdi.

Bunun üzerine Mervan ona bir güvenlik görevlisi gönderdi. Güvenlik görevlisi geri döndüğünde onlara, Busre'nin: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ferce dokunmaktan dolayı abdest almayı emrederken duydum, dediğini haber verdi.[220]

***

220 Busre bint Safvân'ın hadisi bu manada çeşitli kaynaklarda rivayet edilmiştir: Ebu Davud, Taharet, 69; Tirmizî, Taharet, 61; Nesâî, Taharet, 118; İbn Mâce, Taharet, 63; Malik, Taharet, 58; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 406, 407.

Bazı kimseler bu rivayeti benimsemiş ve ferce dokunmaktan dolayı abdest almayı vacip kabul etmiştir.

Başka kimseler de bu hususta onlara muhalefet ederek, bundan dolayı abdest gerekmez, demiş ve bu konuda birinci görüştekilere karşı delil getirip şunu söylemiştir: Sizin naklettiğiniz bu hadiste bile Urve'nin, Busre'nin rivayet ettiği bu hadise pek aldırmadığı belirtilmektedir.

Eğer durum böyle ise, Busre'ye güvenmemesi, onun, kendisinden hadis alınmayan bir kimse olduğu kanaatinde olması sebebiyledir. Urve'den daha geri durumda olan birisinin Busre'yi zayıf bir ravi olarak kabul etmesi bile, onun hadisinin itibardan düşmesini gerektirir. Üstelik bu hususta Urve'ye başkaları da tabi olmuştur.

٤١٤- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي زَيْدٌ، عَنْ رَبِيعَةَ أَنَّهُ قَالَ: لَوْ وَضَعْت يَدِي فِي دَمٍ أَوْ حَيْضَةٍ، مَا نُقِضَ وُضُوئِي، فَمَسُّ الذَّكَرِ أَيْسَرُ أَمِ الدَّمُ أَمْ الْحَيْضَةُ؟ قَالَ: وَكَانَ رَبِيعَةُ يَقُولُ لَهُمْ: وَيْحَكُمْ، مِثْلُ هَذَا يَأْخُذُ بِهِ أَحَدٌ، وَنَعْمَلُ بِحَدِيثِ بُسْرَةَ؟ وَاللهِ لَوْ أَنَّ بُسْرَةَ شَهِدَتْ عَلَى هَذِهِ النَّعْلِ، لَمَا أَجَزْت شَهَادَتَهَا، إِنَّمَا قِوَامُ الدِّينِ الصَّلاَةُ، وَإِنَّمَا قِوَامُ الصَّلاَةِ، الطُّهُورُ، فَلَمْ يَكُنْ فِي صَحَابَةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ يُقِيمُ هَذَا الدِّينَ إِلَّا بُسْرَةُ؟.

قَالَ ابْنُ زَيْدٍ: عَلَى هَذَا أَدْرَكْنَا مَشْيَخَتَنَا، مَا مِنْهُمْ وَاحِدٌ يَرَى فِي مَسِّ الذَّكَرِ وُضُوءًا وَإِنْ كَانَ إِنَّمَا تَرَكَ أَنْ يَرْفَعَ بِذَلِكَ رَأْسًا لِأَنَّ مَرْوَانَ - عِنْدَهُ - لَيْسَ فِي حَالِ مَنْ يَجِبُ الْقَبُولُ عَنْ مِثْلِهِ فَإِنَّ خَبَرَ شُرَطِي مَرْوَانَ عَنْ بُسْرَةَ، دُونَ خَبَرِهِ هُوَ عَنْهَا.

فَإِنْ كَانَ مَرْوَانُ خَبَرُهُ فِي نَفْسِهِ - عِنْدَ عُرْوَةَ - غَيْرُ مَقْبُولٍ، فَخَبَرُ شُرْطِيِّهِ إِيَّاهُ عَنْهَا كَذَلِكَ أَحْرَى أَنْ لاَ يَكُونَ مَقْبُولًا، وَهَذَا الْحَدِيثُ أَيْضًا لَمْ يَسْمَعْهُ الزُّهْرِيُّ مِنْ عُرْوَةَ، إِنَّمَا دَلَّسَ بِهِ.

وَذَلِكَ أَنَّ يُونُسَ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ اللَّيْثِ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ

اللهِ بْنِ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ مَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ، قَالَ: الْوُضُوءُ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ.

قَالَ مَرْوَانُ: أَخْبَرَتْنِيهِ بُسْرَةُ بِنْتُ صَفْوَانَ، فَأَرْسَلَ إِلَى بُسْرَةَ فَقَالَتْ: ذَكَرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مَا يُتَوَضَّأُ مِنْهُ فَذَكَرَ مَسَّ الذَّكَرِ.

414- … Yezid, Rabîa'nın şöyle dediğini haber vermiştir: Ben elimi bir kanın içerisine yahut bir hayız kanına sokacak olsam, bu, benim abdestimi bozmaz. Peki erkeklik organına dokunmak mı daha hafiftir yoksa kana ya da hayız kanına dokunmak mı?

(Bu kanaati Rabîa'dan rivayet eden Yezid) dedi ki: Rabîa onlara şunları da söylerdi: Dikkat edin! Sakın kimse böyle bir kanaati benimsemesin. Biz Busra'nın rivayet ettiği hadise göre mi amel edeceğiz? Allah'a yemin ederim ki, Busra bu ayakkabı hakkında şahitlikte bulunacak olsa dahi, ben onun şahitliğini kabul etmem. Çünkü dinin ayakta durması namaza bağlıdır. Namazın ayakta durması ise abdestli olmaya bağlıdır. Bu takdirde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı arasında Busra'dan başka bu dini ayakta tutacak kimse yok muydu?

İbn Zeyd dedi ki: Bizler ilim öğrendiğimiz bütün hocaların hep bu kanaate sahip olduklarını gördük. Onlardan, erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alma görüşünde olan bir kişi dahi yoktu. Şüphesiz Urve'nin bu işe önem vermeyişinin sebebi, ona göre Mervan gibi birisinin, rivayeti kabul edilmesi gereken bir durumda olmayışıdır. Mervan'ın güvenlik görevlisinin Busra'dan haber vermesi ise, Mervan'ın Busra'dan haber vermesinden daha aşağıdadır.

Mervan'ın verdiği haber Urve'ye göre, özü itibariyle kabul edilemez olduğundan, Mervan'ın güvenlik görevlisinin ona Busra'dan haber vermesinin de kabul edilemeyecek halde olması, daha önceliklidir. Diğer taraftan bu hadisi ez-Zühri, Urve'den bizzat dinlemiş değildir. O adını vererek tedlis yapmıştır.

Çünkü Yunus bize tahdis ederek dedi ki: Bize Şuayb b. el-Leys, babasından, o İbn Şihab'dan tahdis etti. İbn Şihab, Abdullah b. Ebi Bekr b. Muhammed'den, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o Mervan b. el-Hakem'den, şöyle dediğini rivayet etmiştir: Erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alınır.

Mervan dedi ki: Bunu bana Busra bint Safvân haber verdi. Sonra da Busra'ya haberci gönderince, Busra: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest almayı gerektiren sebepleri zikrederken, erkeklik organına dokunmayı da zikretti, dedi.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Böylelikle bu rivayet, ez-Zühri - Abdullah b. Ebi Bekr - Urve isnadıyla sabit olmaktadır.

Bundan dolayı rivayetin mertebesi bir derece aşağı düşmüş oluyor. Çünkü Abdullah b. Ebi Bekr'in Urve'den naklettiği hadis, hiçbir zaman ez-Zühri'nin Urve'den rivayet ettiği hadis gibi değildir. Üstelik onlara (hadis alimlerine) göre Abdullah b. Ebi Bekr hadis rivayetinde pek dikkatli birisi de değildi.

٤١٥- حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَزِيرٍ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّافِعِيَّ رَحِمَهُ اللهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عُيَيْنَةَ يَقُولُ: كُنَّا إِذَا رَأَيْنَا الرَّجُلَ يَكْتُبُ الْحَدِيثَ عِنْدَ وَاحِدٍ، مِنْ نَفَرٍ سَمَّاهُمْ، مِنْهُمْ عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، سَخِرْنَا مِنْهُ، لِأَنَّهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْرِفُونَ الْحَدِيثَ.

415- Bana Yahya b. Osman tahdis ederek dedi ki: Bize İbn Vezir tahdis ederek dedi ki: Ben Şafiî'yi -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle derken dinledim: Ben İbn Uyeyne'yi şöyle derken dinledim: Bizler bir adamın -aralarında Abdullah b. Ebi Bekr'in de bulunduğu bir topluluğun adını vererek- bunlardan birisinin yanında hadis yazdığını görecek olursak, onun bu yaptığı ile alay ederdik. Çünkü bu gibi kimseler hadis nedir bilmiyordu.

***

(Bize bu hadisi delil gösteren) sizler ise, İbn Uyeyne gibi bir kimsenin sözünden daha da alt seviyedeki ifadeler sebebiyle rivayetinin zayıf olduğu hükmünü veriyorsunuz.

Başkaları da şöyle demektedir: Bu hadiste ez-Zühri ile Urve arasındaki (adı verilmemiş) ravi, Ebu Bekr b. Muhammed'dir. (Abdullah b. Ebi Bekr değildir.)

٤١٦- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ حَدَّثَنِي الأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ شِهَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عُرْوَةُ عَنْ بُسْرَةَ بِنْتِ صَفْوَانَ، أَنَّهَا سَمِعَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «يَتَوَضَّأُ الرَّجُلُ مِنْ مَسِّ الذَّكَرِ».

416- … el-Evzâî dedi ki: Bana İbn Şihab haber vererek dedi ki: Bana Ebu Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm tahdis ederek dedi ki: Bana Urve'nin, Busra bint Safvân'dan tahdis ettiğine göre, Busra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Erkek, erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alır,"*** dediğini duymuştur.[221]

***

Eğer, bu hadisi aynı zamanda Hişam b. Urve babasından rivayet etmiştir. Hişam ise naklettiği rivayetler konusunda ileri geri konuşulabilecek kimselerden değildir, deyip;

Daha sonra bu hususta İbn Ebi İmrân'ın, bize şöylece naklettiği:[222]

حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عِمْرَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّيْمِيُّ قَالَ: أَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَأَلَنِي مَرْوَانُ عَنْ مَسِّ الذَّكَرِ، فَقُلْت: لاَ وُضُوءَ فِيهِ. فَقَالَ مَرْوَانُ: فِيهِ الْوُضُوءُ ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي بَكْرَةَ الَّذِي فِي أَوَّلِ هَذَا الْبَابِ عَنْ حُسَيْنِ بْنِ مَهْدِيٍّ.

Bize Ubeydullah b. Muhammed et-Teymî tahdis ederek dedi ki: Bize Hammad b. Seleme, Hişam b. Urve'den haber verdi. O babasınnın şöyle dediğini nakletti: Mervan bana erkeklik organına dokunmanın hükmünü sordu, ben: Bundan dolayı abdest gerekmez, dedim.

Bu sefer Mervan: Bundan dolayı abdest almak gerekir, dedi. Sonra da bu bölümün baş taraflarında Huseyn b. Mehdi'den Ebu Bekre yoluyla naklettiğimiz (413 nolu) hadisin aynısını zikretti.

221 413 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

222 "Eğer..." diye başlayan şart cümlesi şeklindeki bu farazi itirazın cevabı biraz sonra 420 no'lu rivayetten sonra gelecektir. (Çeviren).

٤١٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فَأَنْكَرَ ذَلِكَ عُرْوَةُ.

417- … Hammad, Hişam'dan bu hadisi senediyle aynen zikretmiştir. Şu kadar var ki, o: Ancak Urve bunu kabul etmemiştir, demiştir.

٤١٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنْ هِشَامٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

418- … Ali b. Müshir, Hişam'dan hadisi senediyle aynen zikretmiştir.

٤١٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْجُمَحِيُّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ بُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا مَسَّ أَحَدُكُمْ ذَكَرَهُ، فَلاَ يُصَلِّيَنَّ حَتَّى يَتَوَضَّأَ».

419- … Said b. Abdurrahman el-Cumahî, Hişam b. Urve'den, o babasından, o Busra'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den: ***"Sizden herhangi bir kimse, erkeklik organına dokunacak olursa, abdest almadıkça sakın namaz kılmasın,"*** buyurduğunu rivayet etti.[223]

٤٢٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مَرْوَانَ، عَنْ بُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

420- … İbn Ebi'z-Zinâd, Hişam'dan, o babasından, o Mervan'dan, o Busra'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aynısını rivayet etmiştir.

Şeklindeki hadisi delil gösterecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Hişam b. Urve de aynı şekilde bunu babasından dinlemiş değildir. O da bu hadisi ancak Ebu Bekr'den işitmiştir. Böylelikle bu rivayette Ebu Bekr'i zikretmeyerek babasından işittiğini belirtmekle tedlis yapmış olmaktadır.

223 Ebu Davud, Taharet, 69; Tirmizî, Taharet, 61; Nesâî, Taharet, 117, Gusl, 30; Darimi, Vudu, 50; Malik, Taharet, 58, 60, 62; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 406, 407.

٤٢١- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عُرْوَةَ، أَنَّهُ كَانَ جَالِسًا مَعَ مَرْوَانَ، ثُمَّ ذَكَرَ الْحَدِيثَ عَلَى مَا ذَكَرَهُ ابْنُ أَبِي عِمْرَانَ، وَابْنُ خُزَيْمَةَ.

421- … Hişam b. Urve şöyle demiştir: Bana Ebu Bekr b. Muhammed b. Amr b. Hazm'ın, Urve'den tahdis ettiğine göre, Urve, Mervan ile birlikte oturuyordu. Daha sonra hadisi İbn Ebi İmran'ın ve İbn Huzeyme'nin zikrettiği şekilde zikretti.

***

Bu durumda da hadis Ebu Bekr'in rivayetine dönmektedir.

Eğer: Bu hadisi Urve'den, ez-Zühri ve Hişam'dan başkaları da rivayet etmiştir deyip bu hususta:

٤٢٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ وَرَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالاَ: ثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَسْوَدِ، أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ يَذْكُرُ عَنْ بُسْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

422- Bize Muhammed b. el-Haccac ve Rebi' el-Müezzin tahdis ederek dediler ki: Bize Esed tahdis etti, dedi ki: Bize İbn Lehîa tahdis edip dedi ki: Bize Ebu'l-Esved'in tahdis ettiğine göre, o Urve'den, o Busra'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hadisin aynısını zikretmiştir, diyecek olurlarsa;

Onlara şöyle denilir: Sizler karşıt görüşlerinizi savunan kimselerin İbn Lehîa'yı size karşı delil göstermesini kabul etmiyorken, nasıl olur da onu(n rivayetini) delil gösterebilirsiniz?

Ben bu sözlerimle hiçbir zaman ne Abdullah b. Ebi Bekr'e, ne İbn Lehia'ya, ne de onlardan başka kimseye tân etmek (tenkit etmek) istedim. Ancak ben sadece bizim karşıt görüşümüzü savunanların haksızlıklarını açıklamak istedim.

Böylelikle ez-Zühri'nin rivayet ettiği hadisin zayıflığı, kendisi ile Urve arasına giren ravi ile ortaya çıktığı gibi; ez-Zühri'nin rivayet ettiği hadisin de,

Hişam'ın rivayetinin zayıflığı da, Urve ile Busra arasındaki ravi dolayısı ile sabit olmaktadır. Çünkü Urve, bunu kabul etmemiş ve buna aldırmamıştır. Oysa bundan daha az tenkit edilmesi sebebiyle bir hadisin delil kabul edilmesi reddedilmiştir.

Eğer bu hususta,

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، أَنَّهُ سَمِعَ رَجُلًا يُحَدِّثُ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

Ebu Bekre'nin tahdis ederek zikrettiği: Bize Ebu Davud tahdis edip dedi ki: Bize Hişam'ın, Yahya b. Ebi Kesir'den tahdis ettiğine göre, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mescidinde Urve'den, o Âişe'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu tahdis ettiğini işitmiştir.

Rivayetini delil gösterecek olurlarsa; onlara şöyle cevap verilir: Sizlerin böyle bir rivayeti delil olarak ileri sürmeniz haksızlık olarak size yeter.

Şayet bu hususta:

٤٢٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أُبَيٌّ عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ».

423- … Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihab'dan, o Urve b. ez-Zübeyr'den, o Zeyd b. Halid'den, onun, ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: ***"Kim fercine dokunursa abdest alsın,"*** derken işittim dediğini[224] ve;

٤٢٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَيَّاشٌ الرَّقَّامُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الأَعْلَى، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

224 Nesâî, Gusl, 30; İbn Mâce, Taharet, 63; Darimi, Vudu, 50; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 194.

424- … Abdula'la'nın, İbn İshak'dan kendi senediyle aynı rivayeti zikretmiş olduğunu söyleyecek olurlarsa;

Onlara şöyle cevap verilir: Siz Muhammed b. İshak'ı bu hadiste olduğu gibi, kendisine muhalefet eden kimsenin bulunduğu hallerde de, kendisinin tek başına naklettiği rivayetlerde de, hiçbir şekilde delil kabul etmemektesiniz.

Bu hadis, özü itibariyle münker bir hadistir ve hatalı olma ihtimali de ona en yakışan niteliktir. Çünkü Mervan, Urve'ye ferce dokunmanın hükmünü sorunca, ona kendi görüşü olarak "Bundan dolayı abdest gerekmediğini" söylemiştir.

Mervan ona Busra'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den haber verince, Urve ona: Ben bu hadisi duymadım, cevabını vermişti. Bu ise Zeyd b. Halid'in ölümünden çok uzun bir süre sonra olmuş bir hadisedir.

O halde Urve, Zeyd b. Halid'in kendisine Peygamberden nakletmiş olduğu bir hadisi, Busra nakledince nasıl tepki gösterip reddedebilir?

Eğer bu hususta muhalif kanaati savunan kimseler:

٤٢٥- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي حَبِيبَةَ الأَشْهَلِيُّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُرَيْحٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

425- … Amr b. Şureyh'den, o İbn Şihab'dan, o Urve'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu naklettiğini;

٤٢٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَرْوِيُّ إِسْحَاقُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

426-... Bize el-Fervî İshak b. Muhammed tahdis edip dedi ki: Bize İbrahim tahdis edip dedi ki, deyip senediyle bu hadisin aynısını zikretmiş olduğunu delil gösterecek olurlarsa, onlara şöyle denilir:

Sizler muhaliflerinizin size karşı Amr b. Şureyh gibi birisini delil göstermesini uygun kabul etmezken, kendiniz onu nasıl delil gösterebilirsiniz?

Diğer taraftan bu rivayet yine özü itibariyle münkerdir. Çünkü Mervan, Urve'ye, Busra'dan o bildiğimiz rivayeti haber verince, Urve önceden böyle bir rivayeti ne Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, ne de ondan başkasından almış olduğunu söylemiştir.

Eğer bu hususta;

٤٢٧- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا دُحَيْمُ بْنُ الْيَتِيمِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ صَدَقَةَ بْنِ عَبْدِ اللهِ عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

427- … Bize Amr b. Ebi Seleme, Sadaka b. Abdullah'tan tahdis etti, o Hişam b. Zeyd'den, o Nâfi'den, onun İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, onun da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu şekilde yaptığı rivayeti delil olarak gösterecek olurlarsa;

Onlara şöyle cevap verilir: Size göre, burada sözü geçen Sadaka b. Abdullah zayıf bir ravidir. Onu nasıl delil gösterebilirsiniz? Hişam b. Zeyd de naklettikleri rivayetler ile bu tür hususların sabit kabul edilebileceği ilim ehlinden birisi değildir.

Eğer bu hususta:

٤٢٨- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْعَلاَءُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ».

428- … Bize el-Alâ b. Süleyman, ez-Zührî'den, o Salim'den, o babasından, onun da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiği: ***"Kim fercine dokunursa abdest alsın,"***[225] hadisini delil gösterecek olurlarsa, onlara şöyle denilir:

225 423 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

Burada sözü geçen el-Alâ size göre zayıf bir ravi iken, nasıl olur da onu delil gösterebilirsiniz?

Eğer bu hususta şu;

٤٢٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى الْقَزَّازُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ الْمَلِكِ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ قَالَ: «مَنْ أَفْضَى بِيَدِهِ إِلَى ذَكَرِهِ لَيْسَ بَيْنَهُمَا سِتْرٌ وَلاَ حِجَابٌ، فَلْيَتَوَضَّأْ».

429- … Yezid b. Abdulmelik'den, onun el-Makburi'den, onun Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Kim, arada herhangi bir perde ya da örtü olmadan erkeklik organına dokunursa, abdest alsın,"***[226] hadisini delil gösterecek olurlarsa; onlara şöyle denilir:

Burada sözü geçen Yezid, size göre rivayet ettiği hadisleri münker kabul edilen birisidir. Onun rivayet ettiği hadis hiçbir değer ifade etmezken, nasıl onu delil gösterebilirsiniz?

Şayet bu hususta;

٤٣٠- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا دُحَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نَافِعٍ الصَّائِغُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ حَدِيثِ يُونُسَ عَنْ مَعْنٍ.

430- … Bize İbn Ebi Zi'b, Ukbe b. Abdurrahman'dan tahdis etti, o Muhammed b. Abdurrahman b. Sevban'dan, o Câbir b. Abdullah'tan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Yunus'un, Ma'n'dan naklettiği (bir önceki) hadisin aynısını rivayet etti, hadisini delil gösterecek olurlarsa; onlara şöyle denilir:

Bu hadisi İbn Ebi Zi'b'den rivayet etmiş bütün hadis hafızları, bu hadisi

226 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 333; Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübra*, II, 131; Dârekutnî, *Sünen*, I, 147.

maktu[227] olarak zikretmiş ve bunun Muhammed b. Abdurrahman'a ait mevkuf[228] bir rivayet olduğunu belirtmiştir.

Bu kabilden olmak üzere;

٤٣١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ عُقْبَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

431- Bize Ebu Bekre tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Âmir tahdis edip dedi ki: Bize İbn Ebi Zi'b, Ukbe'den, o Muhammed b. Abdurrahman'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den böylece rivayet etti.

***

İşte bu hafızlar bu hadisi Muhammed b. Abdurrahman'dan mevkuf olarak rivayet edip bu hususta İbn Nâfi'e muhalefet etmektedirler. İbn Nâfi ise size göre Muhammed b. Abdurrahman'a karşı bir delildir. Muhammed b. Abdurrahman'ın kendisi onlara karşı bir delil olamaz.

O halde sizler, munkatı hadisi sabit kabul etmezken, bu konuda nasıl munkatı bir hadisi delil gösterebilirsiniz?

Eğer bu hususta;

٤٣٢- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَيُونُسُ وَرَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالُوا: ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ عَنِ الْهَيْثَمِ بْنِ حُمَيْدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الْعَلَاءُ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ عَنْبَسَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ.»

432- … el-Heysem b. Humeyd şöyle demiştir: Bana el-Alâ b. el-Haris,

227 Maktû': İslam tarihinde ikinci nesil olan tabiûndan veya sonraki nesillerden birine ait olduğu söylenen söz ve iş, bu söz ve işle ilgili haber; 2. Senedi bir taibiiye kadar varıp öteye geçmeyen, senedi bir tabiide kalan hadis, 3. Senedinde bir ya da bir kaç ravisi atlanmış olan hadis. Abdullah Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s.178. (Çeviren).

228 Mevkuf:... Bu kelime mukayyed olarak, sonraki nesillerden birinin söz ve fiilleri için de kullanılır. Aydınlı, age., s. 188. (Çeviren).

Mekhul'den haber verdi. O Anbese b. Ebi Süfyan'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zevcesi Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ*'dan, Ümmü Habibe'nin şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: ***"Kim fercine dokunursa abdest alsın,"*** diye buyururken dinledim.[229]

٤٣٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُسْهِرٍ، عَنِ الْهَيْثَمِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

433- … Bize Ebu Müshir, el-Heysem'den tahdis etti, deyip senediyle bu hadisin aynısını zikretti;

Rivayetlerini delil gösterecek olurlarsa, onlara şöyle denilir: Bu da, munkatı bir hadistir. Çünkü Mekhul, Anbese b. Ebi Süfyan'dan hadis dinlememiştir.

٤٣٤- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ ابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُسْهِرٍ يَقُولُ ذَلِكَ.

434- Bize bunu İbn Ebi Davud tahdis ederek dedi ki: Ben Ebu Müshir'i böyle derken dinledim.

***

Zaten sizler de böyle bir hususta Ebu Mushir'in sözünü delil göstermektesiniz.

Eğer bu hususta;

حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَعْنُ بْنُ عِيسَى، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُؤَمَّلِ الْمَخْزُومِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ بُسْرَةَ سَأَلَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: الْمَرْأَةُ تَضْرِبُ بِيَدِهَا فَتُصِيبَ فَرْجَهَا؟ قَالَ: «تَتَوَضَّأُ، يَا بُسْرَةُ.»

… Abdullah b. el-Müemmel el-Mahzumî'den, onun Amr b. Şuayb'dan, onun babasından onun dedesinden rivayet ettiğine göre, Busra, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: Kadın eliyle vurup fercine dokunacak olursa (ne yapar) diye sordu. Allah Rasûlü: ***"Abdest alır ey Busra!"*** dedi.

229 Hadis daha önce geçmiş ve kaynakları gösterilmiştir.

٤٣٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَطَّابُ بْنُ عُثْمَانَ الْفَوْزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ عَنِ الزُّبَيْدِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَيُّمَا رَجُلٍ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ، وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ مَسَّتْ فَرْجَهَا فَلْتَتَوَضَّأْ.»

435- … *ez-Zübeydi*'den, o Amr b. Şuayb'dan, o babasından, o dedesinden, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Bir erkek fercine dokunacak olursa abdest alsın. Bir kadın fercine dokunacak olursa abdest alsın,"***[230] rivayetlerini delil gösterecek olurlarsa; onlara şöyle denilir:

Sizler Amr b. Şuayb'ın, babasından hadis dinlememiş olduğunu, onun babasından naklettiği hadisleri aslında yazılı bir sahifeden naklettiğini iddia ediyorsunuz. O halde bu rivayet de sizin bu iddianıza göre munkatı' bir rivayettir. Size göre ise munkatı' bir rivayetin delil olacak bir tarafı yoktur.

İşte, ferce dokunmaktan dolayı abdest alınması gerektiği kanaatinde olan kimselerin delil olarak ileri sürdüğü bütün bu rivayetlerin delil olamayacağı ispatlanmış olmaktadır.

Üstelik Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna aykırı rivayetler de gelmiştir. Bunlardan bazıları şunlardır:

٤٣٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جَابِرٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفِي مَسِّ الذَّكَرِ وُضُوءٌ؟ قَالَ: «لاَ.»

436- … Muhammed b. Câbir'den, o Kays b. Talk'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, babası Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest almak gerekir mi? diye sormuş, Allah Rasûlü: ***"Hayır"*** demiştir.[231]

٤٣٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ.

230 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 223; Dârekutnî, *Sünen*, I, 147.

231 Ebu Davud, Taharet, 70; Tirmizî, Taharet, 62; Nesâî, Taharet, 118; İbn Mâce, Taharet, 483; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 23.

437- … Bize Muhammed b. Câbir *radıyallahu anh* tahdis etti ve hadisi senediyle buna yakın olarak zikretti.

٤٣٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ اللُّؤْلُؤِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ عُتْبَةَ. ح

438- … Bize Eyyub b. Utbe tahdis etti, H.

٤٣٩- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ عُتْبَةَ، عَنْ قَيْسِ ابْنِ طَلْقٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

439- … Bize Eyyub b. Utbe, Kays b. Talk'tan tahdis etti, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın olarak zikretti.

٤٤٠- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُلاَزِمُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَدْرٍ السُّحَيْمِيِّ عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

440- … Bize Mülâzim b. Amr, Abdullah b. Bedr es-Suhaymî'den tahdis etti, o Kays b. Talk'tan, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hadisi aynen rivayet etti.

٤٤١- حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ، وَخَلَفُ بْنُ الْوَلِيدِ، وَأَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، وَسَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ قَيْسٍ أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

441- … Eyyub'dan, onun Kays'dan rivayet ettiğine göre, Kays ona babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın olarak rivayet etti.

٤٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُلاَزِمٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بَدْرٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ طَلْقٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ سَأَلَهُ رَجُلٌ فَقَالَ: يَا

نَبِيَّ اللهِ، مَا تَرَى فِي مَسِّ الرَّجُلِ ذَكَرَهُ، بَعْدَمَا تَوَضَّأَ؟ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَلْ هُوَ إِلَّا بِضْعَةٌ مِنْكَ؟ أَوْ مُضْغَةٌ مِنْكَ.»

442- … Kays b. Talk'tan, onun babasından, onun da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, bir adam ona: Ey Allah'ın Peygamberi! Erkeğin abdest aldıktan sonra erkeklik organına dokunması hakkında ne dersin? diye sormuş. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de: ***"O ancak senden bir parça -yahut senden bir lokmacık- değil midir?"*** demiştir.[232]

***

İşte Mülazim (b. Amr) yoluyla gelen bu (440 nolu) hadis, sahih ve senedi sağlam bir hadis olup senedinde de, metninde de bir ızdırap (tutarsızlık) yoktur. Bundan dolayı bu hadise uymak, senedleri bakımından muzdarip olan naklettiğimiz ilk rivayetlere göre daha uygundur.

İbn Ebi İmran bana tahdis ederek dedi ki: Ben Abbas b. Abdulazim el-Anberî'yi şöyle derken dinledim: Ben Ali b. el-Medinî'yi şöyle derken dinledim: Mülâzim'in rivayet ettiği bu hadis, Busra yoluyla gelen hadisten daha güzeldir.

Eğer bu hususta böyle bir hüküm, sened ve senedin istikameti (pürüzsüzlüğü, doğruluğu) yoluyla alınıyor ise, şüphesiz Mülazim'in rivayet ettiği bu hadis, sened bakımından daha güzeldir.

Eğer düşünme (ve kıyas) yoluyla çıkartılacak bir hüküm ise, bizler bunların erkeklik organına elinin dış tarafıyla ya da kolları ile dokunan kimsenin abdest almasının vacip olmadığı hususunda görüş ayrılığı içerisinde olmadıklarını görüyoruz.

O halde düşünme (ve kıyas), elin iç tarafı ile ona dokunmanın da böyle olmasını gerektirmektedir.

Yine şunu gördük ki, bir kimse kendi uyluğu ile fercine dokunacak olursa, bundan dolayı ona abdest gerekmez. Halbuki uyluk bir avrettir.

Kişinin fercine avretiyle dokunması onun abdest almasını gerektirmediğine göre, avret olmayan bir şey ile ona dokunmanın abdest almayı gerektir-

232 436 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

memesi daha uygundur.

Ferce dokunmaktan dolayı abdest almak gerektiğini kabul eden kimseler şöyle derler: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı, ferce elin iç tarafı ile dokunmaktan dolayı abdesti vacib (gerekli) görmüş ve bu hususta aşağıdaki rivayetleri zikretmiştir:

٤٤٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَنْبَأَنِي الْحَكَمُ، قَالَ: سَمِعْتُ مُصْعَبَ بْنَ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ يَقُولُ: كُنْت أُمْسِكُ الْمُصْحَفَ عَلَى أَبِي فَمَسَسْت فَرْجِي، فَأَمَرَنِي أَنْ أَتَوَضَّأَ.

443- … el-Hakem dedi ki: Ben Mus'ab b. Sa'd b. Ebi Vakkas'ı şöyle derken dinledim: "Babamın okuması için mushafı tutuyordum. Bu sırada fercime dokundum, bana abdest almamı emretti."[233]

٤٤٤- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ، وَابْنُ عَبَّاسٍ يَقُولاَنِ فِي الرَّجُلِ يَمَسُّ ذَكَرَهُ: يَتَوَضَّأُ.

قَالَ شُعْبَةُ: فَقُلْت لِقَتَادَةَ: عَمَّنْ هَذَا؟ فَقَالَ: عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ.

444- … Bize Şu'be'nin tahdis ettiğine göre, Katade dedi ki: İbn Ömer ve İbn Abbas erkeklik organına dokunan kimse hakkında: Abdest alır, derlerdi.

Şu'be dedi ki: Ben Katade'ye: Bunu kimden rivayet ediyorsun? diye sordum. O: Ata b. Ebi Rebâh'dan, diye cevap verdi.

٤٤٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ رَآهُ صَلَّى صَلاَةً لَمْ يَكُنْ يُصَلِّيهَا. قَالَ: فَقُلْت لَهُ: مَا هَذِهِ الصَّلاَةُ؟ قَالَ: إِنِّي مَسِسْت فَرْجِي، فَنَسِيت أَنْ أَتَوَضَّأَ.

445- … ez-Zühri'den, onun Salim'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, o, babasının daha önce kılmamış olduğu bir namazı kılmakta olduğu-

233 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 163.

nu görmüştür. Salim dedi ki: Ben ona: Bu kıldığın namaz da nedir? diye sordum. O da bana: Ben fercime dokundum, abdest almayı unuttum, diye cevap verdi.[234]

٤٤٦- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، مِثْلَهُ.

446- …Eyyub'dan, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den bunun aynısını rivayet etmiştir.

٤٤٧- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْمُهَاجِرِ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: صَلَّيْنَا مَعَ ابْنِ عُمَرَ، أَوْ صَلَّى بِنَا ابْنُ عُمَرَ، ثُمَّ سَارَ، ثُمَّ أَنَاخَ جَمَلَهُ. فَقُلْت: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، إِنَّا قَدْ صَلَّيْنَا فَقَالَ: إِنَّ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَدْ عَرَفَ ذَلِكَ، وَلَكِنِّي مَسِسْت ذَكَرِي. قَالَ: فَتَوَضَّأَ وَأَعَادَ الصَّلَاةَ.

447- … İbrahim b. el-Muhacir'den, o Mücahid'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: İbn Ömer ile birlikte namaz kıldık -yahut İbn Ömer bize namaz kıldırdı- sonra yola çıktı, sonra da devesini çöktürdü. Ben: Ey Abdurrahman'ın babası, biz namaz kıldık, dedim. O: Ebu Abdurrahman (kendisini kastediyor) bunu biliyor. Fakat ben erkeklik organıma dokunmuştum, dedi.

Mücahid dedi ki: İbn Ömer abdest alıp namazı yeniden kıldı.

***

Bu delilleri zikredenlere şöyle cevap verilir: Sizlerin Mus'ab b. Sa'd b. Ebi Vakkas'dan naklettiğiniz rivayeti ele alacak olursak, durum şudur: Mus'ab b. Sa'd'dan, o babasından bir rivayet nakletmiş olup bu da el-Hakem'in ondan yaptığı rivayetin aksini ifade etmektedir.

٤٤٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ جَعْفَرٍ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: كُنْت آخُذُ عَلَى أَبِي

234 Malik, Taharet, 63; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 163.

الْمُصْحَفَ، فَاحْتَكَكْتُ فَأَصَبْتُ فَرْجِي فَقَالَ: أَصَبْتَ فَرْجَكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ احْتَكَكْتُ. فَقَالَ: اغْمِسْ يَدَكَ فِي التُّرَابِ، وَلَمْ يَأْمُرْنِي أَنْ أَتَوَضَّأَ. وَرُوِيَ عَنْ مُصْعَبٍ أَيْضًا أَنَّ أَبَاهُ أَمَرَهُ بِغَسْلِ يَدِهِ.

448- ... İsmail b. Muhammed'den, o Mus'ab b. Sa'd'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Ben babama mushafı tutuyordum. Kendimi kaşıyınca elim fercime değdi." Bana: Fercine değdi mi? diye sordu. Ben: "Evet, kaşındım da" dedim.

Bunun üzerine: Elini toprağa sok sonra da çıkar, dedi ve abdest almamı emretmedi.

***

Yine Mus'ab'dan babasının kendisine elini yıkamasını emrettiği de rivayet edilmiştir.

٤٤٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: وَحَدَّثَنَا زَائِدَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الزُّبَيْرِ بْنِ عَدِيٍّ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: قُمْ فَاغْسِلْ يَدَكَ.

449- ... ez-Zubeyr b. Adiy'den, o Mus'ab b. Sa'd'dan bunun aynısını rivayet etmiş, ancak babasının ona: "Kalk, elini yıka" dediğini söylemiştir.

***

el-Hakem'in hadisinde, Mus'ab'dan naklettiği rivayetteki abdestin, ez-Zubeyr b. Adiy'in açıkladığı şekilde el yıkama olması mümkündür; ki böylece iki rivayet de birbiriyle çelişmemiş olur.

Üstelik Sa'd'dan bizzat kendisinin "Bundan dolayı abdest alınmaz," dediği de rivayet edilmiştir:

٤٥٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: أَنَا زَائِدَةُ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، قَالَ: سُئِلَ سَعْدٌ عَنْ مَسِّ الذَّكَرِ، فَقَالَ: إِنْ كَانَ نَجِسًا فَاقْطَعْهُ لاَ بَأْسَ بِهِ.

450- … İsmail b. Ebi Halid'den, o Kays b. Ebi Hâzim'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Sa'd'e erkeklik organına dokunmaya dair soru soruldu. O: "Eğer o necis ise onu kes, (ona dokunmanın) bir sakıncası yoktur", dedi.[235]

٤٥١- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ لِسَعْدٍ: إِنَّهُ مَسَّ ذَكَرَهُ، وَهُوَ فِي الصَّلاَةِ، فَقَالَ: اقْطَعْهُ إِنَّمَا هُوَ بِضْعَةٌ مِنْك.

451- … Kays b. Ebi Hâzim şöyle demiştir: Bir adam Sa'd'a namazda iken elini erkeklik organına dokundurduğunu söyledi. S'ad: "O halde onu kes! O senden ancak bir parçadır", diye cevap verdi.

***

İşte Sa'd ile ilgili rivayetlerin açıkça ortaya çıkardığı durum ile onun erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alınmayacağı görüşünde olduğu sabit olmaktadır.

İbn Abbas'tan, onun bundan dolayı abdest almayı vacip gördüğüne dair gelen rivayetlere gelince, gerçek şu ki ondan buna aykırı rivayetler de nakledilmiştir:

٤٥٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِكْرِمَةُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَطَاءٌ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: مَا أُبَالِي إِيَّاهُ مَسَسْتُ أَوْ أَنْفِي.

452- … Bize Ata'nın, İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan tahdis ettiğine göre, İbn Abbas: "Ben ha ona dokunmuşum, ha burnuma, hiç aldırmam", demiştir[236]

٤٥٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ شُعْبَةَ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

453- … İbn Abbas'ın azadlısı Şu'be de İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan bu lafızlarla aynen rivayet etmiştir.

235 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 164.
236 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 164.

٤٥٤- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ لاَ يَرَى فِي مَسِّ الذَّكَرِ وُضُوءًا.

454- … Said b. Cubeyr'den, onun da İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alınacağı görüşünde değildi.

***

Görüldüğü gibi, İbn Abbas'tan da Katâde'nin Ata'dan, onun İbn Abbas'tan naklettiği rivayetin dışında başka türlü rivayet de nakledilmiş bulunmaktadır.

Bizler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı arasında bundan dolayı abdest alınmasına dair İbn Ömer dışında fetva veren bir kimse bulunduğunu bilmiyoruz.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının çoğunluğu da bu hususta ona muhalefet etmiştir:

٤٥٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْعَبَّاسِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُغِيرَةِ قَالَ: أَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ قَابُوسٍ عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: مَا أُبَالِي أَنْفِي مَسَسْتُ أَوْ أُذُنِي أَوْ ذَكَرِي.

455- … Ebu Zabyan, Ali *radıyallahu anh*'dan, şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ben elimin burnuma mı, kulağıma mı, yoksa erkeklik organıma mı değdiğine aldırmam (aralarında fark görmem).

٤٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ قَيْسِ بْنِ السَّكَنِ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ مَسْعُودٍ مَا أُبَالِي ذَكَرِي مَسَسْتُ فِي الصَّلاَةِ أَوْ أُذُنِي أَوْ أَنْفِي.

456- … Minhal b. Amr'dan, o Kays b. es-Seken'den, onun şöyle dediğini

rivayet etti: Abdullah b. Mesud: Namazda iken erkeklik organıma mı, kulağıma mı yahut burnuma mı elimin değdiğine aldırmam, demiştir.

٤٥٧- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَم بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ هُزَيْلًا يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللهِ نَحْوَهُ.

457- ... Bize Ebu Kays tahdis ederek dedi ki: Ben Huzeyl'i, Abdullah (b. Mesud)'dan tahdis ederken dinledim deyip buna yakın olarak söylediklerini nakletmiştir.

٤٥٨- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَنَا الأَعْمَشُ عَنِ الْمِنْهَالِ ابْنِ عَمْرٍو، عَنْ قَيْسِ بْنِ السَّكَنِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، مِثْلَهُ.

458- ... el-Minhal b. Amr'dan, o Kays b. es-Seken'den, o Abdullah'tan aynı lafızlarla rivayet etmiştir.

٤٥٩- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا سُلَيْمَانُ الشَّيْبَانِيُّ، عَنْ أَبِي قَيْسٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ عُمَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ.ح

459- … Bize Süleyman eş-Şeybanî, Ebu Kays'tan haber verdi deyip kendi senediyle aynı lafızları zikretmiştir.

Ebu Bekre bize haber vererek dedi ki: Bize Ebu Ahmed ez-Zübeyri tahdis ederek dedi ki: Bize Mis'ar, Umeyr b. Said'den tahdis etti, H.

٤٦٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ، عَنْ عُمَيْرِ بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: كُنْت فِي مَجْلِسٍ فِيهِ عَمَّارُ بْنُ يَاسِرٍ فَذُكِرَ مَسُّ الذَّكَرِ فَقَالَ: إِنَّمَا هُوَ بِضْعَةٌ مِنْك، مِثْلُ أَنْفِي أَوْ أَنْفِك. وَإِنَّ لِكَفِّك مَوْضِعًا غَيْرَهُ.

460- … Bize Mis'ar'ın tahdis ettiğine göre, Umeyr b. Said şöyle demiştir: Ben bir mecliste oturuyordum. Orada Ammar b. Yasir de vardı. Erkeklik organına dokunmaktan bahsetti ve şunları söyledi: "O senden bir parçadır. Benim burnum yahut senin burnun gibidir. Üstelik senin elinin ayasının ondan başka değdiği yerler de vardır."[237]

***

أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ إِيَادٍ عَنْ لَقِيطٍ، عَنِ الْبَرَاءِ ابْنِ قَيْسٍ. ح

Bize Ebu Bekre haber vererek dedi ki: Bize Ebu Âmir tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, İyâd b. Lakît'dan tahdis etti, o el-Bera b. Kays'dan, H.

٤٦١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو شُعْبَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَدُوسِيًّا يُحَدِّثُ عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ قَيْسٍ.. ح

461- … Mansur'dan, dedi ki şöyle dediği rivayet edildi: Ben Sedüslü birisini el-Bera b. Kays'dan tahdis ederken dinledim, H.

٤٦٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ إِيَادِ بْنِ لَقِيطٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ يَقُولُ: مَا أُبَالِي إِيَّاهُ مَسِسْت أَوْ أَنْفِي.

462- … Bize Ubeydullah b. İyâd b. Lakît tahdis etti, o babasından, o el-Bera b. Kays'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Huzeyfe'yi şöyle derken dinledim: "Ona mı dokunmuşum, yoksa burnuma mı, hiç aldırmam."

٤٦٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. ح

463- Bize Muhammed b. Huzeyme tahdis edip dedi ki: Bize Haccac tahdis edip dedi ki: Bize Hammad tahdis etti, H.

237 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 164; Dârekutnî, *Sünen*, I, 150.

٤٦٤- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْمُخَارِقِ بْنِ أَحْمَدَ، عَنْ حُذَيْفَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ نَحْوَهُ.

464- …Bize Hemmam, Katade'den tahdis etti, o el-Muharik b. Ahmed'den, o Huzeyfe *radıyallahu anh*'dan buna yakın olarak rivayet etti.

٤٦٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي رَزِينٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ خَمْسَةٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْهُمْ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ، وَحُذَيْفَةُ بْنُ الْيَمَانِ، وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، وَرَجُلٌ آخَرُ أَنَّهُمْ كَانُوا لاَ يَرَوْنَ فِي مَسِّ الذَّكَرِ وُضُوءًا.

465- … el-Hasen'den, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından -aralarında Ali b. Ebi Talib, Abdullah b. Mesud, Huzeyfe b. el-Yemân, İmrân b. el-Husayn ve bir başka kişinin de bulunduğu- beş kişiden rivayet ettiğine göre, bunlar erkeklik organına dokunmaktan ötürü abdest alınmayacağı görüşünde idiler.

٤٦٦- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ. ح

466- Bize İbn Huzeyme tahdis edip dedi ki: Bize Haccac tahsis etti, dedi ki: Bize Hammad tahdis etti, H.

٤٦٧- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ نَحْوَهُ.

467- … Bize Şu'be, Katade'den tahdis etti, o el-Hasen'den, o İmran b. Husayn'dan buna yakın lafızlarla rivayet etti.

٤٦٨- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ مِثْلَهُ.

468- … el-Hasen'den, o İmran b. Husayn'dan aynı lafızlarla rivayet etti.

***

Eğer böyle bir durumda İbn Ömer'i taklit etmek icab ediyorsa, sözünü ettiğimiz kimseleri taklit etmek İbn Ömer'i taklit etmekten daha uygundur.

Bu husus Said b. el-Müseyyeb'den ve el-Hasen'den de rivayet edilmiştir.

٤٦٩- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خُشَيْشٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ أَنَّهُ كَانَ لاَ يَرَى فِي مَسِّ الذَّكَرِ وُضُوءًا.

469- …Bize Katade tahdis etti, Said b. el-Müseyyeb'den naklettiğine göre o, erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alınacağı görüşünde değildi.[238]

٤٧٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ مِثْلَهُ.

470- … Katade'den, o el-Hasen'den aynısını rivayet etmiştir.

٤٧١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عِمْرَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَشْعَثُ، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ كَانَ يَكْرَهُ مَسَّ الْفَرْجِ، فَإِنْ فَعَلَهُ، لَمْ يَرَ عَلَيْهِ وُضُوءًا.

471- … Bize el-Eş'as tahdis etti, onun el-Hasen'den rivayet ettiğine göre, el-Hasen ferce dokunmayı mekruh görürdü, ancak kişi bunu yapacak olursa, onun abdest alması gerektiği görüşünde değildi.

٤٧٢- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا يُونُس، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ كَانَ لاَ يَرَى فِي مَسِّ الذَّكَرِ وُضُوءًا.

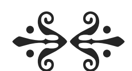
238 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 165.

472- … Bize Yunus'un, el-Hasen'den rivayet ettiğine göre o, erkeklik organına dokunmaktan dolayı abdest alınacağı görüşünde değildi.

***

İşte biz bu görüşü kabul ediyoruz.

Bu aynı zamanda, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

١٦- بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ كَمْ وَقْتُهُ لِلْمُقِيمِ وَالْمُسَافِرِ

16- MUKİM VE SEFERİ OLAN KİMSELER İÇİN MESTLER ÜZERİNE MESH ETME SÜRESİ NE KADARDIR?

٤٧٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: أَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ رَزِينٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ عَنْ أُبَيِّ بْنِ عِمَارَةَ -وَصَلَّى مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُبَيُّ بْن عِمَارَةَ الْقِبْلَتَيْنِ- أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَمْسَحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ؟ قَالَ: «نَعَمْ. قَالَ: يَوْمًا يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: «نَعَمْ، وَيَوْمَيْنِ». قَالَ: وَيَوْمَيْنِ يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: «نَعَمْ، وَثَلاَثًا». قَالَ: وَثَلاَثًا يَا رَسُولَ اللهِ، قَالَ: «نَعَمْ»، حَتَّى بَلَغَ سَبْعًا ثُمَّ قَالَ: «امْسَحْ مَا بَدَا لَكَ».

473- … Ubade b. Nüsey'den, onun -Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile hem Beytu'l-Makdis'e, hem Ka'be'ye doğru namaz kılmış bulunan- Übey b. İmâre'den rivayet ettiğine göre, o: Ey Allah'ın Rasûlü! Mestler üzerine mesh edebilir miyim? diye sordu. Allah Rasûlü: ***"Evet"*** dedi. Übey: Ey Allah'ın Rasûlü, bir gün süreyle (mesh edebilir miyim)? diye sordu. Allah Rasûlü: ***"Evet, iki gün de mesh edebilirsin"*** dedi. Übey: İki gün de (mesh edebilir miyim)? diye sordu. Allah Rasûlü: ***"Evet, üç gün dahi (mesh edebilirsin)"*** dedi.

Übey: Üç gün de mi (mesh edebilirim), Ey Allah'ın Rasûlü? diye sordu. Allah Rasûlü: ***"Evet"*** dedi. Nihayet yedi güne kadar vardı. Sonra: ***"İstediğin kadar mesh edebilirsin,"*** dedi.[239]

239 Ebu Davud, Taharet, 61; İbn Mâce, Taharet, 87; Dârekutnî, *Sünen*, I, 198.

٤٧٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ، قَالَ: أَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ رَزِينٍ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ أَيُّوبَ بْنِ قَطَنٍ، عَنْ عُبَادَةَ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ عِمَارَةَ قَالَ: وَكَانَ مِمَّنْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقِبْلَتَيْنِ عَنْ رَسُولِ اللَّه صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

474- … Eyyub b. Katan'dan, o Ubade'den, o Übey b. İmare'den -ravilerden Yahya b. Eyyub dedi ki: Übey, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile Mescid-i Aksa ve Kabe'ye doğru namaz kılmış olanlardandır- o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den deyip buna benzer hadisi zikretti.

٤٧٥- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُفَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ رَزِينٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ قَطَنٍ، عَنْ عُبَادَةَ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ عِمَارَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَهُ.

475- … Eyyub b. Katan'dan, o Ubade'den, o Ubey b. İmare'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın olarak zikretmiştir.

***

Kimileri bu kanaati benimseyerek, yolculukta da, ikamet halinde de mestler üzerine mesh etmenin bir süresi yoktur, demiştir. Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'dan nakledilen rivayet, bunu daha da pekiştirmiştir, diyerek şu rivayetleri zikretmişlerdir.

٤٧٦- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ قَالَ: ثنا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ قَالَ: ثنا مُوسَى بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: اِتَّرَدْتُ مِنَ الشَّامِ إِلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَخَرَجْتُ مِنَ الشَّامِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَدَخَلْت الْمَدِينَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. فَدَخَلْت عَلَى عُمَرَ، وَعَلَيَّ خُفَّانِ مُجَزْمَقانِيَانِ، فَقَالَ لِي: مَتَى عَهْدُك يَا عُقْبَةُ بِخَلْعِ خُفَّيْك؟ فَقُلْت: لَبِسْتهمَا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهَذَا الْجُمُعَةَ. فَقَالَ لِي: أَصَبْت السُّنَّةَ.

476- ... Ukbe b. Âmir şöyle demiştir: Ben Şam'dan, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ın yanına geldim. Şam'dan Cuma günü çıkmış, Medine'ye de (sonraki) Cuma günü girmiştim. Ömer'in huzuruna girdiğimde üzerimde üstlerine onları korumak için bir şeyler geçirdiğim mest de vardı.

Bana: Ey Ukbe! Mestlerini ne zamandan beri çıkarmadın? diye sordu. Ben: Bunları Cuma günü giymiştim. İşte bugün de diğer cumadır, dedim. Bana: Sen sünnete uygun hareket etmiş oldun, dedi.[240]

٤٧٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي الْوَزِيرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُفَضَّلُ بْنُ فَضَالَةَ قَاضِي أَهْلِ مِصْرَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَكَمِ الْبَلَوِيِّ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ بِمِثْلِهِ.

477- ... Abdullah b. el-Hakem el-Belevî'den, o Ukbe b. Âmir'den hadisi aynen zikretmiştir.

٤٧٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، وَابْنُ لَهِيعَةَ، وَاللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَكَمِ الْبَلَوِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ عَلِيَّ بْنَ رَبَاحٍ اللَّخْمِيَّ، يُخْبِرُ عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فَقَالَ: أَصَبْت وَلَمْ يَقُلْ: السُّنَّةَ.

478- ... Yezid b. Ebi Habib'den, onun Abdullah b. el-Hakem el-Belevî'den rivayet ettiğine göre, o Ali b. Rebâh el-Lahmî'yi, Ukbe b. Âmir'den rivayette bulunurken dinlemiş, hadisi aynen zikretmiştir. Ancak rivayetinde: "İsabet ettin" demiş, "sünnet" lafzını kullanmamıştır.

***

Bu kanaatin sahipleri şöyle derler: İşte Ömer'in, Ukbe'ye söylemiş olduğu "Sen sünnete uygun hareket etmiş oldun" şeklindeki bu sözü, bu hususu onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den öğrenmiş olduğunun delilidir. Çünkü sünnet ancak ondan nakledilmekle olur.

Ancak bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek: Hayır, mukim olan

240 Dârekutnî, *Sünen*, I, 195, 196; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 185.

kimse, bir gün bir gece boyunca mestlerine mesh eder, yolcu olan kimse ise geceli gündüzlü üç gün mesh eder, demişler ve şöyle devam etmişlerdir: Sizin Ömer'den rivayet ettiğiniz: "Sünnete uygun hareket ettin" sözünü, onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den almış olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Çünkü sünnet Peygamberden geldiği gibi, onun halifelerinden de gelmiş olabilir. Zira Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Benim sünnetime ve benden sonra hidayete erdirilmiş raşid halifelerin sünnetine sımsıkı sarılın,"*** buyurmuştur.[241]

٤٧٩- حَدَّثَنَا بِهِ أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ مَعْدَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ السَّلَامِ، عَنِ الْعِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. وَقَدْ قَالَ سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيِّبِ لِرَبِيعَةَ فِي أُرُوشِ أَصَابِعِ الْمَرْأَةِ: يَا ابْنَ أَخِي، إِنَّهَا السُّنَّةُ.

479- Bu hadisi bize Ebu Umeyye tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Âsım, Sevr b. Yezid'den tahdis etti, o Halid b. Ma'dân'dan, o Abdurrahman b. Abdusselam'dan, o İrbâd b. Sâriye'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den (bu hadisi zikretmiştir.)

Said b. el-Müseyyeb de, Rabîa'ya -kadının parmaklarının diyeti hususunda:- Ey kardeşimin oğlu, sünnet olan budur, demiştir.[242]

***

Bununla Zeyd b. Sabit'in sözünü kastetmektedir.

Bu sebeple Ömer, Ukbe'ye kendi görüşünü söylemiş de olabilir. Çünkü o da hidayete erdirilmiş raşid halifelerden birisidir. Bu sebeple de kendi görüşüne "sünnet" adını vermiştir. Bununla birlikte hem ikamet halindeki için, hem de yolcu için mestler üzerine mesh süresi hususunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelmiş olan mütevatir rivayetler, Übey b. Umare'nin hadisinde belirtilene muhalif durumdadır.

241 Ebu Davud, Sünnet, 5; Tirmizî, İlm, 16; İbn Mâce, Mukaddime, 6; Darimi, Mukaddime, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 126-127.

242 Muvatta, Ukûl, 11.

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayetlerden bir kısmı şöyledir:

٤٨٠- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ قَيْسٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: جَعَلَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيَهِنَّ لِلْمُسَافِرِ، وَيَوْمًا وَلَيْلَةً لِلْمُقِيمِ يَعْنِي الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ.

480- … Şureyh b. Hâni'den, o Ali *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolcu için üç gün üç gece, mukim olan için de bir gün bir gece süre tespit etmiştir. -Bununla mestler üzerine mesh süresini kastetmektedir.-[243]

٤٨١- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ قَالَ: رَأَيْت عَلِيًّا فَسَأَلْته عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقَالَ: كُنَّا نُؤْمَرُ، إِذَا كُنَّا سَفْرًا أَنْ نَمْسَحَ ثَلاثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ، وَإِذَا كُنَّا مُقِيمِينَ فَيَوْمًا وَلَيْلَةً.

481- … Şureyh b. Hâni şöyle demiştir: Ben Ali'yi gördüm ve ona mestler üzerine mesh etmeyi sordum. Yolcu olduğumuzda üç gün üç gece, ikamet halinde olduğumuzda da bir gün bir gece mesh etmemiz emredildi, dedi.[244]

٤٨٢- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ، عَنْ زُبَيْدٍ، عَنِ الْحَكَمِ بْنِ عُتَيْبَةَ، عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ قَالَ: أَتَيْت عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فَقُلْت: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ مَا تَرَيْنَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ؟

243 Müslim, Taharet, 85; Nesâî, Taharet, 99; İbn Mâce, Taharet, 86; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 96, 149.

244 480 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

فَقَالَتْ: إيت عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَهُوَ أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنِّي، كَانَ يُسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

فَسَأَلْته فَقَالَ: كُنَّا إِذَا كُنَّا سَفْرًا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَنَا أَنْ لاَ نَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ، وَثَلاَثَ لَيَالٍ.

482-... Şureyh b. Hâni şöyle demiştir: Âişe *radıyallahu anhâ*'ya gidip: Ey mü'minlerin annesi! Mestler üzerine mesh hakkındaki görüşün nedir? diye sordum.

Âişe bana: Ali *radıyallahu anh*'ın yanına git. O bu hususu benden daha iyi bilir. Çünkü o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yolculuğa çıkardı, dedi.

Şureyh dedi ki: Ali'ye sordum. Bana: Bizler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile yolculukta isek bizlere üç gün üç gece mestlerimizi çıkarmamamızı emrederdi, dedi.[245]

٤٨٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْجَدَلِيِّ، عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ جَعَلَ الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ لِلْمُسَافِرِ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ، وَلِلْمُقِيمِ يَوْمًا وَلَيْلَةً قَالَ: وَلَوْ أَطْنَبَ لَهُ السَّائِلُ فِي مَسْأَلَتِهِ لَزَادَهُ.

483- … Ebu Abdullah el-Cedelî'den, o Huzeyme b. Sabit'ten, onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü, yolcu için mestler üzerine mesh süresini üç gün üç gece, mukim olan için de bir gün bir gece olarak belirlemiştir. (Huzeyme b. Sabit): Eğer soru soran daha da sormaya devam etseydi, Allah Rasûlü onun için (bu süreyi) arttırırdı, dedi.[246]

245 480 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
246 Ebu Davud, Taharet, 61; Tirmizî, Taharet, 71; İbn Mâce, Taharet, hadis no: 553; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 214, 215.

٤٨٤- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ وَجَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: وَلَوْ اسْتَزَدْنَاهُ لَزَادَنَا.

484- … Süfyan ve Cerir bize Mansur'dan hadisi senediyle aynen zikretmiş, ancak (Huzeyme): Eğer biz ondan daha fazlasını isteseydik, o da bize daha uzun bir süre söylerdi, demiştir.

٤٨٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْجَدَلِيِّ، عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ جَعَلَ الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ لِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةً وَلَيَالِيَهُنَّ وَلِلْمُقِيمِ يَوْمًا وَلَيْلَةً، قَالَ: وَلَوْ أَطْنَبَ لَهُ السَّائِلُ فِي مَسْأَلَتِهِ لَزَادَهُ.

485- … Ebu Abdullah el-Cedelî'den, onun Huzeyme b. Sâbit'ten, onun da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü, yolcu için mestler üzerine mesh etme süresini üç gün üç gece, mukim kimse için de bir gün bir gece olarak tespit etti. (Huzeyme) dedi ki: Eğer soru soran kişi ona daha çok sormaya devam etseydi, Allah Rasûlü de ona (mesh süresini) arttırırdı.

٤٨٦- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

486- … Hammad'dan, o İbrahim'den hadisi senediyle aynen zikretti.

٤٨٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، وَحَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

487- el-Hakem ve Hammad, İbrahim'den rivayet ettiler, (İbrahim) hadisi senediyle aynen zikretti.

٤٨٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، وَأَبُو عَامِرٍ، قَالاَ: ثَنَا هِشَامٌ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

488- … Hammad'dan, o İbrahim'den hadisi senediyle aynen zikretti.

٤٨٩- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. ح

489- Bize Süleyman b. Şuayb tahdis edip dedi ki: Bize el-Husayb tahdis edip dedi ki: Bize Hemmam tahdis etti, H.

٤٩٠- وَحَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَدِيَّةٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ الْجَدَلِيِّ، عَنْ خُزَيْمَةَ أَنَّهُ شَهِدَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ ذَلِكَ.

490- Yine bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Hediyye tahdis edip dedi ki: Bize Hemmam, Katâde'den tahdis etti, o Ebu Ma'şer'den, o İbrahim'den, o Ebu Abdullah el-Cedelî'den, onun Huzeyme'den rivayet ettiğine göre, Huzeyme, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözleri söylediğine şahitlik etmiştir.

٤٩١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللهِ، عَنْ خُزَيْمَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

491- … Hammad'dan, o İbrahim'den, o Ebu Abdullah'tan, o Huzeyme'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hadisi aynen zikretti.

٤٩٢- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَنَا الْحَكَمُ، وَحَمَّادٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

492- … el-Hakem ve Hammad, İbrahim'den senediyle hadisi aynen zikretti.

٤٩٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الصَّعْقُ ابْنُ حَزْنٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ، عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ عَمْرٍو، وَعَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ الأَسَدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: كُنْت جَالِسًا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَاءَ رَجُلٌ مِنْ مُرَادٍ، يُقَالُ لَهُ صَفْوَانُ بْنُ عَسَّالٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنِّي أُسَافِرُ بَيْنَ مَكَّةَ وَالْمَدِينَةِ، فَأَفْتِنِي عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقَالَ: «ثَلاَثَةُ أَيَّامٍ لِلْمُسَافِرِ، وَيَوْمٌ وَلَيْلَةٌ لِلْمُقِيمِ».

493- … el-Minhâl b. Amr'dan ve Zirr b. Hubeyş el-Esedî'den, ikisi Abdullah b. Mesud'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyordum. Safvân b. Assâl diye anılan Murad kabilesinden bir adam geldi. Ey Allah'ın Rasûlü! Ben Mekke ile Medine arasında yolculuk yapan birisiyim. Mestler üzerine mesh etmeye dair bana fetva ver, dedi. Allah Rasûlü: ***"Yolcu için (geceli gündüzlü) üç gün, mukim için bir gün bir gecedir,"*** buyurdu.[247]

٤٩٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ ذَرٍّ قَالَ: أَتَيْت صَفْوَانَ بْنَ عَسَّالٍ فَقُلْت: حَاكَ فِي نَفْسِي أَوْ فِي صَدْرِي، الْمَسْحُ عَلَى الْخُفَّيْنِ بَعْدَ الْغَائِطِ وَالْبَوْلِ، فَهَلْ سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي ذَلِكَ شَيْئًا قَالَ: نَعَمْ كُنَّا إِذَا كُنَّا سَفْرًا أَوْ مُسَافِرِينَ، أُمِرْنَا أَنْ لاَ نَنْزِعَ خِفَافَنَا ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ إِلَّا مِنْ جَنَابَةٍ، وَلَكِنْ مِنْ غَائِطٍ وَبَوْلٍ.

494- … Zerr şöyle demiştir: Safvân b. Assâl'ın yanına gittim ve: Büyük ve küçük abdestten sonra mestler üzerine mesh etme hususu içten içe -yahut kalbimde- beni rahatsız etti. Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bir şey duydun mu? diye sordum.

Safvân: Evet, eğer yolcu isek cünup olma hali müstesna, geceli gündüzlü

247 Tirmizî, Taharet, 71; Nesâî, Taharet, 97.

üç gün boyunca mestlerimizi çıkarmamamız emredildi. Fakat büyük ve küçük abdestten dolayı böyle bir şey emretmedi, dedi.[248]

٤٩٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَاصِمٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

495- … Hammad b. Zeyd, Âsım'dan, hadisi senediyle aynen zikretti.

٤٩٦- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَاصِمِ ابْنِ بَهْدَلَةَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

496- … Hammad b. Seleme, Âsım b. Behdele'den hadisi senediyle aynen zikretti.

٤٩٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَوْقٍ، عَطِيَّةُ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْغَرِيفِ عُبَيْدُ اللهِ بْنُ خَلِيفَةَ عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَرِيَّةٍ، فَقَالَ: «لِلْمُسَافِرِ ثَلاَثًا وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ مَسْحًا عَلَى الْخُفَّيْنِ».

497- … Ebu'l-Garîf Ubeydullah b. Halîfe, Safvân b. Assâl'dan, şöyle dediğini nakletmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* beni bir seriyye (küçük bir askeri birlik) ile gönderdi ve: ***"Mestler üzerine mesh etme süresi yolcu için üç (gün ve gece)dir, ikamet eden için ise bir gün bir gecedir,"*** buyurdu.

٤٩٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي الْوَزِيرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ الثَّقَفِيُّ عَنْ مُهَاجِرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ وَزَادَ: «إِذَا لَبِسْتهمَا عَلَى طَهَارَةٍ».

248 Tirmizî, Taharet, 71; Nesâî, Taharet, 97; İbn Mâce, Taharet, 62.

498- … Abdurrahman b. Ebi Bekre'den, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti ve: ***"Senin bu mestleri abdestli olarak giymiş olman şartıyla,"*** ibaresini ekledi.[249]

٤٩٩- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا دَاوُد بْنُ عَمْرٍو الْحَضْرَمِيُّ عَنْ بِشْرِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ الْحَضْرَمِيِّ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلَانِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ الأَشْجَعِيُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ فِي التَّوْقِيتِ خَاصَّةً وَزَادَ أَنَّهُ جَعَلَ ذَلِكَ فِي غَزْوَةِ تَبُوكَ.

499- … Ebu İdris el-Havlânî şöyle demiştir: Bize Avf b. Malik el-Eşcaî tahdis etti, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yalnızca mest süresi konusunda hadisi aynen zikretti ve ayrıca: "O bu süreyi Tebûk gazvesinde tespit etmişti," ibaresini ekledi.[250]

٥٠٠- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ دَاوُد، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ

500- Bize Rabi' el-Müezzin tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Hassan tahdis edip dedi ki: Bize Huşeym, Davud'dan tahdis etti, diyerek hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٠١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُد بْنُ يَزِيدَ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَاهُ يَقُولُ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَهَبَ لِحَاجَتِهِ، فَأَتَيْته بِمَاءٍ وَعَلَيْهِ جُبَّةٌ شَامِيَّةٌ، فَتَوَضَّأَ وَمَسَحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ، فَكَانَتْ سُنَّةً لِلْمُسَافِرِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ، وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ.

501- … Urve b. el-Mugire'den rivayete göre o babasını şöyle derken dinlemiştir: Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idik. İhtiyacı-

249 İbn Mâce, Taharet, 86; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 179.
250 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 175.

nı görmek üzere gitti. Ben ona su götürdüm. Üzerinde de Şam işi bir cübbe vardı. Abdest aldı ve mestleri üzerine mesh etti. Böylelikle yolcu için geceli gündüzlü üç gün, mukim için bir gün bir gece mest üzerine mesh süresi sünnet oldu.[251]

٥٠٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ عَنِ الْحَجَّاجِ ابْنِ أَرْطَاةَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ لِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ، وَلِلْمُسَافِرِ ثَلاَثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ.

502- … Ali b. Rabia'dan, o Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mestler üzerine mesh etmek hususunda ikamet halinde olan için bir gün bir gece, yolcu için de üç gün üç gece süre tespit ettiğini nakletmektedir.[252]

***

İşte bu rivayetler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den mestler üzerine mesh süresini yolcu için geceli gündüzlü üç gün, mukim olan için bir gün ve bir gece olarak tespit etmiştir.

O halde herhangi bir kimsenin, bu mütevatir rivayetleri bir kenara bırakarak Übey b. Umare'nin rivayet ettiği hadisi kabul etmemesi gerekir.

Muhalif kanaati savunanların, Ukbe'nin, Ömer *radıyallahu anh*'dan naklettiği rivayeti delil göstermelerine gelince; şu gerçeği belirtelim ki, Ömer'den de bunun aksine rivayetler mütevatir olarak gelmiş bulunmaktadır.

٥٠٣- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُسْلِمٍ عَنْ سُوَيْد بْنِ غَفَلَةَ قَالَ: قُلْنَا لِنُبَاتَةَ الْجُعْفِيِّ وَكَانَ أَجْرَأَنَا عَلَى عُمَرَ: سَلْهُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ. فَسَأَلَهُ فَقَالَ: لِلْمُسَافِرِ ثَلاَثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ.

251 Buhârî, Vudu, 48; Müslim, Taharet, 81; Ebu Davud, Taharet, 60; Tirmizî, Taharet, 74; Nesâî, Taharet, 86.

252 Müslim, Taharet, 85; Nesâî, Taharet, 98; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 96, 149.

503- … İmran b. Müslim'den, o Suveyd b. Gafale'den, onun şöyle dediğini nakletmektedir: Bizler Nubâte el-Cu'fî'ye -ki o aramızda Ömer'e karşı en cesaretli hareket edebilen kişiydi:- ona mestler üzerine mesh etmeyi sor, dedik. Nubâte ona sordu, o da şöyle dedi: Yolcu için üç gün üç gece, ikamet halinde olan için bir gün bir gecedir.[253]

٥٠٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِمْرَانُ بْنُ مُسْلِمٍ عَنْ سُوَيْد بْنِ غَفَلَةَ أَنَّ نُبَاتَةَ سَأَلَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: امْسَحْ عَلَيْهِمَا يَوْمًا وَلَيْلَةً.

504- … İmran b. Muslim'in bize Suveyd b. Gafale'den tahdis ettiğine göre, Nubâte, Ömer *radıyallahu anh*'a bu hususa dair soru sormuş, Ömer de: "Sen onlara (mukim iken) bir gün bir gece mesh et," demiştir.

٥٠٥- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَنَا مَالِكُ بْنُ مِغْوَلٍ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ سُوَيْد بْنِ غَفَلَةَ قَالَ: أَتَيْنَا عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَسَأَلَهُ نُبَاتَةُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: لِلْمُسَافِرِ ثَلاَثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ، وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ.

505- … İmran b. Muslim'den, o Suveyd b. Gafale'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ömer *radıyallahu anh*'ın yanına gittim. Nubâte ona mestler üzerine mesh etmeye dair soru sordu. Ömer *radıyallahu anh*: Yolcu için üç gün üç gece, mukim için bir gün bir gecedir, dedi.

٥٠٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ نُبَاتَةَ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

506- … Hammad'dan, o İbrahim'den, o el-Esved'den, o Nubâte'den, o Ömer *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen rivayet etti.

253 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 179.

507- …[254]

٥٠٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ، عَنْ حَمَّادٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

508- … Bize Hişam, Hammad'dan tahdis etti ve hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٠٩- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامٌ قَالَ: ثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

509- … Bize Hişam tahdis edip dedi ki: Bize Hammad, İbrahim'den, o el-Esved'den, o Ömer *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen zikretti.

٥١٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الأَصْبَهَانِيُّ، قَالَ: أَنَا حَفْصٌ عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: مَنْ أَدْخَلَ قَدَمَيْهِ وَهُمَا طَاهِرَتَانِ فَلْيَمْسَحْ عَلَيْهِمَا إِلَى مِثْلِ سَاعَتِهِ مِنْ يَوْمِهِ وَلَيْلَتِهِ.

510- … Âsım'dan, onun da Ebu Osman'dan rivayet ettiğine göre, Ömer *radıyallahu anh* şöyle demiştir: "Kim mesti abdestli olarak ayaklarına giyerse, bir gün bir gece sonra aynı saate kadar onlara mesh etsin."

٥١١- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: كَتَبَ إِلَيْنَا عُمَرُ فِي الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ: لِلْمُسَافِرِ ثَلاثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ.

511-... Yezid b. Ebi Ziyad'dan, o Zeyd b. Vehb'den, onun şöyle dediğini

254 Hadislerin numaralandırılmasında ve kaynaklarının gösterilmesinde esas aldığımız baskı olan Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye'nin İbrahim Şemsuddin tahrici ile yapılan baskısında 506 numaralı hadis sehven aynen tekrarlanmış ve ona numara verilmiştir. Biz de sıralamayı bozmamak için buna dikkat çekmekle yetiniyoruz. (Çeviren).

nakletmektedir: Ömer bize mestler üzerine mesh etmeye dair mektubunda: "Yolcu için süre üç gün üç gece, mukim için ise bir gün bir gecedir," diye yazdı.

***

İşte bu hususta Ömer *radıyallahu anh*'dan, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yolcu ve mukim kimse için belirlenen süreye uygun rivayetler gelmiş bulunmaktadır.

Bununla birlikte Ukbe'nin rivayet etmiş olduğu hadis (daha önce 476-478 numara ile kaydedilen hadisler) ile ilgili konuşmalar, Ömer tarafından, Ukbe'nin geldiği yolun, suyun olmadığı bir yol olduğunun bilinmesinden kaynaklanıyor da olabilir.

Bu durumda onun hükmü teyemmümdür. Bu sebeple ona -senin hükmün teyemmüm olduğuna göre- mestlerini ne zaman çıkardın? diye sordu ve ona nakledilenleri söyledi.

Böyle bir açıklama, Ömer *radıyallahu anh*'dan bunun dışında nakledilen rivayetlere uyup onlarla çelişmemesi için bu rivayet hakkında daha uygun bir açıklama şeklidir.

Diğer taraftan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Ömer *radıyallahu anh* dışındaki ashabından da mest süresi ile ilgili olarak bizim naklettiğimiz rivayete uygun açıklamalar rivayet edilmiştir:

٥١٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُخَيْمِرَةَ عَنْ شُرَيْحِ بْنِ هَانِئٍ قَالَ: أَتَيْت عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا فَسَأَلْتهَا عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ فَقَالَتْ: إِيت عَلِيًّا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَإِنَّهُ أَعْلَمُهُمْ بِوُضُوءِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُسَافِرُ مَعَهُ. فَأَتَيْته فَسَأَلْته، فَقَالَ: يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ لِلْمُقِيمِ، وَثَلَاثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ لِلْمُسَافِرِ.

512- … Şureyh b. Hâni şöyle demiştir: Âişe *radıyallahu anhâ*'ya gidip ona meshe dair soru sordum. O: Ali *radıyallahu anh*'ın yanına git. Çünkü o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte yolculuklara çıkar ve bundan dolayı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest alışını onlar arasında

en iyi o bilir, dedi. Ben de onun yanına gidip sordum. Ali bana: "Mukim olan için bir gün bir gece, yolcu olan için de üç gün üç gecedir", dedi.[255]

٥١٣- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَلَمَةَ ابْنِ كُهَيْلٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْدٍ قَالَ: جَعَلَ عَبْدُ اللهِ الْمَسْحَ عَلَى الْخُفَّيْنِ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ لِلْمُسَافِرِ، وَلِلْمُقِيمِ يَوْمًا.

513-... İbrahim et-Teymî'den, o el-Hâris b. Suveyd'den, onun şöyle dediğini nakletmektedir: Abdullah (b. Mesud) mestler üzerine mesh etmenin yolcu için üç gün, ikamet halinde olan için bir gün olduğunu söyledi.[256]

٥١٤- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ قَالَ: سَافَرْت مَعَ عَبْدِ اللهِ، فَكَانَ لاَ يَنْزِعُ خُفَّيْهِ ثَلاَثًا.

514- … İbrahim'den, o Amr b. el-Haris'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Abdullah (b. Mesud) ile birlikte yolculuk yaptım. O üç gün süreyle mestlerini ayağından çıkarmazdı.

٥١٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ سَلَمَةَ قَالَ: سَأَلْت ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَّيْنِ، قَالَ: لِلْمُسَافِرِ ثَلاَثَةُ أَيَّامٍ وَلَيَالِيهِنَّ، وَلِلْمُقِيمِ يَوْمٌ وَلَيْلَةٌ.

515- … Katade'den, o Musa b. Seleme'den, onun şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbas *radıyallahu anh*'a mestler üzerine mesh etmeyi sordum. O: "Yolcu için üç gün üç gece, mukim için bir gün bir gecedir", dedi.[257]

٥١٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

516- … Bize Şu'be tahdis edip, hadisi senediyle aynen zikretti.

255 Müslim, Taharet, 85.
256 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 179.
257 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 182.

٥١٧- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي غَيْلَانُ بْنُ عَبْدِ اللهِ قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ ذَلِكَ.

517- … Gaylân b. Abdullah: Ben İbn Ömer *radıyallahu anh*'ı böyle derken işittim, demiştir.[258]

٥١٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَدِيَّةٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَلَّامُ بْنُ مِسْكِينٍ عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

518- … Abdulaziz'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan aynen rivayet etmiştir.

٥١٩- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ قَطَنٍ عَنْ أَبِي زَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ ذَلِكَ.

519- …Said b. Katan'dan, o Ebu Zeyd el-Ensari'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir kişiden aynısını rivayet etmiştir.

٥٢٠- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يُونُسَ، وَقَتَادَةَ، عَنْ مُوسَى بْنِ سَلَمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

520- …Yunus ve Katade, Musa b. Seleme'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan aynısını rivayet etmiştir.

***

İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının bu sözleri, bizim yolcu ve mukim için mestler üzerine mesh etme süresi ile ilgili zikrettiklerimizi ittifakla dile getirmektedir.

O halde herhangi bir kimsenin buna muhalefet etmemesi gerekir.

Bizim bu zikrettiğimiz hüküm aynı şekilde, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

258 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 180.

١٧- بَابُ ذِكْرِ الْجُنُبِ وَالْحَائِضِ وَالَّذِي لَيْسَ عَلَى وُضُوءٍ

17- CÜNÜP KİMSENİN, HAYIZ OLAN KADININ, ABDESTİ OLMAYAN KİMSENİN DURUMU VE BUNLARIN KUR'ÂN OKUMALARININ HÜKMÜ

٥٢١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ عَنْ حُصَيْنٍ أَبِي سَاسَانَ، عَنِ الْمُهَاجِرِ بْنِ قُنْفُذٍ، أَنَّهُ سَلَّمَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَتَوَضَّأُ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ وُضُوئِهِ قَالَ: «إِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرُدَّ عَلَيْك إِلَّا أَنِّي كَرِهْت أَنْ أَذْكُرَ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا عَلَى طَهَارَةٍ».

521-... Husayn Ebu Sâsân'dan, onun el-Muhacir b. Kunfuz'dan rivayet ettiğine göre, el-Muhacir, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e abdest almakta iken selam verdi, ancak Peygamber onun selamını almadı. Abdestini bitirdikten sonra şöyle buyurdu: ***"Senin selamını almamı engelleyen tek sebep taharetli olmaksızın aziz ve celil olan Allah'ın adını anmaktan hoşlanmayışımdır."***[259]

٥٢٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ: أَنَا حُمَيْدَةُ وَغَيْرُهُ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنِ الْمُهَاجِرِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَبُولُ، أَوْ قَالَ: مَرَرْت بِهِ وَقَدْ بَالَ، فَسَلَّمْت عَلَيْهِ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيَّ، حَتَّى فَرَغَ مِنْ وُضُوئِهِ، ثُمَّ رَدَّ عَلَيَّ.

522- … el-Hasen'den, onun el-Muhacir'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* küçük abdestini bozuyordu -ya da: O kü-

259 Ebu Davud, Taharet, 8; Nesâî, Taharet, 23; İbn Mâce, Taharet, 27.

çük abdestini bozduktan sonra yanından geçtim, dedi- ona selam verdim, ancak abdest almayı bitirinceye kadar selamımı almadı, sonra selamımı aldı.[260]

***

Bazı insanlar bu kanaati benimseyerek, bir kişinin, namaz kılmasının caiz olmadığı halde; hiçbir şekilde Allah'ın adını anmaması gerekir, demiştir.

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Bir kimse kendisi hades halinde (abdesti yok) iken teyemmüm edip selamını alır, isterse kasaba, şehir gibi bir yerde bulunsun.

Selam alma dışındaki hallerde de birinci görüş sahipleri ile aynı kanaattedirler. Bu konuda gösterdikleri deliller arasında şu da vardır:

٥٢٣- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتٍ الْعَبْدِيُّ. ح وَحَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ وَسُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالاَ: ثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ ثَابِتٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعٌ قَالَ: انْطَلَقْت مَعَ ابْنِ عُمَرَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فِي حَاجَةٍ لِابْنِ عُمَرَ، فَقَضَى حَاجَتَهُ، فَكَانَ مِنْ حَدِيثِهِ يَوْمَئِذٍ أَنَّهُ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ عَلَى رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سِكَّةٍ مِنَ السِّكَكِ، وَقَدْ خَرَجَ مِنْ غَائِطٍ أَوْ بَوْلٍ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلاَمَ حَتَّى كَادَ الرَّجُلُ أَنْ يَتَوَارَى فِي السِّكَّةِ، فَضَرَبَ بِيَدَيْهِ عَلَى الْحَائِطِ، فَتَيَمَّمَ لِوَجْهِهِ، ثُمَّ ضَرَبَ ضَرْبَةً أُخْرَى فَتَيَمَّمَ لِذِرَاعَيْهِ، قَالَ: ثُمَّ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلاَمَ وَقَالَ: «أَمَا إِنَّهُ لَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أَرُدَّ عَلَيْك السَّلاَمَ إِلَّا أَنِّي كُنْت لَسْت بِطَاهِرٍ».

523- Bize Rebi' el-Müezzin tahdis edip dedi ki: Bize Esed tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Sabit el-Abdî tahdis etti, H.

Yine bize Huseyn b. Nasr ve Süleyman b. Şuayb tahdis ederek dediler ki… Nâfi şöyle dedi: İbn Ömer ile birlikte, bir ihtiyacı dolayısıyla İbn Abbas'ın yanına gittik. İbn Ömer ihtiyacını gördü. O gün konuştukları arasında şunlar da vardı: Bir adam yollardan birisinde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanından geçti. Allah Rasûlü o sırada küçük ya da büyük abdestini yapıp çıkmıştı. Adam ona selam verdi. Allah Rasûlü onun selamını almadı.

260 521 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

Adam neredeyse sokakta kaybolup gidecekti. Allah Rasûlü ellerini duvara vurup yüzü için teyemmüm yaptı. Bir defa daha vurup kolları için teyemmüm etti. Sonra selamı alarak şunları ekledi: ***"Senin selamını almamı engelleyen tek husus, benim abdestsiz oluşum idi."***[261]

٥٢٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الزُّبَيْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا سَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يَبُولُ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ حَتَّى أَتَى حَائِطًا فَتَيَمَّمَ.

524- … ed-Dahhak b. Osman'dan, o Nâfi'den, onun İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e küçük abdestini bozmakta iken selam verdi. Allah Rasûlü bir duvara yönelip teyemmüm yapmadan onun selamını almadı.[262]

٥٢٥- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ اللَّيْثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ جَعْفَرِ ابْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزَ عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَهُ يَقُولُ: أَقْبَلْت أَنَا وَعَبْدُ اللهِ بْنُ يَسَارٍ، مَوْلَى مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى دَخَلْنَا عَلَى أَبِي الْجُهَيْمِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الصِّمَّةِ الأَنْصَارِيِّ. فَقَالَ أَبُو الْجُهَيْمِ: أَقْبَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ نَحْوِ بِئْرِ جَمَلٍ، فَلَقِيَهُ رَجُلٌ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَلَمْ يَرُدَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ، حَتَّى أَقْبَلَ عَلَى الْجِدَارِ فَمَسَحَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ ثُمَّ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلاَمَ.

525- … Abdurrahman b. Hürmüz'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın azadlısı Umeyr'den rivayet ettiğine göre, o Umeyr'i şöyle derken işitmiştir: Ben Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşi Meymune *radıyallahu anhâ*'nın azatlısı Abdullah b. Yesar ile birlikte ensardan Ebu'l-Cuheym b. el-Haris b. es-

261 Ebu Davud, Taharet, 8.
262 Müslim, Hayz, 115; Ebu Davud, Taharet, 8; Tirmizî, Taharet, 27.

Sımme'nin yanına gittim. Ebu'l-Cuheym dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Bi'ru Cemel tarafından geldi. Bir adam onunla karşılaştı ve ona selam verdi. Ancak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* selamını almadı. Allah Rasûlü duvara yöneldi, yüz ve ellerini (teyemmüm ederek) mesh etti, sonra selamını aldı.[263]

٥٢٦- حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مُحَمَّدٍ النَّاقِدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أُبَيٌّ عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ عُمَيْرٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

526- ...Abdurrahman el-A'rec'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın azadlısı Umeyr'den, hadisi aynen zikretti.[264]

***

İşte bu görüş sahipleri, bu rivayetlere dayanarak şöyle demişlerdir: Bizler abdestsiz iken kendisine selam verilen kimsenin, teyemmüm ederek selamı almasına ruhsat verdik. Böylelikle bu şekilde selamı almış olur.

Bu, bazılarının, cenaze ve bayram namazları için abdest almak üzere su aramakla uğraşırken, bu namazları kaçırmaktan korkulursa, teyemmüm yapmaya ruhsat vermelerine benzemektedir. Bu hususta da şu rivayetleri zikretmişlerdir:

٥٢٧- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ أَيُّوبَ الْمَوْصِلِيُّ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ عَطَاءٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي الرَّجُلِ تَفْجَؤُهُ الْجِنَازَةُ، وَهُوَ عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ قَالَ: يَتَيَمَّمُ وَيُصَلِّي عَلَيْهَا.

527- ... el-Mugire b. Ziyad'dan, o Ata'dan, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun, aniden cenaze ile karşılaşan ve abdestsiz olan kimse hakkında: "Teyemmüm eder ve cenaze namazını kılar," dediğini rivayet etmiştir.

263 Buhârî, Teyemmüm, 2; Müslim, Hayz, 114; Ebu Davud, Taharet, 122.
264 525 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

٥٢٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ عَطَاءٍ، وَزَكَرِيَّا عَنْ عَامِرٍ وَيُونُسَ عَنِ الْحَسَنِ مِثْلَهُ.

528- … el-Mugire'den, o İbrahim ve Abdulmelik'den, o ikisi Ata ve Zekeriyya'dan, onlar Âmir ve Yunus'tan, el-Hasen'den aynısını rivayet etmişlerdir.

٥٢٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ مِثْلَهُ.

529- … Bize Şu'be, Mansur'dan tahdis etti, o İbrahim'den aynısını rivayet etmiştir.

٥٣٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ مِثْلَهُ.

530- … Bize Süfyan, Mansur'dan tahdis etti, o İbrahim'den aynısını rivayet etmiştir.

٥٣١- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ مِثْلَهُ.

531- … Bize Ebu Nuaym tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, Hammad'dan tahdis etti, o İbrahim'den aynısını nakletti.

٥٣٢- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الْحَسَنِ، وَمُغِيرَةَ عَنْ إِبْرَاهِيمَ وَعَبْدِ الْمَلِكِ، عَنْ عَطَاءٍ نَحْوَهُ.

532- … Bize Huşeym tahdis etti: O Yunus'tan, o el-Hasen ve Mugire'den, onlar İbrahim ve Abdulmelik'den, onlar da Ata'dan buna yakın olarak rivayet ettiler.

٥٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ وَابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ رَاشِدٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ يَقُولُ ذَلِكَ.

533- … Bize Ebu Davud tahdis etti, o Abbâd b. Raşid'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben el-Hasen'i bunu söylerken dinledim.

٥٣٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ، أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ مِثْلَهُ، قَالَ: وَقَالَ لِي اللَّيْثُ مِثْلَهُ.

534- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb bildirip dedi ki: Bana Yunus, İbn Şihab'dan bunun aynısını haber verdi ve (Yunus) ayrıca: el-Leys bana bunun aynısını söyledi, dedi.

٥٣٥- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي غَنِيَّةَ، عَنِ الْحَكَمِ مِثْلَهُ.

535- … Abdulmelik b. Ebi Ganiyye'den, o el-Hakem'den aynısını zikretti.

***

Kasaba ve şehirlerde, cenaze namazının aynı şekilde bayram namazlarının kaçması korkusuyla -çünkü bunlar kaçırıldıkları takdirde kazaları yapılmaz- teyemmüme ruhsat verildiğinden dolayı şöyle demişlerdir: Aynı şekilde, bizler selamı almak için de kasaba ve şehirlerde teyemmüm almaya ruhsat verdik. Böylece, selam verene cevap verilmiş olur. Çünkü bu kişi, bu şekilde teyemmüm etmeyecek olursa, selamı da almayacak ve o takdirde bu imkanı da kaybedecektir. Bundan sonra selamı alacak olsa dahi bu, selam verene bir karşılık olmaz.

Bunun dışında, kaçacağından korkulmayan zikir ve Kur'ân okuma gibi hususlara gelince; hiç kimsenin bunları abdestsiz yapmaması gerekir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: İster cünüp olsun, ister daha başka, bütün hallerde yüce Allah'ı zikredip anmakta bir

sakınca yoktur. Cünüplük ve hayızlık dışındaki bir durumda Kur'ân-ı Kerim de okuyabilir. Çünkü cünüp ve hayız olanın Kur'ân okumaması gerekir. Bunun için de aşağıdaki rivayetleri delil göstermişlerdir:

٥٣٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلِمَةَ قَالَ: دَخَلْت عَلَى عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَا وَرَجُلٌ مِنَّا، وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي أَسَدٍ فَبَعَثَهُمَا فِي وَجْهٍ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّكُمَا عِلْجَانِ فَعَالِجَا عَنْ دِينِكُمَا قَالَ: ثُمَّ دَخَلَ الْمَخْرَجَ، ثُمَّ خَرَجَ فَأَخَذَ حَفْنَةً مِنْ مَاءٍ فَمَسَحَ بِهَا وَجَعَلَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَرَآنَا كَأَنَّا أَنْكَرْنَا عَلَيْهِ ذَلِكَ فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْرُجُ مِنَ الْخَلَاءِ فَيُقْرِئُنَا الْقُرْآنَ، وَيَأْكُلُ مَعَنَا اللَّحْمَ، وَلَمْ يَكُنْ يَحْجِزُهُ عَنْ ذَلِكَ شَيْءٌ، لَيْسَ الْجَنَابَةَ.

536- … Amr b. Murre'den, o Abdullah b. Seleme'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben, bizden ve Esedoğullarından bir adam ile birlikte Ali *radıyallahu anh*'ın yanına girdim. Ali bu iki kişiyi bir tarafa gönderdi, sonra şunları söyledi: "Sizler güçlü kuvvetli iki kişisiniz. Dininiz için bütün gücünüzle çalışın." (Abdullah b. Seleme) dedi ki: Sonra tuvalete girdi, ardından çıkıp bir avuç su alarak onu süründü ve Kur'ân okumaya başladı. Sanki biz onun bu yaptığını uygun görmemişiz gibi bir tepki gösterdiğimizi görünce o: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tuvaletten çıkar, bize Kur'ân okutur, bizimle birlikte et yer ve cünüplük müstesnâ herhangi bir husus bunları yapmaktan onu engellemezdi" dedi.[265]

٥٣٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَنَا عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ بْنَ سَلِمَةَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْضِي حَاجَتَهُ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ.

537- … Bize Amr b. Murre haber vererek dedi ki: Ben Abdullah b. Seleme'yi dinledim deyip hadisi aynen zikretti. Şu kadarı var ki, o: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* def-i hacette bulunur, sonra Kur'ân okurdu… demiştir.

265 Ebu Davud, Taharet, 90; Tirmizî, Taharet, 111; Nesâî, Taharet, 170.

٥٣٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، وَسُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالاَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

538- Bize Huseyn b. Nasr ile Süleyman b. Şuayb tahdis ederek dediler ki: Bize Abdurrahman b. Ziyad tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٣٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

539- Bize Muhammed b. Huzeyme tahdis edip dedi ki: Bize Haccac tahdis edip dedi ki: Bize Şu'be tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٤٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: ثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ قَالَ: قَالَ عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ إِلَّا الْجَنَابَةَ.

540- … Amr b. Murre, Abdullah b. Seleme'den, o Ali *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cünüplük hali dışında her durumda Kur'ân okurdu.

٥٤١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ السُّوسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عِيسَى، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُنَا الْقُرْآنَ عَلَى كُلِّ حَالٍ إِلَّا الْجَنَابَةَ.

541- … İbn Ebi Leylâ'dan, o Amr'dan, o Abdullah b. Seleme'den, o Ali *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, cünüplük hali dışında her durumda bize Kur'ân öğretirdi.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiğimiz bu rivayetlerde, abdestsiz iken yüce Allah'ı zikretmenin, aynı şekilde Kur'ân'ı okumanın mübah olduğu görülmektedir. Ancak cünüp olanın da Kur'ân-ı Kerim okuması özellikle yasaklanmaktadır.

Taharetsiz olarak Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yüce Allah'ı zikretmenin mübah olduğuna delil teşkil eden şu rivayetler de nakledilmiştir:

٥٤٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ شِمْرِ بْنِ عَطِيَّةَ، عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ظَبْيَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَمْرَو بْنَ عَبَسَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَبِيتُ طَاهِرًا عَلَى ذِكْرِ اللهِ، فَيَتَعَارُّ مِنَ اللَّيْلِ، يَسْأَلُ اللهَ تَعَالَى شَيْئًا مِنْ أَمْرِ الدُّنْيَا وَالآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ».

542- … Şimr b. Atiyye'den, o Şehr b. Havşeb'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bize Ebu Zabye tahdis ederek dedi ki: Ben Amr b. Abese'yi şöyle derken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Müslüman bir kimse, abdestli olarak Allah'ı zikrederek uyur, geceleyin uyandığında da yüce Allah'tan dünya ve âhiret ile ilgili herhangi bir şeyi isteyecek olursa, mutlaka Allah da ona o isteğini verir."***[266]

٥٤٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: كُنْت أَنَا وَعَاصِمُ ابْنُ بَهْدَلَةَ، وَثَابِتٌ، فَحَدَّثَ عَاصِمٌ عَنْ شَهْرِ بْنِ حَوْشَبٍ، عَنْ أَبِي ظَبْيَةَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ قَوْلَهُ «عَلَى ذِكْرِ اللهِ» قَالَ ثَابِتٌ: قَدِمَ عَلَيْنَا: فحَدَّثَنَا هَذَا الْحَدِيثَ، وَلاَ أَعْلَمُهُ إِلَّا يَعْنِي أَبَا ظَبْيَةَ. قُلْت لِحَمَّادٍ، عَنْ مُعَاذٍ؟ قَالَ: عَنْ مُعَاذٍ.

543- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Affân tahdis edip dedi ki: Bize Hammad tahdis edip dedi ki: Ben Âsım b. Behdele ve Sabit ile birlikte

266 Ebu Davud, Edeb, 97; İbn Mâce, Dua, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 113, V, 235, 241, 244.

idim. Âsım, Şehr b. Havşeb'den tahdis etti. O Ebu Zabye'den, o Muaz b. Cebel'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti. Şu kadarı var ki o ***"Allah'ı zikrederek"*** ibaresini söylemedi.

Sabit dedi ki: Ebu Zabye yanımıza geldi ve bize bu hadisi nakletti. (Hammad b. Seleme dedi ki): Ben onun (Sabit'in), bize geldi, derken Ebu Zabye'den başkasını kastettiğini bilmiyorum.

(Affân dedi ki): Ben Hammad'a: Bu hadisi Ebu Zabye, Muaz'dan mı rivayet etti? diye sordum. O: Evet, Muaz'dan, diye cevap verdi.[267]

٥٤٤- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ شِمْرِ بْنِ عَطِيَّةَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

544- … Âsım b. Ebi'n-Necûd'dan, o Şimr b. Atiyye'den hadisi senediyle aynen zikretti.

***

Bu da, uyuduktan sonra zikretmekle ilgilidir. İşte bunlar abdestin bozulmasından sonra yüce Allah'ı anmanın mübah olduğunu göstermektedir.

Âişe *radıyallahu anhâ*'dan da bu kabilden rivayetler gelmiştir:

٥٤٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ خَالِدِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ اللهَ عَلَى كُلِّ أَحْيَانِهِ.

545- … Halid b. Seleme'den, o Urve'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bütün vakitlerinde (ve her durumda) Allah'ı zikrederdi.[268]

***

267 Tercümede parantez arası yazılan açıklayıcı ibareler el-Kândehlevi, *Emani'l-Ahbar*, II, 34'den hareketle eklenmiştir. (Çeviren).

268 Buhârî, Hayz, 7, Ezan, 19; Müslim, Hayz, 117; Ebu Davud, Taharet, 9.

İşte bu rivayetlerden, cünüp iken yüce Allah'ı zikretmenin mübah olduğu anlaşılmaktadır. Ancak hiçbir şekilde ne bunda, ne Ebu Zabye'nin rivayet ettiği hadiste, Kur'ân okumaktan söz edilmektedir.

Ali *radıyallahu anh* hadisinde ise cünüp iken Kur'ân okumak ile yüce Allah'ı zikretmek arasındaki fark açıkça belirtilmektedir.

Cünüplük halinde Kur'ân okumayı nehyeden rivayetler de gelmiştir:

٥٤٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ يَقْرَأْ الْجُنُبُ وَلاَ الْحَائِضُ الْقُرْآنَ».

546- … Musa b. Ukbe'den, onun Nâfi'den, onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Ne cünüp kimse, ne de hayızlı kadın Kur'ân okuyabilir,"*** dedi.[269]

٥٤٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ. ح، وَحَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ بُكَيْرٍ قَالاَ: ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي الْكَنُودِ، عَنْ مَالِكِ بْنِ عُبَادَةَ الْغَافِقِيِّ، قَالَ: أَكَلَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ جُنُبٌ، فَأَخْبَرْت عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، فَجَرَّنِي إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ هَذَا أَخْبَرَنِي أَنَّك أَكَلْت وَأَنْتَ جُنُبٌ. قَالَ: «نَعَمْ، إِذَا تَوَضَّأْت أَكَلْت وَشَرِبْت، وَلَكِنِّي لاَ أُصَلِّي، وَلاَ أَقْرَأُ حَتَّى أَغْتَسِلَ».

547- … Malik b. Ubade el-Gâfikî şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cünüp iken yemek yedi. Ben Ömer b. el-Hattab'a bunu haber verdim, o da beni Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına götürüp: Ey Allah'ın Rasûlü! Bu, bana senin cünüp iken yemek yediğini bildirdi, dedi.

Allah Rasûlü: ***"Evet, abdest aldığım vakit yemek yerim, su içerim,***

269 Tirmizî, Taharet, 98; İbn Mâce, Taharet, 105.

ama gusledinceye kadar ne namaz kılarım, ne de Kur'ân okurum," buyurdu.[270]

***

İşte bu iki rivayette cünüp olan kimsenin Kur'ân okumasının men edildiğini görüyoruz. Bu rivayetlerin birisinde hayız olanın da bundan men edildiğini görmekteyiz.

Bu iki hadiste ve bunlarla birlikte Ali *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadiste bulunan ifadeler ile cünüplük ve hayızlık hali dışında abdestsiz olarak Allah'ı zikredip Kur'ân okumakta bir sakınca bulunmadığı;

Cünüplük ve hayızlık halinde ise özel olarak Kur'ân-ı Kerim okumanın mekruh olduğu sabit olmaktadır.

İşte bu sebeple bizler de, bu rivayetlerin hangisinin zaman itibariyle daha sonra olduğunu incelemek ve böylelikle zaman itibariyle, sonra gelenin, daha önce meydana geleni nesh edici olduğunu tespit etmek istedik.

Bu hususu inceleyince şunu gördük:

٥٤٨- ابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ هِشَامٍ، عَنْ شَيْبَانَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَلْقَمَةَ بْنِ الْفَغْوَاءِ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَهْرَاقَ الْمَاءَ إِنَّمَا نُكَلِّمُهُ فَلاَ يُكَلِّمُنَا، وَنُسَلِّمُ عَلَيْهِ فَلاَ يَرُدُّ عَلَيْنَا، حَتَّى نَزَلَتْ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلاَةِ﴾.

548- İbn Ebi Davud bize tahdis ederek dedi ki: … Abdullah b. Alkame b. el-Fağvâ'dan, o babası (Alkame)'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* su döktüğü (bevlettiği) zaman, biz onunla konuştuğumuz halde o bizimle konuşmuyor, biz ona selam verdiğimiz halde selamımızı almıyordu. Bu hal: ***"Ey İman Edenler! Namaza kalktığınızda…"*** (el-Mâide, 5/6) ayeti nâzil oluncaya kadar devam etti.[271]

***

270 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, I, 295; Dârekutnî, *Sünen*, I, 119.
271 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, I, 6.

Alkame bu hadiste Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, ona göre cünüp bir kimsenin bu ayet-i kerimenin nüzulünden önceki hükmünün, konuşmaması ve selamı almaması şeklinde olduğunu haber vermektedir. Bu, sonunda Allah Teala bu ayetle bu hükmü neshedinceye kadar devam etti. Allah bu ayet-i kerime ile özellikle namaz kılmak isteyen kimse için abdest almayı farz kıldı.

Böylelikle Ebu'l-Cehm'in, İbn Ömer'in, İbn Abbas'ın ve el-Muhacir'in rivayet ettikleri hadislerin hepsinin nesh edilmiş olduğu ve Ali *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadisteki hükmün, ayetteki hükümden sonra meydana geldiği sabit olmaktadır.

Bu hususa, aynı şekilde, şunlar da delil teşkil etmektedir:

٥٤٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: سَمِعْتُ سَلَمَةَ بْنَ كُهَيْلٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: كَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَابْنُ عُمَرَ يَقْرَآنِ الْقُرْآنَ، وَهُمَا عَلَى غَيْرِ وُضُوءٍ.

549- … el-Hasen b. Salih dedi ki: Ben Seleme b. Kuheyl'i, Said b. Cübeyr'in şöyle dediğini rivayet ederken işittim: İbn Abbas ve İbn Ömer abdestsiz oldukları halde Kur'ân okurdu.[272]

٥٥٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ نَحْوَهُ.

550- … Bize Şu'be, Seleme b. Kuheyl'den tahdis etti ve hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٥١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ. ح

551- … Hammad b. Seleme'den, H.

272 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 103, 104.

٥٥٢- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

552- … İkrime'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen rivayet etmiştir.

٥٥٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّيْرَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ حِزْبَهُ وَهُوَ مُحْدِثٌ.

553-... Abdurrahman b. Bureyde'den, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas abdestsiz olduğu halde günlük Kur'ân-ı Kerim'den okuyacağı miktarı okurdu.

٥٥٤- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَهُ: أَخْبَرَنِي الأَزْرَقُ ابْنُ قَيْسٍ، عَنْ رَجُلٍ يُقَالُ لَهُ أَبَانُ، قَالَ: قُلْت لِابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: إِذَا أَهَرَقْت الْمَاءَ اَذْكُرُ اللّٰهَ؟ قَالَ: أَيُّ شَيْءٍ إِذَا أَهَرَقْت الْمَاءَ؟ قَالَ: إِذَا بُلْت، قَالَ: نَعَمْ، اُذْكُرِ اللّٰهَ.

554- … Bize Hammad tahdis etti, dedi ki: Bana el-Ezrak b. Kays'ın, Eban diye adlandırılan bir adamdan haber verdiğine göre, Eban şöyle demiştir: Ben İbn Ömer *radıyallahu anh*'a: Su döktüğüm takdirde Allah'ı zikredeyim mi? diye sordum.

İbn Ömer: Su döktüğüm takdirde derken ne demek istiyorsun? diye sordu. Adam: Yani küçük abdestimi bozarken (Allah'ı zikredebilir miyim), dedi. İbn Ömer: Evet, Allah'ı zikret, diye cevap verdi.

***

İşte İbn Abbas *radıyallahu anh* ile İbn Ömer *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun teyemmüm edinceye kadar abdestsizken selamı almadığını rivayet ettikleri halde, kendileri abdestsizken Kur'ân okumuşlardır.

Bize göre kendilerince de nesh sabit olmamış olsaydı, böyle bir şey olmazdı.

Bir topluluk da onların benimsedikleri bu kanaatte onların peşinden gitmiştir.

٥٥٥- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حَمَّادٍ الْكُوفِيِّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ كَانَ يُقْرِئُ رَجُلًا، فَلَمَّا انْتَهَى إِلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ كَفَّ عَنْهُ الرَّجُلُ. فَقَالَ لَهُ: مَا لَكَ؟ قَالَ: أَحْدَثْت، قَالَ: اقْرَأْ فَجَعَلَ يَقْرَأُ، وَجَعَلَ يَفْتَحُ عَلَيْهِ.

555- … Hammad el-Kûfî'den, onun İbrahim'den rivayet ettiğine göre, İbn Mesud bir adama Kur'ân okutuyordu. Fırat kıyısına gelince, adam okumasını kesti. İbn Mesud ona: Sana ne oldu, diye sordu. Adam: Abdestim bozuldu, dedi. İbn Mesud: Oku, dedi. Adam da okumaya devam etti. İbn Mesud takıldığı yerlerde ona hatırlatıyordu.[273]

٥٥٦- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَاصِمٍ الأَحْوَلِ، عَنْ عُزْرَةَ، عَنْ سَلْمَانَ أَنَّهُ أَحْدَثَ فَجَعَلَ يَقْرَأُ. فَقِيلَ لَهُ: أَتَقْرَأُ وَقَدْ أَحْدَثْت؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنِّي لَسْت بِجُنُبٍ.

556- … Bize Hammad tahdis etti, o Âsım el-Ahvel'den, o Uzre'den, onun Selman'dan naklettiğine göre, Selman abdestini bozdu, sonra Kur'ân okumaya başladı. Ona: Sen abdest bozduğun halde Kur'ân mı okuyorsun? diye sorulunca, o: Evet, çünkü ben cünüp değilim, dedi.[274]

٥٥٧- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: سَأَلْت قَتَادَةَ عَنِ الرَّجُلِ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، وَهُوَ غَيْرُ طَاهِرٍ. فَقَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيِّبِ يَقُولُ: كَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ رُبَّمَا قَرَأَ السُّورَةَ وَهُوَ غَيْرُ طَاهِرٍ.

557- … Bize Şu'be tahdis edip dedi ki: Ben Katade'ye abdestsiz olduğu

273 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 104.
274 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 103.

halde Kur'ân okuyan kimsenin durumunu sordum. O şöyle dedi: Said b. el-Müseyyeb'i şöyle derken işittim: Ebu Hureyre *radıyallahu anh* bazen abdestsiz olduğu halde Kur'an'dan bir sure okurdu.[275]

٥٥٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

558- … Şu'be'den, o Katade'den, o Said'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan bunun aynısını rivayet etti.

٥٥٩- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

559- … Bize Hemmam'dan tahdis etti ve senediyle aynısını zikretti.

***

Böylelikle bizim naklettiğimiz rivayetlerin doğru ve sahih kabul edilmesi ile İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın ve ona tabi olanların hadisinin nesh edilmiş olduğu, buna karşılık Ali *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadisin hükmünün, ashab-ı kiramın onu pekiştiren sözleriyle birlikte sabit olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Biz de bu hükümleri kabul ederek, cünüp ve hayız olanın tam bir ayeti okumasını mekruh görüyoruz. Fakat abdestsiz olarak Kur'an okumada herhangi bir sakınca görmediğimiz gibi, hepsinin de yüce Allah'ı anmalarında, zikretmelerinde bir sakınca olmadığı görüşündeyiz.

Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'dan da, bizim söylediklerimize uygun olarak, cünüp kimseyi Kur'ân okumaktan alıkoyduğu rivayet edilmiştir.

٥٦٠- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّيْرَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ عُبَيْدَةَ، قَالَ: كَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْهُ يَكْرَهُ أَنْ يَقْرَأَ الْقُرْآنَ وَهُوَ جُنُبٌ.

275 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 103.

560- … Şakik'den, o Ubeyde'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ömer *radıyallahu anh* cünüpken Kur'ân okumayı hoş görmezdi (mekruh görürdü).[276]

٥٦١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أُبَيٌّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

561- … Bize el-A'meş tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

***

Bize göre bu, İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın görüşünden daha uygundur. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğimiz Ali b. Ebi Talib, İbn Ömer *radıyallahu anh*, Ebu Musa ve Malik b. Ubade hadisleri Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiğimiz rivayetlerdeki ile uyum halindedir.

Aynı zamanda bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

Diğer taraftan İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan da, kendisinden bu kitabımızda daha önce zikrettiğimiz Muhammed b. Sabit yoluyla gelen (523 numaralı) Nâfi'in hadisindekinin aksine delâlet eden rivayetler de nakledilmiş bulunmaktadır.

٥٦٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ مِنَ الْخَلاَءِ، فَطَعِمَ، فَقِيلَ لَهُ: أَلاَ تَتَوَضَّأُ؟ فَقَالَ:« إِنِّي لاَ أُرِيدُ أَنْ أُصَلِّيَ فَأَتَوَضَّأَ.»

562- … Said b. el-Huveyris'den, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tuvaletten çıktı, yemek yedi. Ona abdest almayacak mısın? diye soruldu, o: ***"Şu anda ben namaz kılmak istemiyorum ki abdest alayım,"*** dedi.[277]

276 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 102, 104.
277 Müslim, Hayz, 118, 119, 120.

٥٦٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي سَعِيدُ بْنُ الْحُوَيْرِثِ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

563- … Bize İbn Cüreyc tahdis etti ve: Bana Said b. el-Huveyris haber verdi, deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ ذُرَيْعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

564- … Bize Ravh b. el-Kasım tahdis etti, o Amr b. Dinar'dan hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٦٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَمْرٍو، مِثْلَهُ بِأَسْنَادِهِ.

565- … Bize Hammad b. Seleme, Amr'dan tahdis etti ve hadisi senediyle aynen zikretti.

***

Burada şuna dikkat edilmelidir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: "Abdest almayacak mısın?" diye sorulunca, o: ***"Şu anda ben namaz kılmak istemiyorum ki abdest alayım,"*** demiştir. Böylelikle, abdestin ancak namaz için istenen bir şey olduğunu, zikir için böyle olmadığını haber vermektedir.

Bu ise, bu bölümün baş taraflarında İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan naklettiğimiz rivayet ile te'âruz (çatışma) halindedir.

Ancak bu son rivayet daha uygundur. Çünkü İbn Abbas *radıyallahu anh* Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra bu hadis gereğince amel etmiştir. Onun bu hadis gereğince amel etmesi, neshedici hükmün bu olduğuna delil teşkil etmektedir.

Herhangi bir kimse bu hususta, bizim de tahdis etmiş olduğumuz şu hadisi ileri sürüp bize karşı çıkabilir:

٥٦٦- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ: أَنَا زُهَيْرٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَابِرٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: مَا أَتَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْخَلاَءَ إِلَّا تَوَضَّأَ حِينَ يَخْرُجُ مِنْهُ، وُضُوءَهُ لِلصَّلاَةِ.

566- … Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tuvalete girip çıktığında mutlaka namaz abdesti alırdı.

***

Bizim sözünü ettiğimiz kanaatimize itiraz edenler de vardır. Derler ki: İşte bu, sizin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan naklettiğiniz, "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bütün hallerinde, her zaman Allah'ı zikrederdi" şeklindeki rivayetinizin tutarsız olduğunun delilidir.

Böyle diyene şöyle cevap verilir: Bu hadiste sizin dediğinize delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü onun tuvaletten çıktığı takdirde abdest almış olması, bununla birlikte küçük abdest bozduğunda abdest almamış olması mümkündür. Bu durumda hadesten sonra bu halinde yüce Allah'ı zikretmiş olması ihtimali vardır.

Böylelikle onun: "O, her zaman Allah'ı zikrederdi" ifadesinden kastı: Taharet üzere olduğu zamanlarda da, hadesli olduğu zamanlarda da zikrederdi, demek olur ki, böylece rivayetler arasında çelişki görülmez.

Bununla birlikte İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiği: ***"Ben şu an için namaz kılmak istemiyorum ki, abdest alayım"*** şeklindeki sözü de buna muhaliftir.

O halde bu, Allah Rasûlü'nün namaz kılmak istemedikçe abdest almadığının delilidir.

O halde, Âişe *radıyallahu anhâ*'nın tuvaletten çıktığı zaman onun abdest aldığına tanık olması, tuvaletten çıkması sebebiyle değil de, namaz kılmak istediğinden dolayı olabilir.

Aynı şekilde bu, Âişe *radıyallahu anhâ*'nın, Allah Rasûlü'nün abdest âyetinin nuzülünden önce yapmış olduğu uygulamaya dair verdiği haber de olabilir. Halid b. Seleme yoluyla gelen hadiste ise Âişe *radıyallahu anhâ* bize âyetin nuzülünden sonra nasıl uygulama yaptığını haber vermektedir. Bu açıklamayla, ondan gelen rivayet ile başkasından gelen rivayet arasında uyum sağlanmakta ve hiçbir hususta aralarında bir çelişki kalmamaktadır.

١٨- بَابُ حُكْمِ بَوْلِ الْغُلَامِ وَالْجَارِيَةِ قَبْلَ أَنْ يَأْكُلَا الطَّعَامَ

18- HENÜZ YEMEK YEMEYEN ERKEK VE KIZ ÇOCUKLARIN İDRARLARININ HÜKMÜ

٥٦٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ خَلَفٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي حَرْبِ بْنِ أَبِي الأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ فِي الرَّضِيعِ: «يُغْسَلُ بَوْلُ الْجَارِيَةِ، وَيُنْضَحُ بَوْلُ الْغُلَامِ».

567- … Ebu Harb b. Ebi'l-Esved'den, onun babasından, onun Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* süt emmekte olan bebek hakkında: ***"Kız çocuğunun idrarı yıkanır, buna karşılık erkek çocuğun idrarı üzerine su serpilir,"*** buyurmuştur.[278]

٥٦٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ قَابُوسِ بْنِ الْمُخَارِقِ، عَنْ لُبَابَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ: أَنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، بَالَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْت: أَعْطِنِي ثَوْبَك أَغْسِلْهُ فَقَالَ: «إِنَّمَا يُغْسَلُ مِنَ الأُنْثَى، وَيُنْضَحُ مِنْ بَوْلِ الذَّكَرِ».

568- … Kâbûs el-Muharik'den, onun Lubabe bint el-Haris'den rivayet ettiğine göre, Ali *radıyallahu anh*'ın oğlu el-Huseyn *radıyallahu anh* Peygamber

278 Ebu Davud, Taharet, 135; Tirmizî, Cumua, 77; İbn Mâce, Taharet, 77; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 76, 97, 137.

sallallahu aleyhi ve sellem'in üzerine işedi. Ben: Bana elbiseni ver, onu yıkayayım, dedim. O: ***"Hayır, ancak kız çocuğun idrarından dolayı yıkanır, fakat erkek çocuğun idrarına su serpilir,"*** buyurdu.[279]

٥٦٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

569- … Bize Ebu'l-Ahvas tahdis etti ve senediyle hadisi aynen zikretti.

٥٧٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكٌ، وَاللَّيْثُ، وَعَمْرٌو، وَيُونُسُ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ أُمِّ قَيْسٍ بِنْتِ مُحْصَنٍ: أَنَّهَا أَتَتْ بِابْنٍ لَهَا لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ، إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَجْلَسَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حِجْرِهِ، فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ، فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ.

570- … Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den, onun Ümmü Kays bint Muhsan'dan rivayet ettiğine göre, o, henüz yemek yemeyen erkek bebeği ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gitmişti. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çocuğu kucağına oturttu. Çocuk elbisesi üzerine işeyince, Allah Rasûlü su getirilmesini istedi. Üzerine su serpti, ayrıca elbisesini yıkamadı.[280]

٥٧١- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

571- …ez-Zührî'den rivayete göre, o da senediyle hadisi aynen zikretmiştir.

٥٧٢- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: أَنَا زَائِدَةُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: أُتِيَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِصَبِيٍّ يُحَنِّكُهُ وَيَدْعُو لَهُ، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ، فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ.

572- … Âişe şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e tahnîk yapması (damağına, çiğnenen bir hurma parçasını koyması) ve ona dua

279 Ebu Davud, Taharet, 135; İbn Mâce, Taharet, 77; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 339.
280 Buhârî, Vudu, 59; Müslim, Taharet, 104; Ebu Davud, Taharet, 135; Tirmizî, Taharet, 54…

etmesi için bir bebek getirildi. Erkek olan bu bebek onun üzerine işeyince, su getirilmesini emretti, üzerine su serpti ve elbisesini yıkamadı.[281]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bazıları yemek yemeden önce, erkek çocuk ile kız çocuğun hükümleri arasında fark gözetmiş ve şöyle demiştir: Erkek çocuğun idrarı temizdir, kız çocuğun idrarı ise necistir.

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet etmiş ve her ikisinin idrarları arasında bir fark görmeyerek, her ikisini de necis saymış ve şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Erkek çocuğun idrarı üzerine su serpilir,"*** sözündeki "su serpmek"ten kastı, üzerine su dökmek olabilir.

Çünkü Araplar, su dökmeyi ifade etmek için aynı kökten gelen aynı kelimeyi "nadh"ı kullanırlar. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Ben denizin her iki tarafından sularını döktüğü bir şehir biliyorum"*** sözü de bu kabildendir. O bu sözleriyle "nadh"ı "su serpmek (reş)" anlamında kullanmamıştır.

Ancak bununla denizin her iki tarafına bitişik olduğunu anlatmak istemiştir.

Bunlar derler ki: Her iki idrar arasında fark gözetmesinin sebebi şudur: Erkek çocuğun idrarı çıkış yerinin darlığı dolayısıyla tek bir yerde birikir. Kız çocuğunun idrarı ise çıkış yerinin genişliği sebebiyle etrafa dağılır.

İşte bundan dolayı erkek çocuğun idrarı ile ilgili olarak su serpilmesini emretmiştir. Bundan maksat da, aynı yere suyu dökmektir. Kız çocuğun idrarının yıkanmasından kastı ise, ardı ardına su dökmektir. Çünkü değişik yerlere isabet eder. Bu da sözünü ettiğimiz sebep dolayısı ile ihtimal dahilindedir.

Mütekaddimûndan bazılarından buna delil teşkil edecek rivayetler nakledilmiştir. Bunlardan bazıları:

٥٧٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، أَنَّهُ قَالَ: الرَّشُّ بِالرَّشِّ، وَالصَّبُّ بِالصَّبِّ، مِنَ الأَبْوَالِ كُلِّهَا.

281 Buhârî, Vudu, 59; Müslim, Taharet, 101, 102; Nesâî, Taharet, 188.

573- … Katade'den, o Said b. el-Müseyyeb'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bütün idrarlardan dolayı temizlenmek, serpme serperek, dökme dökerek olur.

٥٧٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ قَالَ: بَوْلُ الْجَارِيَةِ يُغْسَلُ غَسْلًا، وَبَوْلُ الْغُلَامِ يُتَّبَعُ بِالْمَاءِ.

574- … Humeyd'den, onun el-Hasen'den rivayet ettiğine göre, el-Hasen şöyle demiştir: Kız çocuğunun idrarı yıkanır, erkek çocuğun idrarı üzerine su serpilir (dökülür).

***

Görüldüğü gibi Said b. el-Müseyyeb, çocukların ya da başkalarının bütün idrarlarını aynı hükümde değerlendirmiştir. Bunun sonucunda idrarın serpme şeklinde olanının su serpmekle temizleneceğini, dökmek suretinde olanının ise üzerine su dökmekle temizleneceğini söylemiştir. Ona göre idrarların bir kısmı temiz, bir kısmı necis şeklinde farklı hükümde değildir. Aksine ona göre hepsi necistir, fakat o bunların necisliklerinden temizlenme şeklini farklı görmüştür. Bu da idrarın çıktığı yerin genişliğine ve darlığına göre değişen bir şeydir.

Bundan sonra bizler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilmiş rivayetleri incelemek istedik. Acaba bunlar arasında belirttiğimiz hususlardan herhangi birisine delil teşkil edecek bir şey var mı, görelim, dedik.

Bu hususu inceledik. Şunu gördük:

٥٧٥- مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يُؤْتَى بِالصِّبْيَانِ فَيَدْعُو لَهُمْ، فَأُتِيَ بِصَبِيٍّ مَرَّةً، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: «صُبُّوا عَلَيْهِ الْمَاءَ صَبًّا.»

575- Muhammed b. Amr b. Yunus bize tahdis ederek dedi ki… Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e küçük çocuklar getirilir, o da onlara dua ederdi. Bir sefer ona küçük bir erkek çocuk getirildi, o da onun üzerine işedi. Allah Rasûlü: ***"Üzerine iyice su dökün"*** dedi.[282]

282 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 46.

٥٧٦- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَازِمٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

576-... Bize Muhammed b. Hâzim tahdis ederek hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٧٧- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُتِيَ بِصَبِيٍّ، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَأَتْبَعَهُ الْمَاءَ، وَلَمْ يَغْسِلْهُ.

577- ... Hişam'dan, o babasından, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e küçük bir çocuk getirildi. Çocuk onun üzerine işedi. İdrarı üzerine su döktü, ancak orayı yıkamadı.

٥٧٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ هِشَامٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ: وَلَمْ يَغْسِلْهُ.

578- Bize Yunus tahdis ederek dedi ki: Bize İbn Vehb'in naklettiğine göre Malik kendisine Hişam'dan tahdis etmiş ve senediyle bu hadisi aynen zikretmiştir. Şu kadarı var ki o, rivayetinde "onu yıkamadı" kısmını zikretmemiştir.

***

Su dökmenin hükmü yıkama ile aynıdır. Nitekim bir kimsenin elbisesine bir pislik bulaşsa, o da bu pislik gidinceye kadar üzerine su dökecek olsa, elbisesi temizlenmiş olur.

Bu hadisi ayrıca Zâide, Hişam b. Urve'den rivayet etmiştir. Rivayetinde şöyle demektedir: Su getirilmesini istedi ve o suyu onun idrarı üzerine serpti.

Malik, Ebu Muaviye ve Abde, Hişam b. Urve'den şöyle nakletmişlerdir: O, su getirilmesini istedi, suyu onun üzerine döktü.

İşte bu onlara göre su serpmenin, dökmek anlamında olduğuna delildir.

٥٧٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِي لَيْلَى قَالَ: كُنْت عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجِيءَ بِالْحَسَنِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَبَالَ عَلَيْهِ، فَأَرَادَ الْقَوْمُ أَنْ يُعْجِلُوهُ، فَقَالَ: «ابْنِي ابْنِي.» فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ بَوْلِهِ، صَبَّ عَلَيْهِ الْمَاءَ.

579- … Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, o Ebu Leyla'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanındaydım. el-Hasen *radıyallahu anh* getirildi. Üzerine işedi. Yanında bulunanlar acele davran(arak onu al)mak istediler. Bunun üzerine: ***"Oğluma dokunmayın, oğluma ilişmeyin,"*** dedi. el-Hasen işemesini bitirince, idrarının üzerine su döktü.[283]

٥٨٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَنَا وَكِيعٌ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

580- … İbn Ebi Leyla'dan, hadisi senediyle aynen zikretti.

٥٨١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عِيسَى، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنْت جَالِسًا عِنْدَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَى بَطْنِهِ، أَوْ عَلَى صَدْرِهِ، حَسَنٌ أَوْ حُسَيْنٌ، فَبَالَ عَلَيْهِ حَتَّى رَأَيْت بَوْلَهُ أَسَارِيعَ فَقُمْنَا إِلَيْهِ، فَقَالَ: «دَعُوهُ.» فَدَعَا بِمَاءٍ فَصَبَّهُ عَلَيْهِ.

581- … Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, o babasından, babasının şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında oturuyorduk. Karnı -yahut göğsü- üzerinde Hasan -yahut Hüseyin- vardı. Üzerine işedi. Öyle ki idrarının yol yol aktığını gördüm. (Onu almak üzere) çocuğun yanına gittik, Allah Rasûlü bunun üzerine: ***"Ona ilişmeyin"*** dedi ve sonra su getirilmesini istedi, o suyu idrarının üzerine döktü.

283 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 120.

٥٨٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ قَابُوسٍ، عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ قَالَتْ: لَمَّا وُلِدَ الْحُسَيْنُ، قُلْت: يَا رَسُولَ اللهِ، أَعْطِنِيهِ، أَوْ ادْفَعْهُ إِلَيَّ فَلِأَكْفُلَهُ أَوْ أُرْضِعَهُ بِلَبَنِي فَفَعَلَ. فَأَتَيْته بِهِ فَوَضَعَهُ عَلَى صَدْرِهِ فَبَالَ عَلَيْهِ فَأَصَابَ إِزَارَهُ، فَقُلْت لَهُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَعْطِنِي إِزَارَك أَغْسِلْهُ. قَالَ: «إِنَّمَا يُصَبُّ عَلَى بَوْلِ الْغُلَامِ، وَيُغْسَلُ بَوْلُ الْجَارِيَةِ».

582- … Kabûs'dan, o Ümmü'l-Fadl'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: el-Huseyn dünyaya gelince, ey Allah'ın Rasûlü onu bana ver -yahut bana bırak- ki onu himaye edeyim -yahut sütümle onu emzireyim- dedim, o da dediğimi yaptı.

Daha sonra el-Huseyn'i onun yanına götürdüm. Çocuğu alıp göğsü üzerine koydu. Çocuk üzerine işedi ve belden aşağısını örten izarına idrar bulaştı. Bunun üzerine ben: Ey Allah'ın Rasûlü! İzarını bana ver de onu yıkayayım, dedim. Allah Rasûlü: ***"Hayır, erkek çocuğun idrarı üzerine su dökülür, kız çocuğunun idrarı da yıkanır,"*** buyurdu.[284]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte Ümmü'l-Fadl rivayet ettiği bu hadisinde, erkek çocuğun idrarı üzerine ancak su döküleceğini belirtmektedir.

Daha önce zikrettiğimiz ve yine onun rivayet ettiği hadiste ise, erkek çocuğunun idrarından dolayı su serpileceği belirtilmişti.

Bizim önce zikrettiğimiz böyle olduğuna göre, böylelikle birinci hadiste sözü edilen serpmekten kastın, burada sözü edilen dökmek olduğu sabit olmaktadır ki, her iki rivayet birbiriyle çelişmesin.

Diğer taraftan Ebu Leyla'dan nakledilen rivayetlerde, onun, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i idrar üzerine su dökerken gördüğü hususunda bir ihtilaf bulunmamaktadır.

Böylelikle bu rivayetlerde erkek çocuğun idrarının hükmünün yıkanmak olduğu sabit olmaktadır. Şu kadar var ki, bu yıkama işleminde su dökmek, yeterlidir. Kız çocuğun idrarının hükmü ise aynı şekilde yıkamaktır.

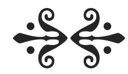
284 Ebu Davud, Taharet, 135; İbn Mâce, Taharet, 77.

Anlam itibariyle her ikisi birbirine eşit olmakla birlikte aralarında lafız bakımından fark gözetilmesi ise, sözünü ettiğimiz idrarın çıktığı yerin darlık ve genişliği dolayısı iledir.

İşte rivayetler bakımından bu hususun hükmü budur.

Bunun aklî düşünme bakımından açıklamasına gelince; bizler erkek ve kız çocuğunun idrarlarının hükmünün yemek yemeye başladıktan sonra aynı olduğunu gördük. Buna göre yemek yemeye başlamadan önce de hükümlerinin aynı olması gerekir. Eğer kız çocuğunun idrarı necis ise, erkek çocuğun idrarı da aynı şekilde necistir.

İşte, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşü budur.

١٩- بَابُ الرَّجُلِ لَا يَجِدُ إِلَّا نَبِيذَ التَّمْرِ هَلْ يَتَوَضَّأُ بِهِ أَوْ يَتَيَمَّمُ؟

19- HURMA NEBÎZİNDEN[285] BAŞKA BİR ŞEY BULAMAYAN BİR KİMSE, ONUNLA ABDEST ALIR MI, YOKSA TEYEMMÜM MÜ EDER?

٥٨٣- حَدَّثَنَا رَبِيعُ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسُ ابْنُ الْحَجَّاجِ، عَنْ حَنَشٍ الصَّنْعَانِيِّ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ ابْنَ مَسْعُودٍ خَرَجَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجِنِّ، فَسَأَلَهُ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَعَك يَا ابْنَ مَسْعُودٍ مَاءٌ؟» قَالَ: مَعِي نَبِيذٌ فِي إِدَاوَتِي. فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اُصْبُبْ عَلَيَّ». فَتَوَضَّأَ بِهِ، وَقَالَ: «شَرَابٌ وَطَهُورٌ».

583- … Haneş es-San'ânî'den, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Mesud, cin gecesi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile çıkmıştı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona: ***"Ey İbn Mesud! Yanında su var mı?"*** diye sordu. İbn Mesud: Yanımdaki matarada nebiz var, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Dök"*** dedi ve o nebiz ile abdest aldı, sonra da: ***"(Bu nebiz) hem bir içecektir, hem de kendisi ile abdest alınarak temizlenilen bir sudur,"*** buyurdu.[286]

---

285 *Nebiz*: İçine birkaç hurma ve benzeri tatlı meyveler atılan ve bunların tadını alıncaya kadar bekletilen sudur. (Mecduddin b. Hafs en-Nesefi, *Talibetu't-Talebe*, Bağdad 1311, s. 159 -Çeviren-).

286 İbn Mâce, Taharet, 37; Dârekutnî, *Sünen*, I, 76.

٥٨٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، مَوْلَى عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجِنِّ وَأَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احْتَاجَ إِلَى مَاءٍ يَتَوَضَّأُ بِهِ وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُ إِلَّا النَّبِيذُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «تَمْرَةٌ طَيِّبَةٌ، وَمَاءٌ طَهُورٌ». فَتَوَضَّأَ بِهِ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

584- … Ömer *radıyallahu anh*'ın azadlısı Ebu Râfi'den, onun Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Mesud, cin gecesi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in abdest almak için suya ihtiyacı oldu. Abdullah'ın yanında nebizden başka bir şey yoktu. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"O hoş ve temiz bir meyvedir, su(yu) da temiz bir sudur,"*** deyip onunla abdest aldı.[287]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bazıları yolculuk esnasında hurma nebizinden başka bir şey bulamayan kimse, onunla abdest alır, demiş ve bu hususta bu rivayetleri delil göstermiştir.

Bu görüşü benimseyenlerden birisi de Ebu Hanife *radıyallahu anh*'dır.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Hurma nebizi ile abdest alınamaz. Hurma nebizinden başka şey bulamayan bir kimse, teyemmüm yapar ve o nebizle abdest almaz. Bu kanaati benimseyenlerden birisi de Ebu Yusuf'tur.

Bu görüş sahiplerinin lehine olan ve birinci görüş sahiplerine karşı gösterilen delillerden birisi de, Abdullah b. Mesud'un bu bölümün baş tarafında kendisinden zikrettiğimiz rivayetin açıkladığımız yollarla gelmiş olmasıdır. Bu rivayet yolları ise, haberu'l-vâhidi[288] delil kabul eden kimselere göre huccet

287 Dârekutnî, *Sünen*, I, 77.
288 *Haberu'l-Vâhid:* Haberu'l-âhâd anlamındadır. Bazıları senedinin herhangi bir yerinde ravi sayısı bire düşmüş olan habere/hadise "haberu'l-vâhid"; her tabakada/nesilde sadece bir kişi tarafından rivayet edilmiş ise "haberu'l-âhâd" denileceği şeklinde bir ayırım yapmış olsa da,

(delil) olarak ortaya konulabilecek yollar değildir. Aynı şekilde (nebiz ile abdest aldığını belirten rivayetlerin birbirini destekleyecek şekilde gelmesi halinde) haberu'l-vâhidi kabul eden kimseler açısından, amel etmeyi gerektirecek şekilde açık ve anlaşılır olarak gelmemiştir.

O halde bu, sözünü ettiğimiz her iki grubun bu husustaki mezhebine (kanaatine) göre belirttiğimiz gerekçe dolayısıyla, delil olarak kullanılmaması gereken rivayetlerdendir.

Diğer taraftan Ebu Ubeyde b. Abdullah'tan, Abdullah (b. Mesud)'ın o gece Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bulunmadığına delalet eden rivayetler de nakledilmiştir.

٥٨٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا غُنْدَرٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ قَالَ: قُلْت لِأَبِي عُبَيْدَةَ: أَكَانَ عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْعُودٍ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجِنِّ. فَقَالَ: لاَ.

585- … Şu'be'den, o Amr b. Murre'den, şöyle dediğini rivayet etti: Ben (Abdullah b. Mesud'un oğlu) Ebu Ubeyde'ye: Cin gecesi Abdullah b. Mesud, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte miydi? diye sordum. Ebu Ubeyde: Hayır, diye cevap verdi.

٥٨٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، عَنْ شُعْبَةَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

586- … Şu'be'den de senediyle bunu aynen zikrettiği rivayet edilmiştir.

***

Ebu Ubeyde'ye göre, babasının, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte o gece bulunmadığı sabit olduğuna göre; -ki, onun gibi birisi için böyle bir şeyin gizli saklı kalmayacağı açık bir durumdur- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Abdullah b. Mesud ile birlikte iken böyle bir abdest aldığına dair gelen haberler bununla batıl olmaktadır.

---

uygulamada iki terim de aynı anlamda kullanılmıştır. A. Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 108. (Çeviren).

Şayet birisi: İlk rivayetleri kabul etmek bunu kabul etmekten daha uygundur. Çünkü o rivayetler muttasıldır, bu ise munkatı'dır. Çünkü Ebu Ubeyde babasından hiç hadis dinlememiştir, diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Bizim Ebu Ubeyde'nin sözünü delil göstermemiz bu açıdan değildir. Bizim onu delil göstermemiz, ilimdeki ileri derecedeki mertebesi, Abdullah b. Mesud'un nezdindeki konumu ve ondan sonra Abdullah b. Mesud'un yakınları ile içli dışlı olması dolayısıyla, bu gibi hususların, onun için gizli saklı kalmayacağı ciheti iledir.

Böylelikle bizler onun bu sözünü, dediğimiz hususta delil kabul ettik. Yoksa bu, rivayetin geliş yolu açısından değildir.

Ayrıca Abdullah b. Mesud'dan muttasıl senetle (oğlu) Ebu Ubeyde'nin söylediklerine uygun olan sözlerini de rivayet ettik:

٥٨٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: لَمْ أَكُنْ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجِنِّ، وَلَوَدِدْت أَنِّي كُنْت مَعَهُ.

587- … İbrahim'den, o Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben cin gecesi Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte değildim, ama onunla birlikte olmuş olmayı çok isterdim.[289]

٥٨٨- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ زَكَرِيَّا بْنِ أَبِي زَائِدَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُد بْنُ أَبِي هِنْدٍ عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ، قال: سَأَلْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: هَلْ كَانَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْجِنِّ أَحَدٌ؟ فَقَالَ: لَمْ يَصْحَبْهُ مِنَّا أَحَدٌ، وَلَكِنْ فَقَدْنَاهُ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَقُلْنَا: اُسْتُطِيرَ أَوْ اُغْتِيلَ فَتَفَرَّقْنَا فِي الشِّعَابِ وَالأَوْدِيَةِ نَلْتَمِسُهُ، وَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ نَقُولُ: اُسْتُطِيرَ، أَمْ اُغْتِيلَ. فَقَالَ: «إِنَّهُ أَتَانِي دَاعِي الْجِنِّ، فَذَهَبْت أُقْرِئُهُمْ الْقُرْآنَ» فَأَرَانَا آثَارَهُمْ.

289 Müslim, Salat, 152.

588- … Alkame şöyle dedi: İbn Mesud *radıyallahu anh*'a: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanında cin gecesi kimse var mıydı? diye sordum. İbn Mesud: Bizden hiç kimse onunla birlikte değildi. Ama bir gece onu yanımızda bulamadık. Bunun üzerine bizler onu cinler kaptı yahut o kaçırıldı, dedik ve bu sebeple dağ yollarına, vadilere dağılıp onu aramaya koyulduk. Bir topluluğun geçirebileceği en kötü şekliyle gecemizi geçirdik. Acaba onu cinler mi kaptı yoksa kaçırıldı mı, deyip durduk. Daha sonra kendisi: ***"Bana cinlerin davet edicisi geldi. Ben de gidip onlara Kur'ân oku(t)dum"*** buyurdu ve sonra da bizlere onların izlerini gösterdi.[290]

***

İşte Abdullah'ın kendisi, cin gecesi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte olmadığını söylemektedir.

Eğer bu hususta hüküm senedin sıhhati yoluyla alınacak ise, onun o gece Peygamberle beraber olmadığını söyleyen hadisi delil kabul etmek daha uygundur. Çünkü hem rivayet yolu, hem metni dosdoğru, hem de ravileri sağlamdır.

Eğer hüküm kıyas yoluyla çıkartılacak olursa; bizler ittifakla kabul edilmiş esas ilkenin şu olduğunu görüyoruz: Ne kuru üzümün nebizi ile ne de sirkeyle abdest alınabilir. Buna kıyas olarak hurma nebizinin de böyle olması gerekir.

Diğer taraftan ilim adamlarının icma ile kabul ettiklerine göre; su varken hurma nebizi ile abdest alınmaz, çünkü hurma nebizi su değildir.

Hurma nebizi suyun varlığı halinde suların hükümleri dışında kaldığına göre, suyun bulunmaması halinde de böyle olmalıdır.

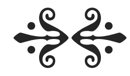
Hurma nebizi ile abdest alındığını ifade eden İbn Mesud'un rivayet ettiği hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolculukta olmadığı halde onunla abdest aldığı belirtilmektedir. Çünkü Rasûlullah Mekke'den cinlerin yanına gitmek üzere çıkmıştı. Onun işte o yerde hurma nebizi ile abdest aldığı söylenmektedir. Burada bulunanın hükmü, Mekke'de bulunanın hükmü ile aynıdır. Çünkü burada bulunan bir kimse de namazı tam ve eksiksiz kılar. O halde böyle bir kimsenin orada böyle bir nebizi kullanmasının hükmü, onu Mekke'de kullanan kimsenin hükmü ile aynıdır.

290 Müslim, Salat, 150, 151.

Eğer bu rivayette geçtiği gibi, nebizin şehirlerde ve kırsal kesimlerde kendisiyle abdest alınması caiz olan şeylerden olduğu sabit olursa, suyun varlığı halinde de, yokluğu halinde de, onunla abdest almanın caiz oluşu da sabit olmalıdır.

İlim adamları böyle bir şeyi terk etmek hususunda ve aksine amel noktasında icma etmiş olduklarına, bu sebeple de gerek şehirlerde, gerek şehir hükmünde olan yerlerde onun ile abdest almayı caiz kabul etmediklerine göre, bununla, onların bu hadisi uygulamayı terk ettikleri sabit olmakta ve nebizin hükmü de diğer suların hükmü dışına çıkmaktadır.

Bununla da herhangi bir durumda nebiz ile abdest almanın caiz olmadığı sabit olmaktadır. Bu, aynı zamanda Ebu Yusuf'un görüşüdür. Bize göre kıyas ve akli düşünme ile de kabul edilmesi gereken görüş budur. Doğrusunu en iyi bilen Allah'tır.

٢٠- بَابُ الْمَسْحِ عَلَى النَّعْلَيْنِ

20- AYAKKABILARA MESH ETMEK

٥٨٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، وَإِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالاَ: ثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ح

589- Bize Ebu Bekre ve İbrahim b. Merzuk tahdis ederek dediler ki: Bize Ebu Davud tahdis edip dedi ki: Bize Hammad b. Seleme tahdis etti, H.

٥٩٠- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ أَوْسِ بْنِ أَبِي أَوْسٍ قَالَ: رَأَيْت أَبِي تَوَضَّأَ، وَمَسَحَ عَلَى نَعْلَيْنِ لَهُ. فَقُلْت لَهُ: أَتَمْسَحُ عَلَى النَّعْلَيْنِ؟ فَقَالَ: رَأَيْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْسَحُ عَلَى النَّعْلَيْنِ.

590- … Ya'la b. Ata'dan, onun Evs b. Ebi Evs'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben babamı abdest alırken ve ayakkabıları üzerine mesh ederken gördüm. Ona: Sen ayakkabılarına mesh mi ediyorsun? diye sordum. O: ''Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i ayakkabıları üzerine mesh ederken gördüm,'' dedi.[291]

٥٩١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ يَعْلَى بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ أَوْسِ بْن أَبِي أَوْسٍ قَالَ: كُنْت مَعَ أَبِي فِي سَفَرٍ وَنَزَلْنَا بِمَاءٍ مِنْ مِيَاهِ الأَعْرَابِ، فَبَالَ

291 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 9; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 90.

فَتَوَضَّأَ، وَمَسَحَ عَلَى نَعْلَيْهِ. فَقُلْتُ لَهُ: أَتَفْعَلُ هَذَا. فَقَالَ: مَا أَزِيدُكَ عَلَى مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَعَلَ.

591- ... Ya'la b. Ata'dan, o Evs b. Ebi Evs'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Babam ile birlikte bir yolculukta idik. Bedevilere ait bir su kenarında konakladık. Babam küçük abdestini bozdu, sonra abdest aldı ve ayakkabıları üzerine mesh etti. Ben ona: Bu işi nasıl yaparsın? dedim. O: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yaparken gördüğümden başka bir şey yapmıyorum, dedi.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu sebeple bazı kimseler mestler üzerine mesh edildiği gibi, ayakkabılar üzerine de mesh edileceği kanaatini benimsemişler ve: Ayrıca Ali *radıyallahu anh*'dan gelen rivayet de bunu pekiştirmektedir, demişler ve bu konuda da şu rivayeti zikretmişlerdir:

٥٩٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، وَوَهْبٌ قَالاَ: ثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ أَبِي ظَبْيَانَ، أَنَّهُ رَأَى عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بَالَ قَائِمًا، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ، فَتَوَضَّأَ، وَمَسَحَ عَلَى نَعْلَيْهِ، ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَخَلَعَ نَعْلَيْهِ، ثُمَّ صَلَّى.

592- ... Seleme b. Küheyl'den, onun Ebu Zabyan'dan rivayet ettiğine göre, o Ali *radıyallahu anh*'ı ayakta küçük abdestini bozarken gördü. Sonra su getirilmesini istedi ve abdest alıp ayakkabıları üzerine mesh etti. Sonra mescide girdi, ayakkabılarını çıkarttı ve namaz kıldı.[292]

***

Başkaları ise bu hususta onlara muhalefet ederek: Bizler ayakkabılar üzerine mesh edilmeyeceği görüşündeyiz, demiştir.

Bu hususta onların lehine olan delillerden birisi de şudur: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* çorapları varken ayakkabıları üzerine mesh etmiş olabilir. O bu meshi yaparken de ayakkabılarına değil de, çoraplarına mesh etmeyi kastetmiş idi. Çorapları da, ayakkabılar olmasa dahi üzerlerine mesh

292 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 190.

edilebilecek cinstendi. Dolayısıyla o, yaptığı bu mesh ile çoraplarına mesh etmeyi istemişti. Bu durumda onun bu meshi, hem çorapları, hem de ayakkabıları üzerine olmuş oldu. Ama onun kendisi ile taharetini tamamladığı mesh, çoraplar üzerine meshtir, ayakkabılar üzerine meshi ise bir fazilet idi.

Buna şu rivayetler açıklık getirmektedir:

٥٩٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ أَبِي سِنَانٍ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مَسَحَ عَلَى جَوْرَبَيْهِ وَنَعْلَيْهِ.

593- … ed-Dahhak b. Abdurrahman'dan, onun Ebu Musa'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hem çorapları, hem de ayakkabıları üzerine mesh etti.

٥٩٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ وَابْنُ مَرْزُوقٍ قَالاَ: ثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ أَبِي قَيْسٍ، عَنْ هُذَيْلِ بْنِ شُرَحْبِيلَ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِثْلِهِ.

594- …el-Mugire b. Şu'be'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'-den hadisi aynen rivayet etmiştir.

***

Ebu Musa ve el-Mugire de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ayakkabıları üzerine nasıl mest etmiş olduğunu bize haber vermiş bulunmaktadırlar.

Bu hususta İbn Ömer'den bir başka rivayet gelmiştir.

٥٩٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ اللِّهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي فُدَيْكٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ كَانَ إِذَا تَوَضَّأَ وَنَعْلاَهُ فِي قَدَمَيْهِ، مَسَحَ عَلَى ظُهُورِ قَدَمَيْهِ بِيَدَيْهِ وَيَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ هَكَذَا.

595- … İbn Ebi Zi'b'den, onun Nafî'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer abdest aldığı zaman, ayakkabıları ayağında ise elleriyle ayaklarının üst taraflarını mesh eder ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle yapardı, derdi.

***

Bununla İbn Ömer, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ayakkabılarına mesh etmekle ayaklarına mesh ettiğini haber vermektedir.

Onun ayaklarına verdiği meshin farz olan, ayakkabıları üzerine meshinin ise fazilet olan mesh olması ihtimali vardır.

O halde Ebu Evs'in rivayet ettiği (591 nolu) hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ayakkabılarına mesh ettiğine dair söylediklerinin -bize göre- Ebu Musa ve el-Mugire'nin söyledikleri yahut İbn Ömer'in dediği gibi olması ihtimali vardır.

Şayet onun dediği Ebu Musa ile el-Mugire'nin dediği gibi ise, biz de böyle diyoruz. Çünkü bizler de - iyi ve sık dokunmuş olmaları şartıyla- çoraplar üzerine mesh etmekte bir sakınca görmüyoruz. Ebu Yusuf ve Muhammed böyle söylemiştir.

Ebu Hanife'ye -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- gelince; o çoraplar sık dokunmuş, üstüne deri geçirilmiş ve böylelikle mestlerin durumuna gelmiş olmadıkça, çoraplara mesh edileceği görüşünde değildi.

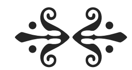
Eğer İbn Ebi Evs'in hadisi İbn Ömer'in dediği gibi ise, şüphesiz ki bu, ayaklar üzerine mesh edileceğini de ortaya koymaktadır. Bu, sabit olmuş bir uygulamadır. Ancak buna karşı hükümler ifade eden ve bunu nesh eden rivayetler, ayaklar ile ilgili farz konusunda (9. bölümde) geçmişti.

Buna göre, Evs b. Ebi Evs'in rivayet ettiği (591 numaralı) hadis, Ebu Musa ve el-Mugire'nin rivayet ettikleri hadisler ile İbn Ömer'in rivayet ettiği hadisin anlamlarından hangisine göre yorumlanırsa yorumlansın, bunda ayakkabılar üzerine mesh etmenin caiz olduğuna delil olacak bir taraf yoktur.

Evs'in rivayet ettiği hadisin, dediğimiz manaya gelme ihtimali olduğuna ve ayakkabılar üzerine meshin caiz olacağına dair bir delil ihtiva etmediğine göre, bizler, hükmünün nasıl olacağını bilmek için bu hususu kıyas yoluyla araştırmaya koyulduk.

Bunun neticesinde şunu gördük: Mestler üzerine mesh caiz olmakla birlikte, eğer iki ayak yahut iki ayağın çoğu kısmı mestlerin dışına çıkacak olursa, icma ile bunlar üzerine mesh yapılmasına müsaade edilmez.

Mestler üzerine mesh etmek, ayakları örtüp kapatması şartına bağlı olarak caiz bulunduğuna, ayakları kapatmadıkları takdirde bu hüküm batıl olduğuna, ayakkabılar da ayakların üzerini kapatmadıklarına göre, ayakkabıların ayakları kapatmayan mestler gibi olduğu (dolayısıyla onlara mesh edilemeyeceği) sabit olur.

٢١- بَابُ الْمُسْتَحَاضَةِ كَيْفَ تَتَطَهَّرُ لِلصَّلاَةِ

21- MUSTAHAZA OLAN KADIN NAMAZ İÇİN NASIL ABDEST ALIR?

٥٩٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النُّعْمَانِ السَّقَطِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعُزَيْزِ بْنُ أَبِي حَازِمٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِي عَنْ أَبِي بَكْرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ بِنْتَ جَحْشٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، كَانَتْ تَحْتَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ، وَأَنَّهَا اُسْتُحِيضَتْ حَتَّى لاَ تَطْهُرَ، فَذَكَرَ شَأْنَهَا لِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: «لَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ، وَلَكِنَّهَا رَكْضَةٌ مِنَ الرَّحِمِ، لِتَنْظُرْ قَدْرَ قُرُوئِهَا الَّتِي تَحِيضُ لَهَا، فَلْتَتْرُكْ الصَّلاَةَ، ثُمَّ لِتَنْظُرْ مَا بَعْدَ ذَلِكَ، فَلْتَغْتَسِلْ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ وَتُصَلِّي».

596- … Amre'den, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Cahş kızı Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ,* Abdurrahman b. Avf'ın nikâhı altında idi. O hiçbir şekilde temizlenmeyecek surette istihaza kanı görmeye başladı. Abdurrahman b. Avf durumunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e söyleyince, Allah Rasûlü şöyle buyurdu: ***"Bu kan, hayız kanı değildir. Bilakis o, rahmin bir damarından gelen kandır. Daha önce hayız olduğu sürenin miktarını göz önünde bulundursun. O süre zarfında namaz kılmasın. Bundan sonrasına da dikkat etsin ve her namaz vaktinde gusledip namaz kılsın."***[293]

---

293 Müslim, Hayz, 64; Nesâî, Taharet, 124, Hayz, 4; Darimi, Vudu, 94; Ahmed, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 141.

٥٩٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا بِنْتِ جَحْشٍ كَانَتْ اُسْتُحِيضَتْ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْغُسْلِ لِكُلِّ صَلاَةٍ. فَإِنْ كَانَتْ لَتَغْتَمِسُ فِي الْمِرْكَنِ، وَهُوَ مَمْلُوءٌ مَاءً، ثُمَّ تَخْرُجُ مِنْهُ، وَإِنَّ الدَّمَ لِغَالِبِهِ، ثُمَّ تُصَلِّي.

597- ... Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun Cahş kızı Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ*'dan haber verdiğine göre, Ümmü Habibe, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde istihaza kanı gördü. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona her namaz için gusletmesini emretti. Gerçek şu ki, Ümmü Habibe içi su dolu büyükçe bir leğene girer, ondan çıktığında kan sudan daha fazla görünürdü. Sonra da namaz kılardı.[294]

***

Ebu Ca'fer (et-Tahâvî) dedi ki: Bazıları istihaza kanı gören kadının hayız günleri boyunca namaz kılmayıp daha sonra her namaz için gusledeceği görüşündedir.

Bu hususta da onlar Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu rivayetlerde nakledilen sözlerini ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde Cahş kızı Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ*'nın fiilî uygulamasını delil göstermişlerdir.

٥٩٨- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي النُّعْمَانُ، وَالأَوْزَاعِيُّ، وَأَبُو مَعْبَدٍ حَفْصُ بْنُ غَيْلاَنَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُرْوَةُ، وَعَمْرَةُ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: اُسْتُحِيضَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا بِنْتُ جَحْشٍ، فَاسْتَفْتَتْ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ هَذِهِ لَيْسَتْ بِحَيْضَةٍ، وَلَكِنَّهُ عِرْقٌ فَتَقَهُ إِبْلِيسُ،

294 Ebu Davud, Taharet, 110.

فَإِذَا أَدْبَرَتْ الْحَيْضَةُ، فَاغْتَسِلِي وَصَلِّي، وَإِذَا أَقْبَلَتْ، فَاتْرُكِي لَهَا الصَّلاَةَ». قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا: فَكَانَتْ أُمُّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا تَغْتَسِلُ لِكُلِّ صَلاَةٍ، وَكَانَتْ تَغْتَسِلُ أَحْيَانًا فِي مِرْكَنٍ، فِي حُجْرَةِ أُخْتِهَا زَيْنَبَ، وَهِيَ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، حَتَّى إِنَّ حُمْرَةَ الدَّمِ لِتَعْلُوَ الْمَاءَ، فَتُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَمَا مَنَعَهَا ذَلِكَ مِنَ الصَّلاَةِ.

598- … Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Cahş kızı Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ* istihaza kanı gördü. Bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ne yapacağına dair fetva istedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona: ***"Şüphesiz ki bu, bir ay hali değildir ama o İblis'in çatlattığı bir damardır. Hayız bittikten sonra guslet ve namaz kıl. Hayız olma zamanın gelince de, bu süre boyunca namaz kılma,"*** buyurdu.

Âişe *radıyallahu anhâ* dedi ki: Bundan dolayı Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ* her namaz için guslederdi. Bazen de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evinde misafir olduğu takdirde kız kardeşi Zeyneb'in odasındaki büyükçe bir leğende guslederdi ve kanın kırmızılığı, suyun rengini bastırırdı. Guslettikten sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte namaz kılardı. Bu hali onun namaz kılmasına engel olmadı.[295]

٥٩٩- حَدَّثَنَا رَبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، وَعَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا بِنْتَ جَحْشٍ اُسْتُحِيضَتْ سَبْعَ سِنِينَ فَسَأَلَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَأَمَرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ عِرْقٌ وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ فَكَانَتْ هِيَ تَغْتَسِلُ لِكُلِّ صَلاَةٍ.

599- … Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayete göre, Cahş kızı Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ* yedi yıl boyunca istihaza kanı gördü. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bu durumuna dair soru sorunca, ona gusletmesini

295 Buhârî, Hayz, 19, 288, Vudu, 63; Müslim, Hayz, 62; Ebu Davud, Taharet, 108, 109; Tirmizî, Taharet, 93…

emrederek: ***"Şüphesiz ki bu, (çatlayan) bir damardır, bu, hayız kanı değildir,"*** dedi. Bu sebeple o her namaz için guslederdi.[296]

٦٠٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُكَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْلَهُ.

قَالَ اللَّيْثُ: لَمْ يَذْكُرْ ابْنُ شِهَابٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ أُمَّ حَبِيبَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنْ تَغْتَسِلَ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ

600- ... Bana el-Leys b. Sa'd, İbn Şihab'dan tahdis etti, o Urve'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan hadisi aynı şekilde zikretti.

el-Leys dedi ki: İbn Şihab, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ*'ya her namaz için gusletmesini emretmiş olduğundan bahsetmedi.

٦٠١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ يَحْيَى الْمُزَنِيّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: أَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، سَمِعَ ابْنُ شِهَابٍ عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْلَهُ.

601- ... İbrahim b. Sa'd'ın bize haber verdiğine göre, o, İbn Şihab'ı, Abdurrahman kızı Amre'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan hadisi aynı şekilde zikrederken dinlemiştir.

٦٠٢- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عَمْرَةَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْلَهُ وَلَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ اللَّيْثِ.

602- ... Bize Süfyan, ez-Zühri'den tahdis etti, o Amre'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan hadisi aynen zikretmekle birlikte, el-Leys'in sözünü zikretmedi.

***

296 598 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

Bu kanaatin sahipleri derler ki: İşte Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ* bu uygulamayı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde yapıyordu. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine gusletmesini emretmişti. Bu sebeple o bunu her namaz için gusletmek şeklinde kabul edip uyguluyordu.

Ayrıca Ali *radıyallahu anh* ve İbn Abbas *radıyallahu anh* da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra bu doğrultuda kanaatlerini belirtmiş ve böylece fetva vermişlerdir.

٦٠٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ بْنُ نَاصِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي حَسَّانَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ أَنَّ امْرَأَةً أَتَتْ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بِكِتَابٍ، بَعْدَمَا ذَهَبَ بَصَرُهُ فَدَفَعَهُ إِلَى ابْنِهِ فَتَتَرْتَرَ فِيهِ، فَدَفَعَهُ إِلَيَّ فَقَرَأْتُهُ، فَقَالَ لِابْنِهِ: أَلاَ هَذْرَمْتَهُ كَمَا هَذْرَمَهُ الْغُلاَمُ الْمِصْرِيُّ؟ فَإِذَا فِيهِ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، مِنْ امْرَأَةٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، أَنَّهَا اُسْتُحِيضَتْ، فَاسْتَفْتَتْ عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَأَمَرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ وَتُصَلِّيَ. فَقَالَ: اللّٰهُمَّ لاَ أَعْلَمُ الْقَوْلَ إِلَّا مَا قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، ثَلاَثَ مَرَّاتٍ.

قَالَ قَتَادَةُ: وَأَخْبَرَنِي عُزْرَةُ، عَنْ سَعِيدٍ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ: إِنَّ الْكُوفَةَ أَرْضٌ بَارِدَةٌ، وَأَنَّهُ يَشُقُّ عَلَيْهَا الْغُسْلُ لِكُلِّ صَلاَةٍ، فَقَالَ: لَوْ شَاءَ اللهُ لاَبْتَلاَهَا بِمَا هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ.

603- …Katade'den, o Ebu Hassan'dan, onun Said b. Cübeyr'den rivayet ettiğine göre, bir kadın İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın yanına o gözlerini kaybettikten sonra bir mektup getirdi. İbn Abbas mektubu oğluna verdi. Ancak o mektubu okumakta gevşeklik gösterdi. Mektubu bana verdi, ben de okuyuverdim. Bunun üzerine oğluna: Bu Basralı gencin hızlıca okuduğu gibi, niye sen de bunu hızlıca okuyamadın? dedi. Mektupta şunlar yazılı idi: "Rahman, Rahim Allah'ın adıyla. Bu, Müslümanlardan bir kadın tarafından gönderilen bir mektuptur. Bu kadın istihaza kanı gördü. Ali *radıyallahu anh*'dan fetva istedi, o da ona guslederek namaz kılmasını emretti." Bunun üzerine İbn Abbas: "Allah'ım! Ben bu hususta Ali *radıyallahu anh*'ın söylediğinden daha başka bir görüş bilmiyorum," dedi ve bu sözlerini üç defa tekrarladı.

Katade dedi ki: Bana Azre'nin de Said'den haber verdiğine göre, ona:

Kûfe soğuk bir yerdir. Orada her namaz için gusletmek kişiye ağır gelir denilince, şöyle dedi: Eğer Allah dilerse, o kadını bundan daha ağır bir hale mübtela kılar.

٦٠٤- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ: أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ اُسْتُحِيضَتْ، فَكَتَبَتْ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، وَعَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ، وَعَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، تُنَاشِدُهُمُ اللهَ وَتَقُولُ: إِنِّي امْرَأَةٌ مُسْلِمَةٌ أَصَابَنِي بَلاءٌ، إِنَّمَا اُسْتُحِضْت مُنْذُ سَنَتَيْنِ، فَمَا تَرَوْنَ فِي ذَلِكَ؟ فَكَانَ أَوَّلُ مَنْ وَقَعَ الْكِتَابُ فِي يَدِهِ، ابْنُ الزُّبَيْرِ فَقَالَ: مَا أَعْلَمُ لَهَا إِلَّا أَنْ تَدَعَ قُرُوءَهَا، وَتَغْتَسِلُ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ وَتُصَلِّي، فَتَتَابَعُوا عَلَى ذَلِكَ.

604- ... Ebu'z-Zübeyr'in Said b. Cübeyr'den rivayet ettiğine göre, Kûfe halkından bir kadın istihaza kanı gördü. Bu sebeple Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Abdullah b. ez-Zübeyr'e mektup yazarak, Allah adına onlara yemin vererek şunları söylüyordu: Ben Müslüman bir kadınım. Başıma bir musibet geldi. İki seneden beri istihaza kanı görüyorum. Bu husustaki görüşünüz nedir?

Bu mektubun eline ulaştığı ilk kişi Abdullah b. ez-Zübeyr oldu. Cevap olarak: Hayız olduğu süre zarfında namaz kılmayıp (daha sonra) her namaz için guslederek namaz kılacağından başka bir görüş bilmiyorum, dedi.

Diğerlerinin de cevapları arka arkaya aynı şekilde geldi.

٦٠٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خَاصَّةً مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: تَدَعُ الصَّلاَةَ، أَيَّامَ حَيْضِهَا.

605- ... Said b. Cübeyr'den, o sadece İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen zikretmiş ancak onun: Hayız günleri süresinde namaz kılmayı bırakır, dediğini nakletmiştir.

***

Bu sebeple bu görüşün sahipleri, sözünü ettiğimiz bu rivayetler dolayısı ile istihaza kanı gören kadının her namaz için gusletme yükümlülüğünü tespit etmişlerdir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Böyle bir kadına düşen görev, öğle ve ikindi için tek bir gusül alıp o guslü ile öğle namazını son vaktinde, ikindi namazını da ilk vaktinde kılmak; akşam ve yatsı için tek bir gusül alarak her iki namazı bu gusül ile kılmak ve bunların ilkinin vaktini geciktirip diğerini ilk vaktinde kılmaktır. Tıpkı öğle ve ikindi namazında yaptığı gibi yapar ve sabah namazı için de ayrıca bir gusül alır. Bu husustaki kanaatlerini de aşağıdaki rivayetlere dayanarak ileri sürmüşlerdir:

٦٠٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ قَالَ: أَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ قَالَتْ: سَأَلْت النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا مُسْتَحَاضَةٌ فَقَالَ: «لِتَجْلِسْ أَيَّامَ أَقْرَائِهَا، ثُمَّ تَغْتَسِلْ، وَتُؤَخِّرْ الظُّهْرَ وَتُعَجِّلْ الْعَصْرَ، وَتَغْتَسِلْ وَتُصَلِّي، وَتُؤَخِّرْ الْمَغْرِبَ، وَتُعَجِّلْ الْعِشَاءَ، وَتَغْتَسِلْ وَتُصَلِّي، وَتَغْتَسِلْ لِلْفَجْرِ».

606- … Cahş kızı Zeynep şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e, bir kadın hakkında istihaza kanı gördüğüne dair soru sordum. O şöyle cevap verdi: ***"Ay hali gördüğü günler boyunca otursun (namaz kılmasın), sonra gusletsin. Öğle namazını son vaktinde, ikindi namazını da erken kılsın. Ancak, namazlarını guslederek kılsın. Sonra akşam namazını geç vaktinde, yatsı namazını erken vaktinde kılsın. Ancak, guslederek namaz kılsın. Sabah namazı için de gusletsin."***

٦٠٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ امْرَأَةً مِنَ الْمُسْلِمِينَ اُسْتُحِيضَتْ، فَسَأَلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَهُ إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: «قَدْرَ أَيَّامِهَا».

607- … Abdurrahman b. el-Kasım'dan, onun babasından rivayet ettiğine göre, Müslüman bir kadın istihaza kanı görmeye başladı. Bunun üzerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e durumu sordular, deyip daha sonra ha-

disi bir öncekine yakın olarak zikretti. Ancak: "(Hayız olduğu günler… ifadesi yerine): ***(Hayız) günleri kadar (namaz kılmayıp otursun)"*** demiştir.

٦٠٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ امْرَأَةً اُسْتُحِيضَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأُمِرَتْ ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ تَرْكَهَا الصَّلَاةَ أَيَّامَ أَقْرَائِهَا، وَلاَ أَيَّامَ حَيْضِهَا.

608- … Abdurrahman b. el-Kasım'dan, o babasından, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde bir kadın istihaza kanı görmeye başladı. Ona emredildi, sonra da hadisi öncekine yakın olarak zikretti. Ancak hadiste (el-Kasım) hayız olduğu günleri boyunca namazı terk etmesini de, hayız olduğu günleri de söz konusu etmedi.

٦٠٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ أَسْمَاءَ ابْنَةِ عُمَيْسٍ قَالَتْ: قُلْت يَا رَسُولَ اللّٰهِ، إِنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي جَحْشٍ اُسْتُحِيضَتْ مُنْذُ كَذَا كَذَا، فَلَمْ تُصَلِّ. فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللّٰهِ، هَذَا مِنَ الشَّيْطَانِ، لِتَجْلِسْ فِي مِرْكَنٍ فَإِذَا رَأَتْ صُفْرَةً فَوْقَ الْمَاءِ، فَلْتَغْتَسِلْ لِلظُّهْرِ وَالْعَصْرِ غُسْلًا وَاحِدًا، ثُمَّ تَغْتَسِلْ لِلْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ غُسْلًا وَاحِدًا، وَتَتَوَضَّأْ فِيمَا بَيْنَ ذَلِكَ».

609- … Urve, Umeys kızı Esma'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! Ebu Hubeyş'in kızı Fatıma şu, şu kadar zamandan beri istihaza kanı görüyor, bu sebeple namaz kılmadı, dedim.

Allah Rasûlü şöyle buyurdu: "***Subhanallah! Bu, şeytandandır. (İçi su dolu) büyükçe bir leğenin içine otursun. Suyun üzerinde bir sarılık görecek olursa öğle ve ikindi için tek bir gusül alsın, sonra akşam ve yatsı için tek bir gusül alsın, bu ikisi arasında ise (namaz kılmak istediği takdirde) abdest alsın."***[297]

***

297 Ebu Davud, Taharet, 111.

Hadisteki: ***"Bu ikisi arasında abdest alsın"*** ifadesinin taharetleri (abdesti) bozan türden hadesler dolayısı ile abdest alması anlamına gelme ihtimali olduğu gibi, sabah namazı için abdest alır, anlamına gelme ihtimali de vardır.

Ayrıca bu hadiste bundan önce gelen (608 numaralı) Şu'be hadisine de (606 ve 607 numaralı) Süfyan yoluyla gelen hadiste belirtilene de muhalif bir delil bulunmamaktadır.

Bu görüş sahipleri derler ki: Bu rivayetler, belirttiğimiz gibi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den öğle ve ikindinin bir arada bir gusül ile kılınması, akşam ile yatsının da bir arada bir gusül ile kılınıp sabah namazı için ayrıca bir gusül alınması hakkında nakledilmişlerdir.

İşte biz de bu rivayetlerde belirtilen hükmü kabul ediyoruz. Bu, her namaz için ayrı bir gusül almaktan bahseden rivayetlerden daha uygundur. Çünkü bu hükmün önceki hükmü nesh ettiğine delil olacak rivayetler gelmiştir.

Sonra da buna dair şu rivayetleri zikrederler:

٦١٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: إِنَّمَا هِيَ سَهْلَةُ ابْنَةُ سُهَيْلِ بْنِ عَمْرٍو، اُسْتُحِيضَتْ، وَأَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْمُرُهَا بِالْغُسْلِ عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ فَلَمَّا أَجْهَدَهَا ذَلِكَ أَمَرَهَا أَنْ تَجْمَعَ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ فِي غُسْلٍ وَاحِدٍ، وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ فِي غُسْلٍ وَاحِدٍ، وَتَغْتَسِلَ لِلصُّبْحِ.

610- ... Abdurrahman b. el-Kasım'dan, o babasından, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Gerçek şu ki, Suheyl b. Amr'ın kızı Sehle istihaza kanı görmeye başladı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de ona her namaz vakti için gusül almasını emretti.

Bu husus ona ağır gelince, kendisine öğle ile ikindiyi bir arada bir gusül alarak kılmasını, akşam ile yatsıyı da bir arada bir gusül alarak kılmasını ve sabah namazı için ayrıca gusül almasını emretti.

***

Bu görüş sahipleri derler ki: İşte bu, söz konusu bu hükmün, birinci tür rivayetlerdeki hükmü neshedici olduğunun delilidir. Çünkü o, böyle yapmasını bundan sonra emretmiştir. Dolayısı ile bu doğrultuda görüş belirtmek, birinci tür rivayetlere göre görüş belirtmekten daha uygundur.

Ayrıca: Diğer taraftan bu husus aynı zamanda Ali *radıyallahu anh* ile İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan da rivayet edilmiştir deyip şu rivayetleri zikrederler:

٦١١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مَعْمَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جُحَادَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَجَاءٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: جَاءَتْهُ امْرَأَةٌ مُسْتَحَاضَةٌ تَسْأَلُهُ، فَلَمْ يُفْتِهَا، وَقَالَ لَهَا: سَلِي غَيْرِي.

قَالَ: فَأَتَتْ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَسَأَلَتْهُ، فَقَالَ لَهَا: لاَ تُصَلِّي مَا رَأَيْتِ الدَّمَ، فَرَجَعَتْ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَأَخْبَرَتْهُ، فَقَالَ رَحِمَهُ اللهُ: إِنْ كَادَ لَيُكَفِّرُكِ.

قَالَ: ثُمَّ سَأَلْت عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ: تِلْكَ رِكْزَةٌ مِنَ الشَّيْطَانِ، أَوْ قُرْحَةٌ فِي الرَّحِمِ، اغْتَسِلِي عِنْدَ كُلِّ صَلاَتَيْنِ مَرَّةً، وَصَلِّي. قَالَ: فَلَقِيت ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بَعْدُ، فَسَأَلْته، فَقَالَ: مَا أَجِدُ لَك إِلَّا مَا قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

611- ... Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ederek dedi ki: İbn Abbas'a istihaza kanı gören bir kadın gelip (durumu hakkında) soru sorduğu halde, ona bir fetva vermedi ve kadına: "Benden başkasına sor," dedi.

Said b. Cubeyr dedi ki: Bunun üzerine İbn Ömer *radıyallahu anh*'a gidip ona sordu. İbn Ömer de ona: "Kan gördüğün sürece namaz kılma," dedi. Kadın İbn Abbas *radıyallahu anh*'a geri dönerek ona durumu haber verdi. Bu sefer İbn Abbas -Allah'ın rahmeti üzerine olsun-: Az kalsın bu seni küfre sürükleyecekti, dedi.

Said b. Cübeyr dedi ki: Sonra Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'a sordu. O da şu cevabı verdi: "O şeytandan bir dürtmedir yahut rahimdeki bir yaradan dolayıdır. Bu sebeple her iki namaz vakti gelince, bir defa guslet ve namaz kıl."

Said b. Cübeyr dedi ki: Daha sonra kadın İbn Abbas *radıyallahu anh* ile karşılaştı. Ona durumu sordu. İbn Abbas şu cevabı verdi: Ben senin için Ali *radıyallahu anh*'ın dediğinden başka uygun bir yol bulamıyorum.[298]

٦١٢- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ قَيْسِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: قِيلَ لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ: إِنَّ أَرْضَنَا أَرْضٌ بَارِدَةٌ. قَالَ: تُؤَخِّرُ الظُّهْرَ، وَتُعَجِّلُ الْعَصْرَ، وَتَغْتَسِلُ لَهُمَا غُسْلًا وَاحِدًا، وَتُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ، وَتُعَجِّلُ الْعِشَاءَ، وَتَغْتَسِلُ لَهُمَا غُسْلًا، وَتَغْتَسِلُ لِلْفَجْرِ غُسْلًا.

612- … Kays b. Sa'd'dan, o Mücahid'den, onun şöyle dediğini nakletmektedir: İbn Abbas *radıyallahu anh*'a: Bizim yaşadığımız yer soğuk bir yerdir, denildi. İbn Abbas dedi ki: Öğle namazını geciktirir, ikindi namazını erken kılar ve her ikisi için bir defa gusleder. Akşam namazını geç vaktinde kılar, yatsıyı da erken vaktinde kılar. Her ikisi için de bir defa gusleder. Sabah namazı için de bir defa gusleder.

***

Böylelikle bunlar bu rivayetler doğrultusunda kanaat belirtmişlerdir.

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet ederek: İstihaza olan bir kadın, hayız günlerinde namaz kılmayı bırakır. Sonra gusleder ve her namaz için bir abdest alarak namaz kılar. Bu kanaatlerini de aşağıdaki rivayetlerden hareketle ortaya koymuşlardır:

٦١٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ السُّوسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ أَتَتْ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللّٰهِ إِنِّي أُسْتَحَاضُ فَلاَ يَنْقَطِعُ عَنِّي الدَّمُ. فَأَمَرَهَا أَنْ تَدَعَ الصَّلاَةَ أَيَّامَ أَقْرَائِهَا ثُمَّ تَغْتَسِلَ وَتَتَوَضَّأَ لِكُلِّ صَلاَةٍ، وَتُصَلِّيَ وَإِنْ قَطَرَ الدَّمُ عَلَى الْحَصِيرِ قَطْرًا.

298 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 127.

613- … Urve'den, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Ebu Hubeyş kızı Fatıma, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek: Ey Allah'ın Rasûlü! Ben istihaza kanı görüyorum ve kanım bir türlü kesilmiyor, dedi. Bunun üzerine ona: Hayız dönemine rastlayan günlerinde namazı terk etmesini, sonra da gusledip her bir namaz için abdest almasını ve kan, namaza durduğu hasır üzerine damla damla aksa dahi namaz kılmasını emretti.[299]

٦١٤- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يَزِيدَ الْمُقْرِئُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ. ح

614- Bize Salih b. Abdurrahman tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Yezid el-Mukri tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Hanife -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- tahdis etti, H.

٦١٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَنِيفَةَ رحمه الله، عَنْ هِشَامِ ابْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ أَتَتْ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ: إِنِّي أَحِيضُ الشَّهْرَ وَالشَّهْرَيْنِ. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ ذَلِكَ لَيْسَ بِحَيْضٍ وَإِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ مِنْ دَمِكِ فَإِذَا أَقْبَلَ الْحَيْضُ فَدَعِي الصَّلاَةَ وَإِذَا أَدْبَرَ فَاغْتَسِلِي لِطُهْرِكِ ثُمَّ تَوَضَّئِي عِنْدَ كُلِّ صَلاَةٍ».

615- … Bize Ebu Hanife -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- tahdis etti, o Hişam b. Urve'den, o babasından, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Ebu Hubeyş kızı Fatıma, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gelerek: Ben hayız oluyor ve bir ay, iki ay boyunca kanım kesilmiyor, dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Senin bu halin, hayız değildir. Bu, senin kan damarlarından bir damardır. Hayız dönemin geldiğinde namaz kılmayı bırak. Hayız zamanın bittiğinde temizlenmen dolayısıyla guslet, sonra da her namaz için abdest al,"*** buyurdu.[300]

---

299 Değişik rivayet yollarıyla ve çeşitli senedlerle: Buhârî, Vudu, 63, Hayz, 24; Müslim, Hayz, 62, 63; Ebu Davud, Taharet, 107, 108; Tirmizî, Taharet, 93, 95, 96; Nesâî, Hayz, 3, 4, 6; İbn Mâce, Taharet, 115, 117…

300 Hadis az önce kaynakları da gösterilerek geçti.

٦١٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: قَرَأْت عَلَى شَرِيكٍ عَنْ أَبِي الْيَقِظَانِ. ح

616- Bize Ali b. Şeybe tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Ben Şerik'e, Ebu'l-Yakzan'dan diyerek elimdeki yazılı metinden okudum, H.

٦١٧- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ الأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقِظَانِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْمُسْتَحَاضَةُ تَدَعُ الصَّلاَةَ أَيَّامَ حَيْضِهَا، ثُمَّ تَغْتَسِلُ وَتَتَوَضَّأُ لِكُلِّ صَلاَةٍ وَتَصُومُ وَتُصَلِّي».

617- Ayrıca bize Fehd tahdis ederek dedi ki: Bize Muhammed b. Said b. el-Isfahânî tahdis ederek dedi ki: Bize Şerik, Ebu'l-Yakzan'dan haber verdi. O Adiy b. Sabit'ten, o babasından, o dedesinden, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle buyurduğunu nakletti: ***İstihaza kanı gören kadın, hayız günlerinde namazı terk eder. Sonra gusleder ve her namaz için abdest alır, orucunu tutar, namazını kılar."***[301]

***

Bu görüşün sahipleri: Ali *radıyallahu anh*'dan da aynı husus rivayet edilmiştir deyip şu rivayeti zikretmişlerdir:

حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ أَبِي الْيَقِظَانِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ ثَابِتٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

Bize Fehd tahdis ederek dedi ki: Bize Muhammed b. Said tahdis ederek dedi ki: Bize Şerik, Ebu'l-Yakzan'dan bildirdi, o Adiy b. Sabit'ten, o babasından, o Ali *radıyallahu anh*'dan bir önceki hadisi aynen nakletti.

Bununla kastettiği hadis, Adiy b. Sabit'in babasından, onun dedesinden,

301 Ebu Davud, Taharet, 111; Tirmizî, Taharet, 94; İbn Mâce, Taharet, 115.

onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bundan önceki fasılda zikrettiğimiz hadistir.[302]

Bu görüş sahipleri derler ki: Biz de, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ve Ali *radıyallahu anh*'dan bu hususta naklettiğimiz sözlere uygun olarak görüş belirtiyoruz.[303]

Ancak bir kişi onlara itiraz ederek şöyle demiştir: Ebu Hanife'nin -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- Hişam'dan, onun Urve'den rivayet ettiği (615 numaralı) hadis hatalıdır.

Çünkü hafızlar bu hadisi Hişam b. Urve'den başka şekilde rivayet etmişlerdir deyip bize de nakledilmiş bulunan şu hadisi zikretmişlerdir:

٦١٨- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرٌو، وَسَعِيدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَمَالِكٌ، وَاللَّيْثُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُمْ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ فَاطِمَةَ ابْنَةَ أَبِي حُبَيْشٍ جَاءَتْ إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ تُسْتَحَاضُ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنِّي - وَاللَّهِ - مَا أَطْهَرُ. أَفَأَدَعُ الصَّلاَةَ أَبَدًا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا ذَلِكَ عِرْقٌ، وَلَيْسَتْ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتْ الْحَيْضَةُ فَاتْرُكِي الصَّلاَةَ، وَإِذَا ذَهَبَ قَدْرُهَا، فَاغْسِلِي عَنْك الدَّمَ ثُمَّ صَلِّي».

618- Bize Yunus tahdis ederek dedi ki: Bize İbn Vehb bildirerek dedi ki: Bana Amr, Said b. Abdurrahman, Malik ve el-Leys, Hişam b. Urve'den haber verdiler. Buna göre, Hişam kendilerine babasından haber vermiştir. Babası (Urve)nin, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Ebu Hubeyş'in kızı Fatıma, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldi. İstihaza kanı görüyordu. Ey Allah'ın Rasûlü! -Allah'a yemin ederim ki- ben bir türlü temizlenemiyorum. Ebediyyen mi namazı bırakacağım? dedi.

302 İbare basılı nüshada bu şekilde olmakla birlikte doğrusu: "… Bundan önceki hadiste…" şeklinde olmalıdır. Çünkü müellif Tahavi, Adiy'nin dedesinin yoluyla gelen hadisi ancak cumhurun delillerinin açıklandığı bu bölümde söz konusu etmektedir." (el-Kândehlevi, *Emani'l-Ahbâr*, II, 93. -Çeviren-).

303 Bu paragraftaki ibareler *Emani'l-Ahbar*, II, 93'teki açıklamalar göz önünde bulundurularak tercüme edilmiştir. Çünkü basılı nüshalardaki şekliyle ibarenin doğru anlaşılması mümkün değildir. (Çeviren).

Bunun üzerine Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Bu bir damardır, hayız değildir. Bu sebeple hayız olma zamanın geldiğinde namazı terk et. Hayız süresi bittiğinde, üzerindeki kanı yıka (guslet), sonra namaz kıl,""*** buyurdu.[304]

٦١٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ أَبِيهِ وَهِشَامٍ، كِلَيْهِمَا عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْلَهُ.

619- ... Bize Abdurrahman b. Ebi'z-Zinâd tahdis etti. O babasından ve Hişam'dan, her ikisi Urve'den, Urve, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan hadisi aynen zikretti.

***

İşte hadis hafızları bu hadisi Hişam b. Urve'den böylece rivayet etmişlerdir. Ebu Hanife'nin -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- rivayet ettiği gibi değil.

Bu görüş sahiplerine karşı getirilecek delillerden birisi de şudur: Hammad b. Seleme bu hadisi Hişam'dan rivayet etmiş ve bunda Ebu Hanife'ye -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- muvafakat ettiğine delil teşkil eden bir fazlalık da zikretmiştir:

٦٢٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ حَدِيثِ يُونُسَ، عَنْ ابْنِ وَهْبٍ، وَحَدِيثِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُد، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: «فَإِذَا ذَهَبَ قَدْرُهَا، فَاغْسِلِي عَنْك الدَّمَ، وَتَوَضَّئِي وَصَلِّي».

620- ... Bize Hammad b. Seleme, Hişam b. Urve'den tahdis etti. Hişam, babasından, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Yunus'un İbn Vehb'den rivayet ettiği (618 numaralı) hadis ile

304 Hadis az önce kaynaklarıyla birlikte geçti.

Muhammed b. Ali'nin Süleyman b. Davud'dan rivayet ettiği (619 nolu) hadisin aynısını rivayet etmiş, şu kadar var ki, Hammad'ın rivayet ettiği hadiste şöyle demiştir: ***"İşte hayız süresi geçtiği takdirde üzerindeki kanı yıka (guslet) ve abdest alıp namaz kıl."***

***

Bu hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona gusletmesini emretmekle birlikte, abdest almasını da emretmiştir. Bu abdest (bu durumdaki bir kadının) her namaz için almakla emrolunduğu abdesttir. İşte Ebu Hanife'nin (yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun) rivayet ettiği hadisin anlamı da bundan ibarettir.

Üstelik size göre Hammad b. Seleme'nin Hişam b. Urve'den rivayeti, Malik, Leys ve Amr b. el-Haris'in rivayetlerinden daha aşağıda değildir.

İşte bu zikrettiklerimizle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen, istihaza gören kadının istihaza kanı gördüğü halde, her namaz vakti için abdest alacağını belirten rivayetin sahih olduğu sabit olmaktadır. Şu kadar var ki, bu bölümde daha önce kaydettiğimiz rivayetler de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilmiştir.

Bundan dolayı, bu rivayetlerden hangileri ile amel etmemiz gerektiğini bilmek amacı ile bu hususu incelemek istedik.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu bölümün baş taraflarında nakledilen rivayetlerde, onun Cahş kızı Ümmü Habîbe *radıyallahu anhâ*'ya her namaz vakti için bir gusül almasını emrettiğini gördük.

Ancak bu bölümün ikinci kısmında, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den İbn Ebi Davud'un el-Vehbî'den naklettiği ve Suheyl kızı Sehle'nin durumuna dair (610 numaralı) hadiste bu hususun nesh olduğu sabittir. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* daha önce ona her namaz için gusletmesini emretmişti. Fakat bu husus ona ağır gelince, kendisine öğle ve ikindi namazlarını bir gusülle birlikte, akşam ve yatsı namazlarını da bir gusül ile birlikte, sabah namazı için de ayrı bir gusül alarak kılmasını emretmiştir.

Böylelikle onun Sehle'ye verdiği bu emir, daha önce her namaz için gusletme şeklinde ona vermiş olduğu emri nesh etmektedir.

Bundan dolayı bizler de bu hususta nakledilmiş rivayetlerin anlamının ne olduğunu incelemek istedik. Bir de baktık ki; Abdurrahman b. el-Kasım baba-

sından, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde istihaza kanı gören kadın ile ilgili bir rivayette bulunmaktadır. Ancak bu hususta Abdurrahman'dan gelen rivayetler arasında ihtilâf vardır.

es-Sevri ondan (Abdurrahman'dan), o da babasından (el-Kasım'dan), o Cahş kızı Zeynep'ten rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* bu kadına bu şekilde hareket etmesini emretmiş ve hayız dönemine rastlayan günlerde namazı kılmamasını söylemiştir.

Hadisi İbn Uyeyne de yine Abdurrahman'dan, o babasından rivayet etmiş fakat Zeyneb'ten söz etmemiştir. Ancak hadis, metninin manası bakımından es-Sevrî'nin rivayeti ile uyum içindedir. Bu durumda mananın özellikle istihaza kanı gördüğü günlerde, her iki namaz için bir gusül alarak, iki namazı bir arada kılmaya dair olduğu anlaşılmaktadır.

Bununla da hayız olduğu günlerin onun tarafından bilindiği sabit olmaktadır.

Daha sonra Şu'be gelerek bu hadisi Abdurrahman b. el-Kasım'dan, o babasından, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, es-Sevri ile İbn Uyeyne'nin rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir. O, bu rivayetinde hayız günlerinden bahsetmemiştir. Muhammed b. İshak da bu hususta ona mutabaat etmiş (onun gibi rivayet etmiş)dir.[305]

Bu hadisin zikrettiğimiz şekilde rivayet edildiğini, ravilerin bu hususta ihtilafa düştüklerini görünce, bu ihtilafın nereden kaynaklandığını öğrenmek, onu açıklığa kavuşturmak istedik:

el-Kasım'ın, Zeyneb'den rivayet ettiği (606 numaralı) hadiste hayız günleri söz konusu edilmiştir. Ancak Âişe'den gelen hadisinde (608 numaralı hadis) bu ifadeler yoktur. O halde onun Zeyneb'ten naklettiği rivayetin Âişe *radıyallahu anhâ*'dan naklettiği rivayetten farklı olması gerekmektedir. Böylelikle hayız halinden bahseden Zeyneb'ten rivayet ettiği hadis, bu haberi ileri sürenlerin sabit kabul etmediği munkatı' bir hadis olur. Çünkü onlar munkatı' hadisi delil göstermezler. Hadisin munkatı' oluşu, el-Kasım'ın, Zeyneb'e hayatta iken yetişmemiş ve Zeyneb'in hayatta olduğu dönemlerde onun doğmamış olmasından dolayıdır. Çünkü Zeyneb, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu*

305 Değinilen hadisler sırasıyla es-Sevri'nin rivayet ettiği 606 numaralı hadis, Şu'be'nin rivayet ettiği 608 numaralı hadis ve Muhammed b. İshak'ın mutabaatının bulunduğu 610 numaralı hadistir. (Çeviren).

anh döneminde vefat etmiştir ve Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ilk vefat eden zevcesidir.

Diğer taraftan, hayız günlerinin söz konusu edilmediği Âişe *radıyallahu anhâ*'nın rivayet etmiş olduğu (608 numaralı) hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* istihazalı olan kadına -o hadiste belirtildiği üzere- her iki namaz için bir gusül abdesti almasını emir buyurmuş ve bununla birlikte, bu istihazalı kadının kim olduğunu açıklamamıştır.

Bizler istihazanın çeşitli şekillerde söz konusu olduğunu görüyoruz.

Kimi istihaza gören kadının kan görmesi devam edip gitmekle birlikte, hayız olduğu günleri de onun tarafından bilinmektedir.

Böyle bir kadının yapacağı şey, hayız olduğu günlerde namazı terk etmesi, bundan sonra ise gusledip (her namaz vakti için) abdest almasıdır.

Kimi istihazalı kadın kesintisiz olarak kan görür ve hayız olduğu günleri de bilemez.

Bu kadının yapacağı iş ise, her namaz için gusletmektir. Çünkü bu kadının, üzerinden geçen her bir vakitte, hayız gören ya da istihazadan ötürü temiz bir kadın olması ihtimali kaçınılmazdır. Bundan dolayı böyle birisine ihtiyaten gusletmesi emredilir.

Kimi istihazalı kadın günlerini bilmemekle birlikte, kanı da sürekli değildir. Bazen kesilmekte, bundan sonra da tekrar kanama görülmektedir ve bu bütün günleri boyunca böylece sürüp gitmektedir.

Bu durumda kadın, kanının kesildiği zamanı bilmektedir. Eğer o vakit gusletmesini gerektiren bir şekilde temizlenmemiş olmakla birlikte gusledecek olursa, yaptığı bu gusül ile onun için mümkün olduğu takdirde dilediği kadar namaz kılabilir.[306]

Bizler, durumları ve hükümleri farklı bütün bu hallerde kadının mustahaza (istihazalı) bir kadın olduğunu tespit ettiğimize göre ve hepsine de

306 "Bu tür istihaza ile ilgili açıklamaların özeti şudur: Sürekli kan görmemekle birlikte, hayız günlerini de tesbit edememiş olan istihazalı kadın, kanının kesildiği sırada gusledereK bir daha kan gelinceye kadar bu gusül ile dilediği kadar namaz kılabilir, ayrıca bir başka gusül yapması gerekmez. Bir daha kan gelip bir daha kesilinceye kadar bu hali devam eder. Kan bir daha gelip kesildi mi, bu kesilme dolayısıyla bir daha gusletmesi gerekir." (Kândehlevî, *Emanî*, II, 99-100. -Çeviren-).

(mustahaza) adı verilmekle birlikte, Âişe *radıyallahu anhâ*'nın sözünü ettiğimiz hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zikrettiğimiz şekilde kendisine emretmiş olduğu o kadının hangi tür istihaza gören kadın olduğu yani onun bu istihazalı kadın çeşitlerinden hangisine girdiği açıklanmadığına göre, bizim bu hükmü, bu şekillerden diğerlerini dışarıda bırakarak herhangi biri hakkında yorumlamamız -bize bunu gösterecek bir delil bulunmadıkça- caiz olamaz.

İşte biz bu konuyu buna dair bir delil bulur muyuz diye inceledik. Şunu gördük:

٦٢١- بَكْرُ بْنُ إِدْرِيسَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَم، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ وَالْمُجَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ وَبَيَانٌ، قَالُوا: سَمِعْنَا عَامِرَ الشَّعْبِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ قُمَيْرٍ، امْرَأَةِ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ فِي الْمُسْتَحَاضَةِ: تَدَعُ الصَّلَاةَ أَيَّامَ حَيْضِهَا، ثُمَّ تَغْتَسِلُ غُسْلًا وَاحِدًا، وَتَتَوَضَّأُ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ

621- Bekr b. İdris bize tahdis ederek dedi ki: Bize Adem tahdis ederek dedi ki: Bize Şu'be tahdis ederek dedi ki: Bize Abdulmelik b. Meysere, el-Mücalid b. Said ve Beyan tahdis ederek dediler ki: Biz Âmir eş-Şa'bî'yi, Mesruk'un zevcesi Kumeyr'den, Kumeyr, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan tahdis ederek, Âişe'nin istihazalı kadın hakkında şunları söylediğini naklederken dinledik: "Böyle bir kadın, hayız günlerinde namaz kılmaz. Sonra bir defa gusül ve her namaz vakti için de abdest alır."[307]

٦٢٢- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ وَعَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالاَ: ثنا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: ثنا سُفْيَانُ، عَنْ فِرَاسٍ وَبَيَانٌ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

622- … Bize Süfyan, Firas ve Beyan'dan tahdis etti, onlar eş-Şa'bî'den rivayet ettiler, eş-Şa'bî hadisi senediyle aynen zikretti.

***

Âişe *radıyallahu anhâ*'dan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra, onun fetvası olarak zikrettiğimiz bu sözü rivayet edilmiş oldu-

307 Ebu Davud, Taharet, 111.

ğuna göre ve istihazalı kadının hükmünün her namaz için gusletmesi, diğer taraftan bir arada kılacağı iki namaz için bir defa gusletmesi ve onun hayız günlerinde namaz kılmayıp daha sonra gusledip her namaz için abdest alacağı şeklindeki farklı hükümlerin tümü de ondan rivayet edilmiş olduğuna göre, onun vermiş olduğu bu cevap ile bu sonuncu hükmün, diğer iki hükmü neshettiği sabit olmaktadır. Çünkü bize göre, onun nesh edici hükmü bırakıp nesh edilmiş hükme göre fetva vermesi caiz değildir. Bunu böyle kabul etmeyecek olursak, onun yaptığı rivayet de sakıt olur (kabul edilmez).

Zikrettiğimiz gerekçelerden dolayı nesh edici hükmün bu olduğu sabit olduğuna göre, bu hüküm doğrultusunda görüş belirtmek gerekir ve ona muhalefet etmek caiz olmaz.

İşte bu, bu hususta nakledilmiş bulunan rivayetlerin bu anlama gelmesi mümkün olan şeklidir.

Bununla birlikte bu hususta bir başka şekil de düşünülebilir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Ebu Hubeyş'in kızı Fatıma hakkında gelen rivayet, onun Suheyl'in kızı Sehle'nin durumu ile ilgili olarak söylediklerine muhalif olmayabilir. Çünkü Ebu Hubeyş'in kızı Fatıma'nın hayız olduğu günler biliniyordu. Sehle'nin hayız günleri ise bilinmiyor, ancak kanı bazı zamanlarda kesiliyor, bazı zamanlarda tekrar geliyordu. Kadın da, guslettiği andan itibaren iki vakit namazı bir arada kıldığı vakte kadar hayız halinden çıktığına dair bir bilgi sahibi de olamıyordu.

Durum böyle ise, bizler aynı anda her iki hadisin gereği olan hükmü kabul ediyor ve Fatıma'nın hadisinin hükmünü benimsediğimiz kanaat hakkında, Sehle'nin hadisinin hükmünü de yine benimsediğimiz öbür kanaat hakkında delil kabul ediyoruz.

Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ* ile ilgili (596 ve devamı) hadise gelince; bu, ihtilâflı (farklı) şekillerde rivayet edilmiştir.

Bazıları, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayette Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisine her namaz için gusletmesini emrettiğini söylemiş, ancak kadının hayız günlerinden söz etmemiştir.

Allah Rasûlü'nün ona böyle bir emri vermiş olması, suyun onun için tedavi edici bir ilaç olması amacına yönelik olabilir. Çünkü böyle bir iş, rahimde kanın geri çekilmesini ve akmamasını sağlar.

Bazıları hadisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ederek, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Ümmü Habibe'ye hayız günlerinde namaz kılmamasını, sonra da her namaz için gusletmesini emrettiğini söylemektedir.

Eğer durum böyle ise, yine bununla tedavi amacını gözetmiş olması mümkündür.

Bu sözleriyle, bundan önceki fasılda zikrettiğimizi kastetmiş olması da mümkündür. Çünkü kanı sürekli olarak akmaktadır. Dolayısı ile kılacağı her bir namaz vakti esnasında onun hayızdan temizlenmiş olma ihtimali vardır ve böyle bir namazı ancak gusledtikten sonra kılabilir. İşte bundan dolayı ona gusletmesini emretmiştir.

Eğer Ümmü Habibe'nin hadisinin anlamı bu ise, bizler de kanı sürekli akan ve hayız günlerini bilmeyen kadın hakkında aynı kanaatteyiz.

Bu rivayetler, sözünü ettiğimiz anlamlara gelme ihtimali taşıdığından ve ayrıca bizler Âişe *radıyallahu anhâ*'dan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra belirttiğimiz şekilde kendi sözü olarak fetva verdiğini rivayet ettiğimizden dolayı, hayız günlerini bilmeyen, istihaza gören kadının hükmünün bu şekilde olduğu sabit olduğu gibi, Âişe *radıyallahu anhâ* kanalıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den istihazalı bir kadın hakkında bundan farklı olarak gelen rivayetin söz konusu ettiği kadının istihaza halinin, bundan farklı olduğu yahut bu kadının istihaza halinin de bunun gibi bir istihaza hali olduğu sabit olmaktadır.

Şu kadar var ki, bu istihaza türlerinin hangisi hakkında olursa olsun, Ebu Hubeyş'in kızı Fatıma'nın durumu hakkında nakledilen rivayet hepsinden daha uygun ve önceliklidir. Çünkü bu rivayetin ifade ettiği hüküm ile Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra Âişe *radıyallahu anhâ*'nın da bu hükmü seçip tercih ettiği bilinmektedir. Oysa Âişe *radıyallahu anhâ*, Allah Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sözlerinden buna muhalif olanı da, muvafık olanı da bilirdi.

Aynı şekilde Ali *radıyallahu anh*'dan da istihaza olan kadının her namaz için gusledeceğine dair (604 numaralı) hadisi rivayet ettiğimiz gibi, yine ondan böyle bir kadının her iki namaz için bir defa gusül edeceğine dair (611 numaralı) hadisi de rivayet ettik. Yine ondan hayız günlerinde namaz kılmayıp daha sonra gusledcrek her namaz için abdest alacağına dair (617 numaralı) hadisi de zikrettik. Onun bu husustaki sözlerinin farklı olması, hak-

kında fetva verdiği hayız olan kadının durumunun farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Ümmü Habibe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettikleri, her bir namaz için gusledeceğine dair (596 numaralı) hadise gelince; bu, bize göre bu yolla tedavi olması şeklinde açıklanır.

İşte rivayetler bakımından bu konunun hükmü bu şekildedir. Bu hususta delil gösterilen rivayetler de bunlardır.

Diğer taraftan, istihaza kadın her namaz için abdest alır görüşünde olanlar da görüş ayrılığı içindedirler.

Bazıları, her namaz vakti girince abdest alır, demişlerdir. Bu, Ebu Hanife'nin, Züfer'in, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

Bazıları ise, hayır, her namaz için abdest alır, derler ve bunun için herhangi bir zaman bildirmezler.

Bu sebeple bizler bu husustaki iki görüşten sahih bir görüşü ortaya çıkarmak istedik.

Onların şu hususta ittifak ettiklerini gördük: Böyle bir kadın, bir namaz vaktinde abdest alıp da vakit çıkana kadar namaz kılmayacak olursa ve önceki vakitte almış olduğu o abdest ile namaz kılmak isterse, yeni bir abdest almadıkça namaz kılamaz.

Aynı şekilde böyle bir kadın bir namaz vakti içerisinde abdest alıp namaz kılarsa, sonra da o abdest ile nâfile namaz kılmak isterse, vakit çıkmadığı sürece onun bunu yapabileceğini gördük.

İşte sözünü ettiğimiz bu husus, onun abdestini bozanın, vaktin çıkışı olduğuna delildir. Aynı şekilde, onun abdest almasını gerektiren de namaz değil, vakittir. Yine şunu gördük ki, eğer birkaç namaz vaktini geçirmiş ve kılmamışsa ve bu geçirdiği vakitleri kaza etmek isterse, tek bir abdest ile aynı namazın vaktinde hepsini birlikte kılabilir.

Eğer her namaz için abdest alması gerekli olsaydı, kazaya bıraktığı geçmiş her bir namazı için de abdest alması gerekirdi.

Kazaya bıraktığı bütün namazlarını bir abdest ile kılabildiğine göre, onun alması gereken abdestin, namazın dışında bir sebebe bağlı olması gerekir ki, o da vakittir.

Bir başka delil şudur: Biz taharetlerin birtakım hadeslerle bozulduğunu gördük. Küçük ve büyük abdest bozmak bunlardandır.

Bir takım taharetlerin de zamanlara bağlı olarak bozulduğunu gördük. Bu da mestler üzerine mesh etme şeklindeki taharettir. Bunu da, misafir için ve ikamet halinde olan kimse için öngörülen vaktin çıkışı bozar.

İşte üzerinde ittifak bulunan bu taharet şekillerini bozan sebepler arasında namaz yoktur. Bunları ya bir hades ya da vaktin çıkması bozar.

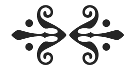
İstihaza gören kadının temizliğinin ise, hades ile de hadesten başkası ile de bozulan bir taharet olduğu sabittir.

Bu nedenle bazıları: İşte, hadesin dışındaki bu bozucu sebep vaktin çıkmasıdır, demişlerdir.

Başkaları ise namazı bitirmektir demişlerdir. Ancak bizler bunun dışında namazı bitirmenin bir hades olduğunu görmüyoruz. Fakat vaktin çıkışının bir hades olduğunu başka yerde gördük.

O halde bu hususta hakkında görüş ayrılığı bulunan bu hades konusunda gerekli müracaatı yapmamız ve onu icma ile kabul edilmiş ve asli bir dayanağı bulunan bir hades gibi değerlendirmemiz, üzerinde icma bulunmayan ve asıl bir dayanağını da bulamadığımız bir hades olarak değerlendirmememiz en uygun olanıdır.

Böylelikle; istihazalı kadının her namaz vaktinin girişi dolayısıyla abdest alacağını söyleyenlerin görüşü sabit olmaktadır ki, bu da, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

٢٢- بَابُ حُكْمِ بَوْلِ مَا يُؤْكَلُ لَحْمُهُ

22- ETİ YENEN HAYVANLARIN İDRARININ HÜKMÜ

٦٢٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ، عَنْ أَنَسٍ قَالَ: قَدِمَ نَاسٌ مِنْ عُرَيْنَةَ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ، فَاجْتَوَوْهَا. فَقَالَ: «لَوْ خَرَجْتُمْ إِلَى ذَوْدٍ لَنَا، فَشَرِبْتُمْ مِنْ أَلْبَانِهَا». قَالَ: وَذَكَرَ قَتَادَةُ أَنَّهُ قَدْ حَفِظَ عَنْهُ «أَبْوَالَهَا».

623-... Bize Humeyd, Enes'ten tahdis ederek onun şöyle dediğini nakletti: Uraynalılardan bazı kimseler Medine'ye, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına geldiler. Medine'nin havası onlara ağır geldi. Bunun üzerine Allah Rasûlü: ***"Bize ait develerin bulunduğu yere gitseniz de, develerin sütlerinden içseniz (iyi olur)"*** dedi. (Humeyd) dedi ki: Katade, Enes'ten ***"idrarlarından da (içseniz)"*** ifadesini de bellemiş olduğunu söyledi.[308]

٦٢٤- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خُشَيْشٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ بْنِ قَعْنَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ وَقَتَادَةَ وَحُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ وَقَالَ: «مِنْ أَلْبَانِهَا وَأَبْوَالِهَا».

624- … Sabit, Katade ve Humeyd'den, onlar Enes'ten, o, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti ve ***"Sütlerinden ve idrarından,"*** dedi.

***

308 Buhârî, Tefsir, 5. sure, 5; Müslim, Kasame, 9.

Bazıları, eti yenen hayvanların idrarının temiz olduğu kanaatine sahip olmuş ve idrarlarının hükmünün etlerinin hükmü gibi olduğunu belirtmiştir.

Bu kanaate sahip olanlardan birisi de Muhammed b. el-Hasen'dir.

Bunlar derler ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* onların hastalıklarına idrarlarını bir ilaç olarak tayin ettiğine göre, idrarlarının helal olduğu da sabit olmaktadır. Çünkü haram olsaydı, onları develerin idrarlarıyla tedavi etmezdi. Çünkü haram, bir şifa değildir, bir hastalıktır. Nitekim Alkame b. Vâil b. Hucr yoluyla gelen hadiste böyle buyurmuştur.

٦٢٥- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ح

625- … Bize Hammad b. Seleme tahdis etti, H.

٦٢٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَائِلٍ عَنْ طَارِقِ بْنِ سُوَيْدٍ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّ بِأَرْضِنَا أَعْنَابًا نَعْتَصِرُهَا، فَنَشْرَبُ مِنْهَا، قَالَ: «لَا» فَرَاجَعْته. فَقَالَ: «لَا». فَقُلْت: يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّا نَسْتَشْفِي بِهَا الْمَرِيضَ قَالَ: «ذَاكَ دَاءٌ، وَلَيْسَ بِشِفَاءٍ».

626- … Bize Hammad b. Seleme, Simâk b. Harb'ten tahdis etti. O Alkame b. Vâil'den, o Tarık b. Suveyd el-Hadramî'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim arazilerimizde suyunu sıktığımız üzüm bağları var. O sıktığımız (ve sarhoş edici hale gelmiş) sulardan içelim mi? diye sordum. Allah Rasûlü ***"Hayır"*** dedi. Ona aynı soruyu tekrar sordum. O da yine: ***"Hayır"*** dedi.

Bu sefer: Ey Allah'ın Rasûlü! Biz onunla hastaya şifa geleceğini umuyoruz deyince, Allah Rasûlü: ***"O bir hastalıktır, bir şifa (sebebi) değildir,"*** buyurdu.[309]

***

309 Müslim, Eşribe, 12; Ebu Davud, Tıb, 11; Tirmizî, Tıb, 8; İbn Mâce, 27 Farklı lafızlarla aynı manada.

Nitekim Abdullah b. Mesud ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından başkaları da böyle söylemişlerdir:

٦٢٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ قَالَ: قَالَ عَبْدُ اللهِ: مَا كَانَ اللهُ لِيَجْعَلَ فِي رِجْسٍ، أَوْ فِيمَا حَرَّمَ، شِفَاءً.

627- … Ebu İshak'ın Ebu'l-Ahvas'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Abdullah (b. Mesud) dedi ki: "Allah necis olan yahut haram kılmış olduğu bir şeyde şifa yaratmamıştır."

٦٢٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ: اشْتَكَى رَجُلٌ مِنَّا فَنُعِتَ لَهُ السُّكْرُ، فَأَتَيْنَا عَبْدَ اللهِ فَسَأَلْنَاهُ، فَقَالَ: إِنَّ اللهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ.

628- … Âsım'dan, onun Ebu Vâil'den rivayet ettiğine göre, Ebû Vail şöyle demiştir: Bizden bir adam rahatsızlandı. Ona sarhoşluk verici (şarap) tavsiye edildi. Biz de Abdullah (b. Mesud)'ın yanına gittik. Ona sorduk. O: "Allah, size haram kılmış olduğu şeyde sizin şifanızı takdir etmiş değildir," dedi.

٦٢٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: اللّٰهُمَّ لاَ تَشْفِ مَنْ اسْتَشْفَى بِالْخَمْرِ.

629- … Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Allah'ım! Şarap ile şifa bulmaya kalkışan kimseye şifa verme!"

***

Bunlar şöyle derler: Bu rivayetlerle, Allah'ın kullarına haram kıldığı şeylerde şifanın olmayacağı sabit olduğuna göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in deve idrarında tedavi edici bir özellik bulunduğunu belirlemiş olduğu ilk hadisle de, deve idrarının haram değil, tahir (temiz) olduğu sabit olmaktadır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yine bu hususta başka rivayetler de gelmiştir:

٦٣٠- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ هُبَيْرَةَ، عَنْ حَنَشِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ فِي أَبْوَالِ الإِبِلِ وَأَلْبَانِهَا شِفَاءً لِذِرْبَةِ بُطُونِهِمْ».

630- … Haneş b. Abdullah'tan, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz develerin idrarlarında ve sütlerinde, karınlarındaki bazı rahatsızlıklar dolayısı ile bir şifa vardır."***[310]

***

Bu kanaatin sahipleri şöyle derler: İşte bu da, bizim söylediğimizi daha da sağlamlaştırmaktadır.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Develerin idrarları necistir. İdrarlarının hükmü kanlarının hükmü ile aynıdır, sütlerinin ve etlerinin hükmü ile değil.

Bunlar ayrıca şöyle derler: Sizlerin Uraniler ile ilgili rivayet ettiğiniz hadiste anlatılanlar ancak bir zaruret sebebiyledir. Bu sebeple bunda zaruret hali dışında (deve idrarının) mübah olduğuna bir delil yoktur. Çünkü bizler zaruret halinde mübah kılınmış birtakım şeylerin, zaruretler dışında mübah kılınmadıklarını görüyoruz. Buna dair Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den de birtakım rivayetler nakledilmiştir:

٦٣١- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ قَالَ: أَنَا هَمَّامٌ. ح

631- Bize Huseyn b. Nasr tahdis edip dedi ki: Ben Yezid b. Harun'u şöyle derken dinledim: Bize Hemmam bildirdi, H.

٦٣٢- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خُشَيْشٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ: أَنَا قَتَادَةُ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ الزُّبَيْرَ وَعَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ

310 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 293.

شَكَوْا إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقَمْلَ، فَرَخَّصَ لَهُمَا فِي قَمِيصِ الْحَرِيرِ فِي غَزَاةٍ لَهُمَا. قَالَ أَنَسٌ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: فَرَأَيْت عَلَى كُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا قَمِيصًا مِنْ حَرِيرٍ.

632- … Bize el-Haccac b. el-Minhal tahdis ederek dedi ki: Bize Hemmam tahdis ederek dedi ki: Bize Katade'nin, Enes *radıyallahu anh*'dan bildirdiğine göre, ez-Zübeyr ve Abdurrahman b. Avf, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bitten dolayı şikayette bulundular. Bundan dolayı, Hz. Peygamber, onların katılmış oldukları bir gazvede ipek gömlek giymelerine müsaade etti. Enes *radıyallahu anh* dedi ki: Hemen akabinde onların her birisi üzerinde ipekten bir gömlek gördüm.[311]

***

İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, uyuz hastalığı dolayısıyla erkeklere ipek elbise giymeyi mübah kıldığını görüyoruz. Bunu kendilerine mübah kıldığı kimselere ipek elbise giymek, bu hastalığın tedavisinin bir kısmı idi. Ancak kendilerine hastalıkları dolayısıyla ipek elbise giymeyi mübah kıldığını ifade eden rivayette, bu hastalığın dışında da, bunun mübah olduğuna delil teşkil eden bir taraf yoktur.

Aynı şekilde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Uranilere hastalıkları dolayısı ile idrar içmelerini mübah kılmasında, bunun dışındaki rahatsızlıklarda da bunun mübah olduğuna bir delil bulunmamaktadır.

Ayrıca ipek elbise giymenin haram kılınmasında, zaruret halinde helal olmasını ortadan kaldıracak ve onun bazı hastalıkların tedavisinde kullanılma özelliğinin bulunmaması gerektiğini ortaya koyacak bir husus yoktur.

Aynı şekilde idrarın zaruret hali dışında haram kılınmasında da, zaruret halinde de haram olduğuna dair bir delil yoktur.

Böylelikle Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şarap hakkında: ***"O bir hastalıktır, bir şifa değildir,"*** demiş olması, onların -hamr (şarap) olduğu için- şarap ile şifa aramaya kalkışmalarından dolayı idi. Bu ise haramdır.

İşte bize göre, Abdullah b. Mesud'un: "Şüphesiz yüce Allah size haram kıldığı şeylerde sizin şifanızı takdir etmemiştir," sözünün anlamı da bundan ibarettir. Bu, ancak onların yüceltici manada şaraba izafe ettikleri bu nitelikler dolayısı ile idi.

311 Buhârî, Libas, 29; Müslim, Libas, 24, 25; İbn Mâce, Tıb, 17.

Çünkü onlar, şarabın özü itibariyle bir şifa olduğunu kabul ediyorlardı. Bundan dolayı İbn Mesud onlara: "Allah size haram kıldığı bir şeyde şifanızı takdir etmemiştir," dedi.

İşte bu rivayetlerin uygun açıklaması budur.

Bunların yaptığımız açıklamalara gelme ihtimali bulunmakla birlikte, idrarların temiz olduklarına dair bir delil de bulunmaması dolayısıyla, bizler de akli düşünme (ve kıyas) yolu ile konuyu inceleyip böylelikle hükmünün nasıl olduğunu öğrenme gereğini duyduk.

Bunun için meseleye baktık. İlim adamlarının, ademoğullarının etlerinin temiz fakat idrarlarının haram ve necis olduğu üzerinde ittifak ettiklerini ve yine onların ittifakları ile insanların idrarlarının, kanlarının hükmünü taşıdığını, etlerinin hükmünde olmadığını tespit ettiklerini gördük.

Buna göre kıyas, develerin idrarlarının da böyle olmasını gerektirir. Onlar hakkında da kanları hakkındaki hüküm verilmelidir, etlerinin hükmü değil. İşte sözünü ettiğimiz bu husus sebebiyle, develerin idrarının necis olduğu sabit olmaktadır.

Düşünme (ve kıyas) budur. Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun- de görüşüdür.

Mütekaddimûn bu hususta görüş ayrılığı içerisindedir.

Buna dair onlardan nakledilen rivayetlerin bir kısmı şöyledir:

٦٣٣- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَابِرٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: لاَ بَأْسَ بِأَبْوَالِ الإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ، أَنْ يُتَدَاوَى بِهَا.

633- … Bize Câbir'in Muhammed b. Ali'den tahdis ettiğine göre, o şöyle demiştir: Develerin, ineklerin ve koyunların idrarları ile tedavi olmakta bir sakınca yoktur.[312]

***

Onun bu kanaate sahip olması, kendisince idrarlarını -Muhammed b. el-Hasen'in dediği gibi- bütün hallerinde helal ve tahir (temiz) kabul etmesinden dolayı olabilir.

312 Dârekutnî, *Sünen*, I, 128.

Aynı şekilde, özleri itibariyle temiz olduklarından ve zaruret hali söz konusu olmasa dahi mübah olduklarını kabul ettiğinden değil de, zaruret hali dolayısıyla onlarla tedavi olmayı mübah kabul etmiş de olabilir.

٦٣٤- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: كَانُوا يَسْتَشْفُونَ بِأَبْوَالِ الإِبِلِ، لاَ يَرَوْنَ بِهَا بَأْسًا.

634- … Mansur'dan, o İbrahim'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Onlar develerin idrarları ile iyileşmeye çalışır (tedavi olur) ve bunlarda bir sakınca görmezlerdi.

***

Bu da aynı şekilde, Muhammed b. Ali *radıyallahu anh*'ın sözünün gelmesi muhtemel olan ihtimalleri taşımaktadır.

٦٣٥- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: كُلُّ مَا أُكِلَتْ لَحْمُهُ، فَلاَ بَأْسَ بِبَوْلِهِ.

635- … Abdülkerim'in rivayet ettiğine göre, Ata şöyle demiştir: Eti yenen her bir hayvanın idrarında da bir mahzur yoktur.[313]

***

Bu, anlamı gayet açık bir hadistir.

٦٣٦- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يُونُسَ عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ كَرِهَ أَبْوَالَ الإِبِلِ وَالْبَقَرِ وَالْغَنَمِ، أَوْ كَلاَمًا هَذَا مَعْنَاهُ.

636- ... Yunus'tan, onun el-Hasen'den rivayet ettiğne göre, el-Hasen develerin, ineklerin ve koyunların idrarlarını mekruh kabul etmiştir ya da bu anlama gelen bir ifade ile bunu dile getirmiştir.

313 Dârekutnî, *Sünen*, I, 128.

٢٣- بَابُ صِفَةِ التَّيَمُّمِ كَيْفَ هِيَ؟

23- TEYEMMÜM NASIL YAPILIR?

٦٣٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ إِسْحَاقَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما عَنْ عَمَّارٍ قَالَ: كُنْت مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ نَزَلَتْ آيَةُ التَّيَمُّمِ، فَضَرَبْنَا ضَرْبَةً وَاحِدَةً لِلْوَجْهِ ثُمَّ ضَرَبْنَا ضَرْبَةً لِلْيَدَيْنِ إلَى الْمَنْكِبَيْنِ ظَهْرًا وَبَطْنًا.

637- … Abdullah b. Abbas *radıyallahu anh*'dan, o Ammar'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben teyemmüm âyeti nâzil olduğunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idim. Ellerimizi yüz için yere bir defa vurduk, sonra yine ellerimizi, omuzlara kadar eller için bir defa daha vurduk ve onların hem dış, hem iç taraflarını sıvazladık.[314]

٦٣٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ وَمُحَمَّدُ بْنُ النُّعْمَانِ، قَالاَ:حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْأُوَيْسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

638- … İbn Şihab'dan senediyle hadisi aynen zikretti.

314 Buhârî, Teyemmüm, 4; Müslim, Hayz, 110, 111, 112, 113; Ebu Davud, Taharet, 121; Tirmizî, Taharet, 110; Nesâî, Taharet, 199, 200.

٦٣٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ قَالَ: أَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، أَنَّهُ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمَّارٍ قَالَ: تَمَسَّحْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالتُّرَابِ، فَمَسَحْنَا وُجُوهَنَا وَأَيْدِينَا إِلَى الْمَنَاكِبِ.

639- … ez-Zühri'den, o Ubeydullah b. Abdullah'tan, Ubeydullah ona (ez-Zühri'ye) babasından haber verdi. Babası da Ammar'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte toprağa ellerimizi sürdük, yüzlerimizi ve omuzlara kadar ellerimizi mesh ettik.

٦٤٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، أَنَّ ابْنَ شِهَابٍ حَدَّثَهُ أَنَّ عُبَيْدَ اللهِ بْنَ عَبْدِ اللهِ أَخْبَرَهُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمَّارٍ مِثْلَهُ.

640- … Bize Malik'in tahdis ettiğine göre, İbn Şihab kendisine şu şekilde tahdis etmiştir: Ubeydullah b. Abdullah kendisine babasından haber vermiş, Abdullah da Ammar'dan hadisi aynen zikretmiştir.

٦٤١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ عُبَيْدِ اللهِ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمَّارٍ قَالَ: تَيَمَّمْنَا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْمَنَاكِبِ.

641- … İbn Şihab'dan, o Ubeydullah'tan, o babasından, o Ammar'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte omuzlara kadar teyemmüm yaptık.

٦٤٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَهَلَكَ عِقْدٌ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، فَطَلَبُوهُ حَتَّى أَصْبَحُوا، وَلَيْسَ مَعَ الْقَوْمِ مَاءٌ، فَنَزَلَتْ الرُّخْصَةُ فِي التَّيَمُّمِ بِالصَّعِيدِ، فَقَامَ الْمُسْلِمُونَ، فَضَرَبُوا

بِأَيْدِيهِمْ إِلَى الأَرْضِ، فَمَسَحُوا بِهَا وُجُوهَهُمْ وَظَاهِرَ أَيْدِيهِمْ إِلَى الْمَنَاكِبِ، وَبَاطِنَهَا إِلَى الآبَاطِ.

642- … ez-Zühri'den, o Ubeydullah b. Abdullah'tan, o Ammar b. Yasir'den, rivayet ettiğine göre, Ammar şöyle demiştir: Bir seferde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idik. Âişe *radıyallahu anhâ*'ya ait bir gerdanlık kayboldu. Sabaha kadar o gerdanlığı aradılar. Seferde bulunanların yanında su yoktu. Bunun üzerine temiz toprakla teyemmüme ruhsat veren âyet nâzil oldu. Müslümanlar kalktılar, ellerini yere vurdular ve elleriyle yüzlerini ve omuzlara kadar ellerinin dış taraflarını, koltuk altlarına kadar da iç taraflarını mesh ettiler.

٦٤٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النُّعْمَانِ، وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالاَ: ثَنَا الْأُوَيْسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ ابْنُ سَعْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ كَيْسَانَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

643- … İbn Şihab'dan, o Ubeydullah b. Abdullah'tan, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, o Ammar b. Yasir'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etti.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bazıları bu doğrultuda kanaat belirterek şöyle demişlerdir: Teyemmüm işte böyledir. Yüz için bir defa yere vurulur, omuzlara ve koltuk altlarına kadar mesh etmek için de kollar için bir defa yere vurulur.

Başkaları ise bu hususta onlara muhalefet ederek iki gruba ayrılmışlardır.

Bunların bir kısmı: Teyemmüm yüz ve dirseklere kadar eller içindir.

Bir diğer kısmı ise: Teyemmüm yüz ve avuçlar içindir, demiştir.

Bu iki kısmın birinci gruba karşı delillerinden birisi şudur: Ammar b. Yasir, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendilerine bu şekilde teyemmüm etmelerini emrettiğini söylememiş, sadece kendilerinin nasıl uygulama yaptıklarını haber vermiştir.

Dolayısı ile ayetin, henüz bütünüyle inmemiş, ondan sadece: ***"Temiz toprakla teyemmüm yapın,"*** (el-Mâide, 5/6) bölümünün nazil olmuş ve onlara nasıl teyemmüm yapacaklarını beyan etmemiş olması ihtimali vardır.

Böylelikle teyemmüm ile ilgili olarak bütün yaptıklarına dair yanlarındaki dayanak bu kadar idi. Ne bunun için bir vakit vardı, ne de muayyen olarak, maksat olarak gözetilen bir organ söz konusu idi. Bu da daha sonra: ***"Onunla yüzlerinize ve ellerinize mesh edin,"*** (el-Mâide, 5/6) kısmı nazil oluncaya kadar böyle devam etti.

Bu söylediklerimize delil olan hususlardan birisi de şudur:

٦٤٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ ثَنَا عَمِّي عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ يُخْبِرُهُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَقْبَلْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ غَزْوَةٍ لَهُ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالْمُعَرَّسِ، قَرِيبًا مِنَ الْمَدِينَةِ، نَعَسْت مِنَ اللَّيْلِ، وَكَانَتْ عَلَيَّ قِلاَدَةٌ تُدْعَى السِّمْطَ، تَبْلُغُ السُّرَّةَ، فَجَعَلْتُ أَنْعَسُ، فَخَرَجَتْ مِنْ عُنُقِي. فَلَمَّا نَزَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِصَلاَةِ الصُّبْحِ، قُلْت: يَا رَسُولَ اللهِ خَرَّتْ قِلاَدَتِي مِنْ عُنُقِي. فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ أُمَّكُمْ قَدْ ضَلَّتْ قِلاَدَتُهَا، فَابْتَغُوهَا».

فَابْتَغَاهَا النَّاسُ، وَلَمْ يَكُنْ مَعَهُمْ مَاءٌ، فَاشْتُغِلُوا بِابْتِغَائِهَا إِلَى أَنْ حَضَرَتْهُمْ الصَّلاَةُ، وَوَجَدُوا الْقِلاَدَةَ، وَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى مَاءٍ.

فَمِنْهُمْ مَنْ تَيَمَّمَ إِلَى الْكَفِّ، وَمِنْهُمْ مَنْ تَيَمَّمَ إِلَى الْمَنْكِبِ، وَبَعْضُهُمْ عَلَى جَسَدِهِ.

فَبَلَغَ ذَلِكَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأُنْزِلَتْ آيَةُ التَّيَمُّمِ.

644- … Urve'nin haber verdiğine göre, Aişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Bir gazveden Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte geri dönüyorduk. Nihayet bizler geceleyin konaklayacağımız Medine yakınındaki bir yere vardığımızda gecenin etkisiyle uyukladım. Üzerimde es-sımt diye adlandırılan ve göbeğe kadar ulaşan bir gerdanlık vardı. Ben uyuklayınca, gerdanlık boynumdan çıktı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte sabah

namazını kılmak üzere (hevdecimden) inince, ey Allah'ın Rasûlü! Gerdanlığım boynumdan çıkıp düştü, dedim. Allah Rasûlü: ***"Ey insanlar! Annenizin gerdanlığı kayboldu, onu arayın"*** dedi.

Herkes onu aradı. Yanlarında su yoktu. Namaz vakti girinceye kadar gerdanlığı aramakla meşgul oldular ve nihayet gerdanlığı buldular. Ancak su bulma imkanları kalmadı.

Kimileri bileklerine kadar, kimileri omuzlarına kadar teyemmüm yaptı, kimileri de bedenleri üzerine teyemmüm etti.

Bu durum Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ulaştı ve teyemmüm âyeti nâzil oldu.[315]

***

Bu hadiste teyemmüm ayetinin, onların belirtilen farklı şekillerde yaptıkları teyemmünden sonra nazil olduğu belirtilmektedir. Bu teyemmüm çeşitlerinden birisi de, omuzlara kadar kolları mesh etmek idi. Böylelikle onların yaptıkları bu teyemmümleri, ancak daha önceden bildikleri bir esasa göre yaptıklarını anlıyoruz. Yine Âişe'nin: "Allah teyemmüm ayetini indirdi" sözleriyle onların fiilî uygulamalarından sonra inen ayetin, teyemmümün nasıl yapılacağı ile ilgili olduğunu da anlıyoruz.

İşte bize göre Ammar'ın rivayet ettiği hadisin uygun açıklaması budur.

Yine bu ayet-i kerimenin, onların yaptıkları bu uygulamayı reddettiğine delil teşkil eden hususlardan birisi de, bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet eden Ammar b. Yasir'den başkalarının, ondan daha sonra yapmış olduğu teyemmümün bundan farklı olduğunu rivayet etmiş olmalarıdır.

Bunlardan bazıları:

٦٤٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عَمَّارَ بْنَ يَاسِرٍ سَأَلَ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ التَّيَمُّمِ، فَأَمَرَهُ بِالْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ.

315 Ebu Davud, Taharet, 121.

645- … Said b. Abdurrahman b. Ebza'dan, o babasından, o Ammar b. Yasir'den rivayet ettiğine göre, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e teyemmüme dair soru sormuş, Allah Rasûlü kendisine yüz ve ellere mesh etmesini emretmiştir.[316]

٦٤٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ قَالَ: سَمِعْتُ ذَرَّ بْنَ عَبْدِ اللهِ يُحَدِّثُ، عَنْ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَجُلًا أَتَى عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ: إِنِّي كُنْت فِي سَفَرٍ، فَأَجْنَبْت، فَلَمْ أَجِدْ الْمَاءَ.

فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: لاَ تُصَلِّ فَقَالَ عَمَّارٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، أَمَا تَذْكُرُ أَنِّي كُنْت أَنَا وَإِيَّاكَ فِي سَرِيَّةٍ، فَأَجْنَبْنَا، فَلَمْ نَجِدْ الْمَاءَ، فَأَمَّا أَنْتَ فَلَمْ تُصَلِّ، وَأَمَّا أَنَا فَتَمَرَّغْت فِي التُّرَابِ.

فَأَتَيْنَا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْنَاهُ، فَقَالَ: أَمَّا أَنْتَ، فَكَانَ يَكْفِيك وَقَالَ بِيَدَيْهِ، فَضَرَبَ بِهِمَا، وَنَفَخَ فِيهِمَا، وَمَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ.

646-... İbn Abdurrahman b. Ebza'nın, babasından rivayet ettiğine göre, bir adam Ömer *radıyallahu anh*'ın yanına giderek, şöyle demişti: Ben bir yolculukta iken cünüp oldum, fakat su bulamadım.

Bunun üzerine Ömer *radıyallahu anh*: Namaz kılma, deyince, Ammar şöyle dedi: Ey müminlerin emiri! Hatırlamıyor musun? Ben ve sen bir seriyyede idik. İkimiz de cünüp olduk ama su bulamadık. Sen namaz kılmamıştın, bense toprak üzerinde yuvarlanmıştım.

Sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına vardık, ona olanı haber verince, o: ***"(Bana hitaben) sana şu kadarı yeterdi"*** buyurdu ve ellerini (yere) vurdu, sonra onlara üfledi. Elleriyle yüzünü ve ellerini mesh etti.[317]

***

316 Ebu Davud, Taharet, 121.
317 Buhârî, Teyemmüm, 8; Müslim, Hayz, 110; Ebu Davud, Taharet, 121; Nesâî, Taharet, 198, 201.

Ammar yerde yuvarlanırken teyemmüm yapmak istemişti. Eğer o bu işi ayetin nüzulünden sonra yapmışsa, onun böyle yapması bize göre -ki doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- cünüplük dolayısı ile teyemmüm yapmanın, hadesten dolayı teyemmüm yapmaktan farklı olduğunu düşünmesinden dolayı olmalıdır. Nihayet Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona her ikisinin aynı olduğunu öğretti.

٦٤٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَائِدَةُ وَشُعْبَةُ، عَنْ حُصَيْنٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ عَنْ عَمَّارٍ أَنَّهُ قَالَ إِلَى الْمَفْصِلِ وَلَمْ يَرْفَعْهُ

647-... Ebu Malik'ten, onun Ammar'dan rivayet ettiğine göre, Ammar: Ekleme kadar, demiştir.

(Ebu Malik) hadisi ref (Rasûlullah'a nisbet) etmemiştir.

٦٤٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمَّارٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «إِنَّمَا يَكْفِيك أَنْ تَقُولَ هَكَذَا» وَضَرَبَ الأَعْمَشُ بِيَدَيْهِ الأَرْضَ ثُمَّ نَفَخَهُمَا وَمَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ.

648- … el-A'meş'den, o Seleme b. Kuheyl'den, o Said b. Abdurrahman b. Ebza'dan, o babasından, onun Ammar'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ammar'a: ***"Senin şöyle yapman sana yeterdi,"*** demiştir.

el-A'meş de ellerini yere vurduktan sonra onlara üflemiş, elleri ile yüzünü ve ellerini mesh etmiştir.

٦٤٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: أَخْبَرَنِي الْحَكَمُ عَنْ ذَرٍّ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمَّارٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيك هَكَذَا وَضَرَبَ شُعْبَةُ بِكَفَّيْهِ إِلَى الأَرْضِ وَأَدْنَاهُمَا مِنْ فِيهِ، فَنَفَخَ فِيهِمَا ثُمَّ مَسَحَ وَجْهَهُ وَكَفَّيْهِ.

649- … Abdurrahman b. Ebza'dan, o babasından, onun Ammar b. Yasir'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ammar'a: ***"Sana şöyle yapman yeterdi,"*** demiştir.

(Ravilerden) Şu'be de avuç içlerini, yere vurduktan sonra ağzına doğru yaklaştırmış, onlara üfledikten sonra da yüz ve ellerini mesh etmiştir.

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bu hadisi Muhammed b. Huzeyme bu şekilde Abdurrahman b. Ebza'dan, o babasından diyerek rivayet etmiş ise de, hadis aslında Zerr'den, o İbn Abdurrahman'dan, o babasından şeklinde rivayet edilmiştir.

٦٥٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَلَمَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ ذَرًّا يُحَدِّثُ عَنْ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى عَنْ أَبِيهِ نَحْوَهُ. قَالَ سَلَمَةُ لاَ أَدْرِي، بَلَغَ الذِّرَاعَيْنِ أَمْ لاَ.

650- … Şube'nin rivayet ettiğine göre, Seleme şöyle demiştir: Ben Zerr'i, İbn Abdurrahman b. Ebza'dan, o babasından diyerek hadisi buna yakın olarak tahdis ederken dinledim.

Seleme dedi ki: Dirseklere kadar ulaştı (dedi mi) yoksa demedi mi bilemiyorum.

٦٥١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ قَالَ: أَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ أَبِي مَالِكٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى مِثْلَهُ. وَزَادَ فَمَسَحَ بِهِمَا وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ إِلَى أَنْصَافِ الذِّرَاعِ.

651- … Seleme b. Kuheyl'den, o Ebu Malik'ten, o Abdurrahman b. Ebza'dan hadisi aynen rivayet etmiş ve ayrıca: "Elleriyle yüzünü ve kollarının ortasına kadar ellerini mesh etti" ibaresini eklemiştir.

٦٥٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

652- … Müemmel: Bize Süfyan tahdis etti, diyerek senediyle hadisi aynen zikretmiştir.

***

Görüldüğü gibi, Ammar'ın rivayet ettiği bu hadis, bize ızdırablı (problemli) olarak gelmiştir. Şu kadar var ki, hepsi de omuzlara ve koltuk altlarına kadar meshin uzatıldığını söylememiştir.

Böylelikle, Ubeydullah'ın babası kanalıyla yahut İbn Abbas kanalıyla Ammar'dan gelen rivayette belirtilen bu hususun nefyedilmiş olduğu sabit olmakta ve aynı şekilde son iki görüşten birisi tespit edilmektedir.

Biz de bu hususu inceledik. Ebu Cehm'in, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in teyemmüm ederken yüz ve ellerini mesh ettiğini rivayet ettiğini gördük.

İşte bu, teyemmümün ellere (bileklere kadar) olduğu görüşünü savunanların lehine bir delildir.

Ayrıca Nâfi, İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Hz. Peygamber'in dirseklerine kadar teyemmüm ettiğini de rivayet etmiştir. Ben bu iki hadisi birlikte, hayız olan kadının Kur'ân okuması bölümünde (523 no'lu hadis ve devamında) zikretmiş bulunuyorum.

٦٥٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو يُوسُفَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ بَدْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي، عَنْ أَسْلَعَ التَّمِيمِيِّ قَالَ: كُنْت مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ، فَقَالَ لِي: «يَا أَسْلَعُ قُمْ فَارْحَلْ لَنَا». قُلْت: يَا رَسُولَ اللهِ أَصَابَتْنِي بَعْدَك جَنَابَةٌ، فَسَكَتَ عَنِّي حَتَّى أَتَاهُ جِبْرَائِيلُ بِآيَةِ التَّيَمُّمِ فَقَالَ لِي: «يَا أَسْلَعُ قُمْ فَتَيَمَّمْ صَعِيدًا طَيِّبًا، ضَرْبَتَيْنِ، ضَرْبَةً لِوَجْهِك وَضَرْبَةً لِذِرَاعَيْك، ظَاهِرِهِمَا وَبَاطِنِهِمَا». فَلَمَّا انْتَهَيْنَا إلَى الْمَاءِ، قَالَ: «يَا أَسْلَعُ، قُمْ فَاغْتَسِلْ».

653- … Esla' et-Temîmi şöyle demiştir: Bir seferde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idim. Bana: ***"Ey Esla'! Kalk ve yola devam etmek için hazırlık yap"***, dedi. Ben: Ey Allah'ın Rasûlü! Senden sonra ben cünüp oldum, dedim. Sustu ve bana birşey demedi. Nihayet Cebrail ona teyemmüm ayetini getirince bana şöyle dedi: ***"Ey Esla'! Kalk ve temiz top-***

rağa iki defa vurarak teyemmüm yap. Bir vuruş yüzün için, bir vuruş içleri ve dışları ile kolların için olsun."

Suyun bulunduğu bir yere varınca ***"Ey Esla'! Kalk ve guslet"*** dedi.[318]

***

Teyemmümün nasıl yapılacağı hususunda görüş ayrılıklarına düştükleri ve bu hususta rivayetler de ihtilaflı olduğu için, bu konuda bu görüşler arasından sahih bir görüş çıkartabilmek amacıyla düşünmeye (kıyasa) başvurduk.

Bunu göz önünde bulundurunca, şanı yüce Allah'ın Kitabında sözünü ettiği azalar üzerinde abdest alındığını gördük. Teyemmümün bunların bazılarını kaldırdığını ve baş ve ayakları dışarıda tuttuğunu gördük. Bundan dolayı teyemmüm de, abdestin alındığı azaların bir kısmı hakkında söz konusu oldu.

Böylelikle "Teyemmüm omuzlara kadardır," diyenlerin görüşleri çürütülmektedir. Çünkü baş ve ayaklar abdest azalarından oldukları halde, bunların teyemmüm edilmeleri söz konusu değildir. O halde abdest azalarından olmayanlar hakkında teyemmümün söz konusu olmaması daha uygundur.

Diğer taraftan kollara teyemmüm yapılıp yapılmayacağı hususunda da görüş ayrılığı vardır.

Bizler yüzün temiz toprakla teyemmüm edilmesinin su ile yıkanması gibi olduğunu gördük. Baş ve ayakların ise teyemmümde söz konusu olmadıklarını gördük.

Dolayısıyla teyemmüm, kısmen düştüğü organın tamamından da düşmüş olmaktadır. Hakkında teyemmümün vacip olduğu organın da aynen abdest gibi olduğunu görüyoruz. Çünkü teyemmüm abdestten bedeldir.

Ellerin, su bulunması halinde yıkanması sabit olduğuna göre, suyun bulunmaması halinde de teyemmüm edilecekleri sabit olmuştur. Böylelikle ellere teyemmümün, bu hususta yaptığımız açıklamaya nazaran ve ona kıyas ile dirseklere kadar olması sabit olmaktadır.

Bu, aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

318 Dârekutnî, *Sünen*, I, 179; Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, I, 298.

Bu husus İbn Ömer *radıyallahu anh* ile Câbir *radıyallahu anh*'dan da rivayet edilmiştir.

٦٥٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، وَعَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ، عَنْ نَافِعٍ قَالَ: سَأَلْت ابْنَ عُمَرَ عَنِ التَّيَمُّمِ فَضَرَبَ بِيَدَيْهِ إِلَى الأَرْضِ وَمَسَحَ بِهِمَا يَدَيْهِ وَوَجْهَهُ وَضَرَبَ ضَرْبَةً أُخْرَى فَمَسَحَ بِهِمَا ذِرَاعَيْهِ.

654- … Abdülkerim el-Cezerî'nin rivayet ettiğine göre, Nâfi' şöyle demiştir: İbn Ömer'e teyemmümün nasıl yapılacağını sordum. Elleriyle yere vurdu ve her iki eliyle ellerini ve yüzünü mesh etti. Bir daha vurarak yine elleriyle kollarını mesh etti.[319]

٦٥٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْكَنَّاسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي رَوَّادٍ عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما مِثْلَهُ.

655- … Nâfi'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen zikretmiştir.

٦٥٦- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرِ بْنِ عُفَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى ابْنُ أَيُّوبَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما مِثْلَهُ.

656- … Hişam b. Urve'den, o Nâfi'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen zikretmiştir.

٦٥٧- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما أَقْبَلَ مِنَ الْجُرْفِ حَتَّى إِذَا كَانَ بِالْمِرْبَدِ، تَيَمَّمَ صَعِيدًا طَيِّبًا فَمَسَحَ بِوَجْهِهِ وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى.

657- … Malik'in Nâfi'den rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Ömer *radıyallahu anh*, el-Curf'dan geldi ve nihayet el-Mirbed'e varınca temiz bir toprakla

319 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 158.

teyemmüm yaptı. Yüzünü ve dirseklerine kadar ellerini mesh ettikten sonra namaz kıldı.

٦٥٨- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُزْرَةُ بْنُ ثَابِتٍ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ: أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ، وَإِنِّي تَمَعَّكْت فِي التُّرَابِ. فَقَالَ: أَصِرْت حِمَارًا، وَضَرَبَ بِيَدَيْهِ إِلَى الأَرْضِ فَمَسَحَ وَجْهَهُ، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدَيْهِ إِلَى الأَرْضِ فَمَسَحَ بِيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ، وَقَالَ: هَكَذَا التَّيَمُّمُ.

658- … Ebu'z-Zübeyr'den, o Câbir *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bir adam Câbir'e gelerek: Ben cünüp oldum ve yerde yuvarlandım, dedi. Câbir ona: Sen eşek mi oldun deyip ellerini yere vurdu, yüzünü mesh etti. Tekrar ellerini yere vurdu ve ellerini dirseklerine kadar mesh edip: "İşte teyemmüm böyledir," dedi.[320]

***

Bunun bir benzeri aynı şekilde el-Hasen'den de rivayet edilmiştir.

٦٥٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ أَنَّهُ قَالَ: ضَرْبَةٌ لِلْوَجْهِ وَالْكَفَّيْنِ، وَضَرْبَةٌ لِلذِّرَاعَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ.

659- … Katade'den, o el-Hasen'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: "(Teyemmümde) bir vuruş yüz ve eller için, bir vuruş da dirseklere kadar kollar içindir."[321]

٦٦٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، ثنا أَبُو الأَشْهَبِ، عَنِ الْحَسَنِ مِثْلَهُ، وَلَمْ يَقُلْ: إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ.

660- … Bize Ebu'l-Eşheb, el-Hasen'den rivayeti aynen zikrederek tahdis etti fakat "dirseklere kadar" demedi.

320 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 159.
321 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 158.

٢٤- بَابُ غُسْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ

24- CUMA GÜNÜ GUSLETMEK

٦٦١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحْرِزٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ طَاوُوسٍ قَالَ: قُلْت لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما: ذَكَرُوا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «اغْتَسِلُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَاغْسِلُوا رُءُوسَكُمْ، وَإِنْ لَمْ تَكُونُوا جُنُبًا، وَأَصِيبُوا مِنَ الطِّيبِ». فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما: أَمَّا الْغُسْلُ فَنَعَمْ، وَأَمَّا الطِّيبُ، فَلاَ أَعْلَمُهُ.

661- ... ez-Zühri'den, onun da Tavûs'dan rivayet ettiğine göre, Tâvûs şöyle demiştir: İbn Abbas *radıyallahu anh*'a: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Cuma günü gusledin, cünüp olmasanız dahi başlarınızı yıkayın ve koku sürünün,"*** buyurduğunu zikrettiler (sen ne dersin?) diye sordum. İbn Abbas *radıyallahu anh* bana cevap olarak şöyle dedi: "Guslü söylediği doğrudur, koku sürünmeye gelince, onu bilmiyorum."[322]

٦٦٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، قَالَ: أَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: قَالَ طَاوُوسٌ: قُلْت لِابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

662- … Zührî şöyle demiştir: Tavûs: Ben İbn Abbas *radıyallahu anh*' a… dedim deyip sonra hadisi aynen zikretti.

322 Buhârî, Cum'a, 6; Müslim, Cum'a, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 330.

٦٦٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُوسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما مِثْلَهُ.

663- … İbrahim b. Meysere'den, o Tavûs'dan, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen rivayet etmiştir.

٦٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانَ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ يَحْيَى بْنِ وَثَّابٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا سَأَلَ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما عَنِ الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: أَمَرَنَا بِهِ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

664- … Ebu İshak'dan, o Yahya b. Vessab'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben bir adamın İbn Ömer *radıyallahu anh*'a Cuma günü gusletmeye dair soru sorduğunu işittim. İbn Ömer ona cevap olarak: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize bunu emretti," dedi.

٦٦٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ نَافِعٍ وَعَنْ يَحْيَى بْنِ وَثَّابٍ، قَالاَ: سَمِعْنَا ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ ذَلِكَ.

665- … Ebu İshak'dan, o Nâfi ile Yahya b. Vessab'dan, onların şöyle dediklerini rivayet etmektedir: Biz İbn Ömer *radıyallahu anh*'ı: "Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i bunu söylerken işittim" derken dinledik.

٦٦٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، أَنَّهُ سَمِعَ نَافِعًا يُحَدِّثُ، عَنْ ابْنَ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

666- ... Şu'be'nin el-Hakem'den rivayet ettiğine göre, o Nâfi'i, İbn Ömer'-den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu tahdis ederken dinlemiştir.

٦٦٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حَدِيثِ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ، عَنْ حَدِيثِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

667- … *ez-Zühri*'den, o Salim b. Abdullah'ın hadisi olarak, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hadisi olarak bunu böylece zikretmiştir.

٦٦٨– حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

668- … Nâfi'den, o İbn Ömer'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu böylece rivayet etmiştir.

٦٦٩– حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

669- … Eyyub'dan, o Nâfi'den, o İbn Ömer'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu böylece rivayet etmiştir.

٦٧٠– حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي الْوَزِيرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

670- … *ez-Zühri*'den, o Salim'den, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunu böylece rivayet etmiştir.

٦٧١– حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ الْجَارُودِ أَبُو بِشْرٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ.

671- … Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den böylece rivayet etmiştir.[323]

323 Ubeydullah'ın doğrudan Rasûlullah (s.a)'den rivayet etmesi dolayısı ile rivayet mürsel olmaktadır. *Emani'l-Ahbar* müellifi el-Kândehlevî bu hususta (II, 140'da) şunları söylemektedir: "Tahavi hadisi böylece mürsel olarak rivayet etmiş olmakla birlikte bunu başka bir kaynakta böylece tespit edemedim. Müslim ise bu hadisi Kuteybe'den ve başkalarından, onlar el-Leys'den, o İbn Şihab'dan, o Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer'den, o Abdullah b. Ömer'den,

٦٧٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنُ أَبِي كَثِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عُمَرَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: أَلَمْ تَسْمَعُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ».

672- … Ebu Seleme'nin rivayet ettiğine göre, Ebu Hureyre şöyle demiştir: Ben Ömer'i[324] minber üzerinde şöyle derken işittim: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i: ***"Biriniz cumaya geldiği takdirde gusletsin"*** derken hiç dinlemediniz mi?[325]

٦٧٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُفَضَّلُ بْنُ فَضَالَةَ، عَنْ عَيَّاشِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ الأَشَجِّ عَنْ نَافِعٍ مَوْلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ الرَّوَاحُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَعَلَى مَنْ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ الْغُسْلُ».

673- … Abdullah b. Ömer'in azadlısı Nâfi'den, o Abdullah b. Ömer'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zevcesi Hafsa (r.anha)'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: ***"Ergenlik yaşına gelen her (erkek) kimseye cumaya gitmek bir yükümlülüktür. Mescide giden herkese de gusletmek bir yükümlülüktür."***[326]

---

o Rasûlullah (s.a)'den, onun minber üzerinde ayakta iken: ***"Sizden cumaya gelen kimse guslediversin"*** buyurduğunu nakletmekte ve aynı manadaki başka hadisleri muttasıl bir senedle rivayet etmektedir. (Çeviren).

324 Bu ifade, gerek Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye baskısında, gerekse de Âlemü'l-Kütüb baskısında İbn Ömer şeklinde yanlış olarak kaydedilmiştir. Ancak *Meâni'l-âsâr*'ın şerhi olan *Emani'l-Ahbar*'da ve hadisin sonunda gösterilecek kaynaklarda da belirtildiği gibi doğrusu "Ömer"dir. (Çeviren).

325 Buhârî, Cum'a, 12, 26; Müslim, Cum'a, 1-3; Tirmizî, Cum'a, 3; İbn Mâce, İkame, 80, 83; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 9, 37.

326 Ebu Davud, Taharet, 127; Nesâî, Cum'a, 2; Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, XXIII, 195.

٦٧٤- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ وَيَزِيدُ بْنُ مَوْهَبٍ وَعَبْدُ اللهِ ابْنُ عَبَّادٍ الْبَصْرِيُّ، قَالُوا:حَدَّثَنَا الْمُفَضَّلُ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

674- … Yahya b. Abdullah, Yezid b. Mevheb ve Abdullah b. Abbâd el-Basri şöyle demişlerdir: Bize el-Mufaddal tahdis etti ve o hadisi senediyle aynen zikretti.

٦٧٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ أَبِي زَائِدَةَ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ شَيْبَةَ عَنْ طَلْقِ بْنِ حَبِيبٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْمُرُ بِالْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

675- … Talk b. Habib'den, onun Abdullah b. ez-Zubeyr'den, onun da Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayete ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Cuma günü gusledilmesini emrederdi.[327]

٦٧٦- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ سَعِيدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الأَنْصَارِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَأَنْ يَتَطَيَّبَ مِنْ طِيبٍ إِنْ كَانَ عِنْدَهُ».

676- … Muhammed b. Abdurrahman b. Sevban'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı olan ensardan bir adamdan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Cuma günü gusletmesi ve eğer bulursa hoş bir koku sürünmesi, her Müslümanın üzerinde bir haktır."***[328]

327 Buna yakın olarak: Buhârî, Cum'a, 16; Müslim, Cum'a, 6; Ebu Davud, Taharet, 127.
328 Buhârî, Cum'a, 12; Müslim, Cum'a, 9.

٦٧٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ دَاوُد ابْنِ أَبِي هِنْدٍ. ح

677- … Davud b. Ebi Hind'den, H.

٦٧٨- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ، عَنْ دَاوُد عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْغُسْلُ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي كُلِّ أُسْبُوعٍ يَوْمًا، وَهُوَ يَوْمُ الْجُمُعَةِ».

678- … Davud'dan, o Ebu'z-Zubeyr'den, o Câbir'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Hz. Peygamberin şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: ***"Her haftada bir gün -ki o da Cuma günüdür- gusletmek her Müslümana vaciptir."***[329]

٦٧٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ يَبْلُغُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْغُسْلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ».

679- … Ata b. Ebi Yesar'dan, o Ebu Said el-Hudri'den, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e hadisi isnad ederek, onun şöyle buyurduğunu zikretti: ***"Cuma günü gusletmek, ergenlik yaşına gelmiş her (erkek) kimseye vaciptir."***[330]

٦٨٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ صَفْوَانَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

680- … Safvân'dan hadisi senediyle aynen zikretti.

329 Nesâî, es-Sünenu'l-Kübra, Cum'a, 8.
330 Buhârî, Ezan, 161, Cum'a, 2, 3, 12, Şehadet, 18; Müslim, Cum'a, 4, 7; Ebu Davud, Taharet, 127; Nesâî, Cum'a, 2, 6, 8, 11.

٦٨١- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَخْبَرَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنَ الْحَقِّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَأَنْ يَمَسَّ مِنْ طِيبٍ، إِنْ كَانَ عِنْدَ أَهْلِهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ عِنْدَهُمْ طِيبٌ فَإِنَّ الْمَاءَ طِيبٌ».

681- … Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, o el-Bera b. Âzib'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Cuma günü gusletmesi ve ailesinin yanında bulunuyorsa, hoş koku sürünmesi, her müslümanın üzerindeki haklardandır. Eğer aile halkının yanında hoş koku yoksa, şüphesiz su da hoş bir kokudur."***[331]

***

Ebu Ca'fer (Tahavi) dedi ki: Bu sebeple bazıları Cuma günü gusletmeyi vacip kabul etmişler ve bu konuda bu rivayetleri delil göstermişlerdir.

Başkaları ise bu hususta onlara muhalefet ederek şöyle dediler: Cuma günü gusletmek vacip değildir. Ancak gusül, o zaman için var olan birtakım sebepler dolayısıyla Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in emrettiği bir iştir.

Bunlardan birisi, bu hususta İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan nakledilen rivayette belirtilmektedir:

٦٨٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَنَا الدَّرَاوَرْدِيُّ. ح

682- Bize Fehd tahdis ederek dedi ki: Bize İbn Ebi Meryem tahdis ederek dedi ki: Bize ed-Deraverdî bildirdi, H.

٦٨٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الدَّرَاوَرْدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ أَبِي عَمْرٍو، عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: سُئِلَ ابْنُ عَبَّاسٍ عَنِ الْغُسْلِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَوَاجِبٌ هُوَ قَالَ: لاَ وَلَكِنَّهُ طَهُورٌ وَخَيْرٌ، فَمَنِ اغْتَسَلَ، فَحَسَنٌ، وَمَنْ لَمْ يَغْتَسِلْ، فَلَيْسَ عَلَيْهِ بِوَاجِبٍ وَسَأُخْبِرُكُمْ كَيْفَ بَدَأَ، كَانَ النَّاسُ مَجْهُودِينَ يَلْبَسُونَ الصُّوفَ، وَيَعْمَلُونَ

331 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 92.

عَلَى ظُهُورِهِمْ، وَكَانَ الْمَسْجِدُ ضَيِّقًا مُقَارِبَ السَّقْفِ، إِنَّمَا هُوَ عَرِيشٌ، فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي يَوْمٍ حَارٍّ، وَقَدْ عَرِقَ النَّاسُ فِي ذَلِكَ الصُّوفِ، حَتَّى ثَارَتْ رِيَاحٌ، حَتَّى آذَى بَعْضُهُمْ بَعْضًا. فَوَجَدَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ الرِّيَاحَ فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِذَا كَانَ هَذَا الْيَوْمُ، فَاغْتَسِلُوا، وَلْيَمَسَّ أَحَدُكُمْ أَمْثَلَ مَا يَجِدُ مِنْ دُهْنِهِ وَطِيبِهِ». قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: ثُمَّ جَاءَ اللهُ بِالْخَيْرِ وَلَبِسُوا غَيْرَ الصُّوفِ، وَكُفُوا الْعَمَلَ، وَوَسِعَ مَسْجِدُهُمْ.

683- Yine bize Muhammed b. Huzeyme tahdis ederek dedi ki… İkrime şöyle demiştir: İbn Abbas'a Cuma günü gusletmeye dair "O vacib midir?" diye sordum. İbn Abbas şunları söyledi: Hayır, ama o bir temizliktir ve bir hayırdır. Kim guslederse, bu güzel bir iştir, kim de gusletmezse, bu ona vacip değildir. Şimdi size bunun nasıl başladığını bildireyim. İnsanlar darlık içindeydi. Yün elbise giyerler, sırtlarında yük taşıyarak çalışırlardı. Mescid ise dar ve tavanı basıktı. Çünkü mescidin tavanı kurumuş hurma dallarındandı. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sıcak bir günde (namaz kıldırmak üzere) çıktı. İnsanlar o yünlü elbiseler içerisinde terlemişlerdi. Öyle ki biri diğerini rahatsız edecek kadar etrafa kokular yayıldı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu kokuları alınca şöyle buyurdu: ***"Ey insanlar! Bugün geldiğinde gusledin ve her biriniz bulabildiği en iyi yağdan ve kokudan sürünsün."*** İbn Abbas *radıyallahu anh* devamla: Daha sonra Allah hayırlar ihsan etti ve yünden başka elbiseler giydiler, çalışmaya ihtiyaçları kalmadı ve mescidleri genişledi, dedi.[332]

***

İşte İbn Abbas *radıyallahu anh*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tarafından verilen bu gusül emrinin onlara vücub ifade etmek için verilmemiş olduğunu, bir sebebe bağlı olarak verildiğini haber vermektedir. Daha sonra bu sebep ortadan kalkınca (bu sebebe bağlı olarak verilen) gusül (emri) de ortadan kalktı. İbn Abbas, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (Cuma günü) gusletmeyi emrettiğini, ondan rivayet edenlerden birisidir.

Bu hususta Âişe *radıyallahu anhâ*'dan da bazı rivayetler gelmiştir.

332 Ebu Davud, Taharet, 128.

٦٨٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ. ح حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ عَنْ يَحْيَى، قَالَ: سَأَلْت عَمْرَةَ عَنْ غُسْلِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَذَكَرَتْ أَنَّهَا سَمِعَتْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تَقُولُ: كَانَ النَّاسُ عُمَّالَ أَنْفُسِهِمْ، فَيَرُوحُونَ بِهَيْئَاتِهِمْ فَقَالَ: «لَوِ اغْتَسَلْتُمْ».

684- … Bize Ubeydullah b. Yahya tahdis ederek dedi ki: Ben Amre'ye Cuma günü gusletmeye dair soru sordum. O Âişe *radıyallahu anhâ*'yı şöyle derken dinlediğini söyledi: İnsanlar kendi işlerinde kendileri çalışırdı. O halleriyle (Cuma namazına) gidiyorlardı. Bu sebeple (Allah Rasûlü): ***"Keşke yıkansaydınız,"*** dedi.[333]

***

İşte Âişe *radıyallahu anhâ*, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın haber verdiği aynı gerekçe dolayısıyla, onları gusletmeye teşvik etmiş olduğunu ve bunu onlar için zorunlu bir yükümlülük kılmadığını bildirmektedir. Âişe *radıyallahu anhâ* birinci fasılda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bugünde gusletmeyi emrettiğini kendisinden rivayet ettiklerimizden birisidir.

Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'dan da böyle bir yıkanmayı farz olarak değerlendirmediğine delalet eden rivayetler nakledilmiştir.

٦٨٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بَيْنَمَا هُوَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إِذْ أَقْبَلَ رَجُلٌ، فَدَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ لَهُ عُمَرُ: الآنَ حِينَ تَوَضَّأْت.

فَقَالَ: مَا زِدْت حِينَ سَمِعْت الأَذَانَ، عَلَى أَنْ تَوَضَّأْت، ثُمَّ جِئْت. فَلَمَّا دَخَلَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ذَكَّرْته، فَقُلْت يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ: أَمَا سَمِعْتَ مَا قَالَ؟ قَالَ: وَمَا قَالَ؟ قُلْتُ: قَالَ: مَا زِدْت عَلَى أَنْ تَوَضَّأْت حِينَ سَمِعْت النِّدَاءَ ثُمَّ أَقْبَلْت. فَقَالَ: أَمَا إِنَّهُ قَدْ عَلِمَ أَنَّا

333 Buhârî, Cum'a, 16; Müslim, Cum'a, 6; Ebu Davud, Taharet, 128; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 62, 63.

أُمِرْنَا بِغَيْرِ ذَلِكَ، قُلْت: مَا هُوَ؟ قَالَ: الْغُسْلُ. قُلْت: أَنْتُمْ – أَيُّهَا الْمُهَاجِرُونَ – الأَوَّلُونَ أَمْ النَّاسُ جَمِيعًا، قَالَ: لاَ أَدْرِي.

685- … Muhammed b. Sirin'den, onun İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, Ömer *radıyallahu anh* Cuma günü hutbe verirken bir adam gelip mescide girdi. Ömer ona: "Şimdi hemen abdest alıp mı geldin?" dedi.

Adam: Ezanı işitince abdest almaktan başka bir şey yapmayıp hemen arkasından geldim, dedi. Mü'minlerin emiri (namazını bitirdikten sonra) içeri girince ben ona (adamın dediğini) hatırlatarak, ey mü'minlerin emiri! Adamın ne söylediğini duymadın mı? dedim. O: Ne dedi? diye sordu. Ben: Ezanı işitince abdest almaktan başka bir şey yapmadım, sonra hemen geldim, dedi, dedim. Bu sefer Ömer: O bize başka emir verilmiş olduğunu biliyor, dedi. Ben: O da nedir? diye sordum, Ömer: Gusletmektir, dedi. Ben (İbn Abbas): Yani siz ilk muhacirlere mi, yoksa bütün insanlara mı (başka bir emir verilmiş bulunuyor)? dedim. O: Bilmiyorum, dedi.[334]

٦٨٦– حَدَّثَنَا يُونُس، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَخْطُبُ. فَقَالَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: أَيَّةُ سَاعَةٍ هَذِهِ؟ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، انْقَلَبْتُ مِنَ السُّوقِ، فَسَمِعْتُ النِّدَاءَ، فَمَا زِدْتُ عَلَى أَنْ تَوَضَّأْتُ. فَقَالَ عُمَرُ: الْوُضُوءُ أَيْضًا؟ وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَأْمُرُ بِالْغُسْلِ؟ قَالَ: مَالِكٌ وَالرَّجُلُ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

686- … Salim b. Abdullah şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir adam Cuma günü mescide girdi. Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* da hutbe veriyordu. Ömer *radıyallahu anh*: Bu saat hangi saattir? diye sordu. Adam: Ey mü'minlerin emiri! Çarşıdan dönüyordum, ezanı işitince, abdest almaktan başka bir şey yapmadım, dedi.

Bunun üzerine Ömer: Sadece abdest aldın ha! Oysa Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gusletmeyi emrettiğini biliyorsun, dedi.

334 Buhârî, Cum'a, 2; Müslim, Cum'a, 4; Tirmizî, Salat, 3.

(Hadisin ravilerinden) Malik: Bu adam Osman b. Affân *radıyallahu anh*'dır, dedi.[335]

٦٨٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ، قَالَ: حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ عَنْ مَالِكٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ مِثْلَهُ.

687- … ez-Zühri'den, o Salim'den, o babasından hadisi aynen rivayet etmiş, ancak Malik'in: ''O, Osman *radıyallahu anh*'dır" sözünü zikretmemiştir.

٦٨٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ مِثْلَهُ.

688- … ez-Zühri'den, o Salim'den, o İbn Ömer'den hadisi aynen zikretmiştir.

٦٨٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى أبْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ. ح

689- … Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, H.

٦٩٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ، قَالَ حَدَّثَنِي يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَلَمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو هُرَيْرَةَ قَالَ: بَيْنَمَا عُمَرُ يَخْطُبُ النَّاسَ إِذْ دَخَلَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فَعَرَّضَ لَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وَقَالَ: مَا بَالُ رِجَالٍ يَتَأَخَّرُونَ بَعْدَ النِّدَاءِ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

690- … Yahya dedi ki: Bana Ebu Seleme tahdis edip dedi ki: Bana Ebu Hureyre tahdis edip dedi ki: Ömer insanlara hutbe verirken Osman b. Affân (mescide) girdi. Ömer *radıyallahu anh* onu kastederek dedi ki: Bazı kimselere ne oluyor ki, ezan okunduktan sonra geliyorlar. Sonra hadisi aynen zikretti.[336]

335 685 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
336 685 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

٦٩١– حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَةُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُهَاجِرِينَ الأَوَّلِينَ، دَخَلَ الْمَسْجِدَ وَعُمَرُ يَخْطُبُ، فَنَادَاهُ عُمَرُ: أَيَّةُ سَاعَةٍ هَذِهِ؟ فَقَالَ: مَا كَانَ إِلَّا الْوُضُوءُ ثُمَّ الإِقْبَالُ، فَقَالَ: عُمَرُ وَالْوُضُوءُ أَيْضًا؟ وَقَدْ عَلِمْتَ أَنَّا كُنَّا نُؤْمَرُ بِالْغُسْلِ؟

691- ... Nâfi'den, onun İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, ilk muhacirlerden bir adam Ömer hutbe verirken mescide girdi. Ömer ona: "Bu hangi saattir?" diye seslendi, adam: Yaptığım abdest aldıktan sonra hemen buraya gelmekten ibarettir, dedi. Bu sefer Ömer: Yalnız abdest ha? Halbuki sen bize gusletmemizin emredildiğini biliyorsun, dedi.[337]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: İşte bu rivayetlerde, guslün vacip olmadığını gösteren başka bir mana bulunmaktadır.

Bunlardan birisi şudur: Osman gusletmemiş, abdest almakla yetinmişti. Ömer *radıyallahu anh* da ona: "Sen Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize gusletmemizi emrettiğini biliyorsun" demiştir.

Bununla birlikte Ömer, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisine gusletmesini emrettiği için Osman'a geri dönmesini emretmedi.

İşte bu, Allah Rasûlü'nün emretmiş olduğu Cuma guslünün her ikisine göre de vacip olmadığına delildir. Bu emir, ya İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın ve Âişe *radıyallahu anhâ*'nın belirttikleri sebebe bağlı idi ya da daha başka bir sebep dolayısı ile idi.

Eğer böyle olmasaydı, Osman *radıyallahu anh* guslü terk etmezdi, Ömer *radıyallahu anh* da susup ona geri dönüp gusletmesini söylememezlik etmezdi. Bu olay da, bunu Ömer'in duyduğu gibi, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den dinleyen ashabının huzurunda olmuştu. Onlar Allah Rasûlü'nün bundan kastettiği manayı da biliyorlardı, bununla birlikte hiçbir şeye tepki göstermediler, aksini de emretmediler.

İşte bu, onların (Cuma dolayısıyla) gusletmenin vacip olmadığına dair icma ettiklerini göstermektedir.

337 685 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

Aynı zamanda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, bunun bir tercih ve faziletli olanı işlemek kabilinden olduğuna delil olacak rivayetler de nakledilmiştir.

٦٩٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ الْحَضْرَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ ابْنُ صُبَيْحٍ، عَنِ الْحَسَنِ، وَعَنْ يَزِيدَ الرُّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ، وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ حَسَنٌ».

692- … el-Hasen ve Yezid er-Rukaşî'den, ikisi Enes *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Kim Cuma günü abdest alırsa, o güzel bir iş yapmış olur. Kim de guslederse, gusletmesi de güzel bir iştir,"*** buyurdu.[338]

٦٩٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. ح

693- … Bize Hemmam tahdis etti, H.

٦٩٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: «وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ».

694- … Bize Hemmam tahdis etti. O Katade'den, o el-Hasen'den, o Semura'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

Ancak o: ***"Kim de guslederse, gusül daha faziletlidir,"*** dedi.

٦٩٥- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ قَالَ: أَنَا الرَّبِيعُ بْنُ صُبَيْحٍ وَسُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ يَزِيدَ الرُّقَاشِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

338 Ebu Davud, Taharet, 128; Tirmizî, Cum'a, 5; Nesâî, Cum'a, 9; İbn Mâce, İkamet, 81.

695- … Yezid er-Rukaşî'den, o Enes b. Malik'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

٦٩٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْعَطَّارُ قَالَ: أَنَا قَيْسُ بْنُ الرَّبِيعِ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ.

696- … el-A'meş'den, o Ebu Süfyan'dan, o Câbir'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

٦٩٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ حِلِّي الْحِمْصِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي الضَّحَّاكُ بْنُ حُمْرَةَ الأَمْلُوكِيُّ عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ ابْنِ الْمُهَاجِرِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ، وَقَدْ أَدَّى الْفَرْضَ، وَمَنْ اغْتَسَلَ فَالْغُسْلُ أَفْضَلُ».

697- … el-Hasen b. Ebi'l-Hasen'den, o Enes b. Malik'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: ***"Kim Cuma günü abdest alırsa, o güzel bir iş yapmış ve farzı da eda etmiş olur. Kim de guslederse, elbetteki gusül daha faziletlidir."***[339]

***

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu hadiste farz olanın abdest olduğunu, guslün ise farz olarak değil de, elde edilen fazilet dolayısı ile daha faziletli olduğunu açıklamaktadır.

Birisi, bunun vacib olduğu hususunda Ali, Sa'd, Ebu Katade ve Ebu Hureyre *radıyallahu anhum*'dan gelen şu rivayetleri delil gösterecek olursa;

339 692 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

٦٩٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: كُنْت قَاعِدًا مَعَ سَعْدٍ، فَذَكَرَ الْغُسْلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. فَقَالَ ابْنُهُ: فَلَمْ أَغْتَسِلْ، فَقَالَ سَعْدٌ: مَا كُنْت أَرَى مُسْلِمًا يَدَعُ الْغُسْلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

698- … Yezid b. Ebi Ziyad'ın Abdullah b. el-Haris'den rivayet ettiğine göre, Abdullah şöyle demiştir: Sa'd ile birlikte oturuyordum. Cuma günü gusletmekten söz edildi. Oğlu: Ben gusletmedim, deyince, Sa'd: Ben Cuma günü bir Müslümanın gusletmeyi terk edeceğini hiç düşünmemiştim, dedi.[340]

٦٩٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ مُرَّةَ عَنْ زَاذَانَ، قَالَ: سَأَلْت عَلِيًّا رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ الْغُسْلِ، فَقَالَ: اغْتَسِلْ إِذَا شِئْت. فَقُلْت: إِنَّمَا أَسْأَلُك عَنِ الْغُسْلِ الَّذِي هُوَ الْغُسْلُ قَالَ: يَوْمُ الْجُمُعَةِ، وَيَوْمُ عَرَفَةَ، وَيَوْمُ الْفِطْرِ، وَيَوْمُ الأَضْحَى.

699- … Zâzân şöyle demiştir: Ali *radıyallahu anh*'a gusletmeye dair sordum. O bana: Dilersen gusledebilirsin, dedi. Ben: Sana gusül olan gusle dair soru soruyorum, dedim. O: (Böyle bir gusül) Cuma günü, Arafe günü, fıtır (Ramazan bayramı) günü ve adha (kurban bayramı) günü alınır, dedi.[341]

٧٠٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عُمَرَ وَعَنْ طَاوُسٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: حَقُّ اللّٰهِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ، يَغْتَسِلُ، وَيَغْسِلُ مِنْهُ كُلَّ شَيْءٍ، وَيَمَسُّ طِيبًا إِنْ كَانَ لِأَهْلِهِ.

700- … Tavûs dedi ki: Ebu Hureyre'yi şöyle derken dinledim: Her yedi günde bir gusletmesi, her tarafını yıkaması ve eğer hanımının hoş kokusu varsa ondan sürünmesi Allah'ın her Müslüman üzerindeki vacib hakkıdır.[342]

340 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 94.
341 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 94.
342 Buhârî, Cum'a, 12; Müslim, Cum'a, 9; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 95.

٧٠٢- حَدَّثَنَا رَبِيعُ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، أَنَّ مُصْعَبَ بْنَ ثَابِتٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ ثَابِتَ بْنَ أَبِي قَتَادَةَ حَدَّثَهُ، أَنَّ أَبَا قَتَادَةَ قَالَ لَهُ: اغْتَسِلْ لِلْجُمُعَةِ، فَقَالَ لَهُ: قَدْ اغْتَسَلْتُ لِلْجَنَابَةِ.

701- … el-Leys'in Yezid b. Ebi Habib'den rivayet ettiğine göre, Mus'ab b. Sabit kendisine şunu tahdis etmiştir: Sabit b. Ebi Katade'nin de kendisine tahdis ettiğine göre, Ebu Katade kendisine: Cuma dolayısıyla guslet, deyince (Ebu Katade'nin oğlu) Sabit ona: Ben cünüplük dolayısıyla gusletmiştim, diye cevap vermiştir.[343]

٧٠٢- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدَةَ بْنِ أَبِي لُبَابَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى أَنَّ أَبَاهُ كَانَ يُحْدِثُ بَعْدَمَا يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَيَتَوَضَّأُ، وَلاَ يُعِيدُ الْغُسْلَ.

702- … Abde b. Ebi Lübabe'den, onun Said b. Abdurrahman b. Ebzâ'dan rivayet ettiğine göre, babası (Abdurrahman b. Ebzâ) Cuma günü guslettikten sonra abdestini bozacak bir halde bulunursa, arkasından abdest alırdı ancak bir daha gusül almazdı.

***

Bunları (Cuma günü gusletmenin farz olduğuna) delil gösterene şöyle cevap verilir: Ali *radıyallahu anh*'dan nakledilen rivayette, guslün farz olduğuna dair bir delalet bulunmamaktadır. Çünkü Zazan ona: Ben sana gusül olan gusüle dair soruyorum, deyince, yapılması fazilet olan guslü soruyorum, demek istemiştir. O da ona: "Cuma günü, Ramazan bayramı günü, kurban bayramı günü ve Arafe günü" alınan guslü aldığını söylemiş ve bunları birlikte zikretmiştir.

Cuma günü guslü ile birlikte söz konusu edilen diğer gusüller farz olmadığına göre, Cuma günü guslü de aynı şekildedir.

Sa'd'den rivayet edilen "Ben Cuma günü Müslüman bir kimsenin guslü

343 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 100.

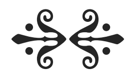
terk edeceğini hiç düşünmemiştim," sözüne gelince; bunun anlamı da: Pek kolay bir iş olmakla birlikte pek büyük bir fazileti olduğundan böyle bir şeyi düşünemememiştim, demektir.

Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet edilen, onun: "Her yedi günde bir gusletmek her Müslüman üzerine Allah'ın vacib bir hakkıdır" şeklindeki sözüne gelince, o bu sözlerini: "Ve eğer varsa hanımının kokusundan sürünsün" sözleriyle birlikte söylemiş bulunmaktadır. Koku sürünmek farz olmadığına göre, gusül de böyledir.

Üstelik Ebu Hureyre, Ömer'in, Osman *radıyallahu anh*'a zikrettiğimiz sözleri söylediğini de işitmiş, Ebu Hureyre'nin huzurunda ona geri dönmesini de emretmemiş olduğu halde, Ebu Hureyre buna karşı çıkmamıştır. İşte bu da, Cuma günü guslün hükmünün ona göre de böyle olduğuna bir delildir.

Ebu Katade'den bu hususta zikrettiğimiz rivayete gelince; O, Cuma için gusletmesini (oğlundan) isteyerek, onun bu husustaki fazileti elde etmesini istemiştir. Oysa Abdurrahman b. Ebza'dan buna muhalif (aksini bildiren) rivayeti zikretmiş bulunuyoruz.

Bu hususta yaptığımız bütün açıklamalar aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

٢٥- بَابُ الِاسْتِجْمَارِ

25- İSTİCMÂR (BÜYÜK VE KÜÇÜK ABDEST ALIRKEN KÜÇÜK TAŞLARLA TEMİZLENMEK)

٧٠٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ. ح حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ».

703- … el-A'rec'den, o Ebu Hureyre'den, şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Kim abdest bozduktan sonra taşla temizlenirse, tek sayıdaki taşlarla temizlensin"*** buyurdu.[344]

٧٠٤- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ الْخَوْلاَنِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

704-... Ebu İdris el-Havlânî'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

٧٠٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنَا

344 Çeşitli rivayet yolları ve senedlerle: Buhârî, Vudu, 25, 26; Müslim, Taharet, 20, 22, 24; Ebu Davud, Taharet, 19; Tirmizî, Taharet, 21; Nesâî, Taharet, 38, 71; İbn Mâce, Taharet, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 236, 254, 277…

الزُّهْرِيُّ، عَنْ عَائِذِ اللهِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَقُولُ مِثْلَهُ.

705- … *ez-Zührî*'nin Âizillah'tan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ı şöyle derken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle derken dinledim deyip hadisi aynen zikretti.

٧٠٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي إِدْرِيسَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

706- … Ebu İdris'den, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

٧٠٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَجْلَانَ، عَنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا إِذَا أَتَى أَحَدُنَا الْغَائِطَ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ.

707- … Ebu Salih'den, onun Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Ebu Hureyre şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, bizden biri büyük abdest bozmaya gittiğinde, ona üç taş ile temizlenmesini emrederdi.[345]

٧٠٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ قُرْطٍ، أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ يَقُولُ: حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا خَرَجَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ، فَلْيَذْهَبْ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ يَسْتَنْظِفُ بِهَا، فَإِنَّهَا سَتَكْفِيهِ».

708- … Ebu Hazim'den, onun Müslim b. Kurt'dan rivayet ettiğine göre, o Urve'yi şöyle derken dinlemiştir: Bana Âişe *radıyallahu anhâ*'nın tahdis ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sizden biri***

345 Ebu Davud, Taharet, 19.

abdest bozmaya çıktığı takdirde, onlarla temizlenmek üzere beraberinde üç taş alsın. Gerçek şu ki, bunlar ona yeterli gelecektir."[346]

٧٠٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ. ح

709- Bize İbn Ebi Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Süleyman b. Harb tahdis ederek dedi ki: Bize Şu'be, Mansur'dan tahdis etti, H.

٧١٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: قَرَأْت عَلَى مَنْصُورٍ. ح

710- Yine bize Ebu Bekre tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu'l-Velid tahdis ederek dedi ki: Bize Şu'be tahdis ederek dedi ki: Ben Mansur'a şunu okudum, H.

٧١١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ هِلَالِ ابْنِ يَسَافٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ قَيْسٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ».

711- Yine bize İbn Merzuk tahdis etti… Seleme b. Kays'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: ***"Kim abdest bozduktan sonra taşla temizlenecek olursa, tek sayıda taş kullansın."***[347]

٧١٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَجْلَانَ. ح

712- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Safvân b. İsa tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Aclan tahdis etti, H.

٧١٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُغِيرَةِ الْكُوفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ،

346 Ebu Davud, Taharet, 21; Nesâî, Taharet, 40.
347 703 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ ابْنِ عَجْلاَنَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَعْقَاعُ بْنُ حَكِيمٍ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا بِثَلاَثَةِ أَحْجَارٍ، يَعْنِي فِي الِاسْتِجْمَارِ.

713- Yine bize Ali b. Abdurrahman b. Muhammed b. el-Mugire el-Kûfî tahdis ederek dedi ki… Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize üç taş (kullanmamızı) emrederdi. Bununla abdest bozduktan sonra temizlenmeyi kastetmektedir.[348]

٧١٤- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ ابْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ خُزَيْمَةَ عَنْ عُمَارَةَ بْنِ خُزَيْمَةَ عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الِاسْتِجْمَارِ: «بِثَلاَثَةِ أَحْجَارٍ لَيْسَ فِيهَا رَجِيعٌ».

714- … Huzeyme b. Sabit şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* abdest bozduktan sonra temizlenmek hakkında, ***"Aralarında tezek bulunmamak üzere üç taş iledir"*** dedi.[349]

٧١٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَنْدَلُ بْنُ وَالِقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصٌ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ عَنْ سُلَيْمَانَ، قَالَ: نُهِينَا أَنْ نَكْتَفِيَ بِأَقَلَّ مِنْ ثَلاَثَةِ أَحْجَارٍ.

715- … Selman şöyle demiştir: Abdest bozduktan sonra üç taştan daha aşağısı ile yetinmemiz yasaklandı.[350]

***

Bu sebeple bazıları, üçten aşağı taşla temizlenmenin yeterli olmayacağı kanaatinde olup bu hususta sözünü ettiğimiz bu rivayetleri delil almışlardır.

348 707 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.
349 Ebu Davud, Taharet, 21; İbn Mâce, Taharet, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 213, 214, 215.
350 Müslim, Taharet, 57.

Bu konuda başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demektedir: Kim, def-i hacetten dolayı taşla temizlenirse, pisliği gideren miktar üç veya daha çok ya da daha az olsun fark etmez, tek ya da çift olsun yine farketmez, o bununla temizlenmiş olur.

Bu hususta, bu görüş sahiplerinin lehine olan delillerden birisi de, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tek sayıyı söz konusu etmesinin, tek sayı olmadığı takdirde temizliğin gerçekleşmeyeceği anlamında değil de, tek sayıyı sevdiğinden dolayı (müstehablık) olması ihtimali bulunduğu gibi;

Bu sözleriyle, daha aşağı sayıda taşlarla temizlenmenin söz konusu olamayacağı bir sınırı kastetmiş olması ihtimali de vardır.

Acaba bu hususta herhangi bir şeye delalet edecek bir rivayet bulur muyuz diye biz de bu konuyu inceledik.

Şunu gördük:

٧١٦- يُونُس قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي عِيسَى بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ حُصَيْنٍ الْحُبْرَانِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ اكْتَحَلَ فَلْيُوتِرْ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ، وَمَنْ لاَ، فَلاَ حَرَجَ وَمَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ، وَمَنْ تَخَلَّلَ فَلْيَلْفِظْ وَمَنْ لاَكَ بِلِسَانِهِ فَلْيَبْتَلِعْ، مَنْ فَعَلَ هَذَا فَقَدْ أَحْسَنَ، وَمَنْ لاَ، فَلاَ حَرَجَ، وَمَنْ أَتَى الْغَائِطَ فَلْيَسْتَتِرْ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ إِلَّا كَثِيبًا يَجْمَعُهُ، فَلْيَسْتَتِرْ بِهِ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَتَلاَعَبُ بِمَقَاعِدِ بَنِي آدَمَ».

716- Yunus bize tahdis ederek dedi ki… Ebu Said'den, o Ebu Hureyre'den onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Kim sürme çekerse, tek sayıda çeksin. Bu şekilde yapan güzel bir iş yapmış olur. Böyle yapmayan kimse hakkında da vebal söz konusu olmaz. Kim taharetten sonra temizlenirken taş kullanırsa, tek sayıda kullansın. Böyle yapan güzel bir iş yapmış olur. Yemekten sonra dişlerinin arasını temizleyen, kırıntıları dışarı çıkarsın. Dili(nin yardımı) ile çiğneyen, çiğnediğini yutsun. Böyle yapan güzel bir iş yapmış***

olur, yapmayan için de bir vebal yoktur. Kim tuvalete giderse, örtünmeye dikkat etsin. Şayet üst üste yığacağı kumdan başka bir şey bulamazsa, en azından onunla kendisini saklasın. Çünkü şüphesiz şeytan Ademoğlunun oturakları ile oynar.”[351]

٧١٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حُصَيْنٌ الْحِمْيَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سَعْدٍ الْخَيْرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ. وَزَادَ: «مَنْ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ، مَنْ فَعَلَ فَقَدْ أَحْسَنَ، وَمَنْ لاَ، فَلاَ حَرَجَ».

717- … Husayn el-Himyerî dedi ki: Bana Ebu Sa’d el-Hayr tahdis etti, o Ebu Hureyre’den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den aynısını zikretti ve şunları ekledi: ***“Kim temizlenirken taş kullanırsa, tek sayıda taş kullansın. Bunu yapan güzel yapmış olur, yapmayan için de bir vebal yoktur.”***

***

İşte bu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in birinci grup rivayetlerdeki tek taş kullanma emrinin, onun teki sevmesi dolayısıyla olduğuna, olmazsa olmaz anlamına gelen farz olmak üzere söylemediğine delildir.

Diğer taraftan Abdullah b. Mesud kanalıyla, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den bunu açıklayan rivayetler nakledilmiştir.

٧١٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ زُهَيْرٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الأَسْوَدِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: كُنْت مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَى الْغَائِطَ فَقَالَ: «ائْتِنِي بِثَلاَثَةِ أَحْجَارٍ». فَالْتَمَسْت فَلَمْ أَجِدْ إِلَّا حَجَرَيْنِ وَرَوْثَةً، فَأَلْقَى الرَّوْثَةَ وَأَخَذَ الْحَجَرَيْنِ وَقَالَ: «إِنَّهَا رِكْسٌ».

718- … Abdurrahman b. el-Esved’den, o babasından, o Abdullah b. Mesud’dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Peygamber *sallallahu*

351 703 no’lu hadisin kaynaklarına bakınız.

aleyhi ve sellem ile birlikte idim. Abdest bozmak üzere gitti ve bana: ***"Bana üç tane taş getir"*** dedi. Ben de taş aradım ancak iki taş ve bir tezek buldum. Allah Rasûlü tezeği attı, iki taşı aldı ve: ***"O bir pisliktir,"*** dedi.[352]

٧١٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ عَبَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ عَلْقَمَةَ وَالأَسْوَدِ قَالاَ قَالَ: ابْنُ مَسْعُودٍ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

719- … Ebu İshak'tan, o Alkame ve el-Esved'den, onların şöyle dediklerini rivayet etti: İbn Mesud şöyle dedi: Ardından önceki hadisin benzerini zikretti.

***

İşte bu hadiste, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in taş bulunmayan bir yerde abdestini bozmak üzere oturduğuna delil teşkil eden ifadeler bulunmaktadır. Çünkü Abdullah b. Mesud'a: ***"Bana üç taş getir,"*** demiştir. Şayet yakınında bu türden bir şeyler bulunmuş olsaydı, Abdullah b. Mesud'un ona başka yerden bunları getirmesine ihtiyaç duymazdı.

Abdullah b. Mesud ona iki taş ve bir tezek parçası getirince, tezeği attı ve iki taşı aldı. Bu da, onun iki taşı kullandığına ve iki taş ile temizlenmeyi üç taş ile temizlenmek gibi yeterli gördüğüne delildir.

Çünkü üç taştan aşağısı ile temizlenmek yeterli olmasaydı, Allah Rasûlü iki taş ile yetinmez ve Abdullah b. Mesud'a kendisi için üçüncü bir taş daha arayıp bulmasını emrederdi.

Onun bunu terk etmiş olması, iki taş ile yetinmiş olduğuna delildir. İşte rivayetlerin manalarının doğru anlaşılması bakımından, bu hususa dair doğru ve uygun anlama ve açıklama böyledir.

Aklî düşünme (kıyas) açısından konuyu ele alacak olursak; konuyu bu açıdan ele alırken, büyük ve küçük abdestin bir defa su ile yıkanıp etkilerinin yahut kokularının hiçbir şey kalmayacak surette gitmesi halinde, bunların çıkış yerlerinin de temizlenmiş olduğunu gördük.

Eğer bir defa yıkamakla kokuları ya da renkleri gitmeyecek olursa, ikinci defa yıkanmasına gerek duyulur.

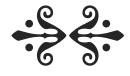
352 Buhârî, Vudu, 21; Tirmizî, Taharet, 13; Nesâî, Taharet, 37; İbn Mâce, Taharet, 16; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 388, 418, 427, 450, 465.

İkinci defa yıkandığı takdirde renkleri ve kokuları giderse, bu şekilde bir defada temizlendiği gibi, ikincisinde de temizlenmiş olur. Eğer iki defa yıkamak suretiyle renkleriyle, kokuları da gitmeyecek olursa, artık bundan sonra renkleri ve kokuları gidene kadar yıkamaya ihtiyaç duyulur.

O halde bunların yıkanmasından maksat, renk ve kokularını giderecek kadar yıkamaktır. Yoksa kasıt, daha aşağısı yeterli olmayacak şekilde belli bir yıkama miktarı değildir.

O halde buna kıyas olarak, taşlarla temizlenmenin de böyle olması gerekir. Bunun için taş kullanmak ile daha aşağısı yeterli olmayacak şekilde belli bir sayı kastedilmiş olamaz; ancak bu hususta az ya da çok necaseti gideren miktar yeterlidir.

İşte kıyas ile varılan bu sonuç, aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

٢٦- بَابُ الِاسْتِجْمَارِ بِالْعِظَامِ

26- KEMİKLERLE TEMİZLENMEK

٧٢٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ بْنِ سُنَّةَ الْخُزَاعِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يَسْتَطِيبَ أَحَدٌ بِعَظْمٍ أَوْ بِرَوْثَةٍ.

720- … Ebu Osman b. Sünne el-Huzâi'den, onun Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir kimsenin kemik ya da tezek parçası ile temizlenmesini yasaklamıştır.[353]

٧٢١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَنْدَلُ بْنُ وَالِقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصٌ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ سَلْمَانَ قَالَ: نُهِينَا أَنْ نَسْتَنْجِيَ بِعَظْمٍ أَوْ رَجِيعٍ.

721- … Selman şöyle demiştir: Kemik ya da tezek ile istincâda bulunmamız (temizlenmemiz) yasaklandı.[354]

٧٢٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ مُوسَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ الأَنْصَارِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِ

353 Ebu Davud, Taharet, 20; Dârekutnî, *Sünen*, I, 56.
354 Müslim, Taharet, 57.

رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَسْتَطِيبَ أَحَدٌ بِعَظْمٍ أَوْ رَوْثَةٍ أَوْ جِلْدٍ.

722- … Abdullah b. Abdurrahman'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir adamdan, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasûlü, bir kimsenin bir kemik yahut bir tezek ya da deri ile temizlenmesini nehyetmiştir.[355]

٧٢٣- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلَانَ. ح

723- … Muhammed b. Aclân'dan, H.

٧٢٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا صَفْوَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَجْلَانَ. ح

724- … Bize İbn Aclân tahdis etti, H.

٧٢٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَجْلَانَ، عَنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ يُسْتَنْجَى بِرَوْثٍ أَوْ رِمَّةٍ.

725- … Bize İbn Aclân, el-Ka'Kâ''dan tahdis etti. el-Ka'kâ', Ebu Salih'den, onun Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tezek ile yahut bir kemik parçası ile istincâda bulunulmasını yasaklandı.[356]

٧٢٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ هِشَامٍ الرُّعَيْنِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، عَنْ عَيَّاشِ بْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ شِيَيْمَ بْنَ بَيْتَانٍ

355 Dârekutnî, *Sünen*, I, 56.
356 Hadis daha önce kaynaklarıyla birlikte geçti.

أَخْبَرَهُ أَنَّهُ سَمِعَ رُوَيْفِعَ بْنَ ثَابِتٍ الأَنْصَارِيَّ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «يَا رُوَيْفِعَ بْنَ ثَابِتٍ، لَعَلَّ الْحَيَاةَ سَتَطُولُ بِكَ فَأَخْبِرِ النَّاسَ أَنَّ مَنْ اسْتَنْجَى بِرَجِيعِ دَابَّةٍ أَوْ عَظْمٍ، فَإِنَّ مُحَمَّدًا مِنْهُ بَرِيءٌ».

726- … Şiyeym b. Beytân'ın haber verdiğine göre, o, Ruveyfi' b. Sâbit el-Ensarî'yi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisine şunları söylediğini naklederken dinlemiştir: ***"Ey Ruveyfi' b. Sâbit! Benden sonra uzun bir süre yaşayacağını ümit ederim. İnsanlara şunu bildir: Her kim bir hayvan pisliğiyle yahut bir kemikle istincâda bulunacak olursa, şüphesiz ki Muhammed ondan uzaktır."***[357]

***

Ebu Ca'fer dedi ki: Bundan dolayı bazıları kemiklerle istincâ yapılmayacağı görüşünü benimsemiş ve bunlarla istincâ yapan kimseyi istincâ yapmayan kimse ile aynı hükümde değerlendirmiş, bu hususta da bu rivayetleri delil olarak almıştır.

Ancak bu konuda başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Kemikle istincâda bulunmanın nehyedilmesi, kemikle istincâda bulunmak taş ve benzeri başka şeylerle istincâda bulunmak gibi olmadığından değildir. Onun bunu nehyetmesi, kemiğin cinlere azık olarak tayin edilmesinden dolayıdır. Bu sebeple (Allah Rasûlü) Ademoğullarına cinlerin aleyhine olarak kemiği kirletip pisletmemelerini emretmiştir.

Bunu aşağıdaki rivayetler de açıklığa kavuşturmaktadır:

٧٢٧- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ غِيَاثٍ، عَنْ دَاوُد بْنِ أَبِي هِنْدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تَسْتَنْجُوا بِعَظْمٍ وَلاَ رَوْثٍ فَإِنَّهَا أَزْوِدَةُ إِخْوَانِكُمْ الْجِنِّ».

727- … Alkame'den, o Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Ne bir kemikle, ne de bir tezekle istincâ yapın. Çünkü bunlar cin kardeşlerinizin azıklarıdır."***[358]

357 Ebu Davud, Taharet, 20; Nesâî, Zinet, 12.
358 Tirmizî, Taharet, 14; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 155.

٧٢٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ، عَنْ دَاوُد بْنِ أَبِي هِنْدٍ عَنِ الشَّعْبِيّ، عَنْ عَلْقَمَةَ عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ: سَأَلَتْ الْجِنُّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي آخِرِ لَيْلَةٍ لَقِيَهُمْ فِي بَعْضِ شِعَابِ مَكَّةَ، الزَّادَ.

فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ عَظْمٍ يَقَعُ فِي أَيْدِيكُمْ، قَدْ ذُكِرَ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ، أَوْفَرُ مَا يَكُونُ لَحْمًا، وَالْبَعْرُ يَكُونُ عَلَفًا لِدَوَابِّكُمْ». فَقَالُوا: إِنَّ بَنِي آدَمَ يُنَجِّسُونَهُ عَلَيْنَا، فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ: «لاَ تَسْتَنْجُوا بِرَوْثِ دَابَّةٍ وَلاَ بِعَظْمٍ، إِنَّهُ زَادُ إِخْوَانِكُمْ مِنَ الْجِنِّ».

728- … Alkame'den, o İbn Mesud'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cinlerle Mekke dağ yollarından birisindeki son karşılaşmasında, cinler Rasulullah'tan kendilerine azık tayin etmesini istediler.

Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Üzerinde (ki et yenilirken) Allah'ın ismi anılmış olup elinize geçireceğiniz her kemik, olabildiğince bol etli olacaktır. Tezekler de sizin bineklerinize yem olacaktır."***

Bunun üzerine cinler: Ama Ademoğulları onları bizim aleyhimize olacak şekilde necasete bulaştırıyor, dedi.

O vakit Allah Rasûlü: ***"Ne bir hayvan pisliği ile ne de bir kemik ile istincâ yapın. Çünkü o, cinlerden kardeşlerinizin azığıdır,"*** buyurdu.[359]

٧٢٩- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الأَزْرَقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو ابْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: اتَّبَعْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَخَرَجَ فِي حَاجَةٍ لَهُ وَكَانَ لاَ يَلْتَفِتُ فَدَنَوْت مِنْهُ، فَاسْتَأْنَسْت وَتَنَحْنَحْت. فَقَالَ: «مَنْ هَذَا؟» فَقُلْت: أَبُو هُرَيْرَةَ. فَقَالَ: «يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ابْغِنِي أَحْجَارًا أَسْتَطِيبُ بِهِنَّ

359 727 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

وَلاَ تَأْتِنِي بِعَظْمٍ وَلاَ بِرَوْثٍ». قَالَ: فَأَتَيْته بِأَحْجَارٍ أَحْمِلُهَا فِي مَلاَةٍ فَوَضَعْتهَا إِلَى جَنْبِهِ، ثُمَّ أَعْرَضْت عَنْهُ.

فَلَمَّا قَضَى حَاجَتَهُ اتَّبَعْته فَسَأَلْته عَنِ الأَحْجَارِ وَالْعَظْمِ وَالرَّوْثَةِ فَقَالَ: «إِنَّهُ جَاءَنِي وَفْدُ نَصِيبِينَ مِنَ الْجِنِّ - وَنِعْمَ الْجِنُّ هُمْ - فَسَأَلُونِي الزَّادَ، فَدَعَوْت اللهَ لَهُمْ أَنْ لاَ يَمُرُّوا بِعَظْمٍ وَلاَ بِرَوْثٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهِ طَعَامًا».

729- … Ebu Hureyre *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir ihtiyacını gidermek üzere çıktığı bir sırada ben de onun arkasından gittim. Yürürken arkasına bakmamak adeti idi. Ona yaklaştım, izin almak maksadıyla ve arkasında bulunduğumu hissettirmek için öksürür gibi yaptım. Allah Rasûlü: ***"Bu kim?"*** dedi. Ben: Ebu Hureyre, dedim. Allah Rasûlü: ***"Ey Ebu Hureyre! Kendileriyle temizlenmek üzere bana birkaç taş bulup getir. Ama bana kemik de, tezek de getirmeyesin,"*** dedi.

Ebu Hureyre dedi ki: Ben ona elbisemin kenarında koyup taşıdığım birkaç taş getirdim ve taşları onun yanına bıraktım. Sonra arkamı dönüp ondan (bir parça) uzaklaştım.

Allah Rasûlü ihtiyacını gördükten sonra yine onun arkasından gittim, ona taşların, kemik ve tezeğin durumu hakkında sordum. Bana şu cevabı verdi: ***"Nasîbîn cinlerinin elçi heyeti yanıma geldi -ki onlar ne iyi cinlerdir- benden kendilerine azık ayırmamı istediler. Ben de onlar için bir kemik ya da bir tezeğin yanından geçtiklerinde mutlaka onun üzerinde yiyecek bir şeyler bulsunlar diye Allah'a dua ettim."***[360]

٧٣٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا سُوَيْدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ يَحْيَى، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

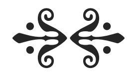
730- … Bize Amr b. Yahya tahdis etti ve senediyle hadisi aynen zikretti.

***

360 Buhârî, Taharet, 20.

İşte bu rivayetlerle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kemiklerle istincâ yapmayı nehyetmesinin, kemiklerin taşlar gibi temizlemedikleri için değil, cinlerin durumu dolayısıyla olduğu sabit olmaktadır.

Bizim kemiklerle istincâ yapmanın temizliği sağladığına dair benimsediğimiz görüşlerin tamamı aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

٢٧- بَابُ الْجُنُبِ يُرِيدُ النَّوْمَ أَوِ الأَكْلَ أَوِ الشُّرْبَ أَوِ الْجِمَاعَ

27- CÜNÜP OLUP UYUMAK YAHUT YEMEK, İÇMEK YA DA CİMÂ' ETMEK İSTEYEN KİMSE(NİN HÜKMÜ)

٧٣١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. ح:حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَنَامُ وَهُوَ جُنُبٌ وَلاَ يَمَسُّ الْمَاءَ.

731- … el-Esved'den, onun Âişe'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* cünüp olduğu halde elini suya sürmeden uyurdu.[361]

٧٣٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا رَجَعَ مِنَ الْمَسْجِدِ، صَلَّى مَا شَاءَ اللّٰهُ، ثُمَّ مَالَ إِلَى فِرَاشِهِ وَإِلَى أَهْلِهِ، فَإِنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ قَضَاهَا، ثُمَّ يَنَامُ كَهَيْئَتِهِ، وَلاَ يَمَسُّ الْمَاءَ.

732- ... el-Esved'den, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* mescidden döndüğü zaman Allah'ın dilediği kadar namaz kılar, sonra yatağına hanımının yanına gelirdi. Eğer ihtiyacı varsa ihtiyacını görür, sonra o hali üzere -suya el sürmeden- uyurdu."

361 Ebu Davud, Taharet, 89; Tirmizî, Taharet, 87.

٧٣٣- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَيْفٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجْنِبُ، ثُمَّ يَنَامُ، وَلاَ يَمَسُّ مَاءً، حَتَّى يَقُومَ بَعْدَ ذَلِكَ فَيَغْتَسِلَ.

733- … el-Esved b. Yezid'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cünüp olur, sonra uyur ve arkasından uyanıncaya kadar elini suya sürmezdi. Uyandıktan sonra guslederdi."

٧٣٤- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

734- … Ebu Bekir b. Ayyaş, hadisi senediyle aynen zikretmiştir.

٧٣٥- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ. فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ

735- … Ebu İshak'dan, hadisi senediyle aynen zikrettiği rivayet edilmiştir.

٧٣٦- حَدَّثَنَا صَالِحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

736- … el-A'meş'den, o Ebu İshak'dan hadisi senediyle aynen zikretmiştir.

***

Bu sebeple bazı ilim adamları bu görüşü benimsemiştir. Bu görüşü benimseyenler arasında Ebu Yusuf da vardır. Bunlar şöyle derler: Cünüp olan bir kimsenin abdest almadan uyumasında bir sakınca görmüyoruz. Çünkü abdest almak kişiyi cünüplük halinden çıkartıp taharet (temizlik) haline taşımaz.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Cünüp kimsenin uyumadan önce namaz abdesti alması gerekir. Bunlar şöyle derler: Üstelik bu hadis yanlıştır. Çünkü hadis ihtisar edilmiş (kısaltılmış) bulunmaktadır. Hadisi Ebu İshak uzunca bir hadisten ihtisar edince, hata yapmıştır. Şöyle ki:

٧٣٧- أَنَّ فَهْدًا حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: أَتَيْت الأَسْوَدَ بْنَ يَزِيدَ، وَكَانَ لِي أَخًا وَصَدِيقًا. فَقُلْت: يَا أَبَا عَمْرٍو، حَدِّثْنِي مَا حَدَّثَتْك عَائِشَةُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ، عَنْ صَلاَةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. فَقَالَ: قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ وَيُحْيِي آخِرَهُ، ثُمَّ إِنْ كَانَتْ لَهُ حَاجَةٌ قَضَى حَاجَتَهُ، ثُمَّ يَنَامُ قَبْلَ أَنْ يَمَسَّ مَاءً فَإِذَا كَانَ عِنْدَ النِّدَاءِ الأَوَّلِ، وَثَبَ وَمَا قَالَتْ: قَامَ فَأَفَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ، وَمَا قَالَتْ: اغْتَسَلَ وَأَنَا أَعْلَمُ مَا تُرِيدُ وَإِنْ كَانَ جُنُبًا تَوَضَّأَ وُضُوءَ الرَّجُلِ لِلصَّلاَةِ.

737- … Ebu İshak dedi ki: Ben el-Esved b. Yezid'in yanına gittim. O benim hem bir kardeşim, hem de bir arkadaşım idi. Ey Ebu Amr! Sen bana müminlerin annesi Âişe *radıyallahu anhâ*'nın sana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazına dair naklettiği hadisi anlat, dedim. Bunun üzerine el-Esved b. Yezid dedi ki: Âişe şöyle dedi: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gecenin ilk bölümünde uyur, sonraki bölümünü ihya ederdi. Sonra eğer bir ihtiyacı varsa, o ihtiyacını giderirdi. Sonra da suya el sürmeden uyurdu. (Sabah namazı için okunan iki ezandan) ilk ezan vakti gelince yerinden hızlıca kalkar (Âişe: "Kalkar" demedi) ve üzerine su dökerdi. -Ancak Âişe (ben onun ne demek istediğini bildiğim halde) "yıkandı" demedi.- Eğer cünüp ise, kişinin namaz için aldığı abdest gibi abdest alırdı."[362]

***

İşte burada el-Esved b. Yezid, uzunca zikrettiğimiz bu hadisinde: "Allah Rasûlü cünüp olduğu halde uyumak istediğinde, namaz abdesti alırdı" ibaresini açıkça kullanmaktadır.

362 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 102; Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübra*, I, 201, 202.

Âişe'nin: "Eğer bir ihtiyacı varsa onu görürdü, sonra da elini suya sürmeden uyurdu," sözlerini, abdest hakkında değil de, kendisi ile gusledeceği su hakkında kullanmış olması ihtimali de vardır.

Zaten Ebu İshak'tan başkalarının, el-Esved'den, onun Âişe'den rivayet ettiği "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaz abdesti alırdı," ifadesi buna açıklık getirmektedir.

٧٣٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ أَوْ يَأْكُلَ وَهُوَ جُنُبٌ - يَتَوَضَّأُ. ثُمَّ رَوَى عَنِ الأَسْوَدِ مِنْ رَأْيِهِ مِثْلَ ذَلِكَ.

738-... İbrahim'den, ol-Esved'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cünüp olduğu halde uyumak yahut yemek yemek isterse abdest alırdı."[363] Daha sonra (Ebu İshak) el-Esved'den kendisi de (İbrahim'in) ondan, (el-Esved'den) yaptığı bu rivayetin aynısını zikretmektedir.[364]

٧٣٩- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: قَالَ الأَسْوَدُ إِذَا أَجْنَبَ الرَّجُلُ فَأَرَادَ أَنْ يَنَامَ، فَلْيَتَوَضَّأْ.

739- … İbrahim şöyle demiştir: el-Esved dedi ki: Kişi cünüp olup da uyumak isterse abdest alsın.

***

O halde bize göre Âişe *radıyallahu anhâ*'nın kendisine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, elini suya sürmeden uyuduğunu tahdis etmiş olması, bundan sonra da onlara abdest almalarını emretmiş olması imkansız bir şeydir. Bu konuda hadisin asıl şekli İbrahim'in (el-Esved'den, onun Âişe'den) rivayet ettiği şekildir.

363 Buhârî, Gusül, 25, 27; Müslim, Hayz, 21; Nesâî, Taharet, 165; İbn Mâce, Taharet, hadis no: 584.

364 "Daha sonra..." diye başlayan cümlenin tercümesi, el-Kândehlevî, *Emânî*, II, 185'teki açıklamalar gözönünde bulundurularak yapılmıştır. (Çeviren).

Diğer taraftan el-Esved'den başkaları da, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan buna uygun olarak rivayeti nakletmiş bulunmaktadır:

٧٤٠- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ وَاللَّيْثُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ -وَهُوَ جُنُبٌ- تَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ.

740- … İbn Şihab'dan, o Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cünübken uyumak istediği takdirde namaz abdesti alırdı."[365]

٧٤١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللهِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَائِشَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

741- … Yahya b. Ebi Kesir'den, o Ebu Seleme'den, o Âişe'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etmiştir.

٧٤٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَيْمُونٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

742-... el-Evzâî'den, o Yahya'dan hadisi senediyle aynen zikretmiştir.

٧٤٣- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

743- … el-Evzâî, ez-Zühri'den, o Urve'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

365 Müslim, Hayz, 21; Ebu Davud, Taharet, 87.

٧٤٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، وَزَادَ وَيَغْسِلُ فَرْجَهُ.

744- … Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiş ve ayrıca "ve fercini de yıkardı" ibaresini eklemiştir.

٧٤٥- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ أَنَّ أَبَا عَمْرٍو، مَوْلَى عَائِشَةَ أَخْبَرَهُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَ حَدِيثِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ.

745- … Ebu'z-Zübeyr'in Câbir'den rivayet ettiğine göre, Âişe *radıyallahu anhâ*'nın azadlısı Ebu Amr kendisine Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, ez-Zührî'nin, Ebu Seleme'den naklettiği hadisin aynısını nakletmiştir.

***

İşte el-Esved'den başkaları da, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şeklinde, İbrahim'in el-Esved'den, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği rivayete uygun olarak hadisi rivayet etmiş bulunmaktadır.

Üstelik Âişe *radıyallahu anhâ*'dan kendi sözü olarak da bunun aynısı rivayet edilmiştir:

٧٤٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا كَانَتْ تَقُولُ: إِذَا أَصَابَ أَحَدُكُمْ الْمَرْأَةَ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَنَامَ فَلاَ يَنَامُ حَتَّى يَتَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلاَةِ.

746- … Hişam b. Urve'den, o babasından, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğne göre, Âişe şöyle derdi: "Sizden biriniz, hanımına yaklaştı-

ğı, sonra da uyumak istediği takdirde, namaz için aldığı abdest gibi bir abdest almadıkça uyumasın."[366]

٧٤٧- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَنَا هِشَامٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا مِثْلَهُ وَزَادَ: فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي لَعَلَّ نَفْسَهُ تُصَابُ فِي نَوْمِهِ.

747- … Hişam: dedi ki: Bana babam (Urve), Âişe *radıyallahu anhâ*'dan haber verdi demiş, hadisi aynen zikretmiş ve: "Çünkü o kimse uykuda iken nefsinin ölüm musibetine uğrayıp uğramayacağını bilemez," ibaresini de eklemiştir.

***

Onun, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bunun muhalifi olan bir hususu bilmesine rağmen bu doğrultuda fetva vermesi, imkansız bir şeydir.

İşte bu zikrettiğimiz rivayetlerle, daha önce naklettiğimiz Ebu İshak'dan, onun el-Esved'den şeklindeki rivayetin tutarsız olduğu, buna karşılık İbrahim'in el-Esved'den naklettiği rivayetin sabit olduğu ortaya çıkmaktadır.

Aynı şekilde Ebu İshak'ın "suya el sürmeden" sözü ile guslü kastetmiş olması ihtimali de vardır. Çünkü Ebu Hanife ondan bu kabilden rivayet nakletmiştir:

٧٤٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ فَضَالَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رحمه الله وَمُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُجَامِعُ، ثُمَّ يَعُودُ وَلاَ يَتَوَضَّأُ، وَيَنَامُ وَلاَ يَغْتَسِلُ.

748- … Ebu Hanife (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) ve Musa b. Ukbe'den, ikisi Ebu İshak el-Hemdanî'den, o Ebu'l-Esved b. Yezid'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cimâ' eder, sonra tekrar abdest almadan cimâ' eder ve gusletmeden uyurdu."

***

366 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 60.

Böylelikle onun, cimâ' ettiği takdirde uyumadan önce yapmadığını söylediği iş gusüldür. Bu da, abdest almadığı anlamına gelmez.

İbn Ömer'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şeklinde bunun benzeri rivayet edilmiştir.

٧٤٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ زَيْدٍ الْفَرَائِضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ أَيَنَامُ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ؟ قَالَ: «نَعَمْ، وَيَتَوَضَّأُ».

749- … *ez*-Zühri'den, o Salim'den, onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre, Ömer *radıyallahu anh*: Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden herhangi bir kimse cünüp olduğu halde uyuyabilir mi? diye sorunca, Allah Rasûlü: ***"Evet, ama abdest alır,"*** buyurdu.[367]

٧٥٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، وَزَادَ: «وُضُوءَهُ لِلصَّلاَةِ».

750- … Nâfi'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiş ve ayrıca ***"Namaz abdesti alır"*** ibaresini eklemiştir.

٧٥١- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُفْيَانَ الْجَحْدَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ.

751- … İbn Avn, Nâfi'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

367 Buhârî, Gusül, 27; Müslim, Hayz, 25; Ebu Davud, Taharet, 86; Nesâî, Taharet, 166.

٧٥٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ، وَزَادَ: «وَاغْسِلْ ذَكَرَكَ».

752- … Abdullah b. Dinar'dan, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiş ve ayrıca: ***"Ve zekerini de yıka"*** ibaresini eklemiştir.

٧٥٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حُذَيْفَةَ. ح

753- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Huzeyfe tahdis etti, H.

٧٥٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ. ح

754- Bize Ali b. Şeybe tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Nuaym tahdis etti, H.

٧٥٥- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، ثُمَّ أَجْمَعُوا جَمِيعًا فَقَالُوا: عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

755- Bize Huseyn b. Nasr tahdis edip dedi ki: Bize el-Firyâbî tahdis etti; sonra hepsi ittifakla: Süfyan'dan, o Abdullah b. Dinar'dan, (Abdullah) kendi senediyle hadisi aynen zikretti.

٧٥٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

756- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb'in bildirdiğine göre, Malik kendisine Abdullah b. Dinar'dan tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

***

Ammar b. Yasir ve Ebu Said'den, onlar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şeklinde de hadis böylece rivayet edilmiştir:

٧٥٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَطَاءٍ الْخُرَاسَانِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ يَعْمُرَ، عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ قَالَ: رَخَّصَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لِلْجُنُبِ، إِذَا أَرَادَ أَنْ يَنَامَ، أَوْ يَشْرَبَ، أَوْ يَأْكُلَ، أَنْ يَتَوَضَّأَ وُضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ.

757- … Yahya b. Ya'mur'dan, o Ammar b. Yasir'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* cünüp olan kimsenin uyumak, su içmek yahut yemek yemek istediği takdirde, namaz abdesti gibi abdest alarak (uyumasına) ruhsat vermiştir.[368]

٧٥٨- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ وَيَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ وَنَافِعُ بْنُ يَزِيدَ، نَحْوَ ذَلِكَ، عَنْ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّهُ قَالَ: قُلْت يَا رَسُولَ اللهِ، أَصَبْت أَهْلِي وَأُرِيدُ النَّوْمَ قَالَ: «تَوَضَّأْ وَارْقُدْ».

758- … İbn Lehîa, Yahya b. Eyyub ve Nâfi b. Yezid buna yakın olarak İbnu'l-Hâd'dan, o Abdullah b. Habbab'dan, o Ebu Said el-Hudri'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ey Allah'ın Rasûlü! Eşimle cimâ' ettikten sonra uyumak istersem (ne yapmalıyım)? dedim. O: ***"Abdest al ve uyu"*** dedi.[369]

***

Görüldüğü gibi, cünüp olup uyumak isteyen kimse hakkında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bahsi geçtiği şekilde rivayetler tevatür ile gelmiş bulunmaktadır.

Allah Rasûlü'nden sonra ashab-ı kiramdan bir topluluk da bu doğrultuda görüş belirtmiştir. Bunlardan birisi Âişe *radıyallahu anhâ*'dır. Biz bu kanaatini ondan gelen bir rivayette daha önce zikrettik.

Bu husus aynı şekilde Zeyd b. Sabit'ten de rivayet edilmiştir:

368 Ebu Davud, Taharet, 88; Tirmizî, Taharet, 88.
369 İbn Mâce, Taharet, 99.

٧٥٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ ابْنِ هُبَيْرَةَ، عَنْ قَبِيصَةَ ابْنِ ذُؤَيْبٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: إِذَا تَوَضَّأَ الْجُنُبُ قَبْلَ أَنْ يَنَامَ، فَقَدْ بَاتَ طَاهِرًا.

759- … Kabîsa b. Zueyb'den, o Zeyd b. Sabit'ten, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Cünüp olan bir kimse uyumadan önce abdest alırsa, taharet almış olduğu halde gecesini geçirir.

***

İşte Zeyd b. Sabit'in haber verdiğine göre, böyle bir kişi uyumadan önce abdest alıp sonra uyuyacak olursa, uyumadan önce gusledip böylelikle taharet üzere (tertemiz) uyuyup gecesini geçiren kimse gibi sevap alır.

Daha önce de el-Hakem'in, İbrahim'den, onun el-Esved'den, onun Âişe *radıyallahu anhâ*'dan naklettiği, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cünüp olduğu halde yemek yerken abdest alırdı, şeklindeki hadisini de, Ebu Said el-Hudrî'den buna uygun rivayetini de kaydetmiş bulunuyoruz.

İşte bazı kimseler bu kanaati benimseyerek, cünüp olan bir kimsenin abdest almadan yemek yememesi gerekir, demişlerdir. Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Abdest almadan yemek yemesinde bir sakınca yoktur.

Bu görüşte olanların bu husustaki delillerinin bir kısmı da şunlardır:

٧٦٠- أَنَّ فَهْدًا حَدَّثَنَا، قَالَ: أَخْبَرَنِي سُحَيْمٌ الْحَرَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ يَزِيدَ الأَيْلِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ وَهُوَ جُنُبٌ غَسَلَ كَفَّيْهِ.

760- … ez-Zührî'den, o Urve'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* cünüp olduğu halde yemek yemek isterse, ellerini yıkardı."[370]

***

370 Ebu Davud, Taharet, 87; Nesâî, Taharet, 164.

Zikrettiğimiz bu rivayet Âişe'den geldiği gibi, yine ondan buna muhalif olan, kendisinden naklettiğimiz, namaz abdesti aldığına dair rivayet de gelmiştir.

Bu hususta çelişki ortaya çıkınca bize göre -doğruyu en iyi bilen Allah'tır- şu ihtimal söz konusu olur: Onun abdest alması, bu bölümden bir başka yerde zikretmiş olduğumuz (abdestsiz olup suyu gördüğü takdirde) konuşmayıp abdest almasının söz konusu olduğu zamanlarda idi. O hem konuşmak için abdest alırdı, sonra da besmele çeker ve yemek yerdi. Ancak daha sonra bu hüküm nesh edildi. Temizlik amacı ile ellerini yıkamaya başladı, abdest almayı da terk etti.

Aynı şekilde uyuyacağı zaman abdest alışının da, Allah'ı zikrederek uyumak istediği için olması ihtimali vardır. Daha sonra bu hüküm nesh edilip cünüp olan kimseye Allah'ı zikretmek mübah kılınınca, kendisi sebebiyle abdest alınan husus da söz konusu olmamış oldu.

Biz başka bir yerde İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan şu rivayeti nakletmiştik: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* tuvaletten çıktığında ona: Abdest almaz mısın? denilmiş, o: ***"Namaz kılmak istediğim takdirde abdest alırım"*** diye cevap vermiştir.[371] Böylelikle, namaz dışında herhangi bir sebep dolayısıyla abdest almadığını haber vermiş olmaktadır.

İşte bunda da, cünüp olan kimsenin uyumak, yemek yemek ya da bir şey içmek istediği takdirde, abdest almasının söz konusu olmadığını göstermektedir.

Yine bu hükmün nesh edildiğinin delillerinden birisi de, İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın, sözünü ettiğimiz rivayeti, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Ömer'e verdiği cevabı olarak zikretmiş olmasıdır.

Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonra İbn Ömer'den nakledilen şu rivayet de gelmiştir:

٧٦١- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ قَالَ: ثنا حَجَّاجٌ قَالَ: ثنا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: إِذَا أَجْنَبَ الرَّجُلُ، وَأَرَادَ أَنْ يَأْكُلَ أَوْ يُشْرِبَ أَوْ يَنَامَ، غَسَلَ

371 Müslim, Hayz, 119, 120; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 222, 282, 359.

كَفَّيْهِ، وَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ، وَغَسَلَ فَرْجَهُ، وَلَمْ يَغْسِلْ قَدَمَيْهِ. فَهَذَا وُضُوءٌ غَيْرُ تَامٍّ.

761- … Eyyub'dan, o Nâfi'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini nakletti: Kişi cünüp olup da yemek yemek, bir şey içmek yahut uyumak isterse ellerini yıkasın, ağzını çalkalayıp burnuna su alsın, yüzünü, kollarını ve fercini yıkasın, ancak ayaklarını yıkamasın. İşte bu, tam olmayan bir abdesttir.[372]

***

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu hususta tam olmayan bir abdest alınmasını emretmiş olduğu bilinmektedir. Bu ise, diğerinin nesh olduğu sabit olmadıkça söz konusu olamaz.

Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den eşi ile cimâ' ettikten sonra tekrar cimâ' etmek isteyen erkeğin hükmü ile ilgili olarak şu hadis rivayet edilmiştir:

٧٦٢- حَدَّثَنَا بَحْرُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: ثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ».

762- … Ebu'l-Mütevekkil'den, o Ebu Said el-Hudri'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sizden biriniz, hanımına yaklaştıktan sonra tekrar aynı şeyi yapmak isterse, abdest alsın."***[373]

٧٦٣- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَاصِمٍ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

372 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 60, 61.
373 Müslim, Hayz, 27; Ebu Davud, Taharet, 85; Tirmizî, Taharet, 107; Nesâî, Taharet, 68; İbn Mâce, Taharet, hadis no: 587.

763- … Bize Şu'be, Âsım'dan tahdis etti, sonra da senediyle hadisi aynen zikretti.

***

Allah Rasûlü'nün bu emri, cünüp kimsenin abdest almadan Allah'ı zikredemediği halde vermiş olması mümkündür. Ona (ikinci defa) cimâ' ettiği esnada -Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in başka bir hadiste emrettiği şekilde- besmele çekebilmesi için abdest almasını emir buyurmuş, daha sonra onlara cünüp oldukları halde Allah'ı zikredebilmelerine ruhsat vermiş, böylelikle bu hüküm kalkmış olabilir.

Âişe *radıyallahu anhâ*'dan gelen, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in cimâ' ettikten sonra tekrar abdest almadan cimâ' ettiğine dair rivayeti başka bir bölümde zikretmiş bulunuyoruz.

Bu sebeple bize göre bu, diğerini nesh etmektedir.

Bir kimse: Allah Rasûlü'nden onun hanımlarını dolaştığı ve onlardan her birisiyle cimâ' ettikçe guslettiği rivayet edilmiştir deyip bu hususta da şu rivayetleri zikredecek olursa:

٧٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ وَأَبُو الْوَلِيدِ قَالاَ:حَدَّثَنَا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ. ح

764- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Affân b. Müslim ile Ebu'l-Velid tahdis ederek şöyle dediler: Bize Hammad b. Seleme tahdis etti, H.

٧٦٥- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَمَّتِهِ سَلْمَى عَنْ أَبِي رَافِعٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا طَافَ عَلَى نِسَائِهِ فِي يَوْمٍ، فَجَعَلَ يَغْتَسِلُ عِنْدَ هَذِهِ وَعِنْدَ هَذِهِ. فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللهِ، لَوْ جَعَلْته غُسْلًا وَاحِدًا؟ فَقَالَ: «هَذَا أَزْكَى وَأَطْهَرُ وَأَطْيَبُ».

765- … Bize Yahya b. Hassan tahdis edip dedi ki: Bize Hammad, Abdurrahman b. Ebi Râfi'den tahdis etti, o halası Selma'dan, onun Ebu Râfi'den

rivayet ettiğine göre, Rasulullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir günde bütün hanımlarını dolaştı ve her birisinin yanında ayrı ayrı gusletmeye başladı. Ona: Ey Allah'ın Rasûlü! Hepsi için bir defa gusletsen (nasıl olur), denilince, o: ***"Böylesi daha hoş, daha temiz, daha güzeldir,"*** diye cevap verdi.[374]

***

Evet, bunu delil gösterene şöyle denilir: Bu hadiste, böyle davranmanın vücub (farz) olmayışına delil bulunmaktadır. Çünkü: "Böylesi daha hoş, daha temiz ve daha güzeldir" buyurmuştur.

Yine ondan bütün hanımlarını dolaştıktan sonra bir defa gusllettiği de rivayet edilmiştir:

٧٦٦- حَدَّثَنَا يُونُس وَبَحْرٌ قَالاَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ. ح

766- Bize Yunus ve Bahr tahdis ederek dediler ki: Bize Yahya b. Hassan tahdis ederek dedi ki: Bize İsa b. Yunus tahdis etti, H.

٧٦٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي الأَخْضَرِ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ.

767- Yine bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Yusuf tahdis edip dedi ki: Bize İsa b. Yunus, Salih b. Ebi'l-Ahdar'dan tahdis etti, o ez-Zühri'den, onun Enes *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bütün hanımlarını dolaştıktan sonra bir defa gusletti.[375]

٧٦٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

768- … Katade'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aynısını rivayet etmiştir.

374 Ebu Davud, Taharet, 85; İbn Mâce, Taharet, 102; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 8, 10, 391.
375 Müslim, Hayz, 28; Nesâî, Taharet, 169; Ahmed, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 189, 225.

٧٦٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قُلْ: ثنا سُفْيَانُ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

769- … Bize Fehd tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Nuaym tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan tahdis etti ve senediyle hadisi aynen zikretti.

٧٧٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ حُمَيْدٍ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

770- … Humeyd'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan, o Nebi *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

٧٧١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ. ح

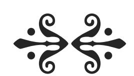
771- Bize Ahmed b. Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Süleyman b. Harb tahdis edip dedi ki: Bize Hammad b. Seleme tahdis etti, H.

٧٧٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّيْمِيُّ، قَالَ: أَنَا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

772- Bize Muhammed b. Huzeyme tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed et-Teymî tahdis edip dedi ki: Bize Hammad b. Seleme, Sabit'ten tahdis etti, o Enes *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

٧٧٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ هِشَامِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِثْلَهُ.

773- … Şu'be'den, o Hişam b. Zeyd'den, o Enes b. Malik'ten, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

كِتَابُ الصَّلاَةِ

NAMAZ

١- بَابُ الْأَذَانِ كَيْفَ هُوَ؟

1- EZAN NASILDIR?

٧٧٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالاَ: ثنا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ. ح

774- Bize Ali b. Ma'bed ile Ali b. Şeybe tahdis ederek dediler ki: Bize Ravh b. Ubâde tahdis etti, H.

٧٧٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ السَّائِبِ قَالَ: أَبُو عَاصِمٍ فِي حَدِيثِهِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبِي وَأُمُّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ، يَعْنِي عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ قَالَ: رَوْحٌ فِي حَدِيثِهِ عَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ قَالَ: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الأَذَانَ كَمَا تُؤَذِّنُونَ الآنَ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ أَشْهَدُ أَنَّ

مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ.

وَقَالَ رَوْحٌ فِي حَدِيثِهِ: أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ هَذَا الْخَبَرَ كُلَّهُ عَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّهَا سَمِعَتْ ذَلِكَ مِنْ أَبِي مَحْذُورَةَ. وَقَالَ أَبُو عَاصِمٍ فِي حَدِيثِهِ: وَأَخْبَرَنِي هَذَا الْخَبَرَ كُلَّهُ عُثْمَانُ بْنُ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، وَعَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ ابْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّهُمَا سَمِعَا ذَلِكَ مِنْ أَبِي مَحْذُورَةَ.

775- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Âsım tahdis edip dedi ki: Bize İbn Cureyc tahdis edip dedi ki: Bana Osman b. es-Sâib haber vererek dedi ki: ... Ebu Âsım hadisinde dedi ki: Bana babam ve Abdulmelik b. Ebi Mahzûre'nin annesi -ikisi Ebu Mahzûre'den diye kastediyor- dedi ki: Ravh, Ümmü Abdulmelik b. Ebi Mahzûre'den naklettiği hadisinde Ebu Mahzûre'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* sizin şu anda ezan okuduğunuz gibi bana ezan okumayı öğretti: ***"Allahu ekber, Allahu ekber, eşhedu en lâ ilâhe illallah, eşhedu en lâ ilâhe illallah, eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah, eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah, hayye ale's-salâh, hayye ale's-salâh, hayye ale'l-felâh, hayye ale'l-felâh, Allahu ekber, Allahu ekber, lâ ilâhe illallah."***[376]

Ravh rivayetinde dedi ki: Bana Osman bu haberi tamamıyla Ümmü Abdulmelik b. Ebi Mahzûre'den, o bunu Ebu Mahzûre'den işitti, diye haber vermiştir.

Ebu Âsım da hadisinde dedi ki: Yine bana bu haberi bütünüyle Osman b. es-Saib babasından ve Ümmü Abdulmelik b. Ebi Mahzûre'den, her ikisi de bunu Ebu Mahzûre'den işittiler, diye haber vermiştir.[377]

٧٧٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ وَعَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالاَ: ثنا رَوْحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ:

---

376 Bu mübarek lafızların Türkçe anlamı şöyledir: "Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah'tan başka bir ilâh olmadığına şahitlik ederim, Allah'tan başka bir ilâh olmadığına şahitlik ederim, Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik ederim, Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik ederim, haydi namaza, haydi namaza, haydi kurtuluşa, haydi kurtuluşa, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah'tan başka hiçbir ilâh yoktur."

377 Müslim, Salat, 6.

أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مُحَيْرِيزٍ حَدَّثَهُ، وَكَانَ يَتِيمًا فِي حِجْرِ أَبِي مَحْذُورَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو مَحْذُورَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «قُمْ فَأَذِّنْ بِالصَّلَاةِ».

فَقُمْت بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَلْقَى عَلَيَّ التَّأْذِينَ هُوَ بِنَفْسِهِ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَ التَّأْذِينِ الَّذِي فِي الْحَدِيثِ الأَوَّلِ.

776- … İbn Cureyc dedi ki: Bana Abdulaziz b. Abdulmelik b. Ebi Mahzûre'nin haber verdiğine göre, Abdullah b. Muhayrîz kendisine şunu tahdis etmiştir -ki Abdullah, Ebu Mahzûre'nin himayesinde bir yetim idi- dedi ki: Bana Ebu Mahzûre'nin haber verdiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ona: ***"Kalk ve namaz için ezan oku,"*** dedi.

(Ebu Mahzûre) dedi ki: Ben de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in önünde ayağa kalktım. O bizzat bana nasıl ezan okunacağını telkin etti. -Sonra da ilk hadisteki ezan okumanın aynısını zikretti.-

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazıları bu kanaati benimseyerek böyle ezan okunması gerekir, demişlerdir.

Başkaları ise iki hususta bunlara muhalefet etmektedir:

Birinci nokta: Ezanın başındaki ihtilâf ile ilgilidir. Derler ki: Ezanın başlangıcında (dört defa) Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, demelidir.

Bunun için de aşağıdaki rivayetleri delil göstermişlerdir:

٧٧٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرَةَ قَالاَ: ثنا عَفَّانُ بْنُ مُسْلِمٍ الصَّفَّارُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَامِرٌ الأَحْوَلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَكْحُولٌ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مُحَيْرِيزٍ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَهُ الأَذَانَ تِسْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ ثُمَّ ذَكَرَ بَقِيَّةَ الأَذَانِ، عَلَى مَا فِي الْحَدِيثِ الأَوَّلِ.

777-... Bize Âmir el-Ahvel tahdis ederek dedi ki: Bana Mekhul'un tahdis

ettiğine göre Abdullah b. Muhayrîz kendisine şunu tahdis etmiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Abdullah'a ezanı on dokuz kelime olarak öğretti: "Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber." Sonra da ezanın geri kalan kısımlarını ilk hadiste olduğu şekilde nakletti.[378]

٧٧٨- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. ح

778- Bize Ali b. Mabed tahdis ederek dedi ki: Bize Musa b. Davud tahdis ederek dedi ki: Bize İbn Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Hemmam tahdis etti, H.

٧٧٩- وحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْعَوَافِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. ح

779- Yine bize Muhammed b. Huzeyme tahdis ederek dedi ki: Bize Muhammed b. Sinan el-Avfî tahdis ederek dedi ki: Bize Hemmam tahdis etti, H.

٧٨٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، وَأَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالاَ: ثنا هَمَّامٌ، ثُمَّ ذَكَرُوا مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ فَفِي هَذَا الْحَدِيثِ أَنَّهُ يَقُولُ فِي أَوَّلِ الأَذَانِ، اللهُ أَكْبَرُ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ.

780- Yine bize İbn Ebi Davud tahdis etti, dedi ki: Bize Ebu'l-Velid ile Ebu Ömer el-Havdî tahdis ederek dediler ki: Bize Hemmam tahdis etti. Sonra da hepsi hadisi senediyle aynen zikrettiler. İşte bu hadiste, müezzinin ezanın başında dört defa "Allahu ekber" diyeceği belirtilmektedir.

***

Bu sebeple bize göre bu, nazar (aklî düşünme ve kıyas) açısından da iki görüşün daha sahih olanıdır. Çünkü bizler ezanın bazı lafızlarının iki yerde tekrarlandığını, bazı lafızlarının tekrarlanmayıp yalnızca bir yerde söylendiğini görüyoruz.

---

378 Ebu Davud, Salat, 28; Tirmizî, Salat, 26; Nesâî, Ezan, 3, 4.

Bir tek yerde zikredilip tekrarlanmayan lafızlar "hayye ale's-salâh ve hayye ale'l-felâh" lafızlarıdır. Bu lafızların her birisi ezanda iki defa tekrarlanır.

Şahadet ise iki yerde zikredilmektedir. Biri ezanın başında, biri sonunda. Bundan dolayı ezanın başında şahadet iki defa tekrarlanarak "eşhedu en lâ ilâhe illallah" denilmekte, sonra da sonunda "lâ ilâhe illallah" denilip bu söz tekrarlanmamaktadır.

Buna göre ezanın tekrarlanan lafızları, başta söylenenin yarısı kadar olmaktadır. Tekbir (Allahu ekber) de ezanın başında ve hayye ale'l-felâh'dan sonra olmak üzere iki yerde geçmektedir.

Bütün rivayetler hayye ale'l-felâh'dan sonra "Allahu ekber, Allahu ekber" denileceğini ittifakla belirtmektedir.

O halde yaptığımız açıklamaya göre kıyas, ezanın başında söylenen tekbir ile ilgili olarak söz konusu olan görüş ayrılığında, bunun diğer tekrarlananlar gibi olmasını gerektirmektedir. "Lâ ilâhe illallah" şahadeti ile ilgili olarak yaptığımız açıklamaya göre, kıyas ve aklî düşünme bunu gerektirmektedir. Böylelikle ezanın başında getirilecek olan tekbir lafızlarının, daha sonra tekrarlanan tekbir lafızlarının iki katı olması söz konusu olur.

Daha sonra tekrarlanan "Allahu ekber, Allahu ekber" lafızları olduğuna göre, bu başta söylenecek olan "Allahu ekber" lafızlarının bunun iki katı olarak dört defa söylenmesini gerektirir. İşte aklî düşünme (ve kıyas) bunu göstermektedir.

Aynı zamanda bu, Ebu Hanife'nin, -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- Ebu Yusuf'un -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- de görüşüdür.

Şu kadar var ki Ebu Yusuf'dan -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- bu hususta birinci görüş gibi bir görüş de rivayet edilmiştir.

Ezanın rivayetlerinde ravilerin ihtilaf ettikleri *ikinci husus* ise tercî'dir.[379] Bazıları tercî' yapılacağı kanaatinde iken, bazıları tercî'i terk etmişlerdir.

Bu hususta da şunları delil göstermektedirler:

379 Tercî': Ezan okurken tercî' yapmak, ezan okuyan kimsenin, şehadet kelimelerini alçak sesle ikişer defa söyledikten sonra, yüksek sesle onları tekrar ederek okuması demektir. (Sa'di Ebu Ceyb, *el-Kâmûs el-Fıkhî*, Dımaşk - 1408/1988, s.144. -Çeviren-).

٧٨١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُد، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدٍ رَأَى رَجُلًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَخْضَرَانِ، أَوْ بُرْدَانِ أَخْضَرَانِ، فَقَامَ عَلَى جِذْمِ حَائِطٍ فَنَادَى اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ. فَذَكَرَ الأَذَانَ عَلَى مَا فِي حَدِيثِ أَبِي مَحْذُورَةَ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ التَّرْجِيعَ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «نِعْمَ مَا رَأَيْتَ، عَلِّمْهُ بِلاَلًا».

781- … Amr b. Mürre'den, onun Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Zeyd, üzerinde iki yeşil elbise yahut çizgili iki yeşil elbise bulunan bir adamın semadan indiğini (rüyasında) gördü. Bu kişi bir duvar kalıntısı üzerinde dikilerek "Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber" diye ezan okudu.

Ve sonra da Ebu Mahzûre hadisindeki şekliyle ezanı nakletti. Ancak tercî'i (tekrarlamayı) söz konusu etmedi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e giderek ona (rüyasını) haber verdi, Allah Rasulü: ***"Gördüğün ne güzeldir, onu Bilâl'e öğret"*** buyurdu.[380]

٧٨٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: حَدَّثَنِي أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدٍ الأَنْصَارِيَّ رَأَى الأَذَانَ فِي الْمَنَامِ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «عَلِّمْهُ بِلاَلًا». فَقَامَ بِلاَلٌ، فَأَذَّنَ مَثْنَى مَثْنَى.

782- … Amr b. Mürre'den o, Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bana Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının tahdis ettiklerine göre, Abdullah b. Zeyd el-Ensari rüyasında ezanı gördü. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gidip bunu ona haber verdi. Allah Rasulü de: ***"Onu Bilâl'e öğret"*** dedi. Bilâl ayağa kalkıp (lafızlarını) ikişer defa tekrarlayarak ezanı okudu.[381]

***

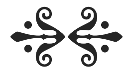
380 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 232.
381 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 246.

İşte Abdullah b. Zeyd, rivayet ettiği hadiste tercî'i söz konusu etmemekte ve böylelikle ezanda terci' hususunda Ebu Mahzûre'ye muhalif bir rivayet nakletmiş bulunmaktadır.

O halde Ebu Mahzûre'nin naklettiği tercî'in, Ebu Mahzûre'nin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisinden istediği şekilde sesini uzatmamasından dolayı söz konusu olma ihtimali vardır. Çünkü Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona: ***"Tekrar et ve sesini uzatarak oku"*** buyurmuştur.[382] İşte hadiste lafız bu şekildedir.

Bu husus ihtimal dahilinde olduğuna göre, iki görüşten doğru olan görüşü çıkartabilmemiz için düşünüp kıyas yapmak gerekmektedir. Konuyu tetkik edince: Hakkında ihtilaf edilmiş bulunan "Eşhedu en lâ ilâhe illallah ve enne Muhammeden Rasûlullah" dışındaki lafızlarda tercî'in söz konusu olmadığını gördük.

Buna göre kıyas, bu noktada ihtilaf ettikleri konunun, ittifak ettikleri konuya bağlı bulunduğunu; onların ittifakla kabul ettikleri hususun ise, şahadetin dışında ezanın diğer lafızlarında terciin yapılmaması yönünde olduğunu gösterdi. İşte bu, şehadet konusunda terci' ile ilgili ihtilaflarına dair hüküm vermeyi sağlamaktadır. Bu da, bizim açıkladığımız ve beyan ettiğimiz şekliyle, tercî'in söz konusu olmamasını gerektirir. Bu, Ebu Hanife *radıyallahu anh*'ın, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

382 Ebu Davud, Salat, 28; Nesâî, Ezan, 5.

٢- بَابُ الْإِقَامَةِ كَيْفَ هِيَ؟

2- KAMET NASIL GETİRİLİR?

٧٨٣- حَدَّثَنَا مُبَشِّرُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ مُبَشِّرِ بْنِ مُكَسِّرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ خَالِدٍ الْحَذَّاءِ، عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: أُمِرَ بِلاَلٌ أَنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ، وَيُوتِرَ الإِقَامَةَ.

783- … Ebu Kılâbe'den, o Enes b. Malik'ten, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bilâl'e ezanı çifter çifter, kameti de teker teker okuması emredildi.[383]

٧٨٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، وَحَمَّادُ ابْنُ زَيْدٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

784- Bize İbn Ebî Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Süleyman b. Harb tahdis ederek dedi ki: Bize Şube ve Hammad b. Zeyd tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٧٨٥- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ خَالِدٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

---

383 Buhârî, Ezan, 1, 2, 3, el-Enbiya, 50; Müslim, Salat, 2, 3, 5; Ebu Davud, Salat, 29; Tirmizî, Salat, 27; Nesâî, Ezan, 2; İbn Mâce, Ezan, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 103, 189.

785-... Bize Süfyan, Halid'den tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٧٨٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، وَحَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ خَالِدٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ .

786- … Bize Hammad b. Seleme ile Hammad b. Zeyd, Halid'den tahdis etti, deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٧٨٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى بْنِ فُلَيْحِ بْنِ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، عَنْ خَالِدٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

787- … Bize Huşeym, Halid'den tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٧٨٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْهَرَوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ دِينَارٍ الطَّاحِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ الْحَذَّاءُ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ،، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانُوا قَدْ أَرَادُوا أَنْ يَضْرِبُوا بِالنَّاقُوسِ، وَأَنْ يَرْفَعُوا نَارًا لِإِعْلاَمِ الصَّلاَةِ، حَتَّى رَأَى ذَلِكَ الرَّجُلُ تِلْكَ الرُّؤْيَا فَأُمِرَ بِلاَلٌ أَنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ وَيُوتِرَ الإِقَامَةَ.

788- … Bize Halid el-Hazzâ, Ebu Kılâbe'den tahdis etti, o Enes b. Malik'ten, onun şöyle dediğini rivayet etti: Namaz vaktini bildirmek için önce çan çalmak ve yüksekçe bir ateş yakmak istediler. Nihayet o adam, bilinen o rüyayı gördü. Bunun üzerine Bilâl'e ezanı çifter çifter, kameti de teker teker okuması emredildi.

٧٨٩- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو الْجَزَرِيُّ عَنْ أَيُّوبَ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: أُمِرَ بِلاَلٌ أَنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ وَيُوتِرَ الإِقَامَةَ.

789- … Ebu Eyyûb'dan, o Ebu Kılâbe'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan,

şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bilâl'e ezanı çifter çifter, kameti de teker teker okuması emredildi.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazıları bu kanaati benimseyerek, işte kamet bu şekilde teker teker okunur, demişlerdir.

Başkaları ise bu hususta bir tek yerde onlara muhalefet ederek: Bundan "kad kameti's-salâh" ibaresi müstesnâdır, kamet getirenin bu sözü iki defa tekrarlaması gerekir" demişler ve bu hususta şu rivayetleri delil göstermişlerdir:

٧٩٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ عَنْ سِمَاكِ بْنِ عَطِيَّةَ، عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: أُمِرَ بِلاَلٌ أَنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ وَيُوتِرَ الإِقَامَةَ إِلَّا الإِقَامَةَ.

790- … Simâk b. Atiyye'den, o Ebu Kılâbe'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bilâl'e ezanı çifter çifter, kameti de, ikamet (kad kameti's-salah) lafzı dışında, teker teker okuması emredildi.

٧٩١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ الْعَوَقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ ابْنُ سَلَمَةَ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

791- … Bize Hammad b. Seleme, Halid'den tahdis etti. O Ebu Kılâbe'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan;

٧٩٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: أُمِرَ بِلاَلٌ أَنْ يَشْفَعَ الأَذَانَ وَيُوتِرَ الإِقَامَةَ.

قَالَ إِسْمَاعِيلُ فَحَدَّثْت بِهِ أَيُّوبَ فَقُلْت لَهُ: وَأَنْ يُوتِرَ الإِقَامَةَ فَقَالَ: إِلَّا الإِقَامَةَ.

792- … Bize İsmail tahdis ederek dedi ki: Bize Halid, Ebu Kılâbe'den tahdis etti, o Enes *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bilâl'e ezan lafızlarını çifter çifter, kamet lafızlarını teker teker okuması emredildi.

İsmail dedi ki: Ben bu hadisi Eyyub'a rivayet ederek ona: Ve kametin lafızlarını teker teker okuması (emredildi) deyince, o bana "ikamet (kad kameti's-salah) lafzı müstesnâ" dedi.

٧٩٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ ثنا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْفَرَّاءِ عَنْ مُسْلِمٍ، مُؤَذِّنٍ كَانَ لِأَهْلِ الْكُوفَةِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما قَالَ: كَانَ الأَذَانُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ وَالإِقَامَةُ مَرَّةً مَرَّةً غَيرَ أَنَّهُ إِذْ قَالَ: قَدْ قَامَتْ الصَّلاَةُ، قَالَهَا مَرَّتَيْنِ، فَعَرَفْنَا أَنَّهَا الإِقَامَةُ فَيَتَوَضَّأُ أَحَدُنَا، ثُمَّ يَخْرُجُ.

793- … Kûfelilerin bir müezzini olan Müslim'den, o İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ezan Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde ikişer ikişer, kamet ise teker teker okunurdu. Ancak müezzin, "kad kameti's-salâh" dediğinde, bu sözü iki defa tekrar ederdi. O zaman biz de bunun namaz için kamet olduğunu anlar, herhangi birimiz hemen abdest alır, sonra (mescide gitmek üzere) çıkardı.

***

Yine bu hususta, aklî düşünme açısından da delil göstererek şöyle demişlerdir: Bizler ezanın, tekrarlanan lafızlarının ikinci defada tekrarlandığı takdirde, baştaki sayısının yarısı olarak tekrarlandığını görüyoruz. Kamette ise "kad kameti's-salâh" lafzı başta zikredilmemektedir. Kamet, ancak ezan(ın kendisinden önceki lafızları) okunduktan sonra söylenir.

O halde buna göre kıyas edilecek olursa, ezanda iki defa geçmeyen ve kamette bulunup da ezanda büsbütün bulunmayan lafızlara bakmak gerekir. Kametin bütün lafızları ezanda bulunmakla birlikte "kad kameti's-salâh" bulunmamaktadır. Bundan dolayı kametin bütün lafızları teker teker söylenir, ancak "kad kameti's-salâh" tekrarlanır. Çünkü bu, ezanda bulunmamaktadır.

Bu hususta başkaları da bunlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Kametin bütünü de, ezan ile aynı şekilde çifter çifterdir. Ancak kametin sonlarına doğru "kad kameti's-salâh" denir.

Yine şöyle demişlerdir: Sizin Bilâl'den zikrettiğiniz rivayete -birazdan yüce Allah'ın izniyle zikredeceğimiz üzere- muhalif rivayet de gelmiştir:

٧٩٤- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ دَاوُد، عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ عَمْرِو ابْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدٍ رَأَى رَجُلًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ، عَلَيْهِ ثَوْبَانِ أَخْضَرَانِ، أَوْ بُرْدَانِ أَخْضَرَانِ، فَقَامَ عَلَى جِذْمِ حَائِطٍ فَأَذَّنَ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ عَلَى مَا ذَكَرْنَا فِي الْبَابِ الأَوَّلِ، ثُمَّ قَعَدَ، ثُمَّ قَامَ فَأَقَامَ مِثْلَ ذَلِكَ، فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: نِعْمَ مَا رَأَيْت، عَلِّمْهَا بِلاَلًا.

794- … Amr b. Mürre'den, onun Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Zeyd (rüyasında), üzerinde yeşil iki elbise yahut çizgili iki yeşil elbise bulunan bir adamın semadan indiğini gördü. Bu adam bir duvar kalıntısı üzerinde dikilerek: "Allahu ekber, Allahu ekber…" diye -birinci başlıkta zikrettiğimiz üzere- ezanı okudu. Sonra oturdu, sonra ayağa kalkıp aynı şekilde kamet getirdi. Abdullah b. Zeyd, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e gidip ona rüyasını anlatınca, Allah Rasulü: ***"Sen ne güzel bir rüya gördün! Onu Bilâl'e öğret"*** buyurdu.[384]

٧٩٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: أَخْبَرَنِي أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ زَيْدٍ الأَنْصَارِيَّ رَأَى فِي الْمَنَامِ الأَذَانَ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: عَلِّمْهُ بِلاَلًا فَأَذَّنَ مَثْنَى مَثْنَى، وَأَقَامَ مَثْنَى مَثْنَى، وَقَعَدَ قَعْدَةً.

795- … Amr b. Mürre'den, o Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının haber verdiğine göre, ensardan Abdullah b. Zeyd rüyasında ezanı gördü. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gidip ona gördüğü rüyayı bildirince, Allah Rasulü: ***"Onu Bilâl'e öğret"*** dedi. Bilâl de lafızları ikişer defa tekrarlayarak ezanı okuduğu gibi, kameti de ikişer ikişer tekrarladı ve (arada) bir süre oturdu.

384 781 ve 782 numaralı hadislerin kaynaklarına bakınız.

٧٩٦- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ ابْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: حَدَّثَنَا أَصْحَابُنَا، فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

قَالَ عَبْدُ اللهِ: لَوْلاَ أَنِّي أَتَّهِمُ نَفْسِي لَظَنَنْت أَنِّي رَأَيْت ذَلِكَ وَأَنَا يَقْظَانُ غَيْرُ نَائِمٍ ثُمَّ قَالَ: وَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ: أَنَا وَاللَّهِ لَقَدْ طَافَ بِي الَّذِي طَافَ بِعَبْدِ اللهِ، فَلَمَّا رَأَيْته قَدْ سَبَقَنِي، سَكَتَ.

796- … Abdurrahman b. Ebi Leyla: Bize arkadaşlarımız tahdis etti deyip hadisi buna yakın olarak zikretti.

Abdullah dedi ki. Eğer ben nefsimi itham eden birisi olacağımdan korkmasaydım, ben bunu uykuda değil, adeta uyanıkmışım gibi gördüğümü zannedecektim.[385] Sonra şunları söyledi: Ömer b. el-Hattab da: "Allah'a yemin ederim, Abdullah'ın gördüğü rüyayı aynen ben de gördüm. Onun benden önce gördüğünü anlattığını görünce, ben sesimi çıkarmadım," dedi.

***

İşte bu rivayette, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Abdullah b. Zeyd'e emir vermesi üzerine, onun ezanı Bilâl'e öğrettiği ve Bilâl'in de buna göre ezan okuduğu, kamet lafızlarını da ikişer ikişer tekrarladığı görülmektedir. Bu ise ilk hadise muhaliftir.

Diğer taraftan Bilâl'den, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonra da ezanı ikişer ikişer okuyup kamet lafızlarını ikişer ikişer söylediği de rivayet edilmiştir. İşte bu da Enes'ten nakledilen rivayetin kabul edilemeyeceğinin delilidir.

---

385 el-Kândehlevî'nin belirttiğine göre "zannedecektim" anlamındaki lafız yerine bazı nüshalarda "bilecektim" anlamındaki lafız kullanılmıştır. Burada şunu da belirtelim ki, esasen Arapça'da "zannetmek" kökü, gerektiğinde "kesin olarak bilmek" anlamında da kullanılabilmektedir. Dolayısıyla bununla, "gördüğümün rüya olduğunu söylesem bile, aslında bunun kesin bir görmek, bilmek gibi olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim" demek istemiş, böylelikle bu rüyasının, sıradan bir rüya değil de, kişide yakîn (kesin bilgi) husule gelmesini sağlayan bir rüya olduğuna dikkat çekmek istemiştir. (Çeviren).

٧٩٧- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد بْنِ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدِ بْنِ كَاسِبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ بِلاَلٍ أَنَّهُ كَانَ يُثَنِّي الأَذَانَ، وَيُثَنِّي الإِقَامَةَ.

797- … İbrahim'den, o el-Esved'den, onun Bilâl'den rivayet ettiğine göre, Bilâl ezan lafızlarını da çifter çifter, kamet lafızlarını da çifter çifter okurdu.

٧٩٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ. ححَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ لُوَيْنٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ سُوَيْد بْنِ غَفَلَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ بِلاَلًا يُؤَذِّنُ مَثْنًى، وَيُقِيمُ مَثْنًى.

798- … İmran b. Müslim'den, o Suveyd b. Gafale'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Bilâl'i lafızlarını çifter çifter söyleyerek ezan okurken ve kamet getirirken dinledim.

***

İşte kamet hakkında Bilâl'den, Enes'ten gelen rivayete muhalif rivayet gelmiş bulunmaktadır. Ebu Mahzûre'nin rivayet ettiği hadiste de, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisine kamet lafızlarını ikişer ikişer öğrettiği belirtilmektedir.

٧٩٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، وَعَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ قَالاَ: ثنا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ السَّائِبِ عَنْ أَبِيهِ وَأُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ أَبَا مَحْذُورَةَ. ح

799- … Osman b. es-Sâib'den, onun babasından ve Ümmü Abdulmelik b. Ebi Mahzûre'den rivayet ettiğine göre, Ümmü Abdulmelik şöyle demiştir: Ben Ebu Mahzûre'yi şöyle derken dinledim: H.

٨٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ السَّائِبِ، عَنْ أَبِيهِ، وَأُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّهُمَا سَمِعَا أَبَا مَحْذُورَةَ

يَقُولُ عَلَّمَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الإِقَامَةَ مَثْنَى مَثْنَى، اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، قَدْ قَامَتْ الصَّلاَةُ، قَدْ قَامَتْ الصَّلاَةُ، اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ. غَيْرَ أَنَّ أَبَا بَكْرَةَ لَمْ يَذْكُرْ فِي حَدِيثِهِ: قَدْ قَامَتْ الصَّلاَةُ.

800- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Âsım tahdis edip dedi ki: Bize İbn Cüreyc tahdis edip dedi ki: Bana Osman b. es-Saib'in babasından ve Ümmü Abdulmelik b. Ebi Mahzûre'den haber verdiğine göre, her ikisi Ebu Mahzûre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana ikamet lafızlarını ikişer ikişer söylemeyi öğretti: Allahu ekber, Allahu ekber, eşhedu en lâ ilâhe illallah, eşhedu en lâ ilâhe illallah, eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah, eşhedu enne Muhammeden-Rasûlullah, hayye ale's-salâh, hayye ale's-salâh, hayye ale'l-felâh, hayye ale'l-felâh, kad kameti's-salâtu, kad kameti's-salâh, Allahu ekber, Allahu ekber, lâ ilâhe illallah"[386]

Şu kadar var ki, Ebu Bekre (bu hadisi Tahavi'ye nakleden ravi bir önceki hadisi ona nakleden Ali b. Mabed'den farklı olarak) rivayet ettiği hadisinde "kad kameti's-salâh" lafzını zikretmemiştir.

٨٠١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالاَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ: حَدَّثَنِي عَامِرٌ الأَحْوَلُ قَالَ: حَدَّثَنِي مَكْحُولٌ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مُحَيْرِيزٍ حَدَّثَهُ أَنَّ أَبَا مَحْذُورَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَهُ الإِقَامَةَ سَبْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، اللهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَ حَدِيثِ رَوْحٍ سَوَاءً.

801- … Âmir b. el-Ahvel dedi ki: Bana Mekhul'un tahdis ettiğine göre, Abdullah b. Muhayrîz kendisine şunu tahdis etmiştir: Ebu Mahzûre'nin ona (Abdullah'a) tahdis ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Ebu Mahzûre'ye kameti onyedi kelime olarak öğretmiştir: Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber. Daha sonra Ravh b. Ubâde'nin rivayet ettiği (799 numaralı) hadisin aynısını zikretti.

386 Tirmizî, Salat, 28; Darimi, Salat, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 409.

٨٠٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ. ح

802- Bize Ali b. Mabed tahdis ederek dedi ki: Bize Musa b. Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Hemmam tahdis etti, H.

٨٠٣- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ عَامِرٍ الأَحْوَلِ، عَنْ ابْنِ مُحَيْرِيزٍ، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

803- ... Yine bize Muhammed b. Huzeyme tahdis ederek dedi ki: Bize Muhammed b. Sinan tahdis ederek dedi ki: Bize Hemmam, Âmir el-Ahvel'den tahdis etti. O İbn Muhayrîz'den, o Ebu Mahzûre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

٨٠٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، وَأَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ قَالاَ: ثنا هَمَّامٌ. ح

804- Bize İbn Ebi Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu'l-Velid ve Ebu Ömer el-Havdî tahdis ederek (ikisi) dedi ki: Bize Hemmam tahdis etti, H.

٨٠٥- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَامِرٌ الأَحْوَلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَكْحُولٌ، أَنَّ ابْنَ مُحَيْرِيزٍ حَدَّثَهُ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا مَحْذُورَةَ يَقُولُ: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الإِقَامَةَ سَبْعَ عَشْرَةَ كَلِمَةً.

805- Yine bize Muhammed b. Huzeyme tahdis ederek dedi ki: Bize Haccac tahdis ederek dedi ki: Bize Hemmam tahdis ederek dedi ki: Bize Âmir el-Ahvel tahdis ederek dedi ki: Bize Mekhul'un tahdis ettiğine göre, İbn Muhayrîz, Mekhul'e şunu tahdis etmiştir: O Ebu Mahzûre'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah bana kameti on yedi kelime olarak öğretti...

***

O halde bu rivayetlerin anlamlarının sahih (doğru) bir şekilde anlaşılması, kametin de belirttiğimiz şekilde ezan ile aynı olmasını gerektirmektedir. Çünkü Bilâl'den gelen rivayetler, bu hususta, ona verilen emirler hakkında

farklılık arzetmektedir. Daha sonra Bilâl'in kendisi de, bu konuda rivayetlerin tevatürle ifade ettiğine göre, kamette de lafızları ikişer ikişer söylemekte karar kılmıştır. Böylelikle bunun ona verilen emir olduğu anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan Ebu Mahzûre'nin rivayet ettiği hadiste de, lafızların ikişer defa tekrarlanacağı belirtilmektedir. Böylelikle kamette lafızların iki defa tekrarlanacağı sabit olmaktadır.

Aklî düşünme (kıyas) açısından bunun açıklamasına gelince; bu hususta "kamet lafızları teker teker söylenir" diyenlerden bazıları daha sonra bu babta (baş taraflarda) lehlerine zikretmiş olduğumuz delili ileri sürmüşlerdir ki, bu da ezanda tekrarlanan lafızların, kamette tekrarlanmayacağı ile ilgilidir. Bu konuda delilleri ele alınınca, ezanın dedikleri gibi olduğu anlaşılmaktadır.

Ezanın iki yerde de zikredilen lafızları ilk geçtiği yerde tekrarlanırken, sonradan geçtiği yerde tek olarak söylenir. Onun iki yerde tekrarlanmayan lafızları da tek olarak söylenir.

Kamet ise ezanın bitişinden sonra getirilir. O halde onun hükmü ayrıdır. Biz kametin sonunda söylenen "lâ ilâhe illallah" lafzının aynen ezanın sonunda da söylendiğini gördük.

Buna göre kıyas, kametin geri kalan kısımlarının da ezanın geri kalan kısımları gibi olmasını gerektirmektedir.

Ancak bu delile karşı şu söylenir: Bizler kametin sonunda söylenen sözün yarısının söz konusu olmadığını gördük. O halde bununla yani son sözle (kametin sonunda söylenen sözle) yarısının kastedilmiş olması mümkündür. Şu kadar var ki, onun yarısı olmaz. O halde bunun da hükmü ikiye bölünmeyen eşyanın hükmü gibi olur. Bunların bir kısmı vacib olduğu takdirde, o kısmın vücûbiyeti dolayısıyla tamamı da vacib olur. Bundan dolayı ezan ile kametin sonunda söylenen "lâ ilâhe illallah" lafzının aynı olduğu görülmektedir. İşte bu sebeple, bu hususta her iki iddiadan birisinin lehine ve diğerinin aleyhine delil olacak bir taraf yoktur.

Sonra tekrar bu hususu inceleyince şunu gördük: Rivayetlerde, kamet getirilirken hayye ale's-salâh ile hayye ale'l-felâh lafızlarından sonra (ezandaki gibi) "Allahu ekber, Allahu ekber" deniliyor. Burada ezanda bu lafızlar nasıl söyleniyorsa, kamette de böylece söylenmektedir. Kamette bu lafızlar, ezanda söylenenin yarısı olarak tekrarlanmıyor.

Kamette bunun böyle olması, lafzı ikiye bölünen sözlerin ezandaki şekliyle korunup aynen kalması, tıpkı ezandaki gibi söylenerek ondan hiçbir şey hazfedilmemesi, kametin de ikişer ikişer tekrarlanacağını tesbit etmektedir.

İşte, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşü budur.

Bu husus, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir gruptan da rivayet edilmiştir:

٨٠٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُجَمِّعِ بْنِ جَارِيَةَ، عَنْ عُبَيْدٍ مَوْلَى سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ أَنَّ سَلَمَةَ ابْنَ الأَكْوَعِ، كَانَ يُثَنِّي الإِقَامَةَ.

806- … Seleme b. el-Ekva'ın azadlısı Ubeyd'den rivayete göre, Seleme b. el-Ekva' kameti ikişer ikişer tekrarlardı.

٨٠٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: كَانَ ثَوْبَانُ يُؤَذِّنُ مَثْنَى، وَيُقِيمُ مَثْنَى.

807- … Hammad'dan, o İbrahim'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sevbân ezanı da ikişer ikişer, kameti de ikişer ikişer tekrar ederdi.

٨٠٨- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مَحْذُورَةَ يُؤَذِّنُ مَثْنَى مَثْنَى، وَيُقِيمُ مَثْنَى.

808- Şerik, Abdulaziz b. Rufey'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben Ebu Mahzûre'yi ikişer ikişer ezan okuyup ikişer ikişer kamet getirirken dinledim.

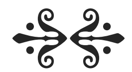
***

Bu hususta Mücahid'den de şu rivayet gelmiştir:

Bize Yezid b. Sinan tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Said el-Kattân tahdis edip dedi ki: Bize Fatar b. Halife, Mücahid'den, onun, kametin birer

birer getirilmesi, sonradan gelen emirlerin işi çabuklaştırmak için yaptıkları bir şeydir, dediğini rivayet etmektedir.

Böylelikle Mücahid bunun, sonradan ortaya çıkartılmış bir şey olduğunu, asıl olanın ise lafızların ikişer defa tekrarlanmak olduğunu haber vermiş olmaktadır.

٣- بَابُ قَوْلِ الْمُؤَذِّنِ فِي أَذَانِ الصُّبْحِ الصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ

3- MÜEZZİNİN SABAH EZANINDA "ES-SALÂTU HAYRUN MİNE'N-NEVM (NAMAZ UYKUDAN HAYIRLIDIR)" DEMESİ

Ebû Ca'fer (et-Tahavî) dedi ki: Bazıları sabah ezanında "es-salâtu hayrun mine'n-nevm" denilmesini mekruh görmüş ve bu hususta Abdullah b. Zeyd'in ezana dair hadisinde geçtiği üzere, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bu ezanı Bilâl'e öğretmesini emredip Bilâl'e de ezan okumasını emrettiği hadisi delil göstermişlerdir.

Bu konuda başkaları onlara muhalefet etmiş ve sabah ezanında "hayye ale'l-felâh" denildikten sonra bu sözlerin söylenmesini müstehab görmüşlerdir.

Bu hususta onların lehine olan deliller arasında şu da vardır: Bu ifadeler, her ne kadar Abdullah b. Zeyd'in rivayet ettiği hadiste bulunmuyor ise de, Rasûlullah, bu sözleri daha sonra Ebu Mahzûre'ye öğretmiş ve bunları sabah ezanında söylemesini emretmiştir:

٨٠٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عُثْمَانُ بْنُ السَّائِبِ عَنْ أُمِّ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي مَحْذُورَةَ، عَنْ أَبِي مَحْذُورَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَّمَهُ فِي الأَذَانِ الأَوَّلِ مِنَ الصُّبْحِ: «الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ».

809- … Ümmü Abdilmelik b. Ebi Mahzûre'den, onun Ebu Mahzûre'den

rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine sabahın birinci ezanında ***"es-salâtu hayrun mine'n-nevm, es-salâtu hayrun mine'n-nevm"*** demesini öğretmiştir.[387]

٨١٠- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ خَالِدِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ رُفَيْعٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مَحْذُورَةَ قَالَ: كُنْت غُلاَمًا صَبِيًّا فَقَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «قُلْ الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ».

810- … Ebu Bekir b. Ayyaş, Abdulaziz b. Rufey'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Mahzûre'yi şöyle derken dinledim: Ben küçük bir çocuk idim. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana: ***"es-Salâtu hayrun mine'n-nevm, es-salâtu hayrun mine'n-nevm, de"*** dedi.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bunu Ebu Mahzûre'ye öğrettiğine göre, bu, Abdullah b. Zeyd'in hadisinde zikredilenlere bir ziyade (bir fazlalık) demektir ve bunun gereğinin yerine getirilmesi gerekir.

Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı da ondan sonra bunun gereğini yerine getirmiştir:

٨١١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلاَنَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قَالَ: كَانَ فِي الأَذَانِ الأَوَّلِ بَعْدَ الْفَلاَحِ: «الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ».

811- … İbn Ömer şöyle demiştir: Birinci ezanda hayye ale'l-felâh'dan sonra "es-salâtu hayrun mine'n-nevm, es-salâtu hayrun mine'n-nevm" deniliyordu.

٨١٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ. ح

387 Ebu Davud, Salat, 28; Nesâî, Ezan, 6, 15; İbn Mâce, Ezan, 1, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 408, 409, IV, 43.

812- Bize Ali b. Şeybe tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Yahya tahdis edip dedi ki: Bize Huşeym bildirdi, H.

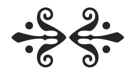
٨١٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ عَنْ أَبِي عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ التَّثْوِيبُ فِي صَلاَةِ الْغَدَاةِ إِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ: حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ، قَالَ: الصَّلاَةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ، مَرَّتَيْنِ.

813- Yine bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Amr b. Avn tahdis edip dedi ki: Bize Huşeym, Ebu Avn'dan bildirdi. O Muhammed b. Sîrîn'den, o Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Sabah namazında tesvib, müezzinin: "Hayye ale'l-felâh" dedikten sonra iki defa: "es-Salâtu hayrun mine'n-nevm" demesi şeklinde idi.

***

İşte İbn Ömer *radıyallahu anh* ile Enes *radıyallahu anh*, bu ifadelerin müezzinin sabah ezanını okurken söylediği ifadelerden olduğunu haber vermektedirler.

Böylelikle zikrettiğimiz husus da sabit olmaktadır. Bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

٤- بَابُ التَّأْذِينِ لِلْفَجْرِ، أَيُّ وَقْتٍ هُوَ، بَعْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ أَوْ قَبْلَ ذَلِكَ؟

4- SABAH EZANININ VAKTİ TAN YERİNİN AĞARMASINDAN SONRA MIDIR YOKSA BUNDAN ÖNCE MİDİR?

٨١٤- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ بِلاَلًا يُنَادِي بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا، حَتَّى يُنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ». قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى لاَ يُنَادِي حَتَّى يُقَالَ لَهُ: أَصْبَحْتَ أَصْبَحْتَ.

814- … İbn Şihâb'dan, o Salim'den, o babasından (İbn Ömer)'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz ki Bilâl, henüz gece bitmeden ezan okur. Bu sebeple İbn Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yemeye, içmeye devam edin."***

İbn Şihab dedi ki: İbn Ümmi Mektûm gözleri görmeyen bir adamdı. Ona, sabah oldu, sabah oldu, denilmedikçe ezan okumazdı.[388]

٨١٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، وَلَمْ يَذْكُرْ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما.

815- … *ez-Zührî*'den, o Salim'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti, ancak İbn Ömer *radıyallahu anh*'ı zikretmedi.

388 Buhârî, Ezan, 11, 12, 13; Tirmizî, Mevakit, 35; Nesâî, Ezan, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 9, 57, 73, 79, 107.

٨١٦- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

816- … İbn Şihab, Salim'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

٨١٧- حَدَّثَنَا يَزِيدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي سَلَمَةَ عَنِ الزُّهْرِيِّ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

817- … Bize Abdulaziz b. Abdullah b. Ebi Seleme, ez-Zührî'den tahdis etti ve hadisi senediyle aynen zikretti.

٨١٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، قَالَ: أَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ: قَالَ سَالِمُ بْنُ عَبْدِ اللهِ: سَمِعْتُ عَبْدَ اللهِ يَقُولُ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ بِلاَلًا يُنَادِي بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ».

818-... ez-Zührî şöyle demiştir: Salim b. Abdullah dedi ki: Ben Abdullah'ı şöyle derken dinledim: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz Bilâl henüz gece iken ezan okur. Bu sebeple İbn Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyin, için."***

٨١٩- حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَنْصُورٍ الْبَالِسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

819- … ez-Zührî'den, o Salim'den, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

٨٢٠- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ ابْنِ دِينَارٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

820- … Abdullah b. Dinar'dan, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

٨٢١- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

821- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb'in haber verdiğine göre, Malik kendisine Abdullah b. Dinar'dan tahdis etmiş ve hadisi senediyle aynen zikretmiştir.

٨٢٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ وَشُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ دِينَارٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: «حَتَّى يُنَادِيَ بِلاَلٌ أَوْ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ». شَكَّ شُعْبَةُ.

822- Bize Ali b. Şeybe tahdis edip dedi ki: Bize Ravh b. Ubâde tahdis edip dedi ki: Bize Malik ve Şube, Abdullah b. Dinar'dan tahdis ettiler ve hadisi senediyle aynen zikretti. Şu kadar var ki o rivayetinde: ***"Bilâl yahut İbn Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar,"*** demiştir. Şüphe eden Şube'dir.

٨٢٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، وَلَمْ يَشُكَّ.قَالَتْ: وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا إِلَّا مِقْدَارُ مَا يَنْزِلُ هَذَا وَيَصْعَدُ هَذَا.

823- … el-Kasım'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiş ve şüphe belirten ifade kullanmamıştır.

Âişe: İkisinin ezanı arasında ancak birisinin inip diğerinin çıkacağı kadarlık bir süre vardı, demiştir."[389]

٨٢٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: سَمِعْتُ خُبَيْبَ ابْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ يُحَدِّثُ عَنْ عَمَّتِهِ أُنَيْسَةَ أَنَّ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ بِلاَلًا أَوْ ابْنَ أُمِّ مَكْتُومٍ يُنَادِي بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يُنَادِيَ بِلاَلٌ أَوْ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ».

389 Nesâî, Ezan, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 433.

فَكَانَ إِذَا نَزَلَ هَذَا، وَأَرَادَ هَذَا أَنْ يَصْعَدَ، تَعَلَّقُوا بِهِ وَقَالُوا: كَمَا أَنْتَ حَتَّى نَتَسَحَّرَ.

824- … Bize Şube tahdis edip dedi ki: Ben Hubeyb b. Abdurrahman'ı halası Uneyse'den tahdis ederken dinledim. Buna göre Allah'ın Rasûlü *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Bilâl yahut İbn Ümmi Mektûm geceleyin ezan okur. Bu sebeple Bilâl yahut İbn Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyin ve için."***

Bunlardan biri inip diğeri çıkmak istediğinde, ona (tan yerinin ağarmamış olduğunu hatırlatarak): Olduğun yerde dur ki sahur yemeğini yiyelim,[390] derlerdi.

٨٢٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ وَزَادُوا: كَانَتْ قَدْ حَجَّتْ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا إِلَّا مِقْدَارُ مَا يَصْعَدُ هَذَا وَيَنْزِلُ هَذَا.

825- Bize İbn Merzuk tahdis ederek dedi ki: Bize Vehb tahdis ederek dedi ki: Bize Şube tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti. Ayrıca bunlar: "(Uneyse) Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte hac yapmıştı. İkisi(nin ezanları) arasında ancak birinin çıkıp diğerinin ineceği kadar bir süre vardı," ibaresini eklemişlerdir.

٨٢٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنْ مَنْصُورِ ابْنِ زَاذَانَ، عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَمَّتِهِ أُنَيْسَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ ابْنَ أُمِّ مَكْتُومٍ يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا نِدَاءَ بِلَالٍ».

826- … Hubeyb b. Abdurrahman'dan, o halası Uneyse'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz İbn Ümmi Mektûm geceleyin ezan okur. Bu sebeple Bilâl'in ezanını işiteceğiniz vakte kadar yiyin, için."***

---

390 Bu anlam, *Emani'l-Ahbar*, II, 234'de belirtildiğine göre, el-Aynî nüshasındaki şekle göredir. Tercüme'ye esas aldığımız baskıda ise… ki sahur yemeği yiyesin" şeklindedir. (Çeviren).

٨٢٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: سَمِعْتُ سَوَادَةَ الْقُشَيْرِيَّ - وَكَانَ إِمَامَهُمْ - قَالَ: سَمِعْتُ سَمُرَةَ بْنَ جُنْدُبٍ يَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَغُرَّنَّكُمْ نِدَاءُ بِلاَلٍ، وَلاَ هَذَا الْبَيَاضُ، حَتَّى يَبْدُوَ الْفَجْرُ، وَيَنْفَجِرَ الْفَجْرُ».

827- … Bize Şube tahdis ederek dedi ki: Ben Sevâde el-Kuşeyrî'yi -ki onların (Kuşeyrlilerin) imamı idi- şöyle derken işittim: Semura b. Cündüb'ü şöyle derken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Ne Bilâl'in ezanı, ne de şu (dikey) beyazlık (aydınlık) sizi aldatsın. Fecir görününceye ve fecir aydınlanıncaya kadar (yemenize içmenize devam edin)."***[391]

٨٢٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَوَادَةَ الْقُشَيْرِيِّ، عَنْ سَمُرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

828- … Bize Şube, Sevâde el-Kuşeyri'den tahdis etti, o Semura'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazıları sabah namazı için, vaktinin girişinden önce ezan okunur, demiş ve bu hususta bu rivayetleri delil göstermişlerdir. Bu kanaate sahip olanlardan birisi de Ebu Yusuf'dur. -Allah'ın rahmeti üzerine olsun.-

Başkaları da bu hususta onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Diğer namazlar için ancak vakitlerinin girişinden sonra ezan okunduğu gibi, sabah için de vakti girmeden önce ezan okunmamalıdır.

Bu hususta: Bilâl'in geceleyin okuduğu ezan namaz için değildi, diyerek karşı çıkmışlar ve hususta şu rivayetleri zikretmişlerdir:

391 Müslim, Sıyam, 44; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 22.

٨٢٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ وَأَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ قَالاَ:حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، وَاللَّفْظُ لِابْنِ مَعْبَدٍ. ح

829- Bize Ali b. Mabed ve Ebu Bişr er-Rakkî tahdis ederek dediler ki: Bize Şucâ' b. el-Velid -lafız İbn Mabed'e ait olmak üzere- tahdis etti, H.

٨٣٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ. ح

830- Yine bize Muhammed b. Amr b. Yunus tahdis edip dedi ki: Bize Esbat b. Muhammed tahdis etti, H.

٨٣١- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ. ح

831- Yine bize Nasr b. Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Nuaym tahdis edip dedi ki: Bize İbnu'l-Mubarek tahdis etti, H.

٨٣٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرٌ، عَنْ سُلَيْمَانَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَمْنَعَنَّ أَحَدَكُمْ أَذَانُ بِلاَلٍ مِنْ سُحُورِهِ، فَإِنَّهُ يُنَادِي، أَوْ يُؤَذِّنُ، لِيَرْجِعَ غَائِبُكُمْ، وَلِيَنْتَبِهَ نَائِمُكُمْ». وَقَالَ: «لَيْسَ الْفَجْرُ أَوْ الصُّبْحُ هَكَذَا وَهَكَذَا». وَجَمَعَ أُصْبُعَيْهِ وَفَرَّقَهُمَا.

832- Ayrıca bize Fehd tahdis edip dedi ki… Ebu Osman en-Nehdî'den, onun Abdullah b. Mesud'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Bilâl'in ezan okuması hiçbirinizi sahuruna devam etmekten alıkoymasın. Çünkü o, sizden gaib olanın (teheccüd ibadetinde bulunanın) geri dönmesi ve uyuyanınızın uyanması için nida eder -yahut ezan okur-."***

Allah Rasulü ayrıca: ***"Fecir yahut sabah böyle ve böyle değildir,"*** deyip parmaklarını yan yana getirip ayırdı.

***

Sadece Zuheyr'in rivayet ettiği (832 numaralı) hadiste "ve Zuheyr elini kaldırıp indirdi, böyle oluncaya kadar dedi, yahutta Zuheyr iki elini enine doğru uzattı" denilmektedir.[392]

Böylece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem,* Bilâl'in o ezanı, uyuyanın uyanması, gaibin (teheccüde kalkmış olanın) dönmesi için okuduğunu yoksa sabahın farz namazı için okumadığını haber vermiş bulunmaktadır.

İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan da şu rivayet gelmiştir:

٨٣٣- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ. ح

833- Bize Yezid b. Sinan tahdis edip dedi ki: Bize Musa b. İsmail tahdis edip dedi ki: Bize Hammad b. Seleme tahdis etti, H.

٨٣٤- وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما أَنَّ بِلاَلًا أَذَّنَ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَرْجِعَ فَنَادَى: «أَلاَ إِنَّ الْعَبْدَ قَدْ نَامَ» فَرَجَعَ فَنَادَى: أَلاَ إِنَّ الْعَبْدَ قَدْ نَامَ.

834- Yine bize Muhammed b. Huzeyme tahdis edip dedi ki: Bize Haccac tahdis edip dedi ki: Bize Hammad, Eyyub'dan, o Nâfi''den, onun İbn Ömer *radıyallahu anh'dan* tahdis ettiğine göre, Bilâl tan yerinin ağarmasından önce ezan okudu. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ona geri dönmesini ve ***"Haberiniz olsun ki, kul uyuya kaldı"*** diye seslenmesini emretti.[393] O da geri dönüp: "Haberiniz olsun ki, kul uyuya kaldı," diye nida etti.[394]

***

392 Buhârî, Ezan, 13; Müslim, Sıyam, 39; Ebu Davud, Savm, 18; Nesâî, Ezan, 11.

393 Tercüme *Emani'l-Ahbar*, II, 238'deki açıklamalar ile biraz sonra merhum müellifin açıklamaları göz önünde bulundurularak bu şekilde yapılmıştır. (Çeviren).

394 Ebu Davud, Salat, 40; Tirmizî, Salat, 35 [Rivayetin Ebu Davud'daki şekli de bizim -basılı nüshalardaki ibareye uymayarak- yaptığımız tercümenin bu şekilde olması gerektiğini göstermektedir. Çünkü Ebu Davud'daki ifadeler de aynen tercümede yansıttığımız şekildedir. -Çeviren-].

İşte İbn Ömer *radıyallahu anh* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sözünü ettiğimiz rivayeti zikretmektedir. O da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Şüphesiz Bilâl geceleyin ezan okumaktadır. Bu sebeple İbn Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yemenize içmenize devam edin"*** dediğini rivayet edenlerden birisidir.

Bununla Bilâl'in fecrin doğuşundan önce ezan okumasının namazdan başka bir maksatla olduğu için mübah olduğu ve sabah namazından önce okuyup Peygamber'in kabul etmediği ezan okumasının ise, namaz (sabah namazı) için olduğu ispatlanmış olmaktadır.

Yine İbn Ömer *radıyallahu anh* kanalıyla Hafsa *radıyallahu anhâ*'dan şu rivayet gelmiştir:

٨٣٥- حَدَّثَنَا يُونُس، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ الْجَزَرِيِّ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما عَنْ حَفْصَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا بِنْتِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ بِالْفَجْرِ قَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْ الْفَجْرِ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ وَحَرُمَ الطَّعَامُ، وَكَانَ لاَ يُؤَذِّنُ حَتَّى يُصْبِحَ.

835- … Nâfi''den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan, onun Ömer b. el-Hattab'ın kızı Hafsa *radıyallahu anhâ*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* müezzin fecir (sabah) için ezan okuduğunda kalkar, sabahın iki (sünnet) rekatını kılar, sonra mescide giderdi. O vakit artık (oruç tutanlar için) yemek yemek haram olurdu. Sabah oluncaya kadar da ezan okumazdı.[395]

***

İşte İbn Ömer *radıyallahu anh*, Hafsa *radıyallahu anhâ*'dan sabah namazı için ancak fecrin doğuşundan sonra ezan okuduklarını haber vermektedir.

Yine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Bilâl'e geri dönüp: ***"Haberiniz olsun ki kul uykuya daldı"*** diye seslenmesini emretmiş olması, onların adetleri gereği tan yeri (fecir) ağarmadan önce (okunan) ezan olarak değerlendirmediklerini göstermektedir.

395 Buhârî, Ezan, 12; Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 87; Tirmizî, Salat, 203; Nesâî, Salat, 39; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 284.

Eğer onlar bunu bir ezan gibi kabul etmiş olsalardı, ayrıca bir başka ezana ihtiyaçları olmazdı. Allah-u a'lem bize göre bu ezandan maksat, onlara gecenin devam etmekte olduğunu öğretmekti. Böylelikle onlardan gece namazı kılmak isteyen kimse kalkıp namaz kılsın ve oruç tutacak olan da oruçlu için yasak olan şeylerden kendisini alıkoymasın.

Bilâl'in, görmesi zayıf olduğundan dolayı fecir henüz doğmamış olduğu halde fecrin doğduğunu zannettiği bir zamanda ezan okuması ihtimali de vardır.

Buna delil:

٨٣٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِشْكَابَ. ح

836- Bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Ahmed b. İşkâb tahdis etti, H.

٨٣٧- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شِهَابُ بْنُ عَبَّادٍ الْعَبْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بِشْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ يَغُرَّنَّكُمْ أَذَانُ بِلاَلٍ فَإِنَّ فِي بَصَرِهِ شَيْئًا».

837- … Said b. Ebi Arûbe'den, o Katade'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Bilâl'in ezan okuması sizi aldatmasın. Çünkü onun görmesi pek iyi değildir."***

***

İşte bu, Bilâl'in sabah için ezan okumak istediği halde gözlerinin zayıflığı dolayısıyla isabet ettiremediğini göstermektedir.

Bundan dolayı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashaba onun ezanına göre amel etmemelerini emretti. Çünkü gözleri zayıf olduğundan, bu hususta hataya düşmesi onun alışılmış bir hali idi.

٨٣٨- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَسْوَدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ سُلَيْمَانَ عَنِ ابْنِ عُثْمَانَ، أَنَّهُ حَدَّثَهُ عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ عَنْ أَبِي

ذَرٍّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِبِلاَلٍ: «إِنَّكَ تُؤَذِّنُ إِذَا كَانَ الْفَجْرُ سَاطِعًا، وَلَيْسَ ذَلِكَ الصُّبْحَ، إِنَّمَا الصُّبْحُ هَكَذَا مُعْتَرِضًا».

838- … Adiy b. Hatim'den, o Ebu Zerr'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Bilâl'e: ***"Sen fecr (i kâzib) dikine doğru (aydınlık) yükselince ezan okuyorsun. Oysa sabah bu değildir. Asıl sabah şu şekilde eninedir"*** buyurdu.

***

Böylelikle Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu rivayette görüldüğü gibi, ona, fecir olduğunu zannettiğinin (yalancı fecrin) doğuşu ile ezan okuduğunu, oysa bunun gerçekte fecir olmadığını haber vermektedir.

Biz Âişe (r.anha)'dan şunu rivayet etmiştik: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz Bilâl henüz gece iken ezan okuyor. Bu sebeple sizler İbn Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yiyin, için."***

Âişe şöyle demiştir: Her ikisinin ezanı arasında ise ancak birinin çıkıp ötekinin inmesi kadar bir süre vardı.

Her ikisinin okuduğu ezan arasında zikrettiğimiz kadar yakın bir süre bulunduğuna göre, onların aynı vakitte ezan okumak maksadında oldukları ispatlanmaktadır ki, bu da fecrin doğuşudur. Ancak Bilâl görmesindeki bozukluk dolayısıyla vaktin girdiğini tam olarak bilemiyordu. İbn Ümmi Mektûm ise vaktin girdiğini biliyordu. Çünkü o, bir topluluk kendisine "sabah oldu, sabah oldu" demedikçe ezan okumazdı.

Diğer taraftan Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatından sonrası ile ilgili şu rivayet nakledilmiştir:

٨٣٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الأَسْوَدِ قَالَ: قُلْت يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، مَتَى تُوتِرِينَ؟ قَالَتْ: إِذَا أَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ. قَالَ الأَسْوَدُ: وَإِنَّمَا كَانُوا يُؤَذِّنُونَ بَعْدَ الصُّبْحِ.

839- … Ebu İshaktan, onun Esved'den rivayet ettiğine göre, Esved şöyle

demiştir: Ey mü'minlerin annesi! Ne zaman vitir namazı kılıyorsun, dedim. O: "Müezzin ezan okuduğu vakit" diye cevap verdi.

el-Esved dedi ki: Onlar ancak sabahtan sonra ezan okurlardı.

***

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mescidinde okudukları ezan da böyledir. Çünkü el-Esved'in, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan hadis dinlemesi Medine'de olmuştu. O da Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den kendisinden naklettiğimiz bu rivayeti işitmiştir. Âişe de, onların fecirden önce ezan okumayı terk etmelerine karşı çıkmadığı gibi, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı içinde ondan başka bir kimse de tepki göstermemiştir.

İşte bu da Bilâl'in bu ezanından maksadının sabah ezanı olduğunu, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de "İbn Ümmi Mektûm ezan okuyuncaya kadar yemeye, içemeye devam edin" diye buyurmasının da ancak fecrin doğuşunu tam olarak bilmek için olduğunu göstermektedir.

Durum, bu rivayetlerde gösterdiğimiz şekilde geldiğine göre ve Hafsa *radıyallahu anhâ*'nın rivayet ettiği hadiste de, onların tan yeri ağarmadıkça ezan okumadıkları belirtildiğine göre, Ebu Yusuf'un benimsediği görüş çürütülmüş olmaktadır.

Eğer bunun bir başka anlamı varsa ve onlar fecirden önce bu anlamı kastederek ezan okumuşlarsa, şüphesiz İbn Mesud'un Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği hadis, bu ezan okumanın namazdan başka bir maksada yönelik olduğunu açıklamaktadır.

Tan yerinin ağarmasından sonra İbn Ümmi Mektûm'un ezan okuyuşunda, bu ezanı o vaktin namazı için okuduğuna delil bulunmaktadır.

Eğer bu vakit, o namazın ezanının okunacağı zaman olmasaydı, bu vakitte ezan okunmasına müsaade edilmezdi.

Buna müsaade edildiğine göre, bu vaktin ezan vakti olduğu sabit olmakta ve Bilâl'in okuduğu ezanın belirttiğimiz husustan dolayı okunma ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Diğer taraftan bizler, bu iki görüş arasından doğru görüşü ortaya çıkartabilmek için aklî düşünme yoluyla kıyasa başvurduk.

Sabah namazı dışındaki diğer namazlar için vakitleri girmedikçe ezan okunmadığını gördük.

Ancak sabah namazı hakkında görüş ayrılığına düşerek bazıları: Sabah namazı için vakti girmeden ezan okunur, demiş,

Başkaları: Hayır, vakti girdikten sonra ezan okunur, demişlerdir.

Açıkladığımız şekilde aklî düşünme (kıyas), sabah için okunan ezanın da, diğer namazlar için okunan ezan gibi olmasını gerektirmektedir. Diğer namazlar için ezan, vakitlerinin girişinden sonra söz konusu olduğuna göre, sabah ezanında da durumun böyle olması gerekir.

İşte düşünme (kıyas) bunu gerektirmektedir ve bu, Ebu Hanife *radıyallahu anh* ile Muhammed'in ve Süfyan es-Sevrî'nin de görüşüdür.

٨٤٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عِمْرَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، قَالَ: سَمِعْتُ سُفْيَانَ بْنَ سَعِيدٍ، وَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: إِنِّي أُؤَذِّنُ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ لِأَكُونَ أَوَّلَ مَنْ يَقْرَعُ بَابَ السَّمَاءِ بِالنِّدَاءِ. فَقَالَ سُفْيَانُ: لاَ، حَتَّى يَنْفَجِرَ الْفَجْرُ.

840- Bana İbn Ebi İmran tahdis ederek dedi ki: Bize Ali b. el-Ca'd tahdis ederek dedi ki: Ben Süfyan b. Said'e bir adamın: Ben, ezan ile semanın kapısını çalan ilk kişi ben olayım diye, tan yeri ağarmadan ezan okuyorum deyince, Süfyan'ın ona: Hayır, tan yeri aydınlanmadıkça okuma, diye cevap verdiğini işittim.

***

Alkame'den de bu kabilden bir rivayet nakledilmiştir:

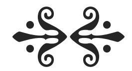
٨٤١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ الأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: شَيَّعْنَا عَلْقَمَةَ إِلَى مَكَّةَ، فَخَرَجَ بِلَيْلٍ فَسَمِعَ مُؤَذِّنًا يُؤَذِّنُ بِلَيْلٍ فَقَالَ: أَمَّا هَذَا فَقَدْ خَالَفَ سُنَّةَ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَوْ كَانَ نَائِمًا كَانَ خَيْرًا لَهُ فَإِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ، أَذَّنَ.

841- … İbrahim şöyle demiştir: Biz Alkame'yi Mekke'ye uğurladık.

Geceleyin yola çıktı. Gece bir müezzinin ezan okuduğunu işitince “Bu kişi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabının sünnetine muhalefet ediyor. Eğer uyuyor olsaydı onun için daha hayırlı olurdu. Ancak tan yeri ağarınca ezan okuyabilir,” dedi.

***

Böylelikle Alkame, tan yerinin ağarmasından önce ezan okumanın, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’in ashabının sünnetine muhalif olduğunu haber vermektedir.

٥- بَابُ الرَّجُلَيْنِ يُؤَذِّنُ أَحَدُهُمَا وَيُقِيمُ الْآخَرُ

5- İKİ KİŞİDEN BİRİ EZAN OKUYUP DİĞERİ KAMET GETİREBİLİR Mİ?

٨٤٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ زِيَادِ بْنِ أَنْعُمٍ، عَنْ زِيَادِ بْنِ نُعَيْمٍ، أَنَّهُ سَمِعَ زِيَادَ بْنَ الْحَارِثِ الصُّدَائِيَّ قَالَ: أَتَيْت رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمَّا كَانَ أَوَّلُ الصُّبْحِ أَمَرَنِي فَأَذَّنْت، ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ فَجَاءَ بِلَالٌ لِيُقِيمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: « إِنَّ أَخَا صُدَاءٍ أَذَّنَ، وَمَنْ أَذَّنَ فَهُوَ يُقِيمُ».

842- … Ziyad b. Nuaym'den rivayete göre, o Ziyad b. el-Haris es-Sudâî'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna vardım. Sabahın ilk vaktinde bana verdiği emir üzerine ezan okudum. Sonra namaz kılmak için kalktı. Bilâl kamet getirmek üzere geldi. Ancak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Sudâlıların kardeşi ezanı okudu. Kim ezan okursa, o kamet getirir,"*** buyurdu.[396]

٨٤٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ عَنْ سُفْيَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَانِ ابْنُ زِيَادٍ عَنْ زِيَادِ بْنِ نُعَيْمٍ عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الْحَارِثِ الصُّدَائِيِّ عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم مِثْلَهُ .

843- … Ziyad b. Nuaym'den, o Abdullah b. el-Haris es-Sudâî'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aynısını rivayet etmiştir.

396 Ebu Davud, Salat, 30; Tirmizî, Salat, 32; İbn Mâce, Ezan, 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 169.

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazıları bu hadis doğrultusunda görüş belirterek şöyle demişlerdir: Namaz için ezan okuyandan başkasının kamet getirmemesi gerekir.

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet etmiş ve: Namaz için ezan okuyandan başkasının kamet getirmesinde bir sakınca yoktur, demişler ve bu hususta şunu delil göstermişlerdir:

٨٤٤- حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعَلَّى بْنُ مَنْصُورٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ أَبِي الْعُمَيْسِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ أَنَّهُ حِينَ أُرِيَ الأَذَانَ أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلاَلًا فَأَذَّنَ، ثُمَّ أَمَرَ عَبْدَ اللهِ فَأَقَامَ.

844- … Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'in babasından (Muhammed b. Abdullah'tan), onun dedesinden (Abdullah b. Zeyd'den) rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Zeyd ezanı rüyasında görünce, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Bilâl'e emretti, o da ezan okudu, sonra da Abdullah'a emir verdi, o da kamet getirdi.

٨٤٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ الأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ حَرْبٍ، عَنْ أَبِي الْعُمَيْسِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: أَتَيْت النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَخْبَرْتُهُ كَيْفَ رَأَيْت الأَذَانَ فَقَالَ: «أَلْقِهِنَّ عَلَى بِلاَلٍ، فَإِنَّهُ أَنْدَى صَوْتًا مِنْك». فَلَمَّا أَذَّنَ بِلاَلٌ نَدِمَ عَبْدُ اللهِ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ يُقِيمَ.

845- … Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Zeyd'den, o babasından, o dedesinden, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna giderek ona, rüyamda ezanı nasıl gördüğümü haber verince, o bana: ***"O sözleri Bilâl'e öğret. Çünkü onun sesi seninkinden daha yüksektir,"*** dedi. Ancak Bilâl ezan okuyunca Abdullah pişman oldu, bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de kendisine kamet getirmesini emretti.[397]

***

397 Ebu Davud, Salat, 30.

Bu iki hadis birbiriyle çelişince, bizler de iki görüşten doğru olan görüşü tesbit etmek maksadı ile bu konunun hükmünü aklî düşünme (kıyas) yolu ile araştırmak istedik.

Bu hususu inceledik. İki ayrı adamın aynı ezanı okuyarak, onların her birisinin ezanın bir kısmını okumamasının, ittifakla kabul edilen esas olduğunu gördük.

Ezanın ve kametin de böyle olma ihtimalinin bulunduğunu, dolayısıyla her ikisini aynı kişinin yerine getirmesinin gerekli olabileceğini gördük.

Bununla birlikte, bunların birbirinden ayrı iki şey gibi olmaları ihtimali de vardır. Dolayısıyla onların her birisini başlı başına bir kişinin üstlenmesinde bir sakınca olmayabilir.

Bunun için bu konuyu inceledik. Namazın, namazdan önce ezan ile namaza çağırmak ve namaz için kamet getirmek gibi vakit namazlarında birtakım sebeplerinin bulunduğunu gördük.

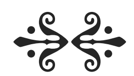
Cuma namazından önce de mutlaka hutbenin okunması gerektiğini gördük. Dolayısıyla namaz kapsamında hutbe de vardır. Bir kimse eğer hutbesiz Cuma namazı kılar ve namazdan önce hutbe okunmamış olursa, namazının batıl olduğunu gördük.

İmamın da, hutbe verenin kendisi olması gerektiğini gördük. Çünkü bunların her biri diğerini kapsamakta, ondan ayrı görülmemektedir.

Her ikisi de kaçınılmaz olduğundan, bunların her ikisini aynı kişinin yerine getirmesi gerekmektedir.

Yine kametin de namazın sebeplerinden olduğunu gördük. İmamdan başkasının kamet getirmesinde bir sakınca olmadığı hususunda da icmâ' edilmiştir. Kametin namazdan sayılması ezana göre daha yakın bir ihtimal olduğuna göre, kameti imamdan başkası getirebileceği gibi, ezan okuyandan başkasının da kamet getirmesinde bir sakınca görülmemelidir.

İşte aklî düşünme (kıyas) böyledir. Bu aynı zamanda, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

٦- بَابُ مَا يُسْتَحَبُّ لِلرَّجُلِ أَنْ يَقُولَهُ إِذَا سَمِعَ الْأَذَانَ

6- EZANI DUYAN KİMSENİN SÖYLEMESİ MÜSTEHAB OLAN SÖZLER

٨٤٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكٌ وَيُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ اللَّيْثِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا سَمِعْتُمْ الْمُؤَذِّنَ -وَفِي حَدِيثِ مَالِكٍ: النِّدَاءَ- فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ». وَفِي حَدِيثِ مَالِكٍ: «مَا يَقُولُ الْمُؤَذِّنُ».

846- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb bildirdi, dedi ki: Bana Malik ve Yunus, İbn Şihab'dan haber verdiler. O, Ata b. Yezid el-Leysî'den, o Ebu Said el-Hudrî'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***Müezzini*** -Malik'in rivayetinde ***nidâ'yı (ezanı)*** şeklindedir- ***işittiğiniz takdirde, siz de onun söylediği gibi söyleyin."*** -Yine Malik'in rivayetinde ***"müezzinin söylediğini söyleyin"*** şeklindedir.-[398]

٨٤٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ عَنْ يُونُسَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

847- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Osman b. Ömer tahdis etti, o Yunus'tan hadisi aynen zikretti.

398 Hadis değişik yollarla ve senedlerle rivayet edilmiştir: Buhârî, Ezan, 7; Müslim, Salat, 10, 11; Tirmizî, Salat, 40, Menakıb, 1; Nesâî, Ezan, 33, 35, 36, 37; İbn Mâce, Ezan, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 120, II, 168, III, 6, 53, 90, IV, 92, 93, 95, 98, 100, VI, 9, 326…

٨٤٨- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ: أَنَا حَيْوَةُ، قَالَ: أَنَا كَعْبُ بْنُ عَلْقَمَةَ، أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ جُبَيْرٍ مَوْلَى نَافِعِ بْنِ عَمْرٍو الْقُرَشِيِّ يَقُولُ: أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللهِ بْنَ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ يَقُولُ: إِنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا سَمِعْتُمْ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ، ثُمَّ صَلُّوا عَلَيَّ فَإِنَّهُ مَنْ صَلَّى عَلَيَّ صَلاَةً صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ بِهَا عَشْرًا، ثُمَّ سَلُوا اللهَ تَعَالَى لِي الْوَسِيلَةَ، فَإِنَّهَا مَنْزِلٌ فِي الْجَنَّةِ لاَ يَنْبَغِي لِأَحَدٍ إِلَّا لِعَبْدٍ مِنْ عِبَادِ اللهِ، وَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَنَا هُوَ، فَمَنْ سَأَلَ اللهَ لِي الْوَسِيلَةَ، حَلَّتْ لَهُ الشَّفَاعَةُ».

848- … Ka'b b. Alkame'den rivayete göre, o Nâfi' b. Abdullah b. Amr el-Kuraşî'nin azadlısı Abdurrahman b. Cubeyr'i şöyle derken dinlemiştir: O (Abdurrahman), Abdullah b. Amr b. el-Âs'ı şöyle derken dinlemiştir: O da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinlemiştir: ***"Müezzinin ezan okuduğunu işittiğinizde siz de onun dediği gibi deyin, sonra bana salavât getirin. Çünkü her kim bana bir defa salât getirirse, ona karşılık Allah ona on defa salât getirir. Sonra benim için yüce Allah'tan el-Vesile'yi isteyin. O, cennette Allah'ın kullarından ancak birine verilecek bir makamdır. O kişinin de kendim olacağımı ümit ederim. Kim benim için el-Vesile'yi Allah'tan dilerse, ona şefaat(im) hak olur."***[399]

٨٤٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح

849- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Vehb tahdis edip dedi ki: Bize Şube tahdis etti, H.

٨٥٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، وَأَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالاَ:حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ أَبِي بِشْرٍ عَنْ أَبِي الْمَلِيحِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُتْبَةَ عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا سَمِعَ الْمُؤَذِّنَ يَقُولُ مِثْلَ مَا يَقُولُ، حَتَّى يَسْكُتَ.

850- … Yine bize İbn Ebi Davud ile Ahmed b. Davud tahdis ederek de-

399 846 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

diler ki: Bize Ebu'l-Velid tahdis edip dedi ki: Bize Şube, Ebu Bişr'den tahdis etti. O, Ebu'l-Melih'den, o, Abdullah b. Utbe'den, onun Ümmi Habibe'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, müezzinin ezan okuduğunu işittiğinde, müezzin susana kadar o da onun dediğinin aynısını söylerdi.

٨٥١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الأَنْصَارِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو اللَّيْثِيُّ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ مُعَاوِيَةَ فَأَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِذَا سَمِعْتُمْ الْمُؤَذِّنَ يُؤَذِّنُ فَقُولُوا مِثْلَ مَقَالَتِهِ» أَوْ كَمَا قَالَ.

851- … Muhammed b. Amr el-Leysî, babasından, o dedesinden, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Muaviye'nin yanında idik. Müezzin ezan okudu. Bunun üzerine Muaviye şöyle dedi: Ben Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***"Müezzinin ezan okuduğunu işittiğinizde, vakit onun söylediği sözlerin aynısını siz de söyleyin."*** Yahut buna benzer buyurdu.[400]

***

Ebû Ca'fer (et-Tahavi) dedi ki: Kimileri bu rivayetler doğrultusunda kanaat belirtmiş ve: Ezanı duyan kimsenin, ezanı bitirinceye kadar müezzinin söylediğini söylemesi gerekir, demişlerdir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Hayır, müezzinin "hayye ale's-salâh, hayye ale'l-felâh" sözlerini tekrarlamanın bir anlamı olmaz. Çünkü müezzin bu sözleri insanları namaza ve felâha davet etmek için söyler. Ezanı işiten ise bu sözleri insanları namaza davet etmek maksadıyla söyleyemez. O bunları ancak zikir cihetiyle söyleyebilir, bu sözler ise zikir kabilinden değildir. O halde bunun yerine Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den başka rivayetlerde nakledilmiş sözleri söylemesi gerekir ki, bu da "lâ havle velâ kuvvete illâ billah" sözüdür.

Bu konuda, bu görüş sahiplerinin lehine olan delillerden birisi de şu-

400 846 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

dur: Allah Rasulü'nün ***"Susuncaya kadar onun dediği gibi deyin"*** sözünün, ezanın başında söylediği tekbir ile Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna dair şehadeti söyleyip susuncaya kadarki sözlerinin aynısını söyleyin, anlamına gelme ihtimali vardır.

Böylelikle ***"Dediği gibi deyin"*** buyruğu ile kastedilen ifadeler, tekbir ve şehadet olur. Nitekim Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği hadiste bunun kastedildiğini görüyoruz.

٨٥٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الشَّافِعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ، عَنْ عَبَّادِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ. ح

852- … Abbâd b. İshak'dan, o İbn Şihâb'dan, H.

٨٥٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمُفَضَّلِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا تَشَهَّدَ الْمُؤَذِّنُ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ».

853- … Abdurrahman b. İshak'dan, o İbn Şihab'dan, o Said b. el-Müseyyeb'den, o Ebu Hureyre'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Hz. Peygamber'in şöyle dediğini rivayet etmektedir: ***"Müezzin teşehhüd getirdiğinde, siz de onun söylediğinin aynısını söyleyin."***[401]

***

Müezzin (hayye ale's-salâh…) dediğinde "lâ havle velâ kuvvete illâ billah" denileceğine ve bunun teşvik edildiğine dair Peygamber'den nakledilen rivayetlere gelince;

٨٥٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْقَرَوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرَ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ غَزِيَّةَ عَنْ خُبَيْبِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُم أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ

401 Nesâî, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*, 152, 153; İbn Mâce, Ezan, 4.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا قَالَ الْمُؤَذِّنُ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ فَقَالَ أَحَدُكُمْ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، ثُمَّ قَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، ثُمَّ قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ، فَقَالَ لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ قَالَ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ فَقَالَ: لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلَّا بِاللهِ، ثُمَّ قَالَ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ، فَقَالَ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ، ثُمَّ قَالَ: لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ فَقَالَ: لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ مِنْ قَلْبِهِ، دَخَلَ الْجَنَّةَ».

854- … Hafs b. Âsım'dan, o babası Âsım'dan, onun (Hafs'ın) dedesi Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anhum*'dan rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Müezzin: Allahu ekber, Allahu ekber dediğinde, sizden biriniz de: Allahu ekber, Allahu ekber derse, sonra müezzin: Eşhedu en lâ ilâhe illallah deyince, sizden biriniz; eşhedu en lâ ilâhe illallah derse, daha sonra müezzin, eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah deyince, biriniz: Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah derse, daha sonra müezzin: Hayye ale's-salâh deyince, biriniz de, lâ havle velâ kuvvete illâ billah derse, sonra müezzin: Hayye ale'l-felâh deyince, sizden biriniz, lâ havle velâ kuvvete illâ billah derse, arkasından müezzin: Allahu ekber, Allahu ekber deyince, sizden biriniz, Allahu ekber, Allahu ekber derse, daha sonra müezzin Lâ ilâhe illallah deyince, sizden biriniz, kalbinden: Lâ ilâhe illallah derse, cennete girer."***[402]

٨٥٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ شَرِيكٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حُسَيْنٍ عَنْ أَبِي رَافِعٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَمِعَ الْمُؤَذِّنَ قَالَ مِثْلَ مَا قَالَ وَإِذَا قَالَ: حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ قَالَ: «لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ».

855- … Ali b. Huseyn'den, o Ebu Râfi'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ezanı işittiğinde müezzinin de-

402 Müslim, Salat, 12; Beyhaki, *es-Sünenu'l-Kübra*, I, 408, 409.

diği gibi derdi. Müezzin, hayye ale's-salâh, hayye ale'l-felâh dediğinde Allah Rasulü: ***"lâ havle velâ kuvvete illâ billah"***, derdi.[403]

٨٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللهِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْقُرَشِيِّ عَنْ عِيسَى بْنِ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، قَالَ: كُنَّا عِنْدَ مُعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ، فَأَذَّنَ الْمُؤَذِّنُ فَقَالَ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ . فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ. فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ. فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، فَقَالَ مُعَاوِيَةُ: أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ حَتَّى بَلَغَ: حَيَّ عَلَى الصَّلاَةِ حَيَّ عَلَى الْفَلاَحِ. فَقَالَ: لاَ حَوْلَ وَلاَ قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

قَالَ يَحْيَى: وَحَدَّثَنِي رَجُلٌ أَنَّ مُعَاوِيَةَ لَمَّا قَالَ ذَلِكَ قَالَ: هَكَذَا سَمِعْنَا نَبِيَّكُمْ يَقُولُ.

856- … Yahya b. Ebi Kesir'den, o Muhammed b. İbrahim el-Kuraşî'den, o İsa b. Talha b. Ubeydullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Muaviye b. Ebi Süfyan'ın yanında idik. Müezzin ezan okuyup "Allahu ekber, Allahu ekber" deyince, Muaviye "Allahu ekber, Allahu ekber" dedi. Müezzin "Eşhedu en lâ ilâhe illallah" deyince, Muaviye de: Eşhedu en lâ ilâhe illallah dedi. Müezzin "Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah" dedi, Muaviye de: Eşhedu enne Muhammeden Rasûlullah dedi. Nihayet müezzin hayye ale's-salâh hayye ale'l-felâh'a gelince, Muaviye de: lâ havle velâ kuvvete illa billah, dedi.

(Ravilerden) Yahya (b. Ebi Kesir) dedi ki: Bir adamın da bana tahdis ettiğine göre, Muaviye bunu söyledikten sonra "İşte Peygamberinizin böyle söylediğini işittik" diye ekledi.[404]

٨٥٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ مُعَاوِيَةَ قَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

403 Nesâî, *Amelu'l-Yevmi ve'l-Leyle*, s. 156; Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, I, 313.
404 Buhârî, Cum'a, 23, Ezan, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 91, 92.

857- … Bize Muhammed b. Ömer babasından tahdis etti. Babasının, dedesinden rivayet ettiğine göre, Muaviye bunları söyledikten sonra: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* böyle demişti” diye eklemiştir.

٨٥٨- حَدَّثَنَا يُونُس بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَيْضًا يَعْنِي دَاوُد بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَلْقَمَةَ قَالَ: كُنْت جَالِسًا إِلَى جَنْبِ مُعَاوِيَةَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ ثُمَّ قَالَ مُعَاوِيَةُ: هَكَذَا سَمِعْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ.

858- … Abdullah b. Alkame şöyle demiştir: Muaviye’nin yanında oturuyordum. Sonra hadisi aynen zikretti ve şunları söyledi: Muaviye daha sonra: “Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’i böyle derken dinledim” dedi.

٨٥٩- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ يَحْيَى الأَنْصَارِيُّ أَنَّ عِيسَى بْنَ مُحَمَّدٍ أَخْبَرَهُ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ وَقَّاصٍ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

859- … İbn Cureyc şöyle demiştir: Bana Amr b. Yahya el-Ensari’nin haber verdiğine göre, İsa b. Muhammed kendisine Abdullah b. Vakkas’dan haber verip hadisi buna yakın zikretmiştir.

***

Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den, ezan esnasında bu sözleri söylediği gibi, söylenmesini emrettiği de rivayet edilmiştir:

٨٦٠- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ اللَّيْثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنِ الْحَكِيمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَنْ سَعْدٍ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ: وَأَنَا أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، رَضِيت بِاَللَّهِ رَبًّا وَبِالإِسْلاَمِ دِينًا غُفِرَ لَهُ ذَنْبُهُ».

حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

860- … Âmir b. Sa'd b. Ebi Vakkas'dan, o (babası) Sa'd'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Her kim müezzinin ezan okuduğunu işittikten sonra: Ben de Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, onun bir, tek ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in onun kulu ve Rasulü olduğuna şahitlik ederim. Rab olarak Allah'ı, din olarak İslamı beğenip seçtim, diyecek olursa günahı bağışlanır."***[405]

Bize Yunus b. Abdula'lâ tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Yusuf tahdis edip dedi ki: Bize el-Leys tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

٨٦١- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرِ بْنِ عُفَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنِ الْحَكِيمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ قَيْسٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ، وَزَادَ أَنَّهُ قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يَسْمَعُ الْمُؤَذِّنَ يَتَشَهَّدُ.

861- … Ubeydullah b. el-Mugire'den, o el-Hakîm b. Abdullah b. Kays'dan hadisi senediyle aynen zikretmiş ve onun: "Kim müezzinin şahadet lafızlarını okuduğunu işitirse … derse" ibaresini söylediğini eklemiştir.

٨٦٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النُّعْمَانِ السَّقَطِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْبَزَّارُ، عَنْ قَيْسِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ طَارِقِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَقُولُ إِذَا سَمِعَ النِّدَاءَ فَيُكَبِّرُ الْمُنَادِي فَيُكَبِّرُ ثُمَّ يَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، فَيَشْهَدُ عَلَى ذَلِكَ ثُمَّ يَقُولُ: اللَّهُمَّ أَعْطِ مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ، وَاجْعَلْ فِي عِلِّيِّينَ دَرَجَتَهُ وَفِي الْمُصْطَفِينَ مَحَبَّتَهُ، وَفِي الْمُقَرَّبِينَ دَارَهُ إِلَّا وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

862- … Abdullah b. Mesud'un rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu*

405 Müslim, Salat, 13; Ebu Davud, Salat, 36; Tirmizî, Salat, 42; Nesâî, Ezan, 38.

aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: ***"Bir Müslüman ezanı işitip müezzin Allahu ekber deyince, o da Allahu ekber derse, daha sonra Allah'tan başka hiçbir ilah olmadığına, Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahadet getirdiğinde, o da buna şahadet getirirse, sonra (ezanın bitiminden sonra): Allahumme âti Muhammeden el-vesîlete vec'al fi'l-ılliyyîne dereceteh ve fi'l-mustafîne mahabbeteh ve fi'l-mukarrabîne dâreh: Allah'ım! Muhammed'e Vesile'yi ver. Derecesini en yüceler arasına çıkar. Sevgisini en seçkinler, yurdunu en yakınlaştırılmışlar arasında kıl, diyecek olursa, mutlaka kıyamet gününde ona Peygamber*** *sallallahu aleyhi ve sellem****'in şefaati vacip olur."***[406]

٨٦٣- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ عَمْرٍو الدِّمَشْقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَيَّاشٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا سَمِعَ الْمُؤَذِّنَ قَالَ: «اللّٰهُمَّ رَبَّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلاَةِ الْقَائِمَةِ أَعْطِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ، وَابْعَثْهُ الْمَقَامَ الْمَحْمُودَ الَّذِي وَعَدْته».

863- … Câbir b. Abdullah şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* müezzinin ezan okuduğunu işittikten sonra: ***"Allahumme Rabbe hazihi'd-da'veti't-tâmmeh ve's-salâti'l-kâimeh âti seyyidenâ Muhammeden el-vesileh veb'ashu'l-makame'l-Mahmudellezî veadteh: Ey bu eksiksiz davetin ve kılınacak olan namazın Rabbi olan Allah'ım! Muhammed'e el-Vesile'yi ver ve onu, kendisine vaad ettiğin Makam-ı Mahmud'a eriştir,"*** derdi.[407]

٨٦٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ الطَّحَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ حَفْصَةَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ أُمِّهَا قَالَتْ: عَلَّمَتْنِي أُمُّ سَلَمَةَ، وَقَالَتْ: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا أُمَّ سَلَمَةَ إِذَا كَانَ عِنْدَ أَذَانِ الْمَغْرِبِ فَقُولِي اللّٰهُمَّ هَذَا عِنْدَ اسْتِقْبَالِ لَيْلِك وَاسْتِدْبَارِ نَهَارِك وَأَصْوَاتِ دُعَاتِك وَحُضُورِ صَلاَتِك اغْفِرْ لِي».

406 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, X, 1716.
407 Buhârî, Ezan, 8; Ebu Davud, Salat, 38; Tirmizî, Salat, 43.

864- … Ebu Bekir kızı Hafsa'nın rivayet ettiğine göre, annesi şöyle demiştir: Ümmü Seleme bana (şunu) öğretti. Ümmü Seleme de Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bana (şunu) öğretti deyip Allah Rasulü'nün şöyle buyurduğunu zikretti: ***"Ey Ümmü Seleme! Akşam ezanı okunduğunda şöyle de: Allahumme hâzâ 'inde istikbâli leylik vestidbâri nehârik ve esvâti du'âtik ve huduri salâtik iğfir lî: Allah'ım! İşte bu senin takdir ettiğin gecenin yaklaştığı, gündüzünün gittiği, sana davet edenlerin seslerinin yükseldiği, senin için kılınacak namazın vaktinin geldiği bir zamandır. İşte bu zamanda sen bana mağfiret et."***[408]

***

İşte bu rivayetler, Allah Rasulü'nün ezandan sonra söylediği sözlerin zikir türünden olduğuna delildir. Ezanın tümü "hayye ale's-salâh, hayye ale'l-felâh" dışında zikirdir, ancak bunlar bir çağrı, bir davettir.

O halde ezanın zikir olan bölümleri söylenirken, dinleyenin de onları söylemesi gerekir. Namaza davet olan lafızlarına gelince; onun dışında yapılacak bir zikir ondan daha faziletli olur ve söylenmesi daha uygundur.

Bazıları da: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"Müezzinin ezan okuduğunu işittiğinizde, siz de onun dediği gibi deyin"*** sözü vücub ifade eder, demiştir.

Ancak bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek bunun vücub değil, müstehablık ifade ettiğini söylemişlerdir.

Bu görüşü savunanların lehine olan delillerden biri şudur:

٨٦٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُعَاذِ بْنِ مُعَاذٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ، فَسَمِعَ مُنَادِيًا وَهُوَ يَقُولُ اللهُ أَكْبَرُ اللهُ أَكْبَرُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَلَى الْفِطْرَةِ». فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «خَرَجَ مِنَ النَّارِ». قَالَ: فَابْتَدَرْنَاهُ فَإِذَا

408 Ebu Davud, Salat, 38; Tirmizî, Daavat, 126.

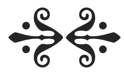
هُوَ صَاحِبُ مَاشِيَةٍ أَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ، فَنَادَى بِهَا.

865- … Alkame'nin rivayet ettiğine göre, Abdullah (b. Mesud) şöyle demiştir: Seferlerinden birisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte idik. Ezan okuyan birisinin "Allahu ekber, Allahu ekber" dediğini işitince, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de: "***Fıtrat üzere…"*** buyurdu. Müezzin: Eşhedu en lâ ilâhe illallah deyince, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: "***Ateşten çıktı***" dedi.

(Abdullah b. Mesud) dedi ki: Biz hemen onun kim olduğunu gidip görmek istedik. Onun koyunları olan birisi olduğunu ve namaz vakti girdiği için ezan okuduğunu gördük.[409]

***

İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* bir münadinin ezan okuduğunu işitmesine rağmen, onun ezanda söylediklerinden başka sözler söylemiştir. Bu da, Allah Rasulü'nün: "***Sizler müezzinin ezan okuduğunu işittiğiniz zaman onun dediğinin aynısını söyleyin"*** sözünün, vücub ifade etmek için olmadığını, müstehablık, hayra teşvik ve fazileti elde etmek için olduğunu göstermektedir. Nitekim insanlara namazın sonunda söylemelerini emretmiş olduğu dua ve benzeri şeyler de bu kabildendir.

409 Müslim, Salat, 9; Tirmizî, Siyer, 48; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 407, III, 132; Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, X, 115.

٧- بَابُ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ

7- NAMAZ VAKİTLERİ

٨٦٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَبِيعَةَ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَكِيمِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ سَهْلِ بْنِ حُنَيْفٍ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ

866- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Müemmel b. İsmail tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, Abdurrahman b. Abdullah b. Ebi Rebia'dan tahdis etti, o Hakîm b. Hakîm b. Abbâd b. Sehl b. Huneyf'den, o Nâfi' b. Cubeyr'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan nakletti;

٨٦٧- وَحَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ الْمَخْزُومِيِّ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

867- Yine bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb bildirerek dedi ki: Bana Yahya b. Abdullah b. Salim, Abdurrahman b. el-Haris el-Mahzumî'den haber verdi, o Nâfi' b. Cubeyr'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan;

٨٦٨- وحَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ عَيَّاشِ بْنِ رَبِيعَةَ عَنْ حَكِيمِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَّنِي

جَبْرَائِيلُ عليه السلام مَرَّتَيْنِ عِنْدَ بَابِ الْبَيْتِ فَصَلَّى بِيَ الظُّهْرَ حِينَ مَالَتِ الشَّمْسُ، وَصَلَّى بِيَ الْعَصْرَ حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ، وَصَلَّى بِيَ الْمَغْرِبَ حِينَ أَفْطَرَ الصَّائِمُ، وَصَلَّى بِيَ الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، وَصَلَّى بِيَ الْفَجْرَ حِينَ حُرِّمَ الطَّعَامُ وَالشَّرَابُ عَلَى الصَّائِمِ، وَصَلَّى بِيَ الظُّهْرَ مِنَ الْغَدِ حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَهُ، وَصَلَّى بِيَ الْعَصْرَ، حِينَ صَارَ ظِلُّ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلَيْهِ، وَصَلَّى بِيَ الْمَغْرِبَ حِينَ أَفْطَرَ الصَّائِمُ، وَصَلَّى بِيَ الْعِشَاءَ حِينَ مَضَى ثُلُثُ اللَّيْلِ، وَصَلَّى بِيَ الْغَدَاةَ عِنْدَمَا أَسْفَرَ، ثُمَّ الْتَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ الْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ هَذَا وَقْتُ الأَنْبِيَاءِ مِنْ قَبْلِكَ».

868- Yine bize Rabi' el-Müezzin tahdis edip dedi ki: Bize Esed tahdis edip dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebi'z-Zinâd tahdis etti, o Abdurrahman b. el-Haris b. Ayyaş b. Rabia'dan, o Hakîm b. Hakîm'den, o Nâfi' b. Cubeyr'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Cebrail aleyhisselam Beyt'in kapısının yanında bana iki defa imam oldu. Bana öğle namazını güneş (batıya doğru) meyledince kıldırdı. İkindi namazını da her şeyin gölgesi bir misli olunca kıldırdı. Akşam namazını oruçlunun orucunu açtığı zamanda kıldırdı. Yatsı namazını (batıdaki) şafak (kırmızılık) kaybolunca kıldırdı. Sabah namazını da oruç tutacak olan kimsenin yemek yiyip su içmesinin haram olduğu zaman kıldırdı. Ertesi gün öğle namazını bana her şeyin gölgesi bir misli olunca kıldırdı. İkindi namazını her şeyin gölgesi iki misli olunca kıldırdı. Akşam namazını oruçlunun orucunu açacağı zaman kıldırdı. Yatsı namazını gecenin üçte biri geçtikten sonra kıldırdı. Sabah namazını da ortalık aydınlanınca kıldırdı.***

Sonra bana dönerek: Ey Muhammed! İşte (her bir namaz için) vakit bu iki vaktin arasıdır ve bu aynı zamanda senden önceki nebilerin de (namazlarının) vaktidir, dedi."[410]

٨٦٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا بُكَيْر بْنُ الأَشَجِّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ سُوَيْدٍ السَّاعِدِيِّ،

410 Ebu Davud, Salat, 2; Tirmizî, Salat, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 333, 354.

سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَمَّنِي جِبْرَائِيلُ عليه السلام فِي الصَّلاَةِ، فَصَلَّى الظُّهْرَ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ، وَصَلَّى الْعَصْرَ حِينَ قَامَتْ قَائِمَةٌ وَصَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ، وَصَلَّى الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، وَصَلَّى الصُّبْحَ حِينَ طَلَعَ الْفَجْرُ.

ثُمَّ أَمَّنِي فِي الْيَوْمِ الثَّانِي فَصَلَّى الظُّهْرَ وَفَيْءُ كُلِّ شَيْءٍ مِثْلُهُ، وَصَلَّى الْعَصْرَ وَالْفَيْءُ قَامَتَانِ، وَصَلَّى الْمَغْرِبَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ، وَصَلَّى الْعِشَاءَ الآخِرَةَ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ الأَوَّلِ، وَصَلَّى الصُّبْحَ حِينَ كَادَتِ الشَّمْسُ أَنْ تَطْلُعَ، ثُمَّ قَالَ: الصَّلاَةُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ».

869- … Abdulmelik b. Said b. Suveyd es-Saidî'den rivayete göre, o Ebu Said el-Hudrî'yi şöyle derken dinlemiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Cebrail aleyhisselam namazda bana imam oldu. Öğle namazını güneş (batıya doğru) meyledince kıl(dır)dı. İkindiyi de bir kişinin ayaktaki gölgesi kendi misli olunca kıldırdı. Akşamı güneş batınca kıldırdı, yatsıyı (batıdaki) şafak kaybolunca kıldırdı. Sabahı da tan yeri ağarınca kıldırdı. Sonra ikinci gün bana imam oldu. Öğle namazını her şeyin gölgesi bir misli iken kıldırdı. İkindi namazını her şeyin gölgesi iki misli iken kıldırdı, akşamı güneş batınca kıldırdı. Yatsıyı ise gecenin ilk üçte birine kadar geciktirdi. Sabah namazını da güneşin doğmasına az kala kıldırdı. Sonra da: Namaz, bu iki vakit arasında kılınır, dedi."***

٨٧٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَالَ: ثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَضْلُ بْنُ مُوسَى الشَّيْبَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَذَا جِبْرَائِيلُ عليه السلام يُعَلِّمُكُمْ أَمْرَ دِينِكُمْ». ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ فِي الْعِشَاءِ الآخِرَةِ: «وَصَلَّاهَا فِي الْيَوْمِ الثَّانِي حِينَ ذَهَبَتْ سَاعَةٌ مِنَ اللَّيْلِ».

870- … Ebu Seleme'den, onun Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan riva-

yet ettiğine göre, o şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"İşte bu Cebrail aleyhisselam'dır. Size dininize dair hususları öğretiyor,"*** buyurdu.[411]

Sonra (hadisi aynen zikretmekle birlikte) yatsı namazı hakkında (Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu) söyledi: ***"Onu da ikinci gün gecenin bir kısmı geçtikten sonra kıldırdı."***

٨٧١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَامِدُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْحَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ثَوْرُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مُوسَى، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ نَبِيَّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ وَقْتِ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: «صَلِّ مَعِي». فَصَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ حِينَ تَطْلُعُ الْفَجْرُ ثُمَّ صَلَّى الظُّهْرَ حِينَ زَاغَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ فَيْءُ الإِنْسَانِ مِثْلَهُ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ، حِينَ وَجَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ قَبْلَ غَيْبُوبَةِ الشَّفَقِ، ثُمَّ صَلَّى الصُّبْحَ فَأَسْفَرَ ثُمَّ صَلَّى الظُّهْرَ حِينَ كَانَ فَيْءُ الإِنْسَانِ مِثْلَهُ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ حِينَ كَانَ فَيْءُ الإِنْسَانِ مِثْلَيْهِ ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ قَبْلَ غَيْبُوبَةِ الشَّفَقِ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: ثُلُثُ اللَّيْلِ وَقَالَ بَعْضُهُمْ: شَطْرُ اللَّيْلِ.

871- … Ata b. Ebi Rabah, Câbir b. Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir adam Allah'ın Peygamberi *sallallahu aleyhi ve sellem*'e namazın vaktine dair soru sordu. Allah Rasulü: ***"Benimle namaz kıl"*** dedi. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazını tan yeri ağarınca kıldı. Öğleyi güneş batıya kayınca kıldı, ikindiyi insanın gölgesi bir misli olunca kıldı. Akşamı güneş batınca kıldı. Yatsıyı şafak (batıdaki kırmızılık) tam kaybolmadan kıldı. Sabahı ortalık aydınlanınca kıldı. Öğleyi insanın gölgesi bir misli olunca kıldı. İkindiyi insanın gölgesi iki misli olunca kıldı. Akşamı (batıdaki) şafak (kırmızılık) tam kaybolmadan kıldı. Sonra yatsıyı kıldı. -Ravilerden bazıları "gecenin üçte biri (geçince kıldı)" demiş, bazıları da "gecenin yarısı" demiştir.-[412]

411 Müslim, İman, 1; Ebu Davud, Sünne, 16; Tirmizî, İman, 4; Nesâî, Mevakit, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 27, 28, 52, 53.

412 Nesâî, Mevakit, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 330, 331.

٨٧٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ: سَمِعْتُ عَطَاءَ بْنَ أَبِي رَبَاحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي رَجُلٌ مِنْهُمْ أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَشْهَدَ الصَّلَاةَ مَعَهُ، فَصَلَّى الصُّبْحَ فَعَجَّلَ، ثُمَّ صَلَّى الظُّهْرَ فَعَجَّلَ ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ فَعَجَّلَ، ثُمَّ صَلَّى الْمَغْرِبَ فَعَجَّلَ، ثُمَّ صَلَّى الْعِشَاءَ فَعَجَّلَ، ثُمَّ صَلَّى الصَّلَوَاتِ كُلَّهَا مِنَ الْغَدِ، فَأَخَّرَ ثُمَّ قَالَ لِلرَّجُلِ: «مَا بَيْنَ صَلَاتِي فِي هَذَيْنِ الْوَقْتَيْنِ، وَقْتٌ كُلُّهُ».

872- … Ata b. Ebi Rabah dedi ki: Bana onlardan (ashabdan) bir adamın tahdis ettiğine göre; bir adam Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gelerek ona namaz vakitlerine dair soru sormuş, Allah Rasulü ona kendisiyle beraber namazda bulunmasını emretmiştir. Allah Rasulü sabahı erken vakitte kıldı, öğleyi yine erken vaktinde kıldı, ikindiyi de erken vaktinde kıldı, sonra akşamı erken vaktinde kıldı, yatsıyı da erken vaktinde kıldı. Daha sonra ertesi gün bütün namazları geciktirerek kıldı. Daha sonra da adama: ***"Benim namazları kıldığım bu iki ayrı vakit arasındaki sürenin tamamı namaz vaktidir,"*** buyurdu.[413]

٨٧٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بَدْرُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي مُوسَى عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: أَتَاهُ سَائِلٌ فَسَأَلَهُ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ، فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ شَيْئًا فَأَمَرَ بِلَالًا فَأَقَامَ الْفَجْرَ حِينَ انْشَقَّ الْفَجْرُ وَالنَّاسُ لَا يَكَادُ يَعْرِفُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا، ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الظُّهْرَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ وَالْقَائِلُ يَقُولُ: انْتَصَفَ النَّهَارُ أَوْ لَمْ وَكَانَ أَعْلَمَ مِنْهُمْ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْمَغْرِبَ حِينَ وَقَعَتْ الشَّمْسُ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ أَخَّرَ الْفَجْرَ مِنَ الْغَدِ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا، وَالْقَائِلُ يَقُولُ: طَلَعَتِ الشَّمْسُ أَوْ كَادَتْ، ثُمَّ أَخَّرَ الظُّهْرَ حَتَّى كَانَ قَرِيبًا مِنَ الْعَصْرِ، ثُمَّ أَخَّرَ الْعَصْرَ حَتَّى انْصَرَفَ مِنْهَا، وَالْقَائِلُ يَقُولُ:

413 Müslim, Mesacid, 178, 179; Tirmizî, Mevakit, 1; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 416.

احْمَرَّتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ أَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى كَانَ عِنْدَ سُقُوطِ الشَّفَقِ، ثُمَّ أَخَّرَ الْعِشَاءَ حَتَّى كَانَ ثُلُثَي اللَّيْلِ الأَوَّلِ، ثُمَّ أَصْبَحَ فَدَعَا السَّائِلَ فَقَالَ: «اَلْوَقْتُ فِيمَا بَيْنَ هَذَيْنِ».

873- … Ebu Bekr b. Ebi Musa babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ederek şöyle dedi: Allah Rasulü'ne birisi gelip namazın vakitlerine dair soru sordu. Ona hiçbir cevap vermeden Bilâl'e emir verdi, o da sabah namazı için tan yeri ağarınca kamet getirdi. İnsanlar neredeyse birbirlerini tanıyamayacak kadar (etraf karanlık) idi. Sonra ona emir verdi, öğle namazı için güneş zevale erince ve kişinin günün yarısı oldu ya da olmadı, diyeceği bir zamanda kamet getirdi -ki o vakitleri onlardan daha iyi bilirdi-. Sonra ona emir verdi, o da güneş yükseklerde iken ikindi için kamet getirdi. Sonra ona emir verdi, o da güneş batınca akşam için kamet getirdi. Sonra ona emir verdi, o da yatsı için (batıdaki) şafak (kırmızılık) kaybolunca kamet getirdi. Daha sonra ertesi günü sabah namazını geciktirdi. Öyle ki onu bitirdiğinde kişi güneş ya doğdu, ya da doğmak üzeredir, diyordu. Sonra öğleyi, ikindiye yakın vakte kadar geciktirdi. Sonra ikindiyi de geciktirdi. O kadar ki ikindi namazını bitirdiğinde o kişi güneş kızardı diyordu. Daha sonra akşamı nerdeyse şafağın kaybolacağı vakte kadar geciktirdi. Sonra yatsıyı nerdeyse gecenin ilk üçte birine kadar geciktirdi. Sonra soru soranı çağırarak: ***"Namaz vakitleri, bu ikisi arasındaki süredir,"*** buyurdu.[414]

٨٧٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ سَالِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ يُوسُفَ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ مَرْثَدٍ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ رَجُلًا سَأَلَهُ عَنْ وَقْتِ الصَّلاَةِ فَقَالَ: «صَلِّ مَعَنَا» قَالَ: فَلَمَّا زَالَتِ الشَّمْسُ أَمَرَ بِلاَلًا فَأَذَّنَ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ مُرْتَفِعَةٌ نَقِيَّةٌ، ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْمَغْرِبَ حِينَ غَابَتِ الشَّمْسُ ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْعِشَاءَ حِينَ غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ أَمَرَهُ فَأَقَامَ الْفَجْرَ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ.

فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ الثَّانِي أَمَرَهُ فَأَذَّنَ لِلظُّهْرِ فَأَبْرَدَ بِهَا فَأَنْعَمَ أَنْ يُبْرِدَ بِهَا، وَصَلَّى الْعَصْرَ

414 872 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ، أَخَّرَهَا فَوْقَ الَّذِي كَانَ، وَصَلَّى الْمَغْرِبَ قَبْلَ أَنْ يَغِيبَ الشَّفَقُ، وَصَلَّى الْعِشَاءَ بَعْدَ مَا ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، وَصَلَّى الْفَجْرَ فَأَسْفَرَ بِهَا ثُمَّ قَالَ: «أَيْنَ السَّائِلُ عَنْ وَقْتِ الصَّلاَةِ؟» فَقَالَ الرَّجُلُ: أَنَا يَا رَسُولَ اللهِ، فَقَالَ: «وَقْتُ صَلاَتِكُمْ فِيمَا بَيْنَ مَا رَأَيْتُمْ».

874- … Süleyman b. Bureyde'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir adam namaz vaktine dair soru sormuş, Allah Rasulü ona: ***"Bizimle beraber namaz kıl"*** demiştir. Bureyde dedi ki: Güneş zevale erince Bilâl'e emir verdi, o da ezan okudu. Sonra ona emir verdi, o da güneş henüz beyaz (parlak), ışıkları berrak ve yüksekte iken ikindi için kamet getirdi. Sonra ona emir verdi, güneş battığında akşam için kamet getirdi. Sonra ona emir verdi, şafak kaybolunca yatsı için kamet getirdi. Sonra ona emir verdi, tan yeri ağardığında sabah için kamet getirdi.

İkinci gün ona emir verdi, o da öğle için ezan okudu. Öğleyi etrafın iyice serinlemeye başladığı vakte kadar geciktirdi. İkindiyi güneş yükseklerde iken kıldı, ama öncekine göre daha da geciktirdi. Akşamı şafak kaybolmadan önce kıldırdı. Yatsıyı gecenin üçte biri geçtikten sonra kıldırdı. Sabah namazını ortalık aydınlanınca kıldırdı. Daha sonra: ***"Namaz vaktine dair soru soran kişi nerede?"*** diye sordu. Adam: Benim, buradayım ey Allah'ın Rasulü, deyince, Allah Rasulü: ***"Namazlarınızın vakti şu gördüğünüz vakitler arasındadır,"*** buyurdu.

***

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen bu rivayetlerde sabah namazına dair verilen bilgiler hususunda, onun birinci günde tan yerinin ağardığı vakitte -ki bu sabah namazının ilk vaktidir- ikinci günde ise güneşin doğmasına yakın bir zamanda kıldığında rivayeti nakledenler herhangi bir ihtilafa düşmemişlerdir. İşte Müslümanların ittifakla kabul ettikleri de budur. Sabahın ilk vakti tan yeri ağardığı zamandır, son vakti de güneşin doğmaya yaklaştığı zamandır.

Öğle namazı ile ilgili olarak ondan nakledildiğine göre ise, o güneşin zevale erdiği vakit bu namazı kıldı. Öğle namazının ilk vaktinin bu olduğunda da Müslümanların ittifakı vardır.

Öğle namazının son vaktine gelince; İbn Abbas *radıyallahu anh*, Ebu Said

radıyallahu anh, Câbir ve Ebu Hureyre *radıyallahu anh* onun namazını, ertesi gün her şeyin gölgesinin bir misli olduğu zaman kıldığını rivayet etmişlerdir.

Bunda, her şeyin gölgesinin bir misli olduktan sonra kılmış olması ihtimali vardır. O zaman bu, öğle vaktinin bu zamana kadar devam ettiği anlamına gelir.

Bunun, her şeyin gölgesinin bir misli olmaya yakın bir zamana kadar anlamına gelme ihtimali de vardır. Sözlükte böyle bir kullanım mümkündür. Nitekim yüce Allah: ***"Kadınları boşadığınızda ve iddetleri de bittiğinde artık onları ya iyilikle tutun yahut iyilikle salın,"*** (el-Bakara, 2/231) buyurmaktadır. Burada tutma ve salma işinin, iddetin bitiminden sonra gerçekleştirilmesi kastedilmemiştir. Çünkü iddetin bitmesinden sonra zaten kadın bain talak ile boşanmış olur ve o kadını kocasının yanında tutması haramdır.[415]

Şanı yüce Allah da bunu bir başka yerde açıklayarak: ***"Kadınları boşayıp da iddetlerini bitirdiler mi... artık kocalarıyla nikahlanmalarına engel olmayın,"*** (el-Bakara, 2/232) buyurmaktadır.

Böylelikle yüce Allah, iddetlerinin bitiminden sonra onların nikahlanmalarının helal olduğunu bildirmektedir.

Bununla da, diğer ayette erkeklerin kadınları üzerinde bulunduğu belirtilen haklarının, iddetin bitiminden sonra değil, bitimine yakın olduğu sabit olmaktadır.

İşte sözünü ettiğimiz kimselerin Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den öğleyi ikinci gün her şeyin gölgesi bir misli olunca kıldığına dair naklettiği rivayetlerde de durum böyledir. Bunun her şeyin gölgesinin bir misli olmasına yakın anlamına gelme ihtimali vardır.

Bu durumda gölge bir misli olunca, öğle namazının vakti de çıkmış olur.

Bu hususta sözünü ettiğimiz bu hükmün delili şudur: Bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledenler, yine bu rivayetlerde ondan, onun ikindi namazını birinci günde her şeyin gölgesi bir misli olduğu zaman kıldığını, sonra da ***"Bu ikisi arasındaki süre namaz vaktidir"*** dediğini nak-

415 Merhum Tahâvî'nin maksadını göz önünde bulundurarak ayet meâlini ayetin medlûlüne göre değil de, lafzına göre meâllendirdik. Ayetten maksadı göz önünde bulundurarak yapılacak doğru meal "iddetlerinin bitmesi yaklaştı mı" şeklinde olmalıdır.

letmektedirler. O halde her iki namaz için ortak bir vakit tespit etmiş iken, ikisi arasında bir vaktin bulunması imkansızdır. Ama bize göre bunun anlamı -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- belirttiğimiz şekildedir.

Yine buna Ebu Musa'nın rivayet ettiği hadisteki ifadeler delil teşkil etmektedir. Çünkü o, ikinci günde Allah Rasulü'nün kıldığı namazı anlatırken öğle namazını ikindiye yakın vakte kadar geciktirdiğini belirtmektedir.

Böylelikle onun, öğle namazını ikinci günde ikindi vaktinde değil de, ikindi vaktinin girmesine yakın bir zamanda kılmış olduğunu haber vermektedir. Bununla da şu sabit olmaktadır: Eğer bu rivayetleri nakledenler, bu rivayetlerde her şeyin gölgesinin bir misli olduğu takdirde ikindi vaktinin girdiğinde icmâ' etmişlerse, bunun aynı zamanda öğle namazının vakti olması imkansızdır. Çünkü Allah Rasulü her namazın ayrı vaktinin, iki ayrı günde kıldığı iki namaz vakti arasında olduğunu haber vermiştir.

Buna aynı zamanda şu rivayet de delildir:

٨٧٥- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلٍ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِلصَّلَاةِ أَوَّلًا وَآخِرًا، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الظُّهْرِ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ، وَإِنَّ آخَرَ وَقْتِهَا، حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُ الْعَصْرِ».

875- ... Ebu Salih'in Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz namazın bir ilk (vakti), bir de son (vakti) vardır. Öğle namazının ilk vakti, güneş zevale erdiği zamandır. Son vakti ise ikindi namazının vaktinin girdiği zamandır."***[416]

***

Bununla ikindi namazının vaktinin girişinin, öğle namazının vaktinin çıkışından sonra olduğu sabit olmaktadır.

Allah Rasulü'nden ikindi namazı(nın vakti) hakkında zikredilen rivayet-

416 Tirmizî, Salat, 1.

lere gelince; onun birinci günde kendisinden nakledilen vakitte kıldığında raviler arasında görüş ayrılığı yoktur. Böylelikle bu vaktin ikindi namazının ilk vakti olduğu sabit olmaktadır.

Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun ikindi namazını ikinci günde her şeyin gölgesinin iki misli olduğu zaman kıldığı zikredilmekte, sonra da onun: ***"Namaz vakitleri bu ikisi arasındaki vakittir,"*** dediği belirtilmektedir. Bunun geçirilmesi halinde, namazın da geçtiği son vakit olma ihtimali vardır. Aynı zamanda namazın vakit çıkana kadar geciktirilmemesi gereken ve o vakitten sonra kılan bir kimsenin, namazı vaktinde kılmış sayılsa bile, kusurlu davranmış olacağı son vakit olma ihtimali de vardır. Çünkü o böylelikle namazı vaktinden sonraya bırakmamış olsa dahi faziletli olan vaktinde kılmamış olur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den şöyle buyurduğu da rivayet edilmiştir: ***"Şüphesiz kişi namaz vaktini geçirmemiş olarak kıldığı halde, onun o namazın vaktinden geçirmiş olduğu süre, kendi ailesinden ve malından onun için daha hayırlıdır."***[417]

Böylelikle namazın özel vaktinde kılınmasının, vaktinin geri kalan bölümünde kılınmasından daha faziletli olduğu sabit olmaktadır.

Bir diğer ihtimal, sözü edilen o vaktin, ikinci günde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazı kıldığı bu vakit çıkıncaya kadar ikindinin geciktirilmemesi gereken vakiti olmasıdır.

Sözünü ettiğimiz bu ihtimale delil de şu rivayetlerdir:

٨٧٦- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِلصَّلاَةِ أَوَّلًا وَآخِرًا، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْعَصْرِ، حِينَ يَدْخُلُ وَقْتُهَا، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَصْفَرُّ الشَّمْسُ».

876- … Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu:

417 Malik, Vukud, 23.

"Şüphesiz namazın ilk vakti ve son vakti vardır. Gerçek şu ki, ikindi namazının ilk vakti, vaktinin girdiği zamandır. Son vakti ise güneşin sarardığı zamandır."[418]

٨٧٧- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ بْنُ نَاصِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامُ بْنُ يَحْيَى عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَقْتُ الْعَصْرِ مَا لَمْ تَصْفَرَّ الشَّمْسُ».

877- ...Abdullah b. Amr'dan rivayete göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Güneş sararmadıkça ikindi vakti devam eder."***[419]

٨٧٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو. قَالَ شُعْبَةُ حَدَّثَنِيهِ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، فَرَفَعَهُ مَرَّةً وَلَمْ يَرْفَعْهُ مَرَّتَيْنِ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

878- ... Bize Şube, Katade'den tahdis etti, o Ebu Eyyub'dan, o Abdullah b. Amr'dan... Şube: Bu hadisi (Katade) bana üç defa nakletti, bir defasında onu Peygamber'e kadar isnad ederek merfu olarak rivayet etti, iki defasında ise merfu olarak rivayet etmedi deyip, hadisi aynen zikretti.

***

Bu rivayette de, ikindinin son vaktinin güneşin sarardığı zaman olduğu belirtilmektedir. Bu ise gölgenin iki mislini bulmasından sonradır. O halde bu, şuna delildir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ilk rivayetlerde ikindinin vakti ile alakalı olarak anlatmak istediği, efdal olan vakittir. Yoksa çıktığı takdirde o vaktin çıkışı sebebiyle namazın da geçtiği vakit değildir. Böylelikle bu rivayetler bir arada sahih (olarak anlaşılmış) olur ve arada bir çelişki olmadığı görülür.

Şu kadar var ki, bazıları ikindi namazının son vaktinin, güneşin batışına

418 875 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

419 Müslim, Mesacid, 171, 172, 173, 174, 178, 206; Ebu Davud, Salat, 2; Nesâî, Mevakit, 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 210, 213, 223.

kadar devam ettiği kanaatindedirler. Bu hususta da aşağıdaki rivayetleri delil almışlardır:

٨٧٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سُهَيْلِ ابْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلاَةَ، وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَتَيْنِ مِنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ».

879- … Süheyl b. Ebi Salih'den, o babasından, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Her kim güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekatına yetişirse, namaza yetişmiş olur. Her kim güneş batmadan önce ikindi namazının iki rekatına yetişirse namaza yetişmiş olur."***[420]

٨٨٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

880- … ez-Zührî'den, o Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

٨٨١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، وَبِشْرِ بْنِ سَعِيدٍ وَعَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصُّبْحِ قَبْلَ أَنْ تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَقَدْ أَدْرَكَ الصُّبْحَ، وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ، قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ، فَقَدْ أَدْرَكَ الْعَصْرَ».

881- … Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aley-*

420 Buhârî, Mevakit, 28; Müslim, Mesacid, 863; Nesâî, Mevakit, 28.

hi ve sellem'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: ***"Kim güneş doğmadan önce sabah namazının bir rekatine yetişirse, sabah namazına yetişmiş olur. Kim güneş batmadan önce ikindi namazının bir rekatına yetişirse, ikindi namazına yetişmiş olur."***[421]

٨٨٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ بْنُ زَيْدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

882- … Âişe radıyallahu anhâ'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

***

Bu görüşün sahipleri şöyle derler: Bu rivayetlerde zikrettiğimiz şekilde, ikindi namazına yetişen bir kimse, namazın tamamına yetişmiş olacağına göre, ikindi namazının son vaktinin güneşin batışı olduğu da sabit olmaktadır.

Bu görüşü kabul edenler arasında Ebu Hanife, Ebu Yusuf ve Muhammed b. el-Hasen -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de vardır.

İkindi namazının son vaktinin, güneşin renginin değişmesi (sararması) olduğu görüşünü benimseyenlerin delilleri arasında, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen güneşin batışı esnasında namaz kılmayı nehyettiğine dair rivayetler de vardır. Bu tür rivayetlerin bir kısmı şöyledir:

٨٨٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ زِرٍّ قَالَ: قَالَ لِي عَبْدُ اللّٰهِ: كُنَّا نُنْهَى عَنِ الصَّلاَةِ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَعِنْدَ غُرُوبِهَا وَنِصْفَ النَّهَارِ.

883-... Zirr şöyle dedi: Abdullah (b. Mesud) bana: Bizlere, güneşin doğduğu esnada, güneşin batışı sırasında ve günün tam ortasında namaz kılmak yasaklandı, dedi.[422]

421 879 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

422 Hadisi Ebu Hureyre'den: Buhârî, Mevakit, 31; Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 285; Nesâî, Mevakit, 32; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 312'de rivayet etmişlerdir. [Hadisi Abdullah b. Mesud'dan İbn Ebi Şeybe, *Musannef* inde, Taberânî, *el-Kebir*'de rivayet etmiştir. -el-Kândehlevi, *Emani'l-Ahbar*, I, 284 -Çeviren-].

٨٨٤- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حِبَّانُ بْنُ هِلاَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الصَّلاَةِ إِذَا طَلَعَ قَرْنُ الشَّمْسِ أَوْ غَابَ قَرْنُ الشَّمْسِ.

884- … Zeyd b. Sabit'ten rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneş doğarken güneşin ucu görüldüğünde yahut batarken güneşin bir kenarı batınca namaz kılmayı nehyetti.[423]

٨٨٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عُلَيِّ ابْنِ رَبَاحٍ اللَّخْمِيُّ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ الْجُهَنِيِّ قَالَ: ثَلاَثُ سَاعَاتٍ كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَنْهَانَا أَنْ نُصَلِّيَ فِيهِنَّ، وَأَنْ نُقْبِرَ فِيهِنَّ مَوْتَانَا، حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ بَازِغَةً حَتَّى تَرْتَفِعَ وَحِينَ تَقُومُ قَائِمُ الظَّهِيرَةِ حَتَّى تَمِيلَ، وَحِينَ تَضِيفُ الشَّمْسُ لِلْغُرُوبِ، حَتَّى تَغْرُبَ.

885- … Utbe b. Âmir el-Cuhenî şöyle demiştir: Üç saat (vakit) vardır ki, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bizleri o vakitlerde namaz kılmaktan ve ölülerimizi o vakitlerde defnetmekten nehyederdi: Güneşin doğduğu açık seçik görünüp yükseldiği zamana kadar, güneşin tam zeval vaktine gelmesinden batıya doğru meyletmesine kadar ve güneş batıya varıp batıncaya kadar.[424]

٨٨٦- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ تَحَرَّوْا بِصَلاَتِكُمْ طُلُوعَ الشَّمْسِ وَلاَ غُرُوبَهَا، وَإِذَا بَدَأَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخِّرُوا الصَّلاَةَ حَتَّى تَبْرُزَ، وَإِذَا غَابَ حَاجِبُ الشَّمْسِ فَأَخِّرُوا الصَّلاَةَ حَتَّى تَغِيبَ».

423 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, V, 146.
424 Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 293; Ebu Davud, Cenaiz, 51; Tirmizî, Cenaiz, 41; Nesâî, Mevakit, 31, 34, Cenaiz, 89; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 152.

886- … Salim b. Abdullah'tan, o babası Abdullah b. Ömer'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Namazınızı güneşin doğuş vaktine ve batış vaktine bırakmayın. Güneşin ucu görünmeye başladığı andan iyice görününceye kadar namaz kılmayı erteleyin. Güneşin ucu battığı takdirde ise iyice batıncaya kadar namaz kılmayı geciktirin."***[425]

٨٨٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

887- … Hişam b. Urve'den, o babası (Urve)'den, o İbn Ömer'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

٨٨٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ نَافِعٍ عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لاَ يَتَحَرَّى أَحَدُكُمْ فَيُصَلِّيَ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ، وَلاَ عِنْدَ غُرُوبِهَا».

888- … Nâfi''den, o İbn Ömer'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: ***"Sizden biri, adeta o vakti gözetlercesine güneş tam doğarken ve güneş tam batarken namaz kılmasın."***[426]

٨٨٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ أَسَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبٌ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ طَاوُسٍ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: وَهَمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، إِنَّمَا نَهَى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُتَحَرَّى طُلُوعُ الشَّمْسِ أَوْ غُرُوبُهَا.

889- … Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: "Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* yanılmıştır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ancak güneşin

425 Buhârî, Mevakit, 3; Müslim, Mesacid, 289; Nesâî, Mevakit, 33.
426 886 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

doğuşunun ya da batışının araştırılırcasına namazın o vakte kadar geciktirilmesini nehyetmiştir."[427]

٨٩٠- حَدَّثَنَا بَحْرُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو يَحْيَى، وَضَمْرَةُ بْنُ حَبِيبٍ وَأَبُو طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ عَبَسَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا طَلَعَتْ الشَّمْسُ، فَإِنَّهَا تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَي الشَّيْطَانِ وَهِيَ سَاعَةُ صَلاَةِ الْكُفَّارِ فَدَعْ الصَّلاَةَ حَتَّى تَرْتَفِعَ وَيَذْهَبَ شُعَاعُهَا ثُمَّ الصَّلاَةُ مَحْضُورَةٌ مَشْهُودَةٌ إِلَى أَنْ يَنْتَصِفَ النَّهَارُ، فَإِنَّهَا سَاعَةٌ تُفْتَحُ فِيهَا أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَتُسْجَرُ فَدَعِ الصَّلاَةَ حَتَّى يَفِيءَ الْفَيْءُ، ثُمَّ الصَّلاَةُ مَحْضُورَةٌ مَشْهُودَةٌ إِلَى غُرُوبِ الشَّمْسِ فَإِنَّهَا تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَي الشَّيْطَانِ، وَهِيَ سَاعَةُ صَلاَةِ الْكُفَّارِ».

890- ... Ebu Umame el-Bâhilî şöyle demiştir: Bana Amr b. Abese, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu tahdis etti: ***"Güneş doğduğu vakit şeytanın iki boynuzu arasından doğar ve bu, kâfirlerin namaz kılma (dua ve ibadet etme) vaktidir. Bu sebeple sen güneş yükselinceye ve berrak olmayan ışığı kayboluncaya kadar namaz kılma. Bundan sonra namaza (meleklerce) hazır ve tanık olunur. Gündüzün ortasına kadar bu böyle devam eder. Bu saat ise Cehennem kapılarının açıldığı ve Cehennemin tutuşturulduğu bir zamandır. Bu sebeple gölge kayıncaya kadar namaz kılma. Bundan sonra namaza (melekler tarafından) hazır olunur ve tanık olunur. Güneşin batışına kadar bu böyledir. (Ama güneş batınca namaz kılma.) Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından batar ve bu, kâfirlerin namaz kılma (dua ve ibadet etme) zamanıdır."***[428]

٨٩١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ وَابْنُ مَرْزُوقٍ قَالاَ: ثنا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سِمَاكِ ابْنِ حَرْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْمُهَلَّبَ بْنَ أَبِي صُفْرَةَ يُحَدِّثُ عَنْ سَمُرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لاَ تُصَلُّوا عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَلاَ عِنْدَ غُرُوبِهَا فَإِنَّهَا تَطْلُعُ

427 Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 295.
428 Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 294.

بَيْنَ قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ، أَوْ عَلَى قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ، وَتَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ، أَوْ عَلَى قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ».

891- … Semura şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Güneşin doğuşu esnasında da, batışı esnasında da namaz kılmayın. Çünkü güneş şeytanın iki boynuzu arasından -yahut iki boynuzu üzerinden- doğar ve şeytanın iki boynuzu arasında -yahut şeytanın iki boynuzu üzerinde- batar."***[429]

***

Bu görüş sahipleri şöyle derler: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneşin batışı sırasında namaz kılmayı yasakladığına göre, bunun namaz kılınacak vakit olmadığı ve ikindi vaktinin bu vaktin (yani güneşin batış vaktinin) girmesiyle çıktığı sabit olmaktadır.

Diğer görüş sahiplerinin buna karşı delilleri arasında, bu hadiste güneşin batışı esnasında namazın nehyedildiğinin rivayet edildiği, başka hadiste ise: ***"Kim güneş batmadan önce ikindi namazından bir rekata yetişirse, ikindi namazına yetişmiş olur"*** buyurduğu rivayet edilmektedir. O halde bu hadis, sözü edilen bu vakitte ikindi namazına başlamanın mübah olduğunu göstermektedir. Bu durumda önceki hadisteki nehyin, diğer hadisteki mübahlık ifade eden vakitten başka vakit hakkında kabul edilmesi gerekir ki, her iki hadis birbiriyle çelişmemiş olsun.

İşte bu, hadislerin birbirleriyle çelişmemesi için rivayetlerin yorumlandığı en uygun şekildir.

Bu hususta aklî düşünmenin (kıyasın) ortaya koyduğu da şudur: Bizler öğle namazının da, diğer bütün namazların da vakitlerinin tamamında her türlü tatavvu (nafile) ile kazaya kalmış bütün namazların kazasının kılınabileceğini gördük.

İkindi namazının üzerinde ittifak edilen vaktinde de aynı durum söz konusudur. Sabah namazının vaktinde de aynı şekilde, geçmiş bütün namazların

429 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 15; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 349 [Burada veya diye belirtilen iki yerdeki şüphenin Kândehlevi'nin II, 288'de belirttiğine göre, hadisin senedinde yer alan Vehb'den kaynaklanmış olması ihtimali yüksektir. -Çeviren-].

kazası mübahtır. O halde yasak, sadece bu vakitte tatavvu (nafile) hakkında söz konusudur.

Buna göre, bu namazlar arasında namazın vakti olduğu ittifakla kabul edilmiş her bir vakit ile ilgili olarak herkesin, o vakit içerisinde kaza namazı kılabileceğini icmâ' ile kabul etmiş olmaktadır.

Üzerinde icmâ' edilmiş namaz vakitlerinin niteliğinin bu olduğu ve güneşin batışında kaza namazının kılınamayacağı da onların ittifakı ile sabit olmaktadır. Böylelikle bu vaktin niteliği, farz namazların vakitlerinin taşıdıkları niteliğin dışına çıkmaktadır. Aynı şekilde bu vakitte, günün tam ortası ve güneşin doğuşu gibi, hiçbir şekilde namaz kılınamayacağı da sabit olmaktadır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in güneşin batışı esnasında namaz kılmayı nehyetmiş olması ***"Kim güneş batmadan önce ikindi namazından bir rekata yetişirse, ikindi namazına yetişmiş olur,"*** sözünün -genişçe açıkladığımız deliller dolayısıyla- nesh edici olduğu da sabit olmaktadır.

İşte kıyas, bize göre bunu gerektirir ve bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

Akşam namazının vaktine gelince; ilk grupta zikrettiğimiz rivayetlerin tümü onun bu namazı güneşin batışının akabinde kıldığını göstermektedir.

Bazıları bunun dışında bir kanaati benimsemiş ve şöyle demiştir: Akşam namazının ilk vakti, yıldız doğunca başlar. Bu hususta da şu rivayetleri delil gösterirler:

٨٩٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ خَيْرِ بْنِ نُعَيْمٍ، عَنْ أَبِي هُبَيْرَةَ الشَّيْبَانِيِّ عَنْ أَبِي تَمِيمٍ الْجَيْشَانِيِّ، عَنْ أَبِي بَصْرَةَ الْغِفَارِيِّ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ بِالْمَخْمِصِ فَقَالَ: «إِنَّ هَذِهِ الصَّلاَةَ عُرِضَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَضَيَّعُوهَا، فَمَنْ حَافَظَ عَلَيْهَا مِنْكُمْ أُوتِيَ أَجْرَهُ مَرَّتَيْنِ، وَلاَ صَلاَةَ بَعْدَهَا حَتَّى يَطْلُعَ الشَّاهِدُ».

892-... Ebu Basra el-Gıfarî şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* el-Mahmis denilen yerde bize ikindi namazını kıldırdı. Sonra şöyle buyurdu: ***"Gerçek şu ki, bu namaz sizden öncekilere arzedildi (vaktinde***

kılmaları emredildi), ama onlar bu namazı kaybettiler. Sizden kim bu namazı korursa (vaktinde kılarsa) ona iki ecir verilir. Ondan sonra ise şahit (yıldız) çıkıncaya kadar bir namaz yoktur."[430]

٨٩٣- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ خَيْرِ بْنِ نُعَيْمٍ الْحَضْرَمِيِّ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ بِالْمَخْمِصِ وَقَالَ:«لاَ صَلاَةَ بَعْدَهَا حَتَّى يُرَى الشَّاهِدُ» وَالشَّاهِدُ النَّجْمُ.

893- … İbn İshak şöyle demiştir: Bana Yezid b. Ebi Habib tahdis etti, o Ebu Hayr b. Nuaym el-Hadramî'den dedi, sonra da hadisi senediyle aynen zikretti. Şu kadar var ki o, el-Mahmis'ten söz etmemiş ve şöyle demiştir: "***Artık ondan sonra şahit görülünceye kadar namaz yoktur."*** Şahit ise yıldızdır.

***

Bu görüş sahipleri şöyle derler: Yıldızın doğuşu, akşam namazının ilk vaktidir. Bize göre Rasulullah'ın: ***"Ondan sonra şahit görülünceye kadar namaz yoktur,"*** sözünün, el-Leys'in zikrettiği gibi, burada sona erme ihtimali vardır ve bu durumda "şahit" gece demek olur.

Ama hadisi el-Leys'den başka rivayet eden kimse buradaki "şahit"i yıldız olarak yorumlamış ve bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen bir rivayete değil de, kendi görüşüne dayanarak söylemiştir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den akşam namazını güneşin perde arkasında gizlenmesinden sonra kıldığına dair rivayetler tevatür yoluyla gelmiştir.

٨٩٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، عَنْ عُمَارَةَ، عَنْ أَبِي عَطِيَّةَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَمَسْرُوقٌ عَلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ

430 Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 292.

عَنْهَا فَقَالَ مَسْرُوقٌ: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، رَجُلاَنِ مِنْ أَصْحَابِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كِلاَهُمَا لاَ يَأْلُوا عَنِ الْخَيْرِ.

أَمَّا أَحَدُهُمَا فَيُعَجِّلُ الْمَغْرِبَ، وَيُعَجِّلُ الإِفْطَارَ، وَالآخَرُ يُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ حَتَّى تَبْدُوَ النُّجُومُ، وَيُؤَخِّرُ الإِفْطَارَ -يَعْنِي أَبَا مُوسَى-. قَالَتْ أَيُّهُمَا يُعَجِّلُ الصَّلاَةَ وَالإِفْطَارَ قَالَ: عَبْدُ اللهِ. قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: كَذَلِكَ كَانَ يَفْعَلُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

894- … Umâre'den, o Ebu Atiyye'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Mesruk ile birlikte Âişe *radıyallahu anhâ*'nın huzuruna girdik. Mesruk: Ey müminlerin annesi! Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından hayır olanı işlemekten hiç geri durmayan iki kişi var. Bunlardan birisi akşam namazını kılmakta ve iftar etmekte elini çabuk tutar, diğeri ise yıldızlar çıkıncaya kadar akşam namazını kılmayı ve iftarı yapmayı geciktirir. -Bununla Ebu Musa'yı kastediyordu.-

Âişe *radıyallahu anhâ*: Hangisi namazı kılmakta ve iftar yapmakta elini çabuk tutar? diye sordu. Mesruk: Abdullah (b. Mesud) diye cevap verdi. Âişe *radıyallahu anhâ* da: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de böyle yapardı, dedi.[431]

٨٩٥- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ قَالَ: أَخْبَرَنِي بَشِيرُ بْنُ أَبِي مَسْعُودٍ عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا وَجَبَتْ الشَّمْسُ.

895- … Ebu Mesud şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* akşam namazını güneş batınca kılardı.[432]

431 Müslim, Siyam, 49; Ebu Davud, Savm, 21; Tirmizî, Savm, 13; Nesâî, Sıyam, 23.
432 Darimi, Salat, 2.

٨٩٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْحَسَنِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ إِذَا وَجَبَتْ الشَّمْسُ.

896- … Muhammed b. Amr b. el-Hasen, Câbir b. Abdullah'ın şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* akşam namazını güneş batınca kılardı.[433]

٨٩٧- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الأَكْوَعِ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الْمَغْرِبَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ.

897- … Seleme b. el-Ekva şöyle demiştir: Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte akşam namazını güneşin perdenin arkasında gizlendiği vakit kılardık.[434]

***

Bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den sonrakilerden de rivayetler gelmiştir:

٨٩٨- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ سُوَيْدِ بْنِ غَفَلَةَ قَالَ: قَالَ عُمَرُ صَلُّوا هَذِهِ الصَّلاَةَ يَعْنِي الْمَغْرِبَ وَالْفِجَاجُ مُسْفِرَةٌ

898- … İmran b. Müslim'den, onun Suveyd b. Gafele'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ömer: -Akşam namazını kastederek- bu namazı yollar aydınlık iken kılın, dedi.[435]

433 Buhârî, Mevakit, 18; Müslim, Mesacid, 177, 233; Tirmizî, Mevakit, 1; Nesâî, Mevakit, 10, 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 330, 351, 369.

434 Buhârî, Mevakit, 18; Müslim, Mesacid, 216; Tirmizî, Mevakit, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 54.

435 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 328.

٨٩٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عِمْرَانَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

899- … Şube, İmran'dan bize tahdis etti ve senediyle hadisi aynen zikretti.

٩٠٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عِمْرَانَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

900- … Bize Ebu Avane, İmran'dan tahdis etti, hadisi senediyle aynen zikretti.

٩٠١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ، عَنِ الْمُهَاجِرِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي مُوسَى أَنْ صَلِّ الْمَغْرِبَ حِينَ تَغْرُبُ الشَّمْسُ.

901- … el-Muhacir'den rivayete göre, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* Ebu Musa'ya: Akşam namazını güneş batınca kıl, diye mektup yazmıştır.[436]

٩٠٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ طَارِقِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كَتَبَ إِلَى أَهْلِ الْجَابِيَةِ: «أَنْ صَلُّوا الْمَغْرِبَ قَبْلَ أَنْ تَبْدُوَ النُّجُومُ».

902- ... Said b. el-Müseyyeb'den rivayete göre, Ömer *radıyallahu anh* (Suriye bölgesindeki) el-Câbiye ahalisine, akşam namazını yıldızlar görünmeden önce kılın, diye mektup yazdı.[437]

٩٠٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: ثَنَا أَبِي، عَنِ الأَعْمَشِ، قَالَ:

436 Malik, Vukutu's-Salat, 8.
437 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 328.

حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: صَلَّى عَبْدُ اللهِ بِأَصْحَابِهِ صَلاَةَ الْمَغْرِبِ، فَقَامَ أَصْحَابُهُ يَتَرَاءُونَ الشَّمْسَ فَقَالَ: مَا تَنْظُرُونَ؟ قَالُوا: نَنْظُرُ، أَغَابَتِ الشَّمْسُ.

فَقَالَ عَبْدُ اللهِ: هَذَا، وَاللهِ الَّذِي لاَ إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَقْتُ هَذِهِ الصَّلاَةِ، ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللهِ: ﴿أَقِمِ الصَّلاَةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾. وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَغْرِبِ فَقَالَ: هَذَا غَسَقُ اللَّيْلِ وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى الْمَطْلَعِ، فَقَالَ: هَذَا دُلُوكُ الشَّمْسِ. قِيلَ: حَدَّثَكُمْ عُمَارَةُ أَيْضًا؟ قَالَ: نَعَمْ.

903- … el-A'meş şöyle demiştir: Bize İbrahim, Abdurrahman b. Yezid'den tahdis edip dedi ki: Abdullah arkadaşlarına akşam namazını kıldırdı. Bazıları ayağa kalkıp güneşi görmeye çalıştılar. Onlara: Neye bakıyorsunuz? diye sordu. Onlar: Güneş acaba battı mı, diye bakıyoruz, dediler. Bu sefer Abdullah b. Mesud şöyle dedi: Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, bu vakit bu namazın vaktidir. Daha sonra Abdullah: ***"Güneşin batıya yönelmesinden gecenin karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl,"*** (el-İsra, 17/78) ayetini okudu ve eliyle batıyı göstererek: İşte gecenin karanlığı budur, dedi. Eliyle doğuyu göstererek: Güneşin batıya kaymaya başlaması da budur, dedi.

(el-A'meş'e) size bu hadisi (Abdurrahman b. Yezid'den) aynı zamanda (Umare b. Umeyr et-Teymî) de mi tahdis etti? diye sorulunca, o, evet dedi.[438]

٩٠٤- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ مُغِيرَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ يَزِيدَ: صَلَّى ابْنُ مَسْعُودٍ بِأَصْحَابِهِ الْمَغْرِبَ حِينَ غَرَبَتْ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَالَ: هَذَا - وَالَّذِي لاَ إِلَهَ إِلَّا هُوَ - وَقْتُ هَذِهِ الصَّلاَةِ.

904- … İbrahim'den, onun Abdurrahman b. Yezid'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: İbn Mesud arkadaşlarına güneş battığı sırada akşam

438 Parantez arası açıklayıcı bilgiler Kândehlevi, *Emani'l-Ahbar*, II, 297'den (Çeviren) Bu rivayeti İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 328'de kaydetmiştir.

namazını kıldırdı. Sonra da: Kendisinden başka hiçbir ilah olmayana yemin ederim ki, bu namazın vakti budur, dedi.

٩٠٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنِ الأَعْمَشِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ مِثْلَهُ.

905- … el-A'meş'den: Bana Abdullah b. Murre, Mesruk'tan tahdis etti, o Abdullah'tan deyip hadisi aynen zikretti.

٩٠٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَهْبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ كُهَيْلٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ قَالَ حِينَ غَرَبَتِ الشَّمْسُ: وَالَّذِي لاَ إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِنَّ هَذِهِ السَّاعَةَ لَمِيقَاتُ هَذِهِ الصَّلاَةِ. ثُمَّ قَرَأَ عَبْدُ اللهِ تَصْدِيقَ ذَلِكَ مِنْ كِتَابِ اللهِ ﴿أَقِمِ الصَّلاَةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾ قَالَ: وَدُلُوكُهَا حِينَ تَغِيبُ، وَغَسَقُ اللَّيْلِ حِينَ يُظْلِمُ فَالصَّلاَةُ بَيْنَهُمَا.

906- … Seleme b. Kuheyl'den, o Abdurrahman b. Yezid'den, o İbn Mes'ud'dan, onun güneş battığı esnada şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Kendisinden başka ilah olmayana yemin ederim ki, şüphesiz ki bu vakit bu namazın vaktidir." Daha sonra Abdullah, Allah'ın kitabından bunu doğrulayan: ***"Güneşin kaymasından gece karanlığına kadar namazı dosdoğru kıl,"*** (el-İsra, 17/78) ayetini okuyup şunları ekledi: Güneşin kayması batış zamanıdır. Gecenin karanlığı ise karanlık bastırıncadır. Namaz da bu ikisinin arasındadır.

٩٠٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَطَّابُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ خُثَيْمٍ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ لَبِيبَةَ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَتَى غَسَقُ اللَّيْلِ؟ قُلْتُ: إِذَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، قَالَ: فَاحْدُرْ الْمَغْرِبَ فِي إِثْرِهَا ثُمَّ أُحْدُرْهَا فِي إِثْرِهَا.

907- … Abdurrahman b. Lebibe şöyle demiştir: Ebu Hureyre *radıyallahu*

anh bana: Gecenin karanlığı ne zaman olur? diye sordu. Ben: Güneş battığı zaman, dedim. O şöyle dedi: O halde sen de hemen güneşin batışının akabinde akşam namazını kıl. Hemen o namazı güneşin batışının akabinde kıl.

٩٠٨- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ حُمَيْدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ قَالَ: رَأَيْت عُمَرَ وَعُثْمَانَ يُصَلِّيَانِ الْمَغْرِبَ فِي رَمَضَانَ إِذَا أَبْصَرَ إِلَى اللَّيْلِ الأَسْوَدِ، ثُمَّ يُفْطِرَانِ بَعْدُ.

908- … Zûhri'den, o Humeyd b. Abdurrahman'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Ömer ve Osman'ın Ramazan ayında akşam namazını (doğu tarafında) gece karanlığını görür görmez kıldıklarını, bundan sonra da iftar ettiklerini gördüm.

***

İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının, akşam namazının vaktinin güneşin batışı ile girdiği hususunda görüş ayrılığı içerisinde olmadıklarını görüyoruz.

Kıyas da bunu gerektirmektedir. Çünkü bizler gündüzün başlangıcının, sabah namazının vaktinin girişi olduğunu gördük. Aynı şekilde gecenin başlangıcı da, akşam namazı vaktinin başlangıcıdır.

Bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- ile genel olarak bütün fukahanın görüşüdür.

Ancak insanlar, akşam namazı vaktinin ne zaman çıktığı hususunda görüş ayrılığı içindedirler. Bazıları: Şafak -ki bu onlara göre batıdaki kırmızılıktır- kaybolduğu zaman akşam namazının vakti çıkar, demişlerdir. Bu görüş sahipleri arasında Ebu Yusuf ve Muhammed -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de vardır.

Diğerleri ise, şafak -ki bu onlara göre kırmızılıktan sonraki beyazlıktır- kaybolduğu takdirde akşamın vakti çıkar, demişlerdir. Bu görüşte olanlar arasında Ebu Hanife -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- de vardır.

Bize göre bu konuda aklî düşünme (ve kıyas) şunu gerektirir: Onlar, beyazlıktan önceki kırmızılığın akşam namazının vakti içerisinde olduğunda ittifak halindedirler. Onların görüş ayrılıkları bu kırmızılıktan sonraki beyazlık hakkındadır.

Bazıları: Bunun hükmü, kırmızılığın hükmü ile aynıdır derken, bazıları: Bunun hükmü kırmızılığın hükmünden farklıdır, demiştir.

Biz bu hususu inceleyince şunu gördük: Fecir doğmadan önce bir kırmızılık görülür. Bunun arkasından fecrin beyazlığı gelir. Buna göre kırmızılık ve beyazlık bu durumda aynı namazın vaktidir. Bu da sabah namazıdır. Her ikisi de kaybolunca artık namazın vakti de biter.

Buna kıyas ile akşam namazında da aynı şekilde, beyazlığın ve kırmızılığın aynı namazın vakti olmasını gerektirir, her ikisinin hükmü aynı olmalı ve her ikisi de çıktıkları takdirde vakti olarak kabul edildikleri namazın vakti de çıkıyor olmalıdır.

Yatsı namazına gelince, bütün bu rivayetlerde şu vardır: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu namazı birinci günde şafağın kayboluşundan sonra kılmıştır. Ancak Câbir b. Abdullah onun yatsı namazını şafağın kaybolmasından önce kıldığını zikretmektedir.

Doğrusunu en iyi bilen elbette ki Allah'tır. Bize göre Câbir'in şafak ile beyazlığı kastetmiş olması, diğerlerinin ise kırmızılık anlamıyla şafağı kastetmiş olmaları ihtimali vardır. Bu durumda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsıyı kırmızılığın kaybolmasından sonra ama beyazlık kaybolmadan önce kılmıştır. Böylelikle rivayetler sahih olarak anlaşılabilsin ve arada çelişki olmasın.

Sözünü ettiğimiz bu açıklamanın sabit oluşunda, bazılarının söyledikleri: Gerçek şu ki, kırmızılığın kaybolmasından sonra beyazlığın kaybolmasına kadar akşam vakti devam eder, şeklindeki sözlerine delil vardır.

Yatsının son vaktine gelince; İbn Abbas *radıyallahu anh* Ebu Said el-Hudrî ve Ebu Musa Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu namazı, gecenin üçte birine kadar geciktirdikten sonra kıldırdığını belirtmektedirler.

Câbir b. Abdullah ise onu "bir vakitte" kıldığını söylemektedir. Bazıları, bu gecenin üçte biridir, bazıları da gecenin yarısıdır, demişlerdir.

O halde o, bu namazı gecenin üçte biri geçmeden önce kılmış olabilir. Bu durumda üçte birini geçmesi yatsının son vakti olur. Bir diğer ihtimale göre, o, bu namazı gecenin üçte biri geçtikten sonra kılmış olabilir. Buna göre gecenin üçte birinin çıkışından sonra yatsının vaktinden az bir bölüm kalmış olabilir.

Bu ihtimaller söz konusu olduğundan, biz de bu konuda nakledilmiş rivayetleri inceledik:

٩٠٩- رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفُضَيْلِ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِلصَّلاَةِ أَوَّلًا وَآخِرًا، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْعِشَاءِ حِينَ يَغِيبُ الأُفُقُ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ يَنْتَصِفُ اللَّيْلُ، وَإِنَّ أَوَّلَ وَقْتِ الْفَجْرِ، حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ، وَإِنَّ آخِرَ وَقْتِهَا حِينَ تَطْلُعُ الشَّمْسُ».

909- … Ebu Salih'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şüphesiz namazın bir ilk, bir de son vakti vardır. Şüphesiz yatsının ilk vakti, ufuk battığı zamandır. Son vakti ise gece yarılandığı zamandır. Şüphesiz sabahın ilk vakti tan yeri attığı zamandır. Sabahın son vakti ise güneş doğduğu zamandır."***[439]

٩١٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْخَصِيبُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَقْتُ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ».

910- … Abdullah b. Amr'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'-den, O'nun şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Yatsının vakti, gecenin yarısına kadardır."***[440]

٩١١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ شُعْبَةُ: حَدَّثَنِيهِ ثَلاَثَ مَرَّاتٍ، فَرَفَعَهُ مَرَّةً، وَلَمْ يَرْفَعْهُ مَرَّتَيْنِ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

911- … Şube, Katade'den, o Ebu Eyyub'dan, o Abdullah b. Amr'dan… diye rivayet etti. Şube: Bu hadisi (Katade) bana üç defa tahdis etti. Bir seferinde onu merfu olarak (Allah Rasulü'ne nispet ederek) rivayet etti, iki seferinde de onu merfu olarak rivayet etmedi, deyip hadisi aynen zikretti.[441]

***

439 875 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.
440 Müslim, Mesacid, 172, 173; Nesâî, Mevakit, 15.
441 Ayrıca 878 numaralı hadis ile 877 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız. (Çeviren).

İşte bu rivayetlerle gecenin üçte birinden sonrasının da yatsının vakitlerinden olduğu sabit olmaktadır.

Bu hususta yine buna delil teşkil edecek rivayetler de gelmiştir.

٩١٢- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عُمَرَ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: مَكَثْنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ نَنْتَظِرُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْعِشَاءِ الآخِرَةِ، فَخَرَجَ إِلَيْنَا حِينَ ذَهَبَ ثُلُثُ اللَّيْلِ، أَوْ بَعْدَهُ وَلاَ نَدْرِي، أَشَيْءٌ شَغَلَهُ فِي أَهْلِهِ أَوْ غَيْرُ ذَلِكَ.

فَقَالَ حِينَ خَرَجَ: «إِنَّكُمْ لَتَنْتَظِرُونَ صَلاَةً مَا يَنْتَظِرُهَا أَهْلُ دِينٍ غَيْرُكُمْ وَلَوْلاَ أَنْ يَثْقُلَ عَلَى أُمَّتِي، لَصَلَّيْت بِهِمْ هَذِهِ السَّاعَةَ». ثُمَّ أَمَرَ الْمُؤَذِّنَ، فَأَقَامَ الصَّلاَةَ وَصَلَّى.

912- … Nâfi''den, o İbn Ömer'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bir gece Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i yatsı namazını kıldırması için bekledik. Gecenin üçte birinden sonra yahut ondan da sonra bir süre geçtiğinde yanımıza geldi. Acaba ailesi arasında onu bir şey meşgul ettiğinden dolayı mı bunu yaptı, yoksa başka bir sebep mi vardı, bilemiyoruz.

Allah Rasulü yanımıza gelince şöyle buyurdu: ***"Gerçek şu ki sizler, sizin dışınızda başka herhangi bir din mensubunun beklemediği bir namazı kılmak için bekliyorsunuz. Eğer ümmetime ağır gelmeyecek olsaydı, onlara (hep) bu vakitte (bu namazı) kıldıracaktım."*** Sonra müezzine emir verdi, bunun üzerine o da kamet getirdi ve Allah Rasulü namazı kıldırdı.[442]

٩١٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنْ زَائِدَةَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي سُفْيَانَ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: جَهَّزَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَيْشًا، حَتَّى إِذَا انْتَصَفَ اللَّيْلُ، أَوْ بَلَغَ ذَاكَ، خَرَجَ إِلَيْنَا فَقَالَ: «صَلَّى النَّاسُ وَرَقَدُوا وَأَنْتُمْ تَنْتَظِرُونَ هَذِهِ الصَّلاَةَ أَمَا إِنَّكُمْ لَنْ تَزَالُوا فِي صَلاَةٍ مَا انْتَظَرْتُمُوهَا».

442 Buhârî, Mevakit, 22, Ezan, 162; Nesâî, Mevakit, 21.

913- ... Ebu Süfyan'dan, o Câbir'den onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir orduyu donattı. Nihayet gece yarısı olunca ya da gece yarısına yakın yanımıza çıkageldi ve şöyle buyurdu: ***"İnsanlar namaz kılıp uyudular, sizler ise bu namazı kılmak için bekliyorsunuz. Ancak sizler bu namazı kılmayı beklediğiniz sürece namazda imiş gibisiniz."***[443]

٩١٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ قَالَ: أَخْبَرَنَا شُعَيْبُ بْنُ أَبِي حَمْزَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ أَنَّ عَائِشَةَ قَالَتْ: أَعْتَمَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةً بِالْعَتَمَةِ، حَتَّى نَادَاهُ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَقَالَ: نَامَ النَّاسُ وَالصِّبْيَانُ.

فَخَرَجَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «مَا يَنْتَظِرُهَا أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الأَرْضِ غَيْرُكُمْ» وَلاَ يُصَلِّي يَوْمَئِذٍ إِلَّا بِالْمَدِينَةِ. قَالَتْ: وَكَانُوا يُصَلُّونَ الْعَتَمَةَ، فِيمَا بَيْنَ أَنْ يَغِيبَ غَسَقُ اللَّيْلِ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ.

914- ... Urve'den rivayete göre Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gece yatsı namazını ortalık iyice kararıncaya kadar geciktirdi. Nihayet Ömer *radıyallahu anh* ona: İnsanlar ve çocuklar uyudu, diye seslendi.

Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yanlarına çıkıp dedi ki: ***"Yeryüzü halkı arasında, bu namazı sizden başka bekleyen kimse yok."***

O gün (bu şekilde cemaatle) ancak Medine'de namaz kılınıyordu. Âişe *radıyallahu anhâ* dedi ki: Onlar (ashab ve Rasûlullah) yatsı namazını gecenin (doğudaki beyazlığın) kaybolmasından, üçte birine kadar olan vakit arasında kılıyorlardı.[444]

443 Buhârî, Ezan, 36, Mevakit, 25; Nesâî, Mevakit, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 5, 189, 200.

444 Buhârî, Mevakit, 22, Ezan, 162; Nesâî, Mevakit, 21; Ahmed b. H 215, 272.

٩١٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ بَكْرٍ قَالَ: أَنَا حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: أَخَّرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَتَمَةَ إِلَى قَرِيبٍ مِنْ شَطْرِ اللَّيْلِ، فَلَمَّا صَلَّى أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ: «إِنَّ النَّاسَ قَدْ صَلَّوْا وَنَامُوا وَرَقَدُوا، وَلَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ مَا انْتَظَرْتُمُوهَا».

915- ... Enes *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazını gecenin yarısına yakın bir vakte kadar geciktirdi. Namazını kıldıktan sonra yüzünü bize dönerek şöyle buyurdu: ***"Gerçek şu ki insanlar namazlarını kılıp yattılar; ama sizler bu namazı beklediğiniz sürece namaz içinde idiniz demektir."***[445]

٩١٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: أَنَا حَمَّادٌ قَالَ: أَنَا ثَابِتٌ أَنَّهُمْ سَأَلُوا أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: كَانَ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَاتَمٌ؟ قَالَ: نَعَمْ. ثُمَّ قَالَ: أَخَّرَ الْعِشَاءَ ذَاتَ لَيْلَةٍ، حَتَّى كَادَ يَذْهَبُ شَطْرُ اللَّيْلِ، أَوْ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ

916- ... Hammad şöyle demiştir: Bize Sabit'in bildirdiğine göre, onlar Enes b. Malik *radıyallahu anh*'a Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mühürü var mıydı? diye sordular. O: Evet, dedi. Daha sonra şunları ekledi: Bir gece yatsı namazını geciktirdi. Neredeyse gecenin yarısı bitecekti yahut gece yarısına kadar geciktirdi, deyip sonra da hadisi aynen zikretti.

***

İşte bu rivayetlerde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in gecenin üçte biri geçtikten sonra bile yatsı namazını kıldığı belirtilmektedir. Bununla da gecenin üçte birinin geçmesi ile yatsı namazının vaktinin çıkmadığı sabit olmaktadır.

Ancak -doğrusunu bilen Allah'tır- bize göre bunun anlamı şudur: Yatsının kılınacağı en faziletli vakit, şafağın kaybolmasıyla başlayan ve gecenin üçte

445 Buhârî, Ezan, 36, Mevakit, 25, Libas, 48; Nesâî, Mevakit, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 5, 189, 200.

birine kadar devam eden vakittir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan gelen hadiste zikrettiğimiz üzere, bu namazı kıldırdığı vakit budur. Bu vakitten itibaren gecenin yarısının geçtiği vakte kadar olan fazilet, bundan daha aşağıdadır. Böylelikle bu rivayetler birbirleriyle çelişmemiş olur.

Diğer taraftan biz yine de, acaba gece yarısı çıktıktan sonra yatsının vakti devam eder mi, incelemek istedik. Bu hususu inceleyince şunları gördük:

٩١٧- يُونُسُ قَدْ حَدَّثَنَا قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَنَا يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ، وَأَنَسُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: أَخَّرَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ ذَاتَ لَيْلَةٍ إِلَى شَطْرِ اللَّيْلِ ثُمَّ انْصَرَفَ فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ بَعْدَمَا صَلَّى بِنَا. فَقَالَ: «قَدْ صَلَّى النَّاسُ وَرَقَدُوا، لَمْ تَزَالُوا فِي صَلَاةٍ، مَا انْتَظَرْتُمُوهَا».

917- ... Enes b. Iyaz'dan, o Humeyd et-Tavîl'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Enes b. Malik *radıyallahu anh*'ı şöyle derken işittim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gece (yatsı) namazı(nı) gecenin yarısına kadar geciktirdi. Namazı kıldırdıktan sonra yüzünü bize dönerek: ***"İnsanlar namaz kılıp uyudular, ama sizler bu namazı beklediğiniz sürece namazda gibiydiniz,"*** buyurdu.[446]

٩١٨- حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ مِثْلَهُ.

918- ... Bize İsmail b. Ca'fer, Humeyd'den, o Enes'den hadisi aynen zikretti.

٩١٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

446 915 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

919- ... Bana Yahya b. Eyyub, Humeyd'den tahdis etti, o Enes *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

***

İşte bu rivayetlerde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yatsı namazını gecenin yarısı geçtikten sonra kıldırdığı belirtilmektedir. Bu da, gecenin yarısının geçmesinden sonra bile namaz vaktinin hala devam ettiğine bir delildir.

Yine bu hususta Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, bundan daha da açık bir delil de rivayet edilmiştir:

٩٢٠- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ وَأَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ قَالاَ: ثنا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي الْمُغِيرَةُ بْنُ حَكِيمٍ، عَنْ أُمِّ كُلْثُومٍ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ أَنَّهَا أَخْبَرَتْهُ عَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: أَعْتَمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ لَيْلَةٍ حَتَّى ذَهَبَ عَامَّةُ اللَّيْلِ، وَحَتَّى نَامَ أَهْلُ الْمَسْجِدِ ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى وَقَالَ: «إِنَّهُ لَوَقْتُهَا، لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي».

920- ... Ümmü Gülsüm bint Ebi Bekir'den, o Müminlerin annesi Âişe *radıyallahu anhâ*'nın şöyle dediğini haber vermiştir: Bir gece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazını gecenin büyük bir bölümü geçinceye ve mesciddekiler uyuyuncaya kadar geciktirdi. Sonra mescide çıkıp namazı kıldırdı ve: ***"Eğer ümmetime zorluk vermeyecek olsaydım, şüphesiz ki bu namazın vakti budur"*** buyurdu.[447]

***

İşte bu rivayette onun, gecenin çoğu geçtikten sonra bu namazı kıldırdığını ve bu vaktin, bu namaz için bir vakit olduğunu haber verdiğini görüyoruz.

İşte bu rivayetlerin sahih bir şekilde anlaşılması ile şu sabit olmaktadır: Yatsı namazının ilk vakti, şafağın kaybolmasıyla başlar, gecenin tamamı geçinceye kadar devam eder. Ancak bu namazın üç ayrı vakti söz konusudur.

447 Müslim, Mesacid, 219; Nesâî, Mevakit, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 150.

Vaktinin girişinden, gecenin üçte biri geçinceye kadar olan süre. Bu, bu namazın kılınacağı en faziletli vakittir.

Bu vakitten başlayan ve gece yarısının bitişine kadar devam eden vakit. Bu, öncekinden daha az faziletlidir.

Gecenin yarısından sonrası fazilet itibariyle hepsinden daha azdır.

Yine bu namazın vakti hakkında, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından, belirttiğimiz hususa delil teşkil eden rivayetler de gelmiştir:

٩٢١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ أَسْلَمَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ كَتَبَ: إِنَّ وَقْتَ الْعِشَاءِ الآخِرَةِ إِذَا غَابَ الشَّفَقُ إِلَى ثُلُثِ اللَّيْلِ، وَلاَ تُؤَخِّرُوهُ إِلَى ذَلِكَ، إِلَّا مَنْ شُغِلَ، وَلاَ تَنَامُوا قَبْلَهَا، فَمَنْ نَامَ قَبْلَهَا، فَلاَ نَامَتْ عَيْنَاهُ. قَالَهَا ثَلاَثًا.

921- ... Nâfi''den, onun Eslem'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* şöyle bir mektup yazdı: "Yatsı namazının vakti, şafağın kaybolmasından itibaren gecenin üçte birine kadar devam eder. Ancak bu vakte kadar -meşgul olan kimse dışında- geciktirmeyin. Bu namazı kılmadan uyumayın. Kim bundan önce uyursa, gözleri uyumaz olsun." Bu sözlerini üç defa tekrarladı.

***

İşte Ömer'den yine şu rivayet de gelmiştir:

٩٢٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ. عَنِ الْمُهَاجِرِ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي مُوسَى: أَنْ صَلِّ صَلاَةَ الْعِشَاءِ مِنَ الْعِشَاءِ إِلَى نِصْفِ اللَّيْلِ. أَيَّ حِينَ شِئْتَ.

922- ... el-Muhacir'den rivayete göre, Ömer *radıyallahu anh* Ebu Musa'ya: "Yatsı namazını, akşam vaktinden gecenin yarısına kadar olan za-

man içerisinde kıl" diye mektup yazdı.[448]

Bununla, bu süre arasında istediğin vakit kılabilirsin, demek istemiştir.

٩٢٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ، عَنِ الْمُهَاجِرِ مِثْلَهُ.

923- ... Muhammed b. Sîrîn'den, o el-Muhacir'den rivayeti aynen zikretmiştir.

٩٢٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْمُهَاجِرِ، مِثْلَهُ وَزَادَ: وَلاَ أَدْرِي ذَلِكَ إِلَّا نِصْفًا لَكَ.

924- ... Abdullah b. Avn, Muhammed'den, o el-Muhacir'den rivayeti aynen zikretmiş ve ayrıca: "Ben bunun (yani gece yarısına kadar geciktirmenin) senin için ancak ecrin yarısını gerektireceğinden başkasını da bilemiyorum" cümlesini eklemiştir.[449]

***

İşte bu rivayette onun, yatsı namazını gece yarısına kadar kılabileceğini ancak bundan dolayı da ecrin yarısını alabileceğini belirtmektedir.

Yine bu hususta ondan şu rivayetler gelmiştir:

٩٢٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ عَنْ حَبِيبِ ابْنِ أَبِي ثَابِتٍ. ح

925- ... Süfyan es-Sevri, Habib b. Ebi Sabit'ten, H.

٩٢٦- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ حَبِيبِ بْنِ

448 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 330.
449 Parantez arası açıklamalar Kândehlevi, *Emani'l-Ahbar*, 308-309 (Çeviren).

أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ نَافِعِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: كَتَبَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ إِلَى أَبِي مُوسَى: وَصَلِّ الْعِشَاءَ أَيَّ اللَّيْلِ شِئْت وَلاَ تَغْفُلْهَا.

926- … Süfyan, Habib b. Ebi Sabit'ten, o Nâfi' b. Cubeyr'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ömer *radıyallahu anh*, Ebu Musa'ya: Yatsıyı, gecenin dilediğin vaktinde kılabilirsin, ama sakın ondan gaflete düşmeyesin, diye mektup yazdı.

***

Bu rivayette de, yatsı namazından gaflete düşmemesi şartıyla, gecenin tamamının yatsının vakti olduğunu belirtmektedir.

Bize göre bunun açıklaması şu şekildedir: Yatsı namazını gecenin yarısına kadar kılmaması, ondan yana gaflete düşmesidir. Ancak gecenin üçte biri geçinceye kadar namazı kılmaması, o namazdan gaflete düşmek değildir. Aksine, istenen faziletin elde edilmesini sağlayan erken vaktinde kılmış olur. Bu iki vakit arasındaki namaz ise ikisi arasında orta bir yerdedir. Yani birincisinden daha aşağıda, fakat diğerinden daha yukarıdadır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, az önce yaptığımız açıklamaya uygun muhtevada olan rivayetler de gelmiştir:

Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan bu hususta şöyle dediği nakledilmektedir:

٩٢٧- حَدَّثَنَا يُونُس، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ. ح

927- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Yusuf tahdis edip dedi ki: Bize el-Leys tahdis etti, H.

٩٢٨- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ اللَّيْثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ جُرَيْجٍ، أَنَّهُ قَالَ لِأَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَا إِفْرَاطُ صَلاَةِ الْعِشَاءِ؟ قَالَ: طُلُوعُ الْفَجْرِ.

928- Yine bize Rebi' el-Müezzin tahdis edip dedi ki: Bize Şuayb b. el-Leys tahdis edip dedi ki: Bize el-Leys, Yezid b. Ebi Habib'den tahdis etti, onun

Ubeyd b. Cureyc'den rivayet ettiğine göre, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'a: "Yatsı namazı hangi vakte kadar geciktirilirse kusurlu hareket edilmiş olur?" diye sordu. Ebu Hureyre: Tan yerinin ağarması(na kadar), dedi.

***

İşte Ebu Hureyre *radıyallahu anh,* yatsı namazının geçmesi demek olan kusurlu hareketi, tan yerinin ağarmasına kadar kılmamak olarak göstermiştir.

Biz ondan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den -namaz vakitlerine dair kendisine soru sorulunca- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ikinci günde gecenin bir bölümü geçtikten sonra kıldığını rivayet etmiş bulunuyoruz. Yine onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiği hadisinde Allah Rasulü'nün: ***"Yatsı namazının vakti, gecenin yarısına kadar devam eder"*** dediği belirtilmektedir.

Böylelikle yatsı namazının vaktinin tan yerinin ağarmasına kadar devam ettiği sabit olmaktadır. Ancak bu vaktin bir kısmı, diğer bir kısmından daha faziletlidir.

Bu konuda açıklamış olduğumuz bütün bu görüşler, aynı zamanda Ebu Hanife *radıyallahu anh*'ın, Ebu Yusuf ve Muhammed'in -Allah ikisine de rahmet etsin- görüşleri olup öğle namazının vakti hakkındaki görüş ayrılığına dair açıklamalarımız bundan müstesnâdır. Çünkü Ebu Hanife -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- şöyle demiştir: Öğle namazının vakti, her şeyin gölgesi iki misline varıncaya kadar devam eder. Ebu Yusuf (Allah'ın rahmeti üzerine olsun) ondan böylece rivayet etmiştir.

٩٢٩- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ الْكِنْدِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبَدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي يُوسُفَ رَحِمَهُ اللهُ، عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ.

929- ... Ali b. Ma'bed'den, o Muhammed b. el-Hasen'den, o Ebu Yusuf'dan, -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- o Ebu Hanife'den -Allah'ın rahmeti üzerine olsun.-

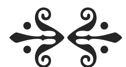
٩٣٠- وَقَدْ حَدَّثَنِي ابْنُ أَبِي عِمْرَانَ، عَنِ ابْنِ الثَّلْجِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ زِيَادٍ، عَنْ أَبِي

حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللهُ. أَنَّهُ قَالَ فِي ذَلِكَ: آخِرُ وَقْتِهَا إِذَا صَارَ الظِّلُّ مِثْلَهُ.

930- … el-Hasen b. Ziyad'dan, o Ebu Hanife'den -Allah'ın rahmeti üzerine olsun- rivayet ettiğine göre, o, bu hususta şöyle demiştir: Öğle namazının son vakti gölge bir misline ulaşınca biter.

***

Bu, aynı zamanda Ebu Yusuf ile Muhammed'in de görüşüdür ve biz bu görüşü kabul ediyoruz.

٨- بَابُ الْجَمْعِ بَيْنَ صَلاَتَيْنِ كَيْفَ هُوَ ؟

8- İKİ NAMAZIN CEM'İ (BİR ARADA KILINMASI) NASIL OLUR?

٩٣١- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِي قَيْسٍ الأَوْدِيِّ، عَنْ هُزَيْلِ بْنِ شُرَحْبِيلَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلاَتَيْنِ فِي السَّفَرِ.

931- … Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh*'dan rivayete göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* seferde iken iki namazı cem' ederdi (birlikte kılardı).[450]

٩٣٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ، أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ، عَنْ أَبِي الطُّفَيْلِ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُمْ خَرَجُوا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عَامَ تَبُوكَ، فَكَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، يَجْمَعُ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.

932- … Ebu't-Tufeyl'den rivayete göre, Mu'âz b. Cebel kendisine şunu bildirmiştir: Tebûk yılı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte sefere çıktılar. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, (bu seferde) öğle ile ikindi, akşam ile yatsı namazlarını bir arada kıldı.[451]

450 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 458.
451 Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 52; Ebu Davud, Salat, 5; İbn Mâce, Salat, hadis no: 1070; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 233.

٩٣٣- حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا قُرَّةُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الطُّفَيْلِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

قَالَ: قُلْت: مَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: أَرَادَ أَنْ لاَ يُحْرِجَ أُمَّتَهُ.

933- … Kurre b. Halid bize tahdis edip Ebu'z-Zübeyr'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bize Ebu't-Tufeyl tahdis ederek dedi ki: Bize Mu'âz b. Cebel *radıyallahu anh* tahdis etti deyip hadisi aynen zikretti.

(Ebu't-Tufeyl) dedi ki: Peki onu böyle yapmaya iten sebep neydi? diye sordum. Mu'âz: Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi, diye cevap verdi.

٩٣٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ يُحَدِّثُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثَمَانِيًا، جَمِيعًا، وَسَبْعًا جَمِيعًا.

934-... İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayete göre, o şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir arada sekiz rekat ve yine bir arada yedi rekat namaz kıldı.[452]

٩٣٥- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، قَالَ: أَنَا جَابِرُ بْنُ زَيْدٍ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، يَقُولُ: صَلَّيْت مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْمَدِينَةِ ثَمَانِيًا جَمِيعًا، وَسَبْعًا جَمِيعًا.

قُلْت لِأَبِي الشَّعْثَاءِ: أَظُنُّهُ أَخَّرَ الظُّهْرَ وَعَجَّلَ الْعَصْرَ، وَأَخَّرَ الْمَغْرِبَ، وَعَجَّلَ الْعِشَاءَ، قَالَ: وَأَنَا أَظُنُّ ذَلِكَ.

935- … Bize Amr b. Dinar tahdis edip dedi ki: Bize Câbir b. Zeyd'in bil-

452 Buhârî, Teheccüd, 30, Salat, 18; Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 55; Nesâî, Mevakit, 44, 47; Ebu Davud, Salat, 5.

dirdiğine göre, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'ı şöyle derken dinlemiştir: "Ben Medine'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bir arada sekiz rekat ve bir arada yedi rekat namaz kıldım."

(Amr b. Dinar) dedi ki: Ben de Ebu'ş-Şa'sâ'ya (Câbir b. Zeyd'e): Zannederim öğleni geciktirmiş, ikindiyi de erken kıldırmış, akşamı geciktirmiş, yatsıyı da erken kıldırmış olmalıdır, dedim. O: Ben de böyle düşünüyorum, dedi.[453]

٩٣٦- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكٌ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ الْمَكِّيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا، وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا، فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلاَ سَفَرٍ.

936- … Said b. Cübeyr'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* düşman korkusu bulunmadığı, yolculukta da olmadığımız halde, bize öğle ile ikindiyi bir arada, akşam ile yatsıyı da bir arada kıldırdı."

٩٣٧- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا قُرَّةُ عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ. قُلْت: مَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: أَرَادَ أَنْ لاَ يُحْرِجَ أُمَّتَهُ.

937- … Bize Kurra, Ebu'z-Zubeyr'den tahdis etti, deyip senediyle hadisi aynen zikretti.

Ben (ravilerden Said b. Cubeyr): Onu böyle yapmaya iten sebep neydi? diye sordum. O (İbn Abbas): Ümmetini sıkıntıya sokmak istemedi, diye cevap verdi.

٩٣٨- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

453 934 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

938- … İbn Cureyc'den, o Ebu'z-Zubeyr'den, hadisi senediyle aynen zikretti.

٩٣٩- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مَسْلَمَةَ الْقَعْنَبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُد ابْنُ قَيْسٍ الْفَرَّاءُ، عَنْ صَالِحٍ مَوْلَى التَّوْأَمَةِ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فِي غَيْرِ سَفَرٍ وَلاَ مَطَرٍ.

939- … et-Tev'eme'nin azatlısı Salih'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen zikretmiş olmakla birlikte: "Seferde olmadığımız ve yağmur da yağmadığı halde," demiştir.

٩٤٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُسَيْنٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ، أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما أَخَّرَ صَلاَةَ الْمَغْرِبِ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَقَالَ رَجُلٌ: الصَّلاَةَ الصَّلاَةَ. فَقَالَ: لاَ أُمَّ لَك، أَتُعْلِمُنَا بِالصَّلاَةِ، وَقَدْ كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رُبَّمَا جَمَعَ بَيْنَهُمَا بِالْمَدِينَةِ.

940- … İmran b. Huseyn'den,[454] o Abdullah b. Şakik'den rivayet ettiğine göre, İbn Abbas *radıyallahu anh* bir gece akşam namazını geciktirdi. Bunun üzerine bir adam: Namaz kılalım, namaz! deyince, Abdullah b. Abbas: Hay anasız kalasıca! Namazı sen mi bize öğreteceksin? Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bazen Medine'de bu iki namazı bir arada kıldığı dahi olurdu, dedi.

٩٤١- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ وَفَهْدٌ، قَالاَ: ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ أَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما عَجَّلَ السَّيْرَ ذَاتَ لَيْلَةٍ، وَكَانَ قَدْ اُسْتُصْرِخَ عَلَى بَعْضِ أَهْلِهِ ابْنَةِ أَبِي عُبَيْدٍ، فَسَارَ حَتَّى هَمَّ الشَّفَقُ أَنْ يَغِيبَ، وَأَصْحَابُهُ يُنَادُونَهُ لِلصَّلاَةِ، فَأَبَى عَلَيْهِمْ، حَتَّى إِذَا أَكْثَرُوا عَلَيْهِ، قَالَ: إِنِّي رَأَيْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَجْمَعُ بَيْنَ هَاتَيْنِ الصَّلاَتَيْنِ، الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، وَأَنَا أَجْمَعُ بَيْنَهُمَا.

454 Kândehlevî, *Emâni'l-Ahbâr*, II, 316 ile Âlemu'l-Kutüb nüshasında: "İmran b. Hudeyr" şeklindedir. (Çeviren).

941- … el-Leys dedi ki: Bana Nâfi'in tahdis ettiğine göre, Abdullah b. Ömer *radıyallahu anh* bir gece yolculukta acele etti. Ona hanımlarından birisi olan Ebu Ubeyd'in kızının vefat haberi verilmişti. O şafağın kaybolmak üzere olduğu vakte kadar yolculuğunu sürdürdü. Arkadaşları ise ona namaz için seslenip duruyorlardı. Kendisi ise onlara iltifat etmiyordu. Nihayet ona seslenmeleri çoğalınca dedi ki: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şu iki namazı -yani akşam ile yatsıyı- bir arada kılarken gördüm. Ben de bu iki namazı birlikte kılacağım.[455]

٩٤٢- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إذَا عَجَّلَ بِهِ السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.

942- … Nâfi'den, o İbn Ömer *radıyallahu anh*'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* yolculukta acele etmek istediğinde, akşam ile yatsıyı bir arada kılardı."

٩٤٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ...[456] قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ.

943- … Salim'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculukta acele etmek istediği takdirde akşam ile yatsıyı bir arada kılardı.

٩٤٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ عَنْ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي ذُؤَيْبٍ، قَالَ: كُنْت مَعَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما فَلَمَّا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، هِبْنَا أَنْ نَقُولَ لَهُ الصَّلَاةَ، فَسَارَ، حَتَّى ذَهَبَتْ فَحْمَةُ الْعِشَاءِ، وَرَأَيْنَا بَيَاضَ الأُفُقِ، فَنَزَلَ

---

455 Buhârî, Taksir, 6; Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 24; Ebu Davud, Salat, 5; Nesâî, Mevakit, 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 51.

456 Asıl nüshada boşluk vardır..

فَصَلَّى ثَلاَثًا الْمَغْرِبَ، وَاثْنَتَيْنِ الْعِشَاءَ، ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا رَأَيْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ.

944- ... İbn Ebi Necîh'den, o İsmail b. Ebi Zueyb'den rivayet ettiğine göre, İsmail şöyle demiştir: İbn Ömer *radıyallahu anh* ile birlikteydim. Güneş batınca ona: Namaz kılalım, demekten çekindik. O da yoluna devam etti. Nihayet akşamın ilk karanlığı kaybolup ufuktaki aydınlığı gördüğümüzde, bineğinden inip üç rekat akşam namazı ve iki rekat yatsı namazı kıldı. Sonra da: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i böyle yaparken gördüm," dedi.

٩٤٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ وَعِمْرَانُ بْنُ مُوسَى الطَّائِيُّ قَالُوا:حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ يَحْيَى الْأُشْنَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ عَنْ جَابِرِ ابْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: جَمَعَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِالْمَدِينَةِ لِلرُّخَصِ مِنْ غَيْرِ خَوْفٍ وَلاَ عِلَّةٍ.

945- ... Muhammed b. el-Münkedir'den, o Câbir b. Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* herhangi bir düşman korkusu ve bir başka sebep yokken, ruhsat olmak üzere, Medine'de öğle ile ikindiyi, akşam ile yatsıyı bir arada kıldırdı.[457]

٩٤٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ ابْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ عَنْ مَالِكِ بْنِ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَرَبَتْ لَهُ الشَّمْسُ بِمَكَّةَ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا بِسَرِفٍ يَعْنِي الصَّلاَةَ.

946- ... Ebu'z-Zubeyr'den, onun Câbir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Mekke'de iken güneş battı. O da Serif'te her iki namazı (akşam ile yatsıyı) bir arada kıldırdı.[458]

---

457 Benzeri bir rivayet az önce İbn Abbas'tan nakledilmişti.
458 Ebu Davud, Salat, 5.

٩٤٧- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا، مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبَانُ بْنُ يَزِيدَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ حَفْصِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ فِي السَّفَرِ.

947- ... Enes b. Malik'den rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculukta akşam ile yatsı namazlarını bir arada kılardı.[459]

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazı kimseler, öğle ile ikindi namazlarının vakitlerinin bir olduğu görüşündedirler ve şöyle demişlerdir: Bundan dolayı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* her iki namazı ikisinden birisinin vaktinde kılmıştır. Akşam ile yatsı da aynı şekildedir. Bunların görüşlerine göre, her iki namazın vaktinin bir olması, sonrakinin vakti çıkmadıkça diğerinin vaktinin çıkmayacağı anlamına gelir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Hayır, namazların her birisinin diğerinden ayrı, kendisine ait özel bir vakti vardır.

Yine şöyle demişlerdir: Sizin Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den her iki namazı bir arada cem ederek kıldığına dair naklettiğiniz rivayetler, sizin dediğiniz şekilde ondan nakledilmiştir.

Ancak bu rivayetlerde onun her iki namazı birinin vaktinde bir arada kıldığına dair delil yoktur. Çünkü onun bu iki namazı sizin dediğiniz gibi bir arada kılmış olması ihtimali bulunduğu gibi, Câbir b. Zeyd'in zannettiği şekilde her birisini kendine ait vakitte kılmış olması ihtimali de vardır. Câbir b. Zeyd bu kanaattedir ve ondan sonra da Amr b. Dinar, İbn Abbas'tan bunu rivayet etmiştir.

Birinci görüşün sahipleri: Bizler, bazı rivayetlerde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in uyguladığı cem (iki namazı bir arada kılma) şeklinin dediğimiz gibi olduğuna delil olacak ifadeler bulduk, deyip bu hususta aşağıdaki rivayetleri zikretmişlerdir:

459 Buhârî, Taksiru's-Salat, 16; Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 46; Ebu Davud, Salat, 5; Nesâî, Mevakit, 42.

٩٤٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَارِمُ بْنُ الْفَضْلِ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما اُسْتُصْرِخَ عَلَى صَفِيَّةَ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ، وَهُوَ بِمَكَّةَ، فَأَقْبَلَ إِلَى الْمَدِينَةِ، فَسَارَ حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، وَبَدَتْ النُّجُومُ، وَكَانَ رَجُلٌ يَصْحَبُهُ، يَقُولُ: الصَّلاَةَ الصَّلاَةَ.

قَالَ: وَقَالَ لَهُ سَالِمٌ: الصَّلاَةَ. فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا عَجَّلَ بِهِ السَّيْرُ فِي سَفَرٍ، جَمَعَ بَيْنَ هَاتَيْنِ الصَّلاَتَيْنِ، وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَجْمَعَ بَيْنَهُمَا فَسَارَ حَتَّى غَابَ الشَّفَقُ، ثُمَّ نَزَلَ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا.

948- … Eyyub'dan, onun Nâfi'den rivayet ettiğine göre, İbn Ömer *radıyallahu anh*'a (hanımı) Ebu Ubeyd'in kızı Safiyye'nin vefat haberi verildi. O sırada o Mekke'de bulunuyordu. Medine'ye doğru yola çıktı ve güneş batıncaya, yıldızlar görününceye kadar yoluna devam etti. Bir adam onunla birlikte yol arkadaşlığı yapıyor ve namaz kılalım, namaz kılalım, deyip duruyordu.

(Nâfi') dedi ki: Salim de ona: Namaz kılalım, deyince, İbn Ömer şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bir yolculukta iken, eğer acele etmek istiyor ise bu iki namazı bir arada kılardı. Ben de bu iki namazı bir arada kılmak istiyorum. Sonra şafak kayboluncaya kadar yoluna devam etti, ardından bineğinden inip her iki namazı bir arada kıldı.[460]

٩٤٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسَدَّدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما، أَنَّهُ كَانَ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، بَعْدَمَا يَغِيبُ الشَّفَقُ، وَيَقُولُ: إِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ، جَمَعَ بَيْنَهُمَا.

949- … Nâfi''den, onun İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Ömer yolculukta acele etmek istediği zaman akşam ile yatsıyı şafak kaybolduktan sonra bir arada kılar ve: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* yolculukta acele etmek istediği zaman, bu iki namazı bir arada kılardı," derdi.

***

460 941 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

Bu kanaatte olanlar: İşte bunda onun iki namazı nasıl bir arada cem' ettiğine dair delil vardır, derler.

Bu görüşün sahiplerinin aleyhine ve onlara muhalefet edenlerin lehine olan delillerden birisi de: "Şafak kayboluncaya kadar yoluna devam etti, sonra indi" ifadelerinin yer aldığı, Eyyub yoluyla gelen (948 numaralı) hadistir. Ancak Nâfi''den rivayet edenlerin hiçbirisi, ne Ubeydullah, ne Malik, ne el-Leys, ne de kendisinden bu hususta İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın hadisini rivayet ettiğimiz hiçbir kimse, bunu söz konusu etmiştir.

Bunu İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın yaptığı bir fiil olarak bildirmişlerdir. İbn Ömer, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de iki namazı bir arada kıldığını zikretmiş, fakat nasıl bir arada kıldığını söz konusu etmemiştir. Ubeydullah yoluyla gelen hadis ise, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki namazı bir arada kıldığını, sonra da İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın bir arada nasıl kıldığını ve bunu şafağın kaybolmasından sonra yaptığını belirtmektedir.

Bu durumda o, bu yolla her iki namazı bir arada kılmış olmakla birlikte, yatsı namazını şafağın kaybolmasından sonra ve bununla birlikte akşam namazını da şafağın kaybolmasından önce kılmış olabilir. Çünkü o yatsı namazını da kılmadan her iki namazı bir arada kılmış olamaz. Bu şekilde kılmak suretiyle akşam ile yatsıyı bir arada kılmış olur.

Bunu Eyyub ('un rivayet ettiği 948 numaralı hadis)'dan başkası, dediklerimize açıklık getirecek şekilde rivayet etmiştir.

٩٥٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحِمَّانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنْ أُسَامَةَ ابْنِ زَيْدٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جَدَّ بِهِ السَّيْرُ، فَرَاحَ رَوْحَةً، لَمْ يَنْزِلْ إِلَّا لِظُهْرٍ أَوْ لِعَصْرٍ، وَأَخَّرَ الْمَغْرِبَ حَتَّى صَرَخَ بِهِ سَالِمٌ، قَالَ: الصَّلَاةَ، فَصَمَتَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ غَيْبُوبَةِ الشَّفَقِ، نَزَلَ فَجَمَعَ بَيْنَهُمَا، وَقَالَ: رَأَيْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصْنَعُ هَكَذَا إِذَا جَدَّ بِهِ السَّيْرُ.

950- … Usame b. Zeyd şöyle demiştir: Bana Nâfi''in haber verdiğine göre, İbn Ömer *radıyallahu anh* yolculuğunda acele ediyordu. Sabah yolculuğa çıktı ve öğle ya da ikindi vakti dışında bineğinden inip konaklamadı. Akşamı da geciktirdi. Nihayet Salim ona yüksek sesle: Namaz kılalım, dediği halde,

İbn Ömer *radıyallahu anh* sesini çıkarmadı. Nihayet şafağın kaybolmasına yakın bir zamanda indi ve her iki namazı bir arada kılıp: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yolculuğunda acele ederken bu şekilde hareket ettiğini gördüm, dedi.

***

Bu hadiste görüldüğü gibi, onun akşam namazını kılmak üzere inmesi, şafağın kaybolmasından önce idi. O halde Eyyub yoluyla gelen (948 numaralı) hadiste Nâfi'in, "şafak kaybolduktan sonra" şeklindeki ifadesi ile şafağın kaybolmasına yakın vakti kastetmiş olması ihtimali vardır. Böylelikle bu hususta ondan nakledilmiş rivayetler arasında varmış gibi görünen çelişki ortadan kalkar.

Diğer taraftan bu hadisi Üsame'den başkaları da, Nâfi''den, Üsame'nin rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir:

٩٥١- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ جَابِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَافِعٌ، قَالَ: خَرَجْت مَعَ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، وَهُوَ يُرِيدُ أَرْضًا لَهُ، قَالَ: فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا، فَأَتَاهُ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ: إِنَّ صَفِيَّةَ بِنْتَ أَبِي عُبَيْدٍ لِمَا بِهَا، وَلاَ أَظُنُّ أَنْ تُدْرِكَهَا.

فَخَرَجَ مُسْرِعًا وَمَعَهُ رَجُلٌ مِنْ قُرَيْشٍ، فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ لَمْ يُصَلِّ الصَّلاَةَ، وَكَانَ عَهْدِي بِصَاحِبِي وَهُوَ مُحَافِظٌ عَلَى الصَّلاَةِ. فَلَمَّا أَبْطَأَ قُلْتُ: الصَّلاَةَ رَحِمَك اللهُ، فَلَمَا الْتَفَتَ إِلَيَّ وَمَضَى كَمَا هُوَ، حَتَّى إِذَا كَانَ فِي آخِرِ الشَّفَقِ، نَزَلَ فَصَلَّى الْمَغْرِبَ ثُمَّ الْعِشَاءَ وَقَدْ تَوَارَتْ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا عَجَّلَ بِهِ أَمْرٌ، صَنَعَ هَكَذَا.

951- … Bişr b. Bekr dedi ki: Bana İbn Câbir tahdis ederek dedi ki: Bana Nâfi' tahdis ederek dedi ki: Ben Abdullah b. Ömer *radıyallahu anh* ile birlikte kendisine ait bir araziye gitmek istediği bir sırada yola çıktım. Nâfi' dedi ki: Bir yerde konakladık. Bir adam gelerek ona: Ebu Ubeyd'in kızı (senin zevcen) Safiyye'nin durumu (çok ağır hastalığı) sebebiyle ona (ölmeden önce) yetişeceğini zannetmiyorum, dedi.

Bunun üzerine İbn Ömer beraberinde Kureyş'ten bir adam ile birlikte hızlıca yola koyuldu. Güneş batıncaya kadar yolumuza devam ettik. (Akşam) namazını kılmadı. Oysa benim ondan görüp bildiğim, hep namazı vaktinde kılmaya özen göstermesi şeklinde idi. Namaz vaktini geciktirince ben: Allah'ın rahmeti üzerine olsun, namaz kılalım, dedim. Bana dönüp bakmadan, olduğu gibi yoluna devam etti. Nihayet şafağın son vaktinde inip akşam namazını kıldı, sonra da şafağın kaybolduğu sırada da yatsıyı kıldı. Sonra bize dönerek: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* bir iş dolayısıyla acele etmesi gerektiğinde, böyle yapardı, dedi.[461]

٩٥٢- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْعَطَّافُ بْنُ خَالِدٍ الْمَخْزُومِيُّ، عَنْ نَافِعٍ، قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ، اُسْتُصْرِخَ عَلَى زَوْجَتِهِ بِنْتِ أَبِي عُبَيْدٍ، فَرَاحَ مُسْرِعًا، حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ، فَنُودِيَ بِالصَّلاَةِ فَلَمْ يَنْزِلْ، حَتَّى إِذَا أَمْسَى فَظَنَنَّا أَنَّهُ قَدْ نَسِيَ، فَقُلْتُ: الصَّلاَةُ، فَسَكَتَ، حَتَّى إِذَا كَادَ الشَّفَقُ أَنْ يَغِيبَ، نَزَلَ فَصَلَّى الْمَغْرِبَ، وَغَابَ الشَّفَقُ فَصَلَّى الْعِشَاءَ وَقَالَ: هَكَذَا كُنَّا نَفْعَلُ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا جَدَّ بِنَا السَّيْرُ.

952- … el-Attâf b. Halid el-Mahzûmî'den, o Nâfi''den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: İbn Ömer *radıyallahu anh* ile birlikte yoldaydık. Yolun bir yerinde zevcesi Ebu Ubeyd'in kızının ağır hasta olduğu ona haber verildi. O da hızlıca yola koyuldu. Nihayet güneş batınca ona namaz için seslenildi, fakat inmedi. Akşam olunca, onun namazı unuttuğunu zannettik. Ben: Namaz kılalım mı? dedim, o sustu. Nihayet şafak kaybolmak üzere iken inip akşam namazını kıldı. Şafak kaybolunca da yatsıyı kıldı ve: Biz yolculukta acele etmek istediğimiz zaman, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte böyle yapardık, dedi.

***

İşte bütün bunlar, Nâfi''den, İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın bineğinden inmesinin, şafağın kaybolmasından önce olduğunu rivayet etmektedir.

---

461 Ebu Davud, Salat, 5; Nesâî, Mevakit, 48.

Biz de Eyyub'un, Nâfi''den naklettiği "nihayet şafak kaybolunca" şeklindeki (948 numaralı) hadisin anlaşılma ihtimalini zikrettik. Bunun şafağın kaybolmasına yakın anlamında olma ihtimali bulunduğunu söyledik. O halde bizim için en uygun olanı, bütün bu rivayetlerin çelişkili bir anlam verecek şekilde değil, birbiriyle uyuşan bir şekilde anlaşılmasıdır.

Bu sebeple, İbn Ömer'den "Akşam namazı için konaklaması şafağın kaybolmasından sonra idi" şeklinde gelen rivayeti, şafağın kaybolmasına yakın şeklinde anlamamız gerekir. Çünkü yine ondan konaklamasının şafağın kaybolmasından önce olduğu şeklinde de rivayet gelmiştir.

Eğer bu rivayetler birbiriyle çelişkili kabul edilirse, İbn Câbir'in rivayet ettiği (951 numaralı) hadisin, iki hadis arasında kabul edilmeye daha layık olduğu görülür. Çünkü Eyyub'un hadisinde de, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki namazı bir arada kıldığı belirtilmekte, sonra da İbn Ömer'in uygulamasının nasıl olduğunu zikretmektedir.

İbn Câbir'in rivayet ettiği hadiste ise, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in de iki namazı bir arada nasıl kıldığı belirtilmekte olduğundan, bu hadisin kabul edilmesi daha uygundur.

Buna muhalif kanaatin savunucuları: Enes'ten iki namazı bir arada kılmanın nasıl olduğuna dair rivayet gelmiştir, deyip bu hususta şu rivayetleri zikrederler:

٩٥٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي جَابِرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ عُقَيْلِ بْنِ خَالِدٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

953- … Ukayl b. Halid'den, o İbn Şihab'dan, o Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen zikretmiştir.

***

Yani Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gündüz vakti yolculukta acele ederse, öğle ile ikindiyi bir arada kılardı. Eğer gece yolculukta acele ederse, akşam ile yatsıyı bir arada kılardı. (Yani) öğleyi ikindinin ilk vaktine kadar geciktirip her iki namazı bir arada, akşamı da geciktirip yatsı ile birlikte -şafak kaybolunca - bir arada kılardı.

Bunu delil gösterenler şöyle derler: İşte bu hadiste, onun öğle ile ikindiyi ikindi vaktinde, her iki namazı böylece bir arada kıldığı görülmektedir.

Ancak bunların aleyhine, bir önceki görüşün savunucuları lehine olan şu husus vardır: Bu hadisin de, daha önce zikrettiğimiz şekilde anlaşılma ihtimali vardır.

Diğer taraftan; iki namazı bir arada nasıl kıldığına dair açıklayıcı ifadelerin Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in değil de, ez-Zührî'nin sözü olması ihtimali de vardır. Çünkü ez-Zührî bu işi çokça yapar, hadisi kendi sözleriyle bir arada zikrederdi. Hatta dinleyenler bu sözlerin hadisten olduğunu zanneder ve yanılgıya düşerlerdi.

Rivayetteki: "İkindinin ilk vaktine kadar" ifadesinin, -ayrıca- "ikindinin ilk vaktine yakın zamana kadar" anlamına gelme ihtimali de vardır.

Eğer bu hadisin açıkladığımız anlamlardan birisine gelme ihtimali varsa -ki bunlar onun öğle namazını ikindi vaktinde kılmamış olmasını gerektirir- onun öğleyi ikindi vaktinde kıldığını söyleyen bu hadiste -hadis asıl itibariyle onun öğleyi ikindi vaktinde kılmış olduğunu ifade etse bile- delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü onun iki namazı bir arada kılması bu şekilde idi. Ancak bu hususta Abdullah b. Ömer'in, bizim Peygamber'den naklettiğimiz rivayetinde ona muhalefet ettiği gibi, bu hususta Âişe *radıyallahu anhâ* da ona muhalefet etmiştir:

٩٥٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ بِشْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعَافَى بْنُ عِمْرَانَ، عَنْ مُغِيرَةَ بْنِ زِيَادٍ الْمَوْصِلِيِّ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي رَبَاحٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ، يُؤَخِّرُ الظُّهْرَ وَيُقَدِّمُ الْعَصْرَ، وَيُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ وَيُقَدِّمُ الْعِشَاءَ.

954-... Ata b. Ebi Rebah'tan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yolculukta öğleyi geciktirir, ikindiyi öne alır, akşamı geciktirir, yatsıyı öne alırdı.

***

Diğer taraftan Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh*'tan da, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakletmiş olduğu, yolculukta her iki namazı bir arada kıldığına dair rivayeti de aktarmıştık.

Ondan şu rivayet de nakledilmiştir:

٩٥٥- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ وَالْفِرْيَابِيُّ، قَالاَ: ثنا سُفْيَانُ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: مَا رَأَيْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى صَلاَةً قَطُّ فِي غَيْرِ وَقْتِهَا إِلَّا أَنَّهُ جَمَعَ بَيْنَ الصَّلاَتَيْنِ بِجَمْعٍ وَصَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَئِذٍ لِغَيْرِ مِيقَاتِهَا.

955- … Abdurrahman b. Yezid'den, o Abdullah (b. Mesud)'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in herhangi bir namazı vaktinin dışında bir vakitte kıldığını asla görmüş değilim. Şu kadar var ki o, o gün her iki namazı cem'de (Müzdelife'de) bir arada kıldı ve o gün sabah namazını da alışılmış vaktinden başka bir vakitte (erkenden tan yeri ağardıktan hemen sonra) kıldı.[462]

***

Zikrettiğimiz bu rivayetler ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki namazı bir arada kıldığına dikkat eden kimse için, onun bu iki namazı bir arada kılmasının, bizim kanaatimize muhalif görüşü savunanların yorumlarından farklı olduğu sabit olmaktadır.

İşte, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki namazı bir arada kıldığına dair bilinen rivayetlerin ihtiva ettiği anlamların sahih ve doğru bir şekilde anlaşılması açısından, bu konunun hükmü bu şekildedir.

Bu rivayetlerde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, mukim iken ve korku da olmadığı halde, yolculukta olduğu gibi iki namazı bir arada kıldığı da zikredilmektedir.

Peki, hiçbir hastalık ve korku hali yokken, herhangi bir kimsenin, mukim iken öğle namazını güneşin renginin değişeceği vakte yakın geciktirip sonra da kılması caiz olur mu?

462 Buhârî, Hac, 99; Müslim, Hac, 292.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaz hususunda kusurlu hareket etme hakkında şöyle buyurmuştur:

٩٥٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ ثَابِتٍ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ رَبَاحٍ، عَنْ أَبِي قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ فِي الْيَقَظَةِ بِأَنْ يُؤَخِّرَ صَلاَةً إِلَى وَقْتِ أُخْرَى».

956- … Abdullah b. Rebâh'tan, o Ebu Katade'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Uykudan (dolayı namazı vaktinde kılamamak halinde) kusurlu olmak söz konusu değildir. Asıl kusur, uyanıkken bir namazı diğerinin vaktine kadar geciktirmektir."***[463]

***

Böylece Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazı bir sonraki vakte kadar geciktirmenin bir kusur olduğunu haber vermektedir. O, bu sözünü yolculukta iken söylemiştir. O halde bu, onun bu sözleriyle hem yolcuyu, hem ikamet edeni kastetmiş olduğuna delildir. Namazı bir sonraki vakte kadar geciktiren bir kimse kusur işlemiş olacağına göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kusur işleyecek şekilde iki namazı bir arada kılmış olması imkânsız bir şeydir.

Ancak o iki namazı bundan farklı bir şekilde birlikte kılmış ve bu iki namazın her birisini kendi vaktinde kılmıştır.

İşte İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan gelen rivayete göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki namazı bir arada kıldığını rivayet etmiş bulunmakla birlikte, daha sonra onun şunları söylediğini görmekteyiz:

٩٥٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: لاَ يَفُوتُ صَلاَةٌ حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الأُخْرَى.

463 Müslim, Mesacid, 311; Ebu Davud, Salat, 11; Tirmizî, Mevakit, 16; Nesâî, Mevakit, 53; İbn Mâce, Salat, 10; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 305.

957- ... Leys'den, o Tavûs'dan, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Bir diğer namazın vakti girmedikçe önceki namazın vakti çıkmaz.

***

Bununla İbn Abbas *radıyallahu anh*, sonraki namazın vaktinin girişinin önceki namazın vaktinin bitişi olduğunu haber vermektedir.

Bununla da şu sabit olmaktadır: Onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in iki namazı bir arada kıldığına dair bildiği husus, (yanlış olarak anlaşılan) o namazlardan birisini diğerinin vaktinde kıldığı şeklinde değildir.

Nitekim Ebu Hureyre *radıyallahu anh* da böyle demiştir:

٩٥٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسٌ وَشَرِيكٌ، أَنَّهُمَا سَمِعَا عُثْمَانَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَوْهَبٍ قَالَ: سُئِلَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَا التَّفْرِيطُ فِي الصَّلاَةِ؟ قَالَ: أَنْ تُؤَخَّرَ حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الأُخْرَى.

958- ... Osman b. Abdullah b. Mevheb dedi ki: Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'a: "Namaz hususunda kusurlu olmak ne demektir?" diye sorulmuş, o da: Namazı diğerinin vakti girinceye kadar geciktirmendir, diye cevap vermiştir.

***

Bu görüşün sahipleri şöyle diyorlar: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e namaz vakitlerine dair soru sorulması hakkında nakledilen rivayet de buna delil teşkil etmektedir. O birinci günü ikindi namazını her şeyin gölgesi bir misli olduğu zaman kıldı. Daha sonra öğle namazını ikinci günde aynı vakitte kıldı. İşte bu, o vaktin her iki namaz için ortak vakit olduğuna delildir.

Onlara şöyle cevap verilir: Bunda sizin çıkardığınız anlamı gerektirecek, delil teşkil edecek bir taraf yoktur. Çünkü bunun şu anlama gelme ihtimali vardır: O, ikinci gün öğle namazını, birinci günde ikindi namazını kılmış olduğu vakte yakın bir zamanda kılmış olduğunu kastetmiş olabilir. Bunu ve bu husustaki delili namazların vakitlerine dair bölümde zikretmiştik.

Buna delil de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in: ***"İşte namaz vakti, bu iki vakit arasındadır,"*** buyurmuş olmasıdır.

Eğer durum bize muhalif olanların dedikleri gibi olsaydı ve eğer bu iki namazın öncesi de, sonrası da tamamıyla aynı vakit olsaydı, her ikisi arasında ayrıca bir vakit bulunmazdı ve bu, bu namazların her birisinin kendi başına diğer namazlardan ayrı ve bağımsız, kendisine ait bir vaktinin bulunmasına da delil olmazdı.

(Lehimize) bir diğer delil de şudur: Abdullah b. Abbas ile Ebu Hureyre *radıyallahu anhumâ*'nın, bunu Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den namazın vakitlerine dair olarak rivayet etmiş, sonra her ikisinin de namaz hususunda kusurlu davranma ile ilgili olarak: "Kusur onu bir sonraki namazın vakti girinceye kadar terk etmektir," demiş olmalarıdır.

Böylelikle her bir namazın vaktinin, kendisinden sonraki namazın vaktinden farklı olduğu sabit olmaktadır. İşte rivayetlerin doğru anlaşılması bakımından, bu konunun uygun anlaşılma şekli budur.

Bunun aklî düşünme (ve kıyas) yoluyla açıklamasına gelince; biz fukahânın sabah namazının kendisine ait vaktinden öne de alınmaması, sonrasına da bırakılmaması gerektiği üzerinde icmâ' ettiklerini görüyoruz. Çünkü sabah namazının vakti, kendine özeldir ve diğer namaz vakitlerinden ayrıdır.

Buna kıyas olarak diğer namazların da böyle olması gerekir. Bu namazların her birisinin diğerinden ayrı, kendine ait olan ve vaktinden sonraya da bırakılmaması, öncesine de alınmaması gereken özel bir vakti bulunmalıdır.

Eğer herhangi bir kimse Arafat ve Müzdelife'deki (ikişer vakti bir arada) namaz kılmayı gerekçe olarak gösterecek olursa, ona şöyle denilir: Biz onların (fakihlerin) imamın Arafat'ta namazı cem' ile kılacağı üzerinde ittifak ettiklerini gördük. Eğer sair günlerde öğle namazını vaktinde, ikindi namazını vaktinde kılsa, aynı uygulamayı akşam ve yatsı namazı için Müzdelife'de yaparak namazların her birini diğer günlerde kıldığı şekilde ayrı kılacak olsa, kötü bir iş yapmış olur.

Eğer aynı işi (yani her bir namazı vaktinde kılmayı) mukim iken yaparsa yahut yolcu iken Arafat'ın ve Cem'in (Müzdelife'nin) dışında yaparsa kötü bir iş yapmış olmaz.

Böylelikle Arafat ve Cem hakkında bu hükmün özel olduğu ve bu hususta onların dışındaki yerlerin hükmünün, Arafat ve Müzdelife'ninkinden farklı olduğu sabit olmaktadır.

Bu anlattıklarımızla da, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (diğer durumlarda) iki namazı bir arada kılmış olmasına dair nakletmiş olduğumuz rivayetlerde belirtilenin, ilkinin geç, sonrakinin de erken kılınmasından ibaret olduğu sabit olmaktadır.

İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı da, ondan sonra, iki vakit namazı bu şekilde bir arada kılıyordu.

٩٥٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ النُّعْمَانِ السَّقَطِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَيْثَمَةَ عَنْ عَاصِمٍ الأَحْوَلِ عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ: وَفَدْت أَنَا وَسَعْدُ بْنُ مَالِكٍ، وَنَحْنُ نُبَادِرُ لِلْحَجِّ فَكُنَّا نَجْمَعُ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، نُقَدِّمُ مِنْ هَذِهِ، وَنُؤَخِّرُ مِنْ هَذِهِ، وَنَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ، نُقَدِّمُ مِنْ هَذِهِ، وَنُؤَخِّرُ مِنْ هَذِهِ حَتَّى قَدِمْنَا مَكَّةَ.

959- … Âsım el- Ahval'den, onun Ebu Osman'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Ben ve Sa'd b. Malik haccetmek maksadıyla yola çıktık. Öğle ve ikindiyi bir arada kılıyorduk. Birisini bir parça erken, diğerini bir parça geciktirerek kılıyorduk. Akşam ile yatsıyı da bir arada kılıyorduk. Birisini bir parça erken, diğerini de bir parça geç kılıyorduk. Mekke'ye varıncaya kadar böyle yaptık.

٩٦٠- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ النُّفَيْلِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ ابْنُ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ، يَقُولُ: صَحِبْت عَبْدَ اللهِ بْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فِي حَجَّةٍ، فَكَانَ يُؤَخِّرُ الظُّهْرَ، وَيُعَجِّلُ الْعَصْرَ، وَيُؤَخِّرُ الْمَغْرِبَ وَيُعَجِّلُ الْعِشَاءَ، وَيُسْفِرُ بِصَلاَةِ الْغَدَاةِ.

960- … Bize Ebu İshak tahdis ederek dedi ki: Ben Abdurrahman b. Yezid'i şöyle derken dinledim: Bir hac sırasında Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh* ile arkadaş oldum. Öğle namazını geciktiriyor, ikindi namazını erken kılıyordu. Akşam namazını geciktiriyor, yatsıyı erken kılıyordu. Sabah namazını da ortalık aydınlanınca kılıyordu.

***

İki namazı bir arada cem ile kılma keyfiyyetine dair bu bölümde benimsediğimiz bütün görüşler, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

٩- بَابُ الصَّلاَةِ الْوُسْطَى أَيُّ الصَّلَوَاتِ؟

9- VUSTÂ (ORTA) NAMAZI, HANGİ NAMAZDIR?

٩٦١- حَدَّثَنَا رَبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُرَادِيُّ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الزِّبْرِقَانِ قَالَ: إِنَّ رَهْطًا مِنْ قُرَيْشٍ اجْتَمَعُوا، فَمَرَّ بِهِمْ زَيْدُ ابْنُ ثَابِتٍ، فَأَرْسَلُوا إِلَيْهِ غُلاَمَيْنِ لَهُمْ يَسْأَلاَنِهِ عَنِ الصَّلاَةِ الْوُسْطَى، فَقَالَ: هِيَ الظُّهْرُ. فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلاَنِ مِنْهُمْ، فَقَالَ: هِيَ الظُّهْرُ، إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَجِيرِ فَلاَ يَكُونُ وَرَاءَهُ إِلَّا الصَّفُّ وَالصَّفَّانِ، وَالنَّاسُ فِي قَائِلَتِهِمْ، وَتِجَارَتِهِمْ، فَأَنْزَلَ اللهُ تَعَالَى: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَيَنْتَهِيَنَّ رِجَالٌ أَوْ لأُحَرِّقَنَّ بُيُوتَهُمْ».

961- … İbn Ebi Zi'b'den, onun ez-Zibrikan'dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Kureyş'ten birkaç kişi bir araya gelmişti. Zeyd b. Sabit yanlarından geçti. Ona orta namaz hakkında soru sormaları için aralarından iki delikanlıyı gönderdiler. O da: "Öğle namazıdır," diye cevap verdi.

Bu sefer aralarından iki adam kalkıp onun yanına gitti. Zeyd: O öğle namazıdır. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazını zevalden biraz sonra kılardı. Arkasında bir ya da iki saftan başka cemaat olmazdı. Herkes ya öğle dinlenmesinde (kaylulede) ya da ticaretinde idi. Bunun üzerine yüce Allah: ***"Namazları ve özellikle vustâ (orta) namazı koruyun,"*** (el-Bakara, 2/238) ayetini indirdi. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de: ***"Bir takım adamlar ya bu yaptıklarından vazgeçerler yahut ben de evlerini yakarım,"*** buyurdu, dedi.

٩٦٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ عَمْرِو بْنِ حَكِيمٍ عَنِ الزِّبْرِقَانِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَجِيرِ، أَوْ قَالَ: بِالْهَاجِرَةِ، وَكَانَتْ أَثْقَلَ الصَّلَوَاتِ عَلَى أَصْحَابِهِ، فَنَزَلَتْ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾. لِأَنَّ قَبْلَهَا صَلاَتَيْنِ، وَبَعْدَهَا صَلاَتَيْنِ.

962- … ez-Zibrikan'dan, o Urve'den, o Zeyd b. Sabit'ten, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazını el-Hecîr -yahut el-Hâcire dedi- (denilen zevalden az sonraki) vakitte kılardı. Ashabına en ağır gelen namaz da bu idi. Bunun üzerine: ***"Namazları ve özellikle de orta namazı koruyun,"*** (el-Bakara, 2/238) ayeti indi. Çünkü ondan önce iki namaz, ondan sonra da iki namaz vardır.[464]

٩٦٣- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو ابْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبَانَ بْنِ عُثْمَانَ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ قَالَ: هِيَ الظُّهْرُ.

963- … Abdurrahman b. Eban b. Osman'dan, o babasından (Eban'dan), o Zeyd b. Sabit'ten: "Orta namazı, öğle namazıdır" dediğini rivayet etmektedir.

٩٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ مِثْلَهُ.

964- … Said b. el-Müseyyeb'den, o İbn Ömer'den, o Zeyd b. Sabit'ten aynı rivayeti zikretmiştir.

٩٦٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ دَاوُد بْنِ الْحُصَيْنِ، عَنْ ابْنِ الْيَرْبُوعِ الْمَخْزُومِيِّ، أَنَّهُ سَمِعَ زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ يَقُولُ ذَلِكَ.

965- … Davud b. el-Husayn'dan, o Yerbû' el-Mahzûmî'den, o Zeyd b. Sabit'i bunları söylerken dinlemiştir.

464 Ebu Davud, Salat, 5.

٩٦٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُقْرِئُ، عَنْ حَيْوَةَ وَابْنِ لَهِيعَةَ، قَالاَ: أَنَا أَبُو صَخْرٍ أَنَّهُ سَمِعَ يَزِيدَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ قُسَيْطٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ خَارِجَةَ بْنَ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ ذَلِكَ.

966- … Hayve ile İbn Lehîa şöyle demişlerdir: Bize Ebu Sahr'ın bildirdiğine göre, o Yezid b. Abdullah b. Kusayt'ı şöyle derken dinlemiştir: Ben Harice b. Zeyd b. Sabit'i şöyle derken dinledim: Ben babamı bu sözleri söylerken dinledim.

٩٦٧- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُكَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى ابْنُ رَبِيعَةَ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ أَبِي الْوَلِيدِ الْمَدِينِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَفْلَحَ، أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِهِ أَرْسَلُوهُ إِلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ يَسْأَلُهُ، عَنِ الصَّلاَةِ الْوُسْطَى، فَقَالَ: اقْرَأْ عَلَيْهِمْ السَّلاَمَ، وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّا كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهَا الَّتِي فِي إِثْرِ الضُّحَى.

قَالَ: فَرَدُّونِي إِلَيْهِ الثَّانِيَةَ، فَقُلْت: يَقْرَءُونَ عَلَيْك السَّلاَمَ وَيَقُولُونَ: بَيِّن لَنَا أَيُّ صَلاَةٍ هِيَ؟ فَقَالَ: اقْرَأْ عَلَيْهِمْ السَّلاَمَ وَأَخْبِرْهُمْ: أَنَّا كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهَا الصَّلاَةُ الَّتِي وُجِّهَ فِيهَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْكَعْبَةَ. قَالَ: وَقَدْ عَرَفْنَاهَا هِيَ الظُّهْرُ.

967- … Abdurrahman b. Eflah'dan rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir topluluk kendisini, Abdullah b. Ömer'e, vustâ namazına dair soru sormak üzere gönderdiler. Abdullah b. Ömer şöyle dedi: Onlara selam söyle ve kendilerine, biz kendi aramızda bunun, kuşluk namazı akabindeki namaz olduğunu konuşurduk, dediğimi haber ver.

Abdurrahman dedi ki: Beni ikinci defa ona gönderdiler. Ben de: (Yanına gidip): Sana selam söylediler ve bu namazın hangisi olduğunu bize açıkça bildir, dediler, dedim.

Abdullah b. Ömer dedi ki: Onlara selam söyle ve kendilerine, biz kendi aramızda bu namazın, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kıblesinin değiştirilerek yüzünü Ka'be'ye dönmesini emrettiği (âyetin nâzil olduğu vakit namazı olan) namaz olduğunu konuştuğumuzu haber ver.

Abdurrahman dedi ki: Böylece biz de o namazın, öğle namazı olduğunu anladık.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazı kimseler bizim zikrettiğimiz bu kanaate sahip olmuş ve vustâ namazı, öğle namazıdır, demiş, bu konuda da Rebî' el-Müezzin'in, Zeyd b. Sabit'ten rivayet ettiği hadis (961 numaralı hadis) ile İbn Ömer'den bu hususta naklettiğimiz rivayeti göstermişlerdir.

Ancak bu hususta başkaları onlara muhalefet etmiş ve şöyle demişlerdir: Zeyd b. Sabit'in (961 numaralı) hadisinde Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ait: ***"Ya birtakım kimseler yaptıklarından vazgeçerler yahut evlerini üzerlerine[465] (içlerinde iken) yakarım,"*** sözü ile Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazını zevalden biraz sonra kılıp, onunla birlikte ya bir ya da iki saftan başkasının namaz kılmadığı ve yüce Allah'ın bunun üzerine bu ayeti indirdiği ifadelerinden başkası bulunmamaktadır. İşte Zeyd b. Sabit de bu hususu vustâ namazının öğle namazı olduğuna delil göstermiştir. Zeyd b. Sabit'in görüşü budur, ancak o bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet etmemiştir.

Bu ayet-i kerimede de buna dair bir delil (bize göre) bulunmamaktadır. Çünkü bu ayet-i kerime, vusta namazı da dahil, genel olarak bütün namazların muhafaza edilip korunması hakkında inmiş olabilir.

Dolayısıyla öğle namazı da, kastedilen namazlardan biri olmakla birlikte vustâ namazı öğle namazı olmayabilir. İşte bu ayet-i kerime ile bütün namazlara dikkat edilmesi farz olmuştur. Namazın cemaatle kılındığı yerlerde namaz kılmak için bulunmak da namazı koruyup namaza dikkat etmenin bir parçasıdır.

Bu sebeple Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* cemaate katılmakta kusur gösterdikleri namaz hakkında onlara: ***"Ya birtakım kimseler yaptıkları işlerden vazgeçerler yahut üzerlerine evlerini yakarım,"*** demiştir. Bu

465 Hadisin, bu bölümün başındaki rivayetinde "üzerlerine" ibaresinin karşılığı olan "aleyhim" lafzı geçmemektedir. Basılı diğer nüshalarda da, *"Emâni'l-Ahbar"*da da bu ibare yoktur. Ancak bu ibare burada açıklama kısmında, bütün nüshalarda ittifakla yer almaktadır. Benzer ifadelerin geçtiği -biraz sonra gelecek olan 968 numaralı hadiste olduğu gibi- diğer hadislerde "aleyhim" lafzının da bulunması hasebiyle, hadis metninde bu ifadenin bulunma ihtimali ağır basmaktadır. (Çeviren).

sözleriyle de, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* Aziz ve celil olan Allah'ın kendilerine korumalarını emretmiş bulunduğu bu namazın değerini bilmemekten bazı kimselerin vazgeçmesini, aksi takdirde içinde bulundukları halde evlerini üzerlerine yakacağını anlatmak istemiştir. Fakat bütün bunlarda vustâ namazının bu namazlardan hangisi olduğuna dair bir delil bulunmamaktadır.

Bazıları da: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözleri öğle namazı hakkında değil, Cuma namazı hakkındaydı, demişlerdir.

٩٦٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ ابْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي الأَحْوَصِ عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ لِقَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ: «لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ رَجُلًا يُصَلِّي بِالنَّاسِ، ثُمَّ أُحَرِّقَ عَلَى قَوْمٍ يَتَخَلَّفُونَ عَنِ الْجُمُعَةِ فِي بُيُوتِهِمْ».

968- … Ebu'l-Ahvas'dan, o Abdullah'tan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun Cuma namazını kılmayan kimselere şunları söylediğini rivayet etmektedir: ***"İçimden şunu geçirdim. Bir adama insanlara namaz kıldırmasını emredeyim. Sonra da Cuma namazına gelmeyip evlerinde bulunan kimselerin üzerlerine evlerini yakayım."***[466]

***

İşte İbn Mesud, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözleri, Cuma namazına gelmeyip evlerinde kalan kimseler hakkında söylediğini haber vermektedir.

Bununla beraber o, bunu, Cuma namazının vustâ namazı olduğuna dair delil göstermemiş, aksine bunun zıttını söyleyerek, bu namazın ikindi namazı olduğunu belirtmiştir. İleride yüce Allah'ın izniyle yeri gelince bu husus açıklanacaktır.

İbn Mesud *radıyallahu anh*'ın bu hususta söylediklerine, tabiînden başka kimseler de muvafakat etmişlerdir:

466 Müslim, Mesacid, 254.

٩٦٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ قَالَ: زَعَمَ حُمَيْدٌ وَغَيْرُهُ، عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: كَانَتْ الصَّلاَةُ الَّتِي أَرَادَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُحَرِّقَ عَلَى أَهْلِهَا، صَلاَةَ الْجُمُعَةِ.

969- … el-Hasen şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evi içindekilerle birlikte yakmak istemesine sebep olan namaz, Cuma namazıdır.[467]

***

Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan da buna muhalif rivayet gelmiştir:

٩٧٠- حَدَّثَنَا يُونُس بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَقَدْ هَمَمْت أَنْ آمُرَ رَجُلًا بِحَطَبٍ فَيَحْطِبَ، ثُمَّ آمُرَ بِالصَّلاَةِ فَيُؤَذَّنَ لَهَا، ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا فَيَؤُمَّ النَّاسَ، ثُمَّ أُخَالِفَ إِلَى رِجَالٍ، فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ يَعْلَمُ أَحَدُهُمْ أَنَّهُ يَجِدُ عَظْمًا سَمِينًا، أَوْ مِرْمَاتَيْنِ حَسَنَتَيْنِ لَشَهِدَ الْعِشَاءَ».

970- Bize Yunus b. Abdila'lâ tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb'in bildirdiğine göre Malik, kendisine Ebu'z-Zinâd'dan şunu tahdis etmiştir: (Ebu'z-Zinâd), el-A'rec'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: ***"Nefsim elinde olana yemin ederim ki, bir adama emir verip odun getirmesini söylemeyi, sonra namaz için ezan okunmasını emretmeyi, sonra bir adama insanlara namaz kıldırmasını buyurmayı, ardından bir takım kimselerin arkalarından dolaşarak içlerinde bulundukları halde evlerini üzerlerine yakmayı istedim. Nefsim elinde olana yemin ederim ki, bunlardan herhangi bir kimse, eğer yağlı bir kemik yahut güzel iki koyun ayağı bulacağını bilseydi, hiç şüphesiz gelir, yatsı namazında cemaate katılırdı."***[468]

467 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 191.

468 Buhârî, Ahkam, 52, Ezan, 29; Tirmizî, Salat, 48; Nesâî, İmamet, 49; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 472.

٩٧١- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ أَبِي الزِّنَادِ، وَمَالِكٌ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

971- Bize Rebi el-Müezzin tahdis ederek dedi ki: Bize Abdullah b. Vehb tahdis ederek dedi ki: Bana İbn Ebi'z-Zinâd ve Malik, Ebu'z-Zinâd'dan haber verdi. Bu hadisi aynen senediyle zikretti.

٩٧٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَيْسَ صَلاَةٌ أَثْقَلَ عَلَى الْمُنَافِقِينَ مِنْ صَلاَةِ الْفَجْرِ، وَصَلاَةِ الْعِشَاءِ، وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا لَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ آمُرَ الْمُؤَذِّنَ فَيُقِيمَ، ثُمَّ آمُرَ رَجُلًا فَيَؤُمَّ النَّاسَ، ثُمَّ آخُذَ شُعَلًا مِنْ نَارٍ، فَأُحَرِّقَ عَلَى مَنْ لَمْ يَخْرُجْ إِلَى الصَّلاَةِ بَيْتَهُ».

972- … Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: ***"Münafıklara sabah namazı ile yatsı namazından daha ağır gelen hiçbir namaz yoktur. Ancak bu iki namazda neler olduğunu bilselerdi, emekleyerek dahi olsa, bu namazlara gelirlerdi. İçimden müezzine emrederek kamet getirmesini söylemek, sonra bir adama emredip cemaate namaz kıldırmasını buyurmak, sonra bir parça ateş alıp namaza çıkmamış herkesin evini içinde olduğu halde üzerine yakmak istedim."***[469]

٩٧٣- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، قَالَ: أَنَا عَاصِمُ بْنُ بَهْدَلَةَ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَخَّرَ عِشَاءَ الآخِرَةِ، حَتَّى كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ أَوْ قُرْبَهُ، ثُمَّ جَاءَ وَفِي النَّاسِ رُقَّدٌ وَهُمْ عِزُونَ، فَغَضِبَ غَضَبًا شَدِيدًا، ثُمَّ قَالَ: «لَوْ أَنَّ رَجُلًا نَدَبَ النَّاسَ إِلَى عِرْقٍ أَوْ مِرْمَاتَيْنِ لأَجَابُوا لَهُ، وَهُمْ يَتَخَلَّفُونَ عَنْ هَذِهِ الصَّلاَةِ لَقَدْ هَمَمْت أَنْ آمُرَ رَجُلًا فَيُصَلِّيَ

469 Buhârî, Ezan, 34; Müslim, Mesacid, 252; Ebu Davud, Salat, 47; Nesâî, İmamet, 45; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 140, 141.

بِالنَّاسِ ثُمَّ أَتَخَلَّفَ عَلَى أَهْلِ هَذِهِ الدُّورِ الَّذِينَ يَتَخَلَّفُونَ عَنْ هَذِهِ الصَّلاَةِ فَأُضْرِمَهَا عَلَيْهِمْ بِالنِّيرَانِ».

973- … Bize Hammad b. Seleme tahdis edip dedi ki: Bana Âsım b. Behdele, Ebu Salih'ten bildirdi. O Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasulü, gecenin üçte birine ya da ona yakın bir vakte kadar yatsıyı geciktirdi, sonra geldi. İnsanlar arasında -elbiseleri olmadığı halde-[470]uyumuş kimseler bulunduğunu görünce oldukça kızdı, sonra şöyle buyurdu: ***"Eğer bir kimse (bu) insanları üzerinden eti sıyrılmış, eti çok az bir kemiğe ya da iki koyun paçasına davet edecek olursa, şüphesiz onun davetine icabet ederler. Halbuki bu namaza katılmaktan geri kalıyorlar. Andolsun ben, bir kimseye insanlara namaz kıldırmasını emretmeyi, sonra bu namaza gelmeyip evlerinde kalan bu kimselerin -arkalarından dolaşıp- içinde oldukları halde üzerlerine evlerini ateşe vermeyi arzuladım."***[471]

٩٧٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ عَنْ عَاصِمٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

974- Bize Fehd tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Gassân tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Bekr, Âsım'dan tahdis etti, deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

***

İşte Ebu Hureyre *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözleriyle kastettiği namazın, yatsı namazı olduğunu bildirmektedir. Bununla birlikte bu onu, vustâ namazının, yatsı namazı olduğunu söylemeye götürmemiştir. Aksine o, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yüce Allah'ın izniyle yeri gelince zikredeceğimiz şekilde, bunun aksini de rivayet etmiştir.

Tabiûndan bazı kimseler de, Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'a bu hususta muvafakat etmişlerdir ki, bunlardan birisi Said b. el-Müseyyeb'dir.

---

470 Tahavi nüshalarında böyle olmakla birlikte, Ahmed b. Hanbel'in, *Müsned*'inde ve daha başka kaynaklarda belirtildiğine göre, burada "üzerlerinde elbise olmadıkları halde" anlamını verdiğimiz "ve hum arun" lafzı "ve hum 'izûn: grup grup etrafa dağılmış oldukları halde" şeklindedir. Doğrusu da bu olmalıdır. Bkz.. *Emâni'l-Ahbâr*, II, 343 (Çeviren).

471 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 190, 191.

٩٧٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ قَالَ: أَنَا عَطَاءُ الْخُرَاسَانِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، قَالَ: كَانَتْ الصَّلاَةُ الَّتِي أَرَادَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُحَرِّقَ عَلَى مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهَا صَلاَةَ الْعِشَاءِ الآخِرَةِ.

975- … Bize Ata el-Horasanî'nin bildirdiğine göre, Said b. el-Müseyyeb şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in katılmayanlar üzerine evlerini yakmak istediği namaz, yatsı namazıdır.

***

Ama Câbir b. Abdullah *radıyallahu anh*'dan da bütün bunlardan farklı bir başka rivayet gelmiş ve bu sözleri, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namaz hakkında söylemediğini, bir başka durum dolayısıyla söylediğini belirtmiştir:

٩٧٦- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الزُّبَيْرِ، قَالَ: سَأَلْت جَابِرًا: أَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَوْلاَ شَيْءٌ لأَمَرْت رَجُلًا أَنْ يُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، ثُمَّ حَرَّقْت بُيُوتًا، عَلَى مَا فِيهَا»؟

قَالَ جَابِرٌ: إِنَّمَا قَالَ ذَلِكَ مِنْ أَجْلِ رَجُلٍ بَلَغَهُ عَنْهُ شَيْءٌ فَقَالَ: «لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لأُحَرِّقَنَّ بَيْتَهُ عَلَى مَا فِيهِ».

976-... Bize Ebu'z-Zübeyr tahdis ederek dedi ki: Ben Câbir'e: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* eğer bir şey olmasaydı, ***"Ben bir adama cemaate namaz kıldırmasını emreder, sonra bir takım evleri içindekilerle beraber yakarım,"*** şeklinde bir şey söylemiş miydi? diye sordum.

Câbir dedi ki: Allah Rasulü, bunu, bir adamın bazı sözlerinin kendisine nakledilmesi üzerine söyleyerek şöyle demiştir: ***"Eğer bu işten vazgeçmeyecek olursa, andolsun onun evini içindekilerle beraber ateşe verip yakacağım."***

***

İşte Câbir *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in söylediği bu sözleri, geri kalınmaması gereken bir işten geri kalındığı için söylemiş olduğunu haber vermektedir.

Ne bunda, ne de bundan önce geçen herhangi bir rivayette, vustâ namazının hangisi olduğuna dair bir delil bulunmaktadır.

Sözünü ettiğimiz rivayetlerle, daha önce Zeyd b. Sabit'ten naklettiğimiz rivayette belirtilenlere delil olacak herhangi bir taraf bulunmadığını görünce, biz de İbn Ömer'den nakledilen rivayetlere baktık. Bu rivayette ise Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen bir sözden başka bir şey olmadığını, ancak İbn Ömer'in kendi sözü olarak: O Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisine yüzünü Ka'be'ye döndürmesinin emredildiği namazdır, sözlerinin bulunduğunu, bunun dışında bir şey bulunmadığını gördük.

İbn Ömer'den bir başka yoldan buna muhalif rivayet de gelmiştir:

٩٧٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ وَفَهْدٌ، قَالاَ: ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ. ح

977- Bize Muhammed b. Huzeyme ve Fehd tahdis ederek dediler ki: Bize Abdullah b. Salih tahdis edip dedi ki: Bana el-Leys tahdis etti, H.

٩٧٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ سَالِمٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: الصَّلاَةُ الْوُسْطَى صَلاَةُ الْعَصْرِ.

978- Yine bize Yunus tahdis ederek dedi ki: Bize Abdullah b. Yusuf tahdis edip dedi ki: Bize el-Leys tahdis edip dedi ki: Bana İbnu'l-Hâd, İbn Şihab'tan tahdis etti. O Salim'den, o babasından, onun: "Vustâ namazı, ikindi namazıdır," dediğini rivayet etmiştir.

***

Bu hususta İbn Ömer'den gelen rivayetlerin birbirleriyle çelişkili olmaları, onun bu hususta Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bildiği bir şeyin olmadığına delildir. Bu sebeple biz de, ondan başkalarından gelen rivayetlere baktık:

٩٧٩- أَبُو بَكْرَةَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، عَنْ عَوْفٍ، عَنْ أَبِي رَجَاءٍ قَالَ: صَلَّيْت خَلْفَ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما الْغَدَاةَ فَقَنَتَ قَبْلَ الرُّكُوعِ، وَقَالَ: هَذِهِ الصَّلاَةُ الْوُسْطَى.

979- … Ebu Reca şöyle dedi: İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın arkasında sabah namazını kıldım. Rükû'dan önce kunut yaptı ve bu, vustâ namazıdır, dedi.[472]

٩٨٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا قُرَّةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو رَجَاءٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما قَالَ: هِيَ صَلاَةُ الصُّبْحِ.

980-... Bize Ebu Recâ'nın, İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan tahdis ettiğine göre, İbn Abbas: O, sabah namazıdır, demiştir.

٩٨١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَبِي الْخَلِيلِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما مِثْلَهُ.

981- … Ebu'l-Halil'den, o Câbir b. Zeyd'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan aynısını rivayet etmiştir.

٩٨٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُد بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما مِثْلَهُ.

982- … Amr b. Dinar'dan, o Mücahid'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan aynısını rivayet etmiştir.

٩٨٣- حَدَّثَنِي أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللّٰهِ بْنُ الْمُبَارَكِ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ قَالَ: صَلَّيْت خَلْفَ أَبِي مُوسَى الأَشْعَرِيِّ صَلاَةَ الصُّبْحِ، فَقَالَ رَجُلٌ إِلَى جَنْبِي مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: هَذِهِ الصَّلاَةُ الْوُسْطَى.

983- … er-Rebi b. Enes'ten, o Ebu'l-Âliye'den, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ben Ebu Musa el-Eş'arî'nin arkasında sabah namazını kıldım. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından olup yanımda namaz kılan bir adam: "İşte bu, vustâ namazıdır", *dedi.*

472 İbn Mesud'dan; Tirmizî, Salat, 19.

***

Buna göre İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın bu kanaate varmasının sebebi, yüce Allah'ın: ***"Namazları ve özellikle vustâ namazını koruyun ve Allah için kanitler (kunut yapanlar, itaat ve ibadet edenler) olarak durun,"*** (el-Bakara, 2/238) sözüdür. Ona göre ayette sözü geçen kunut, sabah namazındaki kunuttur. Bundan dolayı da vustâ namazını, kendi kanaatince kunutun yapıldığı namaz (olarak sabah namazı) kabul etmiştir.

Fakat bu ayet-i kerimenin ne hakkında nazil olduğu hususunda İbn Abbas *radıyallahu anh*'a muhalefet edilmiştir:

٩٨٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنِ الْحَارِثِ بْنِ شُبَيْلٍ، عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمَ، قَالَ: كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلاَةِ حَتَّى نَزَلَتْ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ فَأُمِرْنَا بِالسُّكُوتِ.

984- … Ebu Amr eş-Şeybanî'den, o Zeyd b. Erkam'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bizler: ***"Namazları ve özellikle vustâ namazını muhafaza edin ve Allah için kanitler olarak durun,"*** (el-Bakara, 2/238) ayeti nazil oluncaya kadar namazda konuşurduk. Bu ayetin inmesiyle susmamız emredildi.[473]

٩٨٥- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

985- Bize Huseyn b. Nasr tahdis ederek dedi ki: Ben Yezid b. Harun'u dinledim deyip rivayeti aynen zikretti.

٩٨٦- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ سُفْيَانَ فِي هَذِهِ الآيَةِ ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ فَذَكَرَ عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ: كَانُوا يَتَكَلَّمُونَ فِي الصَّلاَةِ، حَتَّى نَزَلَتْ هَذِهِ الآيَةُ فَالْقُنُوتُ السُّكُوتُ، وَالْقُنُوتُ الطَّاعَةُ.

473 Buhârî, Tefsîru Sure, 2 (43); Müslim, Mesacid, 25.

986- … Süfyan'dan: ***"Allah için kanitler olarak durun,"*** (el-Bakara, 2/238) ayeti hakkında, Mansur'dan, o Mücahid'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ashab bu ayet nazil oluncaya kadar namazda konuşurdu.

Çünkü kunut, sükût (susup konuşmama) ve itaat anlamındadır.

٩٨٧- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعٌ، عَنْ لَيْثِ بْنِ أَبِي سُلَيْمٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ فِي هَذِهِ الآيَةِ ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ قَالَ: مِنَ الْقُنُوتِ الرُّكُوعُ وَالسُّجُودُ وَخَفْضُ الْجَنَاحِ، وَغَضُّ الْبَصَرِ مِنْ رَهْبَةِ اللهِ.

987- … Leys b. Ebi Süleym'den, o Mücahid'den, onun: ***"Ve Allah için kanitler olarak durun,"*** (el-Bakara, 2/238) âyeti hakkında, şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rükû', sücud, alçak gönüllülük ve Allah korkusundan dolayı gözünü korumak, kunuttandır.

٩٨٨- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ طَلْحَةَ، عَنْ ابْنِ عَوْنٍ، عَنْ عَامِرٍ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: لَوْ كَانَ الْقُنُوتُ كَمَا تَقُولُونَ، لَمْ يَكُنْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْهُ شَيْءٌ، إِنَّمَا الْقُنُوتُ الطَّاعَةُ يَعْنِي ﴿وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ.﴾

988- … Âmir eş-Şa'bi şöyle demiştir: Şayet kunut dediğiniz gibi olsaydı, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e ondan hiçbir pay düşmezdi. Aksine kunut, itaatten ibarettir. Bununla ***"Sizden kim Allah ve Rasulü için kunut yaparsa,"*** (el-Ahzab, 33/31) ayetini kastetmektedir.

٩٨٩- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَشْهَبِ قَالَ: سَأَلْت جَابِرَ بْنَ زَيْدٍ عَنِ الْقُنُوتِ، فَقَالَ: الصَّلاَةُ كُلُّهَا قُنُوتٌ أَمَّا الَّذِي تَصْنَعُونَ فَلاَ أَدْرِي مَا هُوَ.

989- … Bize Ebu'l-Eşheb tahdis ederek dedi ki: Ben Câbir b. Zeyd'e kunuta dair soru sordum. O namazın tümü bir kunuttur, dedi. Sizin yaptıklarınıza gelince, onun ne olduğunu bilmiyorum.

***

İşte Zeyd b. Erkam ve onunla birlikte sözünü ettiğimiz diğer kimseler, bu ayet-i kerimede Allah Rasulü'ne emredilen kunutun, namazda iken konuşmayıp susmak olduğunu bildirmektedir.

Böylelikle de bu ayet-i kerime, sözü geçen kunutun, sabah namazındaki kunut olduğuna delil olmaktan çıkmaktadır.

Bazıları da, İbn Abbas'ın sabah namazında kunut yapmış olmasını kabul etmemektedir. Biz bunu sabah namazında kunut başlığında senetli olarak zikrettik.

Eğer bu ayet-i kerimede sözü edilen kunut, sabah namazındaki kunut olsaydı, İbn Abbas bunu terk etmezdi. Çünkü kitapta (Kur'ân-ı Kerim'de) emredilmiş bir iş olurdu.

Ayrıca İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan bu husustaki kanaatinin başka türlü olduğuna dair rivayet de gelmiştir.

٩٩٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ خِدَاشٍ الْمُهَلَّبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّرَاوَرْدِيُّ، عَنْ ثَوْرِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: الصَّلَاةُ الْوُسْطَى هِيَ الصُّبْحُ، فَصَلِّ بَيْنَ سَوَادِ اللَّيْلِ وَبَيَاضِ النَّهَارِ.

990- … İkrime'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Vustâ namazı, sabah namazıdır. O halde, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığı arasında namaz kıl."

***

İşte İbn Abbas bu hadiste, sabah namazını vustâ namazı olarak değerlendirmesine sebep olanın, bu husus olduğunu belirtmektedir.

Aynı şekilde yüce Allah'ın: ***"Ve Allah için kanitler olarak durun,"*** (el-Bakara, 2/238) sözü ile sabah namazında böyle durun, manasının kastedilmiş olması ihtimali de vardır. Buna göre buradaki kunut, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'e: Hangi namaz daha faziletlidir? diye sorulduğu zaman onun: ***"Kunutu uzun olandır"*** sözünde kastettiği gibi, uzunca kıyamda durmak demek olur.

Biz bunu bu kitabımızın ilgili yerinde senedli olarak zikrettik.

Âişe *radıyallahu anhâ*'dan da onun şöyle dediği rivayet edilmiştir: Sabah namazının iki rekat olarak tespit edilmesi, o namazda kıraatin uzunca yapılmasından dolayıdır.

Bunu da bir başka yerde zikrettik.

Yüce Allah'ın: ***"Ve kanitler olarak Allah için durun,"*** (el-Bakara, 2/238) sözünün, vustâ namazında da, diğerlerinde de yani bütün namazlarda öyle durun, anlamına gelme ihtimali de vardır.

İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan vustâ namazının ikindi namazı olduğu da rivayet edilmiştir:

٩٩١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ زِرِّ ابْنِ عُبَيْدِ اللهِ الْعَبْدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما يَقُولُ: الصَّلاَةُ الْوُسْطَى صَلاَةُ الْعَصْرِ ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾.

991- … Ebu İshak'dan, o Zirr b. Ubeydullah el-Abdî'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben İbn Abbas *radıyallahu anh*'ı şöyle derken dinledim: Vustâ namazı, ikindi namazıdır. ***"Ve kanitler olarak Allah için durun"*** (el-Bakara, 2/238) (ayetini okudu).[474]

***

İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan bu hususta gelen rivayetler ihtilâflı olduğuna göre, biz de başkasından gelen rivayetleri incelemek istedik.

Vustâ namazının ikindiden başka bir namaz olduğunu kabul eden kimseler de, bu kanaatlerine, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den buna delâlet eden rivayetler gelmiş olması sebebiyle varmış ve bu doğrultuda şu rivayetleri zikretmişlerdir:

٩٩٢- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدِ بْنِ نُوحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، وَنَافِعٌ مَوْلَى عَبْدِ

474 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 504.

اللهِ بْنِ عُمَرَ، أَن عَمْرَو بْنَ رَافِعٍ مَوْلَى عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ حَدَّثَهُمَا أَنَّهُ كَانَ يَكْتُبُ الْمَصَاحِفَ عَلَى عَهْدِ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اسْتَكْتَبَتْنِي حَفْصَةُ بِنْتُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا زَوْجُ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصْحَفًا، وَقَالَتْ لِي: إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الآيَةَ مِنْ سُورَةِ الْبَقَرَةِ، فَلاَ تَكْتُبْهَا حَتَّى تَأْتِيَنِي فَأُمْلِيَهَا عَلَيْك كَمَا حَفِظْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

قَالَ: فَلَمَّا بَلَغْتُهَا أَتَيْتُهَا بِالْوَرَقَةِ الَّتِي أَكْتُبُهَا فَقَالَتْ: اُكْتُبْ ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾ وَصَلاَةِ الْعَصْرِ.

992- Ali b. Ma'bed b. Nuh, bize tahdis ederek dedi ki: Bize Yakub b. İbrahim b. Sa'd tahdis edip dedi ki: Bize babam, İbn İshak'dan tahdis etti, o dedi ki: Bana Ebû Ca'fer Muhammed b. Ali ile Abdullah b. Ömer'in azadlısı Nâfi''in tahdis ettiklerine göre, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ın azadlısı Amr b. Râfi' kendilerine şunu söylemiştir: O Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hanımları hayatta iken Mushaf yazardı. Dedi ki: Ömer *radıyallahu anh*'ın kızı Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in eşi Hafsa *radıyallahu anhâ* benden bir Mushaf yazmamı istedi ve bana: Bakara suresindeki şu âyet-i kerimeye geldiğin zaman yanıma uğramadan onu yazma, onu ben sana Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ezberlediğim şekilde okuyup yazdıracağım, dedi

Amr b. Râfi' dedi ki: Ben o âyeti yazacağım yere gelince, ayeti yazacağım kağıt ile Hafsa'nın yanına gittim. Bana: ***"Namazları ve özellikle vustâ namazını koruyun,"*** (el-Bakara, 2/238) ve ikindi namazını (koruyun), diye yaz, dedi.[475]

٩٩٣- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ رَافِعٍ مِثْلَهُ، عَنْ حَفْصَةَ، غَيْرَ أَنَّهَا لَمْ تَذْكُرْ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

993- … Zeyd b. Eslem'den, o Amr b. Râfi'den, o Hafsa'dan hadisi aynen zikretmiş, ancak bu rivayetinde Hafsa *radıyallahu anhâ* Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bahsetmemiştir.

475 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 504.

٩٩٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنِ الْقَعْقَاعِ ابْنِ حَكِيمٍ، عَنْ أَبِي يُونُسَ مَوْلَى عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهُ قَالَ: أَمَرَتْنِي عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ حَدِيثِ حَفْصَةَ، مِنْ حَدِيثِ عَلِيِّ بْنِ مَعْبَدٍ.

994- … Zeyd b. Eslem'den, o el-Ka'kâ' b. Hakîm'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'nın azadlısı Ebu Yunus'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Âişe *radıyallahu anhâ* bana … emretti dedikten sonra, rivayeti Ali b. Ma'bed'den naklettiğimiz (992 numaralı hadisteki) Hafsa'nın rivayetine yakın olarak zikretmiştir.

٩٩٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ أُمِّهِ أُمِّ حُمَيْدٍ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، سَأَلْتُ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا عَنْ قَوْلِ اللهِ -عَزَّ وَجَلَّ- ﴿وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾ فَقَالَتْ: كُنَّا نَقْرَؤُهَا عَلَى الْحَرْفِ الأَوَّلِ، عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾ وَصَلاَةِ الْعَصْرِ ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾.

995- … İbn Cüreyc şöyle demiştir: Bana Abdulmelik b. Abdurrahman annesi Abdurrahman kızı Ümmü Humeyd'den şunu haber verdi: (Ümmü Humeyd dedi ki): Ben Âişe *radıyallahu anhâ*'ya yüce Allah'ın: ***"Ve özellikle vustâ namazını"*** (el-Bakara, 2/238) ayetini sordum. O şöyle dedi: Bizler bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in zamanında ilk şekilde şöyle okurduk: ***"Namazları ve özellikle orta namazı"*** (el-Bakara, 2/238) ve bir de ikindi namazını ***"koruyun ve Allah için kanitler olarak durun."*** (el-Bakara, 2/238).[476]

***

Bu görüşü savunanlar şöyle derler: Şanı yüce Allah, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den nakledilen bu rivayetlerde: ***"Namazları ve özellikle orta namazını koruyun,"*** (el-Bakara, 2/238) bir de ikindi namazını (koruyun), buyurduğuna göre, vustâ namazının ikindi namazından başkası olduğu sabit olmaktadır.

476 Müslim, Mesacid, 207.

Ancak bize göre bunda onların dediklerine delil olacak bir taraf yoktur. Çünkü ikindi namazına hem "asr" hem de "vustâ" adının verilmiş olması ve burada bu namazın iki adıyla zikredilmiş olması mümkündür.

Bu, bu rivayetlerde sözü edilen ve delil olarak ileri sürülen tilâvete ek olan fazla tilâvetin sabit olması halinde düşünülebilir. Üstelik delil olan tilâvet, kendisine muhalif olan her bir hususu reddeder.

Ancak, Hafsa *radıyallahu anhâ*'nın mushafında bu hususta bulunan ibarenin, birinci grup rivayetlerde naklettiklerimizden farklı olduğu da rivayet edilmiştir:

٩٩٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ رَافِعٍ، قَالَ: كَانَ مَكْتُوبًا فِي مُصْحَفِ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾، وَهِيَ صَلَاةُ الْعَصْرِ، ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾.

996- … Amr b. Râfi' şöyle dedi: Ömer *radıyallahu anh*'ın kızı Hafsa *radıyallahu anhâ*'nın mushafında yazılı olan ibare şu şekilde idi: ***"Namazları ve özellikle vustâ namazını -ki o ikindi namazıdır- koruyun ve Allah için kanitler olarak durun."*** (el-Bakara, 2/238)

***

Böylelikle, bizim birinci grup rivayetlerdeki: ***"Namazları ve özellikle orta namazı koruyun ve bir de ikindi namazını (koruyun)"*** şeklindeki rivayetlere dair yaptığımız yoruma uygun olarak, ikindi namazına aynı zamanda vustâ namazı ve asr namazı adlarının verildiği sabit olmaktadır.

Böylelikle bu namazın ikindi namazı olduğu kanaatine sahip olanların görüşleri de sabit olmaktadır.

el-Berâ b. Âzib'den, bu hususta bu namaz hakkında Hafsa *radıyallahu anhâ* ile Âişe *radıyallahu anhâ* ve Ümmü Külsüm'den nakledilen rivayetlerde belirtilen hükmün nesh edilmiş olduğuna delil teşkil edecek rivayetler gelmiştir.

٩٩٧- حَدَّثَنَا أَبُو شُرَيْحٍ، مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ فُضَيْلِ بْنِ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَقِيقُ بْنُ عُقْبَةَ، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ، قَالَ: نَزَلَتْ ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ﴾ وَصَلاَةِ الْعَصْرِ فَقَرَأْنَاهَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا شَاءَ اللهُ، ثُمَّ نَسَخَهَا اللهُ -عَزَّ وَجَلَّ- فَأَنْزَلَ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى﴾.

997- … Şakik b. Ukbe'den, onun el-Berâ b. Âzib'den rivayet ettiğine göre, el-Berâ şöyle demiştir: ***"Namazları koruyun,"*** (el-Bakara, 2/238) ve bir de ikindi namazını (koruyun), ayeti nâzil oldu. Biz de bunu Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayatta iken Allah'ın dilediği kadar bir süre böylece okuduk. Daha sonra yüce Allah bu okumayı nesh ederek: ***"Namazları ve özellikle vustâ namazını koruyun,"*** (el-Bakara, 2/238) ayetini indirdi.[477]

***

Böylelikle el-Berâ b. Âzib, bu hadis ile birinci okuyuşun Âişe ve Hafsa *radıyallahu anhumâ*'nın okuyuşu olduğunu ve daha sonra delil teşkil eden tilavetin o okuyuşu nesh ettiğini haber vermiş olmaktadır.

Eğer yüce Allah'ın: ***"Ve vustâ namazını"*** şeklindeki buyruğu "asr (ikindi)" namazının vustâ namazı oluşunu nesh ediyor ise, bu, o ifadenin nesh edilmesi demektir.

Eğer iki isminden birisinin okunmasının neshi olmakla birlikte, diğer isminin de sabit kılınması için ise, böylelikle vustâ namazının ikindi namazı olduğu da sabit olur.

Bu husus, belirttiğimiz anlama gelme ihtimalini taşıdığından, biz de bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayetlere başvurduk.

٩٩٨- فحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، قَالَ: ثنا زَائِدَةُ بْنُ قُدَامَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَاصِمًا يُحَدِّثُ عَنْ زِرٍّ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَاتَلْنَا الأَحْزَابَ فَشَغَلُونَا عَنْ صَلاَةِ الْعَصْرِ حَتَّى كَرَبَتْ الشَّمْسُ أَنْ تَغِيبَ، فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ

477 Müslim, Mesacid, 208.

عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللّٰهُمَّ امْلأْ قُلُوبَ الَّذِينَ شَغَلُونَا عَنِ الصَّلاَةِ الْوُسْطَى نَارًا، وَامْلأْ بُيُوتَهُمْ نَارًا، وَامْلأْ قُبُورَهُمْ نَارًا». قَالَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: كُنَّا نَرَى أَنَّهَا صَلاَةُ الْفَجْرِ.

998- … Zirr'den rivayete göre, Ali *radıyallahu anh* şöyle demiştir: Bizler Ahzab (Hendek savaşına katılan müşrik orduları) ile savaştık. Bu sebeple güneşin batmasına çok yakın bir vakte kadar bizi meşgul ettiler ve ikindi namazını kılamadık. Bunun üzerine Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Allah'ım! Bizi vustâ namazını kılmaktan alıkoyan bu kimselerin kalplerini ateşle doldur, evlerini ateşle doldur, kabirlerini ateşle doldur,"*** dedi. Ali *radıyallahu anh* biz onun (vustâ namazının) sabah namazı olduğunu düşünüyorduk, dedi.[478]

***

İşte Ali *radıyallahu anh* onların, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bu sözünü söylemeden önce vustâ namazının sabah namazı olduğunu zannettiklerini bildirmektedir. Nihayet o gün, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu sözlerini işitince, böylelikle bu namazın ikindi namazı olduğunu öğrenmiş oldular.

٩٩٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْجَزَّارِ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَعَدَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ عَلَى فُرْضَةٍ مِنْ فُرَضِ الْخَنْدَقِ، ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَهُ إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: كُنَّا نَرَى أَنَّهَا الصُّبْحُ.

999- … Yahya b. el-Cezzar'dan, onun Ali *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Hendek savaşı günü hendeğin dar yerlerinden birisinde oturdu. Sonra da hadisi buna yakın zikretti. Ancak Ali *radıyallahu anh*'ın: "Biz onun sabah namazı olduğu görüşünde idik" sözlerini nakletmedi.[479]

---

478 Buhârî, Cihad, 98, Meğazi, 29; Müslim, Mesacid, 206; Tirmizî, Tefsir, 2. (31); Nesâî, Salat, 14; İbn Mâce, Salat, 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 301.

479 Müslim, Mesacid, 204.

١٠٠٠- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ زِرِّ بْنِ حُبَيْشٍ، قَالَ: قُلْت لِعُبَيْدَةَ: سَلْ لَنَا عَلِيًّا عَنِ الصَّلاَةِ الْوُسْطَى، فَسَأَلَهُ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ وَزَادَ: كُنَّا نَرَى أَنَّهَا الْفَجْرُ، حَتَّى سَمِعْت النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ هَذَا.

1000- … Zirr b. Hubeyş şöyle demiştir: Ben Ubeyde'ye: Bizim için Ali'ye vustâ namazı hakkında soru sor, dedim. Ubeyde de ona sordu deyip hadisi ona yakın zikretti ve: "Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bu sözlerini işitinceye kadar biz vustâ namazının, sabah namazı olduğu görüşünde idik" ifadelerini ekledi.

١٠٠١- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ ابْنُ طَلْحَةَ، عَنْ زُبَيْدٍ عَنْ مُرَّةَ عَنْ عَبْدِ اللهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَذْكُرْ قَوْلَ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: كُنَّا نَرَى أَنَّهَا الْفَجْرُ.

1001- … Murre'den, o Abdullah'tan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hadisi aynen zikretti.

Şu kadar var ki, Ali *radıyallahu anh*'ın: "Biz onun sabah namazı olduğu görüşünde idik", sözlerini zikretmedi.

١٠٠٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ طَلْحَةَ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

1002- Bize İbn Merzuk tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Âmir, Muhammed b. Talha'dan tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

١٠٠٣- حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَلَّى بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ هِلاَلِ ابْنِ خَبَّابٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ غَزَا غَزْوًا، فَلَمْ يَرْجِعْ مِنْهُ حَتَّى مَسَا بِصَلاَةِ الْعَصْرِ عَنِ الْوَقْتِ الَّذِي كَانَ يُصَلِّي فِيهِ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

1003- … İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayete göre, o, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bir gazasında çarpışmaya çıktı. Fakat akşam vaktine kadar geri dönmedi ve ikindi namazını da daha önce kıldığı vakitten sonraya bırakmak zorunda kaldı, deyip hadisi aynen zikretti.

١٠٠٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدَوَيْهِ، عَنْ عَبَّادٍ، عَنْ هِلاَلٍ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

1004- … Abbâd'dan, o Hilâl'den hadisi senediyle aynen zikretti.

١٠٠٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ دَاوُد الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ بْنِ أَبِي لَيْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ مِقْسَمٍ، وَسَعِيدِ ابْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

1005- …Bize İbn Ebi Leylâ, el-Hakem'den tahdis etti. O, Miksem ve Said b. Cubeyr'den, ikisi İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den Hendek günü … dedi, sonra da hadisi aynen zikretti.

***

İşte İbn Abbas *radıyallahu anh* da, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu namazın ikindi namazı olduğunu haber vermektedir. O halde onun kendi görüşüne dayanarak (aksini) söylediği ve buna muhalefet ettiği nasıl kabul edilebilir?[480]

١٠٠٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُسْهِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي خَالِدُ بْنُ دِهْقَانَ قَالَ: أَخْبَرَنِي خَالِدٌ سَبلاَنُ عَنْ كُهَيْلِ بْنِ حَرْمَلَةَ النَّمِرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّهُ أَقْبَلَ حَتَّى نَزَلَ دِمَشْقَ عَلَى آلِ أَبِي كُلْثُمَ الدُّومِيِّ، فَأَتَى الْمَسْجِدَ فَجَلَسَ

480 Meselâ; İbn Abbas'ın, 979 ve 980 numaralı hadislerde geçtiği üzere, vusta namazının sabah namazı olduğunu söylediği rivayet edilmişti. (Çeviren).

فِي غَرْبِيَّةٍ، فَتَذَاكَرُوا الصَّلاَةَ الْوُسْطَى، فَاخْتَلَفُوا فِيهَا، فَقَالَ: اخْتَلَفْنَا فِيهَا، كَمَا اخْتَلَفْتُمْ، وَنَحْنُ بِفِنَاءِ بَيْتِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَفِينَا الرَّجُلُ الصَّالِحُ أَبُو هَاشِمِ بْنُ عُتْبَةَ بْنِ رَبِيعَةَ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ، فَقَالَ: أَنَا أَعْلَمُ لَكُمْ ذَلِكَ، فَأَتَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَ جَرِيًّا عَلَيْهِ، فَاسْتَأْذَنَ فَدَخَلَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَيْنَا، فَأَخْبَرَنَا أَنَّهَا صَلاَةُ الْعَصْرِ.

1006- … Kuheyl b. Harmele en-Nemirî'den, onun Ebu Hureyre'den rivayet ettiğine göre, Ebu Hureyre Dımaşk'a gelip Devsli Ebu Külsüm hanedanına misafir oldu. Mescide gidip batı tarafında bir yere oturdu. Mescittekiler vustâ namazı hakkında müzakereye koyuldular ve bu hususta görüş ayrılığına düştüler. Bunun üzerine Ebu Hureyre dedi ki: Biz de, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in evinin önündeki avluda sizin görüş ayrılığına düştüğünüz gibi, bu namaz hakkında görüş ayrılığına düştük. Aramızda salih adam Ebu Haşim b. Utbe b. Rabia b. Abdişems de vardı. O: Bunu ben sizin için öğreneceğim dedi ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gitti. Ebu Haşim, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e çekinmeden çokça soru soran birisi idi. Huzura girmek için izin istedi ve Allah Rasulü'nün huzuruna girdi. Sonra çıkıp yanımıza geldi ve bize, bu namazın, ikindi namazı olduğunu haber verdi.

١٠٠٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَنَابٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي حُمَيْدٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ وَرْدَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «صَلاَةُ الْوُسْطَى صَلاَةُ الْعَصْرِ».

1007- … Musa b. Verdan'dan, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Vustâ namazı, ikindi namazıdır,"*** buyurdu.

١٠٠٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ ، قَال: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ عَنْ قَتَادَةَ. ح

1008- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Affan tahdis edip dedi ki: Bize Hemmam, Katade'den tahdis etti, H.

١٠٠٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحٌ ، قَالَ :حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنِ الْحَسَنِ عَنْ سَمُرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1009- … Bize Said b. Ebi Arûbe, Katade'den tahdis etti, o el-Hasen'den, o Semura'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.[481]

***

İşte bunlar, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, vustâ namazının ikindi namazı olduğuna dair sahih bir şekilde ve mütevatir olarak gelmiş rivayetlerdir.

Ayrıca Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının ileri gelenlerinden bir çoğu da böyle demiştir.

١٠١٠- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ، عَنْ أُبَيِّ بْنِ كَعْبٍ، قَالَ: الصَّلاَةُ الْوُسْطَى صَلاَةُ الْعَصْرِ.

1010- … Ebu Kılâbe'den, o Ubey b. Ka'b'dan, onun "Vustâ namazı, ikindi namazıdır," dediğini rivayet etti.[482]

١٠١١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ، عَنْ هَمَّامٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

1011- … el-Hasen'den, o Ebu Said el-Hudrî *radıyallahu anh*'dan aynısını rivayet etmiştir.

١٠١٢- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ أَبِي عَبَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

1012- … Ebu İshak'dan, o el-Haris'den, aynısını rivayet etmiştir.[483]

481 Tirmizî, Salat, 19; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 7, 12, 13.
482 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 506.
483 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 504.

١٠١٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا خَطَّابُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ خُثَيْمٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ لَبِيبَةَ الطَّائِفِيِّ، أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا هُرَيْرَةَ عَنِ الصَّلاَةِ الْوُسْطَى، فَقَالَ: سَأَقْرَأُ عَلَيْك الْقُرْآنَ، حَتَّى تَعْرِفَهَا، أَلَيْس يَقُولُ اللهُ - عَزَّ وَجَلَّ - فِي كِتَابِهِ ﴿أَقِمْ الصَّلاَةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ﴾ الظُّهْرُ ﴿إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾ الْمَغْرِبُ وَمِنْ بَعْدِ صَلاَةِ الْعِشَاءِ ثَلاَثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ الْعَتَمَةُ وَيَقُولُ ﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾، الصُّبْحُ، ثُمَّ قَالَ: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلاَةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ هِيَ الْعَصْرُ هِيَ الْعَصْرُ.

1013- … Abdurrahman b. Lebibe et-Taifî'den rivayete göre, o Ebu Hureyre'ye vustâ namazına dair soru sormuş, Ebu Hureyre ona şöyle cevap vermiştir: Bu namazın hangisi olduğunu iyice bellemen için ben sana Kur'ân-ı Kerim'den ayetler okuyacağım. Aziz ve celil olan Allah kitabında şöyle buyuruyor: ***"Güneşin kaymasından… namaz kıl."*** (el-İsra, 17/78) Bu, öğle namazıdır. ***"Gecenin karanlığına kadar."*** (el-İsra, 17/78) Bu, akşam namazıdır. ***"Ve yatsı namazından sonra (sizden izin istesinler). Çünkü bunlar sizin elbisesiz olabileceğiniz üç vakittir."*** (en-Nur, 24/58) Bu, yatsı namazıdır. Yine yüce Allah: ***"Şüphesiz fecr namazı, tanık olunan bir namazdır."*** (el-İsra, 17/78) buyuruyor, bu da sabah namazıdır. Sonra da: ***"Namazları ve özellikle vustâ namazı koruyun. Gönülden gelerek saygı ve itaat ile Allah'ın huzurunda ayakta durun,"*** (el-Bakara, 2/238) buyurmuyor mu? İşte bu da, ikindi namazıdır, bu da, ikindi namazıdır.[484]

***

Birisi: Peki vustâ namazına niçin ikindi namazı adı verilmiştir, diye soracak olursa ona şöyle cevap verilir:

İnsanlar arasında bu hususta iki görüş vardır. Bazıları: Bu namaza bu adın veriliş sebebi gecenin iki namazı ile gündüzün iki namazı arasında bulunuşundan dolayıdır, demiş;.

Başkaları da bu hususta şöyle demiştir:

484 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, II, 506.

١٠١٤- حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ جَعْفَرَ، قَالَ: سَمِعْتُ بَحْرَ بْنَ الْحَكَمِ الْكَيْسَانِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَبْدَ اللهِ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَائِشَةَ يَقُولُ: إِنَّ آدَمَ عليه السلام، لَمَا تِيبَ عَلَيْهِ عِنْدَ الْفَجْرِ، صَلَّى رَكْعَتَيْنِ فَصَارَتْ الصُّبْحُ، وَفُدِيَ إِسْحَاقُ عِنْدَ الظُّهْرِ فَصَلَّى إِبْرَاهِيمُ عليه السلام أَرْبَعًا، فَصَارَتِ الظُّهْرُ، وَبُعِثَ عُزَيْرٌ فَقِيلَ لَهُ: كَمْ لَبِثْتَ؟ فَقَالَ: يَوْمًا، فَرَأَى الشَّمْسَ فَقَالَ: أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ، فَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فَصَارَتِ الْعَصْرُ.

1014- … Bana el-Kasım b. Ca'fer tahdis edip dedi ki: Ben Bahr b. el-Hakem el-Keysânî'yi şöyle derken dinledim: Ben Abdurrahman b. Abdullah b. Muhammed b. Âişe'yi şöyle derken dinledim: Âdem *aleyhisselam*, tövbesi sabah namazı vaktinde kabul edilince, iki rekat namaz kıldı. İşte bu, sabah namazı oldu. İshak için fidye kurbanlığı öğle vakti gönderildi. Bu sebeple, İbrahim de bu vakitte dört rekat namaz kıldı. Böylece bu da, öğle namazı oldu. Uzeyr ölümünden sonra diriltilince, ona ne kadar süre (ölü halinle) kaldın, diye sorulduğunda o (önce): Bir gün, dedi; güneşi görünce: Yahut bir günün bir kısmı diye ekledi. Sonra da dört rekat namaz kıldı. İşte bu da ikindi namazı oldu.

***

Uzeyr *aleyhisselam,* ile Davud *aleyhisselam*'a akşam namazı vaktinde mağfiret edildiği de söylenmiş, bunun üzerine dört rekat namaz kılmak için kalkmıştır, ancak yorgun düşünce üçüncü rekatte oturmuş, böylelikle akşam namazı üç rekat kalmıştır.

Yatsı namazını kılan ilk kişi de bizim Peygamberimiz Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'dır. Bundan dolayı vustâ (orta) namazı ikindi namazıdır, demişlerdir.

Bize göre bu, ihtiva ettiği anlam bakımından doğrudur. Çünkü ilk namaz sabah namazı, son namaz da yatsı namazı ise, vustâ namazı da ilk namaz ile son namazın ortasında kalan ikindi namazı olur. İşte biz, bundan dolayı vustâ namazı, ikindi namazıdır, dedik.

Bu aynı zamanda, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

١٠- بَابُ الْوَقْتِ الَّذِي يُصَلَّى فِيهِ الْفَجْرُ أَيُّ وَقْتٍ هُوَ ؟

10- SABAH NAMAZI HANGİ VAKİTTE KILINIR?

١٠١٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، قَالَتْ: كُنَّا نِسَاءً مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ يُصَلِّينَ مَعَ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلاَةَ الصُّبْحِ، مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ، ثُمَّ يَرْجِعْنَ إِلَى أَهْلِهِنَّ، وَمَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ.

1015- … Âişe *radıyallahu anhâ* şöyle demiştir: Bizler, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile sabah namazını kılan mümin kadınlardan idik. Bu kadınlar elbiselerine bürünür, sonra da ailelerinin yanına geri dönerlerdi de, kimse onları tanımazdı.[485]

١٠١٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، قَالَ: أَنَا شُعَيْبٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

1016- Bize İbn Ebi Davud tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu'l-Yeman tahdis edip dedi ki: Bize Şuayb, ez-Zührî'den bildirdi deyip hadisi aynen zikretti.

١٠١٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا فُلَيْحُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا مِثْلَهُ غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: وَمَا يَعْرِفُ بَعْضُهُنَّ بَعْضًا مِنَ الْغَلَسِ.

485 Buhârî, Salat, 13, Mevakit, 27; Müslim, Mesacid, 230, 231, 232; Ebu Davud, Salat, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 23, 27, 179…

1017- … Abdurrahman b. el-Kasım'dan, o babasından, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan hadisi aynen zikretti.

Ancak (el-Kasım) rivayetinde: Alaca karanlıktan dolayı birbirlerini tanımıyorlardı, demiştir.

١٠١٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ: أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَمْرَةَ بِنْتِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا، نَحْوَهُ. غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: وَمَا يُعْرَفْنَ مِنَ الْغَلَسِ.

1018- … Yahya b. Said'den, o Abdurrahman kızı Amre'den, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan hadisi buna yakın olarak rivayet etmiştir. Şu kadar var ki, (Yahya) rivayetinde: Alacakaranlıktan dolayı tanınmıyorlardı, demiştir.

١٠١٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: أَخْبَرَنِي بَشِيرُ بْنُ أَبِي مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى الْغَدَاةَ فَغَلَّسَ بِهَا، ثُمَّ صَلَّاهَا، فَأَسْفَرَ، ثُمَّ لَمْ يَعُدْ إِلَى الإِسْفَارِ، حَتَّى قَبَضَهُ اللّٰهُ -عَزَّ وَجَلَّ-.

1019- … Urve b. ez-Zubeyr şöyle demiştir: Bana Beşir b. Ebi Mesud'un, babasından haber verdiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* önce alacakaranlıkta sabah namazını kıl(dır)dı, daha sonra ortalık aydınlandığı bir sırada, o namazı kıl(dır)dı. Sonra o namazı Aziz ve Celil olan Allah ruhunu alıncaya kadar tekrar aydınlık vakitte kıl(dır)madı.[486]

١٠٢٠- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي الأَوْزَاعِيُّ. ح

1020- Bize Süleyman b. Şuayb tahdis edip dedi ki: Bize Bişr b. Bekr tahdis edip dedi ki: Bana el-Evzâî tahdis etti, H.

486 Ebu Davud, Salat, 2.

١٠٢١- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي نَهِيكُ بْنُ يَرِيمَ، عَنْ مُغِيثِ بْنِ سُمَيٍّ أَنَّهُ قَالَ: صَلَّيْت مَعَ ابْنِ الزُّبَيْرِ الصُّبْحَ بِغَلَسٍ فَالْتَفَتَ إِلَيَّ عَبْدُ اللهِ بْنُ عُمَرَ فَقُلْت: مَا هَذَا؟ فَقَالَ: هَذِهِ صَلاَتُنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَعَ أَبِي بَكْرٍ، وَمَعَ عُمَرَ فَلَمَّا قُتِلَ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَسْفَرَ بِهَا عُثْمَانُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

1021- … Mugîs b. Sumey şöyle demiştir: Ben İbnu'z-Zübeyr ile birlikte sabah namazını alacakaranlıkta kıldım. Abdullah b. Ömer bana bakınca ben: Bu ne? diye sordum. Abdullah b. Ömer: İşte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte, Ebu Bekir ile birlikte ve Ömer ile birlikte bu namazı biz bu vakitte kılardık, ancak Ömer *radıyallahu anh* öldürülünce, Osman *radıyallahu anh* bu namazı ortalık aydınlanınca kılmaya başladı, dedi.[487]

١٠٢٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ الْعَقَدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللهِ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، قَالاَ: تَسَحَّرْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ خَرَجْنَا إِلَى الصَّلاَةِ. قُلْت: كَمْ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: قَدْرُ مَا يَقْرَأُ الرَّجُلُ خَمْسِينَ آيَةً.

1022- … Katade'den, o Enes b. Malik ile Zeyd b. Sabit'ten, onların şöyle dediklerini rivayet etmektedir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte sahur yaptık. Sonra da sabah namazına çıktık. Katade dedi ki: Bu ikisi arasındaki süre ne kadardı? diye sordum. Bana: Kişinin elli ayet okuyacağı kadar bir süre, diye cevap verdi.[488]

١٠٢٣- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْبَاغَنْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ عَوْنٍ، قَالَ: أَنَا هُشَيْمٌ عَنْ مَنْصُورِ بْنِ زَاذَانَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ مِثْلَهُ.

1023- … Katade'den, o Enes'den, o Zeyd b. Sabit'ten hadisi aynen rivayet etmiştir.

487 İbn Mâce, Salat, 2.
488 Buhârî, Savm, 19; Müslim, Sıyam, 47; Tirmizî, Savm, 14; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 182, 185, 186, 188.

١٠٢٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ ابْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ حَسَنٍ قَالَ: لَمَّا قَدِمَ الْحَجَّاجُ جَعَلَ يُؤَخِّرُ الصَّلاَةَ، فَسَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الصُّبْحَ -أَوْ قَالَ: كَانُوا يُصَلُّونَ الصُّبْحَ- بِغَلَسٍ.

1024- Bize Ebu Bekre tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Davud tahdis edip dedi ki: Bize Şube tahdis edip dedi ki: Bana Sa'd b. İbrahim tahdis edip dedi ki: Ben Muhammed b. Amr b. Hasen'i şöyle derken dinledim: Haccac (Medine'ye) gelince, (sabah) namazı(nı) geciktirmeye başladı. Biz bu hususa dair Câbir b. Abdullah'a sorduk, o: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* sabah namazını -yahut onlar sabah namazını- alacakaranlıkta kılardı -yahut kılarlardı- dedi.[489]

١٠٢٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنْ سَعْدِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ حَسَنٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: كَانُوا يُصَلُّونَ الصُّبْحَ بِغَلَسٍ.

1025- … Muhammed b. Amr b. Hasen'den, o Câbir b. Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Sabah namazını alacakaranlıkta kılarlardı.[490]

١٠٢٦- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِسْحَاقَ الْحَضْرَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ حَسَّانَ الْعَنْبَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَتْنِي جَدَّتَايَ صَفِيَّةُ بِنْتُ عُلَيْبَةَ وَدُحَيْبَةُ بِنْتُ عُلَيْبَةَ، أَنَّهُمَا أَخْبَرَتْهُمَا قَيْلَةُ بِنْتُ مَخْرَمَةَ، أَنَّهَا قَدِمَتْ عَلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلاَةَ الْفَجْرِ، وَقَدْ أُقِيمَتْ حِينَ شَقَّ الْفَجْرُ وَالنُّجُومُ شَابِكَةٌ فِي السَّمَاءِ، وَالرِّجَالُ لاَ تَكَادُ تَعَارَفُ مَعَ الظُّلْمَةِ.

1026- … Bize Abdullah b. Hassan el-Anberî tahdis edip dedi ki: Bana iki büyük annem Uleybe kızı Safiyye ile Uleybe kızı Duhaybe'nin tahdis ettikle-

489 Buhârî, Mevakit, 18; Müslim, Mesacid, 233; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 369.
490 1024 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

rine göre, kendilerine Mahreme kızı Kayle'nin haber verdiğine göre, Kayle, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ashabına sabah namazını kıldırırken onun yanına varmıştı. Tan yeri ağarmış ve henüz semada yıldızlar adeta birbirine girmiş iken, sabah namazı için kamet getirilmişti. Erkeklerden ise, karanlıktan dolayı -neredeyse- kimin kim olduğu tanınmıyordu.[491]

١٠٢٧- حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، وَالْحَجَّاجُ بْنُ نُصَيْرٍ قَالاَ: ثنا قُرَّةُ ابْنُ خَالِدٍ السَّدُوسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا ضِرْغَامَةُ بْنُ عُلَيْبَةَ بْنِ حَرْمَلَةَ الْعَنْبَرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي عَنْ جَدِّي قَالَ: أَتَيْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَكْبٍ مِنَ الْحَيِّ فَصَلَّى بِنَا صَلاَةَ الْغَدَاةِ، فَانْصَرَفَ، وَمَا أَكَادُ أَنْ أَعْرِفَ وُجُوهَ الْقَوْمِ أَيْ كَأَنَّهُ بِغَلَسٍ.

1027-... Bize Dirgâme b. Uleybe b. Harmele el-Anberî tahdis edip dedi ki: Bana babam dedemden tahdis ederek dedi ki: Kabilemden binekli bir kafile ile birlikte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in huzuruna vardım. Bize sabah namazını kıldırıp namazı bitirdiğinde, namazda bulunanların yüzlerini hemen hemen tanıyamamıştım. -Yani adeta karanlıktan dolayı tanıyamadım, demek istemiştir.-

١٠٢٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَارُونُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْخَزَّازُ، قَالَ: حَدَّثَنَا قُرَّةُ عَنْ ضِرْغَامَةَ بْنِ عُلَيْبَةَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1028- … Bize Kurra, Dirgame b. Uleybe'den, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen rivayet etti.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazıları bu rivayetleri benimseyerek: İşte sabah namazı bu şekilde alacakaranlıkta kılınır. Çünkü bu vakitte kılınması, ortalık aydınlanıncaya kadar bırakılmasından daha faziletlidir, demişlerdir.

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek: Hayır, sabah namazını ortalık aydınlanınca kılmak, alacakaranlıkta kılmaktan faziletlidir, demiş ve bu hususta şu rivayetleri delil göstermiştir:

491 Taberânî, *el-Mu'cemul'l-Kebîr*, XXV, 1.

١٠٢٩- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ يَزِيدَ يَقُولُ: حَجَّ عَبْدُ اللهِ، فَأَمَرَنِي عَلْقَمَةُ أَنْ أَلْزَمَهُ. فَلَمَّا كَانَتْ لَيْلَةُ مُزْدَلِفَةَ، وَطَلَعَ الْفَجْرُ، قَالَ: أَقِمْ. فَقُلْتُ: يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ، إِنَّ هَذِهِ السَّاعَةَ، مَا رَأَيْتُكَ تُصَلِّي فِيهَا قَطُّ. فَقَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ لاَ يُصَلِّي يَعْنِي هَذِهِ الصَّلاَةَ، إِلَّا هَذِهِ السَّاعَةَ فِي هَذَا الْمَكَانِ، مِنْ هَذَا الْيَوْمِ. قَالَ عَبْدُ اللهِ: هُمَا صَلاَتَانِ تُحَوَّلاَنِ عَنْ وَقْتِهِمَا، صَلاَةُ الْمَغْرِبِ بَعْدَمَا يَأْتِي النَّاسُ مِنْ مُزْدَلِفَةَ، وَصَلاَةُ الْغَدَاةِ، حِينَ يَنْزِعُ الْفَجْرُ، رَأَيْت رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ ذَلِكَ.

1029- … Bize Ebu İshak tahdis edip dedi ki: Abdurrahman b. Yezid'i şöyle derken dinledim: Abdullah haccetti. Alkame bana onun yanından ayrılmamamı emretti. Müzdelife gecesi tan yeri ağarınca Abdullah bana: "Kamet getir" dedi. Ben: Ey Ebu Abdurrahman! Bu saatte mi? Ben senin bu vakitte namaz kıldığını hiç görmedim, dedim. Bana şu cevabı verdi: Şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu namazı, bugünde, bu yerde ancak bu saatte kılardı, dedi.

Abdullah dedi ki: Bunlar vakitlerinden başka bir vakitte kılınan iki namazdır. Akşam namazı, insanlar Müzdelife'ye geldikten sonra kılınır, sabah namazı ise, tan yeri ağarır ağarmaz kılınır. Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i böyle yaparken gördüm.[492]

١٠٣٠- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: خَرَجْت مَعَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ إِلَى مَكَّةَ، فَصَلَّى الْفَجْرَ يَوْمَ النَّحْرِ، حِينَ سَطَعَ الْفَجْرُ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ هَاتَيْنِ الصَّلاَتَيْنِ تُحَوَّلاَنِ عَنْ وَقْتِهِمَا فِي هَذَا الْمَكَانِ، الْمَغْرِبَ، وَصَلاَةَ الْفَجْرِ، هَذِهِ السَّاعَةَ».

492 Buhârî, Hac, 97, 99; Nesâî, Menasik, 207.

1030- … Abdurrahman b. Yezid şöyle demiştir: Ben Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh* ile birlikte Mekke'ye gittim. Nahr (kurban bayramının birinci) günü sabah namazını tan yeri ağarınca kıldı, sonra şunları söyledi: Şüphesiz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Şu iki namaz, bu yerde vakitlerinden başka bir vakte kaydırılmıştır. Bunlar, akşam namazı ile bu saatte kıldığımız sabah namazıdır."***[493]

١٠٣١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ السَّرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي سَمُرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو طَرِيفٍ، أَنَّهُ كَانَ شَاهِدًا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِصْنَ الطَّائِفِ، فَكَانَ يُصَلِّي بِنَا صَلاَةَ الْبَصِيرِ حَتَّى لَوْ أَنَّ إِنْسَانًا رَمَى بِنَبْلِهِ أَبْصَرَ مَوَاقِعَ نَبْلِهِ.

1031- … Zekeriyya b. İshak'tan, o el-Velid b. Abdullah b. Ebi Semura'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bana Ebu Tarif'in tahdis ettiğine göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte Taif kalesi (muhasarası) sırasında hazır bulunmuştu. Allah Rasulü bizlere (sabah namazını), gören kimsenin namazı gibi namaz kıldırırdı. Öyle ki, bir kimse okunu atacak olsa, okunun nereye düştüğünü görebilirdi.[494]

١٠٣٢- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَقِيلٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُول: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤَخِّرُ الْفَجْرَ كَاسْمِهَا.

1032- … Abdullah b. Muhammed b. Akil şöyle demiştir: Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledim: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* fecr (sabah)ı adı gibi geciktirirdi.[495]

١٠٣٣- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ وَابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالاَ: ثنا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ عَنْ سَيَّارِ بْنِ سَلاَمَةَ، قَالَ: دَخَلْت مَعَ أَبِي عَلَى أَبِي بَرْزَةَ فَسَأَلَهُ أَبِي عَنْ صَلاَةِ رَسُولِ

493 Buhârî, Hac, 97.
494 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 416.
495 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 320.

اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: كَانَ يَنْصَرِفُ مِنْ صَلاَةِ الصُّبْحِ وَالرَّجُلُ يَعْرِفُ وَجْهَ جَلِيسِهِ، وَكَانَ يَقْرَأُ فِيهَا بِالسِّتِّينَ إِلَى الْمِائَةِ.

1033- … Avf, Seyyar b. Selâme'den, onun şöyle dediğini bize tahdis etti: Ben babam ile birlikte Ebu Berze'nin yanına girdim. Babam ona Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazı hakkında soru sordu. Ebu Berze şu cevabı verdi: Allah Rasulü sabah namazını bitirdiğinde, kişi yanıbaşında oturanın yüzünü tanıyabiliyordu. Sabah namazında altmış ayet ile yüz ayet arasında okurdu.[496]

***

Bu görüş sahipleri şöyle derler: İşte bu rivayetlerde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, bu namazı geciktirdiğine ve bunu, ortalığın aydınlandığı vakitte kıldığına delil olacak hususlar vardır.

Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadis, onun sabah namazını diğer günlerde, Müzdelife'de bu namazı kıldığı vakitten farklı bir vakitte kıldığını ve bu namazın, Müzdelife'de (sair zamanlarındaki) vaktinden farklı bir zamanda kılındığını göstermektedir.

Ebû Ca'fer şöyle dedi: Ne bu rivayetlerde, ne bunlardan önceki rivayetlerde, bu vakitlerden hangisinin daha faziletli olduğuna dair bir delil bulunmaktadır. Çünkü Allah Rasulü ümmetine genişlik olsun diye bir işi yapmış olmakla birlikte, diğerinin ondan daha faziletli olması mümkündür. Nitekim abdest organlarını birer defa yıkayarak abdest aldığı da olmuştur. Halbuki o genellikle -öbüründen daha faziletli şekil olan- azalarını üçer defa yıkayarak abdest alırdı.

Bu sebeple bizler de, Allah Rasulü'nden bunların dışında gelen rivayetleri görmek istedik. Acaba bunlar arasında, hangi vakitte kılmanın daha faziletli olduğuna delil olacak bir ifade var mı, görelim, dedik.

١٠٣٤- عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَجْلاَنَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ

496 Buhârî, Mevakit, 13; Müslim, Mesacid, 235.

خَدِيجٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَسْفِرُوا بِالْفَجْرِ فَكُلَّمَا أَسْفَرْتُمْ، فَهُوَ أَعْظَمُ لِلأَجْرِ»، وَقَالَ: «لِأُجُورِكُمْ».

1034- … Mahmud b. Lebîd'den, onun Râfi' b. Hadîc'den rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sabah namazını ortalık aydınlanıncaya kadar kılın. Ne kadar aydınlığa bırakırsanız o, ecri -veya "ecirlerinizi" buyurdu- daha çok arttırır."***[497]

١٠٣٥- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ عَبَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَفْصُ بْنُ مَيْسَرَةَ عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ رِجَالٍ مِنْ قَوْمِهِ مِنَ الأَنْصَارِ، مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَصْبِحُوا بِصَلاَةِ الصُّبْحِ، فَمَا أَصْبَحْتُمْ بِهَا فَهُوَ أَعْظَمُ لِلأَجْرِ».

1035- … Zeyd b. Eslem'den, o Âsım b. Ömer b. Katade'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından ensardan olan kavminden bazı kimselerden, onların şöyle dediklerini rivayet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Sabah namazını sabah vaktinde kılın. Onu ne kadar sabah vaktine bırakırsanız, bu, ecrinizin daha büyük olmasına sebep olur."***[498]

١٠٣٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ. عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نَوِّرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلأَجْرِ».

1036- … Âsım b. Ömer b. Katade'den, o Râfi' b. Hadîc'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Sabah namazını aydınlıkta kılın. Çünkü bu, ecrin daha da büyümesine sebep olur,"*** buyurdu.[499]

497 Tirmizî, Salat, 3; Nesâî, Mevakit, 27; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 429.
498 Ebu Davud, Salat, 8; İbn Mâce, Salat, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 465, IV, 140.
499 Darimi, Salat, 21.

١٠٣٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي هِشَامُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ رِجَالٍ مِنْ قَوْمِهِ مِنَ الأَنْصَارِ، مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَصْبِحُوا بِالصُّبْحِ، فَكُلَّمَا أَصْبَحْتُمْ بِهَا فَهُوَ أَعْظَمُ لِلأَجْرِ».

1037- … Âsım b. Ömer'den, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından ensardan olan kavminden bazı kimselerden, onların şöyle dediklerini rivayet etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Sabah namazını sabah (aydınlığın)da kılın. Siz o namazı ne kadar sabah (aydınlığın)da kılarsanız, bu, ecrinizin daha da büyük olmasına sebep olur,"*** buyurdu.[500]

١٠٣٨- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ إِدْرِيسَ بْنِ الْحَجَّاجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي دَاوُدَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ مَحْمُودِ بْنِ لَبِيدٍ، عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «نَوِّرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَعْظَمُ لِلأَجْرِ».

1038- … Zeyd b. Eslem'den, o Mahmud b. Lebîd'den, o Râfi' b. Hadîc'-den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Sabah namazını aydınlık vakitte kılın. Çünkü bu, ecrin daha büyük olmasına sebep olur,"*** buyurdu.[501]

١٠٣٩- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَيُّوبُ بْنُ سَيَّارٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُنْكَدِرِ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ، عَنْ بِلَالٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1039- … Muhammed b. el-Münkedir'den, o Câbir'den, o Ebu Bekir es-Sıddîk'tan, o Bilâl'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den aynı hadisi rivayet etmiştir.[502]

***

500 1035 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.
501 1035 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.
502 Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI, 224.

Ebû Ca'fer dedi ki: İşte bu rivayetlerde, bu namazı hangi vakitte kılmanın daha faziletli olduğu haber verilmektedir ki, bu da, sabah namazının aydınlık vakitte kılınmasıdır.

İlk iki bölümdeki ilk rivayetlerde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in sabah namazını hangi vakitte kıldığı belirtilmişti.

Bu sebeple, onun bu namazı bazen karanlık iken, bazen aydınlık zamanda genişlik olsun diye kılmış olması mümkündür.

Ancak bu iki vakitten hangisinin daha faziletli olduğu hususunu da Râfi' b. Hadîc'in rivayet ettiği hadiste açıklamış bulunmaktadır. Böylelikle bu hustaki rivayetler, hiçbir konuda birbirleriyle çelişmemiş olmaktadır.

İşte bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayetlerin uygun açıklaması budur.

Bu hususta ondan sonrakilerden rivayet edilenlere gelince;

١٠٤٠- فَإِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ خُزَيْمَةَ، حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: سَمِعْتُ مَنْصُورَ بْنَ الْمُعْتَمِرِ يُحَدِّثُ عَنْ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ، عَنْ قُرَّةَ بْنِ حَيَّانَ بْنِ الْحَارِثِ، قَالَ: تَسَحَّرْنَا مَعَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، فَلَمَّا فَرَغَ مِنَ السُّحُورِ، أَمَرَ الْمُؤَذِّنَ، فَأَقَامَ الصَّلاَةَ.

1040- Muhammed b. Huzeyme bize tahdis ederek dedi ki: … Kurra b. Hayyân b. el-Haris'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh* ile birlikte sahur yaptık. Sahurunu bitirince müezzine emir verdi, o da namaz için kamet getirdi.

***

Ebû Ca'fer şöyle dedi: Bu hadiste, Ali *radıyallahu anh*'ın tan yerinin ağarmasından hemen sonra sabah namazına başladığı belirtilmektedir. Ancak bu rivayette, onun bu namazı ne zaman bitirdiğine dair bir delil yoktur.

Bu sebeple, onun namazda uzunca Kur'ân okuyarak, böylelikle hem alacakaranlıkta, hem de ortalığın aydınlanması vaktinde namaz kılmış olması ihtimali vardır. Bize göre bu, güzel bir şeydir. Bu sebeple ondan bu hususa

delil teşkil edecek bir rivayetin gelip gelmediğine bakmak istedik. Şu rivayeti bulduk;

١٠٤١- أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ دَاوُد بْنِ يَزِيدَ الأَوْدِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يُصَلِّي بِنَا الْفَجْرَ، وَنَحْنُ نَتَرَاءَى الشَّمْسَ، مَخَافَةَ أَنْ تَكُونَ قَدْ طَلَعَتْ.

1041- Ebu Bişr er-Rakkî bize tahdis ederek dedi ki: … Davud b. Yezid el-Evdî'den, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh* bize sabah namazını kıldırırdı da, güneş doğdu korkusu ile güneşin doğuşunu adeta gözetlerdik.

***

İşte bu hadis, Ali *radıyallahu anh*'ın sabah namazını ortalığın aydınlandığı bir zamanda bitirdiğini haber vermektedir. Bu da bizim dediğimiz hususa delil olmaktadır.

Yine bu hususta ondan, ortalık aydınlandığında namazın kılınmasını emrettiği de rivayet edilmiştir.

١٠٤٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبِيعَةَ قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ: يَا قَنْبَرُ أَسْفِرْ أَسْفِرْ.

1042- … Ali b. Rabîa şöyle dedi: Ben Ali *radıyallahu anh*'ı: Ey Kanber! (Sabah namazını) aydınlık vakitte kıl, aydınlık vakitte kıl, derken işittim.

١٠٤٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: أَنَا سَيْفُ بْنُ هَارُونَ الْبُرْجُمِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ سَلْعٍ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ خَيْرٍ قَالَ: كَانَ عَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يُنَوِّرُ بِالْفَجْرِ أَحْيَانًا، وَيُغَلِّسُ بِهَا أَحْيَانًا.

1043- … Abdu Hayr şöyle dedi: Ali *radıyallahu anh* bazı zamanlarda sabah namazını aydınlığa bırakır, bazı zamanlarda da ortalık karanlıkken kılardı.

***

Onun, karanlık vakitte kılması (bu vakitte başlayıp), ortalık aydınlanıncaya kadar namazını sürdürmesi ihtimali vardır.

Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'dan da bu şekilde bir rivayet gelmiştir:

١٠٤٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: أَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، عَنْ خَرَشَةَ بْنِ الْحُرِّ قَالَ: كَانَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يُنَوِّرُ بِالْفَجْرِ وَيُغَلِّسُ وَيُصَلِّي فِيمَا بَيْنَ ذَلِكَ، وَيَقْرَأُ بِسُورَةِ يُوسُفَ وَيُونُسَ، وَقِصَارِ الْمَثَانِي وَالْمُفَصَّلِ.

1044- … Ebu Husayn'dan, o Haraşe b. el-Hurr'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* sabah namazını aydınlıkta da, alacakaranlıkta da kılardı. Her ikisi arasındaki zamanda da kılardı. Sabah namazında Yusuf suresini ve Yunus suresini, Mesânî surelerin de kısa olanları ile Mufassal sureleri okurdu.[503]

***

Yine ondan, onun sabah namazını ortalık aydınlandığı vakitte bitirdiğine delil teşkil eden mütevatir (çok sayıda) rivayet de nakledilmiştir:

١٠٤٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ سَمِعَ عَبْدَ اللّٰهِ بْنَ عَامِرِ بْنِ رَبِيعَةَ يَقُولُ: صَلَّيْنَا وَرَاءَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ صَلاَةَ الصُّبْحِ، فَقَرَأَ فِيهَا بِسُورَةِ يُوسُفَ وَسُورَةِ الْحَجِّ، قِرَاءَةً بَطِيئَةً، فَقُلْتُ: وَاللّٰهِ إِذًا لَقَدْ كَانَ يَقُومُ حِينَ يَطْلُعُ الْفَجْرُ، قَالَ: أَجَلْ.

1045- … Hişam b. Urve'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, babası (Urve), Abdullah b. Âmir b. Rabia'yı şöyle derken dinlemiştir: Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ın arkasında sabah namazını kıldık. Sabah namazında Yusuf suresi ile el-Hac suresini ağır ağır okudu. Ben: Allah'a yemin ederim, o vakit o, bu namaza tan yeri ağarır ağarmaz duruyordu, deyince, (Abdullah): Evet, diye cevap verdi.[504]

---

503 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 322.
504 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 353, 354.

١٠٤٦- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: سَمِعْتُ السَّائِبَ بْنَ يَزِيدَ قَالَ: صَلَّيْت خَلْفَ عُمَرَ الصُّبْحَ، فَقَرَأَ فِيهَا بِالْبَقَرَةِ، فَلَمَّا انْصَرَفُوا اسْتَشْرَفُوا الشَّمْسَ فَقَالُوا: طَلَعَتْ. فَقَالَ: لَوْ طَلَعَتْ لَمْ تَجِدْنَا غَافِلِينَ.

1046- … Bize Muhammed b. Yusuf tahdis edip dedi ki: Ben es-Sâib b. Yezid'i şöyle derken dinledim: Ömer'in arkasında sabah namazını kıldım. Bu namazda Bakara suresini okudu. Namazı bitirdiklerinde güneşin doğup doğmadığına baktılar. Cemaat: Güneş doğdu, dedi. O da: Eğer doğmuşsa, bizi gaflet içerisinde olanlar olarak bulmadı, dedi.

١٠٤٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: صَلَّى بِنَا عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ صَلاَةَ الصُّبْحِ فَقَرَأَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَالْكَهْفَ حَتَّى جَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى جُدُرِ الْمَسْجِدِ طَلَعَتْ الشَّمْسُ.

1047- … Abdülmelik b. Meysere'den, o Zeyd b. Vehb'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ömer *radıyallahu anh* bizlere sabah namazını kıldırdı. Namazda Beni İsrail (İsra) suresi ile el-Kehf suresini okudu. Öyle ki ben, mescidin duvarlarına güneş doğdu mu, diye bakmaya başladım.[505]

١٠٤٨- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرٌ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ قَالَ: قَرَأَ عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي صَلاَةِ الصُّبْحِ بِالْكَهْفِ وَبَنِي إِسْرَائِيلَ.

1048- … Zeyd b. Vehb şöyle dedi: Ömer *radıyallahu anh* sabah namazında el-Kehf ve Beni İsrail (el-İsra) surelerini okudu.

١٠٤٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ

---

505 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 353.

ابْنِ عَامِرٍ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَرَأَ فِي الصُّبْحِ بِسُورَةِ الْكَهْفِ، وَسُورَةِ يُوسُفَ.

1049- … Hişam b. Urve'den, o babasından, onun Abdullah b. Âmir'den rivayet ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*, sabah namazında el-Kehf suresi ile Yusuf suresini okudu.

١٠٥٠- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بُدَيْلُ بْنُ مَيْسَرَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ شَقِيقٍ قَالَ: صَلَّى بِنَا الأَحْنَفُ بْنُ قَيْسٍ صَلاَةَ الصُّبْحِ بِعَاقُولِ الْكُوفَةِ فَقَرَأَ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى الْكَهْفَ، وَالثَّانِيَةِ بِسُورَةِ يُوسُفَ. قَالَ: وَصَلَّى بِنَا عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صَلاَةَ الصُّبْحِ، فَقَرَأَ بِهِمَا فِيهِمَا.

1050- … Abdullah b. Şakik şöyle demiştir: Bize el-Ahnef b. Kays, Kûfe Âkûl'unda (vadisinde) sabah namazını kıldırdı. Birinci rekatte el-Kehf suresini, ikincisinde de Yusuf suresini okudu. (el-Ahnef) dedi ki: Ömer *radıyallahu anh* da bizlere sabah namazını kıldırdı ve bu namazın iki rekatında, bu iki sureyi okudu.

١٠٥١- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: صَلَّى بِنَا عُمَرُ ابْنُ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بِمَكَّةَ صَلاَةَ الْفَجْرِ، فَقَرَأَ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى بِيُوسُفَ، حَتَّى بَلَغَ ﴿وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ﴾ ثُمَّ رَكَعَ، ثُمَّ قَامَ فَقَرَأَ فِي الرَّكْعَةِ الثَّانِيَةِ بِالنَّجْمِ فَسَجَدَ، ثُمَّ قَامَ فَقَرَأَ ﴿إِذَا زُلْزِلَتْ الأَرْضُ زِلْزَالَهَا﴾ وَرَفَعَ صَوْتَهُ بِالْقِرَاءَةِ حَتَّى لَوْ كَانَ فِي الْوَادِي أَحَدٌ لأَسْمَعَهُ.

1051- … Amr b. Mürre'den, o Abdurrahman b. Ebi Leylâ'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bize Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh* Mekke'de sabah namazını kıldırdı. Birinci rekatte Yusuf suresini: ***"… ve kederinden gözlerine ak düştü. Artık o hüznünü açıklamayıp içinde saklıyordu,"*** (Yusuf, 12/84) kısmına kadar okuduktan sonra, rükûa vardı. Sonra ayağa

kalkıp ikinci rekatta en-Necm suresini okuyup secdeye gitti, sonra yine ayağa kalkıp bu sefer: ***"Yer, kendine ait sarsıntısı ile sarsıldığında"*** (ez-Zilzâl, 99/1) suresini okudu. Kur'ân okurken sesini öyle yükseltti ki, vadide birisi bulunmuş olsaydı, ona da sesini işittirmiş olacaktı.

١٠٥٢– حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ صَلَّى مَعَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ الْفَجْرَ فَقَرَأَ فِي الرَّكْعَةِ الأُولَى بِيُوسُفَ، وَفِي الثَّانِيَةِ بِالنَّجْمِ، فَسَجَدَ.

1052- … İbrahim et-Teymî'den, onun babasından rivayet ettiğine göre, o Ömer *radıyallahu anh* ile birlikte sabah namazını kıldı. Ömer, ilk rekatta Yusuf suresini, ikinci rekatta Necm suresini okudu ve secdeye gitti.[506]

١٠٥٣– حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: سَمِعْتُ الأَعْمَشَ يُحَدِّثُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ، عَنْ حُصَيْنِ بْنِ سَبْرَةَ، قَالَ: صَلَّى بِنَا عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

1053- … İbrahim et-Teymî'den, o Husayn b. Sebre'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ömer *radıyallahu anh* bize sabah namazını kıldırdı, deyip rivayeti aynen zikretti.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Sözünü zikrettiğimiz şekilde Abdullah b. Âmir'den gelen (1045 numaralı) hadiste belirtildiği üzere, o kıraatini ağır ağır okuduğundan, bizim görüşümüze göre, o, sabah namazına ancak alacakaranlıkta başlamış ve bu namazı, ancak ortalık iyice aydınlandıktan sonra bitirmiştir.

Nitekim valilerine de böylece mektup yazıp talimat gönderirdi:

١٠٥٤– حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ

506 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 355.

إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سِيرِينَ عَنِ الْمُهَاجِرِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كَتَبَ إِلَى أَبِي مُوسَى أَنْ صَلِّ الْفَجْرَ بِسَوَادٍ -أَوْ قَالَ: بِغَلَسٍ- وَأَطِلِ الْقِرَاءَةَ.

1054- … Bize Yezid b. İbrahim tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. Sîrîn'in, el-Muhacir'den tahdis ettiğine göre, Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*, Ebu Musa'ya: Sabah namazını ortalık karanlık iken -ya da alacakaranlık iken, dedi- kıl ve Kur'ân okumayı uzun tut, diye mektup yazdı.[507]

١٠٥٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْمُهَاجِرِ، عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

1055- ... Bize İbn Avn, Muhammed'den bildirdi. O el-Muhacir'den, o Ömer b. el-Hattab'tan aynı rivayeti nakletti.

***

Burada onun, valilerine, sabah namazına ortalık karanlık iken başlamalarını ve kıraati uzunca tutmalarını emrettiğini görüyoruz. İşte bu şekilde bize göre o, bu emri ile onların, ortalığın aydınlanması vaktine erişmelerini istiyordu. Nitekim Ömer *radıyallahu anh*'ın dışında bu hususta kendisinden rivayette bulunduğumuz herkes de, aynı şekilde, bu kanaate sahiptir.

١٠٥٦- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: صَلَّى بِنَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صَلاَةَ الصُّبْحِ، فَقَرَأَ بِسُورَةِ آلِ عِمْرَانَ فَقَالُوا: قَدْ كَادَتْ الشَّمْسُ تَطْلُعُ فَقَالَ: لَوْ طَلَعَتْ لَمْ تَجِدْنَا غَافِلِينَ

1056- … Katade'den, o Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Ebu Bekr *radıyallahu anh* bize sabah namazını kıldırdı. Âli İmran suresini okudu. Onunla namazda bulunanlar, az kalsın gü-

507 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 320.

neş çıkacaktı deyince, o da: Eğer doğmuş olsaydı, bizi gaflet içerisinde olanlar olarak bulmayacaktı, dedi.[508]

١٠٥٧- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ الْمُغِيرَةِ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ جَزْءٍ الزُّبَيْدِيِّ، قَالَ: صَلَّى بِنَا أَبُو بَكْرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ صَلاَةَ الصُّبْحِ، فَقَرَأَ بِسُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ جَمِيعًا، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ لَهُ عُمَرُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: كَادَتْ الشَّمْسُ تَطْلُعُ. فَقَالَ: لَوْ طَلَعَتْ لَمْ تَجِدْنَا غَافِلِينَ.

1057- ... Abdullah b. el-Haris b. Cez' ez-Zubeydî şöyle demiştir: Ebu Bekr *radıyallahu anh* bize sabah namazını kıldırdı. Her iki rekatta Bakara suresini okudu. Namazı bitirince Ömer *radıyallahu anh* ona: Neredeyse güneş doğacaktı, deyince, Ebu Bekr: Eğer doğmuş olsaydı, bizi gaflet içerisinde olanlar olarak bulmayacaktı, dedi.

***

Ebû Ca'fer (et-Tahavi) dedi ki: Görüldüğü gibi, Ebu Bekir es-Sıddîk *radıyallahu anh* ortalık henüz aydınlanmadan sabah namazına başladı, sonra da güneşin doğmasından korkulacağı vakte kadar Kur'ân okumayı uzun tuttu. Bu uygulama, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının huzurunda ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in vefatı ve fiilî uygulaması üzerinden fazla zaman geçmeden yapıldı. Onlardan hiç kimse de, onun bu yaptığına tepki göstermemişti. İşte bu da, onların bu konuda ona tabi olduklarına bir delildir.

Daha sonra Ömer *radıyallahu anh* Ebu Bekir'den sonra bu uygulamayı yaptı. Bu uygulama yapılırken, onlardan hazır bulunanlardan kimse bu yaptığına karşı çıkmadı.

İşte bununla, sabah namazında bu şekilde uygulama yapılacağı ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yaptığını bildikleri fiilî uygulamasının da buna muhalif olmadığı sabit olmaktadır.

Bir kimse eğer: İbn Ömer'in, Mugîs b. Sumey'e (1021 numaralı hadiste geçtiği üzere) sabah namazının alacakaranlıkta kıldırılması üzerine söylediği:

508 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 353.

Bizim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebu Bekr *radıyallahu anh* ve Ömer *radıyallahu anh* ile birlikte kıldığımız vakit budur, ama Ömer *radıyallahu anh* öldürülünce, Osman *radıyallahu anh* bu namazı aydınlık olunca kılmaya başladı, sözünün manası ne olur? diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Bu sözleriyle, namazın bitiş vaktini değil de, namaza başlama vaktini kastetmiş olabilir. Böylelikle bu ve bundan önce naklettiğimiz rivayet birbiriyle uyuşmuş olur. Abdullah b. Ömer'in söylediği: "Sonra Osman bu namazı ortalık aydınlanınca kıldı" sözü de, onların, namazı Ömer *radıyallahu anh*'ın suikaste uğrayıp öldürüldüğü gibi bir suikaste uğramaktan korkmadıkları, bundan yana güvenlik içerisinde olabilecekleri bir vakitte bitirmek istemiş olmaları manasında olabilir.

Osman *radıyallahu anh*'dan da, namazda uzunca Kur'ân okuyabilmek için sabah namazına ortalık henüz karanlık iken başladığını gösteren rivayetler gelmiştir:

١٠٥٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ وَرَبِيعَةَ ابْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، أَنَّ الْفُرَافِصَةَ بْنَ عُمَيْرٍ الْحَنَفِيَّ، أَخْبَرَهُ قَالَ: مَا أَخَذْت سُورَةَ يُوسُفَ إِلَّا مِنْ قِرَاءَةِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ إِيَّاهَا فِي الصُّبْحِ، مِنْ كَثْرَةِ مَا كَانَ يُرَدِّدُهَا.

1058- … el-Kasım b. Muhammed'den rivayete göre, el-Furâfisa b. Umeyr el-Hanefi kendisine haber vererek şöyle demiştir: Ben Yusuf suresini, Osman b. Affan *radıyallahu anh*'ın bu sureyi sabah namazında okuyuşundan başka bir yolla ezberlemedim. Çünkü bu sureyi (sabah namazında) çokça okurdu.[509]

***

İşte bu da Osman *radıyallahu anh*'ın da, kendisinden öncekilerin yaptıkları gibi, sabah namazına alacakaranlıkta başlayıp ortalık aydınlandığında namazı bitirmek suretiyle, onların izinden gitmiş olduğunu göstermektedir.

Abdullah b. Mesud *radıyallahu anh* da ortalık aydınlanınca sabah namazını bitirmiş oluyordu:

509 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 354.

١٠٥٩- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنِ الأَعْمَشِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ التَّيْمِيُّ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ سُوَيْد، أَنَّهُ كَانَ يُصَلِّي مَعَ إِمَامِهِمْ فِي التَّيْمِ، فَيَقْرَأُ بِهِمْ سُورَةً مِنَ الْمِئِينِ، ثُمَّ يَأْتِي عَبْدَ اللهِ، فَيَجِدُهُ فِي صَلاَةِ الْفَجْرِ.

1059- … el-Haris b. Suveyd'den rivayete göre, o, et-Teym'deki imamları ile birlikte namaz kılardı. Bu imamları onlara Miûn (yüz dolaylarındaki) ayetli surelerden bir sure okur, sonra Abdullah b. Mesud'un yanına gider, onun hala sabah namazını kılmakta olduğunu görürdü.[510]

١٠٦٠- حَدَّثَنَا أَبُو الدَّرْدَاءِ، هَاشِمُ بْنُ مُحَمَّدٍ الأَنْصَارِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدم بْنُ أَبِي إِيَاسٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْرَائِيلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ، قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَكَانَ يُسْفِرُ بِصَلاَةِ الصُّبْحِ.

1060- … Abdurrahman b. Yezid şöyle demiştir: Biz İbn Mesud *radıyallahu anh* ile birlikte namaz kılardık. O sabah namazını ortalık aydınlanıncaya kadar uzatırdı.[511]

***

Böylelikle Abdullah b. Mesud'un namazı aydınlığa bıraktığını anlıyoruz. Bununla da onun, o vakitte namazı bitirdiğini öğreniyoruz. Bu hadislerde, onun namaza hangi vakitte başladığı zikredilmemektedir. Bundan dolayı bize göre bu, -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- onun dışında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğer ashabından gelen rivayetler gibi olmalıdır.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in hayatta olduğu zamanlarda da bunun gibi uygulama yapılıyordu:

١٠٦١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ يَحْيَى الْمُزَنِيّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ الشَّافِعِيُّ قَالَ: أَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، قَالَ: ثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ عِرَاكَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ

510 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 321.
511 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 321.

وَسَلَّمَ بِخَيْبَرَ وَرَجُلٌ مِنْ بَنِي غِفَارٍ، يَؤُمُّ النَّاسَ فَسَمِعْته يَقْرَأُ فِي صَلاَةِ الصُّبْحِ، فِي الرَّكْعَةِ الْأُولَى بِسُورَةِ مَرْيَمَ وَفِي الثَّانِيَةِ بِوَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ.

1061- … Bize Osman b. Ebi Süleyman tahdis edip dedi ki: Ben Irâk b. Malik'i şöyle derken dinledim: Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ı şöyle derken dinledim: Ben Medine'ye geldiğimde Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Hayber'de idi. Gıfaroğullarından bir adam da cemaate imamlık yapıyordu. Onun sabah namazında birinci rekatte Meryem suresini, ikinci rekatte de Veylun li'l-mutaffifîn (el-Mutaffifîn) suresini okuduğunu işittim.

١٠٦٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُقَدَّمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا فُضَيْلُ بْنُ سُلَيْمَانَ عَنْ خُثَيْمِ بْنِ عِرَاكٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ قَالَ: فَاسْتَخْلَفَ عَلَى الْمَدِينَةِ سِبَاعَ بْنَ عُرْفُطَةَ الْغِفَارِيَّ فَصَلَّيْت خَلْفَهُ.

1062- Bize Fudayl b. Suleyman, Husayn b. Irâk'dan tahdis etti. Husayn babasından (Irâk'dan), o Ebu Hureyre'den hadisi aynen nakletmekle birlikte şunu söyledi: Allah Rasulü Medine'ye kendisinin yerine Sibâ' b. Urfuta el-Gıfarî'yi bıraktı. Ben de onun arkasında namaz kıldım.

***

İşte, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* döneminde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Sibâ' b. Urfuta'yı Medine'de yerine vekil bıraktığını ve onun, insanlara sabah namazını böylece kıldırıp uzunca Kur'ân okuyarak namazı, hem alacakaranlıkta, hem de aydınlıkta kılmış olduğunu görüyoruz.

Ebu'd-Derdâ *radıyallahu anh*'dan da bu kabilden rivayet nakledilmiş bulunmaktadır:

١٠٦٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ ابْنُ مَهْدِيّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ أَبِي الزَّاهِرِيَّةِ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ قَالَ: صَلَّى بِنَا مُعَاوِيَةُ الصُّبْحَ بِغَلَسٍ فَقَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: أَسْفِرُوا بِهَذِهِ الصَّلاَةِ فَإِنَّهُ أَفْقَهُ لَكُمْ، إِنَّمَا تُرِيدُونَ أَنْ تُخَلُّوا بِحَوَائِجِكُمْ.

1063- … Ebu'z Zâhiriyye'den, o Cubeyr b. Nufeyr'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Muaviye bize sabah namazını alacakaranlıkta kıldırdı. Bunun üzerine Ebu'd-Derdâ: Bu namazı ortalık aydınlanıncaya kadar uzatın. Bu sizin için, dinin incelikleri gereğince amel etmeye daha uygundur. Ancak sizler böyle yaparak ihtiyaçlarınızı karşılamak için vakit bırakmak istiyorsunuz, dedi.

***

Bize göre -doğrusunu en iyi bilen yüce Allah'tır- Ebu'd-Derdâ'nın onların bu yaptıklarına karşı çıkışı, Kur'ân okumayı ortalığın aydınlanması vaktine kadar uzatmayı terk etmeleri dolayısı iledir. Yoksa onların namaza başlama vakti dolayısıyla onlara tepki göstermiş değildir.

Bizim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den naklettiğimiz rivayetler, sabah namazını bitirirken ortalığın aydınlanmış olması ile ilgilidir. Ayrıca bununla beraber, bu namazda kıraatin de uzun tutulduğunu gösteren rivayetleri de naklettik. Bu rivayetler ile sabah namazını aydınlığa bırakmanın, herhangi bir kimse tarafından terk edilmemesi gerektiği ve bu namazı alacakaranlıkta kılmanın, ancak aydınlığa kadar sürdürülmesi ile birlikte söz konusu olacağı sabit olmaktadır. O halde alacakaranlık namazın başlangıcında, aydınlığa kalması ise namazın bitimi halinde söz konusu olur.

Bir kimse: O halde Âişe *radıyallahu anhâ*'dan nakledilen "Kadınlar sabah namazını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte kılar, sonra alacakaranlıktan dolayı kimse onları tanımadığı halde namazdan dönerlerdi" şeklindeki rivayetin anlamı nedir? diyecek olursa, ona şöyle cevap verilir: Bu hususun onlara sabah namazında uzunca Kur'ân okumaları emri verilmeden önce olması ihtimali vardır. Çünkü bize şu rivayet nakledilmiştir:

١٠٦٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عُمَرَ الْحَوْضِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُرَجَّى بْنُ رَجَاءٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا دَاوُد، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَوَّلُ مَا فُرِضَتْ الصَّلاَةُ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ وَصَلَ إِلَى كُلِّ صَلاَةٍ مِثْلَهَا غَيْرَ الْمَغْرِبِ فَإِنَّهُ وِتْرٌ، وَصَلاَةُ الصُّبْحِ لِطُولِ قِرَاءَتِهَا وَكَانَ إِذَا سَافَرَ عَادَ إِلَى صَلاَتِهِ الأُولَى.

1064 - ... Mesruk'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Namaz ilk önce ikişer rekat olarak farz kılındı. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Medine'ye gelince, her bir namaza bir o kadarını daha ekledi. Ancak akşam namazı tek (üç rekat)dır. Sabah namazı ise uzunca Kur'ân okunması dolayısıyla (iki rekat kaldı). Yolculuğa çıktığı takdirde de namazı ilk hali gibi kılardı.

***

Böylelikle Âişe *radıyallahu anhâ* bu hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazı (dörde) tamamlanmadan önce, yolculuk halinde kıldığı gibi kıldığını haber vermektedir. Yolcunun hükmü, namazın hafifletilmesidir. Daha sonra bu namaz muhkem kılınarak, bazı namazlara iki rekat eklendi, bir namazı da (uzunca Kur'ân okumak suretiyle) uzatmayı emretti.

Bu sebeple -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- şöyle düşünülebilir: Allah Rasulü'nün sabah namazını alacakaranlıkta kılıp kadınların sabah namazının bitişiyle ayrılmasından sonra karanlık sebebiyle tanınmamaları hali, yolculukta kıldığı şekilde namaz kıldığı zamanlar ile ilgilidir. Daha sonra sabah namazında uzunca Kur'ân okuması ve ikamet halindeki uygulamasının, sefer halinde yaptığından farklı olmasının emredildiği zamanda söz konusu olmuş olabilir. Bunun sonucunda, ikamet halinde sabah namazını uzunca kıldırmış, yolculuk halinde de çabuklaştırmış olması mümkündür. Bundan dolayı Allah Rasulü ***"Sabah namazını aydınlık vakte kadar bırakın"*** buyurmuş yani bu namazda uzunca Kur'ân okuyun, demiş olmalıdır.

Yoksa onun bu sözü, aydınlığın son vaktinde sabah namazına başlamaları anlamında değildir. Aksine sabah namazını ortalık aydınlandığı vakit bitirmeleri demektir.

Böylelikle Âişe *radıyallahu anhâ*'nın naklettiği rivayetin, belirttiğimiz rivayetlerle nesh olduğu sabit olmaktadır. Bununla birlikte Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabının ondan sonraki uygulamaları da, yani namazı ortalığın aydınlanması sırasında bitirmeleri ve bu hususta ittifak halinde olmaları da buna delil teşkil etmektedir.

Hatta İbrahim en-Nehaî'nin şöyle dediği nakledilmiştir:

١٠٦٥- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَعْنَبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ يُونُسَ عَنِ الأَعْمَشِ عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: مَا اجْتَمَعَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى شَيْءٍ مَا اجْتَمَعُوا عَلَى التَّنْوِيرِ.

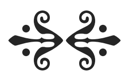
1065- … el-A'meş'den, o İbrahim'den, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Muhammed *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabı, (sabah namazını) ortalığın aydınlandığı vakte kadar uzatmaları üzerinde ittifak ettikleri gibi, hiçbir şey üzerinde ittifak etmemişlerdir.

***

Böylelikle o, onların bu husus üzerinde ittifak ettiklerini bize bildirmiştir. O halde -bize göre; ki doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- onların Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yapmış olduğu uygulamanın aksi bir uygulama üzerinde ittifak etmeleri, ancak aksinin nesh edilmiş ve bunun dışında bir uygulamanın sabit olmuş olması halinde mümkün olabilir.

O halde sabah namazına alacakaranlıkta başlamak ve ortalık aydınlanırken namazı bitirmek gerekir. Bu yolla da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ve ashabından naklettiğimiz rivayetlere uygun hareket edilmiş olur.

Bu aynı zamanda, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

١١- بَابُ الْوَقْتِ الَّذِي يُسْتَحَبُّ أَنْ يُصَلَّى صَلَاةُ الظُّهْرِ فِيهِ

11- ÖĞLE NAMAZINI KILMANIN MÜSTEHAB OLDUĞU ZAMAN

١٠٦٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الزِّبْرِقَانِ، عَنْ عُرْوَةَ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَجِيرِ.

1066- ... Urve'den, o Üsame b. Zeyd'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazını öğle sıcağında kılardı.[512]

١٠٦٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عَمْرِو بْنِ حَسَنٍ يَقُولُ: سَأَلْنَا جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ أَوْ حِينَ تَزُولُ الشَّمْسُ.

1067- ... Said b. İbrahim dedi ki: Ben Muhammed b. Amr b. Hasan'ı şöyle derken dinledim: Biz Câbir b. Abdullah'a sorduk. O da bize: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazını öğle sıcağında yahut güneş zevale erdiğinde kılardı, dedi.[513]

١٠٦٨- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدَةُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ:

512 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 206.

513 Buhârî, Mevakit, 11, 18, 21; Müslim, Mesacid, 233; Ebu Davud, Salat, 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 369, IV, 250.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَلْقَمَةَ اللَّيْثِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ فَآخُذُ قَبْضَةً مِنَ الْحَصْبَاءِ، أَوْ مِنَ التُّرَابِ فَأَجْعَلُهَا فِي كَفِّي، ثُمَّ أُحَوِّلُهَا فِي الْكَفِّ الأُخْرَى حَتَّى تَبْرُدَ، ثُمَّ أَضَعُهَا فِي مَوْضِعِ جَبِينِي مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ.

1068- … Câbir b. Abdullah şöyle demiştir: Biz öğle namazını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte kılardık. Ben bir avuç küçük çakıl taşı ya da toprak alırdım, onu avucumun içerisine alır, sonra soğuyuncaya kadar birinden ötekine aktarır dururdum. Sonra da alnımı koyacağım yere onları koyardım. Bu işi, aşırı sıcaktan dolayı yapardım.

١٠٦٩- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ خَبَّابٍ قَالَ: شَكَوْنَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّ الرَّمْضَاءِ بِالْهَجِيرِ فَمَا أَشْكَانَا.

1069- … Said b. Vehb'den, o Habbâb'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'*e* öğle sıcağında güneşin etkisi ile kumların aşırı sıcak oluşundan şikayet ettik. Fakat o bizim şikayetimizi uygun bulmadı.[514]

١٠٧٠- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ زِيَادِ بْنِ خَيْثَمَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ خَبَّابٍ مِثْلَهُ.

قَالَ أَبُو إِسْحَاقَ: كَانَ يُعَجِّلُ الظُّهْرَ فَيَشْتَدُّ عَلَيْهِمُ الْحَرُّ.

1070- … Ziyad b. Hayseme'den, o Ebu İshak'dan, o Said b. Vehb'den, o Habbab'dan hadisi aynen rivayet etmiştir.

Ebu İshak dedi ki: Allah Rasulü öğle namazını erken kıldırdığından dolayı, onlara aşırı sıcak gelirdi.

514 Müslim, Mesacid, 189, 190; Nesâî, Mevakit, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 108, 110.

١٠٧١ – حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو إِسْحَاقَ، عَنْ حَارِثَةِ بْنِ مُضَرِّبٍ أَوْ مَنْ هُوَ مِثْلُهُ مِنْ أَصْحَابِهِ قَالَ خَبَّابٌ: شَكَوْنَا إِلَى رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَرَّ الرَّمْضَاءِ فَلَمْ يُشْكِنَا.

1071- … Bize Ebu İshak, Harise b. Mudarrib'den ya da onun arkadaşlarından onun gibi olanlardan birisinden tahdis edip Habbab'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e sıcaktan dolayı kumların aşırı şekilde ısınması sebebiyle şikayette bulunduk. Fakat o şikayetimizi kabul etmedi.[515]

١٠٧٢ – حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ. ح

1072- Bize Ebu Umeyye tahdis edip dedi ki: Bize Kabisa tahdis edip dedi ki: Bize Yunus b. Ebi İshak, Ebu İshak'tan tahdis etti, H.

١٠٧٣ – حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ وَمُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ. ح

حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ حَارِثَةَ، عَنْ خَبَّابٍ مِثْلَهُ.

1073- Yine bize Ebu Umeyye tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Nuaym ve Muhammed b. Said tahdis edip dedi ki: Bize Şerik, Ebu İshak'tan tahdis etti, H.

Yine bize Ebu Umeyye tahdis edip dedi ki: Bize İbnu'l-Isfehânî tahdis edip dedi ki: Bize Vekî', el-A'meş'den, o Ebu İshak'tan tahdis etti. Ebu İshak, Harise'den, o Habbab'dan hadisi aynen zikretti.

١٠٧٤ – حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ. ح

515 1069 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

1074- Bize Ebu Bekre tahdis edip dedi ki: Bize Müemmel tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan tahdis etti, H.

١٠٧٥- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حُذَيْفَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَكِيمِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ قَالَ: قَالَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا: مَا رَأَيْت أَحَدًا أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِصَلاَةِ الظُّهْرِ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا اسْتَثْنَتْ أَبَاهَا وَلاَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما.

1075- … İbrahim'den, o el-Esved'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Âişe *radıyallahu anhâ* dedi ki: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den daha ileri derecede öğle namazını erken kılan kimseyi görmedim. O bunu söylerken ne babasını, ne de Ömer *radıyallahu anhumâ*'yı istisnâ etti.[516]

١٠٧٦- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ وَابْنُ مَرْزُوقٍ قَالاَ: ثنا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَوْفٌ الأَعْرَابِيُّ عَنْ سَيَّارِ بْنِ سَلاَمَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا بَرْزَةَ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْهَجِيرَ الَّذِي تَدْعُونَهُ الظُّهْرَ إِذَا دَحَضَتِ الشَّمْسُ.

1076- … Seyyar b. Selâme şöyle demiştir: Ebu Berze'yi şöyle derken dinledim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* sizin Zuhr (öğle) adını verdiğiniz el-Hecîr denilen namazı güneş batıya doğru kaydığı zaman kılardı.[517]

١٠٧٧- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ حَمْزَةَ الْعَائِذِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَزَلَ مَنْزِلًا، لَمْ يَرْتَحِلْ مِنْهُ حَتَّى يُصَلِّيَ الظُّهْرَ.

فَقَالَ رَجُلٌ: وَلَوْ كَانَ نِصْفَ النَّهَارِ؟ فَقَالَ: وَلَوْ كَانَ نِصْفَ النَّهَارِ.

1077- … Hamza el-Âizî şöyle dedi: Enes b. Malik'i şöyle derken dinle-

516 Tirmizî, Mevakit, 4, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 135, 216, 289, 310.
517 Buhârî, Mevakit, 13, 39; Müslim, Mesacid, 188; Ebu Davud, Salat, 4; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 420, 423.

dim: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem,* bir yerde konaklayacak olursa, öğle namazını kılmadıkça oradan ayrılıp yola çıkmazdı.

Bunun üzerine bir adam: Günün ortası olsa da mı? diye sordu. Enes: Evet, günün ortası dahi olsa, diye cevap verdi.[518]

١٠٧٨- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي يُونُسُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَرَجَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ فَصَلَّى بِهِمْ صَلاَةَ الظُّهْرِ.

1078- … İbn Şihab'dan rivayete göre, Enes b. Malik *radıyallahu anh* kendisine şunu haber vermiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneş zevale erdiğinde dışarı çıktı ve onlara öğle namazını kıldırdı.

١٠٧٩- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ مِهْرَانَ. ح

1079- … Bize Ebu Bişr er-Rakkî tahdis edip dedi k: Bize Şuca' b. el-Velid, Süleyman b. Mihran'dan tahdis etti, H.

١٠٨٠- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ قَالَ: أَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: أَنَا زَائِدَةُ عَنْ سُلَيْمَانَ عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ قَالَ: صَلَّيْت خَلْفَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَسْعُودٍ الظُّهْرَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ، فَقَالَ: هَذَا - وَالَّذِي لاَ إِلَهَ إِلَّا هُوَ - وَقْتُ هَذِهِ الصَّلاَةِ.

1080- Bize İbn Huzeyme tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Recâ bildirip dedi ki: Bize Zâide, Süleyman'dan bildirdi, o Abdullah b. Murre'den, o Mesruk'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Abdullah b. Mesud'un arkasında öğle namazını güneş zevale erince kıldım. Sonra Abdullah b. Mesud: Kendisinden başka hiçbir ilah olmayana yemin ederim ki, işte bu, bu namazın vaktidir, dedi.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bu sebeple bazı ilim adamları bu görüşü benimseyerek, öğle namazının bütün zaman boyunca acele edilerek ilk vaktinde kılın-

518 Darimi, İsti'zan, 49.

masını müstehab kabul etmiş ve bu hususta sözünü ettiğimiz rivayetleri delil göstermişlerdir.

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet ederek şöyle demiştir: Kış günlerinde -belirttiğiniz gibi- öğle namazı erken kılınır ama yaz günlerinde etraf serinleyinceye kadar öğle namazı geciktirilir.

Bu hususta da şu rivayetleri delil göstermişlerdir:

١٠٨١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُهَاجِرٍ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهْبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَنْزِلٍ، فَأَذَّنَ بِلاَلٌ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَهْ يَا بِلاَلُ!» ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ فَقَالَ: «مَهْ يَا بِلاَلُ!» ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يُؤَذِّنَ فَقَالَ: «مَهْ يَا بِلاَلُ!»

حَتَّى رَأَيْنَا فَيْءَ التُّلُولِ، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ».

1081- … Zeyd b. Vehb'den, o Ebu Zerr'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Biz Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte bir yerde konaklamıştık. Bilâl ezan okudu. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Hayır, ey Bilâl"*** dedi. Sonra bir daha ezan okumak (kamet getirmek) istedi, Allah Rasulü ona: ***"Hayır, ey Bilâl"*** dedi. Sonra yine Bilâl ezan okumak (kamet getirmek) istedi, Allah Rasulü: ***"Hayır, ey Bilâl"*** dedi.

Nihayet bizler tepelerde gölgeleri gördük. Daha sonra Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Şüphesiz sıcağın şiddetlenmesi, Cehennemin kaynayıp coşmasından dolayıdır. Bu sebeple, sıcaklar şiddetlendiğinde namazı serinlik vakte bırakın,"*** buyurdu.[519]

١٠٨٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ

519 Hadis değişik senedlerle rivayet edilmiştir: Buhârî, Mevakit, 9, 10, Ezan, 18, Bed'u'l-Halk, 10; Müslim, Mesacid, 180, 181, 183, 184, 186; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 229, 238, III, 9, 53, IV, 250, 662, V, 155, 162...

الأَعْمَشِ عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ».

1082- … Bize Ebu Muaviye, el-A'meş'den tahdis etti, o Ebu Salih'den, o Ebu Said'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"(Öğle) namazı(nı) serin vakte bırakın. Çünkü sıcaklığın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır. Bu sebeple, sıcak şiddetlenecek olursa, (öğle) namazı(nı) serin vakte bırakın,"*** buyurdu.[520]

١٠٨٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1083- Bize Fehd tahdis edip dedi ki: Bize Ömer b. Hafs tahdis edip dedi ki: Bize babam tahdis edip dedi ki: Bize el-A'meş tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Salih, Ebu Said'den tahdis etti, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen nakletti.

١٠٨٤-:حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ اللَّيْثِيُّ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، أَخْبَرَهُ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَسَعِيدِ بْنِ الْمُسَيِّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1084- … İbn Şihab'dan, o Ebu Seleme ile Said b. el-Müseyyeb'den, onlar Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.[521]

١٠٨٥- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا النَّضْرُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ قَالَ: أَنَا نَافِعُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ ابْنِ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

520 1081 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.
521 1081 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

1085- … İbnu'l-Hâd'dan, o Muhammed b. İbrahim'den, o Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

١٠٨٦–حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، وَفَهْدٌ، قَالاَ: ثنا عَبْدُ اللهِ بْنِ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ الْهَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1086- … Abdullah b. Salih dedi ki: Bana el-Leys tahdis edip dedi ki: Bana İbnu'l-Hâd, Muhammed b. İbrahim'den tahdis etti, o Ebu Seleme'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

١٠٨٧– حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ يَزِيدَ مَوْلَى الأَسْوَدِ بْنِ سُفْيَانَ، عَنْ أَبِي سَلَمَةَ، وَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ ثَوْبَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1087- … el-Esved b. Süfyan'ın azadlısı Abdullah b. Yezid'den, o Ebu Seleme ve Muhammed b. Abdurrahman b. Sevbân'dan, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretti.

١٠٨٨– حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1088- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb'in bildirdiğine göre, Malik kendisine Ebu'z-Zinâd'dan tahdis etmiştir. O el-A'rec'den, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

١٠٨٩– حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ اللَّيْثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ عَنْ

جَعْفَرِ بْنِ رَبِيعَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هُرْمُزٍ قَالَ: كَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

1089- … Abdurrahman b. Hürmüz şöyle dedi: Ebu Hureyre *radıyallahu anh* Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den tahdis ederdi deyip hadisi buna yakın olarak zikretmiştir.

١٠٩٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ وَهْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو ابْنُ الْحَارِثِ، عَنْ بُكَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الأَشَجِّ، عَنْ بِشْرِ بْنِ سَعِيدٍ، وَسَلْمَانَ الأَغَرِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِذَا كَانَ الْيَوْمُ الْحَارُّ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ».

1090- … Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* şöyle buyurdu: ***"Gün sıcak olduğu takdirde, siz de (öğle) namazı(nı) serin vakte bırakın. Çünkü aşırı sıcak Cehennemin kaynamasındandır."***[522]

١٠٩١- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، وَعَنْ عَوْفٍ عَنِ الْحَسَنِ أَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ».

1091- … İbn Sîrîn'den, onun Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan ve Avf'dan, onun el-Hasen'den[523] rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Şüphesiz sıcağın şiddeti Cehennemin kaynamasındandır. Bu sebeple, (öğle) namazı(nı) serin vakte bırakın,"*** buyurdu.

١٠٩٢- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ قَالَ. ثَنَا أَبِي، عَنِ الْحَسَنِ

522 1081 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.
523 Aynî nüshasında, "o Ebu Hureyre'den" şeklindedir. Bkz. (*Emânî'l-Ahbâr*, II, 106 -Çeviren-).

ابْنِ عُبَيْدِ اللهِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَوْسٍ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. ح

1092- … Yezid b. Evs'den, o Sabit b. Kays'dan, o Ebu Musa'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, H.

١٠٩٣- وَعَنْ أَبِي زُرْعَةَ، عَنْ ثَابِتِ بْنِ قَيْسٍ، عَنْ أَبِي مُوسَى يَرْفَعُهُ قَالَ: «أَبْرِدُوا بِالظُّهْرِ فَإِنَّ الَّذِي تَجِدُونَ مِنَ الْحَرِّ، مِنْ فَيْحٍ مِنْ جَهَنَّمَ».

1093- Ve Ebu Zür'a'dan, o Sabit b. Kays'dan, o Ebu Musa'dan, o, hadisi Peygambere ref' ederek, onun şöyle buyurduğunu rivayet etti: ***"Öğle namazını serin vakitte kılın. Çünkü şüphesiz hissettiğiniz sıcaklık, Cehennemin kaynamasındandır."***

***

İşte bu rivayetlerde, aşırı sıcaktan dolayı öğle namazının hava serinleyinceye kadar geciktirilmesi emredilmektedir. Bu ise ancak yazları olur. Ancak birinci grup rivayetlerde zikrettiğimiz üzere, sıcakta öğle namazının erken kılındığına dair Rasûlullah'tan gelen rivayetler buna muhaliftir.

Bir kimse: Bu iki husustan birinin diğerinden daha uygun olduğunun delili nedir? diye soracak olursa, ona şöyle cevap verilir:

Sıcakta öğle namazının (önceleri) erken kılındığına, sonra bunun nesh edildiğine dair rivayet gelmiştir:

١٠٩٤- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ مَعِينٍ، وَتَمِيمُ بْنُ الْمُنْتَصِرِ قَالاَ: ثنا إِسْحَاقُ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ بَيَانٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ بِالْهَجِيرِ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ، فَأَبْرِدُوا بِالصَّلاَةِ».

1094- … Kays b. Ebi Hâzim'den, o el-Mugire b. Şube'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize öğle namazını öğle sıcağında kıldırdı. Daha sonra: ***"Şüphesiz aşırı sıcaklık Cehenne-***

min kaynamasındandır. Bu sebeple, öğle namazını serin vakitte kılın," buyurdu.[524]

***

Böylelikle el-Mugire, rivayet ettiği bu hadisinde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazını önceleri sıcakta kılarken, sonradan ortalık serinlediğinde kılmayı emrettiğini haber vermektedir.

Bununla aşırı sıcakta, öğle namazının erken kılınmasının nesh edildiği ve böyle bir sıcakta öğleyi serin vakte bırakmanın vacip olduğu sabit olmaktadır.

Enes b. Malik'ten ve Ebu Mesud'dan, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazını kışın erken, yazın da geciktirerek kıldığı da rivayet edilmiştir:

١٠٩٥- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ ابْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: أَخْبَرَنِي بَشِيرُ بْنُ أَبِي مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ أَنَّهُ رَأَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الظُّهْرَ حِينَ تَزِيغُ الشَّمْسُ، وَرُبَّمَا أَخَّرَهَا فِي شِدَّةِ الْحَرِّ.

1095- … Urve b. ez-Zubeyr şöyle dedi: Bana Beşir b. Ebi Mesud'un, Ebu Mesud'dan haber verdiğine göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazını güneş yüksel(ip) batıya doğru meylettiği(nde) kıldığını ve sıcağın artması halinde de bazen onu geciktirdiğini görmüştür.[525]

***

Yine senediyle Ebu Mesud'dan, onun, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazını kışın erken kıldığını, yazın da geciktirdiğini gördüğü rivayet edilmiştir:

524 İbn Mâce, Salat, 4.
525 Ebu Davud, Salat, 2.

١٠٩٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُقَدَّمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ قَالَ: ثَنَى أَبُو خَالِدَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا اشْتَدَّ الْبَرْدُ، بَكَّرَ بِالصَّلَاةِ، وَإِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ، أَبْرَدَ بِالصَّلَاةِ.

1096- … Bize Enes b. Malik tahdis edip dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* soğuk şiddetlendiğinde (öğle) namaz(ını) erken kıldırır, sıcak şiddetlendiğinde ise (öğle) namaz(ını) serin vakitte kıldırırdı.[526]

١٠٩٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ ثَابِتٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدَةَ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَانَ الشِّتَاءُ، بَكَّرَ بِالظُّهْرِ، وَإِذَا كَانَ الصَّيْفُ أَبْرَدَ بِهَا.

1097- … Bize Ebu Halide tahdis etti: O, Enes *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, mevsim kış ise öğle namazını erken kıldırırdı. Mevsim yaz ise serin vakitte kıldırırdı.[527]

***

Ebû Ca'fer dedi ki: İşte -bizce- Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namaz kıldırması ile alakalı olarak öğle namazında sünnet, Ebu Mesud *radıyallahu anh* ile Enes *radıyallahu anh*'ın naklettiklerine göre, böyledir.

Daha önce birinci bölümde zikrettiğimiz rivayetlerde buna muhalif bir hükmü gerektiren bir şey bulunmamaktadır. Çünkü Üsame, Âişe *radıyallahu anhâ*, Habbab ve Ebu Berze'nin rivayet ettikleri hadislerin hepsi, bize göre son bölümde rivayet ettiğimiz (1094 numaralı) el-Mugire hadisi ile nesh edilmiştir.

Ebu Mesud'un, öğle namazını güneş zevale erince kılıp öğle namazının vaktinin bu olduğuna dair yemin ettiğini belirten (1080 numaralı) hadisine gelince; bu hadiste onun bu işi yazın yaptığına dair de, kışın yaptığına dair de bir ifade yoktur. Ayrıca bunun dışında, bundan farklı herhangi bir hususa dair bir delâlet de bulunmamaktadır.

526 Buhârî, Cum'a, 17.
527 Nesâî, Mevakit, 4.

İşte ez-Zührî'nin, Enes b. Malik *radıyallahu anh*'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazını güneş zevale erdiğinde kıldığı belirtilmektedir. Daha sonra Ebu Halide gelerek (1097 numaralı hadiste) yine ondan, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle namazını kış mevsiminde erken kıldığını, yaz mevsiminde de geciktirerek kıldığını açıklamıştır. O halde İbn Mesud *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği bu halin böyle olma ihtimali vardır.

Herhangi bir kimse;

١٠٩٨- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ الأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: أَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي حُصَيْنٍ، عَنْ سُوَيْد بْنِ غَفَلَةَ قَالَ: سَمِعَ الْحَجَّاجُ أَذَانَهُ بِالظُّهْرِ وَهُوَ فِي الْجَبَّانَةِ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَقَالَ: مَا هَذِهِ الصَّلاَةُ قَالَ: صَلَّيْت مَعَ أَبِي بَكْرٍ وَمَعَ عُمَرَ وَمَعَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُم، حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ قَالَ: فَصَرَفَهُ وَقَالَ: لاَ تُؤَذِّنْ وَلاَ تَؤُمَّ.

1098- … Ebu Husayn'dan, o Suveyd b. Gafale'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: el-Haccac (Medine'de) el-Cebbâne denilen yerde iken, öğle ezanını işitince, ona bir haberci göndererek: Ezanını okuduğun bu namaz ne namazıdır? diye sordurmuş, Suveyd: Ben Ebu Bekir'le, Ömer'le, Osman'la *radıyallahu anhum* güneş zevale erince (öğle namazını) kıldım, diye cevap vermiştir. (Suveyd) dedi ki: (Haccac) haberciyi geri çevirdi ve: (Bana) ne ezan oku, ne de imamlık yap, de(mesini söyle)di.[528]

***

Rivayetini öğle namazının erken kılınması hususunda delil gösterecek olursa, ona şöyle cevap verilir:

Bu hadiste, Suveyd'in kendilerini gördüğünü belirttiği vaktin, yaz olduğuna dair bir ifade yoktur. Dolayısıyla bunun kış mevsiminde olmuş olması ve onlara göre yazın hükmünün bundan farklı olması da mümkündür.

Buna delil de Yezid b. Sinan'ın bize rivayet ettiği şu hadistir:

528 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 323.

١٠٩٩- أَنَّ يَزِيدَ بْنَ سِنَانٍ، قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الْحَنَفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ ابْنُ نَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ قَالَ لِأَبِي مَحْذُورَةَ بِمَكَّةَ: إِنَّك بِأَرْضٍ حَارَّةٍ شَدِيدَةِ الْحَرِّ، فَأَبْرِدْ، ثُمَّ أَبْرِدْ بِالأَذَانِ لِلصَّلاَةِ.

1099- … Bize Abdullah b. Nâfi' babasından tahdis etti, onun İbn Ömer'-den rivayet ettiğine göre, Ömer, Mekke'de iken Ebu Mahzûre'ye şöyle demiştir: Sen oldukça sıcak bir yerde bulunuyorsun. Bu sebeple (öğle ezanını) serin vakitte oku. Daha sonra da namaz için ortalık serinleyince ezan okudu.[529]

***

Görüldüğü gibi, Ömer *radıyallahu anh* bu hadiste, aşırı sıcaktan dolayı öğle namazı için serin vakitte ezan okumayı Ebu Mahzûre'ye emretmiştir.

O halde bizim için en uygun olan, Suveyd'in ondan naklettiği rivayeti (1098 numaralı hadisi) buna muhalif olmayacak bir şekilde yorumlamamızdır. Böylelikle onun bu işi, sıcağın olmadığı bir zamanda yapmış olduğu anlaşılır.

Bir kimse: Öğle namazının hükmü, diğer zamanlarda erken kılınması ve geciktirilmemesidir. Nitekim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Habbab, Âişe *radıyallahu anhâ*, Câbir ve Ebu Berze yolu ile rivayet edilen hadislerde de durum böyledir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in diğerlerine öğle namazını serin vakitte kılmalarını emretmiş olması, onun aşırı sıcak dolayısı ile onlara vermiş olduğu bir ruhsattır. Çünkü mescidlerinin gölge yapacak tavanları yoktu deyip bu konuda Meymun b. Mihrân'dan nakledilen:

١١٠٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْمَلِيحِ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ مِهْرَانَ قَالَ: لاَ بَأْسَ بِالصَّلاَةِ نِصْفَ النَّهَارِ، وَإِنَّمَا كَانُوا يَكْرَهُونَ الصَّلاَةَ نِصْفَ النَّهَارِ، لِأَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ بِمَكَّةَ، وَكَانَتْ شَدِيدَةَ الْحَرِّ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ ظِلاَلٌ فَقَالَ: أَبْرِدُوا بِهَا.

1100- … Bize Fehd tahdis edip dedi ki: Bize Ali b. Mabed tahdis edip dedi ki: Bize Ebu'l-Melih, Meymun b. Mihran'dan, onun şöyle dediğini tahdis etti: Günün ortasında namaz kılmakta bir mahzur yoktur. Onların günün

529 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 325.

ortasında namaz kılmayı mekruh görmelerinin sebebi, Mekke'de iken namaz kılmaları, Mekke'nin aşırı sıcak olması ve onları gölgelendirecek bir şeyin bulunmamasıdır. Bu sebeple (Rasûlullah) ***"Öğle namazını serin vakte bırakın",*** buyurmuştur.

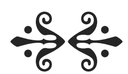
***

Rivayetini zikredecek olursa, ona da şöyle cevap verilir:

Böyle bir açıklama imkânsız kabul edilir. Çünkü eğer durum dediğiniz gibi olsaydı, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* herhangi bir barınağın ve herhangi bir gölgenin bulunmadığı yolculuk esnasında, Ebu Zerr'in rivayet ettiği (1081 numaralı) hadiste belirtildiği gibi, geciktirmez ve ilk vaktinde olduğu için, barınaksız ve gölgesiz olsa dahi, hemen o vakit o namazı kılardı.

İşte onun o zamanda namaz kılmaması, onun namazın serin vakte bırakılmasını emretmesinin, aşırı sıcakta bir barınakta bulunduklarından dolayı olmadığının bir delildir. Bu, daha sonra (ortalık serinleyince) barınaklarından çıkıp sıcağın gittiği bir zamanda öğleni kıldıklarını göstermez.

Çünkü durum böyle olsaydı, Allah Rasulü öğle namazını barınağın bulunmadığı bir yerde, hemen ilk vaktinde kılardı. Fakat -doğrusunu en iyi bilen Allah'tır- bize göre onun bu sözü söylemesi -barınak ister bulunsun, ister bulunmasın- böyle bir uygulamanın, namazın sünnetlerinden olduğunu bildirmek içindir. Bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

١٢- بَابُ صَلاَةِ الْعَصْرِ هَلْ تُعَجَّلُ أَوْ تُؤَخَّرُ ؟

12- İKİNDİ NAMAZI ERKEN Mİ YOKSA GECİKTİRİLEREK Mİ KILINIR?

١١٠١- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَعْدٍ قَالَ: ثَنَا أَبِي، عَنْ ابْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ عُمَرَ بْنِ قَتَادَةَ الأَنْصَارِيِّ، ثُمَّ الظَّفَرِيِّ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: سَمِعْتُه يَقُولُ: مَا كَانَ أَحَدٌ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِصَلاَةِ الْعَصْرِ مِنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنْ كَانَ أَبْعَدَ رَجُلَيْنِ مِنَ الأَنْصَارِ دَارًا مِنْ مَسْجِدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لاَبُو لُبَابَةَ بْنُ عَبْدِ الْمُنْذِرِ أَخُو بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ وَأَبُو عَبْسِ بْنُ خَيْرٍ أَحَدُ بَنِي حَارِثَةَ دَارُ أَبِي لُبَابَةَ بِقُبَاءَ، وَدَارُ أَبِي عَبْسٍ فِي بَنِي حَارِثَةَ، ثُمَّ إِنْ كَانَ لَيُصَلِّيَانِ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ، ثُمَّ يَأْتِيَانِ قَوْمَهُمَا وَمَا صَلَّوْهَا لِتَبْكِيرِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِهَا.

1101- ... Âsım b. Ömer b. Katade el-Ensari -sonra ez-Zaferî-'den, o Enes b. Malik'den, onun şöyle dediğini işittiğini rivayet etti: İkindi namazını Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den daha erken kılan hiç kimseyi görmedim. Ensar arasında Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in mescidinden evleri en uzak olan iki kişiden biri Amr b. Avf oğullarından Ebu Lubâbe b. Abdulmunzir, diğeri Hariseoğullarından olan Ebu Abs b. Hayr idi. Ebu Lubabe'nin evi Kubâ'da, Ebu Abs'in evi ise Hariseoğulları diyarında idi. Bunlar, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte ikindi namazını kılıyorlar, sonra kavimlerinin yurduna geri dönüyorlar, ancak Rasûlullah *sallallahu*

aleyhi ve sellem ikindi namazını erken kıldığından, henüz kavimleri ikindi namazını kılmamış oluyordu.[530]

١١٠٢- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَنَا مَالِكٌ عَنْ إِسْحَاقَ ابْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَخْرُجُ الإِنْسَانُ إِلَى بَنِي عَمْرِو بْنِ عَوْفٍ، فَيَجِدُهُمْ يُصَلُّونَ الْعَصْرَ.

1102- … Enes b. Malik *radıyallahu anh* şöyle dedi: Biz ikindi namazını kılardık. Sonra bir kişi, Amr b. Avf oğulları yurduna gittiğinde, onların ikindi namazını kılmakta olduklarını görürdü.[531]

١١٠٣- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ: أَنَا مَالِكُ ابْنُ أَنَسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي الزُّهْرِيُّ وَإِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللهِ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى قُبَاءَ.

قَالَ أَحَدُهُمَا: وَهُمْ يُصَلُّونَ، وَقَالَ الآخِرُ: وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ.

1103-... Bize Malik b. Enes bildirerek dedi ki: Bana ez-Zührî ile İshak b. Abdullah'ın, Enes b. Malik'ten rivayet ettiklerine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını kılar, sonra bir kimse Kubâ'ya kadar giderdi.

(ez-Zühri ve İshak'tan) Birisi: Onları hala namaz kılarken görüyordu, demiş, diğeri ise: Güneş hala yükseklerde olurdu, demiştir.[532]

١١٠٤- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ يُوسُفَ قَالَ: أَنَا مَالِكٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ عَنْ أَنَسٍ. ح

1104- Bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Abdullah b. Yusuf tahdis edip dedi ki: Bize Malik, ez-Zührî'den haber verdi, o Enes'ten, H.

530 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 237.
531 Buhârî, Mevakit, 13.
532 Buna yakın lafızlarla; Malik, Vukutu's-Salat, 11.

١١٠٥- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى قُبَاءَ، فَيَأْتِيهِمْ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ.

1105- Ayrıca bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb'in bildirdiğine göre Malik kendisine İbn Şihab'dan tahdis etmiştir. İbn Şihab, Enes'ten, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Biz ikindi namazını kılardık, sonra da bir kimse Kubâ'ya kadar giderdi, güneş daha yükseklerde iken onların yanına varmış olurdu.[533]

١١٠٦- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، قَالَ: أَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ، فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى الْعَوَالِي، وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ.

قَالَ الزُّهْرِيّ: وَالْعَوَالِي، عَلَى الْمِيلَيْنِ وَالثَّلاَثَةِ وَأَحْسِبُهُ قَالَ: وَالأَرْبَعَةِ.

1106- ... ez-Zührî'den, onun Enes'den rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını kılar, sonra birisi, henüz güneş yükseklerde iken (Medine'nin uzaklarındaki) el-Avali'ye varırdı.

ez-Zührî dedi ki: el-Avali (Mescid-i Nebevi'den) iki, üç mil uzaklardadır. (Hadisi ez-Zührî'den nakleden Ma'mer) zannederim: Hatta dört mil de, dedi, demiştir.[534]

١١٠٧- حَدَّثَنَا يُونُس بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ اللَّيْثِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ حَيَّةٌ، فَيَذْهَبُ الذَّاهِبُ إِلَى الْعَوَالِي، فَيَأْتِي الْعَوَالِي وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ.

1107- ... İbn Şihab'dan, onun Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* güneş yüksek ve canlı

533 1103 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.
534 İbn Mâce, salat 5.

iken ikindi namazını kılardı da, bir kişi el-Avali'ye kadar gider ve hala güneş yükseklerde iken el-Avali'ye varmış olurdu.[535]

١١٠٨- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: أَنَا زَائِدَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ رِبْعِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَبْيَضِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي بِنَا الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ، ثُمَّ أَرْجِعُ إِلَى قَوْمِي، وَهُمْ جُلُوسٌ فِي نَاحِيَةِ الْمَدِينَةِ، فَأَقُولُ لَهُمْ: قُومُوا فَصَلُّوا، فَإِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ صَلَّى.

1108- … Bize Ebu'l-Ebyad tahdis ederek dedi ki: Bize Enes b. Malik *radıyallahu anh* tahdis edip dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize ikindi namazını güneş (ışıkları) beyaz iken kıldırıyordu. Sonra ben kavmimin yanına geri dönüyor ve onları Medine'nin bir yerinde (sohbet için) otururlarken buluyordum. Bu sebeple onlara: "Kalkın ve namaz kılın. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namazı kıldı" derdim.

***

Burada, Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan rivayet farklı olarak gelmiştir. Çünkü Âsım b. Ömer b. Katade'nin, İshak b. Abdullah'ın ve Ebu'l-Ebyad'ın, Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan naklettikleri rivayetler (sırasıyla 1101, 1102 ve 1108 numaralı hadisler) ikindi namazının erken kılındığına delil teşkil etmektedir. Çünkü bunların rivayet ettikleri hadislerde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını kıldırdıktan sonra, bir kimsenin sözünü ettikleri yere kadar gittiği ve oradakilerin henüz ikindiyi kılmamış olduklarını gördüğü belirtilmektedir.

Bizler ise biliyoruz ki, onlar ikindi namazını ancak güneş ışıkları sararmadan önce kılıyorlardı. İşte bu da, namazı erken vaktinde kıldıklarına bir delildir.

ez-Zührî'nin, Enes *radıyallahu anh*'dan naklettiği rivayete gelince (1103-1107 arası hadisler); o, şunları söylemektedir: Biz ikindi namazını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte kılıyor, daha sonra güneş henüz yük-

535 1106 numaralı hadisin kaynağına bakınız.

seklerde iken el-Avali'ye kadar gidiyorduk. Dolayısıyla burada güneş ışıkları sararmış olarak henüz yükseklerde bulunuyor, olabilirdi.

Bu sebeple Enes'in rivayet ettiği bu hadiste ızdırab[536] vardır. Çünkü ez-Zührî'nin ondan naklettiği rivayetin manası, İshak b. Abdullah'ın, Âsım b. Ömer'in ve Ebu'l-Ebyad'ın, Enes *radıyallahu anh*'dan naklettikleri rivayete muhaliftir.

Bu hususta Enes'ten başkasından da rivayetler gelmiştir. Bunlardan bazıları:

١١٠٩- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ وَفَهْدٌ، قَالاَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وُهَيْبُ ابْنُ خَالِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو وَاقِدٍ اللَّيْثِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَرْوَى قَالَ: كُنْت أُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعَصْرَ بِالْمَدِينَةِ ثُمَّ آتِي الشَّجَرَةَ ذَا الْحُلَيْفَةِ، قَبْلَ أَنْ تَغْرُبَ الشَّمْسُ، وَهِيَ عَلَى رَأْسِ فَرْسَخَيْنِ.

1109- … Bize Ebu Vâkid el-Leysî tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Ervâ tahdis edip dedi ki: Ben Medine'de Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte ikindi namazını kılar, sonra da güneş batmadan önce eş-Şecere'ye -yani Zülhuleyfe'ye- varırdım. Burası ise (Medine'den) iki fersah[537] uzaklıktadır.[538]

***

Bu hadiste onun, ikindi namazından sonra ve güneş batmadan önce iki fersahlık yol aldığı belirtilmektedir.

Bunun yürüyerek alınan bir mesafe olması mümkün olduğu gibi, deve veya binek sırtında gidilerek alınan bir mesafe olması da mümkündür.

Biz bu hususu incelemek istedik. Muhammed b. İsmail b. Salim es-Sâiğ'in bize şu hadisi naklettiğini gördük:

536 *Izdırâb*: Hadislerin, özelliklerinin eşit durumda olması sebebiyle birinin diğerine, tercih edilemeyecek veya birbiriyle uzlaştırılamayacak şekilde aykırı olması demektir. (Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 139) Böyle olan hadislere de *"Muzdarib hadis"* denilir. (Çeviren).

537 *Fersah*: Bir uzunluk ölçüsü olup üç mil ya da oniki bin zirâ olarak kabul edilir ki, bu da yaklaşık sekiz kilometre eder. (Sa'dî Ebu Ceyb, *el-Kamûsu'l-Fıkhî*, s. 282. -Çeviren-).

538 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 327.

١١١٠- مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَالِمٍ الصَّائِغُ، قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَلًّى وَأَحْمَدُ ابْنُ إِسْحَاقَ الْحَضْرِيُّ، قَالاَ: ثنا وُهَيْبٌ، عَنْ أَبِي وَاقِدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَرْوَى، قَالَ كُنْت أُصَلِّي الْعَصْرَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ أَمْشِي إِلَى ذِي الْحُلَيْفَةِ، فَآتِيهِمْ قَبْلَ أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ.

1110- … Ebu Vâkid şöyle dedi: Bize Ebu Ervâ tahdis ederek dedi ki: Ben ikindi namazını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte kılıyor, sonra da Zülhuleyfe'ye kadar yürüyerek gidiyor ve güneş batmadan önce onların yanına varıyordum.

***

İşte bu hadiste, onun Zülhuleyfe'ye yürüyerek gittiği belirtilmektedir.

"Güneş batmadan önce" ifadesine gelince, güneş ışıkları sararmış olup batmasına ancak çok az bir süre kalmış iken varmış olması mümkündür.

Ebu Mesud'dan da buna yakın bir rivayet nakledilmiştir:

١١١١- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ شِهَابٍ، قَالَ: سَمِعْتُ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ يَقُولُ: أَخْبَرَنِي بَشِيرُ بْنُ أَبِي مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي صَلاَةَ الْعَصْرِ، وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ مُرْتَفِعَةٌ، يَسِيرُ الرَّجُلُ حِينَ يَنْصَرِفُ مِنْهَا إِلَى ذِي الْحُلَيْفَةِ سِتَّةَ أَمْيَالٍ، قَبْلَ غُرُوبِ الشَّمْسِ.

1111- … Muhammed b. Şihab şöyle dedi: Urve b. ez-Zubeyr'i şöyle derken dinledim: Bana Beşir b. Ebi Mesud, babasından, şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneş yükseklerde ve ışıkları beyaz iken ikindi namazını kıldırırdı. Cemaatten bir kişi de, ikindi namazını bitirdikten sonra ve güneş batmadan önce altı mil uzaklıktaki Zülhuleyfe'ye kadar gidebilirdi.[539]

***

539 Ebu Davud, Salat, 2.

Bu hadis de aynı şekilde, Ebu Ervâ'nın hadisine uygundur, ayrıca bunda Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ikindi namazını güneş yükseklerde iken kıldığını belirtmektedir. İşte bu, onun ikindi namazını bazen geciktirmiş olduğuna bir delildir.

Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan da buna delil olacak rivayet gelmiştir:

١١١٢- حَدَّثَنَا نَصَّارُ بْنُ حَرْبٍ الْمِسْمَعِيُّ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الطَّيَالِسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ رِبْعِيٍّ، عَنْ أَبِي الأَبْيَضِ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي صَلاَةَ الْعَصْرِ وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ مُحَلِّقَةٌ.

1112- … Ebu'l-Ebyad'dan, o Enes *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* güneş yükseklerde ve (ışıkları) beyaz iken ikindi namazını kılardı.[540]

***

Böylelikle Enes *radıyallahu anh* bu hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ikindi namazını güneş yükseklerde ve ışıkları beyaz iken kıldırdığını haber vermektedir. İşte bu da onun bu namazı bazen geciktirerek kıldırdığına delildir. Ayrıca namazı kıldırdığı vakit ile güneşin batışı arasında kişinin Zülhuleyfe'ye ve bu rivayetlerde sözü edilen diğer yerlere kadar yürüyerek gidebileceği bir süre kaldığı da anlatılmaktadır.

Yine Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan bu hususta şu rivayet nakledilmiştir:

١١١٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي صَدَقَةَ مَوْلَى أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عَنْ أَنَسٍ أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ مَوَاقِيتِ الصَّلاَةِ فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي صَلاَةَ الْعَصْرِ، مَا بَيْنَ صَلاَتَيْكُمْ هَاتَيْنِ.

1113- … Enes *radıyallahu anh*'ın azadlısı Ebu Sadaka'dan, onun Enes'den rivayet ettiğine göre, Enes'e namaz vakitlerine dair soru sorulunca,

540 Nesâî, Mevakit, 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 131, 169, 184, 232.

şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını sizin bu iki namazınız arasında kıldırırdı.

***

Onun "sizin bu iki namazınız arasında" şeklindeki sözleriyle, öğle namazı ile ikindi namazı arasında kıldırmış olduğunu kastetmesi ihtimali vardır. İşte bu da, ikindi namazını geciktirdiğine bir delildir.

Bu sözleriyle, onun, sizin erken kılmanız ile geciktirmeniz arasında bir vakitte kıldığını kastetmiş olması ihtimali de vardır. Yine bu da onun, ikindi namazını aşırı olmamak üzere bir parça geciktirerek kıldığına delildir.

Bu hususun, bizim belirttiğimiz anlama gelme ihtimali bulunduğuna ve Ebu'l-Ebyad'ın, Enes *radıyallahu anh*'dan naklettiği hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in güneş yükseklerde ve ışıkları beyaz iken ikindi namazını kıldırdığını naklettiğine göre, bu da onun, ikindi namazını bazen geciktirerek kıldırdığına delil olmaktadır.

Bir kimse: Bu nasıl olabilir? Çünkü Enes *radıyallahu anh*'dan ikindi namazını geciktiren kimselerin kötülendiğine dair hadis rivayet edilmektedir deyip bu hususta şu rivayeti zikredecek olursa:

١١١٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنِ الْعَلاَءِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ قَالَ: دَخَلْت عَلَى أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بَعْدَ الظُّهْرِ فَقَامَ يُصَلِّي الْعَصْرَ.

فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ صَلاَتِهِ، ذَكَرْنَا تَعْجِيلَ الصَّلاَةِ، أَوْ ذَكَرَهَا فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «تِلْكَ صَلاَةُ الْمُنَافِقِينَ -قَالَهَا ثَلاَثًا- يَجْلِسُ أَحَدُهُمْ حَتَّى إِذَا اصْفَرَّتْ الشَّمْسُ، وَكَانَتْ بَيْنَ قَرْنَيِ الشَّيْطَانِ قَامَ، فَنَقَرَ أَرْبَعًا لاَ يَذْكُرُ اللّٰهَ فِيهِنَّ إِلَّا قَلِيلًا».

1114- … el-Alâ b. Abdurrahman'dan şöyle demiştir: Enes b. Malik *radıyallahu anh*'ın yanına öğleden sonra girdim. Kalkıp ikindi namazını kıldı. Namazını bitirince biz namazın erken kılınmasını söz konusu ettik -yahut o söz konusu etti.- Bunun üzerine Enes dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i şöyle buyururken dinledim: ***"O şekildeki namaz, münafıkların***

namazıdır." Bu sözlerini üç defa tekrarlayıp (şöyle devam etti): ***"Onlardan herhangi birisi oturur, nihayet güneş ışıkları sararıp şeytanın iki boynuzu arasında yerini alınca kalkar ve Allah'ı ancak çok az zikrettiği dört rekati gagalarcasına kılar."***[541]

***

Ona şu şekilde cevap verilir: Enes *radıyallahu anh* bu hadiste mekruh olan geciktirmenin mahiyetini açıklamaktadır. Bu da ikindi namazını, ancak çok az zikredebilecek dört rekat olarak kılmanın mümkün olabileceği (bitmesine yakın) bir vakittir.

Ancak kişi ikindi namazını, yerli yerinde kılabileceği ve güneş ışıklarının rengi değişmeden sükûnetle Allah'ı zikredebileceği bir durumda kılabilecekse, bunun için birinci türden söylenecek hiçbir şey olamaz.

Bu şekilde nakledilen bu rivayetler hakkında bizim için takınmamız en uygun olan tutum, onları ihtilaf ve çelişkiye değil de, birbirleriyle ittifak edip uzlaşacakları bir şekilde yorumlayıp anlamaya çalışmaktır.

Bundan dolayı, bu rivayetlerde mekruh olan geciktirmeyi el-Alâ'nın, Enes'ten naklettiği bu hadiste belirtilen geciktirme için, ikindi namazının müstehab olan vaktini Ebu'l-Ebyad'ın, Enes'ten rivayet edip Ebu Mesud'un da bu hususta ona muvafakat ettiği şekilde, namazını kılacağı vakit olarak kabul edeceğiz.

Eğer bir kimse: Âişe *radıyallahu anhâ*'dan ikindi namazının erken kılındığına delil teşkil edecek rivayetler gelmiştir deyip şu rivayetleri zikredecek olursa:

١١١٥- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُرْوَةَ، قَالَ: حَدَّثَتْنِي عَائِشَةُ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا قَبْلَ أَنْ تَظْهَرَ.

1115- ... İbn Şihab'dan, o Urve'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Âişe *radıyallahu anhâ*'nın bana tahdis ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu*

541 Müslim, Salat, 195; Ebu Davud, Salat, 5; Tirmizî, Salat, 6; Nesâî, Salat, 9.

aleyhi ve sellem ikindi namazını güneş(in ışıkları) henüz odasında iken ve tavana vurmadan önce kılardı.[542]

١١١٦- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ الزُّهْرِيِّ سَمِعَ عُرْوَةَ يُحَدِّثُ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يُصَلِّي الْعَصْرَ، وَالشَّمْسُ فِي حُجْرَتِهَا لَمْ يَفِئْ الْفَيْءُ بَعْدُ.

1116- … *ez-Zührî*'den rivayete göre, o Urve'yi, Âişe *radıyallahu anhâ*'dan tahdis ederken dinlemiştir: Buna göre Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını gölge tam belirginleşmeden ve güneş(in ışıkları) henüz odasında iken kılardı.[543]

١١١٧- حَدَّثَنَا ابْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ، عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي صَلاَةَ الْعَصْرِ، وَالشَّمْسُ طَالِعَةٌ فِي حُجْرَتِي.

1117- … Hişam b. Urve'den, o babasından, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını güneş benim odamda iken kıldırırdı.[544]

***

Ona şu şekilde cevap verilir: Bu böyle olmakla birlikte, ikindi namazını geciktirmiş olması mümkündür. Çünkü odası yüksek değildi. Bundan dolayı güneş ışıkları ondan ancak batacağı vakte yakın kesiliyordu. Dolayısıyla bu hadiste, ikindi namazının erken kılınacağına dair bir delil bulunmamaktadır.

(Bu itirazı yapan kişi) bu hususta (itirazını sürdürecek) ve şunu da zikredecek olursa:

---

542 Buhârî, Mevakit, 1, 13, Hums, 4; Müslim, Mesacid, 167-170; Ebu Davud, Salat, 5; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 85, 204.

543 1115 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

544 1115 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْغَنِيِّ بْنُ أَبِي عَقِيلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ. ح

Bize Abdulgani b. Ebi Akîl tahdis ederek dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ziyad tahdis ederek dedi ki: Bize Şube tahdis etti, H.

١١١٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ يَسَارِ بْنِ سَلاَمَةَ، قَالَ: دَخَلْت مَعَ أَبِي عَلَى أَبِي بَرْزَةَ فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُصَلِّي الْعَصْرَ فَيَرْجِعُ الرَّجُلُ إِلَى أَقْصَى الْمَدِينَةِ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ.

1118- Bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Said b. Âmir tahdis edip dedi ki: Bize Şube, Yesar b. Selâme'den tahdis etti. Yesar dedi ki: Ben babamla birlikte Ebu Berze'nin yanına girdim. Ebu Berze dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ikindi namazını kıldırır, sonra da kişi, güneş henüz capcanlı iken Medine'nin en uzak yerine kadar gidebilirdi.[545]

***

Ona şu şekilde cevap verilir:

Bu bölümde daha önce yaptığımız açıklamalarda, bizim bu hususa dair verdiğimiz cevap geçmişti. Bizler bu rivayetlerde, ikindi namazının erken kılınmasına delil teşkil edecek bir husus bulduğumuz yerde, mutlaka bir başkasının onunla çelişen bir ifade taşıdığını da görüyoruz. Böylelikle bizler ikindi namazının geciktirilmesinin müstehab olduğunu kabul ediyoruz. Şu kadar var ki: Bu namaz, güneş ışıkları henüz beyaz iken kılınmalıdır ve namazın kılınmasından sonra da güneşin batmasına belli bir süre kalmalıdır.

Eğer bizler bu hususu yalnızca aklen düşünecek olursak, aslında bütün namazların ilk vakitlerinde yani erken kılınmasının daha faziletli olduğunu görürüz. Ancak Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den tevatür ile gelen rivayetlere tabi olmak daha uygundur.

Diğer taraftan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından, ondan sonra buna delil teşkil edecek rivayetler de gelmiştir:

545 Buhârî, Mevakit 13; Müslim, Mesacid 235.

١١١٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ نَافِعٍ أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ كَتَبَ إِلَى عُمَّالِهِ: إِنَّ أَهَمَّ أَمْرِكُمْ عِنْدِي الصَّلاَةُ، مَنْ حَفِظَهَا وَحَافَظَ عَلَيْهَا، حَفِظَ دِينَهُ، وَمَنْ ضَيَّعَهَا فَهُوَ لِمَا سِوَاهَا أَضْيَعُ، صَلُّوا الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ مُرْتَفِعَةٌ بَيْضَاءُ نَقِيَّةٌ، قَدْرَ مَا يَسِيرُ الرَّاكِبُ فَرْسَخَيْنِ أَوْ ثَلاَثَةً.

1119- … Nâfi''den rivayete göre, Ömer *radıyallahu anh* valilerine şöyle bir mektup yazdı: "Bana göre sizin en önemli işiniz namazdır. Kim bu namazı korur ve onu vakitlerinde kılmaya dikkat ederse, kendi dinini korumuş olur. Kim namaza gereken dikkati göstermeyip kaybedecek olursa, onun dışındakileri kaybetmesi daha kuvvetle muhtemeldir. İkindi namazını güneş yükseklerde, ışıkları beyaz ve parlak iken ve bir yolcunun, (güneş batımından önce) iki ya da üç fersahlık yol alabileceği kadar bir süre önce kılın."

١١٢٠- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا نُعَيْمُ بْنُ حَمَّادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ عَنِ الْحَكَمِ بْنِ أَبَانَ، عَنْ عِكْرِمَةَ قَالَ: كُنَّا مَعَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فِي جِنَازَةٍ، فَلَمْ يُصَلِّ الْعَصْرَ، وَسَكَتَ حَتَّى رَاجَعْنَاهُ مِرَارًا، فَلَمْ يُصَلِّ الْعَصْرَ، حَتَّى رَأَيْنَا الشَّمْسَ عَلَى رَأْسِ أَطْوَلِ جَبَلٍ بِالْمَدِينَةِ.

1120- … el-Hakem b. Eban'dan, o İkrime'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Hureyre *radıyallahu anh* ile birlikte bir cenazeye katılmıştık. İkindi namazını kılmadı ve defalarca ona bu hususu hatırlatıncaya kadar da ses çıkarmadı. Yine de ikindi namazını güneşi Medine'deki en yüksek tepe üzerinde görünceye kadar kılmadı.

١١٢١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَامِرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: كَانَ مَنْ قَبْلَكُمْ أَشَدَّ تَعْجِيلًا لِلظُّهْرِ وَأَشَدَّ تَأْخِيرًا لِلْعَصْرِ مِنْكُمْ.

1121- … Mansur'dan, o İbrahim'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: "Sizden öncekiler öğle namazını erken kılmakta sizden daha çok acele ederler, ikindi namazını da sizden daha çok geciktirirlerdi."[546]

546 Aynı lafızla Ümmü Seleme'den, Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 289, 310; Tirmizî, Salat, 7.

İşte Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh,* Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından olan valilerine yazdığı mektubunda, ikindi namazını güneş yüksekte ve ışıkları parlak iken kılmalarını emretmektedir.

Diğer taraftan Ebu Hureyre'nin de ikindi namazını, güneşin ışıklarını Medine'deki en yüksek tepenin üstünde görünceye kadar geciktirdiğini görüyoruz.

İbrahim de kendisinden öncekilerden yani Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından ve Abdullah (b. Mesud)'ın arkadaşlarından söz ederek, onların kendilerinden sonra gelenlere göre, ikindi namazını daha da geciktirerek kıldıklarını haber vermektedir.

Onların bu fiilî uygulamaları ve sözleri, daha önceden zikrettiğimiz ve Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, onun bu namazı güneş yüksekte iken, bazı rivayetlerde de ışıkları parlak ve aydınlık iken kıldığına dair nakledilen rivayetlerle uyum arzettiklerine göre, bu rivayetlere sarılıp bunlara muhalif olanları terk etmek ve ikindi namazını geciktirmek icab eder. Şu kadar var ki, bu namazın Enes b. Malik *radıyallahu anh*'den el-Alâ'nın rivayet ettiği hadiste haber verdiği son vakte de bırakılmaması gerekir. Buna göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"İşte bu, münafıkların kıldığı namaz şeklidir"*** buyurmuştu. Şüphesiz ki bu vakit, ikindi namazının geciktirilmesinin mekruh olduğu bir vakittir.

Güneş ışıkları sararmaya başlamadan önce kişi ikindi namazını rahatlıkla kılıp gereği gibi Allah'ı zikredeceği şekilde eda edebileceği ve namazı bitirdiği vakit de güneşin aynı halde kalacağı -ve mekruh olan vakitten- önceki vaktine gelince; ikindinin bu vakte kadar geciktirilmesinde bir sakınca yoktur ve hatta bu, daha faziletlidir. Çünkü bu konuda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den ve ondan sonra da ashabından gelen rivayetler tevatür yoluyla (ardı arkasına kesintisiz olarak) gelmiş bulunmaktadır.

Ebu Kılâbe'den de: Asr (ikindi) namazına bu ismin veriliş sebebi, asr edilmesi yani geciktirilmesinden dolayıdır, dediği rivayet edilmiştir.

١١٢٢- حَدَّثَنَا بِذَلِكَ صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْحَارِثِ الأَنْصَارِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: أَنَا خَالِدٌ عَنْ أَبِي قِلاَبَةَ قَالَ: إِنَّمَا سُمِّيَتْ الْعَصْرَ لِتُعْصَرَ.

1122- Bize bunu Salih b. Abdurrahman b. Amr b. el-Haris el-Ensari tahdis ederek dedi ki: Bize Said b. Mansur tahdis ederek dedi ki: Bize Huşeym tahdis edip dedi ki: Bize Halid'in, Ebu Kılâbe'den bildirdiğine göre, o şöyle demiştir: Bu namaza el-asr adının verilmesi, asredilmesi (geciktirilmesi) içindir.[547]

***

Böylelikle Ebu Kılâbe, bu namaza bu adın veriliş sebebinin, onun asr edilmesinden (geciktirilmesinden) dolayı olduğunu haber vermektedir.

Bizim güneş ışıklarının değişmeye yahut sararmaya başladığı zamana kadar olmamak şartıyla müstehab gördüğümüz şekliyle ikindi namazının geciktirilmesi, aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür. Biz de bu görüşü kabul ediyoruz.

Eğer bir kimse yine de ikindi namazının erken kılınması hususunda şu rivayeti delil gösterecek olursa:

١١٢٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ بَكْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو النَّجَاشِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي رَافِعُ بْنُ خَدِيجٍ، قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الْعَصْرَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ نَنْحَرُ الْجَزُورَ فَنُقَسِّمُهُ عَشَرَ قِسَمٍ، ثُمَّ نَطْبُخُ فَنَأْكُلُ لَحْمًا نَضِيجًا قَبْلَ أَنْ تَغِيبَ الشَّمْسُ.

1123- … Râfi' b. Hadîc şöyle dedi: Biz ikindi namazını Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte kılar, sonra da bir deve keser, onu on parçaya böler, sonra etini pişirir ve daha güneş batmadan önce iyice pişmiş etini yerdik.[548]

***

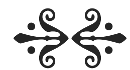
Buna şöyle cevap verilir: Onların bu işi oldukça hızlı çalışarak yapmış olmaları ve bununla birlikte ikindi namazının da geciktirilerek kılınmış olması mümkündür. Bize göre bu hadiste ikindi namazının geciktirileceği görüşünde olanlara karşı delil gösterilecek bir taraf yoktur.

547 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 328.
548 Buhârî, Şeriket, 1; Müslim, Mesacid, 198; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 141, 142.

Daha önce Namaz Vakitleri başlığı altında Büreyde yoluyla nakledilen (874 numaralı) hadiste, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e namaz vakitlerine dair soru sorulunca, ikindi namazını birinci günde güneş yükseklerde, ışıkları da parlak iken kıldığını, daha sonra ikinci günde güneş yüksekte iken, birinci günde geciktirdiğinden daha fazla geciktirerek kıldığını gördük. Böylelikle her iki günde namazı geciktirmiş ve (bu namazı) başka namazlarda yaptığı şekilde, ilk vaktinde kılmamış olduğunu gördük.

Bununla da ikindi namazının kılınması gereken vaktinin, geciktirileceği görüşünü benimseyenlerin dedikleri vakit olduğu, başkalarının benimsediği şekilde olmadığı sabit olmaktadır.

Ezan ve Namaz Vakitleri bölümünün sonu.

١٣- بَابُ رَفْعِ الْيَدَيْنِ فِي افْتِتَاحِ الصَّلَاةِ إِلَى أَيْنَ يَبْلُغُ بِهِمَا

13- NAMAZA BAŞLARKEN ELLERİ NEREYE KADAR KALDIRMAK GEREKİR?

١١٢٤- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ سَمْعَانَ مَوْلَى الزُّرَقِيِّينَ قَالَ: دَخَلَ عَلَيْنَا أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ رَفَعَ يَدَيْهِ مَدًّا.

1124- … Zureykoğullarının azadlısı Said b. Sem'ân şöyle dedi: Ebu Hureyre *radıyallahu anh* bizim yanımıza gelip: "Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaz kılacağı zaman, namaza durmak için ellerini uzatarak kaldırırdı," dedi.[549]

***

Bazıları erkeğin namaza başladığı zaman, ellerini uzatarak kaldıracağı kanaatini benimsemiş ve bu hususta herhangi bir ölçü tespit etmemişler, bunun için de bu hadisi delil göstermişlerdir.

Başkaları ise bu hususta onlara muhalefet ederek: Aksine, erkeğin ellerini omuzlarının hizasına varıncaya kadar kaldırması gerekir, demişler ve bu hususta şu rivayetleri delil göstermişlerdir:

١١٢٥- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ عَبْدِ

549 Ebu Davud, Salat, 117; Tirmizî, Salat, 63; Nesâî, İftitah, 6.

الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنَّهُ كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ الْمَكْتُوبَةِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ.

1125- … Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'dan, onun Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiğine göre, Allah Rasulü farz olan namaza duracağı vakit tekbir getirir ve ellerini omuzlarının hizasına kaldırırdı.[550]

١١٢٦- حَدَّثَنَا يُونُس بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: رَأَيت النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلاَةَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ.

1126- … Salim'den, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etmektedir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namaza başladığı vakit ellerini, omuzlarının hizasına getirinceye kadar kaldırdığını gördüm.[551]

١١٢٧- حَدَّثَنَا يُونُس قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ. ح

1127- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb'in bildirdiğine göre, Malik kendisine İbn Şihab'dan tahdis etmiştir, H.

١١٢٨- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

1128- Yine bize İbn Merzuk tahdis edip dedi ki: Bize Bişr b. Ömer, Malik'ten tahdis etti, o İbn Şihab'dan deyip hadisi senediyle nakletti.

١١٢٩- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ عَنْ جَابِرٍ، قَالَ: رَأَيت سَالِمَ بْنَ عَبْدِ اللهِ حِينَ افْتَتَحَ

550 Ebu Davud, Salat, 116; Tirmizî, Salat, 76.
551 Müslim, Salat, 21.

الصَّلاَةَ، رَفَعَ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ. فَسَأَلْته عَنْ ذَلِكَ. فَقَالَ: رَأَيْت ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَفْعَلُ ذَلِكَ، وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما: رَأَيْت رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْعَلُ ذَلِكَ.

1129- … Zeyd b. Uneyse'den, o Câbir'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Salim b. Abdullah'ı namaza başlarken gördüm. Ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırdı. Ona bu hususta soru sorunca şu cevabı verdi: Ben de İbn Ömer *radıyallahu anh*'ı böyle yaparken gördüm. İbn Ömer *radıyallahu anh* da, ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i böyle yaparken gördüm, dedi.

١١٣٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْحَمِيدِ بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ عَطَاءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا حُمَيْدٍ السَّاعِدِيَّ فِي عَشَرَةٍ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحَدُهُمْ أَبُو قَتَادَةَ قَالَ: قَالَ أَبُو حُمَيْدٍ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلاَةِ رَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالُوا: لِمَ، فَوَاَللَّهِ مَا كُنْت أَكْثَرَنَا لَهُ تَبِعَةً وَلاَ أَقْدَمَنَا لَهُ صُحْبَةً؟ فَقَالَ: بَلَى، قَالُوا: فَاعْرِضْ.

فَقَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلاَةَ رَفَعَ يَدَيْهِ حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا مَنْكِبَيْهِ قَالَ: فَقَالُوا جَمِيعًا: صَدَقْتَ هَكَذَا كَانَ يُصَلِّي.

1130- … Bize Muhammed b. Amr b. Ata tahdis edip dedi ki: Ben Ebu Humeyd es-Saidî'yi -birileri Ebu Katade olmak üzere- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından on kişi arasında şöyle derken dinledim: Ebu Humeyd dedi ki: "Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazını aranızda en iyi bileninizim." Diğer sahabiler: Neden? Allah'a yemin olsun ki sen aramızda ona en çok tabi olan kimse de değilsin, onunla sohbeti aramızda en eski olan da değilsin, dediler. O: hayır, öyle değil, deyince, onlar da: O halde dediğini açıkla, dediler. Bunun üzerine Ebu Humeyd şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza başlayacak olursa, ellerini, omuzlarının hizasına getirinceye kadar kaldırırdı.

(Muhammed b. Amr) dedi ki: Hepsi de birlikte: Doğru söyledin, o, öyle namaz kılardı, dediler.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazıları da bu kanaati benimseyerek: Namaza başlanacağı vakit tekbir esnasında elleri omuzlarının hizasına kadar kaldırır ve daha yukarıya kaldırmaz demişler ve bu hususta bu rivayetleri delil göstermişlerdir.

Bize göre Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği (1124 numaralı) hadiste belirtilenler de buna muhalif değildir. Çünkü o, rivayet ettiği hadiste sadece Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namaza kalktığı vakit ellerini uzatıp kaldırdığından söz etmiştir. Bu ifadelerde ise ellerini nereye kadar uzattığı belirtilmemektedir.

Ellerini uzatırken, ellerin omuzlarının hizasına kadar varmış olması mümkün olduğu gibi, ellerini namazdan önce dua etmek maksadı ile kaldırmış olması ihtimali de vardır. Daha sonra da, namaz için tekbir almış ve ellerini omuzlarına kadar kaldırmış olabilir.

Böylelikle Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ın hadisi, namaza durmak üzere kalkıldığı vakit dua için ellerini kaldırmış olduğu anlamında, Ali *radıyallahu anh* ile İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın rivayet ettikleri hadisler namaza başlanacağı vakit ve bu duadan sonra elleri kaldırmak hakkında söz konusu olur ki, bu rivayetler arasında çelişki olmamış olur.

Bu hususta başkaları da muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Namaza başlarken elleri kulakların hizasına varıncaya kadar kaldırır. Bu hususta da şu rivayetleri delil göstermişlerdir:

١١٣١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَبَّرَ لِافْتِتَاحِ الصَّلَاةِ، رَفَعَ يَدَيْهِ، حَتَّى يَكُونَ إِبْهَامَاهُ قَرِيبًا مِنْ شَحْمَتَيْ أُذُنَيْهِ.

1131- … İbn Ebî Leyla'dan, o el-Berâ b. Âzib'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza başlamak üzere tekbir aldığı vakit ellerini, baş parmakları kulaklarının yumuşaklarına yaklaşıncaya kadar kaldırırdı.[552]

552 Ebu Davud, Salat. 116; Nesâî, İftitah, 5.

١١٣٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُؤَمَّلُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ، قَالَ: رَأَيْت النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ يُكَبِّرُ لِلصَّلاَةِ، يَرْفَعُ يَدَيْهِ حِيَالَ أُذُنَيْهِ.

1132- … Bize Süfyan, Âsım b. Kuleyb'den tahdis etti, Âsım babasından, o Vâil b. Hucr'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, namaza başlamak için tekbir getirirken, ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdığını gördüm.[553]

١١٣٣- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

1133- ... Bize Yusuf b. Adiy tahdis edip dedi ki: Bize Ebu'l-Ahvas, Âsım b. Kuleyb'den deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

١١٣٤- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ السُّوسِيُّ الْكُوفِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ عَنْ نَصْرِ بْنِ عَاصِمٍ، عَنْ مَالِكِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ، إِلَّا أَنَّهُ قَالَ: حَتَّى يُحَاذِيَ بِهِمَا فَوْقَ أُذُنَيْهِ.

1134- … Malik b. el-Huveyris'den, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiş, ancak: Ellerini kulaklarının yukarısının hizasına kadar kaldırırdı, demiştir.[554]

١١٣٥- قَدْ حَدَّثَنِي أَبُو الْحُسَيْنِ، مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَخْلَدٍ الأَصْبَهَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُتْبَةُ بْنُ أَبِي حَكِيمٍ، عَنْ عِيسَى بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَدَوِيِّ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ سَهْلٍ، عَنْ أَبِي حُمَيْدٍ السَّاعِدِيِّ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنَا أَعْلَمُكُمْ بِصَلاَةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلاَةِ كَبَّرَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ حِذَاءَ وَجْهِهِ.

553 Müslim, Salat, 54; Ebu Davud, Salat, 115; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 316, 317.
554 Ebu Davud, Salat, 116; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 53.

1135- … Ebu Humeyd es-Saidî'den rivayete göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabına şöyle derdi: Aranızda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in nasıl namaz kıldığını en iyi bilen benim. Allah Rasulü namaza duracak olursa, tekbir getirir ve ellerini yüzünün hizasına kadar kaldırırdı.[555]

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in elini en yüksek nereye kadar kaldırdığına dair açıklamaların bulunduğu bu rivayetler arasında ihtilaf (farklılık) bulunduğundan, Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ın başta sözünü ettiğimiz hadisinin de bunlarla çelişecek bir hadis olmadığı ortaya çıktığından, bizler, bu iki husustan hangisini benimsemenin daha uygun olduğunu incelemek istedik.

١١٣٦- فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الأَصْبَهَانِيُّ، قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ كُلَيْبٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ وَائِلِ بْنِ حُجْرٍ قَالَ: أَتَيْت النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَأَيْته يَرْفَعُ يَدَيْهِ حِذَاءَ أُذُنَيْهِ إِذَا كَبَّرَ، وَإِذَا رَفَعَ، وَإِذَا سَجَدَ، فَذَكَرَ مِنْ هَذَا مَا شَاءَ اللّٰهُ.

قَالَ: ثُمَّ أَتَيْته مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ، وَعَلَيْهِمْ الأَكْسِيَةُ وَالْبَرَانِسُ فَكَانُوا يَرْفَعُونَ أَيْدِيَهُمْ فِيهَا، وَأَشَارَ شَرِيكٌ إِلَى صَدْرِهِ.

1136-... Bize Şerik, Âsım b. Kuleyb'den bildirdi, o babasından, o Vâil b. Hucr'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gittim. Onun tekbir aldığında, ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdığını, başını (rükû'dan) kaldırınca da, secdeye gidince de böyle yaptığını gördüm... Daha sonra, bu kabilden Allah'ın dilediği şeyleri zikretti.

(Vâil devamla) dedi ki: Sonra ertesi sene yine onun yanına gittim. Ashabın üzerinde elbiseler ve bornozlar vardı. Bu elbiselerin içinde oldukları halde ellerini kaldırıyorlardı. -Bunu naklederken Şerik göğsüne işaret etti.-[556]

***

555 Ebu Davud, Salat, 116; Nesâî, Sehv, 29; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 424.
556 Ebu Davud, Salat, 115; Nesâî, Salat, 97.

Vâil b. Hucr bu hadisinde, ellerini omuzlarına kadar kaldırmalarının, ellerinin o vakit elbiselerinin içerisinde bulunduğundan dolayı olduğunu haber vermektedir. Aynı şekilde elleri elbiseleri içerisinde değilse, onları kulaklarının hizasına kadar kaldırdıklarını da bildirmiştir.

Biz de onun rivayetinin tamamını uygulamak için, soğuk gerekçesi ile eller elbise içerisinde bulunuyor ise, ellerin kaldırılabileceği son noktaya kadar kaldırılacağını -ki bu da omuzlardır- kabul ettik.

Eğer eller serbest ve açıkta ise, yaptığı şekilde kulaklara kadar kaldırılmasını öngördük.

Ellerin omuzlara kadar kaldırılmasını söz konusu eden İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadisi ve benzerlerini, ellerin serbest olmaları hali hakkında kabul etmek uygun değildir.

Çünkü bu rivayetlerde, ellerin elbiseler içerisinde bulunması mümkün olduğuna göre, öyle kabul edecek olursak, Vâil b. Hucr'un rivayetine muhalif olur. Bu durumda hadisler birbirleriyle çelişir.

Fakat bizler, hadisleri birbiriyle uyum arzedecek şekilde yorumluyor ve İbn Ömer *radıyallahu anh*'ın rivayet ettiği hadisi Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ellerini -Vâil b. Hucr'un hadisinde naklettiği üzere- elbisesi içerisinde bulunması haline yorumluyoruz.

Vâil'in, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiği, ellerini kulaklarına kadar kaldırması şeklini de soğuk hali dışındaki durumlar için kabul ediyoruz. Bu sebeple, bu doğrultuda görüş belirtmenin müstehab (güzel ve yerinde) olduğunu, buna muhalif olanı da terk etmek gerektiğini söylüyoruz.

Ali *radıyallahu anh*'ın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den bu hususta rivayet ettiğimiz (1125 numaralı) hadisine gelince; bu hatalı bir rivayettir, bunu da -yüce Allah'ın izniyle- "Rükû'da Ellerin Kaldırılması" başlığında açıklayacağız.

İşte bu rivayetlerin sahih olarak anlaşılması suretiyle, Vâil'in Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet ettiği soğuk hali ile soğuk hali dışındaki uygulamalara dair yaptığımız açıklamalar sabit olmaktadır.

Aynı zamanda bu, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

١٤- بَابُ مَا يُقَالُ فِي الصَّلاَةِ بَعْدَ تَكْبِيرَةِ الافْتِتَاحِ؟

14- İFTİTAH (NAMAZA BAŞLAMA) TEKBİRİNDEN SONRA NAMAZDA NE SÖYLENİR?

١١٣٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ظَفَرٍ عَبْدُ السَّلاَمِ بْنُ مُطَهَّرٍ عَلَى وَزْنِ مَفْعُولٍ مِنَ التَّفْعِيلِ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ الضُّبَعِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ الرِّفَاعِيِّ، عَنْ أَبِي الْمُتَوَكِّلِ النَّاجِي، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ كَبَّرَ ثُمَّ يَقُولُ: «سُبْحَانَك اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِك، وَتَبَارَكَ اسْمُك، وَتَعَالَى جَدُّك، وَلاَ إِلَهَ غَيْرُك»، ثُمَّ يَقُولُ: «لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ»، ثُمَّ يَقُولُ: «اللهُ أَكْبَرُ كَبِيرًا» ثَلاَثًا ثُمَّ يَقُولُ: «أَعُوذُ بِاللهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ مِنْ هَمْزِهِ، وَنَفْخِهِ وَنَفْثِهِ»، ثُمَّ يَقْرَأُ.

1137- … Ebu Said el-Hudrî şöyle dedi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* gece namaza kalktığında tekbir getirir, sonra da: ***"Subhanekellahumme ve bi hamdik ve tebarekesmuk ve teâlâ cedduk ve lâ ilâhe gayruk: Allah'ım! Seni hamdinle tesbih ederim. (Her türlü eksiklikten uzak olduğunu belirtirim.) İsmin pek mübarek, şanın pek yücedir ve senden başka hiçbir ilah yoktur,"*** der, sonra: ***"Lâ ilâhe illallah"*** ardından: ***"Allahu ekber kebira: Allah en büyüktür, en büyük"*** der ve bunu üç defa tekrarladıktan sonra da: ***"Eûzu billahi's-semii'l-alîm mine'ş-şeytani'r-racîm min hemzihi ve nefhihi ve nefsih: Her şeyi işiten, her şeyi bilen Allah'a,***

kovulmuş şeytandan, onun dürtmesinden, onun üflemesinden ve üfürmesinden sığınırım” der, sonra da Kur’ân okurdu.[557]

١١٣٨- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ: ثُمَّ يَقْرَأُ.

1138- Bize Fehd b. Süleyman tahdis edip dedi ki: Bize el-Hasen b. er-Rabî’ tahdis edip dedi ki: Bize Ca’fer b. Süleyman tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretmiş, ancak: “Sonra Kur’ân okurdu” dememiştir.[558]

١١٣٩- حَدَّثَنَا مَالِكُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ سَيْفٍ التُّجِيبِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ حَارِثَةَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَمْرَةَ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلاَةَ، يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ، ثُمَّ يُكَبِّرُ، ثُمَّ يَقُولُ: «سُبْحَانَك اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِك، وَتَبَارَكَ اسْمُك، وَتَعَالَى جَدُّك، وَلاَ إِلَهَ غَيْرُك».

1139- … Amre’den, onun Âişe *radıyallahu anhâ*’dan rivayet ettiğine göre, o şöyle demiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza durduğu vakit ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırır, sonra tekbir getirir, sonra da: ***“Subhanekellahumme ve bi hamdik ve tebarekesmuk ve teâlâ cedduk ve lâ ilâhe gayruk”*** derdi.

١١٤٠- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الرَّبِيعِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

1140- Bize Fehd tahdis edip dedi ki: Bize el-Hasen b. er-Rabî’ tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Muaviye tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

***

557 Ebu Davud, Salat, 120; Tirmizî, Salat, 65; İbn Mâce, İkamet, 2; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 50.

558 Tirmizî, Salat, 65; İbn Mâce, İkamet, 2.

Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'dan da namaza başladığında bu sözleri söylediği rivayet edilmiştir.

١١٤١- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ: صَلَّى بِنَا عُمَرُ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ بِذِي الْحُلَيْفَةِ، فَقَالَ: اللّٰهُ أَكْبَرُ، سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَبِحَمْدِك، وَتَبَارَكَ اسْمُك، وَتَعَالَى جَدُّك.

1141- … el- Hakem'den, o Amr b. Meymun'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ömer *radıyallahu anh* Zülhuleyfe'de bize namaz kıldırdı ve: "Allahu ekber, subhanekellahumme ve bi hamdik ve tebarekesmuk ve teâlâ cedduk," dedi.

١١٤٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ وَوَهْبٌ قَالاَ: ثنا شُعْبَةُ عَنِ الْحَكَمِ فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ وَزَادَ: لاَ إِلَهَ غَيْرُك.

وَكَمَا حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ الزُّبَيْرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ الثَّوْرِيُّ، عَنْ مَنْصُورٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عُمَرَ مِثْلَهُ، غَيْرَ أَنَّهُ لَمْ يَقُلْ: بِذِي الْحُلَيْفَةِ.

1142- Nitekim bize Ebu Bekre de tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Davud ve Vehb tahdis edip dediler ki: Bize Şube, el-Hakem'den tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretmiş ve: "Ve lâ ilâhe gayruk" ibaresini eklemiştir.

Aynı şekilde Ebu Bekre de bize tahdis ederek dedi ki: Bize Ebu Ahmed, Muhammed b. Abdullah b. ez-Zübeyr tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan es-Sevri, Mansur'dan tahdis etti. O İbrahim'den, o el-Esved'den, o Ömer'den aynısını zikretti. Şu kadar var ki o rivayetinde "Zülhuleyfe'de" demedi.

١١٤٣- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكْرٍ الْبُرْسَانِيُّ، قَالَ: أَنَا سَعِيدُ ابْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ أَبِي مَعْشَرٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالأَسْوَدِ، عَنْ عُمَرَ مِثْلَهُ، وَزَادَ يُسْمِعُ مَنْ يَلِيهِ.

1143- … Alkame ve el-Esved'den, ikisi Ömer'den hadisi aynen rivayet etmiş ve ayrıca: "Hemen arkasında duranlara söylediklerini işittirirdi," ibaresini eklemiştir.

١١٤٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْوَلِيدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْحَكَمِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الأَسْوَدِ، عَنْ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

1144- … el-Hakem'den, o İbrahim'den, o el-Esved'den, o Ömer *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen rivayet etmiştir.

١١٤٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ، قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ، عَنْ عَلْقَمَةَ، وَالأَسْوَدِ أَنَّهُمَا سَمِعَا عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ كَبَّرَ، فَرَفَعَ صَوْتَهُ وَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ، لِيَتَعَلَّمُوهَا.

1145- … Bize el-A'meş tahdis edip dedi ki: Bana İbrahim'in, Alkame ve el-Esved'den tahdis ettiğine göre, her ikisi, Ömer *radıyallahu anh*'ın tekbir getirip sesini yükselttiğini ve arkasındaki cemaat bunu öğrensin diye, bu sözleri söylediğini zikretmiştir.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bundan dolayı bazıları bu görüşü benimsemiş ve şöyle demiştir: İşte namaz kılan kimse -ister imam olsun, isterse kendi başına namaz kılsın- namaza başladığında böyle demeli ve istiâzede bulunmanın dışında buna bir şey eklememelidir.

Bu görüşü benimseyenlerden birisi de Ebu Hanife'dir -Allah'ın rahmeti üzerine olsun.-

Bu hususta başkaları onlara muhalefet ederek: Hayır, onun bunlardan sonra Ali *radıyallahu anh*'ın, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den rivayet etmiş olduğu ifadeleri de eklemesi gerekir, demişler ve şu rivayetleri zikretmişlerdir:

١١٤٦- حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ ابْنُ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونِ، عَنْ عَمِّهِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلاَةَ قَالَ: «وَجَّهْت وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ، إِنَّ صَلاَتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لاَ شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْت وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ».

1146- … Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'dan rivayete göre Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza başladığı zaman şöyle derdi: ***"Vecceh-tu vechiye lillezî fetarassemavâti ve'l-arda hanifen muslimâ ve mâ ene mine'l-müşrikîn, inne salâtî ve nusukî ve mahyâye ve memâtî lil-lahi Rabbi'l-âlemîn lâ şerîke leh ve bi zâlike umirtu ve ene evvelu'l-muslimîn: Ben yüzümü gökleri ve yeri yaratana, hanif (bütün dinlerden yüz çevirerek ve İslam'a yönelerek) ve Müslüman olarak çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Şüphesiz namazım, ibadetlerim (kurban kesmem ve benzerleri), hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi Allah içindir. Onun hiçbir ortağı yoktur. Ben bununla emrolundum ve ben müslümanların ilkiyim."***[559]

١١٤٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ الْبَصْرِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ رَجَاءٍ قَالَ: أَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ الْمَاجِشُونِ.

1147- Ayrıca bize Muhammed b. Huzeyme el-Basri tahdis ederek dedi ki: Bize Abdullah b. Recâ tahdis edip dedi ki: Bize Abdulaziz b. Ebi Seleme el-Mâcişûn bildirdi.

١١٤٨- حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خَالِدٍ الْوَهْبِيُّ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ قَالاَ: ثنا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ الْمَاجِشُونِ عَنِ الْمَاجِشُونِ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ الْفَضْلِ، عَنِ الأَعْرَجِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

559 Müslim, Salatu'l-Müsafirin, 201, 202; Ebu Davud, Salat, 119; Tirmizî, Deavat, 32; Nesâî, İftitah, 17; İbn Mâce, Edahi, 1.

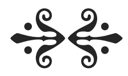
1148- Yine bize İbn Ebi Davud tahdis edip dedi ki: Bize Ahmed b. Halid el-Vehbî ile Abdullah b. Salih tahdis ederek dediler ki: Bize Abdulaziz b. el-Mâcişûn, el-Mâcişûn ile Abdullah b. el-Fadl'dan tahdis etti, ikisi el-A'rec'den deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

١١٤٩- حَدَّثَنَا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ أَبِي الزِّنَادِ، عَنْ مُوسَى بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْفَضْلِ، عَنِ الأَعْرَجِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

1149- Yine bize er-Rebi b. Süleyman el-Müezzin tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb tahdis edip dedi ki: Bana Abdurrahman b. Ebi'z-Zinâd, Musa b. Ukbe'den haber verdi. O Abdullah b. el-Fadl'dan, o el-A'rec'den deyip hadisi senediyle zikretti.

***

İşte bu kanaatin sahipleri, bu rivayetleri zikrederek şöyle demişlerdir: Bu hususta bunun ve bundan öncekinin de okunacağına dair rivayet gelmiş olduğuna göre, bizler, namaz kılan kimsenin hep birlikte her ikisini de söylemesini müstehab görüyoruz. Böyle diyenlerden birisi de Ebu Yusuf'dur, -yüce Allah'ın rahmeti üzerine olsun.-

١٥- بَابُ قِرَاءَةِ «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» فِي الصَّلَاةِ

15- NAMAZDA "BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM"İ OKUMAK

١١٥٠- حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ، قَالَ: أَنَا اللَّيْثُ ابْنُ سَعْدٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي خَالِدُ بْنُ يَزِيدَ عَنْ سَعِيدٍ أَبِي هِلاَلٍ، عَنْ نُعَيْمِ بْنِ الْمُجْمِرِ قَالَ: صَلَّيْت وَرَاءَ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، فَقَرَأَ «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» فَلَمَّا بَلَغَ ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ﴾ قَالَ: آمِينَ، فَقَالَ النَّاسُ: آمِينَ. ثُمَّ يَقُولُ إِذَا سَلَّمَ: أَمَا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنِّي لأَشْبَهُكُمْ صَلاَةً بِرَسُولِ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1150- … Said b. Ebî Hilâl'den, o Nuaym b. el-Mücmir'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ın arkasında namaz kıldım. "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek okumaya başladı. ***"Gayri'l-mağdubi aleyhim veleddâllîn: Gazaba uğramışlarınkine de değil, sapıtanlarınkine de değil,"*** (el-Fatiha, 1/7) ayetine gelince de "âmin" dedi. Diğer insanlar da "âmin" dedi. Sonra selam verip dedi ki: "Nefsim elinde olana yemin ederim ki, şüphesiz ben aranızda namazı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazına en çok benzeyeninizim."[560]

١١٥١- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ حَفْصِ بْنِ غِيَاثٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي فِي بَيْتِهَا، فَيَقْرَأُ: «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

560 Nesâî, İftitah, 21; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 497.

اَلرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مَالِكِ يَوْمِ الدِّيْنِ. إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ. اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ. صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ﴾».

1151- … Bize İbn Cüreyc, İbn Ebi Muleyke'den tahdis etti. Onun Ümmü Seleme'den rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* evinde namaz kılar ve şöyle okurdu: ***"Bismillahirrahmanirrahim elhamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn er-rahmani'r-rahîm mâliki yevmi'd-dîn iyyâke na'budu ve iyyâke nesta'în ihdina's-sırâte'l-mustakîm sıratellezîne en'amte aleyhim gayri'l-mağdûbi aleyhim veleddâllîn."*** (el-Fatiha, 1/1-7)[561]

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bu sebeple bazıları "Bismillahirrahmanirrahim"in Fatihatu'l-Kitab'tan olduğu ve namaz kılanın Fatihatu'l-Kitab'ı okuduğu gibi, onu da okuması gerektiği kanaatine sahip olmuştur.

Bu hususta aynı şekilde, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından nakledilen rivayetleri de delil göstermişlerdir:

١١٥٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ ذَرٍّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبْزَى، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: صَلَّيْت خَلْفَ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ فَجَهَرَ بِـ«بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» وَكَانَ أَبِي يَجْهَرُ بِـ«بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

1152- … Said b. Abdurrahman b. Ebza'dan, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Ömer *radıyallahu anh*'ın arkasında namaz kıldım. "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okudu. Babam (Abdurrahman) da "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okurdu.[562]

١١٥٣- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما أَنَّهُ جَهَرَ بِهَا.

1153- … Said b. Cubeyr'den, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, (İbn Abbas) besmeleyi açıktan okumuştur.

561 Ebu Davud, el-Huruf ve'l-Kıraat, hadis no: 4001.
562 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 412.

١١٥٤- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ قَالَ: أَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّهُ كَانَ لاَ يَدَعُ «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» قَبْلَ السُّورَةِ وَبَعْدَهَا، إِذَا قَرَأَ بِسُورَةٍ أُخْرَى فِي الصَّلاَةِ.

1154- … Nâfi''den, onun İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Ömer, sureden önce ve eğer namazda bir başka sure okuyacak olursa, okuduğu sureden sonra (ve okuyacağı sureden önce) Bismillahirrahmanirrahim'i okumayı terk etmezdi.[563]

١١٥٥- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ النَّهْشَلِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ الْفَقِيرُ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ كَانَ يَفْتَتِحُ الْقِرَاءَةَ بِـ«بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

1155- … Bize Yezid el-Fakir'in, İbn Ömer *radıyallahu anh*'dan tahdis ettiğine göre, İbn Ömer kıraate "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek başlardı.

١١٥٦- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زَيْدٍ الْهَرَوِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ عَنِ الأَزْرَقِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: صَلَّيْت خَلْفَ ابْنِ الزُّبَيْرِ، فَسَمِعْته يَقْرَأُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ﴾. بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.

1156- … Şu'be'den, o el-Ezrak b. Kays'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben İbnu'z-Zübeyr'in arkasında namaz kıldım. Onun "Bismillahirrahmanirrahim" diye okuduğunu ***"Gayri'l-mağdûbi aleyhim veleddâllîn" (***dedikten sonra da zammı sureye) "Bismillahirrahmanirrahim"i oku(yarak başla) dığını işittim.[564]

***

Yine bu hususta şunları da delil göstermişlerdir:

١١٥٧- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ قَالَ: أَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ

563 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 412.
564 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 412.

ابْنِ جُبَيْرٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي﴾ قَالَ: فَاتِحَةُ الْكِتَابِ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ». وَقَالَ: هِيَ الآيَةُ السَّابِعَةُ. قَالَ: وَقَرَأَ عَلَيَّ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ، كَمَا قَرَأَ عَلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ.

1157-... Bize İbn Cureyc, babasından bildirdi. O, Said b. Cubeyr'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan (şöyle dediğini nakletmektedir): ***"Andolsun ki biz sana şu tekrarlanan yediyi... verdik."*** (el-Hicr, 15/87) ayeti hakkında: Bu Fatihatu'l-Kitab'tır, dedi. Daha sonra İbn Abbas: "Bismillahirrahmanirrahim"i okudu ve: Bu da, surenin yedinci ayetidir, dedi.

(Ravilerden Abdulaziz b. Cureyc) dedi ki: Ve Said b. Cubeyr de İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın kendisine okuduğu gibi bana okudu.

***

Bu hususta başkaları da onlara muhalefet etmiş ve: Bizler namazda bismillahirrahmanirrahim'in açıktan okunacağı görüşünde değiliz demişler ve bundan sonra da kendi aralarında şöylece ihtilâf etmişlerdir:

Bazıları: Bismillahirrahmanirrahim'i gizlice söyler derken, bazıları da: Ne gizliden, ne açıktan söyler, hiçbir şekilde söylemez, demişlerdir.

Bu konuda birinci görüşün sahiplerine karşı şunu delil göstermektedirler:

١١٥٨- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ ابْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُمَارَةُ بْنُ الْقَعْقَاعِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ بْنُ عَمْرِو بْنِ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا نَهَضَ فِي الثَّانِيَةِ، اسْتَفْتَحَ بِالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَلَمْ يَسْكُتْ.

1158- ... Bize Ebu Zür'a b. Amr b. Cerir tahdis edip dedi ki: Bize Ebu Hureyre *radıyallahu anh* tahdis edip dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* ikinci rekate kalkınca, hiç susmadan hemen ***"Elhamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn"*** diye okumaya başlardı.[565]

***

565 Müslim, Mesacid, 148.

Ebû Ca'fer dedi ki: İşte bunda, "Bismillahirrahmanirrahim"in Fatihatu'l-Kitab'tan olmadığına delil vardır. Çünkü Fatihatu'l-Kitab'tan olsaydı, ikinci rekatte Fatihatu'l-Kitab'ı okuduğu gibi, besmeleyi de okurdu.

Kendilerince "Bismillahirrahmanirrahim", Fatihatu'l-Kitab'tan olduğu için birinci rekatte açıktan okunmasını müstehab kabul edenler, aynı şekilde ikinci rekatte de bunu müstehab kabul etmişlerdir.

Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadis ile Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bismillahirrahmanirrahim'i ikinci rekatte okuması söz konusu olmadığına göre, onun bunu birinci rekatte okumadığı da ortaya çıkar.

Böylelikle bu hadis, Nuaym b. el-Mücmir'in rivayet ettiği (1150 numaralı) hadis ile çatışmaktadır (te'âruz). Bu hadis ise, rivayet yolunun müstakim oluşu ve geliş sıhhatinin Nuaym'ın hadisinin gelişinden üstünlüğü dolayısıyla, kabul edilmeye daha uygundur.

Yine şunu söylemişlerdir: İbn Ebi Müleyke'nin rivayet etmiş olduğu Ümmü Seleme *radıyallahu anhâ*'dan gelen (1151 numaralı) hadise gelince, bu hadisi rivayet edenler hadisin lafzında ihtilâf etmişlerdir.

Bazıları zikrettiğimiz şekilde rivayet ettikleri halde, diğer başkaları ise başka türlü rivayet etmişlerdir:

١١٥٩ – حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعَيْبُ بْنُ اللَّيْثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا اللَّيْثُ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ، عَنْ يَعْلَى أَنَّهُ سَأَلَ أُمَّ سَلَمَةَ عَنْ قِرَاءَةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَنَعَتَتْ لَهُ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مُفَسَّرَةً حَرْفًا حَرْفًا.

1159- … Bize el-Leys, Abdullah b. Ubeydullah b. Ebi Muleyke'den tahdis etti. Onun Ya'lâ'dan rivayetine göre, Ya'lâ, Ümmü Seleme'ye Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kıraatine dair soru sormuş, Ümmü Seleme de ona Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in (namazdaki) harfleri açık seçik Kur'ân okuyuşunu belirterek anlatmıştır.[566]

***

566 Ebu Davud, Vitr, 20, 22, Sevabu'l-Kur'ân, 23; Nesâî, İftitah, 83; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 294, 300, 323.

Burada Ümmü Seleme "Bismillahirrahmanirrahim"i okuduğundan söz etmiş olsa bile, buradaki ifadelere göre aslında o, Rasullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in Kur'ân-ı Kerim'in diğer bölümlerini nasıl okuduğunu anlatmaktadır.

Ancak bunda Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in "Bismillahirrahmanirrahim"i sürekli okuduğuna dair bir delil yoktur. O halde bunun anlamı İbn Cüreyc'in rivayet ettiği (1151 numaralı) hadisin anlamından farklıdır.

Sözü geçen İbn Cüreyc yoluyla gelen hadiste, Fatiha'nın ayet ayet bölünmesi işlemi, el-Leys'in, İbn Ebi Muleyke'den naklettiği, "harf harf açıklayarak okumasını" anlatmak üzere İbn Cureyc tarafından yapılmış olabilir.

Böylelikle Ümmü Seleme'nin bu hadisinde herhangi bir kimse lehine delil olacak bir taraf kalmamaktadır.

Bu görüşü savunanlar ötekilere, Said b. Cubeyr'in, İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiği ***"Andolsun sana tekrarlanan yediyi verdik,"*** (el-Hicr, 15/87) ayeti ile ilgili olarak nakledilen açıklaması hakkında (1157 numaralı hadise dair) şunu söylemişlerdir: Sözünü ettiğiniz şekilde Fatiha'nın es-seb'u'l-mesânî (tekrarlanan yedi ayetli sure) olması hususunda sizinle tartışmamız yoktur.

Fakat sözünü ettiğiniz şekilde "Bismillahirrahmanirrahim"in o sureden olmasına gelince, bu husus da, sizin zikretmiş olduğunuz gibi, İbn Abbas'tan rivayet edilmiştir. Ondan başkasından da bu bölümde, bizim nakletmiş olduğumuz rivayette onun "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okumadığını ortaya koyan ve bunun aksine delil teşkil eden rivayetler de bulunmaktadır.

Ancak hiçbirisi de Fatiha'nın yedi ayet olduğu hususunda ihtilâf etmemiştir.

"Bismillahirrahmanirrahim"i Fatiha'dan kabul eden, onu bir ayet olarak sayar. Fatiha'dan kabul etmeyen kimseler ise "en'amte aleyhim"i ayet sonu kabul eder.

Bu hususta ihtilaf etmiş olduklarına göre, konunun aklen incelenmesi gerekmektedir. Biz de bunu yüce Allah'ın izniyle yeri gelince açıklayacağız.

Osman b. Affan *radıyallahu anh*'dan şu rivayet nakledilmiştir:

١١٦٠ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هَوْذَةُ بْنُ خَلِيفَةَ، عَنْ عَوْفٍ عَنْ يَزِيدَ الرَّقَاشِيِّ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قَالَ: قُلْت لِعُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: مَا حَمَلَكُمْ عَلَى أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى الأَنْفَالِ، وَهِيَ مِنَ السَّبْعِ الطُّوَلِ وَإِلَى بَرَاءَةٌ وَهِيَ مِنَ الْمِئِينِ فَقَرَنْتُمْ بَيْنَهُمَا، وَجَعَلْتُمُوهُمَا فِي السَّبْعِ الطُّوَلِ، وَلَمْ تَكْتُبُوا بَيْنَهُمَا سَطْرَ «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ»؟

فَقَالَ عُثْمَانُ: إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يَنْزِلُ عَلَيْهِ الآيَةُ فَيَقُولُ: «اجْعَلُوهَا فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذْكَرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا» وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَبِيهَةً بِقِصَّتِهَا.

فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلَمْ أَسْأَلْهُ عَنْ ذَلِك، فَخِفْت أَنْ تَكُونَ مِنْهَا فَقَرَنْت بَيْنَهُمَا، وَلَمْ أَكْتُبْ بَيْنَهُمَا سَطْرَ «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» وَجَعَلْتهمَا فِي السَّبْعِ الطُّوَلِ.

1160- … Yezid er-Rakâşî'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Osman b. Affan *radıyallahu anh*'a: el-Enfal suresini "es-Seb'u't-tıvâl" (uzun yedi sure)den olduğu halde, Miûn (yüz dolaylarında ayetlik sureler)den olan Berae (et-Tevbe) suresi ile bir araya getirmeye ve her iki sureyi es-Seb'u't-tıval arasında koymaya, her ikisi arasına da "Bismillahirrahmanirrahim" satırını yazmamaya sizi iten ne oldu? diye sordum.[567]

Bunun üzerine Osman dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e bir ayet nazil olduğunda o: ***"Bu ayeti şu, şu hususların söz konusu edildiği sureye yerleştirin,"*** derdi. Bu surenin anlattığı diğer surenin anlattıkları ile benzeşmektedir. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vefat edene kadar ben bu hususta ona soru sormamıştım. Enfal'in, Tevbe suresinden olabileceğini düşündüğüm için, her iki sureyi birlikte koydum ve iki sure arasında da "Bismillahirrahmanirrahim" satırını yazmayarak, her ikisini es-seb'u't-tıval (uzun yedi sure) arasına yerleştirdim.[568]

***

567 Burada el-Enfal suresi, es-seb'u't-tıval'dan olarak nitelendirilmekle birlikte, aynı hadisin gerek merhum Tahavi tarafından diğer eseri olan *Müşkilu'l-Âsâr*'daki rivayetinde, gerekse diğer kaynaklarda, el-Enfal suresi, "el-Mesânî sureleri" arasında sayılmaktadır. Geniş bilgi ve karşılaştırma için bk. el-Kândehlevî, *Emani'l-Ahbar*, III, 41-42 ve bundan sonraki notta gelecek olan bu hadisin yer aldığı kaynaklar. (Çeviren).

568 Ebu Davud, Salat, 122; Tirmizî, Tefsir, 9. sure, (1); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 57, 69.

Ebû Ca'fer şöyle dedi: İşte Osman *radıyallahu anh*, bu hadiste "Bismillahirrahmanirrahim"in kendisine göre bu sureden sayılmadığını, onun bismillahirrahmanirrahim'i sureleri birbirinden ayırmak için yazdığını ve besmele'nin surelerden başka bir şey olduğunu haber vermektedir.

Bu ise İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın bu husustaki görüşünden farklıdır.

Diğer taraftan Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Ebu Bekir, Ömer ve Osman *radıyallahu anhum*'dan gelen mütevatir rivayetler, onların namazda besmeleyi açıktan okumadıklarını göstermektedir.

١١٦١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ ابْنُ عُلَيَّةَ، عَنِ الْجُرَيْرِيِّ، عَنْ قَيْسِ بْنِ عَبَايَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي ابْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مُغَفَّلٍ، عَنْ أَبِيهِ، وَقَلَّمَا رَأَيْت رَجُلًا أَشَدَّ عَلَيْهِ حَدَثًا فِي الإِسْلاَمِ مِنْهُ، فَسَمِعَنِي وَأَنَا أَقْرَأُ «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» فَقَالَ: أَيْ بُنَيَّ، إِيَّاكَ وَالْحَدَثَ فِي الإِسْلاَمِ، فَإِنِّي قَدْ صَلَّيْت مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ، وَعُمَرَ، وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُم، فَلَمْ أَسْمَعْهَا مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ، وَلَكِنْ إِذَا قَرَأْتَ فَقُلْ: ﴿الْحَمْدُ للهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾.

1161- … el-Cureyrî'den, o Kays b. Abâye'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bana İbn Abdullah b. Mugaffel babasından tahdis etti -ki ben İslam'da olmayan bir şeyin ortaya çıkartılmasına karşı ondan daha çok tepki gösteren bir adam görmedim:- Benim "Bismillahirrahmanirrahim"i okuduğumu işitince dedi ki: Yavrucuğum, sakın İslam'da olmayan şeyi ortaya çıkarma. Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebu Bekir, Ömer ve Osman *radıyallahu anhum*'un arkasında namaz kıldım. Ancak onlardan birisinin bunu yüksek sesle okuduğunu işitmedim. O halde sen Kur'ân okumaya başladığın zaman ***"Elhamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn"*** diyerek başla.[569]

١١٦٢- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، وَسَعِيدُ بْنُ عَامِرٍ قَالاَ: ثنا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

569 Tirmizî, Salat, 66; Nesâî, İftitah, 22; İbn Mâce, İkamet, 4.

وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُم، كَانُوا يَسْتَفْتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِـ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾.

1162- … Katade'den, onun Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebu Bekir, Ömer ve Osman *radıyallahu anhum* Kur'ân okumaya ***"Elhamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn"*** diyerek başlıyorlardı.[570]

١١٦٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ الْكَيْسَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقُولُ: صَلَّيْت خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُم، فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَجْهَرُ بِـ«بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

1163- … Katade şöyle dedi: Enes b. Malik *radıyallahu anh*'ı şöyle derken dinledim: Ben Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Ebu Bekir, Ömer ve Osman *radıyallahu anhum*'ın arkasında namaz kıldım. Onlardan hiçbirisinin "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okuduklarını işitmedim.[571]

١١٦٤- حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الأَعْلَى، قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ حُمَيْدٍ الطَّوِيلِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: قُمْت وَرَاءَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ ابْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُم، فَكُلُّهُمْ كَانَ لاَ يَقْرَأُ «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» إِذَا افْتَتَحَ الصَّلاَةَ.

1164- … Humeyd et-Tavil'den, o Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebu Bekir, Ömer ve Osman b. Affan *radıyallahu anhum*'un arkasında namaz kıldım. Hiçbirisi namaz kılacağı zaman "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek kıraate başlamazdı.[572]

---

570 Buhârî, Ezan, 89; Ebu Davud, Salat, 122; Tirmizî, Mevakit, 68; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 101, 111, 114, 183.

571 Buhârî, Ezan, 89; Müslim, Salat, 50; Nesâî, İftitah, 22.

572 1163 no'lu hadisin kaynaklarına bakınız.

١١٦٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو غَسَّانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَيَرَى حُمَيْدٌ أَنَّهُ قَدْ ذَكَرَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَهُ.

1165- … Humeyd'den, onun Enes *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Ebu Bekr ve Ömer -Humeyd ayrıca Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in adını da zikrettiği görüşündedir- demiş, sonra hadisi buna yakın olarak zikretmiştir.

١١٦٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عِمْرَانَ، وَعَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُغِيرَةِ، قَالاَ: ثنا عَلِيُّ بْنُ الْجَعْدِ، قَالَ: أَنَا شَيْبَانُ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَنَسًا يَقُولُ: صَلَّيْت خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُم فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَجْهَرُ بِـ«بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

1166- … Katade dedi ki: Ben Enes'i şöyle derken dinledim: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Ebu Bekir, Ömer ve Osman *radıyallahu anhum*'un arkasında namaz kıldım. Onlardan birisinin bile "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okuduğunu işitmedim.[573]

١١٦٧- حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَحْوَصُ بْنُ جَوَّابٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَمَّارُ بْنُ رُزَيْقٍ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: لَمْ يَكُنْ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَلاَ أَبُو بَكْرٍ وَلاَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُم يَجْهَرُونَ بِـ«بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

1167- … Sabit'ten, o Enes *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* de, Ebu Bekir ve Ömer *radıyallahu anhum* da "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okumazlardı.[574]

573 Buhârî, Ezan, 89; Müslim, Salat, 50; Nesâî, İftitah, 22.
574 1163 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

١١٦٨- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا دُحَيْمُ بْنُ الْيَتِيمِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُوَيْدُ ابْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، عَنْ عِمْرَانَ الْقَصِيرِ، عَنِ الْحَسَنِ، عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما كَانُوا يُسِرُّونَ بِـ«بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

1168- … el-Hasen'den, o Enes *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* de, Ebu Bekir ve Ömer *radıyallahu anhumâ* da "Bismillahirrahmanirrahim"i gizliden okurlardı.

١١٦٩- حَدَّثَنَا أَبُو أُمَيَّةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ عُبَيْدِ اللهِ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَخْلَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ ابْنِ سِيرِينَ، وَالْحَسَنُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُم يَسْتَفْتِحُونَ بِـ﴿الْحَمْدُ لِلهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾.

1169- … İbn Sîrîn ve el-Hasen'den, ikisi Enes b. Malik'den, onun şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Ebu Bekir, Ömer ve Osman *radıyallahu anhum* namazda Kur'ân okumaya "Elhamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn" diyerek başlıyorlardı.

١١٧٠- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَسْعُودٍ الْخَيَّاطُ الْمَقْدِسِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1170- … İshak b. Abdullah b. Ebi Talha'dan, o Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi aynen zikretmiştir.

١١٧١- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُنْقِذٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ عَنْ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيدَ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ لَوْحٍ، أَخَا بَنِي سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ حَدَّثَهُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ

رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما يَسْتَفْتِحُونَ الْقِرَاءَةَ بِـ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾.

1171- … Yezid b. Ebi Habib'den rivayete göre, Sa'd b. Bekir oğullarından olan Muhammed b. Ravh kendisine Enes b. Malik *radıyallahu anh*'dan, onun şunları söylediğini tahdis etmiştir: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in, Ebu Bekir ve Ömer *radıyallahu anhumâ*'nın (namazda) Kur'ân okumaya "Elhamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn" diyerek başladıklarını dinledim.[575]

١١٧٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو بْنِ يُونُسَ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَسْبَاطُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ بُدَيْلٍ، عَنْ أَبِي الْجَوْزَاءِ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَفْتَتِحُ الصَّلاَةَ بِالتَّكْبِيرِ، وَيَفْتَتِحُ الْقِرَاءَةَ بِـ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ﴾ وَيَخْتِمُهَا بِالتَّسْلِيمِ.

1172- … Ebu'l-Cevzâ'dan, o Âişe *radıyallahu anhâ*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* namaza tekbir getirerek başlardı. Kur'ân okumaya da "Elhamdulillah" diyerek başlar ve namazı selam vererek bitirirdi.[576]

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, Ebu Bekir, Ömer ve Osman *radıyallahu anhum*'dan zikrettiğimiz şekilde bu rivayetler tevatür yoluyla geldiğine, bunların bazılarında onların namazda Kur'ân okumaya "Elhamdulillahi Rabbi'l-âlemîn" diyerek başladıkları belirtildiğine göre, bu rivayetlerde burada Kur'ân-ı Kerim okumayı kastettiklerinden "Bismillahirrahmanirrahim"i ne kıraatten önce, ne kıraatten sonra zikrettiklerine dair bir delil bulunduğuna göre, onların "Bismillahirrahmanirrahim"i, Kur'ân'dan saymayıp "Subhanekellahumme ve bi hamdike" ve namaza başlanırken söylenen diğer zikirler gibi bir zikir olarak değerlendirmiş olmaları ihtimali vardır.

575 Buhârî, Ezan, 89.
576 Müslim, Salat, 240; Ebu Davud, Salat, 122; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 31, 191.

Bu sebeple, bundan sonra kıraate başlanırken, Kur'ân-ı Kerim'den okumaya "Elhamdu lillahi Rabbi'l-âlemîn" denilerek başlanırdı.

Bazı rivayetlerde de onların "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okumadıkları belirtilmektedir.

İşte bunda, onların "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okumadan söylemiş olduklarına bir delil vardır. Çünkü bu, böyle olmasaydı, onların "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okumadıklarını söylemlerinin bir anlamı olmazdı.

İşte bu rivayetlerin doğru bir şekilde anlaşılması sureti ile "Bismillahirrahmanirrahim"in açıktan söylenmesinin terk edileceği ve gizlice söyleneceği sabit olmaktadır.

Zaten bu husus aynı zamanda, Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'dan ve ondan başka Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından da rivayet edilmiştir:

١١٧٣- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ الْكَيْسَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مَعْبَدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، قَالَ: كَانَ عُمَرُ وَعَلِيٌّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما لاَ يَجْهَرَانِ بِـ«بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» وَلاَ بِالتَّعَوُّذِ، وَلاَ بِالتَّأْمِينِ.

1173- … Ebu Saîd'den, o Ebu Vâil'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ömer ve Ali *radıyallahu anhumâ* "Bismillahirrahmanirrahim"i de, istiâzede bulunmayı da, âmin'i de açıktan söylemezlerdi.[577]

١١٧٤- حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ شُعَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَانِ بْنُ زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زُهَيْرُ ابْنُ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ عَاصِمًا وَعَبْدَ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما فِي الْجَهْرِ بِـ«بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» قَالَ: ذَلِكَ فَعَلَ الأَعْرَابُ.

1174- … Bize Zuheyr b. Muaviye tahdis edip dedi ki: Ben Âsım ve Abdulmelik b. Ebi Beşir'i, İkrime'den, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun

577 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 411.

"Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okuma hususunda: Bu, bedevilerin uygulamasıdır, dediğini naklederken dinledim.[578]

١١٧٥- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ الأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي بَشِيرٍ، عَنْ عِكْرِمَةَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، مِثْلَهُ.

1175- … Bize Şerik, Abdulmelik b. Ebi Beşir'den bildirdi, o İkrime'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan aynı rivayeti zikretti.

***

Ebû Ca'fer dedi ki: İşte bu, bundan önceki bölümde İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan naklettiğimiz rivayete muhaliftir.

١١٧٦- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، أَنَّ سِنَانَ بْنَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الصَّدَفِيَّ حَدَّثَهُ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الأَعْرَجِ قَالَ: أَدْرَكْتُ الأَئِمَّةَ، وَمَا يَسْتَفْتِحُونَ الْقِرَاءَةَ إِلَّا بِـ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾.

1176- … Abdurrahman, el-A'rec dedi ki: Ben imamlara yetiştim. Fakat hepsi de kıraate "Elhamdulillahi Rabbi'l-âlemîn" diyerek başlıyordu.

١١٧٧- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُنْقِذٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ مِثْلَهُ.

1177- … Ebu'l-Esved'den, o Urve b. ez-Zübeyr'den aynısını zikretmiştir.

١١٧٨- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ كَثِيرِ بْنِ عُفَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثنَا يَحْيَى ابْنُ أَيُّوبَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ قَالَ: لَقَدْ أَدْرَكْت رِجَالًا مِنْ عُلَمَائِنَا، مَا يَقْرَؤُنَّ بِهَا.

1178- … Yahya b. Said dedi ki: Andolsun, ben ilim adamlarımızdan ileri gelen kimselere yetiştim. Ama onlar onu (besmeleyi açıktan) okumuyorlardı.

578 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 411.

١١٧٩- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْقَاسِمِ، قَالَ: مَا سَمِعْتُ الْقَاسِمَ يَقْرَأُ «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ».

1179- … Abdurrahman b. el-Kasım dedi ki: Ben el-Kasım'ın "Bismillahirrahmanirrahim"i (açıktan) okuduğunu duymadım.

***

Ebû Ca'fer şöyle dedi: Hem Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den, hem de ondan sonra sözünü ettiğimiz kimselerden "Bismillahirrahmanirrahim"i açıktan okumadıkları sabit olduğuna göre, bunun da (her surenin ilk ayeti olması manasında) Kur'ân'dan olmadığı sabit olmaktadır.

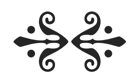
Eğer (bu anlamda) Kur'ân'dan olsaydı, Kur'ân'ın diğer ayetleri açıktan okunduğu gibi, onun da açıktan okunması icab ederdi.

Nitekim en-Neml suresinde bulunan "Bismillahirrahmanirrahim"in, Kur'ân-ı Kerim'in diğer bölümleri açıktan okunduğu gibi, açıktan okunduğunu görüyoruz. Çünkü o da Kur'ân-ı Kerim'dendir.

Fatihatu'l-Kitab'tan önceki "Bismillahirrahmanirrahim"in gizlice okunduğu, Kur'ân-ı Kerim'in diğer bölümlerinin de açıktan okunduğu sabit olduğuna göre, besmelenin (bu anlamda) Kur'ân'dan olmadığı da, istiaze çekme, iftitah (subhaneke gibi duaları) okuma ve benzerleri gizlice yapıldığı gibi, besmelenin de gizlice okunacağı da sabit olmaktadır.

Yine aynı şekilde besmelenin, mushaftaki surelerin başlarında Fatihatu'l-Kitab'ta da, diğerlerinde de yazıldığını görüyoruz. Fatiha'nın dışındaki surelerde bir ayet olarak sayılmamıştır. Böylelikle onun Fatihatu'l-Kitab'ta da bir ayet olmadığı sabit olmaktadır.

"Bismillahirrahmanirrahim"in Fatihatu'l-Kitab'tan bir ayet olmadığına ve namazda açıktan okunmadığına dair sabit olan bu husus, aynı zamanda Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed b. el-Hasen'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

١٦- بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ

16- ÖĞLE VE İKİNDİ NAMAZLARINDA KIRAAT (KUR'ÂN OKUMAK)

١١٨٠- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدُ بْنُ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، وَحَمَّادُ أَنَا زَيْدٌ، عَنْ أَبِي جَهْضَمٍ مُوسَى بْنِ سَالِمٍ، عَنْ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُم قَالَ: كُنَّا جُلُوسًا فِي فِتْيَانٍ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: لاَ.

قَالَ: فَلَعَلَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِيمَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ نَفْسِهِ فِي حَدِيثِ سَعِيدٍ، قَالَ: لاَ.

وَفِي حَدِيثِ حَمَّادٍ هِيَ شَرٌّ مِنَ الأُولَى. ثُمَّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدًا لِلّٰهِ أَمَرَهُ اللّٰهُ عَزَّ وَجَلَّ فَبَلَّغَ وَاللّٰهِ مَا أُمِرَ بِهِ.

1180- … Said ve Hammad'ın bize tahdis ettiğine göre, Zeyd, Ebu Cehdam Musa b. Salim'den bildirdi. O Abdullah b. Ubeydullah b. Abbas *radıyallahu anhum*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Haşimoğullarından bazı gençlerle birlikte İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın meclisinde oturuyorduk. Bir adam ona: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okuyor muydu? diye sordu. İbn Abbas: Hayır, diye cevap verdi.

Said yoluyla gelen rivayete göre bu adam: Belki kendisi ile nefsi arasında (yani sessizce) okuyordu, deyince, İbn Abbas: Hayır, diye cevap verdi.

Hammad'ın rivayetinde ise, böylesi ötekinden daha kötü, diye cevap verdi. Sonra şunları ekledi: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* Allah'ın bir kulu idi. Aziz ve celil olan Allah ona emir verdi, o da Allah'a yemin ederim, emr olunduğu şeyleri tebliğ etti.[579]

579 Ebu Davud, Salat, 127.

١١٨١- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرِ بْنِ حَازِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا يَزِيدَ الْمَدَنِيَّ، يُحَدِّثُ عَنْ كَرْمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما أَنَّهُ قِيلَ لَهُ: إِنَّ نَاسًا يَقْرَءُونَ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فَقَالَ: لَوْ كَانَ لِي عَلَيْهِمْ سَبِيلٌ، لَقَلَعْت أَلْسِنَتَهُمْ، إِنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ، فَكَانَتْ قِرَاءَتُهُ لَنَا قِرَاءَةً وَسُكُوتُهُ لَنَا سُكُوتًا.

1181- … İkrime'den, onun İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, İbn Abbas'a: Bazı kimseler öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okuyorlar denilince, o şöyle cevap verdi: Eğer benim onlara karşı yapabileceğim bir şey olsaydı, onların dillerini koparırdım. Çünkü Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in kendisi okudu. Onun Kur'ân okuması bizim için de okuma idi, onun susması da bizim için susmak demekti.[580]

***

Bu sebeple bazıları, naklettiğimiz bu rivayetlere uygun görüş belirterek bu rivayetleri taklit etmiş ve: Öğle ve ikindi namazlarında herhangi bir kimsenin kesinlikle Kur'ân okumaması görüşündeyiz, demiştir.

Yine bu hususta Suveyd b. Gafale'den şu rivayeti nakletmektedirler:

١١٨٢- حَدَّثَنَا أَبُو بِشْرٍ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنِ مَرْوَانَ الرَّقِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُجَاعُ بْنُ الْوَلِيدِ، عَنْ زُهَيْرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: سَأَلْت سُوَيْد بْنَ غَفَلَةَ أَيَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ فَقَالَ: لاَ.

1182- … el-Velid b. Kays dedi ki: Ben Suveyd b. Gafale'ye: Kişi öğle ve ikindi namazında Kur'ân okur mu? diye sordum. O: Hayır, dedi.

***

Bu kanaate sahip olanlara şöyle denir: İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan naklettiğimiz rivayetlerde sizin lehinize bir delil yoktur. Çünkü İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan buna muhalif rivayetler de gelmiştir.

580 Taberânî, *el-Mucemu'l-Kebir*, XI, 357.

١١٨٣- حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ قَالَ: أَنَا حُصَيْنٌ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قَالَ: قَدْ حَفِظْتُ السُّنَّةَ غَيْرَ أَنِّي لاَ أَدْرِي أَكَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ أَمْ لاَ.

1183- … İkrime'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben sünneti iyice bellemiş birisiyim. Fakat, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okuyor muydu, okumuyor muydu, bilemiyorum.[581]

***

İşte İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın, bu hadiste Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu iki namazda Kur'ân okuyup okumadığından emin olamadığını, ancak daha önce bizim kendisinden nakletmiş olduğumuz rivayette Kur'ân okumamayı emretmiş olduğunu, buna sebep olarak ise Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu namazlarda Kur'ân okumayışını gösterdiğini gördük.

Bu hususta onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in tutumunun ne olduğunu kesin olarak bilemediği ortada olduğuna göre; onun bu hususta söyledikleri de geçerli olamaz. Çünkü ondan başkaları, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bu iki namazda Kur'ân okuduğunu kesin olarak ifade etmişlerdir. Biraz sonra bu bölümde yeri gelince, yüce Allah'ın izniyle, zikredeceğimiz rivayetlerden bu anlaşılacaktır:

Bununla birlikte İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan kendi görüşü olarak, buna aykırı kanaatte olduğunu gösteren rivayetler de nakledilmiştir:

١١٨٤- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ قَالَ: أَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ عَنِ الْعَيْزَارِ بْنِ حُرَيْثٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، قَالَ: اقْرَأْ خَلْفَ الإِمَامِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ.

1184- … el-Ayzâr b. Hureys'den, o İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etti: Öğle ve ikindi namazlarında imamın ar-

581 Ebu Davud, Salat, 227.

kasında Fâtihatu'l-Kitâb'ı oku.[582]

١١٨٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُس بْنُ أَبِي إِسْحَاقَ عَنِ الْعَيْزَارِ بْنِ حُرَيْثٍ قَالَ: شَهِدْت ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما فَسَمِعْته يَقُولُ: لاَ تُصَلِّ صَلاَةً إِلَّا قَرَأْتَ فِيهَا وَلَوْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

1185- … Bize Yunus b. Ebi İshak, el-Ayzâr b. Hureys'den, onun şöyle dediğini tahdis etti: Ben İbn Abbas *radıyallahu anh*'ın huzurunda idim, onu: Fâtihatu'l-Kitâb dahi olsa, Kur'ân okumadan hiçbir namazı kılma, derken dinledim.

١١٨٦- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد بْنِ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ التَّيْمِيُّ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ الْبَرَاءِ، قَالَ: سَأَلْت ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَوْ سُئِلَ عَنِ الْقِرَاءَةِ، فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فَقَالَ: هُوَ إِمَامُك فَاقْرَأْ مِنْهُ مَا قَلَّ وَمَا كَثُرَ، وَلَيْسَ مِنَ الْقُرْآنِ شَيْءٌ قَلِيلٌ.

1186- … Ebu'l-Âliye el-Berâ dedi ki: İbn Abbas *radıyallahu anh*'a öğle ve ikindi namazında Kur'ân okumaya dair soru sordum -ya da soruldu.- O da: O (Kur'ân) senin imamındır. Az çok ondan bir şeyler okumalısın. Esasen Kur'ân'dan olan bir şey de az değildir, dedi.[583]

١١٨٧- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ قَالَ: سَمِعْتُ يَزِيدَ بْنَ هَارُونَ قَالَ: أَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ أَبِي الْعَالِيَةِ قَالَ: سَأَلْت ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما فَذَكَرَ مِثْلَهُ.

قَالَ: وَسَأَلْت ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما، فَقَالَ: إِنِّي لَأَسْتَحِي أُصَلِّي صَلاَةً لاَ أَقْرَأُ فِيهَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَمَا تَيَسَّرَ.

1187- ... Ebu'l-Âliye dedi ki: Ben İbn Abbas *radıyallahu anh*'a sordum deyip hadisi aynen zikretti.

582 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 375.
583 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 373.

Yine Ebu'l-Âliye dedi ki: İbn Ömer *radıyallahu anh*'a da sordum, o şöyle dedi: Şüphesiz ben, Ummu'l-Kur'ân (Fatiha) ve Kur'ân-ı Kerim'den kolayıma gelen bir bölüm okumadan, namaz kılmaktan utanırım.[584]

***

Ebû Ca'fer dedi ki: İşte, İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan kendi görüşü olarak imama uyan kimsenin, imamın arkasında öğle ve ikindi namazında Kur'ân okuyacağını söylediği rivayet edilmiştir.

Ancak biz imamın cemaat adına sorumluluk yüklendiğini, buna karşılık imama uyan cemaatin imam adına herhangi bir şey yüklenmediğini görüyoruz.

Cemaat olup imama uyan kimse Kur'ân okuduğuna göre, imam olanın, ondan nakletmiş bulunduğumuz bu iki namazda Kur'ân okunacağına dair rivayetlerle birlikte, Kur'ân okuması daha uygundur.

Bu hususta İbn Abbas *radıyallahu anh*'dan nakledilen rivayetlere muhalif olarak Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den gelen rivayetlere gelince; bize şu rivayetlerin geldiğini görüyoruz:

١١٨٨- فَإِنَّ أَبَا بَكْرَةَ بَكَّارَ بْنَ قُتَيْبَةَ، قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ ابْنُ أَبِي عَبْدِ اللهِ عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، أَنَّ أَبَاهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فَيُسْمِعُنَا الآيَةَ أَحْيَانًا.

1188- Ebu Bekre Bekkâr b. Kuteybe bize tahdis ederek dedi ki… Abdullah b. Ebi Katade'den rivayete göre, babası (Ebu Katade)'nin kendisine haber verdiğine göre, o, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okur ve bazen bize bir âyeti işittirirdi, diye haber vermiştir.[585]

١١٨٩- وَأَنَّ أَبَا بَكْرَةَ، قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الأَوْزَاعِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنِ النَّبِيِّ نَحْوَهُ.

584 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 361.
585 Buhârî, Ezan, 96, 97, 107, 109; Müslim, Salat, 154, 155; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 205, 297, 300, 301.

1189- … Abdullah b. Ebi Katade'den, o babasından, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın olarak zikretmiştir.

١١٩٠- وَأَنَّ ابْنَ أَبِي دَاوُدَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا خَطَّابُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ مُسْلِمِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّهُ كَانَ يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ، وَقُرْآنٍ، وَفِي الْعَصْرِ مِثْلَ ذَلِكَ، وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ مِنْهُمَا بِأُمِّ الْقُرْآنِ، وَفِي الْمَغْرِبِ فِي الْأُولَيَيْنِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ، وَقُرْآنٍ، وَفِي الثَّالِثَةِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ.

قَالَ عُبَيْدُ اللهِ: وَأُرَاهُ قَدْ رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

1190- … Ubeydullah b. Ebi Râfi'den, onun Ali *radıyallahu anh*'dan rivayetine göre, Ali öğle namazının ilk iki rekatinde Fatiha'yı ve Kur'ân'dan herhangi bir yerden bir miktar okurdu. İkindi namazında da aynen böyle okurdu. Bu namazların son iki rekatlerinde ise, yalnızca Fatiha'yı okurdu. Akşam namazının ilk iki rekatinde Fatiha ile bir miktar Kur'ân'dan bir bölüm okurdu. Üçüncü rekatte de yalnızca Fatiha'yı okurdu.

Ubeydullah dedi ki: Zannederim (Ali) bunu, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in böyle yaptığını söyleyerek merfu olarak rivayet etmiştir.

١١٩١- وَأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَيْمُونٍ الْبَغْدَادِيَّ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا الْوَلِيدُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنِ الْأَوْزَاعِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي كَثِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللهِ بْنُ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَسُورَتَيْنِ مَعَهَا فِي الْأُولَيَيْنِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَيُسْمِعُنَا الْآيَةَ أَحْيَانًا.

1191- … Yahya b. Ebi Kesir dedi ki: Bana Abdullah b. Ebi Katade babasından tahdis etti. Babası dedi ki: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatinde Ummu'l-Kur'ân ve onunla birlikte iki (zammı) sure okur ve bazen bir ayeti bize işittirirdi.[586]

586 1188 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

١١٩٢- وَأَنَّ أَبَا بَكْرَةَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمَسْعُودِيُّ، عَنْ زَيْدٍ الْعَمِّيِّ عَنْ أَبِي نَضْرَةَ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: اجْتَمَعَ ثَلاَثُونَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: تَعَالَوْا حَتَّى نَقِيسَ قِرَاءَةَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا لَمْ يَجْهَرْ فِيهِ مِنَ الصَّلَوَاتِ فَمَا اخْتَلَفَ مِنْهُمْ رَجُلاَنِ. فَقَاسُوا قِرَاءَتَهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ، بِقَدْرِ قِرَاءَةِ ثَلاَثِينَ آيَةً، وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ عَلَى النِّصْفِ مِنْ ذَلِكَ وَفِي صَلاَةِ الْعَصْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ عَلَى قَدْرِ النِّصْفِ مِنَ الْأُولَيَيْنِ فِي الظُّهْرِ، وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ عَلَى قَدْرِ النِّصْفِ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ.

1192- … Ebu Nadre'den, o Ebu Said el-Hudrî'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından otuz kişi bir araya gelerek: Gelin, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in açıktan Kur'ân okumadığı namazlardaki kıraatinin ne kadar olduğunu söyleyelim, dediler. Aralarından iki kişi bile bu hususta görüş ayrılığına düşmeden, onun öğle namazının ilk iki rekatindeki kıraatinin otuz ayet kadar olduğunu tesbit ettiler. Son iki rekatteki kıraatini bunun yarısı kadar, ikindi namazının ilk iki rekatini, öğle namazının ilk iki rekatinin yarısı kadar, ikindinin son iki rekatini öğle namazının son iki rekati kadar tespit ettiler.[587]

١١٩٣- وَأَنَّ إِبْرَاهِيمَ بْنَ مَرْزُوقٍ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا حِبَّانُ بْنُ هِلاَلٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ زَاذَانَ، عَنِ الْوَلِيدِ أَبِي بِشْرِ بْنِ مُسْلِمٍ الْعَنْبَرِيِّ، عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ النَّاجِي، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُومُ فِي الظُّهْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، قَدْرَ قِرَاءَةِ ثَلاَثِينَ آيَةً، وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ، نِصْفُ ذَلِكَ، وَكَانَ يَقُومُ فِي الْعَصْرِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ، قَدْرَ خَمْسَ عَشْرَةَ آيَةً، وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ قَدْرَ نِصْفِ ذَلِكَ.

1193- … Ebu's-Sıddık en-Nâcî'den o Ebu Said el-Hudrî *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sel-*

587 İbn Mâce, İkamet, 7.

lem öğle namazının ilk iki rekatinin her birisinde otuz ayet okuyacak kadar ayakta durur, son iki rekatinde bunun yarısı kadar dururdu. İkindi namazının ilk iki rekatinde onbeş ayet okuyacak kadar durur, son iki rekatinde ise bunun yarısı kadar dururdu.[588]

١١٩٤- وَأَنَّ أَحْمَدَ بْنَ شُعَيْبٍ قَدْ حَدَّثَنَا قَالَ: أَنَا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّوْرَقِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَنْصُورُ بْنُ زَاذَانَ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي الصِّدِّيقِ النَّاجِي، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ، قَالَ: كُنَّا نَحْزِرُ قِيَامَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، فَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الظُّهْرِ قَدْرَ ثَلاَثِينَ آيَةً، قَدْرَ سُورَةِ السَّجْدَةِ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ، وَفِي الأُخْرَيَيْنِ عَلَى قَدْرِ النِّصْفِ مِنْ ذَلِكَ، وَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الْعَصْرِ عَلَى قَدْرِ الأُخْرَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ، وَحَزَرْنَا قِيَامَهُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُخْرَيَيْنِ مِنَ الْعَصْرِ، عَلَى النِّصْفِ مِنْ ذَلِكَ.

1194- … Ebu's Sıddık en-Nâcî'den, o Ebu Said el-Hudrî'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Bizler Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in öğle ve ikindi namazlarında ne kadar ayakta durduğunu tahmin ederdik. Öğle namazında ayakta duruşunun otuz ayet kadar yani ilk iki rekatte es-Secde suresini okuyacak kadar, son iki rekatte bunun yarısı kadar olduğunu tespit ettik. İkindi namazının ilk iki rekatinde öğlenin son iki rekati kadar durduğunu, ikindinin son iki rekatinde ise bunun yarısı kadar ayakta durduğunu tespit ettik.[589]

١١٩٥- وَإِنَّ عَلِيَّ بْنَ مَعْبَدٍ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ سِمَاكٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ سَمُرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِـ﴿السَّمَاءِ وَالطَّارِقِ﴾ ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ﴾ وَنَحْوِهِمَا مِنَ السُّوَرِ.

1195-... Câbir b. Semura'dan rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi*

588 Müslim, Salat, 156; Ebu Davud, Salat, 126; Nesâî, Salat, 16.
589 1193 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

ve sellem öğle ve ikindi namazlarında “Ve’s-semâi ve’t-tariki” (et-Tarık, 86/1) ile “Ve’s-semâi zâti’l-burûc” (el-Buruc, 85/1) surelerini ya da bunlara yakın sureleri okurdu.[590]

١١٩٦- وَأَنَّ عَبْدَ اللهِ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ خُشَيْشٍ الْبَصْرِيَّ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا عَازِمٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ، قَالَ: قَرَأَ رَجُلٌ خَلْفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: «أَيُّكُمْ قَرَأَ بِـ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّك الأَعْلَى﴾؟» قَالَ رَجُلٌ: أَنَا، قَالَ: «لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ بَعْضَكُمْ قَدْ خَالَجَنِيهَا».

1196- … İmran b. Husayn dedi ki: Bir adam öğle ve ikindi namazlarında Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in arkasında (ona uymuşken) Kur’ân okudu. Allah Rasulü namazını bitirince: ***“Hanginiz ‘sebbihisme Rabbike’l-a’lâ’*** (el-A’lâ, 87/1) ***suresini okudu?”*** diye sordu. Bir adam: Ben deyince, Allah Rasulü: ***“Sizlerden birinin onu ağzımdan aldığını anladım”*** dedi.[591]

١١٩٧- وَأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ خُزَيْمَةَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ. ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الأَنْصَارِيُّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ زُرَارَةَ قَدْ حَدَّثَهُمْ، عَنْ عِمْرَانَ، عَنْ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1197- … Katade’den rivayete göre Zürâre kendilerine İmran’dan, o Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den hadisi aynen tahdis etmiştir.

١١٩٨- وَأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ خُزَيْمَةَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجُ بْنُ مِنْهَالٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ زُرَارَةَ، عَنْ عِمْرَانَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِثْلَهُ.

1198- … Bize Hammad, Katade’den tahdis etti, o Zurâre’den, o İmran’dan, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’den hadisi aynen zikretti.

590 Ebu Davud, Salat, 127; Tirmizî, Salat, 112; Nesâî, İftitah, 60.
591 Müslim, Salat, 47, 48; Ebu Davud, Salat, 134; Nesâî, İftitah, 27, Kıyamu’l-Leyl, 50; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 426, 431, 433, 441.

١١٩٩- وَأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ بَحْرِ بْنِ مَطَرٍ الْبَغْدَادِيَّ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَنَا سُلَيْمَانُ التَّيْمِيُّ، عَنْ أَبِي مَخْلَدٍ، عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: وَلَمْ أَسْمَعْهُ مِنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَجَدَ فِي صَلاَةِ الظُّهْرِ، قَالَ: فَرَآهُ أَصْحَابُهُ أَنَّهُ قَرَأَ بِتَنْزِيلِ السَّجْدَةِ.

1199- ... Bize Yezid b. Harun tahdis edip dedi ki: Bize Süleyman et-Teymî, Ebu Mahled'den bildirdi.[592] Onun İbn Ömer'den rivayet ettiğine göre ,-ki Süleyman et-Teymî de: Bunu ondan yani Ebu Miclez'den dinlemedim, demiştir- Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazında secde (tilâvet secdesi) yaptı. (İbn Ömer) dedi ki: Ashabı onun "Tenzil, es-secde" (es-Secde suresi)ni okuduğunu (ve bunun için secde ettiğini) gördü.[593]

١٢٠٠- وَأَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ الْجَارُودِ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللّٰهِ بْنُ مُوسَى، قَالَ: أَنَا ابْنُ أَبِي لَيْلَى، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَؤُمُّنَا، فَيَجْهَرُ وَيُخَافِتُ، فَجَهَرْنَا فِيمَا جَهَرَ، وَخَافَتْنَا فِيمَا خَافَتَ، وَسَمِعْته يَقُولُ: لاَ صَلاَةَ إِلَّا بِقِرَاءَةٍ.

1200- ... Ata'nın Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Ebu Hüreyre şöyle demiştir: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* bize imam olarak namaz kıldırırdı, açıktan da okurdu, gizliden de okurdu. Bu sebeple biz de onun açıktan okuduğu yerlerde açıktan okuyoruz, gizliden okuduğu yerlerde gizliden okuyoruz. (Hadisi Ebu Hureyre'den rivayet eden Ata dedi ki): Ve ben onu (Ebu Hureyre'yi) Kur'ân okumadan namaz olmaz, derken işittim.[594]

١٢٠١- وَأَنَّ ابْنَ أَبِي دَاوُدَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ،

---

592 Buradaki Ebu Mahled ifadesi müstensihlerin tashifi (hatalı yazması) olup doğrusu Ebu Miclez'dir. Bunun böyle olduğunda şüphe yoktur. Bkz. el-Kândehlevî, *Emânî'l-Ahbâr*, III, 72. (Çeviren).

593 Ebu Davud, Salat, 127.

594 Ebu Davud, Salat, 125. Bu son sözleri, Ata'nın, Ebu Hureyre'den naklettiği sözler olarak anlamak mümkün olduğu gibi, Ebu Hureyre'nin Peygamber'den naklettiği sözler olarak anlamak da mümkündür. Bkz. el-Kândehlevi, *Emani*, I, 75.

عَنْ رَقَبَةَ عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: فِي كُلِّ الصَّلاَةِ قِرَاءَةٌ، فَمَا أَسْمَعَنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَسْمَعْنَاكُمْ، وَمَا أَخْفَاهُ عَلَيْنَا، أَخْفَيْنَاهُ عَلَيْكُمْ.

1201- … Ebu Hureyre *radıyallahu anh* dedi ki: Her namazda kıraat vardır. Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in bize işittirdiğini, biz de size işittiriyoruz. Bize işittirmeyip gizli okuduğunu, biz de size işittirmiyoruz.[595]

١٢٠٢- وَإِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ النُّعْمَانِ السَّقَطِيَّ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ حَبِيبٍ الْمُعَلِّمِ، عَنْ عَطَاءٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

1202- … Habib el-Muallim'den, o Ata'dan, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan hadisi aynen nakletmiştir.

١٢٠٣- وَأَنَّ يُونُسَ بْنَ عَبْدِ الأَعْلَى قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي ابْنُ جُرَيْجٍ، عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقُولُ، فَذَكَرَ نَحْوَهُ.

1203- … Bize Abdullah b. Vehb tahdis edip dedi ki: Bana İbn Cureyc, Ata'dan onun şöyle dediğini haber verdi: Ben Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ı şöyle derken dinledim, deyip hadisi buna yakın olarak zikretti.

١٢٠٤- وَأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ بَحْرِ بْنِ مَطَرٍ، قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَهَّابِ بْنُ عَطَاءٍ، قَالَ: أَنَا حَبِيبٌ الْمُعَلِّمُ، عَنْ عَطَاءٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ مِثْلَهُ.

وَأَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ النُّعْمَانِ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ عَطَاءٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، ثُمَّ ذَكَرَ مِثْلَهُ.

1204- … Muhammed b. Bahr b. Matar bize tahdis edip dedi ki: Bize Ab-

595 Buhârî, Ezan, 104; Müslim, Salat, 43, 44; Ebu Davud, Salat, 125.

dulvehhab b. Ata tahdis edip dedi ki: Bize Habib el-Muallim, Ata'dan bildirdi, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, bize hadisi aynen zikretti.

Yine bize Muhammed b. en-Numan tahdis edip dedi ki: Bize el-Humeydi tahdis edip dedi ki: Bize Süfyan, İbn Cureyc'den tahdis etti: O Ata'dan, onun şöyle dediğini nakletti: Ben Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'ı şöyle derken dinledim deyip sonra da hadisi aynen zikretti.

١٢٠٥- وَإِنَّ ابْنَ أَبِي دَاوُدَ، قَدْ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْوَاسِطِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبَّادُ بْنُ الْعَوَّامِ، عَنْ سُفْيَانَ بْنِ حُسَيْنٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو عُبَيْدَةَ -وَهُوَ حُمَيْدٌ الطَّوِيلُ- عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ بِـ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى﴾.

1205- … Enes'den rivayete göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle namazında "Sebbihisme Rabbike'l-a'lâ" (el-A'lâ, 87/1) suresini okurdu.[596]

***

Ebû Ca'fer dedi ki: Bazıları da, zikrettiğimiz bu rivayetlerle birlikte Habbab b. el-Eret'den nakledilen rivayeti de delil göstermişlerdir:

١٢٠٦- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا قَبِيصَةُ بْنُ عُقْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ، قَالَ: قُلْنَا لِخَبَّابٍ: أَكَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ؟ قَالَ: نَعَمْ. قُلْت: بِأَيِّ شَيْءٍ كُنْتُمْ تَعْرِفُونَ ذَلِكَ؟ قَالَ: بِاضْطِرَابِ لِحْيَتِهِ.

1206- … Umare b. Umeyr'den o Ebu Ma'mer'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Biz Habbab'a: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okur muydu? diye sorduk. O: Evet, dedi. Ben ona: Peki bunu nasıl anlıyordunuz? diye sordum. O: Sakalının kımıldadığını görüyorduk, diye cevap verdi.[597]

596 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 356.
597 Buhârî, Ezan, 91, 96, 97, 108; Ebu Davud, Salat, 125; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 109, 112.

١٢٠٧- حَدَّثَنَا فَهْدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدِ بْنِ الأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، وَأَبُو مُعَاوِيَةَ، وَوَكِيعٌ، عَنِ الأَعْمَشِ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

1207- … Bize Şerik, Ebu Muaviye ve Vekî’, el-A’meş’den bildirdi ve senediyle hadisi aynen zikretti.

***

Ebû Ca’fer dedi ki: Bize göre burada, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*’in her iki namazda Kur’ân okuduğuna dair bir delil bulunmamaktadır. Çünkü onların, yaptığı bir tesbih yahut bir dua ya da bir başka sebeple sakalının kımıldadığını görmüş olmaları mümkündür.

Fakat bu iki namazda Kur’ân okuduğunu kesin olarak ortaya koyan delil, bizim bundan daha önceki fasılda naklettiğimiz rivayetlerdir.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*’den nakletmiş olduğumuz rivayetlerle, onun öğle ve ikindi namazlarında Kur’ân okuduğu mutlak olarak sabit olduğuna ve İbn Abbas’tan bu hususta buna muhalif olarak nakledilen rivayetin kabulü söz konusu olmadığına göre, biz yine konuyu aklen düşünmek (kıyasa başvurmak) istedik. Acaba kıyasta sözünü ettiğimiz iki görüşten birisinin sahih (doğru) olduğuna dair bir delil bulabilir miyiz, diye baktık.

Bu hususu göz önünde bulundurunca, namazda ayakta durmanın da, rükû’a, secdeye varmanında farz olduğunu gördük. Bütün bunlar namazın farzlarındandır. Namaz bütün bunları ihtiva eder ve bunlardan herhangi birisinin terk edilmesi halinde namaz olmaz. Diğer bütün namazlarda da bu, aynı şekilde böyledir.

Birinci oturuşun sünnet olduğunu ve bunda görüş ayrılığının da bulunmadığını gördük. Birinci oturuş bütün namazlarda aynı şekilde böyledir. İkinci oturuş hususunda ise insanlar arasında görüş ayrılığı bulunduğunu gördük.

Kimileri bunun farz olduğunu, kimileri de sünnet olduğunu söylemektedir. Onların her bir grubu bu hususu bütün namazlarda aynı şekilde kabul etmiştir.

O halde bu hususlardan herhangi birisi, bir namazda farz ise, bütün namazlarda aynı şekilde farzdır.

Gece namazlarında Kur’ân okumanın açıktan yapılması ise, bir farz değil, bir sünnettir.

Bu şekilde namaz kılmak, -hüküm itibariyle- namazdaki rükû', secde ve kıyam gibi değildir. Bu (açıktan okumak), bazı namazlarda söz konusu olmayabilir, bazılarında sabit olabilir. Ancak farz olup namazın kapsamında olan ve yerine getirilmedikçe namazın olmayacağı işler, eğer bir namazda farz ise, diğer namazlarda da aynı şekilde böyledir.

Akşam, yatsı ve sabah namazlarında kıraat, bu konumuzda bize muhalif olan kimselere göre de vacip (farz) ve mutlaka yerine getirilmesi gereken bir durum olduğuna, getirilmemesi halinde namaz olmayacağına göre, bu hüküm, aynı şekilde öğle ve ikindi namazlarında da böyle olmalıdır.

İşte kıraati başka namazlarda farz kabul edip öğle ve ikindi namazlarında farz kabul etmeyen kimselere karşı bu, kesin ve tartışılmaz bir delildir.

Kıraati namazın esaslarından görmeyen kimselere gelince; bu hususta onlara karşı delil şudur: Bizler, onların, akşam ve yatsı namazlarının her ikisinde de kıraati öngördüklerini ve bu iki namazın ilk iki rekatinde kıraatin açıktan yapılıp diğer rekatlerde gizlice okunacağı görüşünde olduklarını görüyoruz.

İlk iki rekatten sonra da kıraat sünnet olup açıktan okumak ile kıraat sâkıt olmadığına (sünnet oluşu ortadan kalkmadığına) göre, buna kıyas olarak öğle ve ikindi namazlarında da böylece sünnet olması gerekir. Çünkü akşam ve yatsı namazlarında açıktan yapılan kıraat, geri kalanlarında içten kıraati kaldırmamaktadır. Dolayısıyla, sözünü ettiğimiz bu hususa göre kıyas yaparak, öğle ve ikindi namazlarında da kıraatin düşmemesi gerekir.

Bu aynı zamanda, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- de görüşüdür.

Bu husus aynı zamanda, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından bir topluluktan da rivayet edilmiştir:

١٢٠٨- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، قَالاَ: ثنا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ أَبِي عُثْمَانَ النَّهْدِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ مِنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ ﴿قٓ وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ﴾.

1208- ... Ebu Osman en-Nehdî dedi ki: Ben Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'ın kendisinden öğle ve ikindi namazlarında "Kâf ve'l-Kur'âni'l-mecîd"i okuduğunu işittim.[598]

598 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 353, 356.

١٢٠٩- حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: حَدَّثَنَا آدَم، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ ابْنُ حُسَيْنٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الزُّهْرِيَّ يُحَدِّثُ عَنْ ابْنِ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، أَنَّهُ كَانَ يَأْمُرُ أَوْ يُحِبُّ أَنْ يُقْرَأَ خَلْفَ الإِمَامِ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ، وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

1209- … İbn Ebi Râfi'den, o babası (Ebu Râfi')'den, onun Ali b. Ebi Talib *radıyallahu anh*'dan rivayet ettiğine göre, Ali *radıyallahu anh*, öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatında imamın arkasında Fatiha ile bir surenin, son iki rekatta da yalnızca Fatiha suresinin okunmasını emreder -yahut sever-di.[599]

١٢١٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، وَابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالاَ: ثنا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَشْعَثَ بْنِ أَبِي الشَّعْثَاءِ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مَرْيَمَ الأَسَدِيَّ يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ.

1210- ... Şu'be'den, o Eş'as b. Ebi'ş-Şa'sâ'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Ebu Meryem el-Esedî'yi şöyle derken dinledim: Ben İbn Mesud *radıyallahu anh*'ın öğle namazında Kur'ân okuduğunu işittim.

١٢١١- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ حَسَّانَ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ مُرَّةٍ، وَحَكِيمٍ أَنَّهُمَا دَخَلاَ عَلَى مُوَرِّقٍ الْعِجْلِيِّ فَصَلَّى بِهِمْ الظُّهْرَ، فَقَرَأَ بِقَافِ وَالذَّارِيَاتِ، أَسْمَعَهُمْ بَعْضَ قِرَاءَتِهِ.

فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: صَلَّيْت خَلْفَ ابْنِ عُمَرَ فَقَرَأَ بِقَافِ وَالذَّارِيَاتِ، وَأَسْمَعَنَا، نَحْوَ مَا أَسْمَعْنَاكُمْ.

1211- … Cemil b. Murre ve Hakîm'den rivayete göre, ikisi Muverrik el-Iclî'nin yanına girdiler. O da onlara öğle namazını kıldırdı ve "Kâf" suresi ile "ez-Zâriyât" surelerini okudu. Kıraatinin bir bölümünü de onlara işittirdi.

Namazını bitirince şunları söyledi: Ben İbn Ömer'in arkasında namaz kıl-

599 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 373.

dım. O “Kâf” ve “ez-Zâriyât” surelerini okudu ve bizim size işittirdiklerimize yakın bir miktarı o da bize işittirdi.

١٢١٢- حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُنْقِذٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُقْرِئُ، عَنْ حَيْوَةَ، وَابْنِ لَهِيعَةَ قَالاَ: أَنَا بَكْرُ بْنُ عَمْرٍو أَنَّ عُبَيْدَ اللهِ بْنَ مِقْسَمٍ أَخْبَرَهُ أَنَّ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما قَالَ لَهُ: إِذَا صَلَّيت وَحْدَك فَاقْرَأْ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَسُورَةٍ سُورَةٍ، وَفِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ.

قَالَ: فَلَقِيت زَيْدَ بْنَ ثَابِتٍ، وَجَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ، فَقَالاَ مِثْلَ مَا قَالَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما.

1212- … Hayve ve İbn Lehîa şöyle demişlerdir: Bize Bekr b. Amr'ın bildirdiğine göre, Ubeydullah b. Miksem kendisine şunu bildirmiştir: İbn Ömer *radıyallahu anh* ona (Ubeydullah'a) dedi ki: Tek başına namaz kıldığın takdirde, öğle ve ikindinin ilk iki rekatinde Ummu'l-Kur'ân (Fatiha) ile birer sure oku, son iki rekatinde ise yalnızca Ummu'l-Kur'ân'ı oku.

(Ubeydullah) dedi ki: Daha sonra Zeyd b. Sabit ve Câbir b. Abdullah ile karşılaştım. Her ikisi de İbn Ömer *radıyallahu anhumâ*'nın dediğinin aynısını söyledi.

١٢١٣- حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ نَصْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْفِرْيَابِيُّ:، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَيُّوبَ ابْنِ مُوسَى، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ مِقْسَمٍ، قَالَ: سَأَلْت جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ عَنِ الْقِرَاءَةِ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، فَقَالَ: أَمَّا أَنَا فَأَقْرَأُ فِي الْأُولَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ سُورَةٍ وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

1213- … Ubeydullah b. Miksem dedi ki: Ben Câbir b. Abdullah'a öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumaya dair soru sordum. O bana şu cevabı verdi: Ben, ilk iki rekatte Fatihatu'l-Kitab ile birer sure, son iki rekatte de sadece Fatihatu'l-Kitab'ı okuyorum.

١٢١٤- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ صَالِحٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ مِقْسَمٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ أَنَّهُ سَأَلَهُ كَيْفَ تَصْنَعُونَ فِي صَلاَتِكُمْ الَّتِي لاَ تَجْهَرُونَ فِيهَا بِالْقِرَاءَةِ إِذَا كُنْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ؟ فَقَالَ: نَقْرَأُ فِي الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَةٍ، وَنَقْرَأُ فِي الأُخْرَيَيْنِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ وَنَدْعُو.

1214-... Ubeydullah b. Miksem'den, onun Câbir b. Abdullah'tan rivayet ettiğine göre, Ubeydullah, Câbir'e: Sizler evlerinizde kıldığınız takdirde (cemaatle kılınan namazlarda), açıktan Kur'ân okumadığınız namazı kılarken nasıl yapıyorsunuz? diye sormuş, Câbir de ona şöyle cevap vermiştir: Öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatının her birisinde Fatihatu'l-Kitab ile birer sure okuruz. Son iki rekatta ise Ummu'l-Kur'ân (Fatiha)'ı okur, dua ederiz.

١٢١٥- حَدَّثَنَا يُونُس، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مَخْرَمَةُ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ ابْنِ مِقْسَمٍ، قَالَ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللهِ يَقُولُ: إِذَا صَلَّيْتَ وَحْدَكَ شَيْئًا مِنَ الصَّلَوَاتِ، فَاقْرَأْ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الأُولَيَيْنِ بِسُورَةٍ مَعَ أُمِّ الْقُرْآنِ وَفِي الأُخْرَيَيْنِ بِأُمِّ الْقُرْآنِ.

1215- … Ubeydullah b. Miksem dedi ki: Ben Câbir b. Abdullah'ı şöyle derken dinledim: Herhangi bir namazı tek başına kıldığın takdirde, ilk iki rekatte Ummu'l-Kur'ân ile birlikte bir sure oku. Son iki rekatte de yalnızca Ummu'l-Kur'ân'ı oku.

١٢١٦- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مِسْعَرُ بْنُ كِدَامٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَزِيدُ الْفَقِيرُ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ سَمِعْته يَقُولُ: يَقْرَأُ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ، وَسُورَةٍ وَفِي الْأُخْرَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

قَالَ: وَكُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ لاَ صَلاَةَ إِلَّا بِقِرَاءَةِ فَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَمَا فَوْقَ ذَلِكَ، أَوْ فَمَا أَكْثَرُ مِنْ ذَلِكَ.

1216- … Mis'ar b. Kidâm bize tahdis ederek dedi ki: Bana Yezid el-Fakir'in, Câbir b. Abdullah'tan tahdis ettiğine göre, o, onu şöyle derken din-

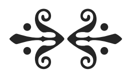
lemiştir: (Namaz kılan kişi) ilk iki rekatte Fatihatu'l-Kitab'ı ve bir sureyi okur, son iki rekatte ise sadece Fatihatu'l-Kitab'ı okur. (Câbir) dedi ki: Biz kendi aramızda Fatihatu'l-Kitab ve daha başkası -ya da bundan fazlası- okunmadan namaz olmaz, diye konuşurduk.[600]

١٢١٧- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الأَصْبَهَانِيِّ، قَالَ: أَنَا شَرِيكٌ، عَنْ زَكَرِيَّا، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ خَبَّابٍ، عَنْ خَالِدِ بْنِ عُرْفُطَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ خَبَّابًا يَقْرَأُ فِي الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ ﴿إِذَا زُلْزِلَتْ﴾.

1217- … Abdullah b. Habbab'dan, o Halid b. Urfuta'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Habbab'ı öğle ve ikindi namazlarında "İzâ zulzilet" (ez-Zilzâl) suresini okurken işittim.[601]

١٢١٨- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ شَدَّادٍ عَنْ يَحْيَى ابْنِ أَبِي كَثِيرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ إِسْمَاعِيلَ، عِنْدَ مِنْبَرِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: قَالَ أَبُو الدَّرْدَاءِ: اِقْرَءُوا فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، وَفِي الأُخْرَيَيْنِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

1218- … Muhammed b. İbrahim dedi ki: Ben Hişam b. İsmail'i, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in minberinin yanında şöyle derken dinledim: Ebu'd-Derdâ dedi ki: Öğle ve ikindinin ilk iki rekatında Fatihatu'l-Kitab'la birlikte (birer sure olmak üzere) iki sure daha okuyun. Son iki rekatında ise (yalnızca) Fatihatu'l-Kitab'ı okuyun.

600 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 361.
601 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 362.

١٧- بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي صَلاَةِ الْمَغْرِبِ

17- AKŞAM NAMAZINDA KIRAAT (KUR'ÂN OKUMA)

١٢١٩- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مَالِكٌ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ. ح

1219- Bize Yunus tahdis edip dedi ki: Bize İbn Vehb bildirerek dedi ki: Bana Malik, İbn Şihab'dan tahdis etti, o Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im'den, o babası (Cubeyr b. Mut'im)'den, H.

١٢٢٠- حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ سِنَانٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْقَطَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مَالِكٌ، قَالَ: أَخْبَرَنِي الزُّهْرِيُّ، عَنْ ابْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ.

1220- Ayrıca bize Yezid b. Sinan tahdis edip dedi ki: Bize Yahya b. Said el-Kattan tahdis edip dedi ki: Bize Malik tahdis edip dedi ki: Bana ez-Zuhrî, İbn Cubeyr b. Mut'im'den haber verdi. O babası (Cubeyr b. Mut'im)'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i akşam namazında et-Tûr suresini okurken dinledim.[602]

١٢٢١- حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ يَحْيَى الْمُزَنِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِدْرِيسَ، قَالَ: أَنَا مَالِكٌ، وَسُفْيَانُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

---

602 Buhârî, Tefsîru Sure, 52. (1); Müslim, Salat, 174; Ebu Davud, Salat, 128; Tirmizî, Salat, 113; Nesâî, İftitah, 65; İbn Mâce, İkamet, 9; Malik, , Nida, 23; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 80, 83, 84, 85.

1221- Bize İsmail b. Yahya el-Müzenî tahdis edip dedi ki: Bize Muhammed b. İdris tahdis edip dedi ki: Bize Malik ve Süfyan, İbn Şihab'dan tahdis etti deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

١٢٢٢- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ ابْنِ إِبْرَاهِيمَ، قَالَ: حَدَّثَنِي بَعْضُ إِخْوَتِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ أَنَّهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَدْرٍ، قَالَ: فَانْتَهَيْت إِلَيْهِ، وَهُوَ يُصَلِّي الْمَغْرِبَ، فَقَرَأَ بِالطُّورِ فَكَأَنَّمَا صُدِعَ قَلْبِي، حِينَ سَمِعْت الْقُرْآنَ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ يُسْلِمَ.

1222- … Said b. İbrahim dedi ki: Bana kardeşlerimden birisi babasından tahdis etti, onun Cubeyr b. Mut'im'den rivayet ettiğine göre, Cubeyr, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına Bedir gazası sırasında gitti ve (Cubeyr) dedi ki: Ben onun yanına vardığımda, o akşam namazını kılıyordu. et-Tur suresini okudu. Kur'ân'ı işitince adeta kalbim yarıldı.

Bu hâdise o Müslüman olmadan önce olmuştu.[603]

١٢٢٣- حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: أَنَا ابْنُ وَهْبٍ أَنَّ مَالِكًا حَدَّثَهُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ عُبَيْدِ اللّٰهِ بْنِ عَبْدِ اللّٰهِ بْنِ عُتْبَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُما أَنَّهُ قَالَ: إِنَّ أُمَّ الْفَضْلِ بِنْتَ الْحَارِثِ سَمِعَتْهُ، وَهُوَ يَقْرَأُ ﴿وَالْمُرْسَلاَتِ عُرْفًا﴾. فَقَالَتْ: يَا بُنَيَّ، لَقَدْ ذَكَّرَتْنِي قِرَاءَتُك هَذِهِ السُّورَةَ أَنَّهَا لَآخِرُ مَا سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ بِهَا فِي صَلاَةِ الْمَغْرِبِ.

1223-... İbn Abbas *radıyallahu anh* dedi ki: (Annem) Ümmü'l-Fadl bint el-Haris beni "Ve'l-murselati urfen" (diye başlayan el-Murselât) suresini okurken dinledi. Bunun üzerine Ümmü'l-Fadl: Oğulcuğum, andolsun ki senin bu sureyi okuyuşun bana, bunun, benim Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den akşam namazında okuduğunu dinlediğim son sure olduğunu hatırlattı, dedi.[604]

603 1220 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

604 Buhârî, Ezan, 98; Müslim, Salat, 173; Ebu Davud, Salat, 128; Nesâî, Menasik, 114; İbn Mâce, İkamet, 9; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 338, 340.

١٢٢٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ عُمَرَ، عَنْ يُونُسَ، عَنِ الزُّهْرِيِّ فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

1224-... Yunus'dan, o ez-Zührî'den deyip hadisi senediyle aynen zikretti.

١٢٢٥- حَدَّثَنَا رَبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ الْجِيزِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ قَالَ: أَنَا حَيْوَةُ، قَالَ: أَنَا أَبُو الأَسْوَدِ أَنَّهُ سَمِعَ عُرْوَةَ بْنَ الزُّبَيْرِ، يَقُولُ: أَخْبَرَنِي زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ أَنَّهُ قَالَ لِمَرْوَانَ بْنِ الْحَكَمِ: يَا أَبَا عَبْدِ الْمَلِكِ، مَا يَحْمِلُكَ أَنْ تَقْرَأَ فِي صَلاَةِ الْمَغْرِبِ بِ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ﴾ وَسُورَةٍ أُخْرَى صَغِيرَةٍ. قَالَ زَيْدٌ: فَوَاللّٰهِ لَقَدْ سَمِعْت رَسُولَ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي صَلاَةِ الْمَغْرِبِ بِأَطْوَلِ الطُّوَلِ وَهِيَ ﴿الٓمٓصٓ﴾

1225- ... Bize Ebu'l-Esved'in bildirdiğine göre, o, Urve b. ez-Zubeyr'i şöyle derken dinlemiştir: Bana Zeyd b. Sabit'in haber verdiğine göre, o Mervan b. el-Hakem'e şöyle demiştir: Ey Abdulmelik'in babası, seni akşam namazında "Kulhuvallahu ehad" (el-İhlâs, 112/1) suresi ile bir başka kısa sureyi okumaya iten sebep nedir?

(Sonra) Zeyd dedi ki: Allah'a yemin ederim, ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i akşam namazında uzun surelerin en uzunu olan "Elif, Lam, Mim, Sâd" (diye başlayan el-A'raf) suresini okurken dinlemişimdir.[605]

١٢٢٦- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ عُفَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ لَهِيعَةَ، عَنْ أَبِي الأَسْوَدِ فَذَكَرَ مِثْلَهُ بِإِسْنَادِهِ.

1226- ... Bize İbn Lehîa, Ebu'l-Esved'den tahdis etti ve senediyle hadisi aynen zikretti.

١٢٢٧- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ مَرْوَانَ كَانَ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِسُورَةِ ﴿يٰسٓ﴾. قَالَ عُرْوَةُ: قَالَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ

605 Nesâî, İftitah, 67.

أَوْ أَبُو زَيْدٍ الأَنْصَارِيُّ - شَكَّ هِشَامٌ - لِمَرْوَانَ وَقَالَ: لِمَ تُقَصِّرُ صَلاةَ الْمَغْرِبِ، وَكَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِيهَا بِأَطْوَلِ الطُّولَيَيْنِ الأَعْرَافِ؟

1227- … Hişam'dan, onun babasından rivayet ettiğine göre, Mervan akşam namazında Yasin suresini okurdu.

Urve dedi ki: Zeyd b. Sabit ya da Ebu Zeyd el-Ensari -ki şüphe eden Hişam'dır- Mervan'a şöyle dedi: Sen akşam namazını niçin bu kadar kısa kılı(dırı)yorsun? Halbuki Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bu namazda iki uzun surenin en uzunu olan "el-A'raf" suresini okurdu.[606]

١٢٢٨- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ أَبِي سَلَمَةَ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أُمِّ الْفَضْلِ بِنْتِ الْحَارِثِ قَالَتْ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَيْتِهِ الْمَغْرِبَ فِي ثَوْبٍ وَاحِدٍ، مُتَوَشِّحًا بِهِ فَقَرَأَ وَالْمُرْسَلاتِ مَا صَلَّى بَعْدَهَا صَلاةً، حَتَّى قُبِضَ.

1228- … Humeyd'den, o Enes'den, o el-Haris kızı Ümmü'l-Fadl'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* bize, kendi evinde akşam namazını bir elbise içinde, elbisenin her iki ucunu omuzları üzerinde çaprazlama atmış olarak kıldırdı ve "Ve'l-murselât" suresini okudu. Bundan sonra da ruhu kabzedilinceye kadar bir başka namaz kıl(dır) madı.[607]

***

Bazıları bu rivayetleri alarak bunlara uyduklarını ileri sürmüşlerdir.

Başkaları da bu görüşlerinde onlara muhalefet ederek şöyle demişlerdir: Akşam namazında ancak kısa surelerin Mufassal olanları okunmalıdır.

Yine şöyle derler: Onun, Peygamber Efendimiz "et-Tur" suresini okudu, ifadesi ile surenin bir kısmını okuduğunu kastetmiş olması mümkündür. Bu da dilde uygun görülen bir kullanım şeklidir. Meselâ; bir kimse Kur'ân'ın bir bölümünü okuyabiliyor ise, onun hakkında: Falan kişi Kur'ân okur, denilebilir.

606 Buhârî, Ezan, 98.
607 Tirmizî, Salat, 113; Nesâî, İftitah, 64.

Bunlar şunu da eklerler: Bununla birlikte et-Tur suresinin tamamını okumuş olması ihtimali de vardır.

Bu sebeple biz de bu konuyu inceledik. Acaba bu hususta bu iki yorumdan herhangi birisine delil teşkil edecek bir rivayet nakledilmiş midir, diye baktık. Şunu gördük:

١٢٢٩- صَالِحُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، وَابْنُ أَبِي دَاوُدَ قَدْ حَدَّثَنَا، قَالاَ: ثنا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَدِمْت الْمَدِينَةَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأُكَلِّمَهُ فِي أُسَارَى بَدْرٍ، فَانْتَهَيْت إِلَيْهِ وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلاَةَ الْمَغْرِبِ، فَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ ﴿إِنَّ عَذَابَ رَبِّك لَوَاقِعٌ﴾ فَكَأَنَّمَا صُدِعَ قَلْبِي فَلَمَّا فَرَغَ كَلَّمْته فِيهِمْ فَقَالَ: «شَيْخٌ لَوْ كَانَ أَتَانِي لَشَفَّعْتُهُ» يَعْنِي أَبَاهُ مُطْعِمَ بْنَ عَدِيٍّ.

1229- Salih b. Abdurrahman ile İbn Ebi Davud bize tahdis ederek dediler ki: …Bize Huşeym ez-Zührî'den tahdis etti. O, Muhammed b. Cubeyr b. Mut'im'den, o babasından, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* hayatta iken, Bedir esirleri hususunda onunla konuşmak için Medine'ye gittim. Onun yanına vardım. O sırada ashabına akşam namazını kıldırıyordu. Onun: ***"Rabbinin azabı elbette vaki olacaktır,"*** (et-Tur, 52/7) ayetini okumakta olduğunu duydum. Sanki kalbim parçalandı. Namazını bitirince esirler hakkında onunla konuştum. O da: ***"Yaşlı başlı bir kimse vardı ki, o benim yanıma gelseydi, onun, onlar hakkındaki iltimasını kabul ederdim,"*** buyurdu. Bu sözleriyle Cubeyr'in babası Mut'im b. Adiy'i kastediyordu.[608]

***

İşte burada gördüğümüz gibi, Huşeym bu hadisi ez-Zührî'den rivayet etmekte ve olayı olduğu şekliyle açıklayıp onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den dinlediğinin ***"Şüphesiz Rabbinin azabı vaki olacaktır,"*** (et-Tur, 52/7) ayeti olduğunu haber vermektedir.

İşte bu onun, önceki hadiste (1220-1222 numaralı hadislerde) "et-Tur"u okuduğunu söylediği sözleri ile bu surenin bir bölümünü okuduğunu dinlemiş olduğunu açıklamaktadır.

608 1220 numaralı hadisin kaynaklarına bakınız.

Cubeyr'in ifadelerinde, Huşeym'in rivayet ettiklerinden başkası yoktur. Çünkü olayı asıl şekli ile nakleden odur.

Böylelikle onun Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den dinlediğini naklettiği, Allah Teala'nın ***"Şüphesiz Rabbinin azabı vaki olacaktır,"*** (et-Tur, 52/7) ayetinden ibarettir.

Malik'in naklettiği rivayet bunun kısaltılmışıdır. Aynı şekilde Zeyd b. Sabit'in Mervan'a söylediği belirtilen: Andolsun, ben Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'i akşam namazında uzun surelerin en uzunu olan "elif, lam, mim, sad" diye başlayan (el-A'raf) suresini okurken dinledim, şeklindeki sözlerinin de bu anlama geldiği söylenebilir. Çünkü bu sözleriyle bu surenin bir kısmını okuduğunu kastetmiş olması mümkündür.

Bu yorumun doğruluğunun delillerinden bazıları şunlardır:

١٢٣٠- أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ خُزَيْمَةَ حَدَّثَنَا، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ الأَنْصَارِيِّ، أَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ الْمَغْرِبَ ثُمَّ يَنْتَضِلُونَ.

1230- … Câbir b. Abdullah el-Ensari'den rivayete göre, onlar akşam namazını kılar, sonra da birbirleriyle ok atma yarışı yaparlardı.

١٢٣١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد بْنِ مُوسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا عُبَيْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَمُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالاَ: ثنا حَمَّادٌ قَالَ: أَنَا ثَابِتٌ عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي الْمَغْرِبَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ يَرْمِي أَحَدُنَا، فَيَرَى مَوْضِعَ نَبْلِهِ.

1231- … Enes *radıyallahu anh* dedi ki: Biz akşam namazını Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte kılar, sonra herhangi birimiz ok atar ve okunun düştüğü yeri görebilirdi.[609]

١٢٣٢- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خُزَيْمَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، فَذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

1232- … Bize Hammad tahdis etti ve senediyle hadisi aynen zikretti.

609 Ebu Davud, Salat, 6; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 328.

١٢٣٣- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ بَكَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ. ح

1233- … Bize Ebu Avane, Ebu Bişr'den tahdis etti, H.

١٢٣٤- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ، عَنْ أَبِي عَوَانَةَ، وَهُشَيْمٍ، عَنْ أَبِي بِشْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ بِلاَلٍ قَالَ: صَلَّيْت مَعَ نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الأَنْصَارِ فَحَدَّثُونِي أَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ مَعَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ، ثُمَّ يَنْطَلِقُونَ يَرْتَمُونَ لاَ يَخْفَى عَلَيْهِمْ مَوْقِعُ سِهَامِهِمْ، حَتَّى يَأْتُوا دِيَارَهُمْ، وَهُمْ فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ، فِي بَنِي سَلِمَةَ.

1234- … Ebu Avane ve Huşeym'den, ikisi Ebu Bişr'den, o Ali b. Bilâl'den, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in ashabından ensardan bir grup ile birlikte namaz kıldım. Bana anlattıklarına göre, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte akşam namazını kıldıktan sonra gidip ok atma yarışı yapıyor ve oklarının düştüğü yerleri fark edebiliyorlardı. Sonra Medine'nin en uzağındaki Selimeoğullarındaki evlerinin bulunduğu yere kadar gidiyorlardı.

١٢٣٤- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَسْعُودٍ الْخَيَّاطُ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ كَثِيرٍ، عَنِ الأَوْزَاعِيِّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنْ بَعْضِ بَنِي سَلِمَةَ، أَنَّهُمْ كَانُوا يُصَلُّونَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، الْمَغْرِبَ، ثُمَّ يَنْصَرِفُونَ إِلَى أَهْلِهِمْ، وَهُمْ يُبْصِرُونَ مَوْقِعَ النَّبْلِ عَلَى قَدْرِ ثُلُثَيْ مِيلٍ.

1235- … ez-Zühri'den, onun Selimeoğullarından birisinden rivayet ettiğine göre, onlar Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte akşam namazını kılarlar, sonra ailelerinin yanına geri dönerler ve bir milin üçte ikisi kadar uzağa düşen oklarının düştüğü yeri görebilirlerdi.

١٢٣٦- حَدَّثَنَا رَبِيعٌ الْمُؤَذِّنُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَسَدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي ذِئْبٍ، عَنِ الْمَقْبُرِيِّ، عَنِ الْقَعْقَاعِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَغْرِبَ ثُمَّ نَأْتِي بَنِي سَلِمَةَ، وَإِنَّا لَنُبْصِرُ مَوَاقِعَ النَّبْلِ.

1236- … el-Ka'ka b. Hakim'den, o Câbir b. Abdullah'tan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte akşam namazını kılardık, sonra Selimeoğulları yurduna kadar giderdik, bununla birlikte okların düştüğü yeri görebilirdik.

***

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in akşam namazını bitirme vakti bu olduğuna göre, onun el-A'raf suresini hatta onun yarısını okumuş olması imkânsız bir şeydir.

١٢٣٧- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ بْنُ عَبْدِ الْوَارِثِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللهِ قَالَ: صَلَّى مُعَاذٌ بِأَصْحَابِهِ الْمَغْرِبَ، فَافْتَتَحَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ أَوْ النِّسَاءِ، فَصَلَّى رَجُلٌ ثُمَّ انْصَرَفَ فَبَلَغَ ذَلِكَ مُعَاذًا فَقَالَ: إِنَّهُ مُنَافِقٌ، فَبَلَغَ ذَلِكَ الرَّجُلَ، فَأَتَى رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَفَاتِنٌ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟» قَالَهَا مَرَّتَيْنِ، «لَوْ قَرَأْتَ بِ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الأَعْلَى﴾- ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ فَإِنَّهُ يُصَلِّي خَلْفَكَ ذُو الْحَاجَةِ وَالضَّعِيفُ، وَالصَّغِيرُ وَالْكَبِيرُ».

1237- … Muharib b. Disar'dan, o Câbir b. Abdullah'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Mu'âz arkadaşlarına akşam namazını kıldırdı. Bakara yahut Nisa suresini okumaya başladı. Bir adam da (onunla birlikte) namaza durduktan sonra namazı bitirmeden ayrıldı. Mu'âz durumu öğrenince: O bir münafıktır, dedi. Bu sözleri o adama ulaştı, o da Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'e giderek durumu anlattı.

Bu sefer Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Ey Mu'âz! Sen fitneye düşüren birisi misin?"*** dedi ve bu sözlerini iki defa tekrarladı. (Sonra şöyle devam etti): ***"Sebbihisme Rabbike'l-a'lâ" (diye başlayan el-A'lâ) suresi ile "Ve'ş-şemsi ve duhâhâ" (diye başlayan eş-Şems) suresini okusaydın ya! Çünkü şüphesiz arkanda namaz kılanlar arasında görülecek ihtiyacı olan, zayıf, yaşı küçük ve yaşlı kimseler de bulunmaktadır."***[610]

610 Buhârî, Edeb, 74, Ezan, 60; Müslim, Salat, 178; Ebu Davud, Salat, 124; Nesâî, İkamet, 39,

١٢٣٨- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ عَدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الأَحْوَصِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنْ جَابِرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، نَحْوَهُ.

1238- … Muharib b. Disâr'dan, o Câbir'den, o Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'den hadisi buna yakın olarak zikretti.

١٢٣٩- حَدَّثَنَا ابْنُ مَرْزُوقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ جَابِرٍ قَالَ: هِيَ الْعَتَمَةُ.

1239-… Amr b. Dinar'dan, o Câbir'den, onun: O namaz (yani 1237 numaralı hadiste sözü edilen Mu'âz'ın kıldırdığı namaz akşam namazı değil), yatsı namazı idi, dediğini rivayet etmiştir.

١٢٤٠- حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ يُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَؤُمُّنَا فَأَخَّرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْعِشَاءَ ذَاتَ لَيْلَةٍ، فَصَلَّى مَعَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ ثُمَّ جَاءَ لِيَؤُمَّنَا فَافْتَتَحَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ رَجُلٌ مِنَ الْقَوْمِ تَنَحَّى نَاحِيَةً فَصَلَّى وَحْدَهُ. فَقُلْنَا: مَا لَك يَا فُلاَنُ أَنَافَقْتَ؟ قَالَ: مَا نَافَقْتُ وَلَآتِيَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلأُخْبِرَنَّهُ. فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّ مُعَاذًا يُصَلِّي مَعَك ثُمَّ يَرْجِعُ فَيَؤُمُّنَا، وَإِنَّك أَخَّرْتَ الْعِشَاءَ الْبَارِحَةَ فَصَلَّى مَعَك، ثُمَّ جَاءَ فَتَقَدَّمَ لِيَؤُمَّنَا فَافْتَتَحَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ تَنَحَّيْتُ فَصَلَّيْتُ وَحْدِي يَا رَسُولَ اللهِ، إِنَّمَا نَحْنُ أَصْحَابُ نَوَاضِحَ إِنَّمَا نَعْمَلُ بِأَجْزَائِنَا أَيْ بِأَعْضَائِنَا. فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَفَتَّانٌ أَنْتَ يَا مُعَاذُ» مَرَّتَيْنِ «اقْرَأْ سُورَةَ كَذَا، اقْرَأْ سُورَةَ كَذَا»، لِسُوَرٍ قِصَارٍ مِنَ الْمُفَصَّلِ لاَ أَحُدُّهَا. فَقُلْنَا لِعَمْرٍو: إِنَّ أَبَا الزُّبَيْرِ ثَنَا عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ

41; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 124, 299, 300.

عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: «اقْرَأْ بِسُورَةِ ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾، ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾، ﴿وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ﴾، ﴿وَالسَّمَاءِ وَالطَّارِقِ﴾» فَقَالَ عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ: وَهُوَ نَحْوُ هَذَا.

1240- … Amr b. Dinar'dan, o Câbir *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Mu'âz b. Cebel, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* ile birlikte namaz kılar, sonra geri döner, bize imamlık yapardı. Bir gece Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazını geç vakitte kıldırdı. Mu'âz b. Cebel de onunla birlikte namazı kıldı, daha sonra bize imam olmak üzere geldi. Bakara suresini okumaya başladı. Cemaat arasındakilerden bir kişi bunu görünce, bir kenara çekilip tek başına namazını kıldı.

Bizler bunun üzerine: Ne oluyor sana ey filan, münafıklık mı ettin? diye sorduk. O: Hayır, münafıklık yapmadım. Andolsun, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına gidecek ve ona durumu haber vereceğim, dedi. Daha sonra Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in yanına giderek: Ey Allah'ın Rasulü! Mu'âz seninle birlikte namaz kılıyor, sonra geri dönüp bize imam oluyor. Sen de dün yatsı namazını geç kıldırdın. O da seninle birlikte namaz kıldıktan sonra geldi ve bize imamlık yapmak üzere öne geçti. Bakara suresini okumaya başladı. Ben bu durumu görünce, bir kenara çekilip tek başıma namaz kıldım. Ey Allah'ın Rasulü! Bizler develer üzerinde su taşıyan kimseleriz. Bizler el emeğimizle çalışıyoruz, dedi.

Bu sefer Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*: ***"Ey Mu'âz! Sen fitneye düşüren birisi misin?"*** dedi ve bu sözlerini iki defa tekrarladı. (Daha sonra da): ***"Sen şu sureyi, şu sureyi oku"*** diye, şu anda hatırlayamadığım mufassal bölümünün kısa surelerinin bazılarının isimlerini verdi.

Bunun üzerine bizler (hadisi Câbir'den rivayet eden) Amr (b. Dinar)'a dedik ki: Ebu'z-Zubeyr'in bize Câbir *radıyallahu anh*'dan tahdis ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* kendisine; ***"Velleyli izâ yağşâ (el-Leyl), veşşemsi ve duhâhâ (eş-Şems), vessemai zati'l-burûc (el-Burûc), vessemai ve't-târık (et-Târık)" surelerini oku"*** dedi. Bunun üzerine Amr b. Dinar: Evet, buna yakın şeyler söyledi, dedi.[611]

***

611 Ebu Davud, Salat, 124.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*, Bakara suresini okumak suretiyle namazı cemaate ağırlaştırması dolayısıyla Mu'âz'a tepki gösterip ona: ***Sen fitneye düşüren birisi misin?*** demiş ve ona mufassal bölümünden sözünü ettiğimiz sureleri okumasını emretmiştir.

Eğer onun bu kıldırdığı namaz, akşam namazı ise, bu hadis Zeyd b. Sabit'in hadisiyle ve onunla beraber bu bölümün baş taraflarında zikrettiğimiz diğer hadislerle çelişir.

Eğer bu kıldırdığı namaz yatsı namazı ise, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* vaktinin geniş olmasına rağmen, sözü edilen (uzun) sureleri okumasını mekruh görmüştür. Şüphesiz ki, akşam namazında bu şekilde uzun sureler okumanın mekruh oluşu, vaktinin darlığı dolayısıyla öncelikle söz konusudur.

Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'den yatsı namazında buna yakın sureler okunmasını emrettiği de rivayet edilmiştir:

١٢٤١- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْمُؤْمِنِ الْخُرَاسَانِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ شَقِيقٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ وَاقِدٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ بُرَيْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَقْرَأُ فِي صَلاَةِ الْعِشَاءِ الآخِرَةِ بِـ﴿الشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾ وَأَشْبَاهِهَا مِنَ السُّوَرِ.

1241- … Abdullah b. Bureyde'den, onun da babasından rivayet ettiğine göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* yatsı namazında "Veşşemsi ve duhâhâ (eş-Şems suresi)" ve benzeri sureleri okurdu.[612]

***

Bir kişi: Peki, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in akşam namazında mufassal bölümünün kısa surelerini okuduğuna dair rivayet gelmiş midir? diye soracak olursa;

Ona: Evet, diye cevap verilir:

612 Tirmizî, Salat, 114.

١٢٤٢- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ دَاوُد، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ إِسْرَائِيلَ، عَنْ جَابِرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، عَنْ عَامِرٍ، عَنْ عَبْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُما أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَرَأَ فِي الْمَغْرِبِ بِالتِّينِ وَالزَّيْتُونِ.

1242- … Abdullah b. Ömer *radıyallahu anh*'dan rivayete göre, Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* akşam namazında "Vettîni vezzeytûni (et-Tîn)" suresini okumuştur.[613]

١٢٤٣- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ أَبُو زَكَرِيَّا الْبَغْدَادِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَيْدُ بْنُ الْحُبَابِ، قَالَ: حَدَّثَنَا الضَّحَّاكُ بْنُ عُثْمَانَ، قَالَ: حَدَّثَنِي بَكْرُ ابْنُ الأَشَجِّ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِقِصَارِ الْمُفَصَّلِ.

1243- … Süleyman b. Yesar'dan, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem* akşam namazında mufassal surelerin kısa olanlarını okurdu.[614]

١٢٤٤- حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْفَرَجِ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُصْعَبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْمَخْزُومِيُّ، عَنِ الضَّحَّاكِ، عَنْ بُكَيْرٍ عَنْ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: مَا رَأَيْت أَحَدًا أَشْبَهَ بِصَلاَةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مِنْ فُلاَنٍ. قَالَ بُكَيْر: فَسَأَلْت سُلَيْمَانَ، وَقَدْ كَانَ أَدْرَكَ ذَلِكَ الرَّجُلَ فَقَالَ: كَانَ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِقِصَارِ الْمُفَصَّلِ.

1244- … Bukeyr'den, o Süleyman'dan, o Ebu Hureyre *radıyallahu anh*'-dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ben filan kişiden daha çok namazı Rasûlullah *sallallahu aleyhi ve sellem*'in namazına benzeyen kimse görmedim.

Bukeyr dedi ki: Süleyman'a: -ki o, Ebu Hureyre'nin sözünü ettiği o adama yetişmiş, onu görmüştü- sordum. Süleyman: O kişi akşam namazında mufassal surelerin kısa olanlarını okurdu, dedi.

613 Tirmizî, Salat, 114; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 358.
614 Nesâî, İftitah, 62.

١٢٤٥- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي مَرْيَمَ قَالَ: أَنَا عُثْمَانُ ابْنُ مِكْتَلٍ عَنِ الضَّحَّاكِ، ثُمَّ ذَكَرَ بِإِسْنَادِهِ مِثْلَهُ.

1245- Bize Ali b. Abdurrahman tahdis edip dedi ki: Bize Said b. Ebi Meryem tahdis edip dedi ki: Bize Osman b. Miktel, ed-Dahhak'tan bildirdi deyip ardından senediyle hadisi aynen zikretti.

***

İşte Ebu Hureyre *radıyallahu anh*, Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem*'in akşam namazında mufassal surelerin kısa olanlarını okuduğunu haber vermektedir.

Eğer Cubeyr (b. Mut'im)'in rivayet ettiği hadisi (1219-1222 numaralı) ve onunla birlikte naklettiğimiz diğer rivayetleri bize muhalif olanın yorumladığı gibi yorumlayacak olursak, bu rivayetler ile Ebu Hureyre'nin bu hadisi birbiriyle çelişmiş olur. Eğer bizim sözünü ettiğimiz şekilde yorumlayacak olursak, onlar ile bu hadis ittifak etmiş olur (uyum arzetmiş olur).

Bizim için en uygun olan ise, nakledilen rivayetleri çelişkili hallere değil de, birbirleriyle ittifak arzedecekleri (uyuşacakları) hallere göre yorumlamaktır.

Sözünü ettiğimiz bu açıklamalar ile akşam namazında okunması gereken (zammı sure)lerin mufassal surelerin kısa olanları olduğu sabit olmaktadır.

Bu da, Ebu Hanife'nin, Ebu Yusuf'un ve Muhammed'in -yüce Allah'ın rahmeti üzerlerine olsun- görüşüdür.

Diğer taraftan bunun benzeri Ömer b. el-Hattab *radıyallahu anh*'dan da rivayet edilmiştir:

١٢٤٦- حَدَّثَنَا فَهْدٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ الأَصْبَهَانِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنَا شَرِيكٌ عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ ابْنِ جُدْعَانَ عَنْ زُرَارَةَ بْنِ أَوْفَى، قَالَ: أَقْرَأَنِي أَبُو مُوسَى كِتَابَ عُمَرَ إِلَيْهِ اقْرَأْ فِي الْمَغْرِبِ بِآخِرِ الْمُفَصَّلِ.

1246- ... Ali b. Zeyd b. Cüd'an'dan, o Zurare b. Evfâ'dan, onun şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Musa, Ömer'in kendisine yazmış olduğu: "Akşam namazında mufassal bölümünün sonlarındaki sureleri oku," şeklindeki mektubunu bana okuttu.[615]

615 İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, I, 359.

İÇİNDEKİLER